

МІЖНАРОДНИЙ ІНСТИТУТ МЕНЕДЖМЕНТУ
(МІМ-КИЇВ)

В.М. Костюченко

**КОНСОЛІДОВАНА ФІНАНСОВА ЗВІТНІСТЬ:
МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ТА
ПРАКТИКА УКРАЇНИ**

Навчально-практичний посібник

Київ
«Центр учбової літератури»
2008

ББК 65.052
К 72
УДК 657:336

Рецензенти:

Горелкін В.Г. – доктор економічних наук, професор;

Сопко В.В. – доктор економічних наук, професор.

Костюченко В.М.

К 72 Консолідована фінансова звітність: міжнародний досвід та практика України:
Навчально-практичний посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 528 с.

ISBN 978-966-364-592-6

У посібнику розглянуто теоретичні й економіко – правові засади створення та функціонування об'єднань підприємств, міжнародний і національний досвід обліку операцій юридичної особи та її дочірніх підприємств, методичні основи та організацію процесу консолідації фінансових звітів. Автором розроблено: методику консолідації фінансових звітів відповідно до П(с)БО; методику консолідації фінансових звітів, складених в іноземній валюті; методику складання консолідованих фінансових звітів в умовах диверсифікації діяльності. Обґрунтовано концептуальні основи моделі оцінювання вартості групи підприємств та запропоновано нові прийоми фінансового аналізу консолідованої фінансової звітності на основі оцінювання вартості групи за традиційними моделями та методом економічної доданої вартості.

Призначена для студентів економічних спеціальностей вищих навчальних закладів, науковців, керівників і фахівців – менеджерів, бухгалтерів і економістів, викладачів, аспірантів, докторантів.

ББК 65.052

ISBN 978-966-364-592-6

© Костюченко В.М., 2008

© Центр учбової літератури, 2008

«Корпорація може володіти однією або кількома іншими корпораціями, кожна з яких є окремою обліковою одиницею і юридичною одиницею. Бухгалтер, проте, може підготувати звіти, щоб показати сім'ю корпорацій як єдину одиницю».
Smith & Ashburne « Financial and administrative Accounting», 1960

Передмова

Ринкові перетворення в Україні, процеси приватизації й реструктуризації великих підприємств, а також галузевих комплексів привели до утворення холдингових структур, об'єднань підприємств, до складу яких входять материнське та його дочірні підприємства.

З юридичного погляду, учасники групи є окремими суб'єктами господарювання, які ведуть облік діяльності та складають власну звітність.

Разом з тим, група директорів (чи інший керівний орган) материнського підприємства володіє вирішальним голосом у радах директорів дочірніх підприємств. Тому зв'язані підприємства (материнське та дочірні) розглядаються як єдина економічна одиниця – група підприємств. З облікової точки зору, група підприємств є єдиною економічною одиницею.

Різні користувачі зацікавлені в інформації про фінансовий стан, результати діяльності й грошові потоки групи. Зрозуміло, акціонерів (учасників) та кредиторів материнського підприємства цікавлять результати всіх операцій, що здійснюються під його контролем, зокрема дочірніми підприємствами. Звітність кожного окремого учасника групи не може надати такої інформації. У зв'язку з цим

особливої актуальності набуває облік діяльності групи підприємств як єдиної економічної одиниці. Інформація обліку операцій групи підприємств узагальнена у консолідованій фінансовій звітності, яка відображає фінансовий стан, результати діяльності та рух грошових коштів групи. Аналіз показників консолідованих фінансових звітів групи підприємств є важливим для користувачів для прийняття рішень.

Проблеми відображення в обліку господарських операцій групи підприємств, складання консолідованих фінансових звітів та аналіз їхніх показників є для України відносно новими і майже не дослідженими.

Мета цього посібника – розробити й обґрунтувати концептуальні положення, методологію, методику та організацію обліку й аналізу діяльності групи підприємств як єдиної економічної одиниці, що ґрунтуються на вітчизняних і міжнародних стандартах, включають побудову теоретичних моделей консолідації обліку, фінансової звітності та аналізу, передбачають шляхи їхньої реалізації на практиці.

Практичний посібник складається з чотирьох розділів, у яких обґрунтовано теоретичні та економіко-правові засади об'єднання підприємств і консолідації фінансових звітів, розглянуто облік операцій материнського та дочірніх підприємств на підставі аналізу міжнародного досвіду та практики України, запропоновано методологію та методики консолідації фінансових звітів, досліджено методи фінансового аналізу консолідованої фінансової звітності та обґрунтовано застосування моделей оцінювання вартості групи підприємств з метою прийняття рішень.

Практичний посібник дасть змогу краще усвідомити сутність методологічних засад формування групи підприємств, до складу яких входять материнське та його дочірні підприємства, обліку операцій між учасниками групи, процесу консолідації фінансової звітності та прийомів аналізу показників консолідованої фінансової звітності з метою прийняття рішень.

Розділ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ЕКОНОМІКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ КОНСОЛІДАЦІЇ ФІНАНСОВИХ ЗВІТІВ

1.1. Економічна сутність та концептуальні основи консолідованої фінансової звітності

Однією з характеристик ринкової економіки є інтеграція господарської діяльності економічних суб'єктів. Форми інтеграції різноманітні, але найбільшого поширення набула корпоративна група, яка створюється шляхом об'єднання підприємств.

Об'єднання підприємств поєднує разом чисті активи двох або більше підприємств в одну облікову одиницю. Історично популярність об'єднань бізнесу знаходиться під впливом економічного та політичного клімату. Відповідно, ступінь діяльності щодо об'єднання і цілі бізнесу, які слугують об'єднанню, є об'єктом змін. Наприклад, для другої половини XIX ст. характерною була екстенсивна діяльність по об'єднанню, яка стимулювалась удосконаленням систем транспорту та зв'язку і мала спрямування на побудову *горизонтальної інтеграції* (*horizontally integrated*) бізнесових одиниць (в об'єднання вступали компанії з однаковим типом продукції або продажем однакового основного продукту) з широким контролем над деякими галузями. Об'єднання в цей період в основному мали місце у високих обсягах, продовженні процесів та посиленні капітальних галузей таких як виробництво харчів, сталі, нафти, де скорочувалися значні витрати і були отримані переваги в розподіленні.

Як зазначають Стенлі Фостер Рід та Олександр Рід Лажу, в США в 90-х роках XIX ст. «більшість залізничних компаній отримали від федерального уряду у штатів великі земельні ділянки в якості грандів.

Почалося будівництво тисяч залізниць, які потім об'єднувались у все більші компанії, більшість із яких були холдингами» [164, с. 832].

У 1832 р. компанія «Hartford and New Haven Railroad» почала со-рокарічну програму об'єднання близько 125 невеликих залізниць.

Її зусилля досягли кульмінації в 1872 р., коли вона об'єдналася з компанією «New York and New Haven Railroad», щоб утворити компанію «New York, New Haven and Hartford (в свою чергу, вона була придбана в 1969 р. компанією «Pennsylvania Railroad» після її злиття з компанією «New York Central». У 1976 р. їхні активи розділилися, коли пасажирські перевезення були передані «Amtrak», а вантажні – компанії «Conral»).

Серед стимулювальних факторів, що лежать в основі горизонтальної інтеграції, слід виділити такі:

- 1) прагнення усунути конкуренцію, завдяки чому контроль виробництва та постачання приводить до створення моно-польних умов, щоб установлювати ціни незалежно від конкуренції;
- 2) прагнення використати ціноутворення для витиснення конкурента з бізнесу, щоб можна було його придбати за низькою ціною;
- 3) прагнення контролювати як перевезення товарів з одного місця на інше, так і ціни перевезень, щоб привести конкурента в руки монополіста;
- 4) прагнення придбавати засоби виробництва за низькими цінами або взагалі безкоштовно, як наприклад, земельні гранти;
- 5) прагнення контролювати суди і таким чином працювати без правових обмежень;
- 6) прагнення контролювати фінансові ресурси.

Іншими прикладами горизонтальної інтеграції є компанії США: «United States Steel», «Standard Oil Company», «American Sugar Refining Company», «American Tobacco Company».

Друга хвиля діяльності щодо об'єднання, яка йшла за Першою світовою війною, виділила вертикальну інтеграцію об'єднаних одиниць (об'єднання компаній здійснювалося на різних етапах виробництва і розподілення суспільного продукту). Об'єднання в цей період були, в основному, ефективні в галузях розподілення та ринково-орієнтованих, де об'єднання гарантувало прибутки ефективних адміністративних функцій. Прикладами є компанії в

США «Continental Can», «General Electric», «General Motors», «Union Carbide».

Серед переваг вертикальної інтеграції варто виділити такі:

- 1) кращий контроль якості, побудований на отриманні безпосередньо зворотного зв'язку від складальної лінії;
- 2) краще управління запасами – планування поставок у міру необхідності;
- 3) звільнення від завищених цін;
- 4) доступ до капіталу, необхідного для покриття затрат на автоматичні складальні лінії та виробниче устаткування;
- 5) доступ до захищених технологій через патенти та торгові марки, які сприяють легальному монопольному ціноутворенню.

Третя хвиля об'єднань слідувала після Другої світової війни і досягнула свого піку в 60-ті роки ХХ ст. Більшість об'єднань здійснювалися через диверсифікацію бізнесових ризиків шляхом утворення великих мультиіндустріальних організацій, відомих як конгломерати (*conglomerates*) (компанії об'єднуються таким чином, що відсутні горизонтальна та вертикальна інтеграція) [223, р. 249].

В основі утворення конгломератів лежали такі фактори:

- 1) придбання було вигідним через те, що балансова вартість активів компаній старого типу не відображала ринкову вартість. Як правило, суспільство про це не знало, і такі показники, як доходність активів, розраховувалися за балансовою вартістю, а не ринковою або вартістю відшкодування;
- 2) більшість угод переслідували податкову мету – особливо виявлення податкових збитків компаній, що купуються. Використання боргового фінансування при придбанні компанії було зазвичай, оскільки відсотки вираховувалися із податкової бази (при ставці податку 50% уряд брав на себе половину витрат по обслуговуванню боргу – за умови, щоб діяльність була прибутковою);
- 3) продовження розширення ринку в роздрібних галузях. Прикладом може бути компанія «Avis Car Rental», США. Її власник Уоррен Авіс об'єднав велику групу незалежних агентств з оренди автомобілів в одну велику компанію і уклав угоди з автовиробниками на придбання автомобілів із значною знижкою, використовуючи для оплати грошові кошти, які він позичив за пільговими ставками або зробив одержувачами кредитів самих автовиробників;

- 4) продаж лише 20% придбаної компанії, давала компанії-покупцеві можливість залучити кошти для придбання наступних компаній або обміняти акції на акції;
- 5) уникнення оподаткування через обмін акціями компаній, що об'єднуються.

Одним із перших засновників конгломератів був Чарлі Бладорн, який придбав компанію «National Lead» і потім установив контроль над компанією, що виробляла запчастини «Gulf and Western». Надалі Бладорн продовжував робити придбання в різних галузях – іподроми, шахти, цигарки і навіть видавництво «Paramount Communications».

Пік четвертої хвилі припадав на 80-ті роки ХХ ст., п'ятої – на 90-ті роки ХХ ст. На сьогоднішній день продовжується шоста хвиля об'єднувань, яка розпочалася в 1998 р. [164, с. 843]. Її характерною ознакою є те, що об'єднуються дуже великі компанії. Серед факторів, що лежать в основі цих об'єднань, можна виділити такі:

- 1) ефективність комунікацій дозволяє здійснювати управління великими компаніями із центральних офісів;
- 2) переваги великомасштабного виробництва є мотивуванням більшості угод про об'єднання;
- 3) національні бар'єри зменшуються урядами, які орієнтуються на економічну реальність, а не на політичну ідеологію;
- 4) зростання активності інституціональних інвесторів;
- 5) конкурентна розвідка – особливе відстеження технологій – стала важливим фактором об'єднання підприємств;
- 6) зростання валютної стабільності в силу того, що фінансові ринки консоліднуються регіонально (Європейський валютний союз тощо).

Аналізуючи історичний аспект розвитку об'єднань підприємств, можна окреслити основні причини, які лежать в основі утворення об'єднань:

- 1) можливість активно експлуатувати виробничий механізм, який склався історично, та ефективні схеми продаж компанії – цілі;
- 2) забезпечення складами постачальників та покупців, додатковими виробничими ресурсами, включаючи кваліфікований виробничий персонал і групу кваліфікованих менеджерів;
- 3) диверсифікація виробництва;

- 4) видозміна організаційної структури ринку за незмінних конкуруючих сил;
- 5) зовнішнє розширення привабливіше та ефективніше порівняно з внутрішнім розширенням;
- 6) економія на масштабі виробництва.

Термін «об'єднання підприємств» (*business combination*) у різних джерелах інтерпретується по-різному. Американські економісти Джоел Дж. Сігел (*Joel G. Siegel*) та Джей К. Шим (*Jaе K. Shim*) наводять таке визначення об'єднання підприємств: «З'єднання підприємства з одним або декількома акціонерними або неакціонерними компаніями в єдину облікову одиницю, яка продовжує види діяльності, якими ці компанії займалися до об'єднання» [157, с. 48].

Англійський економіст Крістофер Ноубс (*Christifer Nobes*) об'єднання підприємств визначає як «американське висловлювання для опису придбання та злиття за участю двох та більше компаній» [129, с. 45].

Російський економіст, д.е.н. Федоров Б.Г. категорію «об'єднання бізнесу» (*business combination*) не відділяє від категорії «злиття» (*merger*). Так, він приводить визначення «злиття» (*merger*): «злиття: злиття двох і більше компаній для утворення нової компанії через взаємний обмін простими акціями (не оподатковується податками), придбання (поглинання) однією компанією акцій іншої або консолідацію компаній шляхом утворення нової, яка придбаває їх чисті активи; юридичним визначенням злиття є ситуація, коли одна з компаній зберігається як юридична особа після злиття» [180, с. 114].

У Міжнародному стандарті фінансової звітності (МСФЗ) 3 «Об'єднання бізнесу», який набув чинності для об'єднання, що мало місце 31 березня 2004 р. або пізніше, об'єднання підприємств визначається «як об'єднання окремих господарських одиниць або бізнесу в одну звітну одиницю». При цьому бізнесом (*business*) є «інтегрований набір діяльностей та активів, якими керують з метою забезпечення доходу для інвесторів або зниження витрат чи інших економічних вигід, прямо або пропорційно його учасникам або утримувачам страхового полісу» [118, с. 328]. Звичайно бізнес включає ресурси, процеси, які до них застосовуються, та кінцевий результат, який використано або буде використано для отримання доходів. Якщо в сукупності діяльностей та активів, що придбаваються, присутній гудвіл, припускається, що така сукупність є бізнесом.

В МСФЗ 3 наведено визначення звітної одиниці (*Reporting Entity*), як господарської одиниці, для якої існують користувачі, що спираються на фінансову звітність цієї одиниці для отримання інформації, яка буде корисною для прийняття рішень щодо розподілу ресурсів.

Відповідно до МСБО 22 «Об'єднання підприємств», який втратив чинність з введенням в дію МСФЗ 3 «Об'єднання бізнесу», об'єднання підприємств розглядалось як об'єднання окремих підприємств в одну господарську одиницю в результаті приєднання одного підприємства до іншого або отримання контролю одним підприємством над чистими активами та діяльністю іншого підприємства [117, с. 546].

Поняття «контролю» в економічному сенсі було визначено в МСБО 22, як повноваження керувати фінансовою й операційною політикою підприємства з метою отримання вигід від його діяльності» [117, с. 546].

Визначення об'єднання підприємств ґрунтується на організаційній формі об'єднання. Ричард Брейлі та Стюарт Майерс визначають такі організаційні форми операції об'єднання: «Одна з можливих форм – це власне злиття двох компаній, коли перша автоматично приймає на свій баланс усі активи та зобов'язання іншої. Подібна операція повинна отримати підтримку щонайменше 50% акціонерів кожної компанії (Стандарти корпорації і закони штатів США інколи встановлюють більш високий відсоток голосів, необхідних для ухвалення такої операції).

Друга форма – це просто покупка акції компанії – цілі з оплатою готівкою, акціями або іншими цінними паперами. В цьому випадку покупець нерідко домовляється з акціонерами компанії, що купується на індивідуальній основі. Менеджери компанії – цілі (*target company*) можуть взагалі залишитися ні до чого. Зазвичай, покупець розраховує на їхню підтримку та ухвалення, проте, наштовхнувшись на супротив, він буде намагатися придбати абсолютну більшість акцій, що знаходяться в обігу. Якщо це вдається, покупець отримує контроль над компанією і може завершити злиття.

Нарешті, третя можлива форма – це придбання частини або всіх активів компанії – цілі. Ця ситуація відрізняється від попередньої тим, що в цьому випадку права власності на активи обов'язково переходять від продавця до покупця, й оплата здійснюється безпосередньо компанії, що продається як юридичній особі, а не прямо її акціонерам» [24, с. 177].

Таким чином, можна виділити такі організаційні форми найбільш розповсюджені в міжнародній практиці:

- 1) злиття (*merger*);
- 2) придбання акцій або чистих активів, поглинання (*acquisition, takeover*).

Якщо дві компанії формують і взаємно володіють третьою компанією для досягнення певної локальної мети, мова йде про таке об'єднання підприємств, як спільна діяльність (*joint venture*).

Дослідивши визначення організаційних форм об'єднання підприємств (табл. 1.1), доходимо таких висновків:

- 1) відсутній єдиний підхід у розкритті сутності кожної організаційної форми;
- 2) англійські економісти Р. Кох, Д. Пірс при визначенні злиття акцентують увагу на добровільній угоді між сторонами об'єднання;
- 3) в американській практиці, крім зазначених форм злиття та придбання, застосовують консолідацію, якщо об'єднані одиниці набувають форми новоствореної корпорації;
- 4) «поглинання» – більш загальний термін, який використовується для опису передання власності, «злиття» – більш вузький технічний термін для визначення юридичної процедури, яка може слідувати, а може не слідувати за поглинанням.

Організаційні форми об'єднання по-різному впливають на корпоративну структуру об'єднання підприємств. Деякі об'єднання підприємств створюють нову корпоративну структуру, в той час як інші використовують лише існуючі структури.

Так, з точки зору практики США, якщо об'єднані одиниці набувають форми тільки створеної корпорації, такі об'єднання називають консолідацією (*consolidation*). Наприклад, корпорація «Х» і корпорація «У» об'єдналися шляхом консолідації, якщо об'єднане підприємство набуло форми тільки-но створеної корпорації «Z». З іншого боку, якщо об'єднане підприємство набуває форми одного з існуючих корпоративних сторін до об'єднання, таке об'єднання називають злиттям (*merger*). Наприклад, якщо корпорація «А» і корпорація «В» об'єдналися таким чином, що об'єднане підприємство набуло форми корпорації «А», то можна говорити про об'єднання через злиття.

Таблиця 1. 1. Визначення організаційних форм об'єднання підприємств

Джерело	Злиття (Merger)	Поглинання (Acquisition, Takeover)	Консолідація (Consolidation)
Гохан Патрік А.	Об'єднання двох корпорацій, у якому виживає лише одна з них, а інша припиняє своє існування. При злитті об'єднуюча компанія приймає активита зобов'язання компанії, що об'єднується. Для опису цього типу операції використовуються термін – статутне злиття (A+B=A) (<i>statutory merger</i>). Розрізняють інші типи злиття: дочірнє злиття (<i>subsidiary merger</i>) – злиття всіх компаній, при якому компанія – ціль (компанія, яка є об'єктом злиття зі сторони іншої компанії, (<i>target company</i>) стає дочірньою компанією, або частиною дочірньої компанії материнської компанії; зворотнє дочірнє злиття (<i>reverse subsidiary merger</i>) – дочірнє підприємство компанії-покупця вливається в ціль [233, с. 21–22]	Цей термін більш невизначений, але інколи відноситься лише до ворожої операції; в інших випадках для визначення як дружнього так і не-дружнього злиття [233, с. 22]	Об'єднання підприємств, за яким дві або більше компаній спільно поєднуються для утворення повністю нової компанії. Всі об'єднані компанії ліквідуються, і лише знову створена нова компанія продовжує здійснювати діяльність (A+B=C) [233, с. 21–22]
Кох Ричард (Richard Koch)	Об'єднання двох компаній в одну за згодою та взаємним бажанням [98, с. 340]	Приєднання раніше незалежної компанії шляхом придбання контрольного пакета її акцій [98, с. 257]	Процес раціоналізації промислового виробництва шляхом злиття та поглинання, спрямований на підвищення його концентрації [98, с. 143]
Джозел Дж. Сігел (Joel G. Siegel), Джей К. Шим (Jae K. Shim)	Об'єднання двох чи більше компаній в одну, при якому тільки одна компанія зберігає ідентичність – назву та рахунок. Зазвичай, це буває більша з двох компаній. Часто процес злиття включає обмін акціями, що називається об'єднанням компаній шляхом обміну акціями (об'єднанням інтересів) (<i>pooling-of-interests</i>), яке виключає податки; також може	Це форма придбання компанії, що часто призводить до злиття. Поглинання може бути добровільним або примусовим. Публічнотендерна пропозиція (<i>tender offer</i>) є засобом придбання компанії-об'єкта поглинання всупереч бажанням її директорів. При добро-	Подання прибутків материнської та дочірньої компанії, як прибутку однієї господарсько-економічної одиниці після дати придбання. Материнська компанія володіє 50% звичайних акцій з правом голосу й контролює її діяльність. При консоліда-

Продовження табл. 1.1

Джерело	Злиття (<i>Merger</i>)	Поглинання (<i>Acquisition, Takeover</i>)	Консолідація (<i>Consolidation</i>)
	бути використаний метод придбання (<i>purchase acquisition method</i>), при якому враховується гудвіл. Злиття компанії може бути здійснено одним із двох способів. Компанія-покупець може досягнути домовленості про злиття з керівництвом іншої компанії або може зробити пропозицію про придбання (<i>tender offer</i>) акціонерам вибраної нею компанії [157, с. 231]	вільному поглинанні компанія-покупець веде дружні переговори з компанією-об'єктом поглинання, в результаті чого виробляється спільне рішення для наступного затвердження акціонерами цієї компанії [157, с. 356]	ції об'єктом обліку стає вся група, а не окремі компанії. Компанії, які об'єднуються в одну групу при консолідації, на практиці залишаються окремими юридичними особами, а всі коригування і врахування здійснюються лише в цілях підготовки консолідованих фінансових звітів [157, с. 78]
Девід У. Пірс (David W. Pearce)	Об'єднання двох компаній при погодженні акціонерів перебудувати їх акціонерний капітал у форму єдиної нової компанії. Угоди між акціонерами включає також отримання акцій нової компанії в обмін на акції старих по погодженій нормі [44, с. 32]. Термін «злиття» зазвичай вживається в тих випадках, коли має місце добровільна угода між представниками акціонерів та директорів відповідних компаній [50, с. 483]	Придбання компанією-«агресором» (« <i>raider» firm</i>) більше ніж 51% акцій з правом голосу іншої компанії. Процес поглинання не включає пропозиції компанії-«агресора» акціонерам компанії «жертви» (« <i>victim» company</i>) про придбання їх акцій за готівку, облігації або акції нового випуску	Немає
Стенлі Фостер Рід, Олександр Рід, Лазу	Злиття відбувається, коли одна корпорація з'єднується з іншою й розчиняється в ній. Наприклад, корпорація «Міссурі» зливається з корпорацією «Міссісіпі» і розчиняється в ній, так як ріка Міссурі зливається з Міссісіпі й розчиняється в її водах. Сертифікати на право володіння акціями корпорації «Міссурі» обмінюються на сертифікати на право володіння акціями корпорації «Міссісіпі». Сертифікати корпорації «Міссурі» компостуються,	Загальний термін, який використовується для опису передавання власності. Корпоративне поглинання це процес, який передбачає, що акції або активи корпорації стають власністю покупця. Така операція може набутти форми придбання акцій або придбання активів [с. 30]	Корпоративна консолідація – специфічна форма злиття. Таку спеціальну юридичну форму злиття можна продемонструвати на прикладі двох річок – Мононгахила та Аллегейні, які, зливаючись у міста Пітсбург, утворюють нову річку – Огайо. В цьому випадку акції обох компаній «Мононгахила»

Продовження табл. 1.1

Джерело	Злиття (Merger)	Поглинання (Acquisition, Takeover)	Консолідація (Consolidation)
	<p>після чого відправляються на зберігання до архіву. В результаті корпорация «Міссурі» припиняє своє існування. «Міссурі» розглядається в цій операції як «померла» («decedent»), а «Міссісіпі», як «спадкоємиця» («survivor»). Процес злиття жорстко регулюваний. Всі операції здійснюються при суворому використанні всіх норм законодавства, причому не лише федерального, а й законодавства штатів, у яких зареєстровані корпорации. Відповідно до законодавства після злиття одна корпорация буде повністю належати (і повністю контролюватися) іншій [164, с. 23–24]. Злиття – більш вузький технічний термін, ніж поглинання для визначення юридичної процедури, яка може слідувати, а може і не слідувати за поглинанням [164, с. 24].</p> <p>Зворотне злиття (<i>reverse merger</i>) – покупець поступається компанією, що придбається. Акціонери компанії, що купується отримують акції компанії покупця, а акціонерам цієї компанії виплачується обумовлена компенсація. З метою оподаткування зворотне придбання називають як угоду з акціями.</p> <p>Форвардне злиття (<i>forward merger</i>) – об'єднання, за яким покупець поглинає придбану компанію, а акціонери останньої обмінюють свої акції за попередньою обумовленою ціною викупу. В результаті операції покупець приймає на себе всі активи та зобов'язання придбаного</p>	<p>Вороже поглинання (<i>hostile acquisition</i>) – це пропозиція придбати акції публічної компанії, яка відхилена радою директорів цієї компанії [164, с. 24].</p> <p>Дружнє поглинання – передбачає, що як покупець так і продавець добровільно йдуть на укладання угоди</p>	<p>та «Аллегейні» – конвертуються в акції корпорации «Огайо», яка утворюється спеціально з цією метою.</p> <p>Після консолідації корпорации «Мононгахіла» й «Аллегейні» припиняють своє існування. В цьому випадку корпорация «Огайо» називають правонаступницею (<i>successor</i>) [164, с. 24]</p>

Закінчення табл. 1.1

Джерело	Злиття (Merger)	Поглинання (Acquisition, Takeover)	Консолідація (Consolidation)
Еванс Френк Ч., Бішоп Девід М.	<p>компанії [164, с. 252].</p> <p>Дочірнє злиття (<i>subsidiary merger</i>) – об'єднання, за яким покупець створює окрему дочірню компанію, яка після цього зливається з компанією, що купується.</p> <p>Зворотнє дочірнє злиття (<i>reverse subsidiary merger</i>) – об'єднання, за яким дочірня компанія поглинається тією компанією, яку хоче придбати покупець [164, с. 253].</p> <p>Форвардне дочірнє злиття (<i>forward subsidiary merger</i>) – об'єднання за яким дочірня компанія поглинає компанію, що продається [164, с. 253]</p>		
	<p>Злиття відбувається через об'єднання двох компаній, при якому перша абсорбується іншою або із первісних двох формується юридична особа [7, с. 86]</p>	<p>При поглинанні акції або активи компанії придбаваються покупцем [7, с. 86].</p> <p>З точки зору контролю, інвестування та зобов'язань, поглинання забезпечує найсильнішу позицію</p>	Немає

Деякі об'єднання бізнесу приводять до ліквідації однієї або кількох корпоративних сторін до об'єднання. **Корпоративна ліквідація** – це процес перетворення всіх корпоративних активів в грошові кошти або інші форми, що підлягають розподілу, після сплати всім кредиторам і оплати витрат, і розподілу будь-якого залишку акціонерам. Наприклад, якщо корпорація «А» та корпорація «В» об'єдналися через злиття в корпорацію «А», корпорація «В» може або не може ліквідуватися після цього. Подібно до цього, якщо корпорація «Х» та корпорація «У» консолідувалися в нову створену корпорацію «Z», то корпорації «Х» та «У» можуть бути ліквідовані; з іншого боку, після об'єднання корпорації «Х» та «У» можуть бути не ліквідовані.

Отже, структура об'єднання бізнесу залежить від того, об'єднання є злиттям чи консолідацією, й від того, компанія, яка купується, ліквідується чи продовжує існувати. Структура окремих об'єднань залежить від потреб і побажань компаній, що об'єднуються, які відображені в угоді про об'єднання. Закони про оподаткування прибутку мають важливий вплив на структуру об'єднання бізнесу. Крім того, на структуру впливають цілі керівництва компаній.

Об'єднання бізнесу здійснюється на забезпечення виконання законодавчих положень і до правил регулятивних органів, включаючи комісію з цінних паперів. Коли об'єднання бізнесу приводить до ліквідації однієї із заснованих корпорацій (злиття чи консолідації), таке об'єднання є об'єктом законодавчих положень і називається злиттям або статутною консолідацією. Більшість законодавчих положень вимагають, щоб назва таких статутних об'єднань була затверджена радою директорів корпорацій, що об'єднуються. Акціонери компанії, що купується, повинні ратифікувати угоду про об'єднання, і інколи акціонери компанії покупця повинні робити теж саме.

Виходячи із аналізу впливу організаційних форм на структуру об'єднань, можна виділити такі типи об'єднань:

1) юридичне об'єднання, яке є наслідком злиття, консолідації, корпоративної ліквідації та статутного злиття (консолідації), придбання (поглинання).

Згідно з юридичним об'єднанням підприємств:

- а) або активи та зобов'язання одного підприємства передаються іншому підприємству і перше підприємство ліквідується;
- б) або активи та зобов'язання обох підприємств передаються новому підприємству, а обидва попередні підприємства ліквідується.

2) економічне об'єднання, яке є наслідком придбання (поглинання), при якому підприємства після об'єднання залишаються самостійними юридичними одиницями.

В результаті економічного об'єднання придбане підприємство набуває статусу дочірнього підприємства (*subsidiary*), а підприємство-покупець стає материнською компанією (*parent*).

К. Ноубс (*Nobes*) приводить таке визначення материнської компанії: «Це компанія, якій належить більше ніж 50% акцій іншої (дочірньої) компанії» [129, с. 152]. Дочірнє підприємство, за Ноубсом, «це компанія, більше половини акцій якої належить іншій (материнській) компанії» [129, с. 184].

Згідно з МСФЗ 3 «Об'єднання бізнесу», материнським є підприємство, яке має одне або кілька дочірніх підприємств. Відповідно, дочірнім є підприємство (зокрема некорпоративне, наприклад товариство), яке перебуває під контролем іншого (материнського) підприємства.

Відповідно до Закону Великої Британії про Компанії 1985 р.: «Компанія є дочірньою по відношенню до іншої, якщо ця інша володіє більше ніж половиною номінальної вартості її акціонерного капіталу або має в ній якусь кількість акцій та контролює склад ради її директорів» [182, с. 188].

Облікові підходи до об'єднання бізнесу

З облікової точки зору, існують два типи об'єднання бізнесу – **придбання** (*purchases*) та **об'єднання інтересів** (*pooling of interests*). Категорія об'єднання через придбання відмінна від категорії об'єднання шляхом об'єднання інтересів. Відмінні облікові методи застосовуються до придбання і об'єднання інтересів.

Об'єднання бізнесу визначається як придбання або об'єднання інтересів на основі визначення їх операцій та посилаючись на критерії, які визначені фінансовими обліковими стандартами. Теоретична відмінність між придбанням і об'єднання інтересів полягає в тому, що акціонери компанії, яка купується, поступаються своєю часткою в чистих активах компанії, що купується при придбанні, а не при об'єднанні інтересів. Наприклад, якщо значна кількість колишніх акціонерів компанії, що купується, приймає грошові кошти за власні акції, ці акціонери передають свою частку в цій компанії і таке об'єднання розглядається як придбання. За об'єднанням інтересів лише поєднуються дві групи акціонерів і пов'язані з ними чисті ак-

тиви. Наприклад, якщо колишні акціонери компанії, що купується, просто обмінюють належні їм акції на акції компанії покупця, вони не передають належних їм часток. Швидше, колишні акціонери компанії, що купується, стають акціонерами об'єднаної економічної одиниці. (Теоретично об'єднання інтересів не утворює придбання. Отже, воно є більш відповідним до відображення об'єднаних сторін як компанії, яка випускає акції, і та, що об'єднується, ніж як компанія-покупець і компанія, яка купується.) Не враховуючи того, що об'єднання інтересів можливе, більшість об'єднань бізнесу є результатом передачі значних часток володіння в компанії, що купується і розглядається як придбання.

Не дивлячись на те, що відмінності між придбанням і об'єднаннями інтересів достатньо прозорі для формулювання, придбання і об'єднання інтересів деякою мірою складні для розпізнавання на практиці.

Щоб прояснити відмінності між цими двома типами об'єднання, стандарти фінансового обліку США встановлювали (до скасування методу об'єднання інтересів в 2001 р.) 12 умов – усі, з яких мали дотримуватися – для об'єднання, яке визначалось як об'єднання інтересів. Наприклад, одна з умов вимагала, щоб компанія-покупець випускала звичайні акції з правом голосу для не менше ніж 90% акцій з правом голосу компанії, що купується. Ця важлива умова передбачала, що об'єднання інтересів може здійснюватися через суттєве придбання акцій в обмін на акції, і навпаки, об'єднання шляхом придбання може бути здійснено за будь-якою з базових форм об'єднання бізнесу (придбання чистих активів за грошові кошти, придбання чистих активів за акції, придбання акцій за грошові кошти; придбання акцій за акції). Ці 12 умов були оприлюднені Радою з облікових принципів (*Accounting Principles Board*) у 1970 р.

Умови визнання об'єднання підприємств як об'єднання інтересів за законодавчими вимогами різних країн розглядаються в таблиці 1.2. Слід зазначити, що в Сьомій Директиві ЄС не передбачені критерії визнання об'єднання інтересів. Разом з тим застосування об'єднання інтересів не передбачено відповідно до загальноприйнятих принципів бухгалтерського обліку США з 2001 р. та МСФЗ для об'єднань, які мали місце після 31 березня 2004 р.

Придбання обліковується методом придбання (*purchase accounting method*). Як зазначають Джон Дж. Сігел та Джей К. Шим, «цей метод використовується у випадку, коли для здійснення об'єднання

розподіляються грошові кошти та інші активи або приймаються на себе зобов'язання» [157, с. 290]. Метод об'єднання інтересів – це метод, який використовується при об'єднанні компаній (*business combination*). Цей метод, як зазначають Джоел Дж. Сігел та Джей К. Шим, «використовується у випадку, коли компанія-покупець випускає звичайні акції, які дають власникам право голосу, в обмін на звичайні акції, які дають власникам право голосу в компанії, що купується» [157, с. 273]. Для використання методу об'єднання інтересів необхідно, щоб були задоволені певні розглянуті критерії.

Отже, з позиції економічної сутності та облікового підходу, шляхи об'єднання підприємств – придбання (*acquisition*), поглинання (*takeover*), злиття (*merger*) не є адекватними методам придбання (*purchases*) та об'єднання інтересів (*pooling of interests*). Як зазначають Джоел Дж. Сігел та Джей К. Шим, що «часто процес злиття включає обмін акціями, який називається об'єднанням компаній шляхом обміну акціями (об'єднання інтересів) (*pooling of interests*), що виключає податки; також може бути використаний метод придбання (*purchase method*), при якому враховується гудвіл. Злиття може бути здійснено за одним із двох методів» [157, с. 231].

Результатом економічного об'єднання є утворення групи.

Категорія «група», за різними законодавчими вимогами має відмінну економічну сутність. Так, відповідно до МСБО 27 «Консолідовані та окремі фінансові звіти» (чинний з 1.01.2005 р.), «група – материнське підприємство та всі його дочірні підприємства» [118, с. 1193]. Патрісія Баркер (*Patricia Barker*) та Сієрен Охагартей (*Ciarán ÓhOgartaigh*) наводять визначення групи компаній як «звітної одиниці, яка складається з материнського підприємства, його дочірніх підприємств, асоційованих компаній, часток у спільних підприємствах та часток у спільних угодах, що не передбачають створення економічної одиниці» [218, с. 1]. Таке визначення лежить в основі Сьомої Директиви ЄС від 13 червня 1983 р. №83/349/ЄС про консолідовану звітність, що ґрунтується на статті 54(3)(g) Договору.

Виходячи з положень Сьомої Директиви ЄС (ст.1), «група» включає материнське підприємство, дочірні підприємства (як визначено, через дійсне здійснення контролю), асоційовані підприємства (над якими контроль відсутній, проте здійснюється суттєвий вплив) і спільну діяльність, у якій материнське підприємство має значний, але не контролюючий спільний інтерес.

Таблиця 1. 2. Умови досягнення спільного розподілу ризиків та вигід при об'єднанні інтересів за різними законодавчими вимогами

Загальноприйнятні принципи бухгалтерського обліку у США	Загальноприйнятні принципи обліку у Великій Британії	Міжнародні стандарти фінансової звітності
Кожна з компаній, що об'єднуються, повинна бути автономною, тобто впродовж двох останніх років до дати прийняття плану про об'єднання вони не повинні бути дочірніми підприємствами або відділеннями інших корпорацій	Немає	Немає
Компанія, що об'єднується, має бути незалежною, тобто мати інвестицію в іншу компанію, що об'єднується, не більше ніж 10% звичайних акцій з правом голосу останньої	Жодна зі сторін не є покупцем або продавцем	Немає
Об'єднання повинно здійснюватися за однією операцією або завершитися відповідно з індивідуальним планом, за яким визначений час є обмеженим (не більше року від дати ініціювання плану об'єднання та його реалізації)	Немає	Немає
Корпорація пропонує і випускає лише звичайні акції з правами, ідентичними більшості цих звичайних акцій з правом голосу, що знаходяться в обігу в обмін за сутністю на всю частку звичайних акцій з правом голосу іншої компанії на дату плану по об'єднанню. За сутністю всі звичайні акції з правом голосу означає не менше ніж 90% акції, що знаходяться в обігу компанії, що купується на дату виконання плану об'єднання, за виключенням будь-якої частки: приданої до ініціювання об'єднання; приданої впродовж об'єднання в обмін на компенсацію, іншу ніж звичайні акції з правом голосу; що належить сторонам іншим, ніж сторони до об'єднання	Відшкодування, яке отримане акціонерами капіталу кожної із сторін, складається переважно із інструментів капіталу одиниці, що об'єднується, будь-яке інше відшкодування отримане відносно несуттєве	Компанії, що об'єднуються, повинні обміняти або об'єднати значну більшість (якщо не всі) звичайних акцій з правом голосу об'єднуваних компаній
Жодна з компаній, що об'єднуються, не змінює частку капіталу звичайних акцій з правом голосу в очікуванні здійснення об'єднання впродовж двох років до виконання плану об'єднання або дати об'єднання	Немає	Немає
Кожна з компаній, що об'єднуються, викуповує частку звичайних акцій з правом голосу лише з метою іншої,	Немає	Немає

Продовження табл. 1.2

Загальноприйняті принципи бухгалтерського обліку у США	Загальноприйняті принципи обліку у Великій Британії	Міжнародні стандарти фінансової звітності
ніж об'єднання бізнесу, і компанія не викуповує більше ніж звичайно кількість акцій між датами ініціювання плану об'єднання та завершення	Немає	Акціонери кожного з підприємств, що об'єднуються, повинні зберігати в основному такі самі права голосу та частку в об'єднаному підприємстві одне щодо одного після об'єднання, як і до нього
Кожний окремих акціонер звичайних акцій, хто обмінює власні акції, отримує відсоток звичайних акцій з правом голосу точно в пропорції до власної пов'язаної частки звичайних акцій до здійснення об'єднання	Немає	Усі сторони в об'єднанні беруть участь у структурі управління новою господарською одиницею
При об'єднанні акціонерів не позбавляють і не обмежують права голосу, як наприклад, коли частка голосів передається до голосів трасту	Немає	Немає
Об'єднання повинно бути вирішеним на дату укладання плану і не забезпечуватися планом стосовно випуску цінних паперів або іншою компенсацією під час об'єднання	Немає	Немає
Об'єднуванні корпорації не погоджують прямо чи непрямо анулювання або викупу всіх або частини випущених звичайних акцій для здійснення об'єднання	Немає	Немає
Корпорація, що об'єднується, не укладає фінансової угоди для вигоди колишніх акціонерів об'єднуваної компанії, такої як гарантії позики, забезпеченої акціями, випущеними при об'єднанні, які негативно впливатимуть на обмін інструментів капіталу	Немає	Немає
Корпорація, що об'єднується, не має наміру або плану продавати значну частину активів об'єднуваних компаній упродовж двох років після об'єднання, ніж продаж при здійсненні звичайної діяльності окремих компаній, і виключати подвійні можливості або надмірні властивості	Немає	Немає

Закінчення таб. 1.2

Загальноприйняті принципи бухгалтерського обліку у США	Загальноприйняті принципи обліку у Великій Британії	Міжнародні стандарти фінансової звітності
Немає	Господарські одиниці, що об'єднуються, є майже однакові за розмірами	Справедлива вартість одного підприємства істотно не повинна відрізнятися від справедливої вартості іншого
Думка №16 Комітету принципів бухгалтерського обліку (APB Opinion N16), Інтерпретація Думки №16 Американського Інституту дипломованих бухгалтерів (AICPA Interpretation of Opinion N16) (втратили чинність)	Стандарт фінансової звітності 6 «Придбання та злиття» (FRS 6 «Acquisitions and mergers»)	МСБО 22 «Об'єднання компаній» (втратив чинність для об'єднань підприємств, починаючи з 31 березня 2004 року)

В Оксфордському тлумачному словнику група компаній (*group of companies*) визначається як «холдингова (материнська) компанія та її філіали, дочірні підприємства. Якщо якась компанія має дочірні, а ті, в свою чергу, теж мають дочірні компанії – всі вони утворюють одну групу» [182, с. 188].

Відповідно до стандартів обліку Австралії, «економічна одиниця» означає групу, що включає інвестора, його дочірні підприємства, і частку володіння інвестора в його асоційованих компаніях» [234].

Виходячи з наведених визначень групи, слід сказати, що економічна сутність цієї категорії інтерпретується по-різному за законодавчими вимогами різних країн, Євросоюзу та Ради з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку.

У міжнародній практиці існують три концепції пояснення категорії «група» з метою бухгалтерського обліку, дві з яких були визначені в 1973 р. Групою досліджень міжнародних бухгалтерів. Ці три концепції включають:

- концепцію материнської компанії (*Parent Company Concept*);
- концепцію господарської одиниці (*Entity Concept*);
- концепцію права власності (*Proprietary Concept*).

Концепція материнської компанії виділяє юридичний контроль і передбачає, що він є в капіталі для інвесторів (материнської компанії), які складають звіти групи і кому слід розкривати правдивий та справедливий погляд. Концепція не передбачає спроб розкриття правдивого та справедливого погляду для будь-якої частки меншості акціонерів у дочірніх компаніях або для інших сторін, які мають відсоток у капіталі. Ця концепція передбачає, що група включає материнську компанію, яка домінує в чисельних дочірніх компаніях через існування повноваження прав голосу, якими наділені держателі простих акцій. Іншими словами, контроль, установлений наявністю повноважень до здійснення контролю ніж дійсне здійснення контролю (рис. 1.1). Юридична форма превалює над прибутковою сутністю. Такий підхід не допускає можливості, що група, створена злиттям двох або більше компаній, приблизно однакового розміру капіталу та не розглядає компанії, які знаходяться під контролем більше однієї материнської компанії або компанії, над якими інша компанія дійсно має суттєвий вплив, але не контроль.

Концепція господарської одиниці виділяє фактичний контроль і ґрунтується на економічній одиниці. Ця концепція заснована на

принципі, за яким група компаній складається з численних суб'єктів господарювання, об'єднаних єдиним управлінням, або дійсного існування контролю в економічних одиницях. Це однаково важливо для всіх акціонерів – і більшості, і меншості. Цей підхід до визначення групи, ймовірно, найбільше відповідає таким користувачам, як працівники та менеджери. Група, яка включає дві еквівалентні великі компанії, може розглядатися за цією концепцією, як і випадок, коли «сімейна» група власників володіє частками в двох та більше компаніях, між якими немає юридичного зв'язку, але який може, по суті не маючи юридичної форми, розглядатися як економічна одиниця (рис. 1.2). Ця концепція може охоплювати випадок єдиного управління (рис. 1.3), коли є члени правління в об'єднаних численних компаніях, які діють в інтересах інших компаній, у яких вони є членами правління.

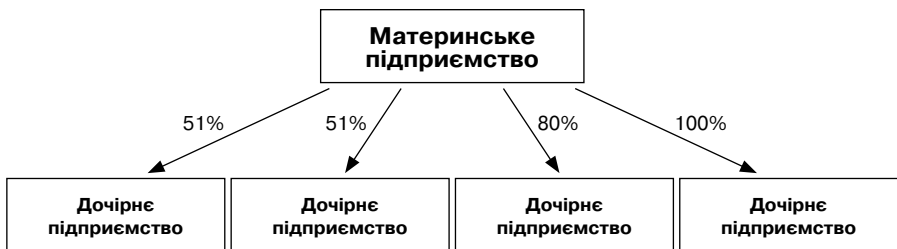

Рис. 1.1. Концепція материнської компанії (юридичний контроль)

Додатково, домінуюча компанія (рис. 1.4) (наприклад, така як виробник автомобілів), яка купує всю продукцію малої компанії (наприклад, яка одна лише виробляє автомобільні втулки для основного виробника автомобілів), може розглядатися за цією теорією.

Комісія з цінних паперів США (SEC) (обов'язковий документ № 45, 1985 р.) зазначає, що навіть за відсутності більшості власників, коли один суб'єкт господарювання по суті досягає того самого впливу, як більшість власників, через контроль за контрактом або іншим чином, існують відносини групи з дочірньою компанією. Рішення Комісії з цінних паперів ґрунтується на обставинах, зазначених Твідді (Tweedie) та Келас (Kellas) (1987). У випадку дійсного існування контролю компанія «А», контрольована компанією «В» в значенні, що вона забезпечує 95 % прибутковості її робочого капіталу для зазначення

конвертованих в компанію «В» простих акцій, гарантованих її фінансуванням, контролювана менеджментом їх обох, бізнес-плануванням і здатності до придбання всіх її простих акцій [258, с. 94].

Рис. 1.2. Концепція господарської одиниці (фактичний контроль)

Рис. 1.3. Концепція господарської одиниці (фактичний контроль): єдине керівництво

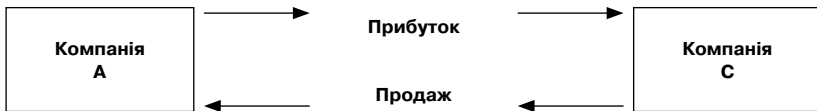

Рис. 1.4. Концепція господарської одиниці (фактичний контроль): існування суттєвого впливу

Концепція права власності передбачена для підприємств, які належать до більше ніж однієї групи або лише частково до групи. У цих випадках відсутня як єдина материнська компанія, так і част-

ка меншості, немає юридичного контролю та економічної одиниці (рис. 1.5).

У Сьомій Директиві ЄС більше домінує концепція суб'єкта господарювання, за якою визначення дочірнього підприємства ґрунтується також на існуючому дійсному контролі, а не на юридичному повноваженні здійснення контролю.

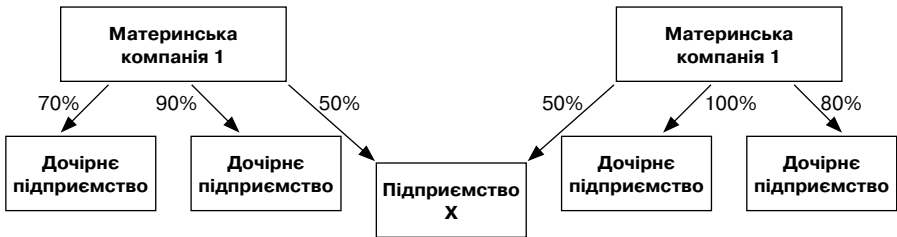

Рис. 1.5. Концепція права власності

Категорія контролю визначена різними державними вимогами щодо звітів групи. Контроль є важливим у визначенні як окремої інвестиції, яка класифікується як інвестиція в дочірнє підприємство, і як інвестиції, яка вимагає консолідації звітів групи.

Відсоток володіння у визначенні існування контролю і відсоток, що відноситься до ефективного проценту материнської компанії, в дочірньому підприємстві можуть бути інакшими. Отже, відсоток, застосований у розрахунках з метою консолідації, відрізнятиметься від тих відсотків, які визначають, чи наявний відсоток, що надає контроль.

Дві концепції контролю лежать в основі визначення цієї категорії:

- концепція юридичного контролю;
- концепція економічного контролю.

У Великій Британії та Ірландії до набрання чинності Сьомої Директиви **юридичне визначення контролю** ґрунтувалося на володінні понад 50% власного капіталу (а не правом голосу). Додатково контроль структури ради директорів приводив до взаємовідносин материнська-дочірня компанії.

У США та Австралії юридичний контроль визначений як право власності більшості акцій (часток) з правом голосу (інколи використовується категорія «юридичний підхід»). Право власності може бути набутиям прямо або непрямо через інші дочірні підприємства. (рис. 1.6).

Концепція юридичного контролю у визначенні дочірнього підприємства, наведеному в Сьомій Директиві ЄС, у якому володіють більшістю правами голосу, приводить до взаємовідносин «материнська-дочірня компанія» через те, що це надає контроль структури ради директорів. Проте визначення в Сьомій Директиві ЄС більше розширене і містить концепцію економічного контролю.

Відповідно до **концепції економічного контролю** (також використовується термін **концепція фактичного контролю**), що практикується в Німеччині, контроль розглядається посиленням до економічної дійсності відносин між сторонами. Отже, якщо управління юридично незалежними суб'єктами господарювання здійснюється за взаємно погодженою системою централізованого менеджменту, існування групи розуміють безвідносно до акціонерів. Суб'єкти господарювання, які включають у групу компаній і формуються на основі економічної одиниці, консолідуються разом у визначенні, чи існує контроль, чи ні.

Структури групи

Існує різноманіття структур, що включають материнську компанію та її дочірні підприємства в групу компаній. На практиці група компаній може формуватися в складну мережу холдингів.

Простий приклад альтернативних форм, або структур групи:

- дочірнє підприємство, що знаходиться під прямим контролем;
- дочірнє підприємство, що знаходиться під непрямым контролем;
- змішана група.

Дочірнє підприємство, що знаходиться під прямим контролем. Існує багато шляхів для материнської (холдингової) компанії придбати відсоток у дочірньому підприємстві. Прямий контроль виникає тоді, коли материнська компанія контролює дочірнє підприємство через своїх власних акціонерів, а не через інші дочірні підприємства.

Наприклад. Материнська компанія володіє більше ніж 50% простих акцій капіталу дочірнього підприємства. Отже, це дочірнє підприємство є дочірнім під прямим контролем материнської компанії. У випадку, коли материнська компанія має більше, ніж одне дочірнє підприємство, які знаходяться під прямим контролем,

такі дочірні підприємства розглядаються, як споріднені дочірні підприємства (*Fellow Subsidiaries*). Приклад споріднених дочірніх підприємств, які знаходяться під прямим контролем материнської компанії, наведено на рис. 1.7.

Дочірнє підприємство, що знаходиться під непрямим контролем. У випадку коли дочірнє підприємство материнської компанії має власне дочірнє підприємство, це дочірнє дочірнього підприємство («онучка») автоматично є дочірнім підприємством материнської компанії. Структура групи, яка включає материнську компанію, дочірнє та «онучку», називають *вертикальною групою*.

Відсоток участі материнської компанії в «онучці» може бути менший ніж 50%. Наприклад, якщо материнська компанія володіє 60% дочірнього підприємства, а дочірнє підприємство володіє 60% «онучки», тоді відсоток участі материнської компанії в онучці становить 36% ($60\%_{\text{матер.}} \times 60\%_{\text{дочірнє}} = 36\%$). Оскільки материнська компанія контролює дочірнє підприємство, а дочірнє підприємство контролює «онучку», то «онучка» також знаходиться під контролем материнської компанії.

Змішана група. Інколи «онучка» контролюється через об'єднання прямого володіння акціями (частками) материнською компанією та непрямим володінням через акції, що належать дочірньому підприємству. Якщо об'єднаний відсоток контрольованих простих акцій більший, ніж 50%, інвестиція є інвестицією в дочірнє підприємство (навіть якщо відсоток участі групи в простих акціях дочірнього підприємства менший, ніж 50%).

Приклад 1.1. Материнській компанії належить 60% дочірньої компанії та дочірнє підприємство володіє 30% акцій, що належить «онучці». Дочірнє підприємство є дочірнім материнської компанії, але «онучка» не є дочірнім дочірнього підприємства. Проте материнська компанія володіє також 30% «онучки». Отже «онучка» є дочірнім підприємством материнського підприємства, оскільки об'єднує володіння материнської компанії та дочірнього підприємства більше ніж 50%. Материнська компанія контролює «онучку» через контроль 60% акцій «онучки». Відсоток участі групи в «онучці» становить лише 48% [$30\%_{\text{матер.}} + (60\% \times 30\%_{\text{дочірнє}})$].

Приклади структури групи показано на рис. 1.6.

Потреба в обліку групи

Швидкі зміни в технології, фінансуванні, побудові бізнесу, диверсифікації і поява «групи компаній» призвели до того, що стара практика обліку окремих підприємств стає недоречною. Бізнес почав здійснюватися через внутрішні пов'язані компанії. Між ними існує дуже складний розвиток взаємовідносин. Облік, для того щоб отримати правдивий та справедливий погляд, стає необхідним не тільки для окремих компаній, а й для цілої групи компаній.

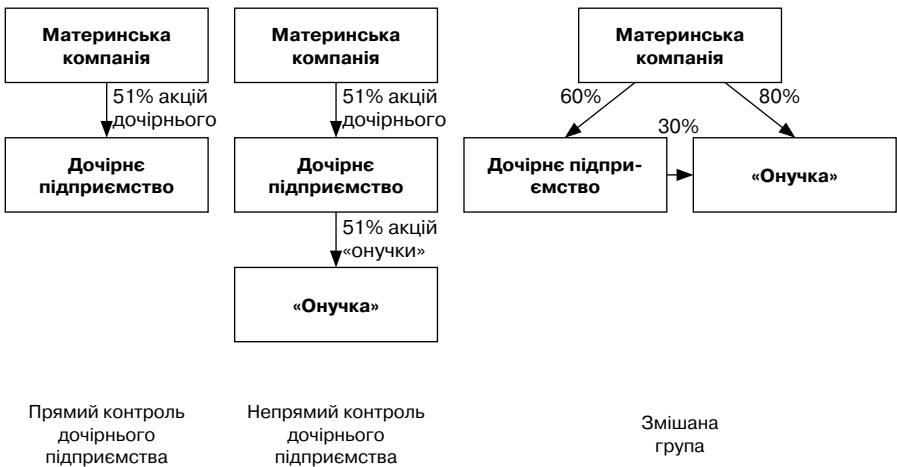

Рис. 1.6. Структури групи

Рис. 1.7. Споріднені дочірні підприємства

На американському континенті та в Європі облік групи розвивався по-різному. В США облік групи розвивався від прибуткової дійсності, існування групи та від пов'язаних потреб здійснення обліку цього нового прояву.

У XX ст., в США, компанія з обмеженою відповідальністю розширюється до некорпоративної групи об'єднаних компаній та холдингових компаній, які володіють частками в групі придбаних компаній. До початку 1990-х років вважалося, що група існувала там, де була корпоративна материнська компанія, яка мала юридичний контроль над дочірнім або дочірніми підприємствами. Іншими словами, розвиток консолідованих звітів ґрунтується на думці, що додатково до окремих підприємств також має бути інше підприємство, яке включає материнське підприємство і всі його дочірні підприємства разом.

Існували деякі протиріччя в поглядах на облік групи. З одного боку, обліковці вважали, що в юридичній формі існують окремі компанії, які визнаються законом як окремі юридичні особи, які переслідуються судом, можуть оподатковуватися, розподіляти прибуток і які повинні обліковувати свої прибутки та збитки та фінансовий стан. З іншого боку, прибуткова сутність полягала в тому, що ці окремі компанії додатково складають частину іншого підприємства, не визнаного як окрема юридична особа, для якої має бути підготовлений комплект консолідованих звітів, об'єднуючий усі чисті активи, для відображення результатів і стану групи як єдиного цілого. Прибуткова сутність зазначала, що материнська компанія та дочірні підприємства діють у згоді і, ймовірно, мають єдиний менеджмент.

Додатково було погоджено, що інвестиція в дочірні підприємства не достатньо достовірно відображається в окремому балансі за статтею «Собівартість частки в дочірні підприємства», яка виникає в балансі материнської компанії. Було погоджено, що стан материнської компанії та всіх її дочірніх підприємств буде відображений більш достовірно при складанні окремого комплекту консолідованих звітів, додатково до окремих звітів материнської компанії та дочірніх підприємств, і поєднує їх. Цей комплект звітів був би звітами одиниці, яку називають групою. Слід зазначити, що не було і немає такої юридичної одиниці, як «група», але, зрозуміло, існували й існують такі одиниці за прибутковою сутністю.

Діюче законодавство дійсно визнає цю прибуткову сутність через вимогу складання комплекту фінансових звітів для «групи», навіть якщо група не має директорів або акціонерів, жодного службовця, не сплачує податків, не переслідується судом.

З іншого боку, відповідно до керівних принципів, що застосовувалися до 1992 р., лише юридична форма, а не прибуткова сутність

застосовувалася до вирішення питання, «які компанії слід розглядати як складову групи». Визначення дочірнього підприємства було наведено відповідно до законодавства, а звіти групи були підготовлені, коли материнська компанія мала юридичне право на здійснення контролю над дочірнім підприємством. Існували обставини, за яких материнська компанія дійсно контролювала підприємство, але, оскільки вона не мала юридичних прав на здійснення його, підприємство виключалось із звітів групи. Це нібито дочірнє підприємство (або контрольоване не дочірнє підприємство) стало популярним механізмом, у якому для покриття збитків від діяльності і суттєвих позичань виключають їх із звітів групи.

Як зазначає Вебстер (*Webster*): «Впродовж часу більшість юристів були супротив подання консолідованих звітів компаніями для їх акціонерів, але провідні юристи зобов'язалися в корпоративній практиці справдана визнати, що технічна юридична ситуація є менш важливою для акціонерів та громадськості, ніж суттєвий стан, і відповідно прийняли принцип консолідації звітів» [260, р. 259].

Нобес (*Nobes*) визначає чисельні причини для раптового збільшення потреби в консолідованому обліку, які наразі стали відомі [245]:

1. Раптова хвиля об'єднань на зламі століть привела до оцінки бізнесу групи компаній.
2. Домінуюче запровадження холдингових компаній замість материнської компанії приводило до потреби комплекту звітів групи.
3. Відсутність юридичних вимог у США для материнської (холдингової) компанії в поданні балансів. Це сприяло розвитку консолідованих балансів замість балансів материнської компанії.
4. Відсутність юридичних або регуляторних перешкод для нововведеного обліку.
5. Консолідовані звіти були прийняті з метою оподаткування (1917–1939).
6. Нью-Йоркська фондова біржа прийняла принципи консолідації в 1919 р.

У Великій Британії та Ірландії запроваджувати консолідацію стали набагато пізніше, ніж у США. Більшість факторів, які спонукали до запровадження консолідованих звітів у США, не діяли тут, і така діяльність щодо об'єднання не мала тенденції до залучення інвестицій холдингових компаній. Едвардс (*Edwards*) та Вебб (*Webb*)

визначають використання консолідованих звітів у Великій Британії та Ірландії до Першої світової війни, не дивлячись на те, що більшість публікацій раніше використовували техніку консолідації «Nobel Industries» у 1920 р. та «Dunlop» у 1930 р. [227]. Перше видання з дослідження цього об'єкта було видано в 1923 р. [232].

Едвардс та Вебб вважають, що менеджмент у Великій Британії був проти складання консолідованих звітів, особливо з причини існування менших можливостей для приховування резервів та прибутку. Закон про компанії був переглянутий у 1929 р., але консолідовані фінансові звіти не були включені як законодавча вимога. В 1939 р. Лондонська фондова біржа вимагала консолідовану фінансову звітність як умову нової емісії акцій. Друга світова війна припинила дію всього законодавства щодо компаній до 1948 р., коли консолідовані фінансові звіти нарешті вимагалися за законодавством.

В Ірландії лише через 15 років Актом 1963 р. вимагалася консолідація звітів від акціонерних товариств (*public limited companies*). В інших країнах Європи консолідовані звіти було запроваджено ще пізніше.

Внесенням змін до Закону про компанії 1989 р. у Великій Британії було запроваджено регулювання обліку в групах відповідно до Сьомої директиви ЄС у 1989 р., в Ірландії – в 1992 р.

В Європі для обліку «групи» набули розвитку такі методи: метод собівартості (*Cost method*); метод участі в капіталі (*Equity accounting*); метод обліку придбання (*Acquisition accounting*); метод пропорційного обліку (*Proportional accounting*); метод зведеного (сукупного) обліку (*Aggregate accounting*); метод обліку об'єднання інтересів (*Merger accounting*).

Метод собівартості для інвестиції, здійсненої групою, передбачає відображення собівартості інвестиції як активу в балансі групи і лише коригування собівартості, якщо директори вважають, що має місце постійне зменшення вартості. Коли об'єкт інвестування оголошує дивіденди, дивіденди отримані, і ті, що підлягають отриманню, обліковуються в Звіті про фінансові результати групи. Цей метод використовується для «простої інвестиції», за якою інвестор не здійснює ні контролю, ні суттєвого впливу, або інвестиції в дочірнє, асоційоване підприємство, яке виключається із звітів групи.

Метод участі в капіталі, метод врахування результатів підприємства групи після придбання до звітів групи базується на включенні частки групи в результатах підприємства після придбання до

Звіту про фінансові результати і включення такої ж суми напряму до балансу групи, без відображення частки в кожній статті активів і зобов'язань у балансі.

Частка групи в нерозподіленому прибутку після придбання підприємства додається до резервів групи і на таку саму суму збільшується актив «Інвестиція в асоційоване підприємство». Коли підприємство заробляє прибуток після дати придбання, група включає свою частку в прибутку асоційованого підприємства до Звіту про фінансові результати і збільшує вартість інвестиції в балансі.

Якщо підприємство розподіляє цей прибуток, група скорочує вартість інвестиції на той самий час і на таку суму, як воно включило свою частку в дивідендах до поточного рахунка материнського підприємства. Цей метод використовувався для дочірніх підприємств до 1920 р. Зараз він розглядається як найбільш відповідний метод для обліку підприємств, які не контролюються групою, але над якими здійснюється суттєвий вплив, по-іншому визначені як асоційовані підприємства.

Сутність **методу обліку придбання** полягає в тому, що домінуюче підприємство (материнське) купує контрольну частку в іншому підприємстві (дочірньому). Подібно до того, що ми купуємо, покупець визначає вартість того, що купує (справедливу вартість), а продавець визначає вартість компенсації при укладанні угоди. Куплений актив не розглядається як частка в дочірньому підприємстві, а як активи підприємства, які представляють цю частку. Оскільки материнське підприємство відтепер контролюватиме всі ризики і вигоди підприємства, що купується, облік придбання – це заміна активу «Інвестиція в дочірнє підприємство» на чисті активи дочірнього підприємства. Навіть якщо материнське підприємство не купує всіх акцій дочірнього підприємства (наприклад, якщо купує 80%), воно забезпечує контроль дочірнього підприємства; це розглядається як контролювання всіх чистих активів дочірнього підприємства. Проте заміна всіх чистих активів дочірнього підприємства на 80% акцій дочірнього підприємства буде причиною того, що решта 20% справедливої вартості чистих активів у дочірньому підприємстві повинна бути включена в звітні групи як «Частка меншості», оскільки вона належить особам (особі) іншим ніж контролюючій частці. На дату придбання контролю над дочірнім підприємством, фінансові звіти групи будуть об'єднувати частку групи в прибутках і збитках дочірнього підприємства в резерви групи, незалежно від того, розподілені вони чи ні. По-

точні стандарти обліку країн-учасниць ЄС вимагають застосовувати цей метод – облік придбання – для консолідації у фінансових звітах групи дочірніх підприємств, придбаних групою.

За **методом пропорційного обліку**, пропорційна частка активів і зобов'язань дочірнього підприємства включається в звіти групи. Якщо материнське підприємство придбало 80% чистих активів дочірнього підприємства, тоді 80% активів і зобов'язань дочірнього підприємства включатимуться до звітів групи. Цей метод широко використовується для дочірніх підприємств у Франції з тих пір, як була запроваджена Сьома Директива ЄС. Він використовується у Великій Британії та Ірландії для спільних підприємств, коли внаслідок контрактних прав і зобов'язань контролюючих учасників кожний контролюючий учасник має окрему частку у вигодах, ризиках і зобов'язаннях підприємства. В Стандартах фінансової звітності Великої Британії та Ірландії, зокрема Стандартах фінансової звітності (СФЗ) 9 «Асоційовані підприємства та спільна діяльність» (FRS 9 «*Associates and Joint Ventures*»), пропорційний метод не є об'єктом розгляду.

Метод зведеного (сукупного) обліку підготовки звітів групи був можливий до 1998 р., але його дію продовжено не було. Цей метод включав надання акціонерам материнського підприємства копій фінансових звітів материнського і всіх підприємств групи. Приймаючи їх до уваги, здійснювалося зведення або об'єднання статей, відповідно до власних інформаційних потреб користувачів.

Теоретично **облік об'єднання інтересів** (злиття) має місце там, де відсутнє придбання одного підприємства іншим домінуючим підприємством, проте здійснено об'єднання двох однакових підприємств з метою об'єднання їхніх інтересів. Оскільки теорія допускає, що відсутня купівельна діяльність, немає необхідності застосовувати справедливу вартість до придбаних активів або сплаченої компенсації. На практиці, зокрема в країнах-учасницях ЄС, застосування методу об'єднання інтересів трапляється дуже рідко (наприклад, при реструктуризації групи, здійсненої з метою оподаткування), хоча метод об'єднання інтересів, як правило, може використовуватись як спосіб поліпшення прибутку на акцію.

Консолідована фінансова звітність

З юридичного погляду, материнське підприємство та його дочірні підприємства є окремими юридичними особами і складають

свої фінансові звіти. Однак, оскільки рада директорів (чи інший керівний орган) материнського підприємства одночасно володіє вирішальним голосом у радах директорів дочірніх підприємств, то сукупність зв'язаних підприємств (материнського та дочірнього) може розглядатися як окрема економічна одиниця – група.

Учасників (акціонерів) та кредиторів материнського підприємства цікавлять результати всіх операцій, що здійснюються під його контролем, зокрема дочірніми підприємствами. У зв'язку з цим поряд з фінансовими звітами окремих підприємств складається звітність, яка відображає фінансовий стан, результати діяльності та рух грошових коштів групи. Така звітність називається консолідованою фінансовою звітністю.

К. Ноубс зазначає, що «консолідована фінансова звітність – це замість подання стану та результатів діяльності материнської компанії та її дочірніх підприємств (філіалів) так, як нібито вони були єдиними господарюючими суб'єктами. При консолідації ігнорують розподіл материнської та дочірніх компаній, обумовлене юридичними та географічними факторами; групу компаній розглядають як єдиний господарюючий суб'єкт» [245, с. 62].

Ален Пірс (*Aileen Pierce*) та Н. Брінен (*Niamh Brennan*) зазначають, «що консолідовані звіти подають інформацію, яка міститься в окремих звітах материнської компанії та її дочірніх підприємств, якщо їх обліковувати, як єдину одиницю» [246, с. 4].

Відповідно до МСБО 27 «Консолідовані та окремі фінансові звіти» консолідовані фінансові звіти (*Consolidated Financial Statements*) – фінансові звіти групи, подані як фінансові звіти одної економічної одиниці. Характерною рисою консолідованої звітності є те, що активи, зобов'язання, доходи та витрати двох чи більше юридично самостійних одиниць об'єднуються в окрему систему фінансових звітів (рис.1.8).

Джонс (*Jones*) зазначає, що: «В той час, як група компаній визнається Законом [про компанії, Велика Британія], властивості юридичної одиниці не обговорюються в групі як такі; вони залишаються з кожною окремою компанією в межах групи. Кредитори мають право шукати задоволення їх боргів лише щодо активів однієї компанії, якій вони надавали кредит. Може бути, звичайно, що компанія буде фінансово допомагати дочірньому підприємству у скрутний час, але це не є обмеженням робити саме так. Кредитор є на надійній основі, якщо він передбачає, що холдингова компанія буде скорочувати його збитки» [240, р. 120].

Проте основою складання консолідованих фінансових звітів у міжнародній практиці є, безумовно, наявність контролю: «Немає компанії з філіалами, яка завжди думає, оприлюднюючи баланс, показати суми, належні цим або від цих філіалів... Крім того, коли філіал стає юридично самостійною одиницею – сумніви та питання виникають щодо бажаної консолідації сум дочірнього підприємства з материнською компанією. Де є контроль, має бути консолідація» [248, 132].

Рис. 1.8. Обліковий та юридичний аспекти взаємозв'язків материнського та дочірнього підприємств[37]

Консолідація фінансових звітів поєднує разом окремі фінансові звіти двох компаній, коли одна компанія контролює іншу. Фундаментальним концептуальним питанням є: чи форми консолідованих звітів виділятимуть право власності контролюючої компанії – економічної одиниці, чи активи і зобов'язання економічної одиниці відображатимуться як єдине ціле. В продовження концепції пояснення категорії «група» відомі дві теорії консолідації фінансової звітності:

- теорія права власності;
- теорія господарської одиниці.

Теорія права власності (*proprietary theory*) виділяє право власності на економічну одиницю власника – контролюючого акціонера групи, звичайно, акціонерів материнської компанії. Таким чином, теорія права власності відокремлює або виключає частки в капіталі меншості акціонерів і показує в консолідованих фінансових звітах основну частку акціонерів материнської компанії.

Теорія господарської одиниці (*entity theory*) виділяє активи і зобов'язання суб'єкта господарювання, представляє підсумок взаємовідносин корпоративних одиниць і частку в капіталі меншості акціонерів, як складову капіталу власників. Теорія господарської одиниці відображає в консолідованих фінансових звітах усі сторони, які мають частки в економічній одиниці.

Теорія консолідації фінансових звітів права власності та суб'єкта господарювання є основою для окремих альтернативних концепцій консолідованих фінансових звітів. Концепцією, яка найбільш наближена до поточної облікової практики, є «гібрид» концепцій права власності та господарської одиниці, яку називають концепцією консолідації материнської компанії (*Parent company concept of consolidation*).

Концепція консолідації материнської компанії розглядає консолідовані фінансові звіти, як розширення фінансових звітів материнської компанії, призначене для надання більшого обсягу інформації про загальний підсумок вкладень, що надають право власності материнській компанії.

Відповідно до концепції материнської компанії, консолідована сума основних засобів визначається складанням сум основних засобів материнської компанії та її дочірнього підприємства без будь-яких коригувань частки власності, що належить меншості (неконтрольована) в частці дочірнього підприємства.

Теорія права власності прямо пояснює, що слід виключити частину активів і зобов'язань, пов'язаних з часткою меншості – практикою, що приводить до гудвілу. В протилежність до консолідації ідентифікованих активів, консолідація капіталу за концепцією консолідації материнської компанії робить крок у напрямі теорії власності. Частка меншості в активах і зобов'язаннях дочірнього підприємства відображається у звітності окремо і, звичайно, виноситься із розділу власного капіталу консолідованого балансу. Потім, вона обліковується деякою мірою на основі, іншій ніж капітал більшості акціонерів. За теорією суб'єкта господарювання, частка меншості відображається як елемент консолідованого капіталу акціонерів та обліковується на тій самій основі, як і капітал більшості акціонерів.

Відповідно до **концепції консолідації материнської компанії**, консолідована звітність групи складається з:

- активів та зобов'язань материнської компанії та всіх активів та зобов'язань дочірніх підприємств;
- частки меншості, що класифікується як зобов'язання.

Групу за концепцією консолідації материнської компанії показано на рис. 1.9.

Рис. 1.9. Складові елементи звітності групи за концепцією консолідації материнської компанії

При підготовці консолідованих звітів за концепцією консолідації материнської компанії:

- коригування для операцій в межах групи охоплюють дві сторони (стосовно суми частки материнської компанії в дочірньому підприємстві) і за процедурою виключаються повністю. Лише частка материнської компанії внутрішнього групового прибутку виключається у випадку, коли дочірнє підприємство є суб'єктом господарювання, що реалізує активи в межах групи, але повністю прибуток виключається, коли материнська компанія є продавцем при внутрішньому груповому продажу. Логічне обґрунтування для цього ґрунтується на класифікації частки меншості як зобов'язання і потребує збільшення частки, що належить частці меншості, коли дочірнє підприємство заробляє прибуток на операціях з материнською компанією. Підтвердження ґрунтується на необхідності точного відображення у звітності зобов'язання, що відноситься до частки меншості: частка меншості відображається у балансі в частині «Зобов'язання»; частка меншості розраховується як їх пропорційна частка відображеного капіталу дочірнього підприємства без коригувань на операції в межах групи.

Вектор цієї концепції спрямований на держателів капіталу материнської компанії як основних користувачів групи. Всі контрольовані активи та зобов'язання включаються в консолідовані фінансові звіти, але вимога держателів капіталу материнської компанії є звільненою від вимоги зобов'язання частки меншості.

За інтерпретацією теорії власності слід виключити частку меншості із консолідованого балансу тільки як виключення частини частки меншості активів і зобов'язань з консолідованого балансу. Таку інтерпретацію теорії власності називають концепцією права власності (пропорційної консолідації); вона застосовується до окремих угод, які називають спільною діяльністю.

Концепція консолідації права власності інколи відображається як концепція пропорційної консолідації. За цією концепцією:

- група включає активи та зобов'язання материнської компанії і пропорційну частку материнської компанії в активах і зобов'язаннях дочірнього підприємства. Звідси, консолідовані фінансові звіти не включають усіх чистих

активів дочірнього підприємства, лише частку материнської компанії;

- оскільки частка меншості є за межами групи, частка, що належить частці меншості в капіталі дочірнього підприємства не розкривається і не розкривається частка меншості в чистих активах дочірнього підприємства.

Складові елементів звітності групи за теорією права власності показано на рис.1.10.

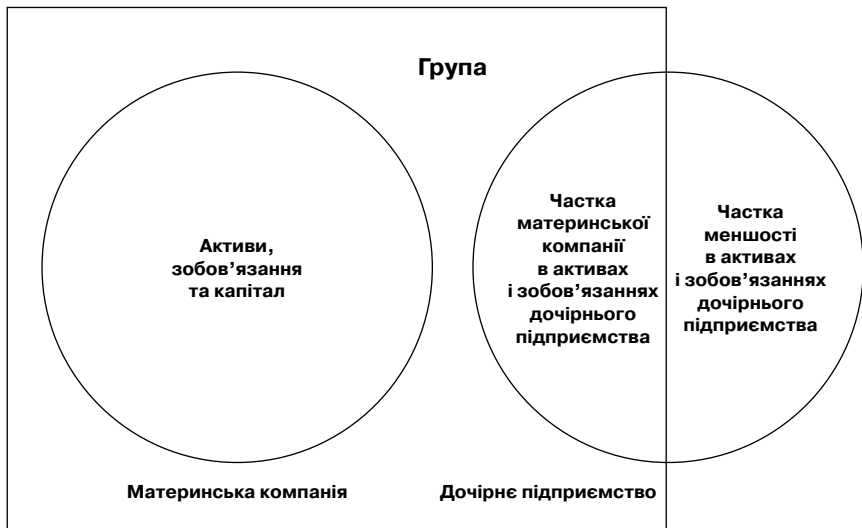

Рис. 1.10. Складові елементів звітності групи за теорією права власності

При складанні консолідованих звітів за цією концепцією:

- операції між материнською компанією та дочірнім підприємством коригуються пропорційно (до суми відсотка, що належить материнській компанії в дочірньому підприємстві);
- частка меншості не розкривається.

Точна інтерпретація теорії суб'єкта господарювання приводить до концепції консолідації економічної (господарської) одиниці.

Відповідно до **концепції консолідації (господарської) одиниці:**

- група включає активи та зобов'язання материнської компанії, а також, усі активи та зобов'язання дочірніх підприємств;
- частка меншості класифікується як капітал держателя (власника) або співвласника капіталу групи за тих самих можливостей, як і держателів капіталу материнської компанії.

Елементи звітності групи за концепцією консолідації (господарської) одиниці показано на рис. 1.11.

Рис. 1.11. Складові елементів звітності групи за концепцією консолідації господарської одиниці

Прийняття концепції консолідації господарської одиниці при підготовці консолідованих фінансових звітів можна звести до такого:

- коли мають місце операції між членами групи, вплив цих операцій коригується повністю. Ці записи здійснюються з позиції, що консолідовані фінансові звіти показуватимуть результати операцій між групою і сторонами, зовнішніми по відношенню до групи;
- оскільки частка меншості класифікується як частка співвласника капіталу групи, інформація про неї розкривається в консолідованій фінансовій звітності в частині статей капіталу;

- оскільки, частка меншості класифікується як капітал, її вимірювання ґрунтується на частині консолідованого капіталу, а не є частиною записаного капіталу дочірнього підприємства, в якому відсоток власності належить частці меншості.

Концепції консолідації можна пов'язати з двома теоріями фінансової звітності, як показано на рис. 1.12 .

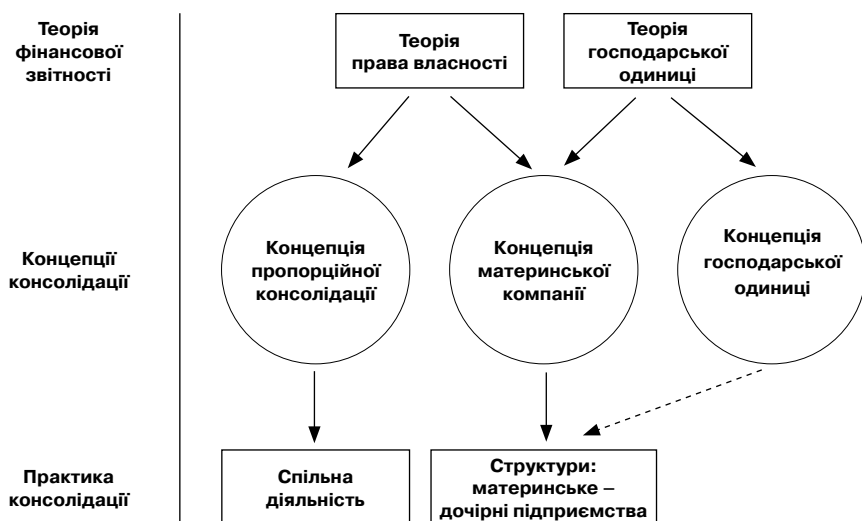

Рис. 1.12. Теорії фінансової звітності, концепції консолідації та практика консолідації

Рада з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку обрала концепцію консолідації господарської одиниці. Основними причинами для цього вибору, ймовірно, були такі:

- консолідовані фінансові звіти включають всі активи і зобов'язання групи. Надання вибору контролюю як критерію консолідації, підтверджує, що всі консолідовані звіти включають усі активи, що знаходяться під контролем материнської компанії;
- частка меншості не підпадає під визначення зобов'язання за Концептуальними основами МСФЗ. У групи не виникають зобов'язання щодо джерел асигнування на частку меншості. Частка меншості має ті ж самі вимоги на чисті ак-

тиви дочірнього підприємства, як і материнська компанія. Частка меншості не має пріоритетної вимоги, які є, звичайно, у випадку з вимогами зобов'язання.

Таким чином, концептуальні основи складання консолідованих фінансових звітів групи ґрунтуються на взаємовідносинах материнського та його дочірніх підприємств, насамперед контролю. Існують різні концепції консолідації фінансових звітів групи, в основі яких лежать теорії права власності та господарської одиниці. Законодавчі вимоги різних країн прийняті на підставі розглянутих концепцій. Що стосується підготовки консолідованих фінансових звітів групи, то в основі її підготовки використана концепція господарської одиниці. Саме цієї концепції дотримувалася Рада з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку при розробці МСБО 27 « Консолідовані та окремі фінансові звіти».

1.2. Міжнародні підходи до консолідації фінансової звітності

Консолідована фінансова звітність об'єднань підприємств, до складу яких входять материнське підприємство та його дочірні підприємства, в різних країнах має певні відмінності, які зумовлені економічними, політичними та соціальними факторами. У зв'язку з цим виникають ускладнення для аналізу інформації та прийняття рішень користувачами.

Оскільки зовнішньополітичний курс України спрямований на інтеграцію до Європейського Союзу (ЄС), доцільно проаналізувати законодавства ЄС із питань консолідації фінансової звітності.

Європейські співтовариства, або Спільний ринок, є об'єднанням держав, які прагнуть до політичної та економічної єдності при частковій відмові від своїх національних суверенітетів.

До Європейських співтовариств входять:

- Європейське об'єднання вугілля та сталі (відповідна угода набула чинності в 1952 р.);
- Європейське економічне співтовариство (угода набула чинності в 1958 р.);
- Європейське об'єднання з атомної енергетики, Євроатом (угода набула чинності в 1958 році).

Ці угоди доповнені та розширені Єдиними європейськими актами, які набули чинності в 1978 р. Єдині європейські акти є основою політичного співтовариства країн-членів Європейських співтовариств.

На початку створення членами об'єднання були шість держав – Бельгія, Німеччина, Франція, Люксембург, Італія, Нідерланди. Станом на 1 січня 2006 р. до цієї міжнародної організації входили 25 країн: Австрія, Бельгія, Данія, Фінляндія, Франція, Німеччина, Греція, Італія, Ірландія, Чехія, Естонія, Угорщина, Латвія, Литва, Польща, Словаччина, Словенія, Люксембург, Нідерланди, Португалія, Іспанія, Швеція, Велика Британія, Норвегія, Ісландія. 1 січня 2007 р. до країн-учасниць ЄС приєдналися Болгарія та Румунія.

Повноваження ЄС щодо регулювання правовідносин у сфері діяльності підприємств (зокрема бухгалтерського обліку) визначені статтею 54 Договору про заснування Європейського економічного співтовариства.

З 1967 р. наднаціональними та міждержавними органами, що відіграють головну роль у регулюванні правовідносин, є:

- Рада Міністрів – законодавчий орган;
- Європейська комісія – виконавчий орган. (Комісія має виключне право надавати на затвердження Раді Міністрів проекти законодавчих актів);
- Європейський Парламент – контролюючий орган (здійснює контроль за діяльністю комісії та затверджує бюджет);
- Суд справедливості – вищий судовий орган.

Діяльність Європейських спільнот регулюється відповідним законодавством, у межах якого розрізняють первинне та вторинне законодавства. До первинних законодавчих актів відносять:

- Римську угоду 1957 р., відповідно до якої було створено Європейське (Економічне) Співтовариство;
- Паризьку угоду 1951 р., на якій засновано Європейське співтовариство з атомної енергії (Євroatом).

Створена відповідно до ст. 155–163 Римської угоди Європейська Комісія видає нормативні акти, які мають вторинний характер і обов'язкову силу.

До вторинних законодавчих активів відносять:

- розпорядження (*Regulations*), обов'язкові до виконання всіма членами Співтовариства;
- рішення (*Decisions*), обов'язкові для виконання виключно тих членів, до яких вони відносяться;
- директиви (*Directives*), обов'язкові для всіх держав – членів ЄС тощо.

Директиви та регламенти є обов'язковими для застосування державами-членами, проте форми й методи їх виконання надані на розгляд окремих країн з урахуванням існуючих умов і можливостей.

У разі недотримання зобов'язань щодо застосування директив та регламентів державою-членом, Європейська Комісія може звернутися з позовом до суду справедливості. Прикладом такої ситуації є справа, в якій відповідачем була Італійська Республіка, а позивачем – Європейська Комісія щодо невиконання Урядом Італійської Республіки зобов'язання щодо впровадження Четвертої Директиви ЄС у національне законодавство [*Case 17/85 Commission v Italian [1986] ECR 01199*] та справа, у якій відповідачем були Нідерланди щодо зволікання впровадження положень Восьмої Директиви у національне законодавство [236, с. 181]. Суд справедливості прийняв рішення накладити штрафи на Італійську Республіку та Нідерланди.

Правовідносини у сфері бухгалтерського обліку в ЄС, зокрема консолідації фінансової звітності, регламентуються такими директивами:

- Четвертою Директивою ради 78/660/ЄЕС, що ґрунтується на пункті (3) (g) статті 54 Договору про річну звітність окремих видів товариств від 25.07.1978 р.;
- Сьомою Директивою Ради 83/349/ЄЕС, що ґрунтується на пункті (3) (g) статті 54 Договору про консолідовану звітність від 13.06.1983 р.;
- Директивою Ради 86/635/ЄЕС щодо річних звітів та консолідованих звітів банків та інших фінансових установ від 8.12.1986 р.;
- Директивою Ради 91/674/ЄЕС про річну звітність і консолідовану звітність страхових підприємств від 19.12.1981 р.

25 липня 1978 р. Рада ЄС прийняла Четверту Директиву 78/660/ЄЕС про узгодження національного законодавства, яке регулює річні звіти окремих типів компаній. Велика кількість компаній є членами об'єднань підприємств. З метою надання фінансової інформації про такі об'єднання їх членам та третім особам необхідно складання консолідованих звітів. Отже, Національне право, яким регулюються консолідовані звіти, повинно бути узгоджено з метою досягнення цілей порівняння та еквівалентності інформації, яку компанії повинні оприлюднювати у рамках Співтовариства.

З метою узгодження законодавства, яким регулюється порядок складання, подання, оприлюднення та аудиту консолідованих звітів у державах-членах Європейського Співтовариства, Рада ЄС ухвалила Сьому Директиву 13 червня 1983 р. про консолідовані звіти, що ґрунтується на статті 54 (3) (g) Договору про заснування Європейського Економічного Співтовариства (83/349/ЄЕС).

Сьома Директива 83/349/ЄЕС складається з:

- Вступу (обґрунтування прийняття Директиви).
- Частини 1. Умови для складання консолідованих звітів (статті 1–15).
- Частини 2. Складання консолідованих звітів (статті 16–35).
- Частини 3. Консолідований річний звіт (стаття 36).
- Частини 4. Аудиторська перевірка консолідованих звітів (стаття 37).
- Частини 5. Оприлюднення консолідованих звітів (стаття 38).
- Частини 6. Перехідні та заключні положення (статті 39–51).

Відповідно до Сьомої Директиви 83/349/ЄЕС консолідовані звіти повинні надавати правдивий та справедливий погляд про активи та зобов'язання, фінансовий стан та фінансові результати (прибуток, збиток) всіх консолідованих підприємств як єдине ціле. Тому консолідація повинна, насамперед, включати усі такі підприємства. Така консолідація потребує повного об'єднання активів та зобов'язань, а також доходу та витрат таких підприємств методом повної консолідації та окремого розкриття інформації про інтереси осіб за межами таких підприємств. Необхідні коригування мають бути проведені для усунення впливу фінансових відносин між підприємствами, звіти яких консоліднуються.

Насамперед, взаємозалік балансової вартості акцій (часток) у капіталі підприємств, включених до консолідації, пропорційно частці, в якій вони представлені в капіталі та резервах цих підприємств (ст. 19). Директивою визначено, що залік повинен здійснюватися на основі балансової вартості на дату, на яку такі підприємства були включені до консолідації вперше. Різниця, які виникають із таких заліків (дооцінка або уцінка), повинні включатися в ті статті консолідованого балансу, вартість яких вища або нижча від їхньої балансової вартості.

Директивою 83/349/ЄЕС передбачено, що держава-член може вимагати або дозволяти проведення заліку на основі справедливої

вартості ідентифікованих активів і зобов'язань на дату придбання акцій (часток), або в результаті придбання в два або більше етапів на дату, коли підприємство отримало статус дочірнього підприємства (поетапне придбання). Будь-яка різниця (гудвіл), що залишається після застосування цієї статті, повинна бути відображена в консолідованому балансі як окрема стаття з відповідним заголовком. Ця стаття, використані методи та будь-які значні зміни щодо попереднього фінансового року повинні бути роз'яснені в примітках до звітів. Якщо визнається позитивна або негативна різниця при взаємозаліку (гудвіл або негативний гудвіл), вимагається подання в примітках до звітів складових цієї суми.

Оскільки консолідовані звіти повинні показувати активи, пасиви, фінансовий стан, прибуток чи збиток підприємств, включених до консолідації, як єдине ціле, то підлягають виключенню:

а) борги і зобов'язання між підприємствами, які входять до консолідації;

б) доходи та витрати, що відносяться до операцій між підприємствами, які входять до консолідації;

в) прибутки та збитки, які виникають від операцій між підприємствами, що входять до консолідації, коли вони включені до балансової вартості активів. Проте, продовж узгодження дочірніх підприємств держава-член може дозволити виключення пропорційно частки в капіталі, якою володіє материнська компанія в кожному дочірньому підприємстві.

Недотримання цих положень можуть дозволятися, коли відповідні суми несуттєві, з метою подання правдивого та достовірного погляду, а для останнього положення (в) може дозволятися відступ за умови, що операція була завершена за нормальних ринкових умов і виключення прибутку або збитку призвело до невинуватених витрат (ст. 26).

Сьома Директива ЄС передбачає розкриття в консолідованих звітах частки меншості. Стаття 21 містить вимогу показувати в консолідованому балансі суму, що відноситься до акцій (часток) дочірніх підприємств, включених до консолідації, якими володіють інші особи, ніж підприємства, які входять до консолідації, як окрему статтю з відповідним заголовком.

Стаття 23 містить вимогу показувати в консолідованому звіті про прибуток та збиток суму будь-якого прибутку або збитку, що відноситься до акцій дочірніх підприємств, включених до консо-

лідації, якими володіють інші особи, ніж підприємства, включені до консолідації, як окрему статтю з відповідним заголовком.

Сьома Директива ЄС містить вимогу або дозвіл на застосування методу об'єднання інтересів (ст. 20).

Частка участі в капіталі підприємств, на які підприємства, що входять до консолідації, чинять суттєвий вплив, повинні включатися до консолідованих звітів шляхом застосування методу участі в капіталі. Так, відповідно до статті 33 Директиви 83/349/ЄЕС, якщо підприємство яке входить до консолідації, чинить суттєвий вплив на операційну та фінансову політику підприємства, яке не входить до консолідації (асоційоване підприємство), в якому воно володіє часткою участі в капіталі, ця частка участі в капіталі повинна бути показана в консолідованому балансі окремою статтею з відповідним заголовком. Підприємство повинно вважатися таким, що чинить суттєвий вплив на інше підприємство, якщо йому належить 20 % або більше прав голосу акціонерів або членів цього підприємства.

При застосуванні цієї статті вперше ця частка участі в капіталі повинна бути показана в консолідованому балансі або:

а) за її обліковою вартістю (різниця між цією вартістю та сумою, яка відповідає частині капіталу та резервів, яку ця частка участі представляє в капіталі, повинна підраховуватися на дату, коли цей метод було використано вперше і бути розкрита окремо в консолідованому балансі або в примітках до звітів); або

б) за сумою, яка відповідає частині капіталу та резервів асоційованого підприємства, яку ця частка участі представляє в капіталі (різниця між цією сумою та обліковою вартістю повинна підраховуватися на дату, коли цей метод було використано вперше і бути розкрита окремо в консолідованому балансі або в примітках до звітів).

Держава-член може передбачити обов'язкове застосування одного із методів оцінки частки участі в асоційованому підприємстві. Який з цих методів оцінки було застосовано має бути вказано в консолідованому балансі або примітках до звітів.

Щодо облікової вартості або суми, що відповідає частині капіталу та резервів асоційованого підприємства, вимагається збільшувати або зменшувати її на суму будь-якої різниці, яка виникає продовж фінансового року пропорційно капіталу і резервам асоційованого підприємства, представленої цією часткою участі і зменшення її на суму дивідендів, нарахованих на цю частку участі. Позитивну різницю між балансовою вартістю і сумою, що відповідає частині

капіталу і резервів (гудвіл), вимагається обліковувати як позитивну різницю при консолідації, якщо її не можна віднести до жодної категорії активів або зобов'язань. Директивою 83/349/ЄЕС передбачено, що держава-член може вимагати або дозволяти підрахунок різниці на дату придбання частки або, якщо вона була придбана у два та більше етапи, на дату, коли підприємство отримало статус асоційованого підприємства.

Частина прибутку чи збитку асоційованого підприємства, які відносяться до частки участі в капіталі, повинна бути показана в консолідованому звіті про прибуток та збиток окремою статтею з відповідним заголовком. Внутрішньогрупові прибутки чи збитки повинні бути виключені при консолідації за умови, що ці факти відомі або їх можна визначити. При виключенні внутрішньогрупових прибутків та збитків держава-член може дозволити недотримання цього положення, якщо відповідні суми несуттєві, з метою подання правдивого та достовірного погляду.

Метод участі в капіталі не застосовується, коли частка участі в капіталі асоційованого підприємства несуттєва, з метою подання правдивого та справедливого погляду.

Методи консолідації повинні застосовуватися послідовно від одного фінансового року до іншого. В той же час Директива 83/349/ЄЕС дозволяє застосування пропорційної консолідації, якщо підприємство, яке входить до консолідації, контролює інше підприємство спільно з одним або кількома підприємствами, які не входять до консолідації. Держава-член може вимагати або дозволяти включення такого підприємства до консолідованих звітів пропорційно частці прав у його капіталі, якими володіє підприємство, яке входить до консолідації (ст. 32). Директивою передбачено, що вимоги, які застосовуються до повної консолідації з необхідними змінами, також застосовуються до пропорційної консолідації. Проте при застосуванні пропорційної консолідації метод участі в капіталі не повинен застосовуватися, якщо підприємство, яке включене за пропорційною консолідацією, є асоційованим.

Консолідована звітність повинна бути складена на ту саму дату, на яку складається річна звітність материнського підприємства (ст. 37). Проте, держава-член може вимагати або дозволяти складання консолідованої звітності на іншу дату, враховуючи дату балансу найбільшого числа або найбільш важливих підприємств, що входять до консолідації. Коли застосовується такий відступ,

сам факт розкривається в примітках до консолідованої звітності разом із обставинами, що його спричинили. До того ж звіт повинен бути підготовлений для розкриття важливих подій щодо активів та зобов'язань, фінансового стану або прибутку чи збитку підприємства, що включене до консолідації між датою балансу підприємства та датою консолідованого балансу. Коли дата балансу підприємства переує даті консолідованого балансу більше, ніж на три місяці, таке підприємство консолідується на підставі проміжних звітів, складених на дату консолідованого балансу.

Директивою 83/349/ЄС визначено, що консолідована звітність складається з:

- консолідованого балансу;
- консолідованого звіту про прибуток та збиток;
- приміток до звітів.

Ці документи складають єдине ціле (ст. 16).

Держави-члени можуть дозволяти або вимагати включення інших звітів до консолідованої звітності додатково.

Формати подання консолідованого балансу, консолідованого звіту про прибуток та збиток, приміток до консолідованих звітів відповідають вимогам формату подання річних звітів, визначені в статтях 3–10(а), 13–26 та 28–30 Четвертої Директиви Ради 78/660/ЄЕС з урахуванням основних коригувань, які впливають з особливих властивостей консолідованих звітів, на відміну від річних звітів (ст. 17). Четверта Директива Ради від 25 липня 1978 року, що ґрунтується на пункті (3)(g) статті 54 Договору про річну звітність окремих видів товариств (78/660/ЄЕС), передбачає два основних формати балансу (ст. 9–10) (Додаток 1):

- горизонтальний;
- вертикальний.

З урахуванням змін, внесених статьею 6 Директиви 2003/51/ЄС від 18.06.2003 року до Четвертої Директиви (ст. 10а), замість подання статей балансу у відповідності зі статтями 9 та 10, держави-члени можуть дозволити або вимагати від товариств чи певних видів товариств надавати такі статті на основі різниці між існуючими та неіснуючими статтями за умови, що надана інформація є, принаймні, еквівалентного до тієї іншої, яка вимагається статтями 9 та 10.

Четвертою Директивою (ст. 23, 25) передбачено чотири формати звіту про прибуток і збиток (Додаток 1). Разом з тим держави-члени

можуть дозволяти або вимагати від цих товариств або будь-яких видів товариств надавати звіт про прибуток і збиток за іншою формою, якщо надана інформація, принаймні, еквівалентна до тієї, яка вимагається статтями 23, 25.

Статтю 3 Директиви 78/660/ЄЕС передбачено, що форма балансу та звіту про прибуток і збиток не може змінюватися від одного фінансового року до іншого. Відступ від цього правила може дозволятися лише у виняткових випадках та розкриватися в примітках до звітів разом із поясненням обставин, що його спричинили. Зокрема, держави-члени можуть вимагати спеціальну форму річної звітності інвестиційних товариств та фінансових холдингів за умови, що такими формами буде забезпечено надання правдивого та справедливого погляду про фінансовий стан і фінансові результати діяльності товариства (ст. 5).

Слід зазначити, що для цілей Четвертої Директиви «інвестиційні товариства» повинні означати виключно:

а) ті товариства, єдиною метою діяльності яких є інвестування коштів у цінні папери, нерухомість або інші активи з метою зниження інвестиційних ризиків та забезпечення своїм акціонерам вигод, що виникають у результаті управління цими активами;

б) товариства, асоційовані з інвестиційними товариствами з фінансовим капіталом, за умови, що єдиною метою їхньої діяльності є придбання повністю оплачених акцій, випущених такими інвестиційними товариствами.

«Фінансові холдингові товариства» означають тільки ті товариства, єдиною метою діяльності яких є придбання часток володінь в інших підприємствах, управління такими частками та перетворення їх у прибуток, не залучаючись прямо або опосередковано до управління такими підприємствами, якщо це не загрожує порушенням їх прав як акціонерів.

У балансі та в звіті про прибуток і збиток статті мають зазначатися окремо, у встановленому порядку. Детальніший поділ статей допускається за умови дотримання основної форми. Нові статті додаються за умови, що їх зміст не передбачено жодною зі статей установлених форм (ст. 4).

Держави-члени з урахуванням специфіки певного сектора економіки можуть змінювати назву та подання статей, які позначаються арабською нумерацією. Зокрема, такі статті можуть бути об'єднані, коли (ст. 4):

- а) вони несуттєві;
- б) таке об'єднання сприяє більшій прозорості за умови, що статті, які об'єднані таким чином, подаються окремо в примітках до звітів.

Будь-який взаємозалік статей активів та зобов'язань або статей доходу та витрат забороняється (ст. 7).

Вимоги до подання та розкриття окремих статей балансу та звіту про прибуток і збиток розкриваються відповідно у статтях 13–26 та 28–30 Четвертої Директиви ЄС. Вимоги розкриття інформації в примітках до консолідованих звітів, зазначені в статтях 34–35 Сьомої Директиви ЄС та узагальнені в табл. 1.3.

Таблиця 1.3. Вимоги щодо розкриття інформації в примітках до консолідованих звітів

№	Розкриття інформації
1	<p>А. Методи оцінки, застосовані до різних статей консолідованих звітів.</p> <p>Б. Методи, застосовані при проведенні переоцінки.</p> <p>В. Основи переведення іноземної валюти у валюту звітності</p>
2	<p>А. Назви та зареєстровані офіси підприємств, які входять до консолідації</p> <p>Б. Частки капіталу, якими володіють у підприємствах, включених до консолідації, підприємства інші ніж материнська компанія, включені до консолідації, або особи, які діють від власного імені, але в інтересах таких підприємств.</p> <p>В. Ті умови, які формують основу складання консолідованих звітів за винятком консолідованих звітів, складених на підставі пункту 1(а) статті 1 і коли частка капіталу дорівнює частці прав голосу.</p> <p>Г. Така сама інформація, як зазначена в пунктах 2 («а», «б», «в») статті 34 по відношенню до підприємств, виключених із консолідації відповідно до статті 13.</p> <p>Д. Пояснення щодо включення підприємств, зазначених у статті 13</p>
3	<p>А. Назви та зареєстровані офіси підприємств, асоційованих з підприємством, які входять до консолідації, як описано в статті 33.</p> <p>Б. Частку капіталу асоційованих підприємств, якою володіють підприємства, включені до консолідації або особи, які діють від власного імені, але в інтересах таких підприємств.</p> <p>В. Інформація, зазначена в пунктах 3«а», «б» статті 34 по відношенню до асоційованих підприємств, зазначених у статті 33.9</p>
4	<p>А. Назви та зареєстровані офіси підприємств, включених за пропорційною консолідацією.</p> <p>Б. Фактори, на яких засноване спільне управління.</p> <p>В. Частки капіталу за пропорційною консолідацією підприємств, якими володіють підприємства, які входять до консолідації, або особи, які діють від власного імені, але в інтересах таких підприємств</p>

№	Розкриття інформації
5	Назви та зареєстровані адреси офісів кожного з підприємств, інших ніж ті, що зазначені вище, в яких підприємства, які входять до консолідації самостійно, або через осіб, які діють від власного імені, але в інтересах таких підприємств, які володіють найменшим відсотком у капіталі, яку держава-член не може встановити більше ніж 20%, показуючи частку капіталу, суму капіталу й резервів, та прибуток чи збиток за останній фінансовий рік підприємства, звітність якого вже було затверджено. Ця інформація може не надаватися, якщо вона не має суттєвого значення для забезпечення правдивого та достовірного погляду. Інформація стосовно капіталу та резервів, прибутку чи збитку може також не надаватися, якщо відповідне підприємство не оприлюднює свій баланс і коли підприємства, зазначені вище, володіють (прямо або непрямо) менше ніж 50% в його капіталі
6	А. Загальна сума, яка показана в консолідованому балансі як заборгованість, строк сплати якої настає пізніше, ніж через п'ять років. Б. Загальна сума, яка показана в консолідованому балансі як заборгованість, забезпечена цінними паперами, вказаними підприємствами, включеними до консолідації. В. Зазначення характеру та форми цінних паперів
7	А. Загальна сума всіх фінансових зобов'язань, які не включені до консолідованого балансу, оскільки така інформація допоможе оцінити фінансовий стан підприємств, включених до консолідації, поданих як єдиної одиниці. Б. Окремо всі зобов'язання, що стосуються пенсійних виплат і афілійованих підприємств, які не включаються до консолідації
8	Консолідований чистий оборот (дохід від реалізації) з поданням за видами діяльності та географічними ринками із врахуванням видів, за якими продаж продукції і надання послуг зменшуються в межах звичайної діяльності підприємств, які входять до консолідації і поданих як єдине ціле, організований так, що ці види і ринки суттєво різняться між собою
9	А. Середня чисельність працівників, зайнятих протягом фінансового року підприємствами, включеними до консолідації, поділена за категоріями. Б. Витрати на персонал за фінансовий рік, якщо вони не були розкриті окремо в звіті про прибуток і збиток. В. Середня чисельність працівників, зайнятих протягом фінансового року підприємствами, які включені до консолідації
10	А. У якій мірі на визначення консолідованого прибутку чи збитку фінансового року вплинула оцінка статей для отримання звільнення від оподаткування. Б. Подробиці, коли вплив такої оцінки на майбутній податок підприємств, включених до консолідації, поданих як єдине ціле, є суттєвим
11	Кумулятивна сума за окремою статтю з відповідним заголовком різниці між податком, нарахованим у консолідованому звіті про прибуток і збиток за фінансовий рік і попередні роки та сумою податку, що підлягає сплаті за відповідні роки, забезпечивши ймовірність, що дійсний нарахований податок буде виникати в майбутньому
12	Суми грошової винагороди, наданої за фінансовий рік членам адміністративних органів, органів управління та наглядових органів материнської компанії, за виконувани ними обов'язки в материнській компанії та її дочірніх

Закінчення таблиці 1.3

№	Розкриття інформації
	підприємствах і тих зобов'язань, що виникають або вказані за пенсійними виплатами колишнім членам адміністративних органів, органів управління та наглядових органів із зазначенням підсумку за кожною категорією
13	<p>А. Суми позик та кредитів, наданих членам адміністративних органів, органів управління та наглядових органів материнської компанії цим підприємством або одним із її дочірніх підприємств.</p> <p>Б. Зазначення підсумку за кожною категорією сум, зазначених у пункті 13 «а».</p> <p>В. Зазначення ставки відсотка.</p> <p>Г. Зазначення основних умов.</p> <p>Г. Зазначення погашених сум.</p> <p>Д. Зобов'язання, укладені від імені членів адміністративних органів, органів управління та наглядових органів материнської компанії, із зазначенням підсумку за кожною категорією сум. За умови виконання пункту 1(а) статті 34, в ці суми включаються позики та кредити, видані підприємствами, які входять до консолідації на пропорційній основі або оцінені за вартістю їхніх чистих активів</p>
14	<p>Коли застосовувалась справедлива вартість для оцінки фінансових інструментів у відповідності із Частиною 7 а Директиви 78/660/ЄЕС:</p> <p>А. Суттєві припущення, які лежать у основі моделей та технік оцінки у випадках справедливої вартості у відповідності із статтею 42 (1) (б).</p> <p>Б. Категорія фінансових інструментів, справедливу вартість, зміни у вартості, включені безпосередньо до звіту про прибуток і збиток, а також, відповідно до статті 42 (в), зміни включені до резерву справедливої вартості.</p> <p>В. Інформація про обсяг та характер цих інструментів, включаючи терміни та умови, які можуть вплинути на суму, термін виконання та майбутні грошові потоки для кожного класу деривативних фінансових інструментів.</p> <p>Г. Таблицю, що демонструє зміни резерву справедливої вартості протягом фінансового року</p>
15	<p>Там, де оцінка фінансових інструментів за справедливою вартістю не застосовувалася відповідно до частини 7а Директиви 78/660/ЄЕС:</p> <p>А. Для кожного класу деривативних фінансових інструментів:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▫ справедлива вартість інструментів, якщо така вартість може бути визначена будь-яким із методів, зазначених у статті 42 б (1); ▫ інформація про обсяг та характер таких інструментів. <p>Б. Для необоротних фінансових активів, на які поширюється дія статті 42 а, визначена сума перевищення їх справедливої вартості та щодо якої не було використано переоцінку їх вартості відповідно до статті 35 (1) (в) (aa): – Балансова вартість та справедлива вартість будь-яких окремо взятих активів чи відповідних груп таких активів. Причини, з яких балансову вартість не було зменшено, включаючи характер доказів, які забезпечують основу переконання, що балансову вартість буде відшкодовано</p>

Відповідно до вимог статті 36 Сьомої Директиви ЄС, консолідована річна звітність повинна охоплювати, принаймні, справедливий огляд розвитку та ведення бізнесу та стану підприємств, які включені в консолідацію, розглядаючи їх у цілому, разом з описом

основних ризиків та непевностей, які вони собою являють. Огляд повинен бути урівноваженим та всеохоплюючим аналізом розвитку й ведення бізнесу та стану підприємств, які включені в консолідацію і розглядаються як єдине ціле, та співмірний з розміром та складністю бізнесу. У межах, необхідних для розуміння такого розвитку, діяльності або стану, аналіз повинен включати як фінансові так і, якщо доцільно, не фінансові показники діяльності, які стосуються даного бізнесу, включаючи інформацію стосовно питань навколишнього середовища та службовців [226, р. 16, п. 2(10)].

При здійсненні такого аналізу консолідований річний звіт має, якщо це необхідно, передбачити посилання на додаткові пояснення сум, що відображені в консолідованих звітах. Стосовно цих підприємств звіт має надавати також відомості щодо:

а) усіх важливих подій, які мали місце після закінчення фінансового року;

б) очікуваного майбутнього розвитку цих підприємств, які розглядаються як єдине ціле;

в) діяльності у сфері дослідження та розробок цих підприємств, які розглядаються як єдине ціле;

г) кількості та номінальної вартості або, за відсутності номінальної вартості, облікової номінальної вартості всіх акцій материнської компанії, якими ця компанія володіє або дочірні підприємства цієї компанії, або особа, яка діє від власного імені, але в інтересах цих підприємств. Держава-член може вимагати або дозволяти розкрити цю інформацію в примітках до звітів;

г) щодо використання підприємствами фінансових інструментів та, коли це суттєво, для оцінки активів, пасивів, фінансового стану і прибутку або збитків:

- цілі та політику управління фінансовими ризиками компаній, включаючи політику хеджування кожного з основних типів фінансових операцій, для яких використовується облік хеджування;
- залежність компанії від цінових ризиків, кредитних ризиків, ризиків ліквідності та ризиків руху грошових потоків.

Якщо консолідована річна звітність вимагається додатково до річної звітності, дві звітності можуть бути представлені як одна. При підготовці такої єдиної звітності може виникнути необхідність надати особливого значення тим питанням, які важливі для підприємств, які включені в консолідацію, і розглядаються як єдине

ціле. Річні звіти материнського підприємства повинні додаватися до консолідованих звітів (ст. 15 Директиви 83/349/ЄЕС).

Підприємство, яке складає консолідовану звітність, має здійснювати аудиторську перевірку таких звітів у однієї або декількох ліцензованих осіб, що уповноважені національним правом проводити аудиторські перевірки відповідно до Восьмої Директиви 84/253/ЄЕС від 10 квітня 1984 року про призначення осіб відповідальних за проведення обов'язкового аудиту бухгалтерських документів (ст. 27) [228, с. 20].

Консолідована звітність, належним чином затверджена, а також консолідований річний звіт разом із висновком особи, відповідальної за аудит консолідованої звітності, повинні бути оприлюднені підприємством, яке складає консолідовану звітність (ст. 38). За умови невиконання цієї вимоги, повинна бути надана можливість для громадськості отримати копію всього або частини звіту за вимогою, за ціною, яка не перевищує адміністративні витрати на цю копію. Якщо підприємство, яке складає консолідовані звіти, не зобов'язане оприлюднювати свої консолідовані звіти, консолідований річний звіт разом з аудиторським висновком, то для таких підприємств передбачена вимога забезпечити можливість ознайомлення з ними у своєму головному офісі.

Оскільки Директиви ЄС визначають лише загальні вимоги до складу, змісту та подання консолідованих фінансових звітів у законодавчих актах країн-учасниць ЄС, виникає багато розбіжностей щодо оцінки, подання та розкриття інформації в консолідованих фінансових звітах.

Результати аналізу рівня гармонізації законодавства 15 держав – членів ЄС щодо консолідації фінансової звітності станом на 1 січня 2005 року свідчать, що такі країни, як Австрія, Бельгія, Греція, Люксембург, Німеччина і Франція не передбачають складання додаткових консолідованих звітів (ст. 16.1). А законодавство Великої Британії, Данії, Ірландії, Іспанії, Італії, Нідерландів, Португалії, Фінляндії, Швеції передбачає складання додаткових консолідованих звітів, як правило, консолідованого звіту про рух грошових коштів. Метод повної консолідації активів та зобов'язань, а також доходу та витрат застосовується всіма державами-членами (ст. 18). Проте порядок складання консолідованих звітів у державах-учасницях ЄС дещо різний. Так, у законодавстві Великої Британії, Данії, Ірландії, Іспанії, Нідерландів, Португалії та Швеції не передбачено застосування таких вимог (дозволу) Сьомої Директиви (ст.19):

- 1) взаємозаліку балансової вартості акцій (часток) у капіталі підприємств, включених до консолідації, пропорційно частці, в якій вони представлені в капіталі та резервах цих підприємств;
- 2) здійснення заліку на основі балансової вартості на дату, на яку такі підприємства були включені до консолідації вперше;
- 3) при здійсненні взаємозаліку балансової вартості, різниці включатимуться в ті статті консолідованого балансу, вартість яких вища або нижча від їхньої балансової вартості.

Залік на основі справедливої вартості ідентифікованих активів і зобов'язань на дату придбання акцій (часток) або в результаті придбання в два або більше етапів, на дату, коли підприємство отримало статус дочірнього підприємства, не дозволяється законодавством Греції та Італії (ст. 19.1).

Дотримання методів консолідації від одного фінансового року до іншого (принцип послідовності) передбачено законодавством усіх країн-членів ЄС (ст. 25). Законодавство країн Великої Британії, Данії, Ірландії, Нідерландів, Фінляндії та Швеції забороняє складання консолідованої звітності на іншу дату в порядку врахування дат балансу значної кількості найважливіших підприємств, включених до консолідації (ст. 27.2).

Вимога або дозвіл в консолідованих звітах оцінювати активи згідно з національними законами передбачені в законодавстві більшості держав-членів (Австрія, Бельгія, Велика Британія, Греція, Данія, Ірландія, Італія, Іспанія, Німеччина, Португалія, Фінляндія, Швеція).

Застосування методу пропорційної консолідації (ст. 32) вимагається законодавством Франції, не дозволяється законодавством Греції. Усі інші держави-члени дозволяють застосовувати пропорційну консолідацію до консолідованих фінансових звітів при включенні підприємства, яке здійснює управління іншим підприємством спільно з одним або кількома підприємствами, які не консолідується. Застосування методу участі в капіталі для відображення інвестиції підприємства, яке чинить суттєвий вплив на політику неконсолідованого підприємства в консолідованому балансі передбачено законодавством усіх держав-учасниць (ст. 33).

Щодо розкриття в консолідованій звітності додаткової інформації про важливі події, майбутній розвиток тощо (ст. 36), у законодавстві Фінляндії таке положення не передбачається. Законодавство всіх держав-членів містить вимогу оприлюднення консолідованих фінансових звітів (ст. 38).

Важливим питанням при поданні консолідованої фінансової звітності є визначення материнських підприємств, на які поширюється вимога складання консолідованих звітів та тих материнських підприємств (суб'єктів господарювання), які звільнені від такого обов'язку.

Відповідно до частини першої (ст. 1–15) Сьомої Директиви держава–член може вимагати від будь-якого підприємства, діяльність якого регулюється національним законодавством, складання консолідованої звітності та консолідованого річного звіту, якщо виконується одна з наведених вимог:

а) підприємство (материнське підприємство) володіє більшістю правами голосу акціонерів або членів у іншому підприємстві (дочірній компанії);

б) підприємство (материнське підприємство) має право призначати або звільняти більшість членів адміністративного органу, органу управління або наглядового органу іншого підприємства (дочірнього підприємства) і одночасно є акціонером або членом такого підприємства;

в) підприємство (материнське підприємство) є акціонером або членом підприємства і більшість членів адміністративних органів, органів управління або наглядових органів цього підприємства (дочірнього підприємства), які обіймали посади протягом фінансового року, попереднього фінансового року та до часу складання консолідованих звітів, були призначені виключно в результаті використання цим підприємством свого права голосу;

г) підприємство (материнське підприємство) є акціонером або членом підприємства і самотійно контролює, згідно з угодою з іншими акціонерами або членами такого підприємства (дочірнього підприємства), більшість прав голосу акціонерів або членів цього підприємства;

д) підприємство (материнське підприємство) має право чинити суттєвий вплив на підприємство (дочірнє підприємство), акціонером або членом якого воно є згідно з контрактом, укладеним з цим підприємством, або згідно з положенням його меморандуму або статуту, коли закон (право), відповідно до якого діє дочірнє підприємство, дозволяє йому укладання таких контрактів або положень;

е) підприємство (материнське підприємство) має повноваження чинити або фактично чинить суттєвий вплив чи контроль

над іншим підприємством (дочірнє підприємство), за вимогою держави-члена щодо будь-якого підприємства, на яке поширюється національне право;

і) підприємство (материнське підприємство) та інше підприємство (дочірнє підприємство) управляються материнським підприємством на єдиній основі, за вимогою держави-члена щодо будь-якого підприємства, на яке поширюється національне право;

к) підприємство, управління яким і одним або більше іншими підприємствами, з якими воно не пов'язано (як визначено в статті 1.1 або 1.2), здійснюється на одній спільній основі, відповідно до угоди, укладеної з таким підприємством або відповідно до положень меморандуму чи статуту таких підприємств;

л) підприємство, адміністративні органи, органи управління та наглядові органи якого та одного чи більше інших підприємств, з якими це підприємство не пов'язано (як визначено у статті 1.1 або 1.2), складаються переважно (більшою частиною) з тих самих осіб, які займають керівні посади протягом фінансового року та до часу складання консолідованих звітів.

Ці підприємства, пов'язані між собою так, як визначено вище, разом з усіма своїми дочірніми підприємствами вважаються підприємствами, звітність яких повинна консолідуватися, якщо одне або більше цих підприємств засновані в одному з типів компаній, як зазначено в статті 1.1 Директиви 78/660/ЄЕС або статті 4 Директиви 83/349/ЄЕС (табл. 1.4). Крім того, материнське підприємство і всі його дочірні підприємства повинні бути підприємствами, звітність яких консолідується незалежно від місця знаходження зареєстрованих офісів таких дочірніх підприємств.

Таблиця 1.4. Типи господарських товариств, фінансові звіти яких включаються до консолідації

Країна	Організаційно-правова форма підприємств	
	Мовою оригіналу	Переклад
Німеччина	<i>die Aktiengesellschaft, die Kommanditgesellschaft auf Aktien, die Gesellschaft mit beschränkter Haftung</i>	Акціонерне товариство Командитне товариство Товариство з обмеженою відповідальністю

Закінчення табл. 1.4

Країна	Організаційно-правова форма підприємств	
	Мовою оригіналу	Переклад
Бельгія	<i>la société anonyme/de naamloze vennootschap, la société en commandite par actions / de commanditaire vennootschap op aandelen, la société de personnes à responsabilité limitée/de personenvennootschap met beperkte aansprakelijkheid</i>	Акціонерне товариство Командитне товариство Товариство з обмеженою відповідальністю
Данія	<i>aktieselskaber, kommanditaktieselskaber, anpartsselskaber</i>	Акціонерне товариство Командитне товариство Товариство з обмеженою відповідальністю
Франція	<i>la société anonyme, la société en commandite par actions, la société à responsabilité limitée</i>	Акціонерне товариство Командитне товариство Товариство з обмеженою відповідальністю
Ірландія	<i>public companies limited by shares or by guarantee, private companies limited by shares or by guarantee</i>	Публічне товариство з відповідальністю, обмеженою акціями або гарантіями Приватне товариство з відповідальністю, обмеженою акціями або гарантіями
Італія	<i>la società per azioni, la società in accomandita per azioni, la società a responsabilità limitata</i>	Акціонерне товариство Командитне товариство Товариство з обмеженою відповідальністю
Люксембург	<i>la société anonyme, la société en commandite par actions, la société à responsabilité limitée</i>	Акціонерне товариство Командитне товариство Товариство з обмеженою відповідальністю
Нідерланди	<i>de naamloze vennootschap, de besloten vennootschap met beperkte aansprakelijkheid</i>	Акціонерне товариство Товариство з обмеженою відповідальністю
Велика Британія	<i>public companies limited by shares or by guarantee private companies limited by shares or by guarantee</i>	Публічне товариство з відповідальністю, обмеженою акціями або гарантіями Приватні товариства з відповідальністю, обмеженою акціями або гарантіями

Будь-яке дочірнє підприємство підприємства, яке є саме дочірнім підприємством, повинно розглядатися як дочірнє підприємство

материнського підприємства що є материнським підприємством підприємства, звіти яких консолідуються (ст. 3).

Підприємства, які звільнені від вимоги подання фінансових звітів до консолідації подані в табл. 1.5.

Таблиця 1.5. Умови звільнення від складання консолідованої звітності, визначені Директивою 83/349/ЄЕС

№	Підприємства, які не включаються до консолідованої звітності	Примітки
1	Підприємство, за умови що таке включення не суттєве, з метою надання правдивого та справедливого погляду про активи, зобов'язання, фінансовий стан та фінансові результати діяльності, включених до звітів підприємств як єдиного цілого (ст. 13.1)	Коли два або більше підприємств відповідають таким вимогам, вони повинні бути включені до консолідованої звітності, навіть якщо в цілому таке включення не суттєве для цілей надання правдивого та справедливого погляду про активи, пасиви, фінансовий стан та фінансові результати діяльності включених до звітності підприємств, як єдиного цілого (ст. 13.2)
2	Підприємство, за умови, коли жорсткі довготермінові перешкоди суттєво обмежують материнське підприємство у здійсненні своїх прав стосовно активів у такому підприємстві або управлінні ним (п.а (aa), ст. 13.3)	
3	Підприємство, за умови, коли жорсткі довготермінові перешкоди суттєво обмежують здійснення спільного управління таким підприємством, коли вони перебувають у відносинах, визначених у статті 12(1); (п.а (bb), ст. 13.3)	
4	Підприємство, за умови, коли інформацію, необхідну для складання консолідованої звітності не можливо отримати без невиправданих витрат або незапланованого затримання (п.(б). ст. 13.3)	
5	Підприємство, за умови, коли володіння акціями такого підприємства здійснюються виключно з метою наступного перепродажу (п.(с), ст. 13.3)	

Аналіз рівня гармонізації законодавства станом на 1 січня 2005 р. 15 держав-членів ЄС щодо суб'єктів господарювання та вимог складання консолідованої звітності свідчить про те, що вимоги щодо

суб'єктів, на які покладено обов'язок складання консолідованих звітів, різняться в державах-членах ЄС. Абсолютно дотримана вимога складання консолідованих звітів всіма державами-членами, коли:

а) материнське підприємство володіє більшістю прав голосів акціонерів або членів у іншому підприємстві (ст. 1.1);

б) материнське підприємство має право призначати або звільняти більшість членів адміністративного, управлінського або контролюючого (наглядового) органу іншого підприємства (дочірнього підприємства) і одночасно є акціонером або членом такого підприємства (ст. 1.1);

в) материнське підприємство є акціонером або членом підприємства і самостійно контролює, згідно з угодою з іншими акціонерами або членами такого підприємства (дочірнього підприємства), більшість прав голосу акціонерів або членів цього підприємства (ст. 1.1).

Законодавство всіх держав-членів містить, відповідно до Сьомої Директиви ЄС щодо звільнення материнського підприємства від обов'язку складання консолідованої звітності, такі вимоги:

а) якщо на дату балансу материнського підприємства ті підприємства, звітність яких повинна бути консолідована за даними їхньої останньої річної звітності, не перевищували обмеження щодо середнього підприємства, як визначено в ст. 27 Директиви 78/660/ЄЕС (ст. 6.1);

б) якщо материнське підприємство є також дочірнім підприємством і діяльність його власного материнського підприємства регулюється законом держави-члена, в якій це материнське підприємство володіє всіма акціями (частками) підприємства, звільненого від обов'язку складати консолідовану звітність (ст. 7.1).

Відповідають вимоги держав-учасниць ЄС положенням Сьомої Директиви в частині виключення з консолідації окремого підприємства. Зокрема, дотримано такі вимоги:

а) виключається з консолідованих звітів підприємство, показники якого несуттєві для забезпечення правдивого та справедливому погляду (ст. 13.1);

б) виключається з консолідованих звітів підприємство, коли інформацію, необхідну для складання консолідованих звітів, неможливо отримати без невикористаних витрат або надмірної затримки (ст. 13.3). Виняток щодо цієї вимоги містить законодавство Португалії.

в) виключається з консолідованих звітів підприємство, коли акції такого підприємства перебувають у власності винятково з метою наступного перепродажу після придбання більшою групою (ст. 13.3). У законодавстві Австрії немає такої вимоги.

На основі проведеного дослідження можна зробити такі висновки:

1. В ЄС прийняті та застосовуються Директиви, що визначають правовідносини у сфері бухгалтерського обліку, зокрема консолідації фінансових звітів.
2. Директиви 83/349/ЄЕС та 78/660/ЄЕС не встановлюють уніфікованих правил складання консолідованої звітності, а визначають лише мінімальні вимоги щодо порядку складання консолідованих звітів, обсягу, оцінки та подання інформації в консолідованому балансі, консолідованому звіті про прибуток і збиток, а також у примітках до консолідованих фінансових звітів.
3. Держави-члени ЄС можуть визначати додаткові, більш деталізовані правила подання та розкриття інформації в консолідованій фінансовій звітності.
4. Зберігаються суттєві розбіжності в підходах держав-членів до умов та порядку складання консолідованих фінансових звітів.
5. Директиви не забезпечили того рівня прозорості фінансової інформації, який необхідний для розвитку внутрішнього ринку у сфері фінансових послуг.

У зв'язку з цим стратегічним напрямом подальшого розвитку правовідносин у сфері бухгалтерського обліку, зокрема подання консолідованої звітності, є застосування Міжнародних стандартів фінансової звітності (МСФЗ) для складання консолідованих фінансових звітів товариств, цінні папери яких допущені до лістингу на фондових біржах країн-членів ЄС, та подальше узгодження Директив з положеннями МСФЗ.

Так, для покращення функціонування внутрішнього ринку у сфері фінансових послуг, згідно з Регламентом (ЄС) № 1606/2002 Європейського Парламенту та Ради від 19 липня 2002 року, за кожний фінансовий рік, починаючи з 1 січня 2005 року, товариства, які регулюються національним правом держав-членів, зобов'язані готувати свою консолідовану звітність відповідно до МСФЗ, якщо на дату складання балансу їхні цінні папери дозволені до продажу на регульованому ринку будь-якої держави-члена.

Держави-члени можуть дозволяти або зобов'язувати складати річну звітність відповідно до МСФЗ товариства, цінні папери яких на дату складання балансу дозволені до продажу на регульованому ринку будь-якої держави-члена. Крім того, для інших товариств, крім тих, що зазначені вище, держави-члени можуть дозволяти або зобов'язувати складати консолідовану та/або річну звітність відповідно до МСФЗ.

Поряд з цим, Регламент (ЄС) № 1606/2002 дозволяє державам-членам застосовувати вимоги щодо використання МСФЗ, починаючи з січня 2007 року, тільки для товариств:

а) чиї тільки боргові цінні папери допущені на регульований ринок держави-члена або

б) чиї цінні папери допущені до публічного продажу в державі-нечлені та яка використовувала для цих цілей міжнародні визнані стандарти з фінансового року, який починається перед публікацією Регламенту в офіційному віснику Європейських співтовариств.

Для цілей цього Регламенту міжнародні стандарти фінансової звітності означають:

- Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку (IAS);
- Міжнародні стандарти фінансової звітності (IFRS);
- відповідні тлумачення (SIC та IFRIC тлумачення);
- наступні доповнення цих стандартів та тлумачень;
- наступні стандарти або тлумачення, опубліковані або прийняті Радою з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку (IASB).

У відповідності з Регламентом (ЄС) № 1606/2002 Європейського парламенту та Ради, було прийнято Регламент Комісії (ЄС) № 1725/2003 від 29 вересня 2003 р., яким було ухвалено всі МСФЗ та їх тлумачення станом на 14 вересня 2002 р., за винятком МСБО 32 «Фінансові інструменти: розкриття та подання», МСБО 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка» і тлумачення цих стандартів: ПКТ5 «Класифікація фінансових інструментів – забезпечення непередбаченого погашення», ПКТ6 «Акціонерний капітал – викуплені інструменти власного капіталу (власні викуплені акції)» та ПКТ17 «Власний капітал – витрати на операції з власним капіталом». У 2004 р. Європейська Комісія прийняла МСБО 39, за винятком окремих положень, що стосуються оцінки опціонів за справедливою вартістю та обліку хеджування.

У 2005 р. прийняті МСБО 32 та МСФЗ: 2 «Платіж на основі акції»; 3 «Об'єднання бізнесу»; 4 «Страхові контракти»; 5 «Непоточні активи, утримувані для продажу, і припинена діяльність».

Станом на 1 січня 2005 року дозволили застосовувати МСФЗ для річних звітів лістингових товариств Фінляндія, Німеччина, Ірландія, Польща, Нідерланди, Швеція, Велика Британія, Ісландія, Люксембург, а Греція, Італія, Чехія, Естонія, Литва, Словаччина й Словенія вимагали цього. Поряд з тим, Данія, Франція, Німеччина, Греція, Італія, Ірландія, Естонія, Словенія дозволяють застосування МСФЗ іншими товариствами [146, с. 17].

Серед МСФЗ такі стандарти безпосередньо охоплюють питання підготовки та оприлюднення консолідованої фінансової звітності: МСБО 27 «Консолідовані та окремі фінансові звіти»; МСБО 28 «Інвестиції в асоційовані підприємства»; МСБО 31 «Частки у спільних підприємствах»; МСБО 1 «Подання фінансових звітів»; МСФЗ 3 «Об'єднання бізнесу»; МСФЗ 5 «Непоточні активи, утримувані для продажу, і припинена діяльність».

Первісно питання консолідації фінансової звітності було розглянуто в МСБО 3 «Консолідовані фінансові звіти», який було видано в 1976 р. 1990 р. МСБО 3 замінено двома стандартами: МСБО 27 «Консолідовані фінансові звіти та облік інвестицій у дочірні підприємства» та МСБО 28 «Облік інвестицій в асоційовані підприємства».

У 2003 р. МСБО 27 «Консолідовані та окремі фінансові звіти» замінив МСБО 27 (переглянутий в 2000 році) «Консолідовані фінансові звіти та облік інвестицій у дочірні підприємства». Цей стандарт також замінив ПКТ 33 «Консолідація і метод участі в капіталі – потенційні права голосу та розподіл частки власності».

Рада з Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку переглянула МСБО 27 як складову частину їхнього проекту щодо удосконалення Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку. Метою проекту було скорочення або виключення альтернативи, протиріч у стандартах. Зміни, внесені до цього стандарту Радою з Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку, в рамках реалізації проекту з удосконалення міжнародних стандартів бухгалтерського обліку стосуються сфери застосування, вивільнення від вимог щодо консолідації інвестицій у дочірні підприємства, процедури консолідації, окремих фінансових звітів. Слід зазначити, що Рада не переглядала концептуальні основи щодо консолідації дочірніх підприємств, які покладено в основу МСБО 27.

Переглянутий МСБО 27 набув чинності з 1 січня 2005 р. Цей стандарт застосовується для складання і подання консолідованих

фінансових звітів групи підприємств, що контролюються їхнім материнським підприємством. Цей стандарт також поширюється на облік інвестицій у дочірні підприємства, спільно контрольовані компанії й асоційовані підприємства, коли підприємство вирішило або вимагається за місцевими законами подавати окремі фінансові звіти. МСБО 27 не поширюється на методи обліку об'єднання підприємств та його впливу на консолідацію, в тому числі на гудвіл, який виникає в результаті об'єднання підприємств.

Відповідно до МСБО 27 «Консолідовані й окремі фінансові звіти» (ст. 4) групу утворюють материнське підприємство та всі його дочірні підприємства. Материнське підприємство може мати одне чи кілька дочірніх підприємств (суб'єкт господарювання, в тому числі незареєстрований як корпорація, що перебуває під контролем іншого суб'єкта господарювання, відомого як материнське підприємство).

Під контролем розуміють повноваження керувати фінансовою й операційною політикою іншого суб'єкта господарювання з метою одержання вигод від його діяльності. Звичайно материнське підприємство контролює дочірнє підприємство, якщо воно володіє більше ніж половиною голосів останнього, крім випадків, коли існує чітке свідчення, що таке володіння не забезпечує контроль. Поряд з тим контроль може існувати, навіть якщо материнське підприємство володіє половиною або менше половини голосів іншого підприємства за умови наявності права (ст. 13):

- 1) на понад половину голосів відповідно до угоди з іншими інвесторами;
- 2) керувати фінансовою та операційною політикою підприємства, яке надано статутом або угодою;
- 3) призначати та знімати більшість членів вищого керівного органа підприємства (ради директорів, правління тощо);
- 4) більшість голосів при голосуванні на зборах вищого керівного органа підприємства (ради директорів, правління тощо).

МСБО 27 передбачає, що підприємство може володіти часткою варантів, часткою опціонами «кол», борговими інструментами, що мають можливість у разі їх виконання або конвертації наділяти підприємство правом голосу або скорочувати інше право голосу повноваження керувати фінансовою і операційною політикою іншого підприємства (потенційні права голосу). Існування і вплив потенційних прав голосу, які є здійсненими і конвертованими, знахо-

дяться в обігу, включаючи потенційні права голосу, які утримуються іншим підприємством, приймаються до уваги, коли здійснюється оцінка, чи підприємство має повноваження керувати фінансовою і операційною політикою іншого підприємства. Потенційні права голосу, реалізовані або конвертовані, які не знаходяться в обігу, не повинні вважатися реалізованими або конвертованими до майбутньої дати або до майбутньої події, що матиме місце (ст.14).

При здійсненні оцінки, чи потенційні права голосу сприяють отриманню контролю, підприємство перевіряє всі факти і обставини (включаючи терміни існування потенційних прав голосу і будь-яких інших контрактних угод незалежно від того, розглядалися окремо чи в об'єднанні), що містять вплив потенціальних прав голосу, включаючи наміри керівництва або фінансову здатність реалізувати або конвертувати право (ст. 15).

Контроль вважається втраченим материнським підприємством, коли це втрата повноважень управляти фінансовою та операційною політикою об'єкту інвестування для отримання вигоди від його діяльності.

Втрата контролю може мати місце зі змінами або без них в абсолютному або відносному рівнях прав власності. Це могло мати місце, наприклад, коли дочірнє підприємство стає об'єктом контролю уряду, королівського двору, посадової особи або регулятивного органу. Це може також мати місце в результаті укладання угоди.

Материнське підприємство повинно складати і подавати консолідовані фінансові звіти групи на основі консолідації всіх своїх інвестицій у дочірні підприємства як зарубіжні, так і національні, за винятком тих, котрі не включаються в консолідацію (ст. 9).

Відповідно до нової редакції МСБО 27, дочірнє підприємство виключається з консолідації, коли очевидно, що контроль короточасний, оскільки дочірнє підприємство було придбано й утримується винятково з наміром продажу протягом дванадцяти місяців з дати купівлі й керівництво дійсно шукає покупця. Якщо дочірнє підприємство, попередньо виключене з консолідації, не було продано впродовж дванадцяти місяців, то воно має бути консолідовано з дати придбання.

Дочірнє підприємство не виключається з консолідації тільки на тій підставі, що інвестором виступає організація венчурного капіталу, взаємний фонд, траст чи подібний суб'єкт господарювання або його діяльність відрізняється від діяльності інших суб'єктів господа-

рювання в складі групи. (Надання релевантної інформації забезпечується консолідацією таких підприємств і розкриттям додаткової інформації в консолідованих фінансових звітах щодо різних видів діяльності дочірніх підприємств.)

У колишній редакції МСБО 27, дочірнє підприємство виключалося з процесу консолідації, коли:

- 1) контроль мав тимчасовий характер через те, що дочірнє підприємство придбавалося й утримувалося винятково з метою його подальшого продажу в найближчому майбутньому; або*
- 2) воно діяло в умовах суворих тривалих обмежень, що істотно знижували його здатність переводити кошти материнському підприємству.*

У новій редакції МСБО 27 «Консолідовані й окремі фінансові звіти» змінено умови вивільнення материнського підприємства від підготовки і подання консолідованої звітності (ст. 10). Так, материнське підприємство не повинно подавати консолідовані фінансові звіти, якщо:

- 1) материнське підприємство саме є дочірнім підприємством, що перебуває в повній власності чи практично в повній власності іншого підприємства, і його власники, включаючи аутсайдерів, сповіщені і не заперечують, що материнське підприємство не готує консолідовані фінансові звіти;
- 2) боргові інструменти чи інструменти капіталу материнського підприємства не продавалися на відкритих ринках (національних чи іноземних фондових біржах чи позабіржових ринках, включаючи місцеві та регіональні ринки);
- 3) материнське підприємство не подавало, не брало участі в процесі подання своїх фінансових звітів комісії з цінних паперів чи іншому регулятивному органу з метою випуску інструментів будь-якого класу на відкритий ринок;
- 4) первинне чи будь-яке проміжне материнське підприємство складає консолідовані фінансові звіти для публічного використання, відповідно до МСФЗ.

Відповідно до колишньої редакції МСБО 27, материнське підприємство могло не подавати консолідовану фінансову звітність, якщо:

- 1) материнське підприємство було дочірнім підприємством, що перебувало в повній власності іншого підприємства; чи*
- 2) отримано зоду власників частки меншості у випадку, якщо материнське підприємство перебувало практично в повній власності (90 % і більше голосів) іншого підприємства.*

Фінансові звіти материнського підприємства і всіх його дочірніх підприємств складають на ту саму звітну дату. Якщо звітні дати відрізняються, дочірнє підприємство спеціально готує звітність станом на ту саму дату, що й група, за винятком тих випадків, коли це неможливо (ст. 26).

Якщо фінансові звіти дочірнього підприємства, що використовуються під час складання консолідованих фінансових звітів, було складено на іншу дату щодо фінансових звітів материнського підприємства, необхідно внести корективи відповідно до впливу істотних операцій чи інших подій, що відбулися між цими датами і датою фінансових звітів материнського підприємства. У будь-якому випадку різниця між датами звітів не повинна перевищувати 3 місяці. Тривалість звітних періодів і будь-яка різниця в датах звітів повинна залишатися однаковою від одного періоду до іншого.

Консолідовані фінансові звіти слід складати на основі єдиної облікової політики для аналогічних операцій та інших подій у подібних умовах (ст. 28).

Облікова політика передбачає конкретні принципи, основи, домовленості, правила і процедури, прийняті підприємством для складання і подання фінансових звітів. Якщо член групи застосовує облікову політику, що відрізняється від прийнятої в консолідованих фінансових звітах для подібних операцій і подій за подібних обставин, у його фінансових звітах здійснюється відповідне коригування, що використовується під час складання консолідованих фінансових звітів.

Доходи і витрати дочірнього підприємства включають до консолідованих фінансових звітів з дати придбання, відповідно до вимог МСФЗ 3 «Об'єднання бізнесу» і з дати, на яку материнське підприємство припиняє свій контроль за дочірнім підприємством.

Процедури консолідації фінансових звітів передбачають:

- складання звітів усіма підприємствами – учасниками групи;
- здійснення відповідних коригувань у процесі консолідації;
- підготовку і подання консолідованих звітів.

При складанні консолідованих звітів фінансові звіти материнського і дочірнього підприємств об'єднують постатейно додаванням аналогічних статей активів, зобов'язань, капіталу, доходів і витрат з урахуванням здійснених коригувань (ст. 22).

Для того щоб консолідовані фінансові звіти містили фінансову інформацію про групу як один суб'єкт господарювання, необхідні такі коригування при консолідації:

- 1) одночасне виключення балансової вартості фінансових інвестицій материнського підприємства в кожне дочірнє підприємство і частини капіталу кожного дочірнього підприємства, що належить материнському підприємству;
- 2) виключення внутрішньогрупових операцій і залишків по розрахунках усередині групи з балансу учасників групи;
- 3) визначення і виділення частки меншості в чистих активах і чистому прибутку (збитку) дочірніх підприємств.

Частка меншості в чистих активах складається із:

- а) суми частки меншості на дату первісного об'єднання та
- б) частки меншості в змінах власного капіталу з дати об'єднання.

Якщо існують потенційні права голосу, пропорційні частки прибутку чи збитку і зміни у власному капіталі, розподілені на материнське підприємство, та частка меншості визначаються на основі теперішньої частки власності і не відображають можливої реалізації чи конвертації потенційних прав голосу.

Частку меншості слід відображати в консолідованому балансі у складі власного капіталу окремо від акціонерного капіталу материнського підприємства.

Прибуток або збитки відносяться до акціонерів материнського підприємства та до частки меншості. Оскільки і перше, і друге є власним капіталом, сума, яка відноситься до частки меншості, не є ні доходом, ні витратами. У прибутку чи збитку групи частку меншості також слід відображати окремо (ст. 33).

Збитки, які відносяться до частки меншості в консолідованому дочірньому підприємстві, можуть перевищувати частку меншості у власному капіталі дочірнього підприємства. Це перевищення і будь-які подальші збитки, які відносяться до меншості, списуються на частку більшості, за винятком тієї частини, за якою меншість має невідомне зобов'язання і здатна покрити збитки. Якщо згодом дочірнє підприємство відображає у звіті прибуток, весь цей прибуток розподіляється на частку більшості, доки не будуть відшкодовані збитки частки меншості, сплачені раніше за рахунок частки більшості.

Якщо дочірнє підприємство має кумулятивні привілейовані акції в обігу, які утримуються часткою меншості і класифікуються як власний капітал, материнське підприємство обчислює свою частку прибутку або збитків після коригування на суму дивідендів

за такими акціями, незалежно від того, були дивіденди оголошені чи ні (ст. 34–36).

З дати, коли об'єкт інвестування перестає бути дочірнім підприємством, інвестиції в таке підприємство будуть обліковуватись:

- 1) згідно з МСБО 28 «Інвестиції в асоційовані підприємства» методом участі в капіталі, якщо він стає асоційованим підприємством, або
- 2) за собівартістю або відповідно до МСБО 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка».

Материнське підприємство чи його дочірнє підприємство можуть виступати інвестором асоційованої компанії чи контролюючим учасником у спільно контрольованому суб'єкті господарювання. У таких випадках консолідовані фінансові звіти слід готувати відповідно до вимог МСБО 28 «Інвестиції в асоційовані компанії» і МСБО 31 «Частка в спільній діяльності». Суб'єкт господарювання додатково до консолідованих фінансових звітів складає окремі фінансові звіти.

Окремі фінансові звіти – це звіти, подані материнським підприємством, інвестором в асоційовану компанію чи контролюючим учасником спільно контрольованого суб'єкта господарювання, у яких інвестиції обліковуються на основі частки прямої участі, а не на основі відображених у звітності результатів і чистих активів об'єкта інвестування. Окремі фінансові звіти слід додавати до консолідованих звітів.

При підготовці окремих фінансових звітів інвестиції в дочірні підприємства, у спільно контрольовані суб'єкти господарювання та в асоційовані компанії, які не класифікують як такі, що утримуються для продажу (або включені до групи вибуття, які класифікують як такі, що утримується для продажу відповідно до МСФЗ 5), необхідно відображувати за собівартістю або відповідно до МСБО 39 «Фінансові інструменти: визнання й оцінка» (ст. 37).

Фінансові звіти материнського підприємства, що не має дочірнього підприємства, асоційованої компанії чи частки контролюючого учасника в спільно контрольованому суб'єкті господарювання, не є окремими фінансовими звітами.

У випадку, якщо материнське підприємство вивільняється від подання консолідованих фінансових звітів, таке підприємство може подавати окремі фінансові звіти як свої єдині фінансові звіти.

Склад та форми подання консолідованих фінансових звітів для забезпечення їх порівняння з консолідованими фінансовими звітами

групи за попередні періоди, а також з фінансовими звітами інших суб'єктів господарювання визначені МСБО 1 «Подання фінансових звітів». Цей стандарт поширюється на всі суб'єкти господарювання, незалежно від того, чи треба їм складати консолідовані фінансові звіти або окремі фінансові звіти.

Відповідно до ст. 8 МСБО 1, склад повного комплексу консолідованих фінансових звітів такий:

- а) консолідований баланс;
- б) консолідований звіт про прибутки та збитки;
- в) консолідований звіт про зміни у власному капіталі, який відображає або:
 - всі зміни у власному капіталі;
 - зміни у власному капіталі, крім тих, що виникають від операцій з акціонерами, які діють згідно з їх положенням акціонерів;
- г) консолідований звіт про рух грошових коштів;
- ґ) примітки, які містять стислий виклад суттєвих облікових політик та інші пояснювальні примітки.

Консолідовані фінансові звіти повинні достовірно відображати фінансовий стан, фінансові результати діяльності та потоки грошових коштів материнського підприємства та його дочірніх підприємств як єдиної економічної одиниці.

Оскільки МСБО 1 не визначає формати консолідованих звітів, розкриття інформації слід здійснювати відповідно до концепції суттєвості. У МСБО 1 у ст.11 наведено визначення терміну «суттєвий», який означає «пропуск або викривлення статей є суттєвими, якщо вони можуть (окремо чи в сукупності) впливати на економічні рішення користувачів, прийняті на основі фінансових звітів. Суттєвість залежить від розміру та характеру пропуску чи викривлення, що оцінюються за конкретних обставин. Розмір або характер статті, або їх поєднання, можуть бути визначальним чинником» [118, с. 665].

Застосування концепції суттєвості означає, що конкретну вимогу до розкриття інформації стандарту або тлумачення не треба виконувати, якщо інформація є несуттєвою. Кожний суттєвий клас подібних статей необхідно подавати окремо в консолідованих фінансових звітах. Статті, не подібні за характером або функцією, слід подавати окремо (ст. 29 МСБО 1).

МСБО 1 не встановлює формат балансу, проте визначає підхід до класифікації статей балансу. Так, у ст. 51 МСБО 1 зазначено, що

суб'єкт господарювання має подавати поточні та непоточні активи, поточні та непоточні зобов'язання у вигляді окремої класифікації безпосередньо в балансі, за винятком випадків, коли подання, що базується на ліквідності, надає інформацію, що є обґрунтованою та доречнішою. У разі такого винятку всі активи та зобов'язання слід подавати прямо в порядку їхньої ліквідності.

Актив класифікують як поточний, якщо він відповідає будь-якому одному з таких критеріїв:

а) за очікуванням він буде реалізований або призначений для продажу чи споживання в нормальному операційному циклі суб'єкта господарювання;

б) утримується в основному з метою продажу;

в) за очікуванням, буде реалізований протягом дванадцяти місяців після дати балансу;

г) є грошовими коштами чи еквівалентами грошових коштів, якщо їх не обмежено щодо обміну чи використання для погашення зобов'язання, принаймні, протягом дванадцяти місяців після дати балансу.

Усі інші активи класифікуються як непоточні (ст. 57 МСБО 1).

Як поточне класифікують зобов'язання, якщо воно відповідає будь-якому з наведених критеріїв:

а) за очікуванням, буде реалізоване в ході нормального операційного циклу;

б) утримується в основному з метою продажу;

в) підлягає погашенню протягом дванадцяти місяців після дати балансу;

г) суб'єкт господарювання не має безумовного права відстрочити погашення зобов'язання, принаймні, протягом дванадцяти місяців після дати балансу.

Усі інші зобов'язання класифікуються як непоточні (ст. 60 МСБО 1).

Проте, незалежно від прийнятого методу подання, для кожного рядка активів та зобов'язань, який об'єднує суми, що очікуються до відшкодування або погашення протягом не більше дванадцяти місяців після дати балансу та більше дванадцяти місяців після дати балансу суб'єктові господарювання слід розкривати інформацію про суму, відшкодування чи погашення якої очікується пізніше, ніж через дванадцять місяців (ст. 52 МСБО 1).

Приклад виконання вимог МСБО 1 «Подання фінансових звітів» до подання консолідованого балансу наведено в табл. 1.6.

Додаткові рядки, заголовки та проміжні підсумки необхідно подавати безпосередньо в консолідованому балансі, коли таке подання є доречним для розуміння фінансового стану групи.

МСБО 1 «Подання фінансових звітів» не визначає формату звіту про прибутки та збитки. Проте в статті 88 зазначено, що суб'єктові господарювання варто подавати аналіз витрат із застосуванням класифікації, яка ґрунтується на таких ознаках: характер витрат; функції витрат у суб'єкта господарювання залежно від того, який аналіз забезпечує обґрунтовану та доречнішу інформацію. Приклади виконання вимог МСБО 1 до подання звіту про прибутки та збитки за альтернативними класифікаціями подано в табл. 1.7–1.8. Слід зазначити, що, відповідно до статті 93 МСБО 1, суб'єкту господарювання, який класифікує витрати за функціями, необхідно розкривати додаткову інформацію про характер витрат, у тому числі витрати на амортизацію та витрати на виплати працівникам. Додаткові рядки, заголовки та проміжні підсумки слід подавати безпосередньо в консолідованому звіті про прибутки та збитки, коли таке подання є доречним для розуміння фінансових результатів діяльності групи (ст. 83 МСБО 1).

Вимоги МСБО 1 щодо подання статей у консолідованому звіті про зміни у власному капіталі можна виконати такими способами (Додаток 2):

- 1) формат у вигляді таблиці, у якій узгоджуються залишки кожного компонента власного капіталу на початок та кінець періоду;
- 2) подання окремих статей, визначених МСБО 1, у звіті про зміни у власному капіталі.

Інші статті наводяться в примітках.

Вимоги до подання статей у консолідованому звіті про рух грошових коштів та розкриття відповідної інформації про грошові потоки установлює МСБО 7 «Звіти про рух грошових коштів».

В примітках до консолідованих фінансових звітів необхідно розкривати таку інформацію:

- характер відносин між материнським підприємством та дочірнім підприємством, якщо материнське підприємство не володіє в дочірньому підприємстві, прямо чи непрямо, понад половиною голосів;
- причини, з яких володіння, пряме чи непряме через дочірні підприємства, понад половиною голосів або потенційним

правом голосу в суб'єкті інвестування, не являє собою контроль;

- дату підготовки фінансових звітів дочірнього підприємства, якщо ці фінансові звіти використовуються для складання консолідованих фінансових звітів у випадках, коли ця дата, або охоплений у них період відрізняється від дати, на яку складаються фінансові звіти материнського підприємства і причини, з яких використовується інша дата або період складання звітів;
- характер і міру будь-яких суттєвих обмежень (наприклад, в результаті угод про запозичення або регуляторних вимог) здатності дочірнього підприємства передавати кошти материнському підприємству у вигляді дивідендів у грошовій формі або повернення кредитів та авансів (ст. 40).

У примітках до консолідованих звітів варто:

- подавати інформацію про основу складання консолідованих фінансових звітів і про конкретні облікові політики;
- розкривати інформацію, що її вимагають МСФЗ, і яку не подано безпосередньо в консолідованому балансі, консолідованому звіті про прибутки та збитки, консолідованому звіті про зміни у власному капіталі або консолідованому звіті про рух грошових коштів;
- надавати додаткову інформацію, яку не подано безпосередньо в консолідованих звітах, але яка є доречною для їх розуміння (ст. 103 МСБО 1).

Порядок складання та подання консолідованих фінансових звітів групи підприємств, що їх контролює материнське підприємство, визначений у Сполучених Штатах Америки, Канаді та Австралії суттєво не відрізняється від порядку, окресленому МСФЗ. Зміни, внесені до МСБО 27 «Консолідовані й окремі фінансові звіти», який набрав чинності після 1 січня 2005 року, були здійснені з метою вирішення деяких питань конвергенції та внесення інших удосконалень.

Таблиця 1.6. Приклад формату консолідованого балансу згідно з МСБО 1

Стаття	(у тисячах одиниць валюти)	
	20–2 р.	20–1 р.
АКТИВИ		
Непоточні активи		

Продовження табл. 1.6

Стаття	(у тисячах одиниць валюти)	
	20–2 р.	20–1 р.
Основні засоби	X	X
Гудвіл	X	X
Інші нематеріальні активи	X	X
Інвестиції в асоційовані підприємства	X	X
Інвестиції, доступні для продажу	X	X
Поточні активи		
Запаси	X	X
Торговельна дебіторська заборгованість	X	X
Інші поточні активи	X	X
Грошові кошти та еквіваленти	X	X
Усього: активи	X	X
ВЛАСНИЙ КАПІТАЛ ТА ЗОБОВ'ЯЗАННЯ		
Власний капітал, що відноситься до акціонерів материнського підприємства		
Вкладений акціонерний капітал	X	X
Інші резерви	X	X
Нерозподілений прибуток	X	X
	X	X
Частка меншості	X	X
Усього: власний капітал	X	X
Непоточні зобов'язання		
Довгострокові позики	X	X
Відстрочений податок	X	X
Довгострокові забезпечення	X	X
Усього: непоточні зобов'язання	X	X
Поточні зобов'язання		
Торговельна та інша кредиторська заборгованість	X	X
Короткострокові позики	X	X

Закінчення табл. 1.6

Стаття	(у тисячах одиниць валюти)	
	20–2 р.	20–1 р.
Поточна частина довгострокових позик	X	X
Поточна заборгованість з податку	X	X
Короткострокові забезпечення	X	X
Усього: поточні зобов'язання	X	X
Усього: зобов'язання	X	X
Усього: власний капітал та зобов'язання	X	X

Таблиця 1.7. Консолідований звіт про прибутки та збитки (класифікація витрат за функцією) згідно з МСБО 1

Стаття	20–2 р.	20–1 р.
Дохід від продажу	X	X
Собівартість продажу	(X)	(X)
Валовий прибуток	X	X
Інші прибутки	X	X
Витрати на збут	(X)	(X)
Адміністративні витрати	(X)	(X)
Інші витрати	(X)	(X)
Фінансові витрати	(X)	(X)
Частка прибутку асоційованих підприємств	X	X
Прибуток до сплати податків	X	X
Витрати з податку на прибуток	(X)	(X)
Прибуток за період	X	X
Що відноситься до: акціонерів материнського підприємства	X	X
Частки меншості	X	X

Таблиця 1.8. Консолідований звіт про прибутки та збитки (класифікація витрат за характером) згідно з МСБО 1

Стаття	20–2 р.	20–1 р.
Дохід від продажу	X	X
Інший дохід	X	X
Зміни в запасах готової продукції та незавершеного виробництва	(X)	X
Робота, виконана суб'єктом господарювання і капіталізована	X	X
Сировина та використані витратні матеріали	(X)	(X)
Витрати на виплати працівникам	(X)	(X)
Витрати на амортизацію	(X)	(X)
Зменшення корисності основних засобів	(X)	(X)
Інші витрати	(X)	(X)
Фінансові витрати	(X)	(X)
Частка прибутку асоційованих підприємств	X	X
Прибуток до сплати податків	X	X
Витрати з податку на прибуток	(X)	(X)
Прибуток за період	X	X
Що відносяться до:		
акціонерів материнського підприємства	X	X
частки меншості	X	X

1.3. Економічні та правові основи консолідації фінансової звітності в Україні

Підприємства постійно приймають довгострокові стратегічні рішення щодо розширення й диверсифікації своєї діяльності шляхом злиття, приєднання з іншими підприємствами, створення спільних підприємств, укладення угод про спільну діяльність. Причини, що спонукають підприємства йти таким шляхом, по-перше – це досягнення економічної ефективності своєї діяльності. Два підприємства об'єднують свої виробничі потужності, якщо спільно вони можуть функціонувати ефективніше (з меншими витратами), ніж окремо. Друга причина – це набуття

або підтримання конкурентних переваг, зокрема для отримання можливості встановлювати ціну вищу від конкурентного рівня, котра, зазвичай, дорівнює граничним витратам. Підприємство, що утворилося внаслідок об'єднання, може функціонувати чи як домінуюче підприємство з односторонньою ринковою владою, чи як олігополія, тоді воно може легше домовитися зі своїми суперниками.

В Україні законодавчі акти визначають та регулюють порядок створення та функціонування об'єднань підприємств. До такої нормативної законодавчої бази слід віднести:

- Господарський кодекс України (ГКУ) від 16.01.2003 №436-IV;
- Закон України від 19.09.91 №1576-XII «Про господарські товариства» зі змінами та доповненнями;
- Закон України від 11.01.2001 №2210-III «Про захист економічної конкуренції»;
- Указ Президента України від 11.05.1994 №224/94 «Положення про холдингові компанії, що створюються в процесі корпоратизації та приватизації»;
- Закон України від 15.03.06 №3528-IV «Про холдингові компанії в Україні»;
- Закон України від 21.11.1995 №437/95-ВР «Про промислово-фінансові групи в Україні»;
- Закон України від 16.07.1999 №996-XIV «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні»;
- Класифікація форм власності ДК 001:2004, затверджена наказом Державного комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики від 28.05.2004 №97
- Класифікація організаційно-правових форм господарювання ДК 002:2004, затверджена наказом Державного комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики від 28.05.2004 №97;
- Положення про державну реєстрацію суб'єктів підприємницької діяльності, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 25.05.98 №740 зі змінами та доповненнями та ін.

Відповідно до ст. 118 ГКУ, об'єднанням підприємств є господарська організація, утворена в складі двох або більше підприємств з метою координації їх виробничої, наукової та іншої діяльності для вирішення спільних економічних та соціальних завдань.

Об'єднання підприємств утворюються підприємствами на невизначений строк або як тимчасові об'єднання (консорціум, промислово-фінансові групи) на добровільних засадах або за рішенням органів, які мають право утворювати об'єднання підприємств. В об'єднання підприємств можуть входити підприємства, утворені за законодавством інших держав, а підприємства України можуть входити в об'єднання підприємств, утворені на території інших держав.

Об'єднання підприємств є юридичною особою, власником переданого засновниками і придбаного самим об'єднанням майна, самостійно розпоряджається отриманим прибутком, здійснює від свого ім'я будь-яку діяльність, не заборонену законодавством, несе відповідальність за своїми зобов'язаннями. Це загальне правило поширюється на всі види об'єднань підприємств, крім промислово-фінансових груп (статтею 125 ГКУ передбачена спеціальна норма, згідно з якою промислово-фінансові групи не є юридичними особами).

Об'єднання підприємств, незалежно від того, чи виникає воно на добровільних засадах чи за рішенням компетентних органів, підлягає державній реєстрації (крім промислово-фінансових груп).

Метою створення й діяльності об'єднання підприємств може бути координація будь-якої господарської діяльності (виробничої, наукової, комерційної, інвестиційної, інноваційної та іншої). Види діяльності, які координуються підприємствами завдяки створенню об'єднань підприємств, визначаються залежно від виду об'єднань.

Згідно зі ст. 129 ГКУ, залежно від порядку заснування об'єднання підприємств, можуть утворюватися такі типи об'єднань:

- господарські об'єднання приватної власності;
- державні чи комунальні господарські об'єднання.

Господарське об'єднання приватної власності – об'єднання підприємств, утворене за ініціативою підприємств, незалежно від їх виду, які на добровільних засадах об'єднали свою господарську діяльність та діють на основі установчого договору та (або) статуту, який затверджується їх засновниками. Метою створення такого об'єднання є захист і реалізація інтересів його учасників, консолідація зусиль у забезпеченні роботи його структур.

Основні ознаки, які характеризують господарські об'єднання приватної власності:

- 1) засновниками (учасниками) об'єднання можуть бути тільки підприємства – комерційні юридичні особи, основною метою діяльністю яких є отримання прибутку;

- 2) учасники об'єднання зберігають свою юридичну самостійність як суб'єкти права (ст. 121 ГКУ);
- 3) добровільний порядок створення, який знаходить відображення в установчому документі;
- 4) господарське об'єднання визнається новим і самостійним суб'єктом права (юридичною особою), який володіє переда-ним йому засновниками (учасниками) майном.

Проте в ГКУ не передбачені вимоги до змісту установчих документів господарських об'єднань приватної власності. Як правило, в установчих документах об'єднання, як і інших юридичних осіб, повинні визначатися: найменування; місце знаходження; порядок управління діяльністю; склад і компетенція органів управління та порядок прийняття ними рішень (зокрема, перелік питань, рішення за якими приймаються одноголосно або кваліфікованою більшістю голосів учасників об'єднання); порядок розподілу майна, яке залишається після його ліквідації.

Також в установчих документах передбачаються: мета та завдання, предмет діяльності об'єднання; джерела утворення майна; створені фонди; органи управління та контролю; порядок реорганізації та ліквідації; права та обов'язки учасників об'єднання; порядок прийняття та виходу їх з об'єднання; розміри та види внесків, що вносяться ними до майна об'єднання. Слід зазначити, що в судовій практиці до установчого договору застосовуються загальні норми законодавства про угоди і зобов'язання [пункт 1].

Державне господарське об'єднання – це об'єднання підприємств, утворене державними підприємствами за рішенням Кабінету Міністрів України або рішенням міністерств (інших органів, до сфери управління яких входять підприємства, що утворюють об'єднання) та діє на основі рішення про його утворення та статуту, який затверджується органом, що прийняв рішення про утворення об'єднання.

Комунальне господарське об'єднання – це об'єднання підприємств, утворене комунальними підприємствами за рішенням Кабінету Міністрів України або рішенням міністерств (інших органів, до сфери управління яких входять підприємства, що утворюють об'єднання) або рішенням компетентних органів місцевого самоврядування.

Визначальною ознакою такого об'єднання є те, що воно створюється не за волевиявленням його учасників-підприємств, а за рішен-

ням відповідних органів – Кабінету Міністрів України, міністерств або компетентних органів місцевого самоврядування.

Згідно з чинним законодавством, у директивному порядку створені державні об'єднання у вугільній, нафтовій, газовій, нафтопереробній, електроенергетичній та деяких інших галузях.

Господарський кодекс передбачає право створювати державні господарські об'єднання, до складу яких входять державні підприємства та інші суб'єкти господарювання, засновані на державній власності, за рішенням компетентного державного органу в будь-якій галузі економіки. Аналогічне право надане компетентним органам місцевого самоврядування щодо комунальних підприємств та інших суб'єктів господарювання, заснованих на комунальній власності.

Установчими документами державного чи комунального господарського об'єднання є рішення про його утворення, прийняте компетентним державним органом або органом місцевого самоврядування, що вирішив його утворити, а також затверджений таким органом статут об'єднання.

Проте законодавчі акти не встановлюють будь-яких спеціальних вимог щодо форми та змісту рішення про створення та змісту статуту. Судова практика виходить з того, що рішення про створення об'єднання має бути оформлене актом управління, виданим власником майна (уповноваженим органом) відповідно до його компетенції, визначеної чинним законодавством [122, с. 200].

Підприємства-учасники господарського об'єднання зберігають статус юридичної особи і мають право:

- добровільно вийти з об'єднання на умовах і в порядку, визначених установчим договором про його утворення чи статутом господарського об'єднання;
- бути членом інших об'єднань підприємств, якщо законом чи статутом господарського об'єднання не встановлено інше;
- одержувати від господарського об'єднання в установленому порядку інформацію, пов'язану з інтересами підприємства;
- одержувати частину прибутку від діяльності господарського об'єднання відповідно до його статуту. Підприємство може мати також інші права, передбачені засновницьким договором чи статутом господарського об'єднання відповідно до законодавства.

Підприємство, яке входить до складу державного або комунального господарського об'єднання, не має права без згоди об'єднання

виходити з його складу, а також об'єднувати на добровільних засадах свою діяльність з іншими суб'єктами господарювання та приймати рішення про припинення своєї діяльності (ст. 121 ГКУ).

Управління господарським об'єднанням здійснюють органи об'єднання. Вищим органом господарського об'єднання є загальні збори учасників. До повноважень вищого органу господарських об'єднань відносяться:

- затвердження статуту господарського товариства та внесення змін до нього;
- вирішення питань про прийняття в господарське об'єднання нових учасників та виключення учасників з його складу;
- утворення виконавчого органу господарського об'єднання відповідно до його статуту чи установчого договору;
- вирішення фінансових та інших питань відповідно до установчих документів господарського об'єднання.

У господарському об'єднанні утворюється також виконавчий орган, передбачений статутом об'єднання (правління, дирекція тощо), якщо згідно із спеціальною нормою, здійснення управління поточною діяльністю не доручено адміністрації одного з підприємств.

Виконавчий орган господарського об'єднання створюється вищим органом об'єднання та може бути колегіальним або одноособовим. Виконавчий орган вирішує питання поточної діяльності, які, відповідно до статуту або установчого договору, віднесені до його компетенції. Здійснення управління поточною діяльністю об'єднання підприємств може бути доручено адміністрації одного з підприємств (головного підприємства об'єднання) на умовах, передбачених установчими документами об'єднання. Здійснення управління поточною діяльністю господарського об'єднання підприємств, створеного на добровільній основі, здійснюється за рахунок вступних та членських внесків учасників об'єднання, інших джерел фінансування. У статутних документах державних та комунальних господарських об'єднань може передбачатися вилучення частини прибутку підприємств, інші джерела фінансування управління поточною діяльністю об'єднання.

Управління державним, комунальним господарським об'єднанням здійснюють його правління і генеральний директор. Порядок формування правління державного, комунального господарського об'єднання, його склад та особливості правового статусу визначаються органом, що прийняв рішення про утворення об'єднання,

в статуті об'єднання. На практиці до складу правління державного, комунального об'єднання входять директори підприємств та інших суб'єктів господарювання, що є учасниками об'єднання. Генеральний директор призначається на посаду та звільняється з посади органом, що прийняв рішення про утворення об'єднання. Порядок управління державним, комунальним господарським об'єднанням визначається статутом об'єднання відповідно до закону.

Припинення об'єднання підприємств відбувається в результаті:

- 1) реорганізації в інше об'єднання;
- 2) ліквідації.

Реорганізація господарського об'єднання здійснюється за рішенням підприємств-учасників. Порядок і умови реорганізації об'єднань, створених на добровільних засадах, визначаються установчими документами. Тому рішення державних органів, уповноважених управляти державним майном, про реорганізацію таких об'єднань визнаються недійсними як такі, що прийняті з перевищенням повноважень і не відповідають чинному законодавству [п. 11].

Рішення про реорганізацію приймається загальними зборами учасників одноголосно, якщо установчим договором чи статутом не встановлений порядок прийняття рішення загальних зборів учасників з питання реорганізації простою або кваліфікованою більшістю голосів.

Реорганізація й ліквідація державного (комунального) господарського об'єднання здійснюється за рішенням органу, що прийняв рішення про утворення об'єднання. Рішення про ліквідацію господарського об'єднання може бути прийнято лише підприємствами-учасниками.

Органи державного управління не мають права приймати рішення про ліквідацію об'єднань підприємств, створених на добровільних засадах [103, п. 2]. Рішення державних органів, уповноважених управляти державним майном, про ліквідацію об'єднань, створених на добровільних засадах, визнаються недійсними як такі, що прийняті з перевищенням повноважень і не відповідають чинному законодавству [148, п. 11].

Державні й комунальні господарські об'єднання утворюються переважно у формі корпорації або концерну, незалежно від найменування об'єднання (комбінат, трест тощо).

Господарські об'єднання приватної власності утворюються як асоціації, корпорації, консорціуми, концерни, інші об'єднання підприємств.

Характеристика організаційно-правових форм об'єднань підприємств подана в табл. 1.9.

Господарським Кодексом України, ст. 126 передбачено створення асоційованих підприємств. Асоційовані підприємства (господарські організації) – це група суб'єктів господарювання – юридичних осіб, пов'язаних між собою відносинами економічної та/або організаційної залежності у формі участі в статутному фонді та/або управлінні.

Залежність між асоційованими підприємствами може бути простою і вирішальною. Проста залежність між асоційованими підприємствами виникає в разі, якщо одне з них має можливість блокувати прийняття рішень іншим (залежним) підприємством, які повинні прийматися відповідно до закону та/або установчих документів цього підприємства кваліфікованою більшістю голосів. Проста залежність виникає в тих випадках, коли одне із асоційованих підприємств володіє значним за розміром пакетом акцій (значною часткою у статутному фонді) та/або такою кількістю голосів, що дозволяє блокувати на загальних зборах прийняття рішень з питань, які відповідно до закону та/або установчих документів потребують кваліфікованої більшості голосів. У відповідності зі статтею 42 Закону «Про господарські товариства», наприклад, для прийняття рішень загальними зборами акціонерів з питань змін у статуті товариства, припинення діяльності товариства, створення і припинення діяльності дочірніх підприємств, філій і представництв потрібна більшість у $\frac{3}{4}$ голосів акціонерів, які беруть участь у зборах. Проте загальні збори визнаються правомочними, якщо в них беруть участь акціонери (учасники або представники учасників), що мають, відповідно до статуту товариства, більше як 60 % голосів. Необхідність кваліфікованої більшості голосів може встановлюватися не тільки законом, а й установчими документами залежного підприємства. Звичайно відносини вирішальної залежності забезпечуються володінням контрольним пакетом акцій, що не обов'язково має перевищувати половину всієї їх вартості. При великій розпорошеності акцій цей пакет може бути контрольним і в разі значно меншої сукупної їх вартості. Рішення щодо підтвердження наявності контрольного пакета акцій, якщо його розмір становить менш як 51%, приймає Антимонопольний комітет України з урахуванням конкретних особливостей установчих документів і структури статутних фондів господарюючих суб'єктів у порядку, який установлює цей Комітет [6].

Вирішальна залежність між асоційованими підприємствами виникає в разі, якщо між підприємствами встановлюються відносини контролю-підпорядкування за рахунок переважної участі контролюючого підприємства в статутному фонді та/або загальних зборах чи інших органах управління іншого (дочірнього) підприємства, зокрема володіння контрольним пакетом акцій. Відносини вирішальної залежності можуть встановлюватися за умови отримання згоди відповідних органів Антимонопольного комітету України.

Про наявність простої та вирішальної залежності має бути зазначено у відомостях державної реєстрації залежного (дочірнього) підприємства та опубліковано в органах преси (ст. 126 ГКУ).

Найбільш поширеним різновидом асоційованих підприємств є холдингова компанія. Холдинговою компанією визнається суб'єкт господарювання, що володіє контрольним пакетом акцій дочірнього підприємства (підприємств) (ст. 126 ГКУ). Створення холдингових компаній має кілька переваг, до яких слід віднести: концентрацію капіталів; розвиток інвестиційних проектів; диверсифікацію виробництва; зниження ризику при вступі на ринок чи виходу з нього; розширення масштабів виробництва; спільного здійснення наукових та проектних досліджень тощо.

Також створення холдингових компаній дозволяє: розширювати діяльність; розвинути ділові стосунки; набути податкові, кредитні та інші переваги; здійснювати єдину виробничо-технологічну, інвестиційну, збутову політику в масштабах всієї холдингової компанії та координувати цю політику.

Основна направленість, яка характеризує холдингову компанію (незалежно від її визначених цілей), – це здійснення управлінських, контрольних, фінансово-кредитних та інших функцій у відношенні контрольних пакетів акцій дочірніх підприємств, якими вона володіє [186, с. 285].

Економічною передумовою створення холдингових компаній в Україні стали процеси акціонування і приватизації великих державних підприємств і об'єднань. Законодавчою основою заснування та діяльності холдингових компаній в Україні став Указ Президента України від 11 травня 1994 р. «Про холдингові компанії, що створюються в процесі корпоратизації та приватизації».

Таблиця 1.9. Організаційно-правові форми об'єднань підприємств

Форма об'єднання	Характеристика	Особливості функціонування
Асоціація	Договірне об'єднання, створене з метою постійної координації господарської діяльності підприємств, що об'єдналися, шляхом централізації однієї або кількох виробничих та управлінських функцій, розвитку спеціалізації і кооперації виробництва, організації спільних виробництв на основі об'єднання учасниками фінансових та матеріальних ресурсів для задоволення переважно господарських потреб учасників асоціації, а не отримання прибутку (ст. 120 ГКУ). Асоціація не має права втручатися в господарську діяльність підприємств – учасників асоціації. За рішенням учасників асоціація може бути уповноважена представляти їх інтереси у відносинах з органами влади, іншими підприємствами та організаціями	Установчі документи: Установчий договір і статут. Асоціація може здійснювати координацію спільних розробок і досліджень, надавати учасникам послуги, зокрема: юридичні (консультації з питань правового регулювання підприємницької діяльності, включаючи експортно-імпорتنі операції, кредитування); інформаційні (забезпечення учасників інформацією, рекламою для стимулювання попиту на ринках, забезпечення інформацією по технічним розробкам, промисловим стандартам і промислової статистиці); інші (пошук нових ринків збуту, сфер споживання, розробка і встановлення стандартів асоціації; з питань галузевих класифікаторів якості, надійності, умов праці, рівня кваліфікації працівників). Асоціація набула значного поширення як один з провідних видів господарських об'єднань, оскільки є універсальним способом ведення спільної діяльності. Приваблива для учасників можливістю поєднання участі в її діяльності з участю в інших асоціаціях і господарських об'єднаннях із збереженням усієї повноти юридичної самостійності. В рамках асоціацій їх учасники координують виконання окремих завдань або спільно здійснюють лише частину неосновних функцій. Така обмеженість зв'язку між учасниками робить неможливою взаємну майнову відповідальність за боргами учасників та асоціації в цілому
Корпорація	Договірне об'єднання, створене на основі поєднання виробничих, наукових і комерційних інтересів підприємств, що об'єдналися, з делегуванням ними окремих повноважень централізованого	Установчі документи: Установчий договір і статут. В корпорації можлива централізація функцій – їх перелік визначається у договорі. Корпорація виконує лише ті функції і здійснює

Продовження табл. 1.9

Форма об'єднання	Характеристика	Особливості функціонування
	регулювання діяльності кожного з учасників органам управління корпорації (ст. 120 ГКУ)	ті повноваження, які на добровільних засадах передали їй учасники. Отже, учасники можуть передбачити вилучення окремих функцій або зменшення їх обсягів з передачею відповідних виключених повноважень корпорації в цілому. Корпорація має право втручатися в господарську діяльність підприємств – учасників лише в межах делегованих їй повноважень
Консорціум	Тимчасове статутне об'єднання підприємств для досягнення його учасниками певної спільної господарської мети (реалізація цільових програм, науково-технічних, будівельних проектів тощо). Консорціум використовує кошти, якими його наділяють учасники, централізовані ресурси, виділені на фінансування відповідної програми, а також кошти, що надходять з інших джерел, у порядку, визначеному його статутом. У разі досягнення мети його створення, консорціум припиняє свою діяльність (ст. 120 ГКУ)	Установчі документи: Статут Визнання консорціуму самостійним видом господарських об'єднань дозволяє вважати його юридичною особою. Консорціум не передбачає високу ступінь централізації та концентрації управління
Концерн	Статутне об'єднання підприємств, а також інших організацій, на основі їх фінансової залежності від одного або групи учасників об'єднання, з централізацією функцій науково-технічного і виробничого розвитку, інвестиційної, фінансової, зовнішньоекономічної та іншої діяльності. Учасники концерну наділяють його частиною своїх повноважень, у тому числі правом представляти їх інтереси у відносинах з органами влади, іншими підприємствами та організаціями. Учасники концерну не можуть бути одночасно учасниками іншого концерну (ст. 120 ГКУ)	Суб'єкти господарювання, пов'язані відносинами фінансової залежності, укладають між собою установчий договір про створення концерну з метою централізації їх діяльності. Без такого договору асоційовані підприємства, пов'язані відносинами економічної залежності, не можуть визнаватися концерном. Документальним оформленням установчого договору є статут. Статут є єдиним установчим документом, у якому відображаються всі особливості правового статусу концерну: як ті, що передбачені законодавством, так і ті, що встановлені в договірному порядку. Концерн надає можливість об'єднати ресурси і зусилля його учасників при збереженні їхньої

Закінчення табл. 1.9

Форма об'єднання	Характеристика	Особливості функціонування
		повної правової самостійності та юридичної можливості вступу в інші стосунки з іншими суб'єктами підприємницької діяльності. Відмінність концерну від інших видів господарських об'єднань у високому ступені централізації та глибини зв'язку між учасниками. Концерн є єдиним виробничо-господарським комплексом, учасники якого пов'язані між собою технологічною та коопераційною єдністю

Фактично за період 1995–2000 рр. було створено 35 холдингових компаній та державних акціонерних компаній, до статутного капіталу яких було передано пакети акцій 305 господарських товариств.

До прийняття Закону України «Про холдингові компанії в Україні» основним нормативно-правовим актом, який визначав порядок створення і діяльність холдингових компаній в Україні, можна назвати Указ Президента України від 11.05.94 р. «Про холдингові компанії, що створюються в процесі корпоратизації та приватизації». Відповідно до цього Указу:

- *холдингова компанія* – господарюючий суб'єкт, який володіє контрольними пакетами акцій інших, одного або більше господарюючих суб'єктів;
- *контрольний пакет акцій* – кількість акцій (пай, частка в статутному капіталі), яка дає право холдинговій компанії здійснювати фактичний контроль над господарюючим суб'єктом. Рішення щодо підтвердження наявності контрольного пакета акцій, якщо його розмір становить менше як 51 %, приймає Антимонопольний комітет України з урахуванням конкретних особливостей установчих документів і структури статутних фондів господарюючих суб'єктів у порядку, що встановлює цей Комітет;
- *дочірнє підприємство* – господарюючий суб'єкт, контрольним пакетом акцій якого володіє холдингова компанія.

Дочірнє підприємство зберігає юридичну самостійність. Оскільки дочірнє підприємство є юридичною особою, воно може самостій-

но виступати в господарському обороті, проте вирішальний вплив на управління має холдингова компанія. Холдингові компанії можуть бути дочірніми підприємствами інших холдингових компаній.

Відповідно до Указу Президента України від 11 травня 1994 р. «Про холдингові компанії, що створюються в процесі корпоратизації та приватизації», передбачалося створення холдингової компанії у формі відкритого акціонерного товариства шляхом об'єднання у статутному капіталі контрольних пакетів акцій дочірніх підприємств та інших активів у результаті:

- 1) заснування їх органами, уповноваженими управляти державним майном, державними органами приватизації самостійно або разом з іншими засновниками;
- 2) поглинання одного господарського суб'єкта іншим (придбання контрольного пакету акцій) у процесі приватизації. При цьому господарюючий суб'єкт, що поглинає, визнається холдинговою компанією, а поглинутий – дочірнім підприємством.

У Законі України від 15 березня 2006 р. № 3528- IV «Про холдингові компанії в Україні» холдингові компанії поділяються на два види:

- 1) холдингову компанію – відкрите акціонерне товариство, яке володіє, користується та розпоряджається холдинговими корпоративними пакетами акцій (часток, паїв) двох або більше корпоративних підприємств;
- 2) державну холдингову компанію – холдингова компанія утворена у формі відкритого акціонерного товариства, не менш як 100 % акцій якого належить державі.

Слід зазначити, що Закон «Про холдингові компанії в Україні» обмежив коло суб'єктів господарювання, які вважаються холдинговими компаніями згідно з ГКУ:

- 1) холдинговою компанією може бути тільки відкрите акціонерне товариство, в той час, як ст. 126 ГКУ дозволяла будь-яким суб'єктам господарювання бути холдинговою компанією;
- 2) холдингова компанія має володіти, користуватися та розпоряджатися лише холдинговими корпоративними пакетами акцій (часток, паїв), причому одночасно двох і більше корпоративних підприємств.

Під холдинговим корпоративним пакетом акцій (часток, паїв) розуміють пакет акцій (часток, паїв) корпоративного підприємства,

який перевищує 50 % (тобто контрольний пакет), чи становить величину, яка забезпечує право вирішального впливу на господарську діяльність корпоративного підприємства. Якщо Закон «Про холдингові компанії в Україні», на відміну від попереднього Указу Президента України від 11 травня 1994 р. № 224 «Про холдингові компанії, що створюються в процесі корпоратизації та приватизації», окреслив межу контрольного пакету акцій в розмірі 50 %, то сутність пакету, який «забезпечує право вирішального впливу на господарську діяльність корпоративного підприємства» залишив без розгляду.

Закон України «Про холдингові компанії в Україні» змінив підхід до визначення підконтрольних підприємств. Так, у ст. 126 ГКУ підконтрольні підприємства називали дочірніми підприємствами у формі акціонерних товариств. В Законі «Про холдингові компанії в Україні» підконтрольні підприємства визначені як корпоративні підприємства, під якими розуміють господарське товариство (без обмежень щодо організаційно-правової форми), холдинговим корпоративним пакетом акцій (часток, паїв) якого володіє, користується та розпоряджається холдингова компанія. Для того щоб вважатися холдинговою компанією необхідно володіти контрольним пакетом двох або більше корпоративних підприємств (ст. 126 ГКУ визначала володіння контрольним пакетом одного підприємства). Залишення у статутному капіталі холдингової компанії холдингового корпоративного пакета акцій (часток, паїв) тільки одного корпоративного підприємства приводить до ліквідації холдингової компанії (ст. 10 Закону № 3528-IV).

Крім Законів, які регулюють порядок створення і здійснення діяльності холдингових компаній, визначення дочірнього підприємства наведено в п. 3.1.7. Класифікації організаційно-правових форм господарювання ДК 002-2004, затвердженої наказом Державного комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики від 28.05.2004 №97: «Дочірнє підприємство – підприємство, єдиним засновником якого є інше підприємство (підприємство, залежне від іншого)».

Відповідно до чинного законодавства України, а саме – Цивільного Кодексу України (ЦКУ), Господарського Кодексу України (ГКУ), Закону України «Про господарські товариства», Закону України «Про холдингові компанії в Україні», Указу Президента України «Про холдингові компанії, створені в процесі приватизації

та корпоратизації», інших законів та нормативно-правових актів, передбачені такі шляхи створення дочірніх підприємств:

1. Господарське товариство має право створювати на території України та за її межами дочірні підприємства (ст. 9 Закону «Про господарські товариства»):

а) акціонерне товариство – за рішенням загальних зборів, яке приймається більшістю у $\frac{3}{4}$ голосів акціонерів, які беруть участь у зборах (загальні збори визначаються правомочними, якщо в них беруть участь акціонери, які мають відповідно до статуту товариства більше, як 60 відсотків голосів) (ст. 41 та 42 Закону від 19 вересня 1991 р. № 1576- XII);

б) товариство з обмеженою (додатковою) відповідальністю – за рішенням зборів учасників товариства, яке приймається більшістю у $\frac{3}{4}$ голосів учасників, які беруть участь у зборах (збори учасників вважаються повноважними, якщо на них присутні учасники (представники учасників), що володіють у сукупності більше як 60 % голосів) (ст. 59, 60, 65 Закону України від 19 вересня 1991 р. № 1576- XII).

2. Заснування холдингових компаній передбачає створення дочірніх підприємств:

а) на договірних засадах власники холдингових корпоративних пакетів акцій (часток, паїв) приймають рішення про утворення холдингової компанії та формують статутний капітал холдингової компанії за рахунок вкладів у формі холдингових корпоративних пакетів акцій (часток, паїв), що становить не менше ніж 80 % статутного капіталу холдингової компанії;

б) органи, уповноважені управляти державним майном та/або державні органи приватизації самостійно або разом з іншими засновниками формують статутний фонд державної холдингової компанії за рахунок належних державі акцій (часток, паїв) відповідних господарських товариств.

Дочірнім визнається корпоративне підприємство (господарське товариство), холдинговим корпоративним пакетом акцій (часток, паїв) якого володіє, користується та розпоряджається холдингова компанія.

3. Заснування холдингових компаній в процесі корпоратизації та приватизації передбачає створення дочірніх підприємств:

а) органи, уповноважені управляти державним майном, державні органи приватизації самостійно або разом з іншими заснов-

никами приймають рішення про створення холдингової компанії та об'єднують у статутному фонді контрольні пакети акцій дочірніх підприємств та інші активи.

Контрольний пакет акцій – кількість акцій (пай, частка у статутному капіталі), яка дає право холдинговій компанії здійснювати фактичний контроль над господарюючим суб'єктом.

Дочірнім підприємством визнається господарюючий суб'єкт, контрольним пакетом акцій якого володіє холдингова компанія [6];

б) господарюючий суб'єкт придбаває контрольний пакет акцій (поглинає) іншого господарюючого суб'єкта у процесі приватизації.

Господарюючий суб'єкт, що поглинає визнається холдинговою компанією, а поглинутий – дочірнім підприємством [6].

4. Підприємства з іноземними інвестиціями (в статутному капіталі якого не менш як 10 відсотків становить іноземна інвестиція) мають право бути засновниками дочірніх підприємств на території України і за її межами з додержанням вимог чинного законодавства України та законодавства відповідних держав [ст. 116]

Як суб'єкт господарювання, дочірнє підприємство має статус юридичної особи, підлягає державній реєстрації, здійснює господарську діяльність на підставі статуту. Створення, реорганізації, ліквідації та здійснення діяльності регламентується загальними нормами ГКУ та іншими нормативними актами.

Порядок утворення холдингових компаній подібний до утворення господарських об'єднань. Згідно зі ст. 3 Закону «Про холдингові компанії в Україні», холдингові компанії можуть утворюватися:

а) органами, уповноваженими управляти державним майном, державними органами приватизації самостійно або разом з іншими засновниками шляхом об'єднання у статутному капіталі холдингових корпоративних пакетів акцій (часток, паїв);

б) іншими суб'єктами на договірних засадах.

Рішення про утворення холдингової компанії приймається власниками холдингових корпоративних пакетів (акцій, часток) та оформлюється відповідним договором. Оскільки, холдингова компанія є акціонерним товариством, то таким договором має бути договір про створення акціонерного товариства (ст. 153 ЦКУ), який не належить до числа установчих документів товариства.

Статутний капітал холдингової компанії формується за рахунок вкладів засновників у формі холдингових корпоративних пакетів

акцій (часток, паїв), а також додаткових вкладів у формі майна, коштів та нематеріальних активів, необхідних для забезпечення діяльності холдингової компанії. Частка у формі майна, коштів та нематеріальних активів не повинна перевищувати 20 % статутного капіталу холдингової компанії. Отже, частка у формі холдингових корпоративних пакетів (часток, паїв) повинна становити не менше ніж 80 % у статутному капіталі. Господарське товариство не може мати у власності цінні папери холдингової компанії корпоративним підприємством якої воно є.

Вищим органом управління холдингової компанії є загальні збори учасників. Статутом холдингової компанії встановлюються обмеження щодо правочинів, які мають право вчиняти органи управління компанії, а також випуску цінних паперів. До виключної компетенції загальних зборів холдингової компанії належить вирішення питань:

- формування єдиної фінансової, інвестиційної, виробничо-господарської та науково-технічної політики щодо корпоративних підприємств;
- визначення напрямів та порядку використання прибутку корпоративних підприємств;
- затвердження планів виробничого та соціального розвитку корпоративних підприємств;
- вирішення інших питань відповідно до статуту та чинного законодавства.

До виключної компетенції загальних зборів холдингової компанії належить прийняття рішення про відчуження будь-яких пакетів акцій (часток, паїв) корпоративних підприємств або ліквідацію холдингової компанії. У разі якщо до порядку денного загальних зборів акціонерів холдингової компанії включено питання про відчуження будь-яких пакетів акцій (часток, паїв) корпоративних підприємств та/або ліквідацію холдингової компанії, такі загальні збори визнаються правомочними за умови реєстрації для участі у них акціонерів (їх представників), що мають відповідно до статуту холдингової компанії більш як 80 % голосів.

Порядок утворення державних холдингових компаній затверджується центральним органом виконавчої влади з питань економіки та Фондом державного майна України. Державні холдингові компанії, в тому числі в процесі корпоратизації та в процесі приватизації державних підприємств, утворюються органами, уповноваженими

управляти державним майном та/або державними органами приватизації.

Ініціатором утворення державної холдингової компанії в процесі корпоратизації може бути:

- державне підприємство;
- орган, уповноважений управляти державним майном.

Ініціатором утворення державної холдингової компанії в процесі приватизації може бути:

- державний орган приватизації;
- підприємство, щодо якого прийнято рішення про приватизацію;
- господарські товариства, утворені в процесі корпоратизації.

Ініціатор утворення державної холдингової компанії подає органу, уповноваженому управляти державним майном:

- обґрунтування доцільності утворення державної холдингової компанії;
- перелік підприємств та їх структурних підрозділів, на базі яких пропонується утворити державну холдингову компанію та її корпоративні підприємства;
- проект статуту державної холдингової компанії.

У разі якщо ініціатором утворення державної холдингової компанії є орган, уповноважений управляти державним майном, перелік підприємств та їх структурних підрозділів, на базі яких пропонується утворити державну холдингову компанію та її корпоративні підприємства, і проект статуту державної холдингової компанії готує цей орган.

Рішення про утворення державної холдингової компанії в процесі корпоратизації та приватизації приймає орган, уповноважений управляти державним майном, та/або державний орган приватизації за погодженням з Кабінетом Міністрів України.

Єдиним акціонером державної холдингової компанії від моменту її утворення до завершення процедури приватизації або припинення є держава.

Статутний капітал державної холдингової компанії формується за рахунок належних державі акцій (часток, паїв) відповідних господарських товариств у встановленому законодавством порядку. Пакети акцій (часток, паїв) або інше майно, передані до статутного капіталу державної холдингової компанії, пере-

бувають у державній власності і закріплюються за нею на праві господарського відання.

Акції державних холдингових компаній не можуть бути передані в управління будь-яким особам. Державні пакети акцій (часток, паїв) та державне майно, передані державою до статутного капіталу державної холдингової компанії не можуть бути відчужені або перебувати в заставі, використані для формування статутних капіталів будь-яких підприємств.

Ст. 6 Закону «Про холдингові компанії в Україні» передбачено, що державна холдингова компанія не може бути корпоративним підприємством іншої холдингової компанії.

Холдингова компанія набуває статусу юридичної особи з дня її державної реєстрації в Державному реєстрі холдингових компаній України, який є невід'ємною частиною Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців. Державна реєстрація холдингових компаній проводиться державним реєстратором у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України відповідно до Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців» та інших нормативно-правових актів.

Між холдинговою компанією та її корпоративними (дочірніми) підприємствами встановлюються відносини контролю-підпорядкування, основу яких складає вирішальна залежність. Необхідною вимогою установлення вирішальної залежності є попереднє отримання на це згоди органів Антимонопольного комітету України, що здійснюється на основі правил контролю за концентрацією суб'єктів господарювання.

У Законі України «Про захист економічної конкуренції» від 11.01.2001 р. № 2210 – III визначено поняття концентрації суб'єктів господарювання, учасники концентрації та визначено випадки, за яких необхідно отримувати дозвіл на концентрацію суб'єктів господарювання, а також підстави надання дозволу на концентрацію суб'єктів господарювання. Відповідно до ст. 22 Закону, концентрацією визнається:

- 1) злиття суб'єктів господарювання або приєднання одного суб'єкта господарювання до іншого;
- 2) набуття безпосередньо або через інших осіб контролю одним або кількома суб'єктами господарювання, зокрема, шляхом:
 - а) безпосереднього або опосередкованого придбання, набуття у власність іншим способом активів у вигляді цілісного майнового

комплексу або структурного підрозділу суб'єкта господарювання, одержання в управління, оренду, лізинг, концесію чи набуття в інший спосіб права користування активами у вигляді цілісного майнового комплексу або структурного підрозділу суб'єкта господарювання, в тому числі придбання активів суб'єкта господарювання, що ліквідується;

б) призначення або обрання на посаду керівника, заступника керівника спостережної ради, правління, іншого наглядового чи виконавчого органу суб'єкта господарювання особи, яка вже обіймає одну чи кілька з перелічених посад в інших суб'єктах господарювання, або створення ситуації, при якій більше половини посад членів спостережної ради, правління, інших наглядових чи виконавчих органів двох чи більше суб'єктів господарювання обіймають одні й ті самі особи;

- 3) створення суб'єкта господарювання двома і більше суб'єктами господарювання, який протягом тривалого періоду буде самостійно здійснювати господарську діяльність, але при цьому таке створення не призводить до координації конкурентної поведінки між суб'єктами господарювання, що створили цей суб'єкт господарювання, або між ними та новоствореним суб'єктом господарювання;
- 4) безпосереднє або опосередковане придбання, набуття у власність іншим способом чи одержання в управління часток (акцій, паїв), що забезпечує досягнення чи перевищення 25 або 50 % голосів у вищому органі управління відповідного суб'єкта господарювання.

Поняття «контроль» є визначальним при визначенні економічної концентрації. В Законі України «Про захист економічної конкуренції» контроль визначається як вирішальний вплив однієї чи декількох пов'язаних юридичних та/або фізичних осіб на господарську діяльність суб'єкта господарювання чи його частини, який здійснюється безпосередньо або через інших осіб, зокрема завдяки:

- праву володіння чи користування всіма активами чи їх значною частиною;
- праву, яке забезпечує вирішальний вплив на формування складу, результати голосування та рішення органів управління суб'єкта господарювання;
- укладенню договорів і контрактів, які дають можливість визначати умови господарської діяльності, давати обов'язкові до виконання вказівки або виконувати функції органу управління суб'єкта господарювання;

- заміщенню посади керівника, заступника керівника спостережної ради, правління, іншого наглядового чи виконавчого органу суб'єкта господарювання особою, яка вже обіймає одну чи кілька із зазначених посад в інших суб'єктах господарювання;
- обійманню більше половини посад членів спостережної ради, правління, інших наглядових чи виконавчих органів суб'єкта господарювання особами, які вже обіймають одну чи кілька із зазначених посад в іншому суб'єкті господарювання.

Пов'язаними особами є юридичні та/або фізичні особи, які спільно або узгоджено здійснюють господарську діяльність, у тому числі спільно або узгоджено чинять вплив на господарську діяльність суб'єкта господарювання. Зокрема, пов'язаними фізичними особами вважаються такі, які є подружжям, батьками та дітьми, братами та/або сестрами.

Основними правовими наслідками використання відносин контролю-підпорядкування є можливість притягнення до додаткової відповідальності контролюючого підприємства за зобов'язанням дочірнього та/або покладення обов'язку на контролююче підприємство компенсувати дочірньому підприємству збитки, заподіяні в результаті такого впливу. Обов'язок компенсації виникає, якщо з вини контролюючого підприємства дочірнім підприємством було укладено (здійснено) не вигідні для нього угоди або операції (при цьому компенсації підлягають завдані дочірньому підприємству збитки). У результаті компенсації відновлюється майнова база дочірнього підприємства і, відповідно, забезпечується захист інтересів і самого підприємства, і його учасників, і кредиторів. Додаткова відповідальність контролюючого підприємства за зобов'язаннями дочірнього підприємства пов'язується з випадками неплатоспроможності останнього та визнання його банкрутом. Однак для застосування такої відповідальності необхідна наявність вини контролюючого підприємства в доведенні дочірнього до такого стану (неплатоспроможності та пов'язаного з цим банкрутства). Подібний захід спрямований на забезпечення інтересів кредиторів дочірнього підприємства.

Підприємства та інші суб'єкти господарювання мають право створювати інші форми об'єднання інтересів підприємств, союзи, спілки, асоціації підприємців, а також інші об'єднання підприємців – торгово-промислові палати, об'єднання роботодавців, передбачені ст. 21 ГКУ. Види господарських об'єднань та їх організаційно-правові форми узагальнено на рис. 1.13.

Відповідно до статті 19 ГКУ, усі суб'єкти господарювання, зокрема об'єднання підприємств, зобов'язані здійснювати первинний (оперативний) та бухгалтерський облік результатів своєї роботи, складати статистичну інформацію, а також надавати фінансову звітність та статистичну інформацію щодо своєї господарської діяльності, інші дані. Указом Президента України від 11 травня 1994 р. № 224/94 «Положення про холдингові компанії, що створюються в процесі корпоратизації та приватизації» передбачено, що холдингові компанії повинні один раз на рік публікувати в засобах масової інформації відомості про свої баланси, прибутки і збитки, а також про належні їм частки (акції, паї) інших підприємств за формою, встановленою Міністерством фінансів України та Антимонопольним комітетом України.

Згідно зі ст. 9 Закону України від 15 березня 2006 р. № 3528-IV «Про холдингові компанії в Україні», холдингова компанія повинна оприлюднювати інформацію:

- протягом місяця з дня державної реєстрації публікувати інформацію про напрями своєї діяльності в офіційному друкованому виданні Державної комісії цінних паперів та фондового ринку;
- щороку публікувати консолідовану фінансову звітність та фінансову звітність своїх корпоративних підприємств.

У ст. 12 Закону України від 16 липня 1999 р. № 996-X IV «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» зазначено, що:

- 1) підприємства, які мають дочірні підприємства, крім фінансових звітів про власні господарські операції, зобов'язані складати та подавати консолідовану фінансову звітність;
- 2) об'єднання підприємств крім власної звітності складають і подають зведену фінансову звітність щодо всіх підприємств, які входять до їх складу, якщо це передбачено установчими документами об'єднань підприємств;
- 3) Міністерства та інші центральні органи виконавчої влади, крім власних звітів, складають:
 - а) зведену фінансову звітність щодо господарських товариств, акції (частки, паї) яких перебувають відповідно в державній та комунальній власності;
 - б) зведену фінансову звітність щодо всіх підприємств (заснованих на державній та комунальній власності), що належать до сфери їх управління.

Рис. 1.13. Організаційно-правові форми об'єднання підприємств в Україні

Згідно зі ст. 9 Закону України від 15 березня 2006 р. № 3528-IV «Про холдингові компанії в Україні», холдингова компанія повинна оприлюднювати інформацію:

- протягом місяця з дня державної реєстрації публікувати інформацію про напрями своєї діяльності в офіційному друкованому виданні Державної комісії цінних паперів та фондового ринку;
- щороку публікувати консолідовану фінансову звітність та фінансову звітність своїх корпоративних підприємств.

У статті 12 Закону України від 16 липня 1999 р. № 996- X IV «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» зазначено, що:

- 1) підприємства, які мають дочірні підприємства, крім фінансових звітів про власні господарські операції, зобов'язані складати та подавати консолідовану фінансову звітність;
- 2) об'єднання підприємств, крім власної звітності, складають і подають зведену фінансову звітність щодо всіх підприємств,

які входять до їх складу, якщо це передбачено установчими документами об'єднань підприємств;

3) Міністерства та інші центральні органи виконавчої влади, крім власних звітів, складають:

а) зведену фінансову звітність щодо господарських товариств, акції (частки, паї) яких перебувають відповідно у державній та комунальній власності;

б) зведену фінансову звітність щодо всіх підприємств (заснованих на державній та комунальній власності), що належать до сфери їх управління.

Порядок складання консолідованої фінансової звітності групи підприємств, організацій та інших юридичних осіб, яка складається з материнського (холдингового) підприємства та його дочірніх підприємств, визначено у Положеннях (стандартах) бухгалтерського обліку, зокрема, П(с)БО 20 «Консолідована фінансова звітність», П(с)БО 19 «Об'єднання підприємств», П(с)БО 12 «Фінансові інвестиції», П(с)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», П(с)БО 2 «Баланс», П(с)БО 3 «Звіт про фінансові результати», П(с)БО 4 «Звіт про рух грошових коштів», П(с)БО 5 «Звіт про власний капітал».

Аналіз зазначених нормативних документів з обліку та складання фінансової звітності об'єднань та нормативно-правових актів, що регулюють порядок утворення та здійснення діяльності об'єднань підприємств свідчить про суттєві розбіжності в тлумаченні термінів. Аналіз відповідності термінів, які застосовуються в П(с)БО, інших документах, що визначають порядок складання консолідованих фінансових звітів та чинного правового законодавства, узагальнено в табл. 1.10.

Аналіз законодавства України про холдингові компанії та нормативних актів з бухгалтерського обліку та фінансової звітності щодо узгодженості термінів, які використовуються в правовій базі, свідчить про таке:

1. Терміни, які використовуються у правових актах, не відповідають аналогічним термінам, що використовуються в Положеннях з бухгалтерського обліку. Зокрема, йдеться про такі терміни, як об'єднання підприємств, контроль, асоційовані підприємства тощо.
2. Терміни, які використовуються в нормативних актах з бухгалтерського обліку та фінансової звітності, не мають відповідних аналогів у правовому полі. Зокрема, йдеться про такі терміни, як злиття, приєднання, група.

3. Різні терміни використовуються в правових актах і нормативній базі з бухгалтерського обліку для визначення одного об'єкта. Наприклад, проста залежність і суттєвий вплив.
4. Виключно у законодавстві про холдингові компанії однакові терміни мають різне значення. Наприклад, холдингове підприємство.
5. Окремі терміни в законодавстві про холдингові компанії та нормативних актах з бухгалтерського обліку не знаходять пояснення. Зокрема, право вирішального впливу.
6. У законодавстві про холдингові компанії використовуються різні терміни для визначення одного об'єкта. Наприклад, дочірнє підприємство і корпоративне підприємство; контрольний пакет акцій та холдинговий корпоративний пакет акцій тощо.

Такі розбіжності в нормативних актах приводять до ускладнень при веденні обліку та складанні фінансової звітності учасників та консолідованої звітності групи як єдиної економічної одиниці та потребують негайного узгодження. До можливого узгодження нагальним постає питання застосування принципу превалювання сутності над формою.

Розділ 2

ОБЛІК ОПЕРАЦІЙ МАТЕРИНСЬКОГО ТА ЙОГО ДОЧІРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

2.1. Обліку інвестицій у дочірні підприємства

Інвестицію в інше підприємство можна класифікувати як інвестицію в:

- дочірнє підприємство (коли є можливість здійснювати контроль);
- спільну діяльність (коли існує спільний контроль);
- асоційоване підприємство (якщо інвестиція є часткою участі, яка не є дочірнім підприємством, проте існує суттєвий вплив);
- просту інвестицію (відсутність цих пов'язаних відносин).

Порядок відображення простої інвестиції, як в індивідуальних, так і консолідованих фінансових звітах, залежить від намірів. Якщо інвестицію мають намір використовувати «на продовженій основі в діяльності підприємства», вона повинна обліковуватись як довгостроковий актив. Якщо такий намір відсутній, інвестиція повинна бути показана, як оборотний актив.

Довгострокова інвестиція може відображатися в складі необоротних активів за собівартістю, справедливою вартістю або методом участі в капіталі.

Методи обліку інвестицій у дочірні підприємства визначені у П(с)БО 12 «Фінансові інвестиції». Зокрема, інвестиції в дочірні підприємства можуть обліковуватись за:

- собівартістю;
- справедливою вартістю;
- методом участі в капіталі.

Метод обліку собівартості інвестиції в дочірні підприємства в практиці українських підприємств може застосовуватись у таких випадках:

- 1) при первісному оцінюванні фінансових інвестицій у дочірне підприємство відповідно до принципу історичної (фактичної) собівартості;
- 2) при оцінюванні на дату балансу за умови, що справедливу вартість фінансових інвестицій достовірно визначити неможливо, якщо:
 - а) фінансові інвестиції в дочірні підприємства, придбані та утримуються виключно для продажу протягом дванадцяти місяців з дати придбання (п. 17 П(с)БО 12);
 - б) дочірнє підприємство веде діяльність в умовах, які обмежують його здатність передавати кошти інвестору протягом періоду, що перевищує дванадцять місяців.

Визначення собівартості фінансових інвестицій у дочірнє підприємство під час первісного оцінювання залежить від способу оплати вартості придбаної фінансової інвестиції. Так, фактично фінансова інвестиція в дочірнє підприємство може бути придбана шляхом:

- 1) оплати грошовими коштами;
- 2) обміну на цінні папери власної емісії;
- 3) обміну на інші активи.

Витрати, безпосередньо пов'язані з придбанням фінансової інвестиції, включаються у собівартість.

Формування собівартості фінансової інвестиції в дочірнє підприємство залежно від способу оплати вартості показано на рис. 2.1.

При здійсненні оцінки фінансової інвестиції у дочірнє підприємство на дату балансу за визначених умов застосовується собівартість з урахуванням зменшення корисності інвестиції.

Порядок обліку та розкриття інформації про зменшення корисності активів визначає П(с)БО 28 «зменшення корисності активів». Але положення П(с)БО 28 не застосовуються до фінансових активів, що обліковуються за справедливою вартістю.

Зменшення корисності активу – фінансової інвестиції в дочірнє підприємство – означає втрату економічної вигоди в сумі перевищення балансової вартості активу над сумою його очікуваного відшкодування.

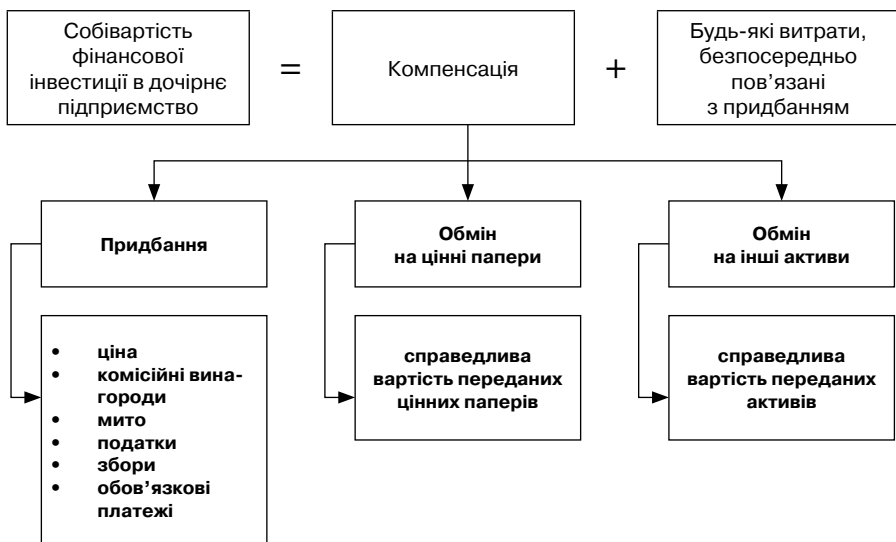

Рис. 2.1. Формування собівартості фінансової інвестиції в дочірнє підприємство при первісному визнанні

Сумою очікуваного відшкодування активу є найбільша з двох оцінок:

- чиста ціна реалізації або
- теперішня (дисконтована) вартість майбутніх чистих грошових надходжень, очікуваних від використання активу.

Чиста ціна реалізації активу дорівнює справедливій вартості активу за вирахуванням очікуваних витрат на його реалізацію. До складу витрат на реалізацію включаються всі додаткові витрати, пов'язані з вибуттям активу, крім фінансових витрат (відсотків) і витрат з податку на прибуток.

Для оцінювання зменшення корисності активу – фінансової інвестиції в дочірнє підприємство, яка обліковується за собівартістю, підприємство на кожен дату балансу має визначити, чи існують ознаки того, що корисність активу може зменшитись. Ознаки, які вказують на зменшення корисності активу, можна класифікувати на внутрішні та зовнішні по відношенню до підприємства (рис. 2.2).

Виходячи з принципу обачності, частина балансової вартості такого активу підлягає списанню на витрати з метою доведення її до суми очікуваного відшкодування. Величина, на яку балансова вартість активу перевищує суму його очікуваного відшкодування, є втратою зменшення корисності.

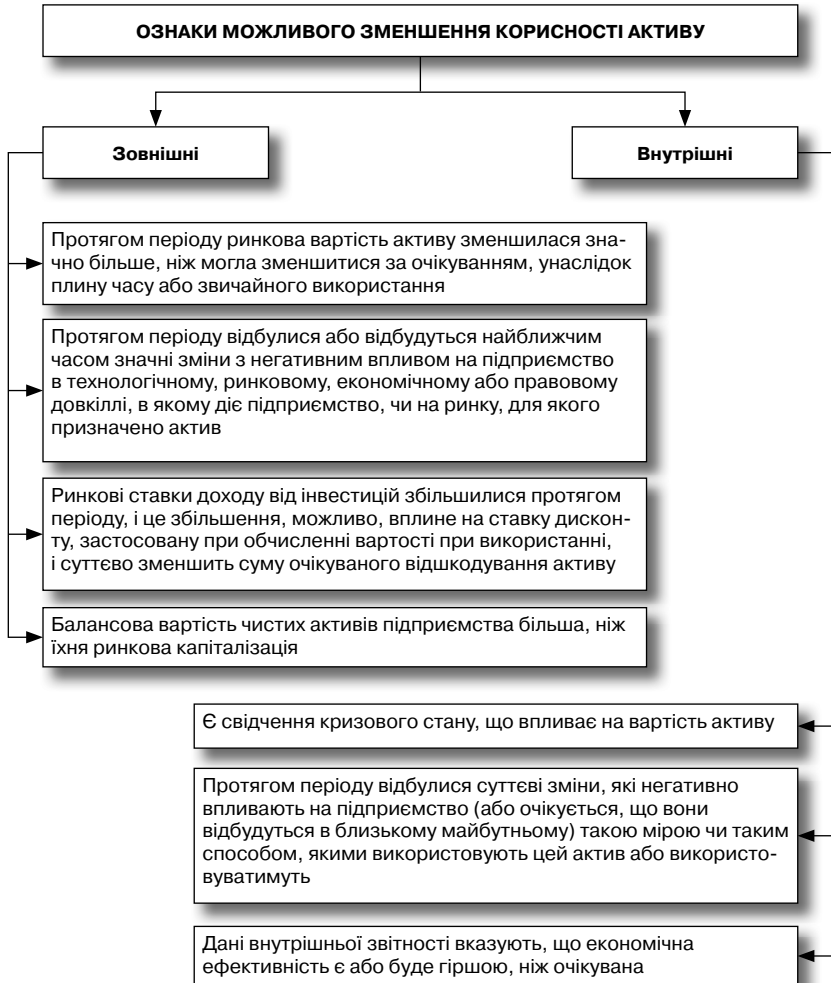

Рис 2.2. Ознаки можливого зменшення корисності активу [37]

Втрати від зменшення корисності фінансової інвестиції в дочірнє підприємство відображаються в складі інших витрат з одночасним зменшенням балансової вартості фінансової інвестиції.

Відповідно до п. 4 П(с)БО 19 «Об'єднання підприємств», справедлива вартість – це сума, за якою може бути здійснений обмін активу, або оплата зобов'язання в результаті операції між обізнаними, зацікавленими та незалежними сторонами.

Фінансові інвестиції в дочірні підприємства на дату балансу відображаються за справедливою вартістю, якщо їх справедливу вартість можна достовірно визначити та:

а) фінансові інвестиції в дочірні підприємства придбані та утримуються виключно для продажу протягом дванадцяти місяців з дати придбання;

б) дочірнє підприємство веде діяльність в умовах, які обмежують його здатність передавати кошти інвесторові протягом періоду, що перевищує дванадцять місяців.

У разі переоцінювання справедливої вартості фінансової інвестиції на дату балансу сума збільшення або зменшення балансової вартості фінансових інвестицій відображається в складі інших доходів або інших витрат відповідно (п. 8 П(с)БО 12).

Усі інші фінансові інвестиції в дочірні підприємства на дату балансу відображаються за вартістю, що визначена методом участі в капіталі.

Відповідно до п. 4 П(с)БО 3 «Звіт про фінансові результати», метод участі в капіталі визначено як метод обліку інвестицій, згідно з яким балансова вартість інвестицій відповідно збільшується або зменшується на суму збільшення або зменшення частки інвестора у власному капіталі об'єкта інвестування (крім тих змін загальної величини власного капіталу об'єкта інвестування, що є результатом операцій між інвестором і об'єктом інвестування).

Алгоритм застосування методу участі в капіталі наведено на рис. 2.3.

Порядок обліку інвестицій у дочірні підприємства, визначений у Міжнародних стандартах фінансової звітності, зокрема:

- МСБО 27 «Консолідовані та окремі фінансові звіти»: облік інвестицій у дочірні підприємства в окремих фінансових звітах материнської компанії;
- МСБО 28 «Інвестиції в асоційовані підприємства»: облік інвестицій у дочірнє підприємство з дати, коли воно

- перестає бути дочірнім підприємством за умови, що стає асоційованим підприємством;
- МСБО 31 «Частки у спільних підприємствах»: облік інвестицій у дочірнє підприємство з дати, коли воно перестає бути дочірнім підприємством за умови, що стає спільно контрольованим суб'єктом господарювання;

Рис. 2.3. Метод участі в капіталі при визначенні балансової вартості фінансової інвестиції в дочірнє підприємство [37]

- МСБО 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка»: облік інвестицій у дочірнє підприємство з дати, коли воно перестає бути дочірнім підприємством за умови, що воно не стає асоційованим підприємством або ж спільно контрольованим суб'єктом господарювання;

- МСФЗ 5 «Непоточні активи, утримувані для продажу та припинена діяльність»: облік інвестицій у дочірнє підприємство, що утримується для продажу.

У положеннях МСФЗ передбачені методи обліку інвестицій у дочірні підприємства в окремих фінансових звітах. Відповідно до п. 4 МСБО 27 «Консолідовані та окремі фінансові звіти», **окремі фінансові звіти** – це звіти, подані материнським підприємством, інвестором в асоційоване підприємство або контролюючим учасником спільно контрольованого суб'єкта господарювання, в яких інвестиції обліковуються на основі частки прямої участі, а не на основі відображених у звітності результатів та чистих активів об'єкта інвестування.

При підготовці окремих фінансових звітів інвестиції в дочірні підприємства і в підприємства, які не є класифікованими як такі, що утримуються для продажу (або включені до ліквідаційної групи, яка класифікована як утримувана для продажу) відповідно до МСФЗ 5, слід:

- а) відображати за собівартістю або
- б) відповідно до МСБО 39.

Визначення методу собівартості наведено в п. 4 МСБО 27 «Консолідовані та окремі фінансові звіти». Так, **метод собівартості** – це метод обліку інвестицій, згідно з яким інвестицію визнають за собівартістю. Інвестор визнає прибуток від інвестиції лише тією мірою, якою він одержує виплату як частину накопичених прибутків від об'єкта інвестування, що виникає після дати придбання. Отримані виплати, що перевищують такі прибутки, розглядаються як відшкодування інвестиції та визнаються як зменшення собівартості інвестиції.

Окремі фінансові звіти складаються і подаються додатково до консолідованих фінансових звітів.

При підготовці окремих фінансових звітів інвестиції в дочірні підприємства слід відображати за МСБО 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка», як фінансовий актив за справедливою вартістю, з відображенням переоцінки як прибутку або збитку.

Фінансовий актив за справедливою вартістю, з відображенням переоцінки як прибутку або збитку – це фінансовий актив, який задовольняє будь-яку з таких умов:

- а) класифікується як утримуваний для продажу. Фінансовий актив класифікується як утримуваний для продажу, якщо:

- придбаний або створений в основному з метою продажу або перепродажу в близькому майбутньому;
- є частиною портфелю ідентифікованих фінансових інструментів, якими управляють разом та щодо яких існують свідчення останньої фактичної схеми отримання короткострокового прибутку;
- є похідним інструментом (за винятком похідного інструмента, який є призначеним інструментом та інструментом ефективного хеджування);

б) після первісного визнання він призначається суб'єктом господарювання як оцінений за справедливою вартістю з відображенням переоцінки як прибутку чи збитку.

Будь-який фінансовий актив може бути призначеним при первісному визнанні як фінансовий актив за справедливою вартістю з відображенням переоцінки як прибутку або збитку, за винятком інвестицій в інструменти власного капіталу, які не мають ринкової ціни котирування на активному ринку і справедливу вартість яких не можна достовірно оцінити (п. 9 МСБО 39).

Згідно з п. 11 МСБО 32 «Фінансові інструменти: розкриття та подання», фінансовий актив – це будь-який актив, що є:

- а) грошовими коштами;
- б) інструментам власного капіталу іншого суб'єкта господарювання;
- в) контрактним правом:
 - отримувати грошові кошти або інший фінансовий актив від іншого суб'єкта господарювання;
 - обмінювати фінансові інструменти з іншим суб'єктом господарювання за умов, які є потенційно сприятливими;
- г) контрактом, розрахунки за яким здійснюватимуться або можуть здійснюватися власними інструментами капіталу суб'єкта господарювання, який є:
 - непохідним фінансовим інструментом, за який суб'єкт господарювання зобов'язаний або може бути зобов'язаний отримати змінну кількість власних інструментів капіталу суб'єкта господарювання;
 - похідним інструментом, розрахунки за яким здійснюватимуться або можуть здійснюватися іншим чином, ніж обміном фіксованої суми грошових коштів або іншого фінансового активу на фіксовану кількість власних інструментів капіталу суб'єкта господарювання.

Інструменти власного капіталу – це будь-який контракт, який засвідчує залишкову частину в активах суб'єкта господарювання після вирахування всіх його зобов'язань (п.11 МСБО 32).

Якщо материнське підприємство або його дочірнє підприємство виступає інвестором асоційованого підприємства або контролюючим учасником у спільно контрольованому суб'єкті господарювання, то в таких випадках консолідовані фінансові звіти, які складаються і подаються, також слід готувати у відповідності до вимог МСБО 28 «Інвестиції в асоційовані підприємства» та МСБО 31 «Частки у спільних підприємствах».

Для такого суб'єкта господарювання (материнського або його дочірнього підприємства) окремими фінансовими звітами є такі звіти, що складаються і подаються додатково до фінансових звітів. Окремі фінансові звіти не потрібно додавати до цих звітів і вони не повинні супроводжувати ці звіти.

Фінансові звіти суб'єкта господарювання, який не має дочірнього підприємства, асоційованого підприємства або частки контролюючого учасника у спільно контрольованому суб'єкті господарювання, не є окремими фінансовими звітами.

Інвестиції в дочірні підприємства, спільно контрольовані суб'єкти господарювання і в асоційовані підприємства, класифіковані як такі, що утримуються для продажу (або включені до ліквідаційної групи, яка класифікована як утримувана для продажу), слід відображати в обліку відповідно до вимог МСФЗ 5.

Материнське підприємство повинно класифікувати непоточний актив (або ліквідаційну групу) як утримуваний для продажу, якщо його балансова вартість буде в основному відшкодовуватися шляхом операції продажу, а не поточного використання (п. 6, МСФЗ 5).

Для цього актив має бути придатним для негайного продажу в тому стані, в якому він перебуває на момент продажу, на умовах, яких зазвичай дотримуються при продажу таких активів, і цей продаж повинен бути високо ймовірним. Щоб підвищити ймовірність продажу, управлінський персонал відповідного рівня повинен:

- 1) скласти план продажу активу;
- 2) ініціювати програму щодо визначення покупця і виконання плану.

До того ж такий актив мають активно просувати для продажу на ринку за ціною, поміркованою з огляду на їх поточну справедливую вартість. Очікується, що продаж буде визнано завершеним

протягом одного року з дати класифікації, а дії, вчинені для виконання плану, повинні свідчити про неможливість відміни плану або внесення до нього будь-яких важливих змін.

У п. 15 МСФЗ 5 зазначено, що материнському підприємству слід оцінювати непоточний актив як утримуваний для продажу за нижчою з оцінок або за балансовою вартістю, або за справедливою вартістю з вирахуванням витрат на продаж.

Якщо фінансова інвестиція в дочірнє підприємство перестає бути інвестицією в дочірнє підприємство, а стає інвестицією в асоційоване підприємство, для оцінювання такої інвестиції застосовується метод участі в капіталі (п. 13 МСБО 28).

Відповідно до п. 2 МСБО 28 «Інвестиції в асоційовані підприємства», метод участі в капіталі – це метод обліку, згідно з яким інвестицію первісно визнають за собівартістю, а потім коригують відповідно до зміни частки інвестора в чистих активах об'єкта інвестування після придбання. Прибутки чи збитки інвестора включають частку інвестора в прибутку чи збитку об'єкта інвестування.

Починаючи з дати, коли дочірнє підприємство стає спільно контрольованим суб'єктом господарювання, контролюючий учасник відображає в обліку свою частку, згідно з вимогами МСБО 31 «Частки в спільних підприємствах».

Відповідно до п. 3 МСБО 31, контролюючий учасник – це сторона, яка є учасником спільного підприємства і здійснює спільний контроль за цим спільним підприємством.

Спільне підприємство – це контрактна угода, за якою дві або кілька сторін здійснюють економічну діяльність, яка підлягає спільному контролю.

Спільний контроль – це погоджений контрактом розподіл контролю за економічною діяльністю, який існує лише, якщо стратегічні фінансові та операційні рішення, пов'язані з діяльністю, потребують одностайної згоди сторін угоди про розподіл контролю (контролюючих учасників).

Відповідно до п. 30 МСБО 31, контролюючому учасникові слід визнавати свою частку участі в спільно контрольованому суб'єкті господарювання, застосовуючи:

- 1) метод пропорційної консолідації або
- 2) альтернативний метод участі в капіталі.

Пропорційна консолідація – це метод обліку і звітності, згідно з яким частка контролюючого учасника в кожному з активів,

зобов'язань, доходів і витрат спільно контролюваного суб'єкта господарювання об'єднується на постатейній основі з подібними статтями у фінансових звітах контролюючого учасника або відображається як окрема стаття у фінансових звітах контролюючого учасника.

Контролюючий учасник визнає свою частку в спільно контролюваному суб'єкті господарювання, застосовуючи метод участі в капіталі, незалежно від того, чи має він інвестиції в дочірні підприємства, чи визнає свої фінансові звіти як консолідовані фінансові звіти (п. 39 МСБО 31).

Статею 29 Сьомої Директиви Ради від 13 червня 1983 р. про консолідовану звітність передбачено, що активи та зобов'язання, які включаються до консолідованої звітності, оцінюються за єдиними методами та згідно зі статтями 31–42 та 60 Четвертої Директиви Ради 78/660/ЄЕС.

Підприємство, що складає консолідовану звітність, має застосовувати ті ж самі методи оцінки, які воно використовує при складанні своєї річної звітності. Проте держава-член може вимагати або дозволяти при складанні консолідованої звітності використовувати інші методи оцінювання відповідно до зазначених статей Директиви 78/660/ЄЕС. Факт застосування від відступу має розкриватися в примітках до консолідованих звітів із викладом обставин, що його спричинили.

Статею 39 Четвертої Директиви Ради від 25 липня 1978 р. про річну звітність окремих видів товариств передбачено, що поточні активи мають оцінюватися за ціною придбання. Коригування вартості поточних активів має відбуватися з такої позиції, щоб показати їх за нижчою ринковою ціною або, за певних обставин, за іншою вартістю, притаманною ним на дату балансу.

Держави-члени можуть дозволяти виняткове коригування вартості у випадках, коли на підставі поміркованої комерційної оцінки воно є необхідним і якщо оцінювання таких статей не буде змінюватися в найближчому майбутньому внаслідок коливання вартості. Суми такого коригування вартості мають бути окремо розкриті в звіті про прибуток і збиток або в примітках до звітів.

Відповідно до порівняльно-правового дослідження регулювання праввідносин у сфері бухгалтерського обліку та аудиту в ЄС та в Україні, проведеного фахівцями Федерації професійних бухгалтерів та аудиторів на замовлення Центру європейського та порівняльного

права, в державах-членах існують вимоги щодо методів первісного оцінювання часток участі в капіталі у статтях балансу [146, с. 64]. Методи первісного балансового оцінювання часток участі в капіталі держав-учасниць ЄС наведено в табл. 2.1.

Таблиця 2.1. Методи первісного балансового оцінювання часток участі в капіталі

Методи оцінювання	Дозволяється	Не дозволяється	Не застосовується
На основі собівартості	Данія Італія Люксембург Нідерланди Португалія	–	Інші держави
На основі альтернативних методів оцінювання (наприклад, відновленої вартості)	Нідерланди (за певних обставин)	Данія Італія Люксембург Португалія	Інші держави
У сумі, пропорційній частці капіталу (чистих активів об'єкту інвестування)	Данія, Італія, Нідерланди, Люксембург, Португалія	–	Інші держави

Методи обліку інвестицій у дочірні підприємства розглянемо на прикладі законодавства Великої Британії, держави-учасниці ЄС. Законом Великої Британії про компанії 1986 р. передбачене оцінювання довгострокових інвестицій за собівартістю, переоціненою вартістю. Переоцінена сума повинна бути за її ринковою вартістю, поточною собівартістю або будь-якою іншою вартістю, яку директори вважають відповідною. (В останньому випадку прийнятий метод оцінювання і причини для обрання його слід розкрити.)

Будь-яке позитивне відхилення від переоціненої вартості слід відображати як доходи або збільшення резерву переоцінки.

Перевірка на зменшення корисності інвестиції повинна здійснюватись, якщо події або зміни обставин зазначають, що балансова вартість інвестиції не може бути відшкодована. Відповідно до ч. 2, п. 7 Закону про компанії 1986 року, у Великій Британії забезпечення слід створити для будь-якого постійного зменшення вартості. Будь-яка уцінка при переоцінюванні може бути приведена за рахунок резерву переоцінки на суму, яку резерв представляє як надлишок переоцінювання у відношення до тієї самої інвестиції. Уцінку при попередньому надлишку за переоцінюванням по тій самій інвестиції слід відносити на Звіт про фінансові результати.

Якщо інвестиції відображаються в балансі за нижчою із собівартості або чистої реалізаційної вартості, будь-яке зменшення у вартості відноситься на Звіт про фінансові результати. Закон Великої Британії про компанії 1986 року альтернативно дозволяє оцінювати поточну інвестицію за поточною собівартістю [222, Sch. 19].

Частина 5 UITF [*Urgent Issues Task Force*] торкається переведення поточних активів до довгострокових активів. Коли активи переводяться із складу поточних до довгострокових, правила повинні застосовуватися до дати переведення, якою є дата, коли менеджмент змінює власні наміри з погляду на активи (маючи намір для продовження їх використання в бізнесі). Переведення, таким чином, повинно здійснюватися за нижчою оцінкою із собівартості або чистої реалізаційної вартості. Коли чиста реалізаційна вартість нижча за собівартість, зменшення в оцінці слід відносити на Звіт про фінансові результати до переведення активу. Оцінка, за якою актив переводиться, потім стає оцінкою, за якою актив обліковується як довгостроковий [259, Abstract 5, para. 6].

Прибуток, відображений у Звіті про фінансові результати у відношенні інвестиції, слід відображати за звітний період як дивіденди (або відсоток у випадку позики) отримані або такі, що підлягають отриманню. Цей прибуток слід розкривати окремо.

Прибуток або збиток від вибуття інвестицій (незалежно чи довгострокові або поточні активи), показаний у Звіті про фінансові результати, є різницею між балансовою сумою оприбуткування і списання на дату вибуття [230, para. 21].

Аналіз відповідності методів обліку інвестицій у дочірні підприємства за нормами українського законодавства, правил, визначених Європейським правом та Міжнародними стандартами фінансової звітності, наведено в табл. 2.2.

Порівняння методів оцінки інвестицій у дочірні підприємства за нормами, визначеними П(с)БО, Директивами ЄС та МСФЗ дає змогу сформулювати такі висновки:

1. Відповідно до національних положень бухгалтерського обліку облік інвестицій у дочірні підприємства здійснюється методом участі в капіталі, в окремих випадках за собівартістю та справедливою вартістю.
2. За МСФЗ передбачено методи обліку інвестицій у дочірні підприємства для відображення їх в окремих фінансових звітах, зокрема за собівартістю та справедливою вартістю.

Метод участі в капіталі для оцінювання інвестиції в дочірні підприємства не застосовується ні з метою складання консолідованих фінансових звітів, ні з метою підготовки окремих фінансових звітів.

3. Європейським правом визначено, що підприємство, яке складає консолідовану звітність, має застосовувати ті самі методи оцінювання, які воно використовує при складанні своєї річної звітності. Проте держава-член може вимагати або дозволяти при складанні консолідованої звітності використовувати інші методи оцінювання. Виходячи із законодавчих вимог різних країн-учасниць ЄС, інвестиції в дочірні підприємства можуть оцінюватися за собівартістю, на основі альтернативних методів оцінювання (наприклад, відновленої вартості), у сумі, пропорційній частці капіталу (чистих активів об'єкту інвестування), переоціненою вартістю (переоцінена сума повинна бути за її ринковою вартістю, поточною собівартістю або будь-якою іншою вартістю, яку директори вважають відповідною), за нижчою із собівартості або чистої реалізаційної вартості.

У той же час не слід забувати що підприємства, цінні папери яких перебувають у лістингу на Європейських фондових біржах, консолідовані фінансові звіти готують відповідно до МСФЗ.

Таким чином методи оцінювання інвестицій у дочірні підприємства, які передбачені національними П(с)БО, не відповідають ні МСФЗ, ні правилам, визначеним Європейським правом.

У зв'язку з проведеним аналізом постає питання, чи доречно застосовувати метод участі в капіталі, метод, який потребує врахування всіх змін у капіталі дочірнього підприємства, внутрішньо групових операцій та, відповідно, складних розрахунків для оцінки інвестицій у дочірні підприємства як з метою складання консолідованих фінансових звітів групи так і власне фінансових звітів материнської компанії? Аналіз публікацій з питань застосування методів оцінювання інвестицій у дочірні підприємства свідчить про те, що це питання не розглядалося.

Щоб дати відповідь на поставлене запитання, на наш погляд, доречно порівняти вплив методів оцінювання інвестицій у дочірні підприємства на вартість інвестиції. Розглянемо приклад.

Приклад 2.1. У січні 2005 р. підприємство «М» придбало контрольний пакет акцій (60%) ВАТ «Д» за 2500 тис. грн. Протягом 2005 року ВАТ

«Д» отримало чистий прибуток у сумі 300 тис. грн і сплатило дивіденди 100 тис. грн. Станом на 31 грудня 2005 року справедлива вартість інвестиції підприємства «М» знизилася на 100 тис. грн. Облік інвестицій у ВАТ «Д» із застосуванням різних методів та їх вплив на окремі показники фінансових звітів материнського підприємства наведено в табл. 2.3.

Таблиця 2.2 Аналіз узгодженості норм українського законодавства Правил, визначених Європейським правом, та норм Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку щодо обліку інвестицій у дочірні підприємства в окремих фінансових звітах материнської компанії

Норма українського законодавства	Правило, визначене Європейським правом	Норма Міжнародних стандартів фінансової звітності (МСФЗ)
Фінансові інвестиції в дочірні підприємства на дату балансу відображаються за вартістю, що визначається за методом участі в капіталі (ст. 11)	Немає	При підготовці окремих фінансових звітів інвестиції в дочірні підприємства, у спільно контрольовані суб'єкти господарювання і в асоційовані підприємства, які не є класифікованими як такі, що утримуються для продажу (або включені до ліквідаційної групи, яка класифікована як утримувана для продажу) відповідно до МСФЗ 5, слід: (а) відобразити за собівартістю; або (б) відповідно до МСБО 39. До кожної категорії інвестицій слід застосовувати однакові облікові підходи. Інвестиції в дочірні підприємства, у спільно контрольовані суб'єкти господарювання і в асоційовані підприємства, класифіковані як такі, що утримуються для продажу (або включені до ліквідаційної групи, яка класифікована як утримувана для продажу) відповідно до МСФЗ 5, слід відобразити в обліку відповідно до вимог цього МСФЗ
Ст. 11 Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 12 «Фінансові інвестиції»	Директива Ради 83\349\ЄЕС від 13 червня 1983 р. про консолідовані звіти	Ст. 37 Міжнародного стандарту бухгалтерського обліку 27 «Консолідовані та окремі фінансові звіти»

Порівняння методів обліку інвестиції в дочірнє підприємство свідчить, що:

- 1) метод участі в капіталі, метод справедливої вартості та собівартості по-різному впливають на вартість інвестицій у до-

чірні підприємства, суму доходу від інвестицій, що знайдуть відображення в консолідованому та окремому балансі, звіті про фінансові результати материнського підприємства;

Таблиця 2.3. Порівняння методів обліку інвестицій у дочірні підприємства

Зміст запису	Облік інвестиції (тис. грн)		
	За собівартістю	Методом участі в капіталі	За справедливою вартістю
Придбання інвестиції	Д-т «Інвестиції у дочірні підприємства» 2500 К-т «Грошові кошти» 2500	Д-т «Інвестиції у дочірні підприємства» 2500 К-т «Грошові кошти» 2500	Д-т «Інвестиції у дочірні підприємства» 2500 К-т «Грошові кошти» 2500
Визначення частки в прибутку дочірнього підприємства (300×0,6)		Д-т «Інвестиції у дочірні підприємства» 180 К-т «Дохід від участі в капіталі дочірніх підприємств» 180	
Відображення отриманих дивідендів (100×0,6)	Д-т «Грошові кошти» 60 К-т «Дохід від інвестицій у дочірні підприємства» 60	Д-т «Грошові кошти» 60 К-т «Інвестиції у дочірні підприємства» 60	Д-т «Грошові кошти» 60 К-т «Дохід від інвестицій у дочірні підприємства» 60
Зниження справедливої вартості інвестиції	–	–	Д-т «Втрати від знецінення інвестиції» 100 К-т «Інвестиції у дочірні підприємства» 100
Балансова вартість інвестиції на 31 грудня 2005 року	2 500	2 620	2 400

- 2) найбільшої вартості набуває інвестиція, яка обліковується методом участі в капіталі у випадку прибутковості об'єкта інвестування;
- 3) вартість інвестиції залишається без змін при використанні методу собівартості;
- 4) вартість інвестиції зменшується при використанні методу справедливої вартості в разі суттєвого зниження ринкової вартості інвестиції.

Залежно від методу обліку інвестиції в дочірнє підприємство підсумок активів балансу та фінансовий результат материнського підприємства будуть різними.

При підготовці власних фінансових звітів материнського підприємства слід врахувати те, що з 1 січня 2005 р. внесені зміни та доповнення до МСБО 27 «Консолідовані та окремі фінансові звіти». Зокрема, в стандарті наведено визначення окремих фінансових звітів, переглянуто методи обліку інвестицій у дочірні підприємства, які застосовуються при складанні окремих фінансових звітів материнського (холдингового) підприємства, зокрема використання методу участі в капіталі усунуено.

За попередньою редакцією п. 29 МСБО 27, дозволялось оцінювати інвестицію в дочірні підприємства в окремих фінансових звітах материнського підприємства одним із трьох способів, а саме: за собівартістю, методом участі в капіталі або як наявні для продажу фінансові активи відповідно до МСБО 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка».

Аналогічно до цього, п. 12 МСБО 28 дозволяв робити такий самий вибір для відображення в окремих фінансових звітах інвестицій в асоційовані підприємства, а в п.38 МСБО 31 зазначалося, що МСБО 31 не визначає пріоритету будь-якого конкретного підходу до відображення в окремих фінансових звітах часток контролюючого учасника, якими він володіє в спільно контрольованих суб'єктах господарювання. Відповідно до внесених змін, відображення всіх інвестицій, які включаються до окремих фінансових звітів, вимагається за собівартістю або із дотриманням положень МСБО 39.

У зв'язку з внесеними змінами до МСФЗ збільшилися розбіжності між національними Положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку та міжнародними стандартами в частині відображення інвестицій у дочірні підприємства в звітах материнського підприємства, що впливають, у свою чергу, на процес консолідації та підготовку консолідованих фінансових звітів групи. І оскільки метод участі в капіталі надає користувачам певну інформацію про прибуток та збиток, зміни в складі власного капіталу об'єкта інвестування, подібну до тієї, яку надає консолідація, і така інформація відображається у фінансових звітах економічного суб'єкта господарювання інвестора, немає потреби подавати її в окремих фінансових звітах. Таким чином, доречно відмовитися від застосування методу участі в капіта-

лі для відображення інвестицій у дочірні підприємства, асоційовані підприємства, в спільно контрольовані суб'єкти господарювання.

2.2. Метод обліку придбання підприємств

Структурне об'єднання підприємств може бути здійснено різними способами, що визначаються юридичними, податковими або іншими причинами. З позиції діючих стандартів їх облік можливий за одним з двох методів – або придбання (поглинання), або об'єднання інтересів (злиття).

В «Большом бухгалтерском словаре» за ред. А.М. Азріліяна метод «придбання» визначено як «один из способов, при помощи которого холдинговая компания может включить бухгалтерские документы дочерней компании в консолидированные бухгалтерские отчеты. Если дочерняя компания должна быть включена в консолидированные отчетные документы, это обычно делается методом «приобретения», также известным как «поглощение». В этом случае поглощение дочерней компании рассматривается как присоединение ее активов и пассивов. Разница между ценой холдинговой компании в целом и ценой ее реального основного капитала называется «гудвилл» или неосязаемый основной капитал. При использовании метода «приобретения» эмитированные акции регистрируются по их «справедливой стоимости», а любое превышение над их номинальной ценой показывается как нераспределенный резерв капитала, акционная надбавка. Также следует заметить, что при приобретении распределяемые резервы компании-приобретателя после приобретения рассматриваются как распределенные группой» [23, с. 220–221].

В «Словаре бухгалтерских терминов» Джоела Дж. Сігела та Джея К. Шима метод придбання (*purchase (accounting) method*) визначено, як «метод бухгалтерского учета объединения компаний. Этот метод используется в случае, когда для осуществления объединения распределяются денежные средства и другие активы или принимаются на себя обязательства. По методу приобретения приобретающая корпорация учитывает чистые приобретенные активы по справедливой (текущей) рыночной стоимости. Любое превышение цены покупки над текущей рыночной стоимостью чистых активов учитывается как стоимость торговой марки и репутации (гудвилл). Далее приобретающая корпорация относит на счет прибыли пе-

риодические начисления на амортизацию превышение цены над учетной стоимостью чистых определяемых активов и на амортизацию гудвилл. Обратите внимание, что стоимость гудвилл, которая уже находится в книгах приобретенной компании, не переносится. Чистая прибыль приобретенной компании переносится от даты приобретения до конца года. Прямые расходы на покупку уменьшают стоимость выпущенных ценных бумаг в справедливых (текущих) ценах. Непрямые расходы списываются в расход» [157, с. 291].

У Стандартах фінансової звітності (*Financial Reporting Standard, FRS*) Великої Британії та Ірландії, а саме, в FRS 6 «Облік придбання і злиття» метод обліку придбання визначений так: «Метод, за яким ідентифіковані активи і зобов'язання придбаних підприємств, будуть включатися в консолідований баланс покупця за їх справедливою вартістю на дату придбання. Результати і грошові потоки придбаних підприємств повинні включатися до звітів групи лише від дати придбання. Показники попередніх періодів звітності одиниці слід коригувати. Різниця між справедливою вартістю придбаних чистих ідентифікованих активів і справедливою вартістю компенсації є гудвіл, позитивний чи негативний [231, с. 20].

Основні положення методу придбання розглянуті в МСФЗ.

До 31 березня 2004 р. відображення в бухгалтерському обліку і фінансовій звітності процесів і результатів об'єднання підприємств здійснювалось згідно з МСБО 22. МСБО 22 «Облік об'єднання підприємств» затверджений у листопаді 1983 р., набрав чинності з 1 січня 1985 р. Після перегляду у 1993 р. МСБО 22 набрав чинності під назвою «Об'єднання підприємств». У 1996–1999 рр. та в грудні 2003 р. до тексту МСБО 22 внесено окремі зміни та уточнення у зв'язку з прийняттям або переглядом відповідних стандартів.

МСБО 22 дозволяв обліковувати об'єднання бізнесу за допомогою одного з двох методів: методу об'єднання інтересів або методу придбання. Хоча МСБО 22 обмежував використання методу об'єднання інтересів об'єднаннями бізнесу, класифікованими як об'єднання інтересів, аналітики та інші користувачі фінансової звітності зауважили, що дозвіл двох методів до схожих за суттю операцій зменшило можливості порівняння фінансової звітності. Інші стверджували, що існування більш ніж одного методу обліку створювало стимули для структуризації таких операцій, щоб досягти бажаного облікового результату, враховуючи, зокрема, те, що ці два методи дають досить різні результати. Зазначені фактори, разом із заборо-

ною методу об'єднання інтересів в Австралії, Канаді та Сполучених Штатах, спонукали Раду міжнародних стандартів бухгалтерського обліку (МСБО) розглянути переваги конвергенції міжнародних стандартів до стандартів Австралії та Північної Америки в частині заборони методу об'єднання інтересів.

До обліку об'єднання підприємств, для яких датою угоди про об'єднання є 31 березня 2004 р. або пізніше, слід застосовувати МСФЗ 3 «Об'єднання бізнесу». МСФЗ 3 «Об'єднання бізнесу» було затверджено в 2004 р., і він замінив:

- МСБО 22 «Об'єднання підприємств»;
- Тлумачення ПКТ-9 «Об'єднання підприємств – Класифікація або як Придбання або як Об'єднання інтересів»;
- Тлумачення ПКТ-22 «Об'єднання підприємств – подальше коригування первісно відображених справедливої вартості та гудвілу»;
- Тлумачення ПКТ-28 «Об'єднання підприємств – «Дата обміну та справедлива вартість інструментів капіталу».

МСФЗ 3 вимагає обліковувати всі об'єднання бізнесу, що підпадають під його дію, із застосуванням методу придбання. Застосування методу придбання розпочинається з дати придбання, що є датою, на яку покупець фактично отримує контроль над об'єктом придбання.

Об'єднання бізнесу, яке приводить до отримання покупцем контролю, може бути здійснено такими способами:

- придбання підприємством капіталу іншого підприємства;
- придбання всіх чистих активів іншого підприємства (чисті активи – це активи за вирахуванням зобов'язань);
- присвоєння зобов'язань іншого підприємства;
- купівля деяких чистих активів іншого підприємства, що разом створюють один або кілька бізнесів.

Воно може бути здійснене за допомогою:

- випуску інструментів капіталу (цінних паперів);
- передачі коштів, грошових еквівалентів чи інших активів;
- об'єднання того й іншого.

Операція об'єднання може мати місце між:

- акціонерами підприємств, що об'єднуються;
- одним підприємством і акціонерами іншого підприємства.

Результатом об'єднання бізнесу може стати:

- заснування нового підприємства, що контролює підприємства, що об'єднуються;

- реорганізація одного чи кількох підприємств, що об'єднуються;
- передача чистих активів одного чи кількох підприємств, що об'єднуються, іншому підприємству.

Способи і форми об'єднання бізнесу подано на рис. 2.4.

Якщо господарська одиниця отримує контроль над однією або кількома іншими господарськими одиницями, які не є бізнесом, то об'єднання таких одиниць не є об'єднанням підприємств.

Якщо господарська одиниця придбала групу активів або чистих активів, які не є бізнесом, вартість такої групи слід розподілити між окремими ідентифікованими активами і зобов'язаннями групи пропорційно до їх справедливої вартості на дату придбання.

Метод обліку придбання розглядає об'єднання бізнесу під кутом зору перспективи підприємства, що об'єднується, яке визначається як покупець. Покупець придбає чисті активи і визнає придбані (прийняті) активи, зобов'язання і непередбачені зобов'язання, включаючи ті, що спочатку не визнавалися підприємством, яке купують. Ця операція не впливає на оцінку активів і зобов'язань покупця, не приводить до виникнення будь-яких додаткових активів чи зобов'язань у покупця, оскільки вони не є об'єктами операції купівлі.

Застосування методу обліку придбання передбачає виконання таких кроків:

- 1) визначення покупця;
- 2) визначення вартості об'єднання бізнесу;
- 3) розподіл (на дату придбання) вартості об'єднання на придбані активи і зобов'язання, а також прийняті непередбачені зобов'язання.

Визначення покупця. Покупця й об'єкт придбання (підприємство, бізнес, який купують) слід визначити для кожного об'єднання бізнесу. Визначення покупця ґрунтується на фактах і обставинах угоди. Покупцем є підприємство, що об'єднується, яке отримує контроль над іншими підприємствами, що об'єднуються, чи бізнесами.

Згідно з МСФЗ 3, контроль (*control*) – це повноваження з управління фінансовою й операційною політикою підприємства чи бізнесу з метою одержання вигід від їх діяльності.

Вважають, що при об'єднанні одне підприємство отримує контроль над іншим, якщо це підприємство купує більше від половини прав голосу в іншому підприємстві, що об'єднується, за

винятком випадків, коли можна продемонструвати, що таке володіння не встановлює контролю. Навіть якщо одне з підприємств, що об'єднуються, не купує більше ніж половини прав голосу іншого, це підприємство може мати контроль, якщо в результаті об'єднання воно одержує такі повноваження:

- розпоряджатися (управляти) більше ніж половиною голосів іншого підприємства внаслідок угоди з іншими інвесторами;
- управляти фінансовою й операційною політикою іншого підприємства відповідно до статуту чи угоди;
- призначати чи зміщувати більшість членів ради директорів чи аналогічного органу управління (п. 19 МСФЗ 3).

Рис. 2.4. Об'єднання бізнесу за МСФЗ 3 «Об'єднання бізнесу»

Іншими показниками, що визначають сторону як покупця при об'єднанні бізнесу, є такі:

- справедлива вартість одного підприємства значно більша, ніж справедлива вартість іншого; у таких випадках більше підприємство з вищою справедливою вартістю є покупцем;
- об'єднання бізнесу здійснюється обміном звичайних акцій із правом голосу на гроші; у таких випадках покупцем є підприємство, що віддає гроші;
- об'єднання бізнесу веде до того, що керівництво одного підприємства одержує можливість домінувати при доборі кадрів управління підприємства, що виникає в результаті об'єднання; при цьому домінуюче підприємство є покупцем (п. 20 МСФЗ 3).

В об'єднанні бізнесу, що відбувається обміном частками капіталу (цінними паперами), підприємство, яке їх емітувало, звичайно вважають покупцем. Однак усі відносини, факти й обставини, що мають місце при цьому, повинні бути розглянуті при визначенні, яке з підприємств, що об'єднуються, має повноваження управляти фінансовою й операційною політикою іншого підприємства (або підприємств) для одержання вигід від його (чи їхньої) діяльності. У деяких об'єднаннях бізнесу, на які звичайно посилаються як на зворотне придбання, покупцем є підприємство, яке придбало акції (частки) капіталу, а підприємство, що їх емітує, є придбаним. Це може мати місце, коли, наприклад, приватне підприємство погоджується бути одноосібно придбаним меншим відкритим підприємством з метою отримання реєстрації на фондовій біржі.

Незважаючи на те, що за законом публічне підприємство, що здійснює емісію цінних паперів, розглядається як материнське, а приватне підприємство – як дочірнє підприємство, законне дочірнє підприємство є покупцем, якщо воно має повноваження управляти фінансовою й операційною політикою законного материнського підприємства для одержання вигід від його діяльності. Звичайно покупцем є більше підприємство. Однак факти й обставини, що супроводжують об'єднання бізнесу, іноді вказують на те, що менше підприємство купує більше підприємство.

Коли нове підприємство створено шляхом випуску інструментів капіталу (цінних паперів) для здійснення об'єднання бізнесу, одне з підприємств, що об'єднується, яке існувало до об'єднання, слід визначати як покупця на основі очевидної його наявності. Подібним

чином, коли в об'єднання бізнесу ввійшло більше двох підприємств, що об'єднуються, одне з підприємств, які об'єднуються, що існувало до об'єднання, необхідно розглядати як покупця на основі очевидної його наявності.

Визначаючи покупця в таких випадках, серед інших чинників варто враховувати при розгляді, яке з підприємств, що об'єднуються, знову ввійшло в об'єднання, й активи та доходи якого з підприємств, що об'єднуються, значно перевищують відповідні показники іншого (п. 23 МСФЗ 3).

Вартість об'єднання. Покупець повинен визначати вартість об'єднання як сукупність оцінених за справедливою вартістю на дату обміну переданих активів, прийнятих зобов'язань та інструментів капіталу, випущених покупцем, в обмін на контроль над придбаним підприємством (бізнесом) плюс усі витрати, що прямо відносять до об'єднання. Отже, вартість об'єднання складається з двох компонентів, як показано на рис. 2.5.

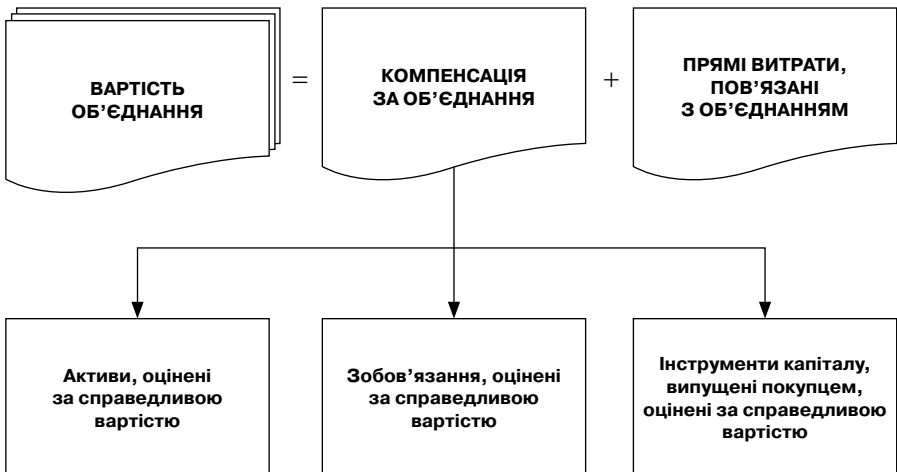

Рис. 2.5. Компоненти вартості об'єднання підприємств (бізнесу)

Дата обміну пов'язана з датою придбання. Датою придбання є дата, на яку покупець одержує контроль над підприємством (бізнесом), що продається. Коли об'єднання відбувається за допомогою однієї обмінної операції, дата обміну збігається з датою придбання.

Однак об'єднання підприємств (бізнесу) може передбачати більше від однієї обмінної операції, наприклад, коли воно здійснюється поетапно за допомогою послідовної купівлі акцій. У такому разі вартість об'єднання дорівнює сумарній вартості окремих операцій, а датою обміну буде дата кожної обмінної операції (дата, на яку окрему інвестицію було визнано у фінансових звітах покупця) (п. 25 МСФЗ 3).

Згідно з МСФЗ 3, справедлива вартість компенсації, наданої в обмін на контроль над придбаним підприємством (бізнесом), визначається з урахуванням форми та умов такої компенсації (табл. 2.4).

Таблиця 2.4. Визначення справедливої вартості компенсації, наданої в обмін на контроль придбаного підприємства (бізнесу)

Компенсація за придбання	Оцінка справедливої вартості
Надані активи та прийняті зобов'язання	Справедлива вартість активів або зобов'язань на дату обмінної операції
Відстрочена компенсація	Теперішня вартість кредиторської заборгованості з урахуванням можливої премії або дисконту при розрахунках
Інструменти капіталу, випущені покупцем	Ринкова ціна інструменту капіталу на дату обмінної операції. Зрідка, коли ця ціна є недостовірним показником справедливої вартості або коли відсутні котирування для випущених інструментів капіталу, їх справедлива вартість може бути визначена, виходячи з її пропорційної частки у справедливій вартості покупця або придбаного підприємства залежно від того, яке свідчення надійніше. Водночас справедлива вартість може бути визначена на основі справедливої вартості монетарних активів на дату обміну, наданих акціонерам придбаного підприємства як альтернатива інструментам капіталу. Подальші керівництва щодо визначення справедливої вартості інструментів капіталу надає МФБО 39 «Фінансові інструменти: визнання і оцінка»

До вартості об'єднання не включають майбутні збитки та інші витрати, які, як очікується, виникнуть в результаті об'єднання.

Окрім компенсації за придбання, вартість об'єднання підприємств (бізнесу) включає прямі витрати, що пов'язані з об'єднанням. Вони включають, зокрема, витрати на оплату послуг аудиторів, юристів, оцінювачів та інших консультантів.

Витрати, які не можуть бути прямо віднесені до певного об'єднання підприємств, визнаються як витрати під час придбання

та не включаються до вартості об'єднання. Прикладом таких витрат є витрати на утримання відділу з питань придбання та аналогічні загальні й адміністративні витрати.

Витрати, пов'язані з випуском фінансових зобов'язань або інструментів капіталу для забезпечення підприємств, до вартості об'єднання не включаються, а визначаються, як складова таких зобов'язань або вираховуються з вартості випущеного капіталу.

Угода про об'єднання підприємства (бізнесу) може містити застереження щодо можливості коригування вартості придбання залежно від майбутніх (непередбачених) подій. Такими можливими подіями можуть бути підтримання необхідного рівня прибутковості, ринкової ціни акцій, рішення в судовій справі, стороною якої є придбане підприємство (бізнес).

Тому, якщо угода про придбання передбачає можливість коригування вартості об'єднання залежно від майбутніх подій, покупець має включити суму коригування до вартості об'єднання на дату придбання, якщо таке коригування є ймовірним і може бути достовірно оцінене. Якщо майбутні події не відбудуться або зроблені оцінки потребують зміни, вартість об'єднання слід відповідно скоригувати.

Аналогічно, коригування, не включене до вартості об'єднання, в подальшому стає ймовірним і може бути достовірно оцінене, тоді додаткову компенсацію слід розглядати як коригування вартості об'єднання.

За певних обставин покупець може бути змушений здійснювати подальші платежі продавцю як компенсацію за зниження вартості наданих активів, прийнятих зобов'язань або випущених інструментів капіталу в обмін на контроль продавця. Наприклад, коли покупець гарантує ринкову ціну боргових інструментів або інструментів капіталу, випущених як частину вартості об'єднання, це може вимагати випуску додаткових боргових інструментів або інструментів капіталу для відновлення первісно визначеної вартості.

У таких випадках збільшення вартості об'єднання підприємств не визнається. Справедлива вартість додаткових інструментів капіталу згортається із сумою зниження вартості первісно випущених інструментів капіталу, а додатковий випуск боргових інструментів розглядається як зменшення премії або зростання дисконту первісного випуску.

Розподіл вартості об'єднання. На дату придбання покупець має розподілити вартість об'єднання підприємств шляхом визнання

ідентифікованих активів, зобов'язань і непередбачених зобов'язань, які відповідають критеріям визнання за їх справедливою вартістю, крім непоточних активів, утримуваних для продажу.

Непоточні активи (або ліквідаційна група), що класифіковані як утримувані для продажу згідно з МСФЗ 5, слід визнати за справедливою вартістю за вирахуванням витрат на продаж.

Ідентифіковані активи, зобов'язання і непоточні зобов'язання слід окремо визнавати на дату придбання, в разі якщо вони задовольняють такі критерії на цю дату (п. 37 МСФЗ 3):

- щодо активу (крім нематеріального активу) – існує ймовірність отримання покупцем майбутніх вигод, пов'язаних із цим активом, і його справедливую вартість можна достовірно визначити;
- щодо зобов'язання (крім непередбаченого зобов'язання) – існує ймовірність відтоку ресурсів, що втілюють економічні вигоди для погашення зобов'язання і його справедливую вартість можна достовірно визначити;
- щодо нематеріального активу або непередбаченого зобов'язання – якщо їх справедливую вартість можна достовірно оцінити.

Підходи до визначення справедливої вартості окремих ідентифікованих активів і зобов'язань узагальнено в табл. 2.5.

Таблиця 2.5. Визначення справедливої вартості ідентифікованих активів, зобов'язань та непередбачених зобов'язань

№ з/п	Об'єкт оцінювання	Оцінка, що використовується
1	Ринкові фінансові інструменти	Поточна ринкова вартість
2	Неринкові фінансові інструменти	Оцінена вартість, обчислена з урахуванням співвідношення ціни і прибутку на акцію, доходу від дивідендів та очікуваного темпу зростання вартості порівнюваних цінних паперів підприємств із подібними характеристиками
3	Дебіторська заборгованість, вигідні контракти та інші ідентифіковані активи	Теперішня (дисконтована) вартість майбутніх надходжень, визначена відповідною поточною ставкою відсотка мінус резерв (знижка) для сумнівних боргів, і витрати на інкасацію (в разі необхідності). Дисконтування не вимагається для короткострокової заборгованості, вигідних контрактів та інших ідентифікованих активів, якщо

№ з/п	Об'єкт оцінювання	Оцінка, що використовується
		різниця між її номінальною та теперішньою сумою незначна відповідна частка прибутку, визначена, виходячи з норми прибутку для подібної готової продукції
4	Матеріали	Поточна відновлювана собівартість
5	Основні засоби: Земля та будівлі Машини та обладнання	Ринкова вартість Ринкова вартість, яка звичайно визначається шляхом експертного оцінювання. За відсутності інформації про ринкову ціну через специфічність машин та обладнання або тому, що такі об'єкти зрідка продаються (крім випадку, коли вони є частиною постійно діючого підприємства), для їхнього оцінювання може застосовуватись підхід на основі доходу або амортизованої відновлюваної собівартості
6	Нематеріальні активи	Справедлива вартість, обчислена шляхом посилання на активний ринок. У разі відсутності активного ринку – вартість, що відображає суму, яку підприємство сплатило б за актив у операції між обізнаними, зацікавленими та незалежними сторонами, виходячи з найбільш повної наявної інформації
7	Чисті активи за виплатами працівникам і зобов'язання за програмами пенсійного забезпечення з визначеною виплатою	Теперішня вартість зобов'язання за визначеною виплатою за вирахуванням справедливої вартості активів програми, які є доступними для підприємства (шляхом повернення або зменшення наступних внесків)
8	Податкові активи та зобов'язання	Сума податкових пільг, що виникають внаслідок податкових збитків або податків, що підлягають сплаті та оцінюються з позиції об'єднаного підприємства або групи після придбання. Податковий актив (або зобов'язання) визначається після врахування податкового впливу щодо переоцінювання ідентифікованих активів, зобов'язань і непередбачених зобов'язань до їхньої справедливої вартості та не дисконтується
9	Рахунки та векселі, що підлягають сплаті, довгострокова заборгованість, нараховані та інші зобов'язання	Теперішня вартість майбутніх платежів для погашення зобов'язання, визначена за відповідними поточними ставками відсотка. Дисконтування поточних зобов'язань не вимагається, якщо різниця між номінальною та дисконтованою сумою незначна
10	Обтяжливі контракти та інші ідентифіковані зобов'язання	Теперішня вартість сум, що підлягають сплаті для погашення зобов'язання, визначених за відповідними поточними ставками відсотка
11	Непередбачені зобов'язання	Сума, яка відображає всі очікування щодо можливих грошових потоків і не є просто найбільш імовірною або очікуваним максимальним чи мінімальним потоком коштів

На відміну від МСБО 22 «Об'єднання підприємств» МСФЗ 3 «Об'єднання бізнесу» передбачає, щоб більшість нематеріальних активів, які раніше включали в категорію «гудвіл», були визнані окремо й оцінені за справедливою вартістю на дату придбання. МСФЗ 3 містить керівництво для визнання таких нематеріальних активів.

Так, актив вважають ідентифікованим нематеріальним активом, коли він виникає від контрактних чи інших юридичних прав або є віддільним, тобто таким, що підлягає відокремленню від підприємства і його можна продати, передати, орендувати чи обміняти окремо або разом з іншим активом чи зобов'язанням, передбаченим контрактом.

МСФЗ 3 «Об'єднання бізнесу» містить перелік нематеріальних активів, визнання яких передбачається окремо від гудвілу. Приклади таких нематеріальних активів подано в табл. 2.6.

МСФЗ 3 також потребує визнання непередбачених зобов'язань.

Непередбачені зобов'язання придбаного підприємства будуть більш очевидними, якщо їх буде визнано в консолідованому балансі за справедливою вартістю.

Таблиця 2.6. Приклади нематеріальних активів, придбаних під час об'єднання бізнесу, що визнаються окремо (ілюстративні приклади МСФЗ 3)

№ з/п	Найменування / зміст
I. Нематеріальні активи, пов'язані з маркетингом	
1	Торгові марки, знаки (<i>trademarks</i>) (Слова, найменування, символи чи інші емблеми, що використовуються в торгівлі для позначення виробника продукту і для його відокремлення від продукції інших виробників) Знаки обслуговування (<i>service marks</i>) (Визначення і виділення виробника послуг) Загальні торгові марки (<i>collection marks</i>) (Визначення товарів чи послуг учасників групи) Сертифікаційні знаки (<i>certification marks</i>) (Свідоцтво географічного походження чи інших характеристик товару чи послуги)
2	Назви доменів в Інтернеті (<i>Internet domain names</i>) (Унікальна літерно-цифрова назва, що використовується для визначення конкретної цифрової Інтернет-адреси)
3	Фірмовий стиль (<i>trade dress</i>) (Унікальний колір, розробка фасону чи упакування)
4	Місце на перших шпальтах газети (<i>newspaper mastheads</i>)
5	Угоди про заборону конкуренції (<i>non-compete agreements</i>)

№ з/п	Найменування / зміст
II. Нематеріальні активи, пов'язані з клієнтами	
1	Реєстри клієнтів (<i>customer lists</i>) (Інформація про клієнтів: назва і контакти. Може бути у вигляді бази даних, що охоплює іншу інформацію про клієнтів, наприклад, історію замовлень клієнтів і демографічну інформацію. Інформація не виникає від контрактних чи інших юридичних прав, але, вона цінна і вільно може здаватися в оренду чи обмін)
2	Портфель замовлень чи виробництва (<i>order or production backlog</i>) (Походить від контрактів, таких як на постачання і продаж)
3	Контракти з клієнтом і обумовлені клієнтські взаємини (<i>Customer contracts and the customer relationships</i>) (Якщо підприємство встановлює взаємини зі своїми клієнтами через контракти, такі клієнтські взаємини виникають від договірних прав)
4	Неконтрактні (позадоговірні) взаємини з клієнтом (<i>Non-contractual customer relationships</i>)
III. Нематеріальні активи, засновані на контракті	
1	Угоди про ліцензування, роялті та угоди про відмову від боргу
2	Контракти на рекламу, будівництво, управління, обслуговування чи постачання (<i>Advertising, construction, management, service or supply contracts</i>)
3	Угода про оренду (<i>Lease agreements</i>)
4	Дозволи на будівництво (<i>Construction permits</i>)
5	Угода про привілеї (<i>Franchise agreements</i>)
6	Права на радіо-телемовлення й операційну діяльність (<i>Operating and broadcasting rights</i>)
7	Права на використання, які дозволяють проводити буріння, використовувати воду, повітря, копалини, здійснювати лісозаготівлі і повноваження на розпорядження трасою (<i>Use rights, such as trilling, water, air, mineral, timber-cutting and route authorities</i>)
8	Контракти на обслуговування іпотеки (<i>Servicing contracts such as mortgage servicing contracts</i>)
IV. Нематеріальні активи, засновані на технології	
1	Запатентовані технології (<i>Patented technology</i>)
2	Комп'ютерне програмне забезпечення (<i>Computer software</i>)
3	Непатентована технологія (<i>Unpatented technology</i>)
4	Бази даних (<i>Databases</i>) (Збирання інформації, часто в електронній формі (комп'ютерні диски чи файли). База даних, що включає оригінальні авторські роботи, може бути захищена копірайтом)
5	Торгові тасмниці (<i>Trade secrets</i>) (Секретні формули, рецепти, моделі і прототипи)

Щоб визначити справедливу вартість непередбаченого зобов'язання, покупець використовує суми, які будуть понесені третьою стороною в разі прийняття таких непередбачених зобов'язань. Така сума відображатиме всі надходження ймовірних грошових потоків. Якщо справедливу вартість непередбаченого зобов'язання не можна достовірно виміряти, то покупець розкриває інформацію про таке зобов'язання відповідно до вимог МСБО 37 «Забезпечення, непередбачені зобов'язання і непередбачені активи».

Визнання непередбачених зобов'язань збільшуватиме вартість, віднесену до гудвілу, і, отже, збільшуватиме ризик знецінювання. Наявність непередбачених зобов'язань завжди непрямо впливає на зниження ціни, тим самим відображаючи ризик, який такі зобов'язання уособлюють.

Після первинного визнання за справедливою вартістю непередбачені зобов'язання не переоцінюються до справедливої вартості на кожний звітний період, а є об'єктом, на який поширюються вимоги МСБО 37 «Забезпечення, непередбачені зобов'язання і непередбачені активи» і МСБО 18 «Дохід».

Визнання ідентифікованих нематеріальних активів окремо від гудвілу і непередбачених зобов'язань призведе до зміни змісту форм фінансової звітності: консолідованого балансу і консолідованого звіту про прибутки і збитки.

Приклад 2.2. Припустимо, підприємство «Муза» придбало підприємство «Орфей» за 6000 тис. гр. од. Гудвіл, що виник внаслідок придбання, амортизується протягом 20 років. Термін корисної дії торгової марки становить 20 років, клієнтських взаємин – 5 років. Вплив цієї операції на показники консолідованої фінансової звітності при заданих показниках подано в табл. 2.7.

Тією мірою, якою ідентифіковані активи, зобов'язання та непередбачені зобов'язання об'єкту придбання відповідають критеріям щодо окремого визнання на дату придбання, існує кінцевий вплив на суму, яка визнається як гудвіл. Це відбувається тому, що гудвіл оцінюється як залишкова вартість об'єднання бізнесу після визнання ідентифікованих активів, зобов'язань та непередбачених зобов'язань об'єкта придбання.

Гудвіл, придбаний в результаті об'єднання бізнесу, відображає платіж, здійснений покупцем в очікуванні майбутніх економічних

вигод від активів, які не можна визначити індивідуально чи визнати окремо.

Таблиця 2.7. Вплив на показники консолідованої фінансової звітності визнаних нематеріальних активів і непередбачених зобов'язань (тис. гр. од.)

Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 22 «Об'єднання компаній»		Міжнародний стандарт фінансової звітності 3 «Об'єднання бізнесу»	
Вплив на консолідований баланс об'єднаного підприємства «Муза»			
Сплачена ціна	6000	Сплачена ціна	6000
Матеріальні активи за справедливою вартістю	2500	Матеріальні активи за справедливою вартістю	2500
Забезпечення на реструктуризацію	(500)	Нематеріальні активи за справедливою вартістю:	
		▫ торговий знак	500
		▫ клієнтські взаємини	2500
		Непередбачені зобов'язання	(750)
Гудвіл	4000	Гудвіл	1250
Розподіл вартості придбання	6000	Розподіл вартості придбання	6000
Вплив на консолідований звіт про прибутки і збитки об'єднаного підприємства «Муза»			
Прибуток до нарахування відсотків, податків, амортизації	700	Прибуток до нарахування відсотків, податків, амортизації	700
Амортизація гудвілу	(200)	Амортизація гудвілу	0
		Амортизація нематеріальних активів	(530)
		Знецінювання гудвілу	(?)
Прибуток до податків і відсотків	500	Прибуток до податків і відсотків	170
Відсотки	(300)	Відсотки	(300)
Прибуток до податків	200	Прибуток до податків	(130)

Гудвіл (*goodwill*) – це майбутні економічні вигоди, що виникають від активів, які не піддаються окремій ідентифікації й визнаються окремо.

Для визначення величини гудвіла зіставляють такі показники:

- вартість об'єднання бізнесу;
- частку покупця в чистій справедливій вартості ідентифікованих активів, зобов'язань і непередбачених зобов'язань (рис.2.6).

Покупець на дату придбання має:

- визнати гудвіл, придбаний від об'єднання бізнесу як актив;
- первісно оцінити цей гудвіл за його собівартістю, враховуючи перевищення вартості об'єднання бізнесу над часткою покупця в чистій справедливій вартості ідентифікованих активів, зобов'язань і непередбачених зобов'язань (п. 51 МСФЗ 3).

Після первинного визнання, покупець оцінює гудвіл, придбаний в результаті об'єднання, за собівартістю, зменшеною на всю суму накопичених збитків від зменшення корисності (п. 54 МСФЗ 3).

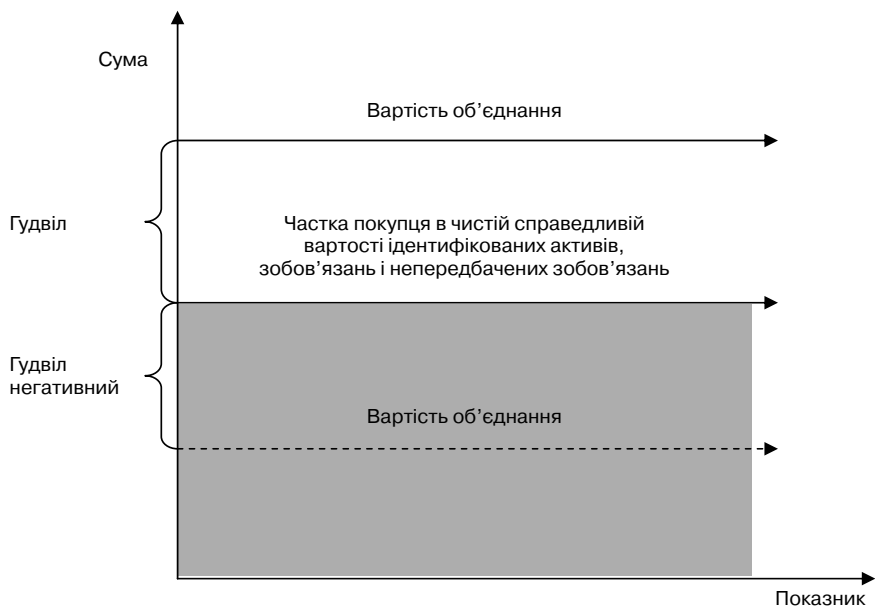

Рис. 2. 6. Визначення гудвілу (негативного гудвілу)

Відповідно до п. 55 МСФО 3 «Об'єднання бізнесу», гудвіл, придбаний у результаті об'єднання бізнесу, не амортизується. Замість амортизації покупець здійснює його тестування на предмет зменшення корисності щорічно або частіше, якщо події обставини указують, що його корисність може зменшуватися згідно з МСБО 36 «Зменшення корисності активів».

Згідно з МСБО 22, гудвіл амортизувався на систематичній основі протягом терміну його корисного використання. Період

амортизації мав відображати найкращу оцінку періоду, впродовж якого очікується надходження майбутніх економічних вигід на підприємство. Існувало спрощене припущення, що термін корисного використання гудвілу не перевищує двадцяти років від первісного визнання.

За наявності негативного гудвілу, коли частка покупця в чистій справедливій вартості ідентифікованих активів, зобов'язань і непередбачених зобов'язань перевищує вартість об'єднання бізнесу, покупець повинен:

- переглядати визначення й оцінку придбаних активів, зобов'язань і непередбачених зобов'язань і оцінку вартості об'єднання;
- невідкладно визнати в звіті про прибутки і збитки будь-яке перевищення, що залишилося після такого перегляду.

Для порівняння, згідно з МСБО 22 «Об'єднання компаній», будь-яке перевищення на дату обмінної операції частки покупця в справедливій вартості придбаних ідентифікованих активів і зобов'язань над вартістю придбання слід було визнавати як негативний гудвіл.

МСБО 22 передбачав два підходи до обліку негативного гудвілу. Перший підхід був пов'язаний з очікуванням майбутніх збитків і витрат. Тією мірою, якою негативний гудвіл був пов'язаний з очікуванням майбутніх збитків і витрат, що визначалися в плані придбання покупця і могли бути достовірно оцінені, однак не відображали зобов'язання, які мають бути ідентифіковані на дату придбання, цю частину негативного гудвілу слід було визнавати як прибуток у звіті про прибутки і збитки, коли визнавалися майбутні збитки й витрати.

Другий підхід був не пов'язаний з майбутніми збитками і витратами. Тією мірою, якою негативний гудвіл не пов'язаний з очікуваними майбутніми ідентифікованими збитками і витратами, які можна було достовірно оцінити на дату придбання, негативний гудвіл слід було визнавати як прибуток у звіті про прибуток і збитки так:

- суму негативного гудвілу, що не перевищувала справедливої вартості придбаних немонетарних ідентифікованих активів, потрібно було визнавати як прибуток на систематичній основі протягом середньозваженого строку, що залишився, корисного використання куплених ідентифікованих активів, які підлягали амортизації;

- суму негативного гудвілу, що перевищувала справедливую вартість ідентифікованих немонетарних активів, треба було визнавати як прибуток невідкладно.

Звіт про прибутки та збитки покупця має містити прибутки та збитки придбаного підприємства після дати придбання шляхом включення доходу і витрат придбаного підприємства, які базуються на вартості об'єднання підприємства. Зокрема, амортизаційні відрахування щодо активів придбаного підприємства після дати придбання мають бути відображені у звіті про прибутки та збитки покупця, виходячи із справедливої вартості активів, що амортизуються, на дату придбання.

Якщо покупець придбав не всі акції підприємства, то частина капіталу належить іншим акціонерам, які становлять частку меншості.

Частка меншості (*Minority Interest*) – частина прибутку (збитку) і чистих активів дочірнього підприємства, які відносяться до часток у капіталі, що не належать прямо або непрямо – через дочірні підприємства материнському підприємству. У цьому випадку ідентифіковані активи та зобов'язання придбаного підприємства розподіляються на:

- частку підприємства, що отримало контроль;
- частку меншості.

Відповідно частка меншості визначається як відсоток чистої справедливої вартості ідентифікованих активів, зобов'язань і непередбачених зобов'язань на дату придбання.

Застосування методу придбання розпочинається з дати придбання.

Якщо придбане підприємство стає дочірнім підприємством покупця, в обліку останнього відображається придбання фінансових інвестицій у дочірнє підприємство. Якщо ж придбане підприємство ліквідується, то покупець повинен з дати придбання визнати в балансі ідентифіковані активи та зобов'язання придбаного підприємства та будь-який гудвіл (або негативний гудвіл у звіті про прибуток та збиток), що виник внаслідок об'єднання підприємств.

Поетапне придбання. Об'єднання бізнесу може здійснюватися за допомогою однієї обмінної операції чи кількох обмінних операцій, коли, наприклад, має місце подальше придбання акції на фондовій біржі. У такому разі йдеться про поетапне об'єднання бізнесу.

При поетапному придбанні кожна суттєва обмінна операція має бути відображена покупцем окремо, на основі інформації про

собівартість чи справедливу вартість інвестиції на дату кожної обмінної операції для визначення суми гудвілу, пов'язаного з цією операцією. Гудвіл у разі поетапного придбання є результатом покрокового порівняння собівартості окремих інвестицій з часткою покупця в справедливій вартості придбаних ідентифікованих активів, зобов'язань і непередбачених зобов'язань на кожному кроці.

У разі послідовного придбання акцій справедлива вартість ідентифікованих активів, зобов'язань і непередбачених зобов'язань підприємства, що придбається, може бути різною на дату кожної операції обміну. Це пояснюється тим, що:

- ідентифіковані активи, зобов'язання і непередбачені зобов'язання об'єкта придбання – підприємства, що купують, є знову заявленими за їх справедливою вартістю на дату кожної обмінної операції з метою визначення гудвілу, пов'язаного з кожною операцією;
- ідентифікувати активи, зобов'язання і непередбачені зобов'язання повинні надалі бути визнані покупцем за їх справедливою вартістю, визначеною на дату придбання.

Будь-які коригування цієї справедливої вартості, що стосуються попередньої частки володіння покупця, вважають переоцінкою. Однак, оскільки ця переоцінка здійснюється покупцем у разі первинного визнання придбаних активів, зобов'язань і непередбачених зобов'язань, не матиме значення, яку облікову політику вибрав покупець для відображення цих статей після первинного визнання (наприклад, відповідно до МСБО 16 «Основні засоби»).

Облік придбання при поетапному об'єднанні бізнесу передбачає послідовне виконання таких етапів (Додаток 3):

1. Відображення первинних інвестицій в об'єкт інвестування.
2. Визначення вартості об'єднання.
3. Визначення гудвілу (негативного гудвілу).
4. Визнання частки меншості.
5. Складання консолідованих фінансових звітів.

До отримання контролю (об'єднання бізнесу) операція може бути визначена як інвестиція в асоційоване підприємство і враховуватися відповідно до МСБО 28 «Інвестиції в асоційовані компанії» з використанням методу участі в капіталі.

Зворотне придбання. Компенсація при об'єднанні бізнесу може надаватися в обмін на контроль у вигляді випущених інстру-

ментів капіталу (акцій), переданих грошових коштів та їхніх еквівалентів чи інших активів, або поєднання того й іншого.

Коли одне підприємство (номінальний покупець) випускає акції для придбання акцій іншого підприємства (номінальне підприємство, що придбається), контроль за об'єднаним підприємством переходить до власників підприємства, акції якого було придбано. У такому разі підприємство, що випустило акції, формально можна вважати материнським. Проте, власне кажучи, покупцем є те підприємство, акціонери якого контролюють об'єднане підприємство.

Такий спосіб об'єднання при якому підприємство, що випустило акції, вважається придбаним іншим підприємством, яке вважається покупцем і застосовує метод придбання для обліку активів і зобов'язань підприємства, яке випустило акції, називають *зворотним придбанням (Reverse Acquisition)*.

Правовий і обліковий підходи до операції об'єднання за зворотним придбанням будуть різними: номінальне підприємство, що придбається, стає покупцем з метою складання консолідованої фінансової звітності.

Відображення зворотного придбання в обліку пов'язане зі значними труднощами при визначенні та розподілі вартості об'єднання, визначення частки меншості й прибутку на акцію, складання консолідованих фінансових звітів на дату зворотного придбання й у подальші періоди, порівнянні консолідованої фінансової звітності, що охоплює періоди, які передують зворотному придбанням.

Облік зворотного придбання передбачає визначення та розподіл вартості об'єднання бізнесу на дату придбання і не застосовується щодо операцій після об'єднання.

Особливості застосування методу придбання при зворотному об'єднанні показано в Додатку 3.

У переліку національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку П(с)БО 19 «Об'єднання підприємств», затверджене Наказом Міністерства фінансів України 07.07.1999 № 163, визначає порядок відображення в обліку і звітності об'єднання підприємств (придбання інших підприємств та злиття підприємств).

Об'єднання підприємств передбачає з'єднання окремих підприємств у результаті приєднання одного підприємства до іншого або

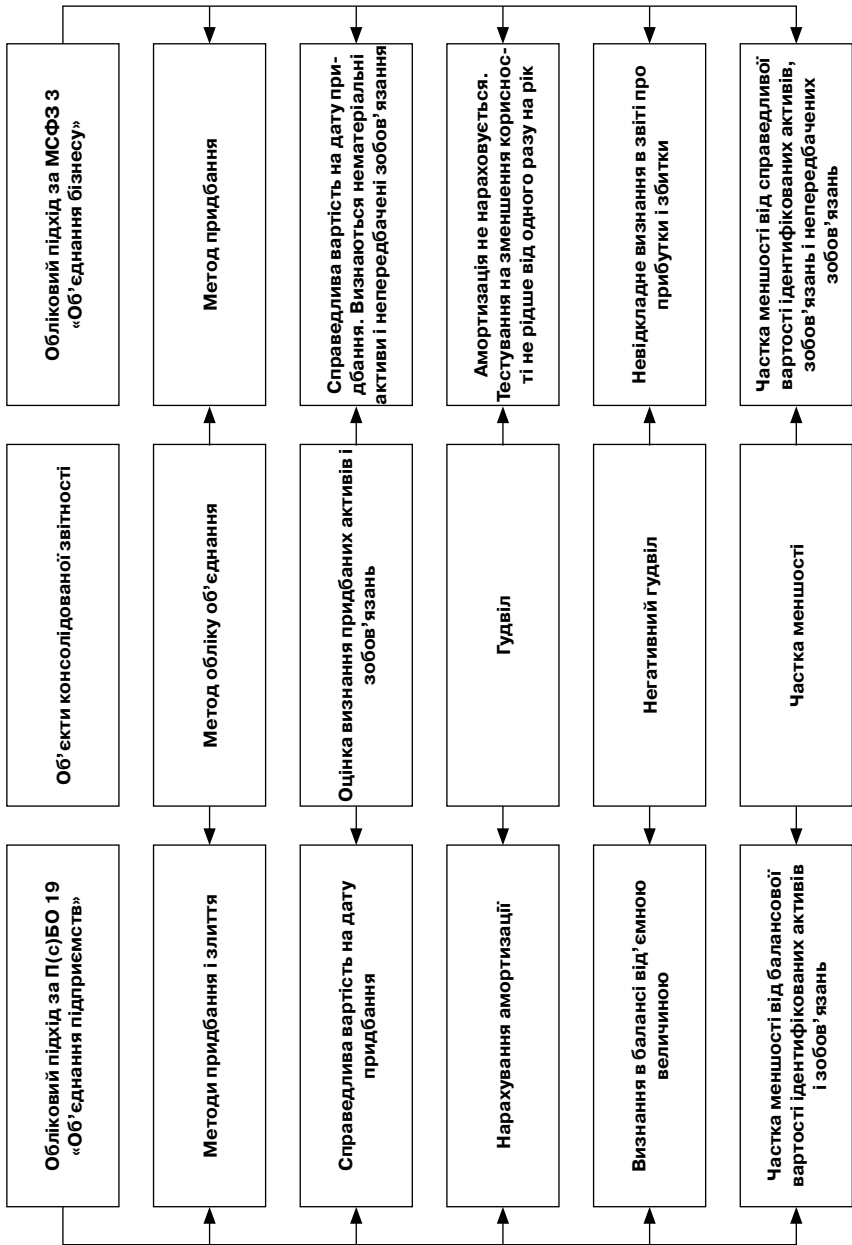

Рис. 2.7. Основні відмінності в обліковому підході до об'єднання бізнесу за П(с)БО і МСФЗ

внаслідок одержання контролю одним підприємством над чистими активами та діяльністю іншого підприємства.

Згідно з П(с)БО 19, придбання – це об'єднання підприємств, в результаті якого покупець набуває контроль над чистими активами та діяльністю інших підприємств в обмін на передачу активів, прийняття на себе зобов'язань або випуск акцій (п. 4 П(с)БО 19).

Основні облікові підходи придбання викладені в п. 5–13 П(с)БО 19 «Об'єднання підприємств». Так, якщо підприємство внаслідок придбання його чистих активів іншим підприємством (покупцем) ліквідується, то покупець, починаючи з дати придбання, відображає в балансі активи та зобов'язання придбаного підприємства та будь-який гудвіл, що виникає в результаті придбання.

У разі придбання контрольного пакета акцій (капіталу) іншого підприємства покупець, починаючи з дати придбання, повинен відображати придбані акції (частку в капіталі) в складі фінансових інвестицій. Придбання відображається в обліку за вартістю, яка є сумою сплачених грошових коштів або їх еквівалентів. Якщо придбання здійснюється шляхом передачі інших активів або прийняття на себе зобов'язання, то вартість дорівнює справедливій вартості (на дату придбання) активів або зобов'язань, наданих покупцем в обмін на контроль за чистими активами іншого підприємства, збільшеної на суму витрат, які безпосередньо пов'язані з придбанням.

Придбані покупцем ідентифіковані активи та зобов'язання визнаються окремо на дату придбання та відображаються за їх справедливою вартістю в порядку, наведеному в додатку до Положення (стандарту) 19.

У випадку перевищення вартості придбання над часткою покупця у справедливій вартості придбаних ідентифікованих активів і зобов'язань на дату придбання визнається гудвіл. Гудвіл відображається в балансі за залишковою вартістю. Первісна (балансова) вартість гудвілу зменшується щомісячним рівномірним нарахуванням амортизації протягом строку корисного його використання, але не більше ніж 20 років.

Строк корисного використання гудвілу визначається з урахуванням:

- а) прогнозованого строку діяльності підприємства;
- б) нормативно-правових актів або контрактів, що впливають на строк корисного використання;

в) зміни попиту на продукцію (роботи, послуги) підприємства тощо.

Якщо гудвіл на кінець року не відповідає ознакам активу, то він списується з включенням залишкової вартості до витрат.

У випадку перевищення вартості частки покупця у справедливій вартості придбаних ідентифікованих активів і зобов'язань над вартістю придбання на дату придбання визнається негативний гудвіл. Порядок обліку негативного гудвілу залежить від того, чи прогнозуються в майбутньому збитки від діяльності придбаного підприємства.

Якщо діяльність придбаного підприємства прогнозується із обчислюваними збитками в майбутньому, то вартість негативного гудвілу визнається рівномірно протягом періоду утворення таких збитків.

Якщо діяльність придбаного підприємства прогнозується в майбутньому без збитків, то вартість негативного гудвілу визнається доходом:

а) у сумі, що не перевищує справедливої вартості немонетарних активів, – рівномірно протягом строку корисного використання (амортизації) придбаних необоротних активів, що залишилися;

б) у сумі, що перевищує справедливої вартості немонетарних активів, – у періоді придбання.

Негативний гудвіл відображається за залишковою вартістю в балансі від'ємною величиною.

Відповідно до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку не суперечить міжнародним стандартам. П(с)БО 19 було розроблено відповідно до положень МСБО 22 «Об'єднання підприємств», яке було чинним на той час (1 липня 1999 року), та не враховує останні зміни, які були внесені до МСФЗ. Тому, зростає кількість об'єктів, облік яких за П(с)БО 19 відмінний від положень МСФЗ 3 «Об'єднання бізнесу». Зокрема, йдеться про: методи обліку об'єднання; оцінку визнання придбаних активів і зобов'язань; облік гудвілу; облік негативного гудвілу; частку меншості; розкриття інформації в примітках до консолідованої звітності.

Основні відмінності між національним П(с)БО 19 та МСФЗ 3 подані на рис. 2.7.

Таким чином, метод обліку придбання при об'єднанні підприємств є зараз визначальним для відображення в обліку об'єднання. Оскільки існують суттєві розбіжності між МСФЗ та національними

положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку в сфері обліку об'єднання бізнесу, слід привести у відповідність національну законодавчу базу до МСФЗ.

2.3. Облік частки меншості

Частка меншості може виникати в групі, до складу якої входить материнське та дочірнє підприємства, і капітал дочірнього підприємства належить материнському неповнїстю.

У МСФЗ і П(с)БО наведено визначення частки меншості й порядок обліку частки меншості в активах і зобов'язаннях (чистих активах), прибутках і збитках дочірнього підприємства групи. Частка меншості, яку слід розкривати в консолідованому балансі, визначена як «частина чистих активів дочірнього підприємства, яка відноситься до часток участі в капіталі, що не належать прямо або непрямо, через дочірні підприємства, материнському підприємству» [118, А]. Подібно до МСФЗ, у П(с)БО 19 «Об'єднання підприємств» частка меншості визначена як частина чистих активів дочірнього підприємства, яка не належить материнському підприємству (прямо або через інші дочірні підприємства).

За сутністью представлення частки меншості, ймовірно, її визначення буде більш точним як неконтрольована частка дочірнього підприємства. В деяких випадках материнське підприємство може не мати більшості акцій (часток) дочірнього підприємства або безперечно (у випадку укладання контракту про контроль) може не володіти будь-якою часткою взагалі. Термін «частка меншості», який використовується для опису частки учасників, інших ніж материнське підприємство, є, в деяких випадках, правильним визначенням, коли «меншість» може володіти більшістю прав або всіма частками дочірнього підприємства.

Величину частки меншості в чистих активах визначають, як добуток відсотка голосів, що не належать материнському підприємству на власний капітал дочірніх підприємств.

При визначенні частки меншості на дату придбання дочірнього підприємства у МСБО 22 «Об'єднання компаній» було передбачено два підходи до оцінювання частки меншості в чистих активах придбаного підприємства: базовий та альтернативний (рис. 2.8).

За базовим підходом частка меншості визначалась як частка балансової вартості чистих ідентифікованих активів дочірнього підприємства. За альтернативним підходом частка меншості складала

частку справедливої вартості чистих ідентифікованих активів придбаного підприємства.

Рис. 2. 8. Підходи до оцінювання частки меншості за МСБО 22 «Об'єднання компаній»

Відповідно до МСФЗ 3 «Об'єднання бізнесу», що замінив МСБО 22, для об'єднань підприємств, які мали місце 31 березня 2004 р. і пізніше, будь-яку частку меншості в підприємстві, що придбається, розраховують на підставі відсотка меншості й справедливої вартості чистих ідентифікованих активів (альтернативний підхід).

Суму частки меншості, згідно з п. 12 П(с)БО 20 «Консолідована фінансова звітність», визначають відповідно до базового підходу.

У Сьомій Директиві ЄС від 13 червня 1983 року про консолідовані звіти (83/349/ЄЕС) порядок розрахунку частки меншості не визначено.

За МСФЗ, капітал дочірнього підприємства включає капітал, який відображений у дійсних записах дочірнього підприємства, крім того, будь-які резерви оцінки об'єднання бізнесу на дату придбання, якщо ідентифіковані активи і зобов'язання дочірнього підприємства записано за сумою, що відрізняється від їхньої справедливої вартості.

Існування частки меншості не впливатиме на записи оцінки для вартісної різниці між обліковою і справедливою вартістю на дату придбання. Всі ідентифіковані активи, зобов'язання і непередбачені зобов'язання дочірнього підприємства переоцінюються до справедливої вартості. Факт, що материнське підприємство придбало лише частину капіталу дочірнього підприємства, не стосується вимоги показувати всі активи і зобов'язання дочірнього підприємства за справедливою вартістю на дату придбання.

Частка меншості надає право на частину капіталу дочірнього підприємства на дату балансу, який включає капітал на дату придбання плюс будь-які зміни в цьому капіталі між датою придбання і звітною датою. Розрахунок частки меншості в капіталі на визначений час можна здійснити в три кроки:

- 1) визначення частки меншості в капіталі дочірнього підприємства на дату придбання;
- 2) визначення частки меншості в зміні капіталу дочірнього підприємства між датою придбання і початком звітної періоду, для якого готується консолідована фінансова звітність;
- 3) визначення частки меншості в змінах капіталу дочірнього підприємства за поточний період.

Розрахунок частки меншості може бути представлений у вигляді діаграми (рис. 2.9). Слід зазначити, що інформація, пов'язана з часткою меншості в кроках 1 та 2, в розрахунку частки меншості в капіталі на кінець поточного періоду повинна бути взята з попередніх робочих таблиць для консолідації фінансових звітів.

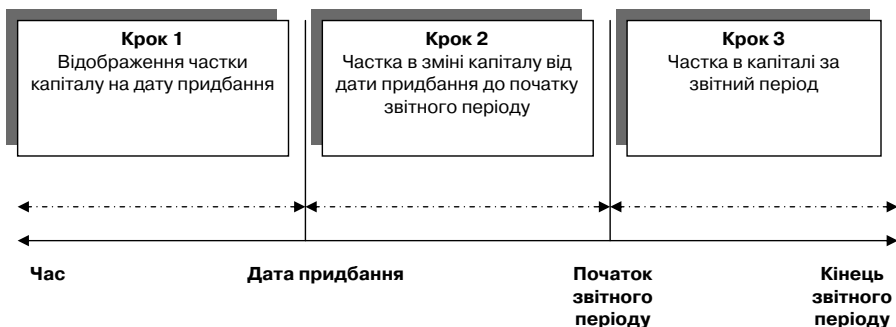

Рис. 2.9. Розрахунок частки меншості у капіталі дочірнього підприємства

Виключно для обліку частки меншості при складанні робочої таблиці необхідно відкрити тимчасовий рахунок «Частка меншості», який може мати такі субрахунки:

- 1) «Частка меншості в прибутках (збитках»);
- 2) «Частка меншості в чистих активах».

Розглянемо розрахунок частки меншості на прикладі.

Приклад 2.3. Є така інформація підприємства «Д» за п'ятирічний період:

Нерозподілений прибуток на 1 січня 2001 р.	15 000
Нерозподілений прибуток на 31 грудня 2004 р.	75 000
Прибуток за 2005 р.	22 500
Нерозподілений прибуток на 31 грудня 2005 р.	97 500

Припустимо, що підприємство «М» придбало 80% капіталу підприємства «Д» 1 січня 2001 р. Консолідована фінансова звітність була підготовлена на 31 грудня 2005 року.

Частка меншості 20% у капіталі підприємства «Д» надає право на частину нерозподіленого прибутку 97 500 гр. од. і еквівалентна сумі 19 500 гр. од. на підставі розрахунку в три кроки, гр. од.:

1. Частка в залишку нерозподіленого прибутку на 1 січня 2001 р. 3000

$$\left(\frac{20\%}{100} \times 15000\right)$$

2. Частка в зміні нерозподіленого прибутку від дати придбання до початку звітного періоду 12 000

$$\left(\frac{20\%}{100} \times (75000 - 15000)\right)$$

3. Частка в збільшенні нерозподіленого прибутку за звітний період 4500

$$\left(\frac{20\%}{100} \times 22500\right)$$

- Разом частка меншості в нерозподіленому прибутку 19 500

Збільшення нерозподіленого прибутку розбито на три кроки, оскільки облік ґрунтується на часових періодах. Частці меншості належить право на частину прибутків минулого періоду і, крім того, частина прибутку звітного періоду.

При розрахунку частки меншості в нерозподіленому прибутку на 31 грудня 2006 р. (один рік після приведеного розрахунку), підсумок кроків 1 та 2 для 2006 р. становитиме 19 500 гр. од. Лише додатковий розрахунок слід здійснити для визначення частки в змінах капіталу за 2006 рік.

Колонка «Частка меншості» в робочій таблиці містить суми, що відносяться до трьох кроків. Облікові записи, необхідні для визначення сум, які заносяться в колонку «Частка меншості» робочої таблиці, ґрунтуються на розглянутому підході в три кроки.

Розрахунок та відображення в обліку частки меншості за МСФЗ відрізняється від П(с)БО. Так, частка меншості в чистих активах, на підставі альтернативного підходу, на дату придбання за МСФЗ відображається такими записами:

Дебет «Статутний капітал»
Кредит «Частка меншості»
Дебет «Резерв оцінки об'єднання»
Кредит «Частка меншості»
Дебет «Нерозподілені прибутки»
Кредит «Частка меншості»

Частка меншості в чистих активах на дату придбання за П(с)БО, на основі базового підходу, відображається так:

Дебет «Статутний капітал»
Кредит «Частка меншості»
Дебет «Нерозподілені прибутки»
Кредит «Частка меншості»

Резерв оцінки об'єднання за П(с)БО не нараховується, оскільки розрахунок частки меншості ґрунтується на балансовій вартості чистих активів.

Відображення частки меншості при складанні робочої таблиці при визначенні кроків 2 та 3 за П(с)БО та МСФЗ ідентичні, оскільки врівнюються зміни в капіталі дочірнього підприємства.

Облікові записи:

1. Частка меншості в змінах капіталу між датою придбання і початком звітного періоду:

Дебет «Нерозподілені прибутки» (залишок на початок)

Кредит «Частка меншості»

2. Частка меншості в змінах капіталу за поточний період:

а) Дебет «Частка меншості в прибутку(збитку)»

Кредит «Частка меншості»

б) Дебет «Частка меншості»

Кредит «Розрахунки за нарахованими дивідендами»

Якщо дочірнє підприємство має позицію чистих зобов'язань (а не чистих активів), то група повинна створити забезпечення в розмірі будь-якого зобов'язання (торгового або юридичного, правового або умовного) для забезпечення фінансування, яке може не покривати чисті зобов'язання, що відносяться до частки меншості. Воно може мати місце, наприклад, коли материнське підприємство гарантує додаткове фінансування дочірньому підприємству. В цьому випадку гарантування фінансування повинно бути забезпеченим. Материнське підприємство може також мати внутрішньогрупову дебіторську заборгованість дочірнього підприємства, яка не утримується і яку не слід виключати при консолідації (як частину коригувань при консолідації), коли вона не покривається материнським підприємством, але повинна бути забезпечена у фінансових звітах групи до розміру, який вона не відшкодує.

Під час визначення частки меншості окремі внутрішньогрупові операції потребують коригування частки меншості. Поясненням для розгляду коригувань на внутрішньогрупові операції при розрахунку частки меншості в капіталі є те, що, відповідно до концепції консолідації економічної одиниці (*entity concept of consolidation*), аутсайтери, які складають частку меншості, класифікуються як співучасники капіталу групи. Отже, розрахунок частки меншості ґрунтується на частці консолідованого капіталу, а не капіталу, врахованого дочірнім підприємством. Консолідований капітал визначається як сума капіталу материнського підприємства і дочірніх підприємств після здійснення коригування на вплив внутрішньогрупових операцій. Частка меншості в консолідованому капіталі повинна, таким чином, базуватися на капіталі дочірнього підприємства після коригування на вплив внутрішньогрупових операцій, які змінюють капітал дочірнього підприємства.

Операції, які потребують складання коригувальних записів під час розрахунку частки меншості в капіталі, мають відповідати таким характеристикам:

- операція повинна приводити до відображення прибутку або збитку дочірнього підприємства;
- після операції інший учасник операції (наприклад, материнське підприємство для групи, до складу якої входять материнське і дочірнє підприємства) повинен мати наявності актив, такий як запаси, до вартості якого включено нереалізований прибуток;
- первісне коригування при консолідації для операції повинно торкатися і балансу, і звіту про фінансові результати, а не таких як платежі відсотка по борговому зобов'язанню, які впливають лише на звіт про фінансові результати.

При виокремленні операцій, для яких необхідні коригувальні записи частки меншості, важливо визначити, які операції включають нереалізований прибуток. Критерієм визначення цього є залучення зовнішнього учасника по відношенню до групи на основі концепції, що консолідована фінансова звітність відображає зв'язки групи в межах їхньої поведінки зі сторонами, зовнішніми по відношенню до групи.

Таким чином, консолідовані прибутки є реалізованими прибутками, оскільки вони виникають від стосунків з партнерами, зовнішніми по відношенню до групи. Прибутки, зароблені в операціях у межах групи, є нереалізованими, оскільки не пов'язані із зовнішніми партнерами. Коли прибутки (збитки) за внутрішньогруповими операціями стають реалізованими, частка меншості в капіталі більше не потребує коригувань на вплив внутрішньогрупових операцій, оскільки прибутки (збитки), відображені дочірнім підприємством є повністю реалізованими прибутками.

На наш погляд, внутрішньогрупові операції з такими активами, як запаси, необоротні активи, які підлягають амортизації, призводять до коригування частки меншості. А внутрішньогрупове надання послуг та сплата відсотка на коригування частки меншості не впливають.

Розглянемо вплив внутрішньогрупових операцій на визначення частки меншості.

Запаси. Реалізація запасів для групи відбувається тоді, коли підприємство, що придбавається, реалізує запаси підприємству, що знаходиться за межами групи. Коригування при консолідації для запасів здійснюється для прибутків (збитків), які включені у вартість запасів, що залишаються на кінець звітного періоду. Якщо запаси

реалізовані в звітному періоді дочірнім підприємством материнському з прибутком, подаючи частку меншості, слід збільшити частку меншості в консолідованому капіталі, оскільки група не визнає прибуток до реалізації запасів за межі групи. Звідси, кожний раз, коли коригування здійснюється для прибутку, що залишається в запасах на кінець періоду, коригування частки меншості необхідні для зменшення частки меншості в прибутку звітного періоду і загальної частки меншості. Відповідно до коригувань при консолідації для нереалізованого прибутку в запасах, коригувальний запис частки меншості здійснюється в колонці «Частка меншості» робочої таблиці.

Основний коригувальний запис буде такий:

Дебет «Частка меншості»

Кредит «Частка меншості в прибутку(збитку)»

Якщо мають місце запаси на початок звітного періоду, частка меншості за попередній період повинна бути зменшена, оскільки дочірнє підприємство за попередній рік відображало прибуток, що включає нереалізований прибуток. Оскільки група реалізує прибуток у звітному періоді, коли запаси реалізовані зовнішнім партнерам, частка меншості в прибутку звітного періоду повинна бути збільшена.

Відповідно до коригувань для прибутку, що залишається в запасах на початок звітного періоду, коригувальний запис для частки меншості буде такий:

Дебет «Частка меншості в прибутку (збитку)»

Кредит «Нерозподілені прибутки» (залишок на початок)

Необоротні активи, які підлягають амортизації. По відношенню до необоротних активів прибуток є реалізованим, тому що актив використовується в межах групи. Реалізація прибутку має місце, оскільки майбутні вигоди, втілені в активи, спожиті групою пропорційно до амортизації активу. Якщо дочірнє підприємство реалізує необоротний актив материнському підприємству в звітному періоді, коригування здійснюється для прибутку від реалізації, оскільки прибуток нереалізований для групи. Частку меншості в прибутку за звітний період слід зменшити. Відповідно до коригувань для прибутку від продажу, коригування частки меншості слід здійснювати в колонці «Частка меншості» робочої таблиці для консолідації.

Основний коригувальний запис буде такий:

Дебет «Частка меншості»

Кредит «Частка меншості в прибутку (збитку)»

Оскільки актив амортизується, частково прибуток стає реалізованим, збільшуючи частку меншості в прибутку. Відповідно до коригувальних записів для амортизації, слід здійснити запис для частки меншості в колонці «Частка меншості» робочої таблиці.

Основний коригувальний запис для частки меншості, який відображає збільшення частки прибутку, є такий:

Дебет «Частка меншості в прибутку (збитку)»

Кредит «Частка меншості»

Внутрішньогрупове надання послуг і сплата відсотка. Для операцій, які включають надання послуг і сплату відсотка, прибуток групи не підпадає під їх вплив, оскільки основні коригування при консолідації зменшують як витрати, так і доходи. Проте з погляду на частку меншості, мають місце зміни капіталу дочірнього підприємства. Наприклад, дочірнє підприємство може відображати дохід від відсотка як результат платежу материнського підприємства, пов'язаного з внутрішньогруповою позикою. Дохід є нереалізованим, оскільки зовнішній партнер не залучений до операції. Теоретично, частка меншості повинна бути скоригована на такі операції. Проте, як зазначено в п. 25 МСБО 27 «Консолідовані та окремі фінансові звіти», прибутки і збитки, визначені за статтями активів, виключаються повністю. Іншими словами, коли мають місце операції між підприємствами, які не приводять до утримання в межах групи активів, за якими нараховується прибуток, припускають, що прибуток є реалізований групою негайно відповідно до платежу в межах групи. Для операцій, таких як платежі за внутрішньогруповими послугами, відсотками й дивідендами, відсутній актив, відображений з нарахованими прибутками, оскільки операції є грошовими операціями. Звідси, припускають, що прибуток повинен бути негайно реалізованим. Причина припущення негайної реалізації прибутків усіх цих типів операцій ґрунтується на затратах-вигодах при визначенні точки реалізації.

Приклад 2.4. Припустимо, що впродовж поточного періоду, дочірнє підприємство, в якому частка меншості становить 20%, відобразило прибуток у сумі 20 000 гр. од. Ця сума включає дохід від

реалізації запасів материнському підприємству на суму 18 000 гр. од. (валовий прибуток 2000 гр. од.). На кінець звітнього періоду запаси ще не реалізовані.

Припустимо, що податок на прибуток становить 25%. У колонці коригувань робочої таблиці для складання консолідованих звітів знайдуть відображення коригувальні записи для реалізації запасів:

а) Дебет «Дохід від реалізації інших оборотних активів»	18000
Кредит «Собівартість реалізованих виробничих запасів»	16000
Кредит «Виробничі запаси»	2000
б) Дебет «Відстрочені податкові активи»	500
Кредит «Податок на прибуток»	500

Група не розглядатиме прибуток після оподаткування в сумі 1500 гр. од., як частину консолідованого прибутку. Звідси, при розрахунку частки меншості від консолідованого прибутку, частці меншості належатиме право на 3700 гр. од. [$20\% \times (20\,000 - 1500)$].

Таким чином, частка меншості в капіталі коригується на вплив внутрішньогрупових операцій. Слід зазначити, що частка меншості в консолідованому капіталі в основному ґрунтується на частці капіталу дочірнього підприємства. Отже, лише внутрішньогрупові операції, які впливають на капітал дочірнього підприємства потребують врахування при консолідації. Прибутки, які виникають від продажу запасів материнським підприємством дочірньому, не впливають на розрахунок частки меншості, оскільки прибуток, відображений материнським підприємством, а не дочірнім. На капітал дочірнього підприємства операція не впливатиме.

Розрахунок частки меншості ґрунтується на обліку капіталу дочірнього підприємства, який враховуватиме вплив внутрішньогрупових операцій. При розрахунку частки меншості за трьома кроками, повинні бути здійснені майбутні коригування дочірнім підприємством для врахування впливу внутрішньогрупових операцій. Коригування для частки меншості є визначеними, коли здійснені коригування на вплив внутрішньогрупових операцій взамін здійснення коригувань до цих операцій при записах частки меншості, що відносяться до процесу з трьох кроків.

Розглянемо *приклад*, наведений вище, коли дочірнє підприємство, в якому частка меншості становить 20%, відображає прибуток

20 000 гр. од. Ця сума включає валовий прибуток від продажу запасів материнському підприємству (прибуток до оподаткування) в сумі 2000 гр. од. У кроці 3 при розрахунку частки меншості коригувальний запис буде такий:

<i>Дебет «Частка меншості в прибутку (збитку)»</i>	4000
<i>Кредит «Частка меншості»</i>	4000
$\left(\frac{20\%}{100} \times 20000\right)$	

При здійсненні коригувань на вплив внутрішньо групових операцій, слід зробити такі записи:

- на суму прибутку в залишку запасів на кінець періоду, реалізованих дочірнім підприємством материнському:

<i>а) Дебет «Дохід від реалізації інших оборотних активів»</i>	18 000
<i>Кредит «Собівартість реалізованих виробничих запасів»</i>	16 000
<i>Кредит «Виробничі запаси»</i>	2000
- б) *Дебет «Відстрочені податкові активи»* 500
- Кредит «Податок на прибуток»* 500

$$\left(\frac{25\%}{100} \times 20000\right)$$

Оскільки це коригування впливає на прибуток дочірнього підприємства в сумі 1500 гр. од. після оподаткування (2000–500), слід здійснити коригування частки меншості:

<i>Дебет «Частка меншості»</i>	300
<i>Кредит «Частка меншості в прибутку (збитку)»</i>	300
$\left(\frac{20\%}{100} \times 1500\right)$	

Об'єднання запису кроку 3 при визначенні частки меншості і останнього запису надає загальну суму частки меншості 3700 гр. од. (4000–300).

Приклади, які були розглянуті, стосуються групи, в якій виключно материнське підприємство має частку в капіталі дочірнього. Дочірнє підприємство часток у капіталі інших підприємств групи (материнського та дочірнього) не має. В той же час, як свідчить практика, створюються групи, до складу яких входять дочірні підприємства зі складною структурою, тобто коли дочірнє підприємство має частку

в капіталі іншого дочірнього підприємства групи або материнського підприємства (взаємне володіння). В цьому випадку виникає пряма й непряма частка меншості, які потребують детального розгляду.

Пряма і непряма частки меншості

Однією з особливостей складної структури дочірнього підприємства, коли материнське підприємство має частку в дочірньому підприємстві, яке саме є материнським підприємством іншого дочірнього підприємства, є потреба класифікувати частку меншості володіння дочірніх підприємств на пряму частку меншості (ПЧМ) та непряму частку меншості (НЧМ). Приклад групи з прямою і непрямою частками меншості наведено на рис. 2.10.

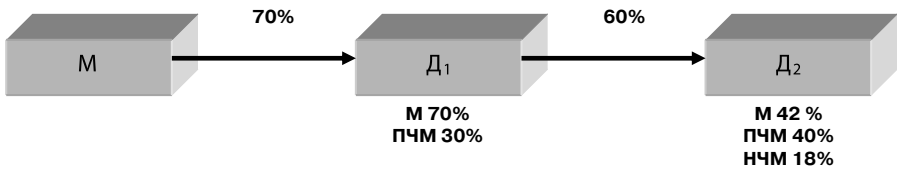

Рис. 2.10. Група з прямою і непрямою частками меншості

По відношенню до D_1 , частка меншості є прямою часткою в цьому підприємстві. Отже, частка меншості 30% визначається як пряма частка меншості. По відношенню до D_2 , так як материнське підприємство D_1 володіє 60% D_2 , пряма частка меншості складає 40% (тобто, частка меншості, яка володіє частками прямо в D_2).

Підприємство D_1 володіє 60% D_2 , проте це підприємство D_1 має двох власників: материнське підприємство «М» (70%) і пряму частку меншості (30%). Отже, «М» володіє 42% підприємства D_2 ($\frac{70\% \times 60\%}{100\%}$), в той час як непрямій частці меншості належить в D_2 18% ($\frac{30\% \times 60\%}{100\%}$).

Пряма частка меншості в D_1 відображається як непряма частка меншості в підприємстві D_2 , оскільки пряма частка меншості в D_1 прямо не володіє частками в підприємстві « D_2 ». Важливо зазначити, що непряма частка меншості в підприємстві D_2 є такою самою стороною (учасником), як пряма частка меншості в підприємстві « D_1 ».

Порядок обліку частки меншості для складної структури дочірнього підприємства, такої як відображено на рис. 2.10, залежить від послідовності, в якій було здійснення придбання. На наш погляд, слід розрізняти послідовні та непослідовні придбання. *Послідовним придбанням* є таке придбання, коли материнське підприємство «М» купує частки в дочірньому підприємстві «Д₁» до того, як підприємство «Д₁» купує свої частки в підприємстві «Д₂», або обидва придбання здійснюється на одну дату. *Непослідовне придбання* – це таке придбання, коли підприємство «Д₁» купує свої частки в підприємстві «Д₂» раніше, ніж підприємство «М» купує свої частки в підприємстві «Д₁». В цьому випадку одним із активів підприємства Д₁ є частка в підприємстві Д₂ і на справедливую вартість чистих активів підприємства «Д₁» впливає справедлива вартість чистих активів підприємства «Д₂».

Щодо підготовки консолідованих фінансових звітів, то слід зазначити, що кроки, здійснені при підготовці робочої таблиці є в основному такими самими як були розглянуті раніше. Основна відмінність полягає в тому, що мають місце два об'єднання, а не одне. Об'єднання підприємств «М» і «Д₁» та об'єднання підприємств «Д₁» і «Д₂» аналізуються в такий самий спосіб, як для будь-яких двох підприємств, що об'єднуються, оскільки об'єднання стосується двох підприємств в операції. Таким чином, можна констатувати таке:

- 1) аналіз придбання, записи оцінки об'єднання і записи до об'єднання для материнського підприємства «М₁», яке отримало контроль над підприємством «Д₁» є такими самими, як при об'єднанні двох підприємств;
- 2) аналіз придбання, записи оцінки об'єднання і записи до об'єднання для підприємства «Д₁», яке отримало контроль над підприємством «Д₂», є аналогічними, як при об'єднанні двох підприємств.

Важливою відмінністю є розрахунок частки меншості в капіталі, оскільки виникають пряма і непряма частки меншості. Основними правилами визначення частки меншості слід вважати такі:

- 1) пряма частка меншості є пропорційною часткою всіх складових капіталу, відображених дочірнім підприємством, – залишок капіталу включатиме суми до придбання і після придбання;
- 2) непряма частка меншості пропорційна лише частці капіталу дочірнього підприємства після придбання;

- 3) при розрахунку частки меншості в частині капіталу капітал консолідується, а не записується капітал, за яким розрахована частка меншості.

Таким чином, розраховуючи пряму й непряму частки меншості в капіталі, слід здійснити коригування для виключення будь-яких не-реалізованих прибутків (збитків), які виникають внаслідок операцій у межах групи. Розрахунок непрямої частки меншості включатиме лише два кроки розрахунку частки меншості, оскільки весь капітал на дату придбання є до придбання, а непрямої частки меншості на цю дату не було.

Розглянемо приклад складання записів робочої таблиці для консолідації фінансових звітів за МСФЗ при послідовному придбанні. При застосуванні П(с)БО розрахунок прямої частки меншості ґрунтується на балансовій вартості чистих активів.

Приклад 2.5. Використовуючи приклад М–Д₁–Д₂, наведений на рис. 2.10., припустимо, що підприємство «Д₁» сплатило 55 500 гр. од. за свою частку 60% у підприємстві «Д₂». Капітал підприємства «Д₂» на 1 січня 2003 р. становив, гр. од.:

Статутний капітал	40 000
Резервний капітал	30 000
Нерозподілений прибуток	15 000

Усі ідентифіковані активи і зобов'язання підприємства «Д₂» відображені за справедливою вартістю, за винятком таких активів:

Актив	Балансова вартість	Справедлива вартість
Основні засоби	50 000	55 000
Запаси	20 000	25 000

Очікується, що основні засоби використовуватимуться в майбутньому п'ять років. Щодо запасів, то 90% було реалізовано на 30 грудня 2003 р. і всі запаси були реалізовані 30 грудня 2004 р. Ставка податку на прибуток – 25%.

За звітний період, який закінчується 31 грудня 2005 року, прибуток становив 10 000 гр. од., залишок нерозподіленого прибутку на 1 січня 2004 року – 24 000 гр. од.

Складемо коригувальні записи, пов'язанні з придбанням підприємством «Д₁» контролю над підприємством «Д₂», враховуючи записи частки меншості, які відносяться до підприємства «Д₂».

<i>Аналіз придбання, гр. од.:</i>	
<i>Вартість об'єднання</i>	55 500
<i>Балансова вартість придбаних чистих активів</i>	51 000

$$\frac{60\%}{100} \times [40000+30000+15000]$$

<i>Вартісна різниця</i>	4500
<i>Дооцінка:</i>	
▪ <i>основних засобів</i> $\left(\frac{60\%}{100} \times 5000(1-0,25)\right)$	2250
▪ <i>запасів</i> $\left(\frac{60\%}{100} \times 5000(1-0,25)\right)$	2250
<i>Гудвіл</i>	0

Коригувальні записи на 31 грудня 2005 року:

1. Записи оцінки об'єднання підприємств

▪ <i>на суму дооцінки основних засобів</i>	
<i>Дебет «Основні засоби»</i>	5000
<i>Кредит «Відстрочені податкові зобов'язання»</i>	1250
<i>Кредит «Резерв оцінки об'єднання підприємств»</i>	3750
▪ <i>на суму амортизації дооцінки основних засобів</i>	
<i>Дебет «Амортизація основних засобів»</i>	1000
<i>Дебет «Нерозподілені прибутки» (1.01.04)</i>	1000
<i>Кредит «Знос основних засобів»</i>	2000
$\left(\frac{20\%}{100} \times 5000\right)$	
▪ <i>на суму тимчасової різниці при дооцінці основних засобів за звітний період</i>	
<i>Дебет «Відстрочені податкові зобов'язання»</i>	500
<i>Кредит «Податок на прибуток»</i>	250
<i>Кредит «Нерозподілені прибутки»</i>	250
▪ <i>на суму дооцінки запасів</i>	
<i>Дебет «Виробничі запаси»</i>	5000
<i>Кредит «Відстрочені податкові зобов'язання»</i>	1250
<i>Кредит «Резерв оцінки об'єднання»</i>	3750

- на суму дооцінки запасів за звітний період, які були реалізовані в звітному періоді (10%)

Дебет «Собівартість реалізації» 500

$$\left(5000 \times \frac{10\%}{100}\right)$$

Кредит «Податок на прибуток» 125

$$500 \times 0,25$$

Кредит «Перенесення з резерву оцінки об'єднання» 375

2. Записи, які враховують капітал дочірнього підприємства до придбання:

- на 1 січня 2003 р.

Виключення частки підприємства «Д₁» в капіталі підприємства «Д₂»:

Дебет «Статутний капітал» 24 000

Кредит «Довгострокові фінансові інвестиції» 24 000

$$(0,60 \times 40\,000)$$

Дебет «Резервний капітал» 18 000

Кредит «Довгострокові фінансові інвестиції» 18 000

$$(0,60 \times 30\,000)$$

Дебет «Резерв оцінки об'єднання підприємств» 4500

Кредит «Довгострокові фінансові інвестиції» 4500

$$0,6 \times [5000(1-0,25) + 5000(1-0,25)]$$

Дебет «Нерозподілені прибутки» 9000

Кредит «Довгострокові фінансові інвестиції» 9000

$$(0,60 \times 15\,000)$$

На 31 грудня 2004 р. всі запаси були реалізовані. Сума дооцінки запасів на дату придбання переноситься до нерозподіленого прибутку.

Виключення частки підприємства «Д₁» в капіталі підприємства «Д₂»:

Дебет «Нерозподілені прибутки» 11 025

Кредит «Довгострокові фінансові інвестиції» 11 025

$$(0,60 \times [15000 + 0,90(5000 - 1250)])$$

(запаси, реалізовані в попередньому періоді)

Дебет «Статутний капітал» 24 000

Кредит «Довгострокові фінансові інвестиції» 24 000

Дебет «Резервний капітал» 18 000

<i>Кредит «Довгострокові фінансові інвестиції»</i>	18 000
<i>Дебет «Резерв оцінки об'єднання підприємств»</i>	2475
<i>Кредит «Довгострокові фінансові інвестиції»</i>	2475
4500–0,60[0,90(5000–1250)]	

- перенесення частки підприємства «Д₂» в дооцінці запасів до нерозподіленого прибутку при реалізації 10% в поточному періоді:

<i>Дебет «Перенесення з резерву оцінки об'єднання»</i>	225
<i>Кредит «Резерв оцінки об'єднання підприємств»</i>	225
0,60×(500–125)	

3. Частка меншості в капіталі на дату придбання на 1 січня 2003 р. (крок 1 визначення частки меншості).

Пряма частка меншості – це отримана частка капіталу на дату придбання. Оскільки цей капітал є в наявності до придбання, то непряма частка меншості не визначається.

<i>Дебет «Нерозподілені прибутки» (1.01.2003)</i>	6000
<i>Кредит «Частка меншості»</i>	6000
0,40×15000	
<i>Дебет «Статутний капітал»</i>	16 000
<i>Кредит «Частка меншості»</i>	16 000
0,40×40000	
<i>Дебет «Резервний капітал»</i>	12 000
<i>Кредит «Частка меншості»</i>	12 000
0,40×30000	
<i>Дебет «Резерв оцінки об'єднання підприємств»</i>	3000
<i>Кредит «Частка меншості»</i>	3000
0,40×[5000(1–0,25)+5000(1–0,25)]	

4. Частка меншості в змінах капіталу підприємства «Д₂» від 1 січня 2003 р. до 31 грудня 2004 р. (крок 2 визначення частки меншості).

Пряма частка меншості 40% у підприємстві «Д₂» надає право на частину в змінах капіталу з 1 січня 2003 року до 31 грудня 2004 року. Залишок нерозподіленого прибутку був змінений з 15 000 гр.од. на дату придбання до 24 000 гр.од. на 31 грудня 2003 року. Для уникнення подвійного рахунку частки меншості в капіталі, коригувальний запис слід здійснити для виключення амортизації основних засобів:

<i>Дебет «Нерозподілені прибутки»(1.01.2004)</i>	3300
<i>Кредит «Частка меншості»</i>	3300
0,40×[24000–15000–(1000–250)]	

На пряму частку меншості впливає перенесення при консолідації доходу з резерву оцінки 90% реалізованих запасів (3375 гр. од.):

<i>Дебет «Частка меншості»</i>	1350
<i>Кредит «Резерв оцінки об'єднання підприємств»</i>	1350
0,40×0,90×[5000–(0,25×5000)]	

Непряма частка меншості 18% у капіталі підприємства «Д₂» надає право на частину змін у капіталі після придбання відносно цього періоду. Залишок нерозподіленого прибутку в сумі 24 000 гр. од. на 31 грудня 2003 р. включає три статті, пов'язані з капіталом до придбання:

- залишок у сумі 15 000 гр. од. на дату придбання;
- 3375 гр. од., перенесених з резерву оцінки об'єднання підприємств, пов'язані з 90% реалізованих запасів;
- витрати на амортизацію в сумі 750 гр. од. після оподаткування, пов'язані з основними засобами.

Щодо двох перших статей, то вплив може бути визначений із аналізу записів до придбання на 31 грудня 2004 р. В цьому записі коригування дебетується нерозподілений прибуток (1.01.2004 р.) у сумі 11025 гр. од. Ця сума відображає 60% (частка материнського підприємства) в залишку нерозподіленого прибутку дочірнього підприємства до придбання на 1 січня 2004 р. Загальний залишок

нерозподіленого прибутку підприємства «Д₂» до придбання:

$$\frac{11025}{0,60}, \text{ або } 18375.$$

Капітал після придбання в сумі нерозподіленого прибутку на 1.01.2004 р. буде:

$$24000 - \frac{11025}{0,60} - (1000 - 250) = 4875 \text{ гр. од.}$$

$$\text{Непряма частка меншості становить } \frac{18\%}{100} \times 4875 = 878 \text{ гр. од.}$$

Коригувальний запис на 31 грудня 2004 р., гр. од.:

<i>Дебет «Нерозподілені прибутки» (1.01.2004)</i>	878
<i>Кредит «Частка меншості»</i>	878

Складати будь-який запис, пов'язаний з резервом оцінки об'єднання, немає необхідності, оскільки:

1) це капітал до придбання;
 2) вплив перенесення здійснений при консолідації в розрахунок нерозподіленого прибутку.

5. Частка меншості в капіталі від 1 січня 2004 р. до 31 грудня 2004 р. (крок 3). Упродовж цього періоду підприємство «Д₂» визнало прибуток у сумі 10 000 гр. од.

Пряма частка меншості. Пряма частка меншості в прибутку коригується на вплив амортизації основних засобів і дохід від продажу залишку запасів:

<i>Дебет «Частка меншості в прибутку»</i>	3850
<i>Кредит «Частка меншості»</i>	3850
$0,40 \times [10000 - (1000 - 0,25 \times 1000) - (500 - 0,25 \times 500)]$	

Крім збільшення в капіталі через надбання прибутку, капітал підприємства «Д₂» за поточний період змінюється через перенесення з резерву оцінки об'єднання до нерозподіленого прибутку 375 гр. од. як результат продажу запасів, які були на дату придбання. Ця зміна в капіталі є рухом капіталу в межах капіталу до придбання і, отже, впливає лише на пряму частку меншості, а не на непряму частку меншості.

<i>Дебет «Перенесення з резерву оцінки об'єднання»</i>	150
<i>Кредит «Резерв оцінки об'єднання»</i>	150
$\left(\frac{40\%}{100}\right) \times (500 - 0,25 \times 500)$	

Непряма частка меншості. В записі до придбання на 31 грудня 2004 року відсутні коригування прибутку поточного періоду. Відсутні статті, які знаходяться під впливом капіталу до придбання, і потребують коригування при розрахунку непрямої частки меншості в прибутку звітного періоду. Проте, як у прикладі прямої частки меншості, слід здійснити коригувальні записи для амортизації основних засобів і продажу залишку запасів:

<i>Дебет «Частка меншості в прибутку»</i>	1598
<i>Кредит «Частка меншості»</i>	1598
$\left(\frac{18\%}{100}\right) \times (10000 - (1000 - 0,25 \times 1000) - (500 - 0,25 \times 500))$	

Непослідовне придбання

Розглянемо групу, в якій підприємство «У» є дочірнім підприємством «Х», а підприємство «Z» є дочірнім підприємством «У» (рис. 2.11).

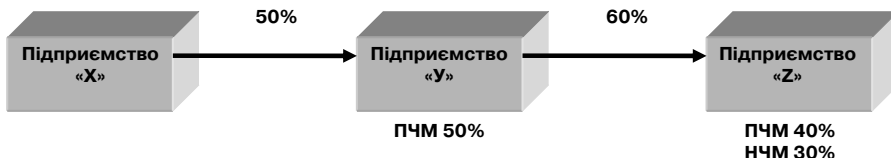

Рис. 2.11. Група з прямою та непрямою частками меншості

Були здійснені два придбання:

1 січня 2004 р. підприємство «У» придбало частку підприємства «Z».

1 січня 2005 р. підприємство «Х» придбало частку підприємства «У».

Проблемою непослідовного придбання є те, що по відношенню до придбання частки підприємства «У» підприємством «Х», один із активів підприємства «У» є часткою в підприємстві «Z». На дату придбання частки підприємства «У» підприємством «Х», справедлива вартість інвестиції в підприємство «Z» буде збільшеною за рахунок збільшення справедливої вартості чистих активів підприємства «Z». Тобто, коли підприємство «Х» розглядає справедливу вартість компенсації, сплаченої за частки підприємства «У», воно розглядає не лише вартість підприємства «У», а й вартість підприємства «Z». Справедлива вартість інвестиції підприємства «У» в підприємство «Z» залежить від збільшення вартості підприємства «Z» між 1 січня 2004 р. та 1 січня 2005 р.

Приклад 2.6. Припустимо, що підприємство «У» придбало 60% участі в капіталі підприємства «Z» на 1 січня 2004 року за 42 000 гр. од., коли чисті активи підприємства «Z» становили:

	Облікова вартість	Справедлива вартість
Статутний капітал	30 000	
Нерозподілений прибуток	23 000	
Разом	53 000	

	Облікова вартість	Справедлива вартість
Земля	20 000	30 000
Інші активи	33 000	33 000
Разом	53 000	

Аналіз придбання підприємством «У» частки підприємства «Z»,
гр. од.:

Вартість об'єднання	42 000
Балансова вартість придбаних чистих активів	31 800
$0,60 \times (30000 + 23000)$	
Вартісна різниця	10 200
Дооцінка землі	4500
$0,60 \times 10000 \times (1 - 0,25)$	
Гудвіл	5700

Записи для робочої таблиці на дату придбання 1 січня 2004 р.

1. Оцінка вартості об'єднання – підприємство « Z », гр. од.:

Дебет «Земельні ділянки»	10 000
Кредит «Відстрочені податкові зобов'язання»	2500
Кредит «Резерв оцінки об'єднання підприємств»	7500

2. Записи до придбання.

Виключення частки підприємства «У» у капіталі підприємства
«Z»:

Дебет «Статутний капітал»	18 000
Кредит «Довгострокові фінансові інвестиції» ($0,60 \times 30000$)	18 000
Дебет «Нерозподілені прибутки»	13 800
Кредит «Довгострокові фінансові інвестиції» ($0,60 \times 23000$)	13 800
Дебет «Резерв оцінки об'єднання»	4500
Кредит «Довгострокові фінансові інвестиції» ($0,60 \times 7500$)	4500
Дебет «Гудвіл при придбанні»	5700
Кредит «Довгострокові фінансові інвестиції»	5700
3. Частка меншості на дату придбання:	
Дебет «Статутний капітал»	12 000
Кредит «Частка меншості» ($0,40 \times 30000$)	12 000
Дебет «Нерозподілені прибутки»	9200

Кредит «Частка меншості» (0,40×23000)	9200
Дебет «Резерв оцінки об'єднання бізнесу»	3000
Кредит «Частка меншості» (0,40×7500)	3000

Припустимо, що на 1 січня 2005 р. підприємство «Х» придбало 50% капіталу підприємства «У» за 65 000 гр. од., коли чисті активи підприємства «У» і підприємства «Z» були такими:

Показник	Підприємство «У»		Показник	Підприємство «Z»	
	Облікова вартість	Справедлива вартість		Облікова вартість	Справедлива вартість
Статутний капітал	50 000		Статутний капітал	30 000	
Нерозподілений прибуток	60 000		Нерозподілений прибуток	30 000	
Резерв оцінки об'єднання *		12 120	Резерв оцінки об'єднання *		15 000
			Зобов'язання *		5000
Довгострокові інвестиції в «Z»	42 000	54 120	Земельні ділянки	20 000	40 000
Інші активи	68 000	68 000	Інші активи	40 000	40 000

* Пов'язано з оцінкою активів та землі після вирахування податків

Отже, по відношенню до підприємства «Z» на 1 січня 2005 р.:

- нерозподілений прибуток збільшився на 7000 гр. од. (з 23 000 до 30 000 гр. од.);
- справедлива вартість земельних ділянок збільшилася на 10 000 гр. од. (з 30 000 до 40 000 гр. од.).

Записи для робочої таблиці на 1 січня 2005 р.

Крім того, що підприємство «Х» придбало групу підприємств «Х–Z», активи цих підприємств «У» і «Z» були переоцінені на 1 січня 2005 р.

1. Записи оцінки об'єднання – підприємство «Z»:

Дебет «Земельні ділянки»	10 000
Кредит «Відстрочені податкові зобов'язання»	2500
Кредит «Резерв оцінки об'єднання»	7500
Дебет «Земельні ділянки»	10 000

Кредит «Відстрочені податкові зобов'язання» 2500

Кредит «Резерв оцінки об'єднання» 7500

Такі окремі записи необхідні для визначення частки меншості (в наступних періодах ці записи можна об'єднувати).

2. Запис до придбання на 1 січня 2005 р.: підприємство «У–Z».
Запис незмінний на 1 січня 2004 р. (дату придбання):

Дебет «Статутний капітал» 18 000

Кредит «Довгострокові фінансові інвестиції» 18 000

Дебет «Нерозподілені прибутки» 13 800

Кредит «Довгострокові фінансові інвестиції» 13 800

Дебет «Резерв оцінки об'єднання» 4500

Кредит «Довгострокові фінансові інвестиції» 4500

Дебет «Гудвіл при придбанні» 5700

Кредит «Довгострокові фінансові інвестиції» 5700

3. 40% прямої частки меншості на дату придбання.

Відсутні зміни у запису на 1 січня 2004 р.:

Дебет «Статутний капітал» 12 000

Кредит «Частка меншості» 12 000

Дебет «Нерозподілені прибутки» 9200

Кредит «Частка меншості» 9200

Дебет «Резерв оцінки об'єднання» 3000

Кредит «Частка меншості» 3000

4. 40% прямої частки меншості капіталу від 1 січня 2004 р.
до 1 січня 2005 р.:

Дебет «Нерозподілені прибутки» 2800

Кредит «Частка меншості» 2800

(0,40×7000)

Дебет «Резерв оцінки об'єднання» 3000

Кредит «Частка меншості» 3000

(0,40×7500 – земля)

Пряма частка меншості 30% не визначається на цьому етапі, оскільки відсутній прибуток підприємства «Z» після придбання. Частка меншості в підприємстві «У» (є такою самою частиною як непрямая частка меншості в підприємстві «Z») отримує частину резервів оцінки об'єднання в підприємстві «У» на 1 січня 2005 року

внаслідок збільшення вартості підприємства «Z» між 1 січня 2004 р. та 1 січня 2005 р. Отже, капітал після придбання, в якому непряма частка меншості в підприємстві «Z» має право на частку, має враховуватися після 1 липня 2005 р.

5. Записи оцінки об'єднання – підприємство «У» на 1 січня 2005 р.:

<i>Дебет «Довгострокова фінансова інвестиція в «Z»</i>	12120
<i>Кредит «Резерв оцінки об'єднання»</i>	12120
(54120–42000)	

Слід зазначити, що тільки 42 000 гр. од. виключається з записів до придбання для підприємства «У» та «Z».

Розрахунок здійснено на підставі аналізу придбання для підприємства «X–У», гр. од.:

<i>Вартість об'єднання</i>	65 000
<i>Балансова вартість придбаних чистих активів</i>	55 000
$0,50 \times (50\,000 + 60\,000)$	
<i>Вартісна різниця</i>	10 000
<i>Дооцінка довгострокової фінансової інвестиції в «Z»</i>	6060
$0,50 \times 12\,120$	
<i>Гудвіл</i>	3940

6. Записи до придбання: підприємство «X–У».

▪ виключення інвестиції в «У»:

<i>Дебет «Статутний капітал»</i>	25 000
<i>Кредит «Довгострокова фінансова інвестиція в «У»</i>	25 000
$0,50 \times 50\,000$	
<i>Дебет «Нерозподілені прибутки»</i>	30 000
<i>Кредит «Довгострокова фінансова інвестиція в «У»</i>	30 000
$0,50 \times 60\,000$	
<i>Дебет «Резерв оцінки об'єднання»</i>	6060
<i>Кредит «Довгострокова фінансова інвестиція в «У»</i>	6060
$0,50 \times 12\,120$	
<i>Дебет «Гудвіл при придбанні»</i>	3940
<i>Кредит «Довгострокова фінансова інвестиція в «У»</i>	3940
<i>Дебет «Нерозподілені прибутки»</i>	4200
<i>Кредит «Довгострокова фінансова інвестиція в «Z»</i>	4200
$0,60 \times 7000$	
<i>Дебет «Резерв оцінки об'єднання»</i>	4500

<i>Кредит «Довгострокова фінансова інвестиція в «Z»</i>	4500
0,60×7500	
<i>Дебет «Гудвіл при придбанні»</i>	3420
<i>Кредит «Довгострокова фінансова інвестиція в «Z»</i>	3420

Частка «У» у перевищенні гудвілу між 1.01.2004 р. та 1.01.2005 р.

Гудвіл не переоцінюється на 1.01.2005 р. Отже, відсутні частки в капіталі, визнані як понесені з активами, такими як земля.

7. 50% пряма частка меншості в підприємстві «У»:	
<i>Дебет «Статутний капітал»</i>	25 000
<i>Кредит «Частка меншості»</i>	25 000
0,50×50000	
<i>Дебет «Нерозподілені прибутки»</i>	30 000
<i>Кредит «Частка меншості»</i>	30 000
0,50×60000	
<i>Дебет «Резерв оцінки об'єднання»</i>	6060
<i>Кредит «Частка меншості»</i>	6060
0,50×12120	

Робочу таблицю для консолідації фінансових звітів узагальнено (табл. 2.8).

Відображення частки меншості в консолідованих фінансових звітах групи залежить від правил, якими керуються при складанні звітності. Відповідно до МСБО 27 «Консолідовані та окремі фінансові звіти», частка меншості повинна бути представлена в консолідованому балансі в межах статей капіталу, окремо від капіталу материнського підприємства.

Згідно з колишньою редакцією МСБО 27 «Консолідовані фінансові звіти та облік інвестицій в дочірні підприємства», в консолідованому балансі частку меншості в чистих активах дочірніх підприємств розраховували і вказували окремо від зобов'язань і капіталу акціонерів материнського підприємства:

- 1) між статтями зобов'язань і власного капіталу;
- 2) у складі власного капіталу, розділеного на частку власників материнського підприємства і частку інших акціонерів – меншості.

У П(с)БО 20 передбачено відображення частки меншості в консолідованому балансі окремо від зобов'язань і власного капіталу мате-

Таблиця 2.8. Робоча таблиця для складання консолідованих звітів при непослідовному придбанні дочірніх підприємств

Фінансові звіти	«Х»	«У»	«Z»	Коригування		Частка меншості		Консолі дована сума				
				№	Дебет	Кредит	№		Дебет	Кредит	№	
Статутний капітал	90 000	50 000	30 000	2	18 000		3	12 000				90 000
				6	25 000		7	25 000				
Нерозподілені прибутки	80 000	60 000	30 000	2	13 800		3	9200				80 000
				6	30 000		4	2800				
				6	4200		7	30 000				
Резерв оцінки об'єднання	-	-	-	2	4500	7500	1	3000				-
				6	6060	7500	1	3000				
				6	4500	12 120	5	6060				
Зобов'язання	-	-	-			2500	1					5000
						2500	1					
Частка меншості										24 200		91 060
										2800		
										3000		
										61 060		
	170 000	110 000	60 000									266 060
Інвестиція в «У»	65 000	-	-	5		65 000	6					-
Інвестиція в «Z»	-	42 000	-	5	12 120	42 000	2					
						12 120	6					
Земельні ділянки	-	-	20 000	1	10 000							40 000
				1	10 000							
	105 000	68 000	40 000									213 000
Гудвіл	-	-	-	2	5700							13 060
				6	3940							
				6	3420							
	170 000	110 000	60 000		151 240	151 240				91 060		266 060

ринського підприємства в окремому рядку, що вписується, «Частка меншості». У консолідованому звіті про фінансові результати частку меншості відображають в окремому рядку, що вписується, «Частка меншості» від'ємною величиною у дужках.

Статті 21,23 Сьомої Директиви охоплюють вимоги розкриття в консолідованих звітах частки меншості. Так, стаття 21 містить вимогу показувати в консолідовану балансі суму, що відноситься до акцій (часток) дочірніх підприємств, включених до консолідації, якими володіють інші особи, ніж підприємства, які входять до консолідації, як окрему статтю з відповідним заголовком. Стаття 23 містить вимогу показувати в консолідованому звіті про прибуток та збиток суму будь-якого прибутку або збитку, що відноситься до акцій (часток) дочірніх підприємств, включених до консолідації, якими володіють інші особи ніж підприємства, включені до консолідації, як окрему статтю з відповідним заголовком.

2.4. Особливості обліку внутрішньогрупових операцій

Кожний раз коли пов'язані сторони здійснюють продаж товарно-матеріальних цінностей або надання грошових коштів один одному, окремі юридичні підприємства розкривають вплив цих операцій на активи та зобов'язання, прибутки та збитки, відображені в індивідуальних звітах. Наприклад, якщо дочірнє підприємство реалізує запаси материнському підприємству, це дочірнє підприємство відображає продаж запасів, включаючи прибуток від продажу і зменшення запасів в активах, а материнське підприємство відображає в обліку придбання запасів за сумою, сплаченою дочірньому підприємству.

При підготовці консолідованих фінансових звітів, показники індивідуальних фінансових звітів юридичних одиниць складаються разом. Отже, консолідовані фінансові звіти включають не лише результати групи при операціях із зовнішніми сторонами (тобто, за межами групи), але й також результати операцій у межах групи. Ці протиріччя виникають у зв'язку з метою складання консолідованих фінансових звітів, що полягає в забезпеченні інформацією про фінансові результати й фінансовий стан групи як результат їхніх ділових стосунків із зовнішніми партнерами. Отже, вплив операцій у межах групи повинен бути скоригованим для підготовки консолідованих фінансових звітів.

Вимога для повного коригування на вплив внутрішньогрупових операцій зазначена в п. 24 МСБО 27 «Консолідовані та окремі фінансові звіти», в якому зазначається: «Внутрішньогрупові залишки, операції, прибуток і витрати слід виключати повністю».

В п. 11 П(с)БО 20 «Консолідована фінансова звітність» вказано, що при складанні консолідованої фінансової звітності підлягають виключенню:

- сума внутрішньогрупових операцій та внутрішньогрупового сальдо;
- сума нереалізованих прибутків та збитків від внутрішньогрупових операцій (крім збитків, які не можуть бути відшкодовані).

Вимога коригування на повний вплив операцій є такою, що узгоджується з концепцією консолідації економічної одиниці, так як материнське і дочірнє підприємство є групою.

Поряд з коригуванням на вплив операцій, які здійснені за поточний період, також необхідне коригування консолідованих фінансових звітів на вплив операцій за попередні періоди. Оскільки регулюючі запаси застосовуються лише в робочій таблиці, а не на рахунках ні материнського, ні дочірнього підприємства, повинен бути розглянутий будь-який продовжений вплив операцій попередніх періодів. Це вплив таких операцій, як позика між материнським і дочірнім підприємствами, коли залишок, належний на кінець чисельних періодів, скорочується впродовж періоду внаслідок часткового відшкодування. Подібно до цього, коли активи, такі як запаси, переносяться на кінець одного періоду і потім залишаються на початок наступного періоду, коригування при консолідації слід здійснити за два періоди.

Деякі внутрішньогрупові операції не впливають на поточні суми активів і зобов'язань (наприклад, коли винагорода менеджменту сплачена одним підприємством іншому в межах групи). У цьому випадку під впливом знаходяться статті доходів та витрати. Проте за інших обставин мають місце активи і зобов'язання, визнані групою в сумах, що відрізняються від сум, визнаних окремими юридичними особами. Наприклад, коли дочірнє підприємство реалізує запаси материнському за 2000 гр. од., собівартість яких для дочірнього становить 1600 гр. од.. Материнське підприємство визнає запаси за собівартістю 2000 гр. од., тоді як собівартість запасів для групи становить лише 1600 гр. од. Регулюючі записи необхідно здійснити

для коригування прибутку внутрішньогрупової операції й облікової суми запасів.

Відповідно до МСБО 12 «Податки на прибуток» та П(с)БО 17 «Податок на прибуток», повинні бути задіяні рахунки відстрочених податків, коли мають місце тимчасові різниці між обліковою сумою активу й зобов'язання та їхньою податковою базою. Будь-яка різниця між обліковою сумою активу й зобов'язання та їхньою податковою базою в юридичної особи в межах групи обліковується юридичною особою. Проте при консолідації, по відношенню до внутрішньогрупових операцій, коригування повинні бути здійснені до облікової вартості активу або зобов'язання. Звідси, при коригуванні внутрішньогрупових операцій, де мають місце зміни облікової вартості активів і зобов'язань, будь-який пов'язаний вплив податку повинен бути розглянутий. У п. 25 МСБО 27 «Консолідовані та окремі фінансові звіти» зазначено про необхідність застосовувати облік податкового впливу для тимчасових різниць, які виникають при виключенні прибутків і збитків у разі внутрішньогрупових операцій.

Наприклад, припустимо, що актив визнано дочірнім підприємством за обліковою сумою 2000 гр. од., і що податкова база становить 1600 гр. од. В обліку дочірнього підприємства буде враховано тимчасову різницю 400 гр. од. та збільшення податкового зобов'язання на 100 гр. од. (при ставці податку на прибуток 25%). Якщо при консолідації коригування здійснюються для зменшення облікової суми активу, наприклад 1900 гр. од., то регулюючі записи при консолідації повинні включати коригування податкового впливу зміни облікової суми активу, зменшуючі відстрочене податкове зобов'язання на 25 гр. од. ($0,25 \times 100$ гр. од.). У консолідованих фінансових звітах буде показане відстрочене податкове зобов'язання в сумі 75 гр. од. ($100 - 25$). Об'єднання записів податкового впливу в дочірнього підприємства і коригувань податкового впливу при консолідації буде враховувати тимчасові різниці і примушуватиме групу показувати актив за 1900 гр. од. і податкову базу 1600 гр. од., відстрочені податкові зобов'язання 75 гр. од. [$0,25 \times (1900 - 1600)$].

Цей приклад показує, що при підготовці коригувань при консолідації необхідно розглянути записи податкового впливу, здійснені окремими підприємствами в групі.

У п. 25 МСБО 27 «Консолідовані та окремі фінансові звіти» зазначено, що прибутки та збитки, які виникають внаслідок внутрішньогрупових операцій, потребують здійснення коригування для

визнання за статтями активів. Ці прибутки можуть бути описані як «нереалізовані прибутки». Критерієм реалізації є залучення зовнішньої сторони до активу, задіяного у внутрішньогруповій операції. Якщо актив (запаси) передано від дочірнього підприємства до материнського (або навпаки), то зовнішнє підприємство не залучено до цієї операції. Прибуток, зароблений дочірнім підприємством, нереалізований для групи. Якщо материнське підприємство потім реалізує ці запаси підприємству, зовнішньому по відношенню до групи, внутрішньогруповий прибуток стає реалізованим по відношенню до групи. Наприклад, припустимо, що дочірнє підприємство «Д» продає запаси материнському підприємству «М» за 1000 гр. од. і що собівартість запасів для підприємства «Д» становить 900 гр. од. Прибуток за цією операцією нереалізований. Якщо материнське підприємство реалізує запаси зовнішньому по відношенню до групи підприємству за 1000 гр. од., то внутрішньогруповий прибуток стає реалізованим.

Група продала запаси зовнішньому підприємству за 1000 гр. од., собівартість яких становила 900 гр. од. Група заробила прибуток 100 гр. од. Отже, коригування прибутків при внутрішньогруповому продажі запасів залежить від того, чи підприємство групи реалізувало запаси підприємству, зовнішньому по відношенню до групи. Іншими словами, коригування залежить від того, чи підприємство групи ще утримує деякі або всі передані в межах групи запаси як кінцеві запаси на кінець звітного періоду.

Коли запаси передані в межах групи в поточному періоді й деякі або всі запаси ще не реалізовані на кінець звітного періоду, основні регулюючі записи будуть такими:

Дебет «Дохід від реалізації»

Кредит «Собівартість реалізації»

Кредит «Виробничі запаси»

Коригування до запасів ґрунтується на прибутку, що залишається в запасах на кінець періоду:

Дебет «Відстрочені податкові активи»

Кредит «Податок на прибуток»

При складанні консолідованих фінансових звітів для усунення подвійного впливу на статті активів, зобов'язань, доходу та витрат слід врахувати та здійснити коригування таких внутрішньогрупових операцій:

- продаж запасів;

- продаж необоротних активів;
- реалізація прибутків (збитків) при продажу активу, який підлягає амортизації;
- переведення активу зі складу запасів до складу необоротних активів;
- переведення активу зі складу необоротних активів до складу запасів;
- внутрішньогрупові послуги;
- внутрішньогрупові запозичення;
- внутрішньогрупові дивіденди, оголошені й сплачені після придбання.

Продаж запасів. Припустимо, що підприємство «М» володіє всіма акціями підприємства «Д», і процес консолідації завершується на 31 грудня 2006 р. Ставка податку на прибуток 25%. 1 червня 2006 р. підприємство «М» придбало за 20 000 гр. од. запаси в підприємства «Д». Собівартість запасів у підприємства «Д» становить 16 000 гр. од.

Облікові записи 1 червня 2006 р.:

▪	підприємство «Д»:	
	<i>Дебет «Рахунки в банках»</i>	20 000
	<i>Кредит «Дохід від реалізації»</i>	20 000
	<i>Дебет «Собівартість реалізованих»</i>	16 000
	<i>Кредит «Виробничі запаси»</i>	16 000
▪	підприємство «М»:	
	<i>Кредит «Виробничі запаси»</i>	20 000
	<i>Кредит «Рахунки в банках»</i>	20 000

З точки зору групи, ця операція не пов'язана з продажем запасів будь-якому підприємству за межі групи, в той час група не купує запасів від зовнішніх підприємств. Отже, якщо фінансові звіти підприємств «М», «Д» скласти з метою консолідації, статті «Дохід від реалізації», «Собівартість реалізації», «Виробничі запаси» слід скоригувати при консолідації, оскільки консолідовані фінансові звіти повинні показувати лише результати операцій із зовнішніми підприємствами по відношенню до групи.

1. Припустимо, на 31 грудня 2006 р. всі запаси, реалізовані підприємством «Д» підприємству «М», ще залишаються не-реалізованими.

Регулюючі записи на 31 грудня 2006 р.:

а) Дебет «Дохід від реалізації»	20 000
Кредит «Собівартість реалізації»	16 000
Кредит «Виробничі запаси»	4 000
б) Дебет «Відстрочені податкові активи»	1000
Кредит «Податок на прибуток»	1000
(0,25 × 4000)	

Визнання відстроченого податкового активу засвідчує, що група очікує заробити прибутки в майбутньому і відсутня необхідність сплати податку до бюджету. Коли запаси будуть реалізовані материнським підприємством у майбутньому періоді, тимчасова різниця буде віднесена на резерви.

Коригування продажу є необхідним для виключення впливу первісного продажу в поточному періоді. Оскільки зовнішнє підприємство не залучене до продажу запасів, весь прибуток від внутрішньогрупової операції є нереалізованим. Фрагмент робочої таблиці для консолідації показано в табл. 2.9.

- Припустимо, на 31 грудня 2006 р. материнське підприємство реалізувало зовнішньому підприємству запаси собівартістю 15 000 гр. од. за 28 000 гр. од. Отже, запаси на суму 5000 гр. од. залишилися на 31 грудня 2006 р.

Регулюючі записи на 31 грудня 2006 р. з метою підготовки консолідованих фінансових звітів:

Дебет «Дохід від реалізації»	20 000
Кредит «Собівартість реалізації»	19 000
Кредит «Виробничі запаси»	1000

Таблиця 2.9. Фрагмент робочої таблиці для консолідації фінансових звітів

Стаття	Материнське підприємство	Дочірнє підприємство	Коригування				Група
			№	Дебет	Кредит	№	
Дохід від реалізації	0	20 000	а	20 000			-
Собівартість реалізації	0	<u>16 000</u>			16 000	а	-
Валовий прибуток		4 000					-
Витрати на податок		<u>1000</u>			1000	б	-
Прибуток		3000					-

Запаси	20 000	0			4 000	a	16 000
Відстрочений податковий актив	0	0	б	1000			1000

Загальний дохід від продажу, врахований юридичними особами, становить 48 000 гр. од. (зокрема, 20 000 гр. од. зароблених підприємством «Д» і 28 000 гр. од., зароблених підприємством «М»). Дохід від продажу групи, при продажі зовнішньому підприємству становить 28 000 гр. од. Коригування до доходу від реалізації складатиме 20 000 гр. од. – суму, необхідну для виключення доходу від реалізації в межах групи.

Загальна собівартість реалізації, врахована підприємствами групи, становить 31 000 гр. од. (16 000 гр. од. у підприємства «Д» і 15 000 гр. од. ($0,75 \times 20\,000$) у підприємства «М»). Собівартість продажу групи 12 000 гр. од. ($0,75 \times 16\,000$). Звідси, коригування при консолідації на 19 000 гр. од. ($31\,000 - 12\,000$), тобто суму собівартості продажу за вирахуванням собівартості групи.

Слід зазначити, що поєднання коригувань доходу від реалізації і собівартості реалізації призводить до суми 1000 гр. од., які впливатимуть на зменшення прибутку до оподаткування.

При передачі запасів від підприємства «Д» до підприємства «М», в той час як $\frac{3}{4}$ запасів було реалізовано підприємством «М» зовнішньому підприємству, сума прибутку 3000 гр. од. є реалізованою групою і лише 1000 гр. од. прибутку залишається в кінцевих запасах нереалізованою. Ця сума нереалізованого прибутку коригується з метою складання робочої таблиці для консолідації.

Коригування податкового впливу. Облікова сума запасів зменшується на 1000 гр. од., оскільки облікова сума запасів групи становить 1000 гр. од. і менша за облікову суму запасів підприємства «М». Це призводить до збільшення вираховуваної тимчасової різниці 1000 гр. од. Отже, відстрочений податковий актив становить 250 гр. од. ($25\% : 100 \times 1000$).

Коригувальний запис:

Дебет «Відстрочені податкові активи»	250
Кредит «Податок на прибуток»	250

- Припустимо, на кінець року 31 грудня 2006 р. материнське підприємство «М» реалізувало всі запаси зовнішньому підприємству за 36 000 гр. од.

Розрахунок прибутку, гр. од.:
підприємство «Д» 4 000 (20 000 – 16 000)
підприємство «М» 16 000 (36 000 – 20 000)
Загальний прибуток 20 000
Прибуток групи =
Ціна продажу зовнішньому підприємству – Собівартість для групи
Прибуток групи 20 000 (36 000 – 16 000)

Обліковий прибуток еквівалентний прибутку групи, тому немає необхідності коригувати прибуток для консолідації. Оскільки всі запаси були реалізовані зовнішньому підприємству, внутрішньогруповий прибуток є реалізованим для групи. Проте коригування для доходу від реалізації та собівартості реалізації необхідно здійснити:

<i>Дебет «Дохід від реалізації»</i>	<i>20 000</i>
<i>Кредит «Собівартість реалізації»</i>	<i>20 000</i>

Дохід від реалізації в межах групи становить 36 000 гр. од., тоді як дохід від реалізації юридичних одиниць – 56 000 гр. од. (20 000 + 36 000). Отже, дохід від продажу повинен бути зменшений на 20 000 гр. од.

Загальна сума визнаної собівартості реалізації 36 000 гр. од., для дочірнього підприємства «Д» – 16 000 гр. од. і для материнського підприємства «М» – 20 000 гр. од. Собівартість реалізації групи становить первісна собівартість переданих запасів 16 000 гр. од. Звідси, собівартість реалізації зменшується на 20 000 гр. од. при консолідації. Оскільки відсутнє коригування облікових сум активів і зобов'язань, немає необхідності для будь-якого коригування податкового впливу.

Будь-які передані запаси можуть залишатися нереалізованими на кінець одного періоду і на початок наступного періоду. Оскільки коригування здійснюються лише в робочій таблиці і не відображаються в обліку юридичної одиниці, будь-які різниці в залишках між юридичними особами і консолідованою групою на кінець одного періоду повинні існувати на початок наступного періоду.

Приклад 2.7. На 1 січня 2006 р. дочірнє підприємство «Д» мало запаси собівартістю 14 000 гр. од., придбані в материнського підприємства «М» у грудні 2005 р. Запаси обліковувались у підприємства «М» за 9000 гр. од. Ставка податку на прибуток – 25%.

При підготовці консолідованих звітів на 31 грудня 2005 р. такі регулюючі записи для 5000 гр. од. нереалізованого прибутку в кінцевих запасах слід здійснити в робочій таблиці:

а) Дебет «Дохід від реалізації»	14 000
Кредит «Собівартість реалізації»	9000
Кредит «Виробничі запаси»	5000
б) Дебет «Відстрочені податкові активи»	1250
Кредит «Податок на прибуток»	1250
$\frac{25\%}{100} \times 5000$	

Оскільки кінцеві запаси на 31 грудня 2005 року стають запасами на початок наступного року, то необхідно здійснити коригування в консолідованих фінансових звітах, підготовлених на 31 грудня 2006 р.:

Дебет «Нерозподілені прибутки»	5000
Кредит «Собівартість реалізації»	5000

Припустимо, що запаси реалізовані зовнішньому підприємству в поточному періоді. При здійсненні останнього коригування собівартість реалізації зменшується на суму 5000 гр. од. Собівартість реалізації відображена підприємством «Д» в 2006 р. на 5000 гр. од. більше ніж та, що група хотіла показати, оскільки собівартість реалізації, відображена материнським підприємством «М», становить 14 000 гр. од., в той час як собівартість реалізації групи – лише 9000 гр. од. Зменшення собівартості реалізації означає збільшення прибутку. Звідси, в 2006 р. прибуток групи є більшим за суму прибутку юридичних одиниць.

Дебетове коригування початкового залишку нерозподіленого прибутку зменшує цей залишок. Це означає, що група відображає менший прибуток в попередніх роках, ніж суму нерозподіленого прибутку, враховану юридичними одиницями. Це має місце, оскільки в грудні 2005 р. підприємство «М» відобразило 5000 гр. од. прибутку від продажу запасів підприємству «Д», і цей прибуток не визнаватиметься групою до 2006 р.

Записи, що відображають податковий вплив:

- якщо коригування податкового впливу за попередній період було здійснено в наступних періодах:

Дебет «Відстрочені податкові активи»	1250
Кредит «Нерозподілені прибутки» (01.01.2006)	1250

При продажу запасів у 2006 р. відстрочений податковий актив резервується:

Дебет «Податок на прибуток»	1250
Кредит «Відстрочені податкові активи»	1250

При об'єднанні цих двох записів:

Дебет «Податок на прибуток» 1250

Кредит «Нерозподілені прибутки» (01.01.2006) 1250

Коригування собівартості продажу, нерозподіленого прибутку і податку на прибуток можна об'єднати в один запис:

Дебет «Податок на прибуток» 1250

Дебет «Нерозподілені прибутки» 3750

Кредит «Собівартість реалізації» 5000

Цей запис не впливає на кінцевий залишок нерозподіленого прибутку на 31 грудня 2006 року. Оскільки запаси реалізовані за межі групи, то прибуток по внутрішньогруповим операціям є реалізованим для групи.

Якщо запаси передані в попередньому періоді і частина або всі запаси залишаються на початок звітного періоду, то регулюючі записи будуть такі:

а) Дебет «Нерозподілені прибутки» (на початок періоду)

Кредит «Собівартість реалізації»

б) Дебет «Податок на прибуток»

Кредит «Нерозподілені прибутки» (на початок періоду)

Щоб підготувати регулюючі записи, необхідно визначити розподіл часу операції (на які звітні періоди вона припадає).

Продаж необоротних активів. Поряд з продажем запасів можливий продаж необоротних активів у межах групи.

Регулюючі записи показуються в двох аспектах:

1) записи для коригування будь-якого прибутку або збитку від продажу необоротного активу;

2) записи щодо амортизації необоротного активу після продажу.

Реалізація прибутку чи збитку від продажу стосується амортизації переданого активу, тому слід здійснити записи по амортизації. Якщо передано актив, який не амортизується, лише перший з цих двох записів слід здійснити і визнати реалізований прибуток або збиток, подібно запасам у момент продажу необоротного активу зовнішньому підприємству.

У рік передачі регулюючі записи для консолідованої звітності будуть такі:

а) Дебет «Дохід від реалізації необоротних активів»

Кредит «Собівартість реалізованих необоротних активів»

Кредит «Основні засоби»

б) Дебет «Відстрочені податкові активи»

Кредит «Податок на прибуток»

В наступний рік після передачі:

а) Дебет «Нерозподілені прибутки» (залишок на початок)

Кредит «Основні засоби»

б) Дебет «Відстрочені податкові активи»

Кредит «Нерозподілені прибутки» (залишок на початок)

Якщо отримано збитки від передачі необоротного активу, то коригування потребують виключення збитку і приведення необоротного активу до собівартості групи. Запис податкового впливу здійснюється тоді, коли визнається відстрочене податкове зобов'язання. Запис при консолідації буде такий:

а) Дебет «Основні засоби»

Дебет «Дохід від реалізації необоротних активів»

Кредит «Собівартість реалізованих необоротних активів»

б) Дебет «Податок на прибуток»

Кредит «Відстрочені податкові зобов'язання»

У наступний рік після передачі регулюючі записи будуть такі:

а) Дебет «Основні засоби»

Кредит «Нерозподілені прибутки» (на початок)

б) Дебет «Нерозподілені прибутки» (на початок)

Кредит «Відстрочені податкові зобов'язання»

У п. 25 МСБО 27 «Консолідовані та окремі фінансові звіти» зазначається, що внутрішньогрупові збитки можуть означати зменшення корисності. В цьому випадку збиток від зменшення корисності й пов'язані накопичені збитки від зменшення корисності будуть визнаватися в робочій таблиці для консолідації звітів.

Приклад 2.8. 1 січня 2006 р. материнське підприємство «М» реалізувало дочірньому підприємству «Д» устаткування за 37 000 гр. од. Собівартість устаткування у підприємства «М» становила 40 000 гр. од.

Витрати на амортизацію у підприємства «М» становили 10% собівартості, а в підприємства «Д» – 6% собівартості. Сума нарахованого зносу у підприємства «М» – 4000 гр. од. Ставка податку на прибуток – 25%.

Облікові записи у підприємств на дату придбання 1 січня 2006 р. будуть такі:

▪ Материнське підприємство «М»:

а) Дебет «Рахунки в банках»

37 000

Кредит «Дохід від реалізації необоротних активів»

37 000

<i>б) Дебет «Собівартість реалізованих необоротних активів»</i>	<i>36 000</i>
<i>Дебет «Знос основних засобів»</i>	<i>4000</i>
<i>Кредит «Основні засоби»</i>	<i>40 000</i>

▪ *Дочірнє підприємство Д»:*

<i>Дебет «Основні засоби»</i>	<i>37 000</i>
<i>Кредит «Рахунки в банках»</i>	<i>37 000</i>

Регулюючий запис для робочої таблиці:

<i>Дебет «Дохід від реалізації необоротних активів»</i>	<i>37 000</i>
<i>Кредит «Собівартість реалізованих необоротних активів»</i>	<i>36 000</i>
<i>Кредит «Основні засоби»</i>	<i>1000</i>

З точки зору групи, відсутній продаж основних засобів зовнішньому по відношенню до групи підприємству. Тоді як юридична одиниця підприємство «М» відображає в обліку дохід від реалізації необоротних активів, регулюючі записи пов'язані з виключенням впливу доходу від реалізації необоротних активів. Як результат продажу устаткування відображається в обліку підприємства «Д» за собівартістю 37 000 гр. од. З точки зору групи, вартість устаткування на час передачі в межах групи – це облікова сума, відображена підприємством продавцем «М» (36 000 гр. од.). Отже, цей актив відображається в консолідованих фінансових звітах за собівартістю групи. Регулюючий запис необхідно здійснити, щоб зменшити вартість активу від відображеної суми 37 000 гр. од. до собівартості групи 36 000 гр. од. Звідси, необхідно кредитувати рахунок «Основні засоби» на 1000 гр. од.

За МСФЗ, немає необхідності розкривати окремо дохід від продажу необоротних активів, облікову вартість реалізованого активу. Деякі записи можуть розкривати на основі «нетто» прибуток або збиток від продажу необоротних активів.

У прикладі прибуток від продажу устаткування для материнського підприємства «М» становить 1000 гр. од. Якщо підприємство «М» відобразить прибуток від продажу необоротних активів, регулюючий запис буде такий:

<i>Дебет «Прибуток від реалізації необоротних активів»</i>	<i>1000</i>
<i>Кредит «Основні засоби»</i>	<i>1000</i>

У консолідованому звіті про фінансові результати буде відображений прибуток або збиток від продажу необоротного активу.

Регулюючі записи зменшать вартість устаткування на 1000 гр. од. Подібно до запасів, будь-яке коригування при консолідації облікової вартості активу забезпечує різницю між обліковою вартістю і податковою базою активу. Тому, має місце вирахування тимчасової різниці по відношенню до устаткування. Необхідно визнати відстрочений податковий актив і скоригувати податок на прибуток на суму 250 гр. од. $\left(\frac{25\%}{100} \times 1000\right)$.

Регулюючий запис:

<i>Дебет «Відстрочені податкові активи»</i>	250
<i>Кредит «Податок на прибуток»</i>	250

Відстрочений податковий актив визнається, оскільки має місце зменшення облікової вартості активу. Це може фактично бути зменшенням відстроченого податкового зобов'язання, яке з'являється в юридичної особи, якщо з деяких причин облікова сума активу в юридичної особи більша за податкову базу активу.

До тих пір доки актив, що амортизується залишається в межах групи, регулюючий запис слід здійснити для зменшення прибутку попереднього періоду і зменшення собівартості активу, як записано в обліку підприємства «Д». Регулюючий запис у наступний рік після року продажу активу:

<i>Дебет «Нерозподілені прибутки»(на початок)</i>	1000
<i>Кредит «Основні засоби»</i>	1000

Реалізація прибутків (збитків) при продажу активу, який підлягає амортизації. Для внутрішньогрупових операцій, таких як передача запасів або продаж землі, визначення реалізованого прибутку від внутрішньогрупового продажу є простим. Прибуток є реалізованим, коли підприємство-покупець, наприклад, материнське підприємство, продає придбані в межах групи запаси (або землю) зовнішньому по відношенню до групи підприємству. Проте коли операції пов'язані з активами, які амортизуються, зовнішнє підприємство не стає прямо залученим до цієї операції, тому що переданий об'єкт залишається в межах групи. Звідси, прибуток чи збитки від продажу цих активів розглядатимуться як ніколи не реалізовані. Коригування прибутку будуть здійснені

для кожного року строку корисного використання групи після здійсненої операції.

Реалізація прибутку або збитку по переданому активу, який підлягає амортизації в межах групи, вважається здійсненою, якщо майбутні вигоди, втілені в актив, споживаються групою. Іншими словами, актив, який амортизується і передається в межах групи, ніколи не буде реалізований зовнішньому підприємству, але буде використаний у межах групи для генерування прибутку групи. Оскільки актив використовується в межах групи, то прибутки отримує група. Прикладом отриманих вигод групою може бути посилення до витрат на амортизацію (знос) активу. Розподіл амортизації стосується отримання вигоди від використання активу. Звідси, для активів, які амортизуються, залучення зовнішнього підприємства в операцію має місце на непрямій основі за припущенням, що реалізація узгоджується з розподілом амортизації необоротного активу.

Припустимо, дочірнє підприємство реалізувало актив, який підлягає амортизації, материнському підприємству з прибутком у сумі 100 гр. од. Материнське підприємство нараховує амортизацію на прямолінійній основі за ставкою 10%. На дату продажу нереалізований прибуток складає 100 гр. од. В першій рік після придбання, 10 гр. од. (тобто $\frac{10\%}{100} \times 100$) цього прибутку є реалізованим, на кінець року залишається нереалізованим прибуток 90 гр. од. У цей рік група покаже на 90 гр. од. менше прибутку, ніж сума прибутків материнського і дочірнього підприємства. За другий рік група реалізує майбутній прибуток 10 гр. од. і покаже на 10 гр. од. більше прибуток, ніж сума чистих прибутків материнського і дочірнього підприємства. Процес реалізації має місце через коригування амортизації активу послідовно до дати продажу.

У перший рік продажу в межах групи необоротних активів, які підлягають амортизації, основні записи при консолідації для амортизації переданого активу будуть такі:

- а) Дебет «Знос основних засобів»*
Кредит «Амортизація основних засобів»
- б) Дебет «Податок на прибуток»*
Кредит «Відстрочені податкові активи»

У наступний рік після передачі:

- а) Дебет «Знос основних засобів»*
Кредит «Амортизація основних засобів»
Кредит «Нерозподілені прибутки» (залишок на початок)

- б) Дебет «Податок на прибуток»
 Дебет «Нерозподілені прибутки» (залишок на початок)
 Кредит «Відстрочені податкові активи»

Якщо має місце збиток при продажу, то ці записи повинні бути зворотними, і запис податкового впливу буде зменшувати відстрочене податкове зобов'язання, створене як результат збитку при передачі. Внутрішньогрупові збитки можуть вказувати на збитки від зменшення корисності, які необхідно визнати при консолідації.

Приклад 2.8. (продовження). Регулюючий запис щодо амортизації на кінець першого року після продажу визначається порівнянням витрат на амортизацію, виходячи із собівартості юридичної особи з витратами на амортизацію, виходячи із собівартості групи:

Підприємство «Д», гр. од.:

Собівартість активу	37 000
Витрати на амортизацію	2220
$0,06 \times 37\ 000$	

Група

Собівартість активу	36 000
Витрати на амортизацію	2160
$0,06 \times 36\ 000$	
Коригування	60
$2220 - 2160$	

При консолідації амортизація зменшується на 60 гр. од.

Регулюючий запис, гр. од.

Дебет «Знос основних засобів»	60
Кредит «Амортизація основних засобів»	60

Це коригування збільшує прибуток групи на 60 гр. од. Коригування прибутку від продажу зменшує прибуток групи до 1000 гр. од., а коригування амортизації приводить до визнання частини цього прибутку, реалізованого як актив, який використовується. Сума реалізованого прибутку пропорційна до витрат на амортизацію, тобто 6% норми амортизації дочірнього підприємства «Д».

Різниця між обліковою вартістю активу в юридичної одиниці і відповідною вартістю в групі на дату продажу становила 1000 гр. од.

(37 000 – 36 000). На кінець першого року після продажу різниця становила 940 гр. од., тобто коригування для 6% амортизації,

$$\frac{94\%}{100} \times 37000 - \frac{94\%}{100} \times 36000.$$

Зменшення в обліковій вартості на 60 гр. од., приводить до пер-
вісної тимчасової різниці в 15 гр. од. ($\frac{25\%}{100} \times 60$).

Регулюючий запис податкового впливу, гр. од:

<i>Дебет «Податок на прибуток»</i>	15
<i>Кредит «Відстрочені податкові активи»</i>	15

Чистий вплив амортизації й коригування податкового впливу на чистий прибуток групи – збільшення на 45 гр. од. (60 – 15). Прибуток від продажу устаткування після оподаткування 750 гр. од. (1000 – 250) є реалізованим на 45 гр. од. ($0,06 \times 750$).

У той же час актив залишається, отже, амортизацію слід на-
раховувати. Звідси, при підготовці консолідованих фінансових
звітів за період 2006–2007 рр. коригування на амортизацію повинно
відображати вплив різниць амортизації за поточний і попередній
період. Коригування щодо амортизації, пов'язане з попереднім
періодом, здійснюється за рахунок нерозподіленого прибутку (за-
лишок на початок). Коригування на 31 грудня 2007 р.:

<i>Дебет «Знос основних засобів»</i>	120
<i>Кредит «Амортизація основних засобів»</i>	60
<i>Кредит «Нерозподілені прибутки» 01.01.07</i>	60

Регулюючий запис на 31 грудня 2007 р. для податкового впливу:

<i>Дебет «Нерозподілені прибутки» 01.01.07</i>	15
<i>Дебет «Податок на прибуток»</i>	15
<i>Кредит «Відстрочені податкові активи»</i>	30

У відношенні реалізованого прибутку від продажу, нереалізований прибуток від продажу устаткування після оподаткування становить 750 гр. од. [$1000 \times (1 - 0,25)$]. Прибуток реалізований – 45 гр. од. (60 – 15). На кінець другого року після продажу загальна сума при-
бутку 90 гр. од. є реалізованою, зокрема 45 гр. од. за попередній рік і 45 гр. од. за звітний період. Коли актив повністю буде амортизова-
но, то прибуток від продажу реалізується в повній сумі.

Переведення активу із складу запасів до складу необоротних активів. Можливо, об'єкт, який розглядається одним підприємством у межах групи як запаси, класифікується як необоротний актив іншим підприємством групи. Основою до визначення регулюючих записів у цих випадках є підготовка облікових записів для внутрішньогрупових операцій в обліку залучених підприємств.

Розглянемо приклад, коли підприємство-продавець розглядає переданий актив як запаси, а підприємство-покупець класифікує його як актив, що амортизується.

Приклад 2.9. 1 червня 2006 р. дочірнє підприємство «Д» реалізувало материнському підприємству «М» одиниці запасів за 12 000 гр. од. Собівартість запасів у підприємства «Д» становила 6000 гр. од. Підприємство «М» планує використовувати актив як актив, що амортизується зі строком корисного використання 10 років, і без ліквідаційної вартості. Норма прямолінійної амортизації становить 10%. Ставка податку на прибуток – 25%.

Облік переведення передбачає розгляд двох етапів: продажу і амортизації.

Продаж. Записи в обліку двох підприємств:

▪ Дочірнє підприємство «Д», гр. од.:	
а) Дебет «Рахунки в банках»	12 000
Кредит «Дохід від реалізації інших оборотних активів»	12 000
б) Дебет «Собівартість реалізованих виробничих запасів»	6000
Кредит «Виробничі запаси»	6000
▪ Материнське підприємство «М», гр. од.:	
а) Дебет «Малоцінні необоротні матеріальні активи»	12 000
Кредит «Рахунки в банках»	12 000

З точки зору «юридичної одиниці», має місце продаж запасів і придбання необоротного активу. З точки зору групи, не здійснюється ні продаж запасів, ні придбання необоротного активу. Натомість, актив, попередньо визначений як запаси, класифікується як необоротний актив, собівартість якого для групи становить 6000 гр. од.

Регулюючий запис на 31 грудня 2006 р.:

Дебет «Дохід від реалізації інших оборотних активів»	12 000
Кредит «Собівартість реалізованих виробничих запасів»	6000
Кредит «Малоцінні необоротні матеріальні активи»	6000

При порівнянні з переведенням зі складу запасів до запасів, дохід від реалізації і собівартість реалізації є регулюючими записами до звіту про фінансові результати дочірнього підприємства «Д».

Коригування зменшує облікову вартість необоротного активу до 6000 гр. од. Це приводить до виникнення тимчасової різниці з визнанням відстроченого податкового активу і коригування податку на прибуток в сумі ($\frac{25\%}{100} \times 6000$).

Регулюючий запис:

<i>Дебет «Відстрочені податкові активи»</i>	<i>1500</i>
<i>Кредит «Податок на прибуток»</i>	<i>1500</i>

У майбутньому прибуток 6000 гр. од. буде відображений у залишку нерозподіленого прибутку на початок підприємства «Д».

Регулюючий запис на 31 грудня 2007 р., гр. од.:

<i>а) Дебет «Нерозподілені прибутки» (на 01.01.07)</i>	<i>6000</i>
<i>Кредит «Малоцінні необоротні матеріальні активи»</i>	<i>6000</i>
<i>б) Дебет «Відстрочені податкові активи»</i>	<i>1500</i>
<i>Кредит «Нерозподілені прибутки» (на 01.01.07)</i>	<i>1500</i>

Амортизація. Підприємство «М» обліковує актив за 12 000 гр. од. і витрати на амортизацію за нормою 10% від собівартості. Витрати на амортизацію за рік становлять 1200 гр. од. За півроку на 31 грудня 2006 р. витрати на амортизацію становлять 600 гр. од. З точки зору групи, амортизація розраховується на основі собівартості 6000 гр. од., яка приводить до амортизації за півроку 300 гр. од. Для перетворення суми 600 гр. од. юридичної особи в 300 гр. од., необхідні для групи, слід здійснити регулюючий запис на 31 грудня 2006 року:

<i>Дебет «Знос основних засобів»</i>	<i>300</i>
<i>Кредит «Амортизація основних засобів»</i>	<i>300</i>

Запис податкового впливу:

<i>Дебет «Податок на прибуток»</i>	<i>75</i>
<i>Кредит «Відстрочені податкові активи»</i>	<i>75</i>

$$\frac{25\%}{100} \times 300$$

На кінець 31 грудня 2007 року записи для амортизації:

а) Дебет «Знос основних засобів»	900
Кредит «Амортизація основних засобів»	600
Кредит «Нерозподілені прибутки» (01.01.07)	300
б) Дебет «Податок на прибуток»	150
Дебет «Нерозподілені прибутки» (01.01.07)	75
Кредит «Відстрочені податкові активи»	225

Переведення активу зі складу необоротних активів до складу запасів. Припустимо, дочірнє підприємство «Д» реалізувало необоротний актив материнському підприємству «М», яке класифікується ним як запаси. На дату продажу активу дочірнє підприємство «Д» здійснить обліковий запис, релевантний до продажу необоротного активу, в той час як материнське підприємство «М» відобразить придбання запасів. У майбутньому, оскільки материнське підприємство «М» розглядає об'єкт як запаси, амортизація нараховуватися не буде. З точки зору групи, має місце зміна в класифікації активу – необоротного активу на запаси.

Припустимо, що запаси не реалізовані за межі групи на кінець року. Основні регулюючі записи в цей рік будуть такі:

Дебет «Дохід від реалізації необоротних активів»

Кредит «Собівартість реалізованих необоротних активів»

Кредит «Собівартість реалізованих виробничих запасів»

Внутрішньогрупові послуги. Існують різноманітні приклади послуг між пов'язаними підприємствами, зокрема:

- материнське підприємство може перевести в розпорядження дочірнього підприємства окремі кадри на визначений період часу для завершення особливого завдання, поставленого перед дочірнім підприємством. За цю послугу материнське підприємство може призначити винагороду або очікує на виконання інших послуг дочірнім підприємством;
- одне підприємство може надати в оренду або орендувати об'єкт основних засобів від іншого;
- дочірнє підприємство може існувати виключно з метою виконання деяких окремих завдань материнського підприємства. Наприклад, дослідницька діяльність для материнського підприємства (винагорода для таких досліджень повинна бути сплачена своєчасно). За такої ситуації всі дохо-

ди від послуг, зароблені дочірнім підприємством, сплачені материнським підприємством і повинні бути скориговані в процесі консолідації.

Приклад 2.10. Упродовж 2005–2006 рр. материнське підприємство «М» запропонувало послугу спеціалістів-службовців дочірньому підприємству «Д» на два місяці, в обмін за яку дочірнє підприємство сплатить 50 000 гр. од. материнському підприємству. Річна заробітна плата службовців, яку сплачує материнське підприємство «М», становить 355 000 гр. од.

Облікові записи в обліку підприємств:

▪ материнське підприємство «М», гр. од.:	
Дебет «Рахунки в банках»	50 000
Кредит «Дохід від реалізації робіт і послуг»	50 000
▪ дочірнє підприємство «Д», гр. од.:	
Дебет «Собівартість реалізованих робіт і послуг»	50 000
Кредит «Рахунки в банках»	50 000

Група не заробляє доходу від послуг і не несе витрат, пов'язаних із зовнішнім підприємством по відношенню до групи, тому коригування будуть такі:

Дебет «Дохід від реалізації послуг»	50 000
Кредит «Собівартість реалізованих послуг»	50 000

Коригування не здійснюються по відношенню до заробітної плати службовців, оскільки, з точки зору групи, зарплата, сплачена службовцям, – це платіж зовнішній стороні. Відсутній вплив на облікові суми активів і зобов'язань, відсутні тимчасові різниці й необхідність коригувань податку на прибуток.

Приклад 2.11. Материнське підприємство «М» орендує приміщення офісу дочірнього підприємства за 250 000 гр. од. За цією операцією, материнське підприємство обліковує витрати на оренду 250 000 гр. од., а дочірнє підприємство визнає дохід від оренди в сумі 250 000 гр. од. З точки зору групи, внутрішньогрупова оренда є повністю внутрішньою угодою. Дохід і витрати необхідно виключити.

Регулюючий запис, гр. од.:

Дебет «Дохід від операційної оренди активів»	250 000
Кредит «Інші витрати операційної діяльності»	250 000

Немає необхідності відображати податковий вплив на активи і зобов'язання.

З наданням послуг у межах групи коригування при консолідації не впливають на прибуток групи. При операції залучений платіж материнського підприємства до дочірнього підприємства за надані послуги, материнське підприємство показує витрати, а дочірнє підприємство показує дохід. Чистий вплив на прибуток групи дорівнює нулю.

Внутрішньогрупові позики. Учасники групи часто позичають і надають грошові позики один одному й відображають у складі витрат відсоток щодо позичених грошових коштів. У деяких випадках підприємство може бути визначене в межах групи виключно з метою управління фінансами групи і позичення грошових коштів на міжнародному валютному ринку. Коригування при консолідації необхідне по відношенню до цих внутрішньогрупових позичень і відсотка, оскільки, виходячи з позиції групи, ці операції створюють активи і зобов'язання, і доходи, і витрати, які не існують в умовах взаємовідносин групи із зовнішніми підприємствами.

Приклад 2.12. Материнське підприємство «М» 1 червня 2006 р. випустило 1000 облігацій номінальною вартістю 200 гр. од. зі ставкою відсотка 15%. Відсоток підлягає сплаті 1 червня кожного року. Дочірнє підприємство «Д», яке повністю належить материнському підприємству, придбало половину випущених облігацій.

Облікові записи, здійснені материнським і дочірнім підприємствами, гр. од.:

- Материнське підприємство «М»

1 червня 2006 р.:

<i>Дебет «Рахунки в банках»</i>	<i>200 000</i>
---------------------------------	----------------

<i>Кредит «Зобов'язання за облігаціями»</i>	<i>200 000</i>
---	----------------

31 грудня 2006 р.

<i>Дебет «Фінансові витрати»</i>	<i>15 000</i>
----------------------------------	---------------

<i>Кредит «Розрахунки за іншими операціями»</i>	<i>15 000</i>
---	---------------

- Дочірнє підприємство «Д»

1 червня 2006 р.

<i>Дебет «Довгострокові фінансові інвестиції»</i>	<i>100 000</i>
---	----------------

<i>Кредит «Розрахунки в банках»</i>	<i>100 000</i>
-------------------------------------	----------------

31 грудня 2006 р.

<i>Дебет «Розрахунки за нарахованими доходами»</i>	<i>7500</i>
--	-------------

Кредит «Відсотки одержані»	7500
Регулюючі записи для коригування облікових записів юридичних осіб:	
а) Дебет «Зобов'язання за облігаціями»	100 000
Кредит «Довгострокові фінансові інвестиції»	100 000
б) Дебет «Розрахунки за іншими операціями»	7500
Кредит «Розрахунки за нарахованими доходами»	7500
в) Дебет «Відсотки одержані»	7500
Кредит «Фінансові витрати»	7500

Внутрішньогрупові дивіденди, оголошені й сплачені після придбання

Зміни, внесені до МСБО 27 «Консолідовані та окремі фінансові звіти», зокрема щодо обліку інвестицій у дочірні підприємства, в окремих фінансових звітах обумовлюють новий підхід до обліку дивідендів. Так, на відміну від дивідендів до придбання, які обліковуються як зменшення вартості інвестицій, дивіденди після придбання обліковуються як дохід в облікових записах материнського підприємства.

У межах групи можуть мати місце такі ситуації:

- дивіденди, оголошені в поточному періоді, але не сплачені;
- дивіденди, оголошені й сплачені в поточному періоді;
- дивіденди, оголошені й сплачені акціями.

Дивіденди, оголошені в поточному періоді, але не сплачені.

Припустимо, що материнське підприємство, що очікує отримати дивіденди, визнає доходи, коли дивіденди оголошені.

Приклад 2.13. 25 січня 2006 року дочірнє підприємство «Д» оголосило дивіденди в сумі 6000 гр. од. із нерозподіленого прибутку від дати придбання. На кінець періоду дивіденди не сплачувалися.

Бухгалтерські записи, здійснені юридичними особами:

▪ Дочірнє підприємство «Д»	
Дебет «Нерозподілені прибутки» (Дивіденди оголошені)	6000
Кредит «Розрахунки за нарахованими дивідендами»	6000
▪ Материнське підприємство «М»	
Дебет «Розрахунки за нарахованими доходами»	6000
Кредит «Дивіденди одержані»	6000

Обліковий запис, здійснений дочірнім підприємством, зменшує суму нерозподіленого прибутку і збільшує зобов'язання.

З точки зору групи, не відбувається зменшення в капіталі, й група не має зобов'язання по сплаті дивідендів за межі групи. Подібно до цього, група не очікує отримати дивіденди від зовнішнього, по відношенню до групи, підприємства.

Звідси, регулюючими записами при консолідації будуть такі:

а) Дебет «Розрахунки за нарахованими дивідендами»	6000
Кредит «Нерозподілені прибутки» (Дивіденди оголошені)	6000
б) Дебет «Дивіденди одержані»	6000
Кредит «Розрахунки за нарахованими доходами»	6000

У наступному періоді, коли дивіденди будуть сплаченими, коригування в робочій таблиці здійснювати не слід. Оскільки доходу від дивідендів немає, відсутні дивіденди оголошені і заборгованість за дивідендами на кінець періоду, в такому випадку позиція групи така сама, як сума у фінансових звітах юридичних осіб.

Дивіденди оголошені й сплачені в звітному періоді. Дочірнє підприємство може, зазвичай, сплачувати дивіденди в звітному періоді.

Приклад 2.14. Припустимо, дочірнє підприємство «Д» оголошило і сплатило проміжні дивіденди в сумі 6000 гр. од. у звітному періоді.

Бухгалтерські записи в юридичних осіб групи будуть такі, гр. од.:

- Материнське підприємство «М»

Дебет «Рахунки в банках»	6000
Кредит «Дивіденди одержані»	6000

- Дочірнє підприємство «Д»

Дебет «Нерозподілені прибутки» (Проміжні дивіденди)	6000
Кредит «Рахунки в банках»	6000

З точки зору групи, дивіденди не були сплачені й дохід від дивідендів не було отримано. Звідси, коригування, необхідні для складання консолідованих звітів, будуть такі:

Дебет «Дивіденди одержані»	6000
Кредит «Нерозподілені прибутки» (Проміжні дивіденди)	6000

Дивіденди, оголошені й сплачені акціями. Дочірнє підприємство може, зазвичай, сплачувати дивіденди материнському підприємству у формі акцій, а не грошовими коштами.

Приклад 2.15. Припустимо, дивіденди у формі акцій на суму 10 000 гр. од. були сплачені дочірнім підприємством «Д» з нерозподіленого прибутку після придбання.

Бухгалтерські записи дочірнього підприємства «Д», гр. од.:	
Дебет «Нерозподілені прибутки»	10 000
(Дивіденди, сплачені акціями)	
Кредит «Статутний капітал»	10 000

В обліку материнського підприємства «М» записів немає, оскільки дивіденди акціями, надані материнському підприємству «М», не приводять до збільшення вартості інвестиції дочірнього підприємства «Д». Крім того, якщо інвестиція відображена за історичною вартістю придбання для капіталу до придбання дочірнього підприємства, на вартість інвестиції не впливатимуть дивіденди акціями, оголошені з капіталу після придбання.

З метою консолідації можливі два альтернативні коригування:

1. Виключення дивідендів акціями, сплаченими з капіталу дочірнього підприємства:

Дебет «Статутний капітал»	10 000
Кредит «Нерозподілені прибутки»	10 000
(Дивіденди, сплачені акціями)	

Якщо використовується такий регулюючий запис, фактично те, що дочірнє підприємство забезпечує дивіденди акціями, не відображається в консолідованій фінансовій звітності, за винятком розкриття способу виплати дивідендів у примітках. Капіталізація нерозподіленого прибутку дочірнього підприємства «Д» не впливає на консолідований нерозподілений прибуток, проте робить результат включеним до залишку консолідованої суми нерозподіленого прибутку цього прибутку, що був капіталізований і не є наявним для сплати дивідендів.

2. Дивіденди, сплачені акціями, не виключаються, проте створюється новий резерв капіталізованого прибутку в робочій таблиці.

Регулюючі записи, гр. од.:	
Дебет «Статутний капітал»	10 000
Кредит «Резерв капіталізованого прибутку»	10 000

Метою створення резерву капіталізованого прибутку є розкриття факту, що частина нерозподіленого прибутку групи була капіталізована дочірнім підприємством і, отже, не є більше наявного для сплати грошових дивідендів материнському підприємству.

Слід зазначити, що, відповідно до МСФЗ, друга альтернатива рекомендована як кращий підхід щодо дивідендів, сплачених акціями, тому що виникає резерв капіталізації прибутку в консолідованих фінансових звітах, який є нерозподіленим резервом. З точки зору групи, розподіл цього резерву капіталізованого прибутку учасникам (акціонерам) групи є неможливий і, отже, таким, що не розподіляється.

З розглянутого обліку внутрішньогрупових операцій з метою складання консолідованих фінансових звітів можна сформулювати ряд висновків.

По-перше, внутрішньогруповий продаж запасів, необоротних активів, надання послуг, оголошення та сплати дивідендів, виникнення боргових зобов'язань потребують коригування в процесі консолідації, а об'єкти обліку, пов'язані з цими операціями, потребують розгляду застосування обліку податкового впливу в процесі консолідації.

По-друге, розглянуті внутрішньогрупові операції між учасниками групи з точки зору впливу цих операцій на показники консолідованих звітів можна поділити на :

- 1) внутрішньогрупові операції, що пов'язані з внутрішніми розрахунками і, відповідно, призводять до виникнення заборгованості та доходів і витрат, що пов'язані з останньою;
- 2) внутрішньогрупові операції, що пов'язані з внутрішніми результатами від продажу активів.

Прикладами внутрішньогрупових операцій, що пов'язані з внутрішніми розрахунками, можуть бути: надання позик; емісія облігацій; передача основних засобів у фінансову оренду; продаж активів; надання послуг тощо. При відображенні таких операцій в обліку кожного учасника групи складається запис про дебіторську та кредиторську заборгованість. Відповідно, в процесі консолідації такі записи виключаються, оскільки з точки зору групи як єдиної економічної одиниці, ні позик, ні зобов'язань не існує. Виключення здійснюється в робочій таблиці на підставі складання зворотних записів до записів, що мали місце при здійсненні операції.

Внутрішньогрупові операції першого типу призводять до виникнення:

- внутрішньогрупового сальдо (сальдо дебіторської заборгованості та зобов'язань на дату балансу), яке підлягає виключенню з Балансу;
- внутрішньогрупових доходів та витрат (доходів та витрат за позикою, емісією облігацій, фінансовою орендою тощо), які підлягають виключенню зі Звіту про фінансові результати.

Доходи та витрати, які виникають внаслідок здійснення внутрішньогрупових операцій за розрахунками, на фінансовий результат групи не впливають.

Одна з найбільш складних проблем, яка виникає при консолідації фінансових звітів групи, пов'язана з внутрішньогруповими операціями з продажу активів. До звітності окремих підприємств включається результат внутрішньогрупового продажу. Проте, з точки зору групи як єдиної економічної одиниці, не всі результати за такими операціями можуть визнаватися в консолідованих звітах, оскільки об'єкт купівлі-продажу може залишатися в межах групи. На цій підставі всі подібні результати слід виключити в процесі консолідації зі Звіту про фінансові результати. Такі результати можуть бути результатами від продажу одним підприємством групи іншому:

- 1) активів, реалізованих останнім зовнішньому контрагенту за межі групи на звітну дату;
- 2) активів, врахованих останнім у складі власних активів на звітну дату;
- 3) активів, що підлягають нарахуванню амортизації, врахованих останнім у складі власних активів на звітну дату.

При реалізації активів за межі групи внутрішньогрупові операції з продажу не впливатимуть на фінансовий результат групи. Проте показники «Дохід від реалізації товарів (робіт, послуг)» та «Собівартість реалізованої продукції (товарів, послуг)» є завищеними на величину доходу, відображеного в обліку підприємства, що здійснило внутрішньогруповий продаж, і на суму первісної вартості (собівартості), яку відображено в обліку покупця. Якщо активи не реалізовано за межі групи на звітну дату, то результат внутрішньогрупового продажу впливає на статті Балансу, на яких відображаються активи внутрішньогрупового покупця та на статті Звіту про фінансові результати («Дохід від реалізації товарів (робіт,

послуг)» та «Собівартість реалізованої продукції (товарів, послуг)». Різниця становить суму прибутку (збитку), включену продавцем до балансової вартості активів при реалізації активів покупцеві-учаснику групи [нереалізовані прибутки (збитки) від внутрішньогрупових операцій].

Особливістю внутрішньогрупових результатів від продажу активів є те, що вони підлягають виключенню не лише з балансової вартості залишку нереалізованих запасів, а й з прибутку (збитку) дочірнього підприємства при визначенні доходу від участі в капіталі в інвестора (у випадку застосування методу участі в капіталі для обліку інвестицій у дочірні підприємств), податку на прибуток материнського та дочірнього підприємств, при визначенні консолідованої суми податку на прибуток групи. Внаслідок виключення внутрішньогрупових результатів від продажу активів при розрахунку консолідованої суми податку на прибуток виникають тимчасові різниці, які підлягають оподаткуванню або вирахуванню і призводять до відображення в консолідованому Балансі відстрочених податкових активів та відстрочених податкових зобов'язань. Крім того, операції такого типу призводять до донарахування (зменшення) амортизації за реалізованими в межах групи необоротними активами.

Приклад 2.16. Є така інформація з фінансових звітів та аналітичних регістрів за звітний період материнської компанії та дочірнього підприємства, тис. грн:

Стаття	Материнська компанія	Дочірнє підприємство
Основні засоби (залишкова вартість)	-	400
Дебіторська заборгованість (чиста реалізаційна вартість)	400	195
Грошові кошти та грошові еквіваленти	200	80
Заборгованість перед постачальниками	250	110
Нерозподілений прибуток на початок періоду	790	1080
Дохід від реалізації продукції, товарів, послуг (нетто)	4980	3520
Дохід від оренди	0	215
Дохід від дивідендів	280	0
Витрати звітного періоду	4260	2770

Додаткова інформація:

- 1) материнська компанія має борг перед дочірнім підприємством у сумі 80 тис. грн;
- 2) материнській компанії належить 100% капіталу дочірнього підприємства. Протягом звітного періоду дочірнє підприємство сплатило материнській компанії дивіденди на суму 280 тис. грн;
- 3) дочірньому підприємству належить будівля, яку орендує материнська компанія за 215 тис. грн;
- 4) протягом звітного періоду материнська компанія реалізувала дочірньому підприємству товари за 2200 тис. грн, собівартістю 1400 тис. грн. Дочірнє підприємство реалізувало товари непов'язаним сторонам за 3000 тис. грн.

Щоб визначити вплив внутрішньогрупових операцій на фінансові результати групи, здійснимо розрахунки.

1. Розрахуємо фінансовий результат материнської компанії та дочірнього підприємства, як окремих юридичних одиниць, тис. грн:

Показник	Материнська компанія	Дочірнє підприємство
Дохід від реалізації продукції, товарів, послуг	4980	3520
Дохід від оренди	–	215
Дохід від дивідендів	280	–
Витрати	(4260)	(2770)
Чистий прибуток	1000	965

2. Розрахуємо консолідовані суми окремих статей консолідованих фінансових звітів. Для цього здійснимо такі бухгалтерські записи:

- 1) виключимо дебіторську заборгованість у сумі 80 тис. грн материнської компанії перед дочірнім підприємством :

<i>Дебет</i>	«Заборгованість перед постачальниками»	80 тис. грн.
<i>Кредит</i>	«Дебіторська заборгованість»	80 тис. грн.

- 2) виключимо дивіденди в сумі 280 тис. грн, які одержала материнська компанія від дочірнього підприємства :

<i>Дебет</i>	«Дивіденди одержані»	280 тис. грн.
<i>Кредит</i>	«Нерозподілені прибутки»	280 тис. грн.

- 3) виключимо дохід від оренди в сумі 215 тис. грн, який отримує дочірнє підприємство від оренди будівлі материнською компанією.

<i>Дебет</i>	<i>«Дохід від оренди»</i>	<i>215 тис. грн.</i>
<i>Кредит</i>	<i>«Витрати на оренду»</i>	<i>215 тис. грн.</i>

- 4) виключимо внутрішньогруповий продаж товарів на суму 2200 тис. грн:

<i>Дебет</i>	<i>«Дохід від реалізації продукції, товарів, послуг»</i>	<i>2200 тис. грн.</i>
<i>Кредит</i>	<i>«Собівартість реалізованої продукції»</i>	<i>2200 тис. грн.</i>

3. Складемо робочу таблицю для визначення консолідованих сум:

Стаття	Материнська компанія	Дочірнє підприємство	Регулюючі записи				Консолідовані суми
			№	Дебет	Кредит	№	
Основні засоби	–	400					400
Дебіторська заборгованість	400	195			80	1	515
Грошові кошти	200	80					280
Заборгованість перед постачальниками	250	110	1	80			280
Нерозподілений прибуток на початок періоду	790	680			280	2	1750
Дохід від реалізації продукції	4980	3520	4	2200			6300
Дохід від оренди	–	215	3	215			–
Дохід від дивідендів	280	–	2	280			–
Витрати	4260	2770			215 2200	3 4	4615

4. За даними робочої таблиці розрахуємо консолідований фінансовий результат, тис. грн:

Консолідована сума фінансового результату	=	Консолідована сума доходу від реалізації	+	Консолідована сума доходу від оренди	+	Консолідована сума доходу від дивідендів	–	Консолідована сума витрат
1685		6300		0		0		4615

Консолідована сума нерозподіленого прибутку на кінець звітнього періоду становить 3435 тис. грн:

Консолідована сума нерозподіленого при- бутку на кінець звітнього періоду	=	Консолідована сума нерозподіленого прибутку на початок звітнього періоду	+	Консолідована сума чистого прибутку за звітний період
3435		1750		1685

Як бачимо, наведені в прикладі внутрішньогрупові операції не впливають на фінансові результати групи підприємств як єдиної економічної одиниці.

У цілому, проводячи аналіз обліку внутрішньогрупових операцій, які здійснюються між учасниками групи, слід констатувати, що для визначення регулюючих записів щодо внутрішньогрупових переведень, можна застосувати підхід, послідовність виконання якого полягає в такому:

а) здійснення аналізу операцій і подій у межах облікових записів юридичних одиниць, пов'язаних із внутрішньогруповими переведеннями. Визначення, до якого періоду відноситься операція – попереднього чи поточного;

б) здійснення аналізу операції з точки зору групи;

в) складання регулюючих записів від позиції юридичного підприємства до цієї групи;

г) розгляд регулюючих записів податкового впливу.

Немає сенсу здійснювати регулюючі записи окремих юридичних підприємств, які утворюють групу. Проте за необхідності окремі журнальні реєстри можуть бути передбачені материнським підприємством для збереження коригувань, здійснених у процесі підготовки консолідованих фінансових звітів. Процес консолідації може бути виконаний з використанням спеціальної робочої таблиці.

Розділ 3

МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ КОНСОЛІДАЦІЇ ФІНАНСОВИХ ЗВІТІВ 3.1. Консолідація фінансових звітів за МСФЗ

Метод обліку придбання застосовується для консолідації фінансових звітів материнського підприємства і його дочірніх підприємств, у яких група як єдина економічна одиниця показує ресурси, контрольовані групою, зобов'язання групи і результати, досягнуті з цими ресурсами.

Фінансові звіти групи, таким чином, складають підготовлені консолідований баланс, консолідований звіт про фінансові результати, консолідований звіт про рух грошових коштів та консолідований звіт про власний капітал. Фінансові результати, активи і зобов'язання, грошові потоки, зміни в складі власного капіталу материнського підприємства і всіх його дочірніх підприємств є сукупними елементами єдиного комплексу консолідованих фінансових звітів. Основний принцип консолідації полягає в тому, що показники звітів про фінансові результати, балансів, звітів про рух грошових коштів і звітів про власний капітал власне материнського і всіх дочірніх підприємств задаються в робочій таблиці і додаються для отримання показників консолідованих фінансових звітів групи.

На практиці мають місце деякі облікові коригування для розрахунку результатів за період до придбання і у випадку, коли материнське підприємство може не повністю контролювати належні дочірні підприємства. Проте такі розрахунки можна здійснити в робочій таблиці і, оскільки базові принципи подвійного обліку для всіх коригувань виконуються, сукупність показників звітів про фінансові результати і балансів будуть узагальнені в показниках

консолідованого звіту про фінансові результати і консолідованому балансі.

Група не є юридичною одиницею, відокремленою від її учасників. Таким чином, група не матиме встановленого законодавством окремого самостійного обліку. Підготовка фінансових звітів групи повинна виходити із комплексу звітів, які скомплектовані для узагальнення фінансових звітів групи підприємств. Звичайно, це означає підготовку робочої таблиці.

Формат робочої таблиці для складання консолідованих фінансових звітів може бути використаний такий, як представлений у табл. 3.1. або табл. 3.2.

До початку підготовки робочої таблиці для консолідації фінансових звітів необхідно розглянути численні питання, які виникають до консолідації. Вони включають:

- застосування погодженої справедливої вартості;
- виключення внутрішньогрупових залишків;
- виключення внутрішньогрупових залишків запропонованих дивідендів.

Застосування погодженої справедливої вартості. Як тільки дочірнє підприємство придбавається, на дату придбання повинна бути розрахована справедлива вартість придбаних активів і сплаченої компенсації. На практиці визначення справедливої вартості придбаних активів і сплаченої компенсації (яка може бути у формі грошових і не грошових активів) включатиме належну перевірку і переговори між партнерами. Це може привести, ймовірно, до деяких коригувань вартості деяких активів і зобов'язань групи підприємств.

Перш ніж скласти робочу таблицю для визначення результатів і вартості материнського і дочірніх підприємств, слід здійснити відповідні коригування індивідуальних фінансових звітів підприємств або коригування при складанні робочої таблиці. Так, якщо, наприклад, справедлива вартість запасів придбаного дочірнього підприємства складає 2 млн гр. од. і менша за облікову вартість, та вартість запасів повинна бути скоригована на дату придбання і результат (збитки) повинні бути віднесені на статті звіту про фінансові результати дочірнього підприємства на дату придбання.

У МСФЗ 3 «Об'єднання бізнесу» та П(с)БО 19 «Об'єднання підприємств» не визначено, оцінка активів дочірнього підприємства на дату придбання повинна бути здійснена в робочій таблиці для консолідації чи в записах дочірнього підприємства. Передбачається,

Таблиця 3.1. Робоча таблиця для складання консолідованих фінансових звітів групи

Стаття	Фінансові звіти підприємств групи		Регулюючі записи		Частка меншості (ч _м)	Консолідована сума (к)
	Материнське (м)		Дочірнє (д)			
	Дебет (р _д)	Кредит (р _к)	Дебет (р _д)	Кредит (р _к)		
Звіт про фінансові результати						
Звіт про власний капітал // Нерозподілений прибуток						
Баланс						

Таблиця 3.2. Альтернативна форма Робочої таблиці для складання консолідованих звітів групи

Показник	Фінансові звіти підприємства		Коригування			Група			Частка меншості (ч _м)			Консолідована сума «М» (к)	
	Материнське «М» (м)	Дочірнє «Д» (д)	№	Дебет (р _д)	Кредит (р _к)	№	Дебет (р _д)	Кредит (р _к)	№	Дебет (р _д)	Кредит (р _к)		
													№
Звіт про фінансові результати													
Звіт про власний капітал // Нерозподілений прибуток													
Баланс													

що більшість записів буде зроблено при коригуваннях до робочої таблиці з таких причин:

- коригування для активів, таких як гудвіл і запаси, не дозволяються в дійсних записах дочірнього підприємства. Гудвіл не дозволено переоцінювати, оскільки це буде сума до визнання внутрішньо генерованого гудвілу, в той час як запаси не можуть бути записаними до суми, яка перевищує собівартість;
- переоцінювання необоротних активів в облікових записах дочірнього підприємства означає, що дочірнє підприємство застосовує модель переоцінювання для цих активів. МСБО 16 вимагає, щоб активи відображалися за сумами, що несуттєво відмінні від справедливої вартості.

Для підприємств, які оцінюють активи за моделлю собівартості, активи дочірнього підприємства повинні бути переоцінені в робочій таблиці для консолідації.

Записи оцінювання об'єднання бізнесу, застосовані в робочій таблиці для основних засобів, відповідають записам для переоцінювання основних засобів за стандартами бухгалтерського обліку. Тому, консолідовані фінансові звіти на дату придбання повинні бути такими самими, незважаючи на те, переоцінювання здійснювалося при консолідації чи шляхом облікових записів дочірнього підприємства. В наступні періоди відмінності виникатимуть, оскільки не буде необхідності оцінювати в робочій таблиці для наступних змін у справедливій вартості активів.

Додатково, як тільки материнське і дочірнє підприємства будуть готувати фінансові звіти на основі однакових облікових політик, облік дочірнього підприємства буде скоригований до запровадження його записів до політик групи. Ці коригування слід згрупувати в окремих облікових книгах придбаного дочірнього підприємства, які більш важливі для підготовки фінансових звітів групи. Суми коригувань включатимуться до консолідованих фінансових звітів.

Виключення внутрішньогрупових залишків. Внутрішньогрупові залишки виникають внаслідок здійснення внутрішньогрупових операцій. Внутрішньогрупові операції – це операції між материнським підприємством і дочірніми підприємствами однієї групи. Прикладами внутрішньогрупових операцій є реалізація товарів, передача основних засобів, надання кредитів, виплата дивідендів тощо.

Внутрішньогрупові операції відображуються в обліку підприємства відповідно як доходи і витрати, в тому числі:

- 1) дохід від продажу продукції, виробничих запасів, необоротних активів та ін.;
- 2) собівартість реалізованої продукції, виробничих запасів, необоротних активів та ін.;
- 3) інші доходи (прибуток) і витрати (збитки).

Такі доходи (прибуток) і витрати (збитки) виключаються при консолідації, оскільки вони є тільки переміщенням ресурсів з одного підприємства цієї групи на інше підприємство і не змінюють консолідованої суми чистих активів групи.

Наслідком внутрішньогрупових операцій можуть бути внутрішньогрупові залишки за розрахунками, а також нереалізований прибуток і збиток. Внутрішньогрупові залишки за розрахунками – це залишки дебіторської заборгованості й зобов'язань на дату балансу, що утворилися внаслідок внутрішньогрупових операцій.

Нереалізований прибуток і збитки від внутрішньогрупових операцій – це прибутки та збитки, що виникають унаслідок внутрішньогрупових операцій і включаються до балансової вартості активів підприємства.

Відповідно до МСФЗ та П(с)БО, прибутки та збитки, що виникають унаслідок внутрішньогрупових операцій, відображаються в складі фінансового результату підприємства тільки після перепродажу оборотних активів іншим особам або в міру амортизації необоротних активів. Залишки за розрахунками усередині групи, операції усередині групи, а також прибутки та збитки від таких операцій, що визнаються за статтями активів, таких як запаси чи основні засоби, повинні повністю виключатися. Збитки від операцій усередині групи можуть означати зменшення корисності, що потребує визнання в консолідованих фінансових звітах.

Тимчасові різниці, що виникають у результаті виключення нереалізованого прибутку і збитків від операцій усередині групи, відображаються:

- відповідно до МСБО 12 «Податки на прибуток», якщо звітність складається за МСФЗ або
- відповідно до П(с)БО 17 «Податок на прибуток», якщо звіти підготовлено за національними положеннями.

До початку складання фінансових звітів материнського підприємства й усіх його дочірніх підприємств необхідно усунути внутрішньо-

групові залишки, що з'являються як однакові і протилежні суми у відповідних підприємств групи. Наприклад, якщо материнське підприємство «М» і дочірнє підприємство «Д» реалізують продукцію одне одному, то зрозуміло, що з'являться неоплачені залишки на дату балансу. Так, якщо материнське підприємство реалізує запаси дочірньому підприємству «Д», в балансі «М» буде показуватися залишок дебіторської заборгованості 10 000 гр. од., в балансі «Д» буде показуватися дзеркальний залишок кредиторської заборгованості 10 000 гр. од. Ці два залишки є дійсними в балансах підприємств «М» і «Д» відповідно і ці індивідуальні залишки не будуть змінені. Проте вони втрачають сенс, якщо підприємства «М» та «Д» розглядаються як єдина економічна одиниця, група. Якщо група покаже суму 10 000 гр. од. у складі дебіторської заборгованості і 10 000 гр. од. у складі кредиторської заборгованості, баланс групи буде показувати, що, з одного боку їй винні грошові кошти, а з іншого – вона винна сама.

Таким чином, щоб скласти баланс групи, залишки дебіторської і кредиторської заборгованості 10 000 гр. од. слід анулювати в кожній із сторін і не треба показувати їх у консолідованому балансі групи, хоча вони виникають в індивідуальних балансах підприємства «М» і «Д» відповідно. На практиці, залишки дебіторської і кредиторської заборгованості можуть не узгоджуватися на дату балансу внаслідок особливого доставляння, грошових коштів у дорозі, або товарів у дорозі на дату списання. В цьому випадку, узгодження повинно бути завершеним до складання консолідованих фінансових звітів групи. Наприклад, якщо материнське підприємство «М» показує залишок дебіторської заборгованості в сумі 10 000 гр. од., а підприємство «Д» показує дзеркальну кредиторську заборгованість у сумі 8000 гр. од., то різниця повинна бути знайдена. Це можна показати так, що підприємство «Д» списало з поточного рахунку для підприємства «М» якраз на дату балансу суму 2000 гр. од., яка не дійшла до підприємства «М» на цю дату. В цьому випадку, індивідуальні баланси будуть залишатися незмінними, але з метою підготовки консолідованих фінансових звітів групи, зрозуміло, що група матиме актив «Грошові кошти на рахунку в банку» в сумі 2000 гр.од., які не з'являться в фінансових звітах підприємств «М» та «Д». Так, щоб підготувати консолідовані звіти групи, суму 2000 гр. од. потрібно додати до залишку «Грошові кошти на рахунку в банку» групи, і залишок дебіторської заборгованості у балансі підприємства «М» зменшиться до 8000 гр. од.

Виключення внутрішньогрупових залишків дивідендів, запропонованих дочірнім підприємством. Якщо дочірнє підприємство пропонує до сплати дивіденди, ця операція зменшуватиме його нерозподілений прибуток і виникатиме поточне зобов'язання за розрахунками з учасниками в його балансі. Підприємство групи, яке здійснює інвестицію, буде включати «нараховані доходи з дивідендів до отримання» як поточні активи в балансі й зменшення вартості інвестицій – або дохід від дивідендів у звіті про фінансові результати. Це коректно для індивідуальних фінансових звітів дочірнього підприємства й материнського підприємства групи, проте ця сума вимагає коригування з метою підготовки консолідованих фінансових звітів групи. Якщо, наприклад, материнське підприємство «М» володіє 75% простих акцій і 60% привілейованих акцій підприємства «Д» і підприємство «Д» пропонує дивіденди за привілейованими й простими акціями в своїх фінансових звітах, коригування буде необхідним з метою консолідації.

Є така додаткова інформація підприємства «Д», гр. од.:

Нерозподілений прибуток 100 000

Поточні зобов'язання з учасниками по запропонованих дивідендах за:

привілейованими акціями 10 000

простими акціями 20 000

Підприємство «М» зменшуватиме вартість інвестиції на суму дивідендів до отримання 21 000 гр. од. [$10\,000 \times 60\%$] + ($20\,000 \times 75\%$) та показуватиме поточну дебіторську заборгованість за розрахунками з нарахованих доходів у своєму балансі або включатиме цю суму до звіту про фінансові результати як дохід від дивідендів і до складу активів дебіторську заборгованість з нарахованих доходів, зокрема за статтю «Розрахунки за нарахованими доходами» (Дивіденди до отримання):

- за привілейованими акціями 6000;
- за простими акціями 15 000.

До початку підготовки консолідованих звітів залишок дебіторської заборгованості в сумі 21 000 гр.од. у балансі підприємства «М» слід виключити разом із сумою 21 000 гр.од. поточних зобов'язань у балансі підприємства «Д». Сума 9000 гр.од., (4000 – дивіденди за привілейованими акціями і 5000 – дивіденди за простими акціями) буде залишатися в балансі підприємства «Д», яка буде консолідована в баланс групи як «Розрахунки за нарахованими доходами» (дивіденди до сплати частці меншості).

Консолідація балансу від дати придбання

Положення МСФЗ 3 «Об'єднання бізнесу» та П(с)БО 19 «Об'єднання підприємств» вимагають, щоб група включала дочірнє підприємство до фінансових звітів групи, починаючи з дати, коли материнське підприємство набуло над ним контроль. Подібно до цього група перестане обліковувати дочірнє підприємство за правилами методу обліку придбання від дати, на яку контроль втрачено. З цього виходить, що нерозподілений прибуток та інші складові власного капіталу дочірнього підприємства, які були накопичені до переходу контролю до материнського підприємства не слід включати до консолідованих фінансових звітів, нібито вони були зароблені до контролю, отриманого материнським підприємством. Ці складові власного капіталу є такими, що були придбані материнським підприємством, а не зароблені ним. Таким чином, з метою складання консолідованих фінансових звітів групи вони будуть виключені з окремих статей власного капіталу звітів дочірнього підприємства (наприклад, нерозподілений прибуток, додатково вкладений капітал, інший додатковий капітал тощо) і взаємозараховані за рахунок справедливої вартості сплаченої компенсації за дочірнє підприємство материнським.

У процесі виключення балансової вартості фінансових інвестицій материнського підприємства в кожне дочірнє підприємство визначають вартісну різницю, що потребує перекласифікації. Вартісна різниця – це різниця між вартістю придбання чистих ідентифікованих активів (капіталу) дочірнього підприємства і балансовою вартістю цих активів на дату придбання. Перекласифікація цієї вартісної різниці означає розподіл її між відповідними активами:

- гудвілом;
- дооцінкою (уцінкою) балансової вартості активів до їхньої справедливої вартості (оборотних активів; необоротних активів, що не амортизуються; необоротних активів, що амортизуються);
- дооцінкою (уцінкою) балансової вартості зобов'язань до їхньої справедливої вартості.

Якщо в результаті перекласифікації вартісної різниці частина фінансових інвестицій материнського підприємства в дочірні підприємства визнається в консолідованому балансі як гудвіл та необоротні активи, що амортизуються, необхідно нарахувати амортизацію цих активів за період після придбання і врахувати суму амортизації при

розрахунку балансової вартості фінансових інвестицій материнського підприємства за методом участі в капіталі. Нарахування і відображення цих активів здійснюється відповідно до стандартів :

- П(с)БО 7 «Основні засоби» і П(с)БО 8 «Нематеріальні активи», якщо звітність складається за національними положеннями (стандартами);
- МСБО 16 «Основні засоби» і МСБО 38 «Нематеріальні активи», якщо консолідована звітність буде підготовлена за міжнародними стандартами.

Разом з тим слід зазначити, що відповідно до:

- МСФЗ 3 «Об'єднання бізнесу» для об'єднань бізнесу, що мають місце після 30 березня 2004 р. гудвіл не амортизується, а не рідше ніж один раз на рік перевіряється на предмет зменшення корисності згідно з МСБО 36 «Зменшення корисності активів» та
- МСБО 27 «Консолідовані та окремі фінансові звіти» метод участі в капіталі для відображення інвестицій в дочірні підприємства в окремих фінансових звітах материнського підприємства не застосовується.

Згідно з колишньою редакцією МСБО 22 «Об'єднання компанії», і відповідно, П(с)БО 19 «Об'єднання підприємств», первісна (балансова) вартість гудвілу зменшується щомісячним рівномірним нарахуванням амортизації протягом терміну його корисного використання, але не більше ніж 20 років.

Інший порядок обліку гудвілу (негативного гудвілу) передбачено в положеннях Сьомої Директиви ЄС 83/349/ЄЕС. Так, у статті 30 зазначається, що правила для порядку відображення позитивної різниці при консолідації (гудвілу) в консолідованих звітах такі самі, які визначені для статті «гудвіл» при складанні річних звітів (стаття 37) Директиви 78/660/ЄЕС. Якщо національне законодавство уповноважує включення витрат на створення до складу «Активів», вони мають бути списані не пізніше ніж через 5 років. Проте держави-члени ЄС можуть дозволити товариствам систематичне списання гудвілу упродовж певного періоду, що перевищує 5 років, за умови, що такий період не перевищує корисного економічного життя активу та має бути розкритий у примітках до звітів разом із поясненням супровідних обставин.

Держава-член ЄС може дозволити списання позитивної різниці при консолідації негайно і остаточно за рахунок резервів.

Стаття 31 окреслює порядок відображення негативного гудвілу в консолідованих звітах. Директивою 83/349/ЄЕС визначено, що негативна різниця при консолідації може бути віднесена до консолідованого звіту про прибуток чи збиток тільки:

а) коли ця різниця на дату придбання відповідає небажаним майбутнім результатам, очікуваним у цьому підприємстві, або очікуваним витратам, які це підприємство понесе, оскільки це очікування здійснюється; або

б) коли така різниця відповідає реалізованому прибутку.

В МСБО 27 «Консолідовані та окремі фінансові звіти» дату, на яку складається перший комплект консолідованої фінансової звітності не визначено. Проте в п. 2 зазначено, що цей стандарт не поширюється на методи обліку об'єднання бізнесу та його впливу на консолідацію.

П(с)БО 20 «Консолідована фінансова звітність» також не розглядає дату першої консолідації.

На наш погляд, більш доцільно складати перший комплект консолідованої фінансової звітності на дату придбання. Пояснення такого підходу полягає в такому:

1. Материнське підприємство відображає свою інвестицію в дочірнє підприємство на дату придбання за собівартістю придбання (об'єднання), яка еквівалентна справедливій вартості сплаченої компенсації. Якщо вартість придбання (об'єднання) перевищує частку покупця в справедливій вартості чистих активів, об'єкта придбання, визнається гудвіл. Якщо відбувається навпаки, перевищення визначається як негативний гудвіл.
2. На дату придбання необхідно визнати ідентифіковані активи і зобов'язання дочірнього підприємства за справедливою вартістю. За МСФЗ 3 «Об'єднання бізнесу» таке визнання може привести до визнання активів, зобов'язань і непередбачених зобов'язань, які не визнавалися в облікових записах дочірнього підприємства. Наприклад, об'єднання бізнесу може привести до визнання нематеріальних активів, які не можна було визнавати в обліку дочірнього підприємства.
3. Якщо материнське підприємство отримало контроль не над усіма чистими активами об'єкта придбання, на дату придбання слід визнати частку меншості.

Разом з тим, законодавчі акти з бухгалтерського обліку деяких країн, зокрема, Стандарти фінансової звітності (FRS) Великої Британії, Ірландії та Положення з бухгалтерського обліку Росії передбачають підготовку першого комплекту консолідованої звітності на кінець першого року придбання.

Розглянемо консолідацію балансу на дату придбання на прикладі.

Правила для складання оберемо МСФЗ, оскільки групи, які здійснюють операції з цінними паперами на фондовому ринку України та держав-учасниць ЄС свою звітність повинні готувати за цими правилами.

Приклад 3.1. На 1 січня 2006 р. материнське підприємство «М» придбало всі випущені акції дочірнього підприємства «Д» в обмін на 100 000 акцій материнського підприємства, справедлива вартість яких 5 гр. од. за одну акцію. На дату придбання справедлива вартість активів і зобов'язань материнського й дочірнього підприємств були такими як показано в табл. 3.3.

Таблиця 3.3. Справедлива вартість активів і зобов'язань материнського й дочірнього підприємств на дату придбання

Стаття	Материнське підприємство гр. од.	Дочірнє підприємство, гр. од.	
		Балансова вартість	Справедлива вартість
Активи			
I. Необоротні активи			
Основні засоби:			
залишкова вартість	620 000	480 000	330 000
первісна вартість	(380 000)	(170 000)	
знос			
Довгострокові фінансові інвестиції в «Д»	500 000		
Земельні ділянки	120 000	150 000	170 000
Усього за розділом I	860 000	460 000	
II. Оборотні активи			
Запаси	92 000	75 000	80 000
Грошові кошти	15 000	5000	5000
Усього за розділом II	107 000	80 000	
Баланс	967 000	540 000	
Пасив			
I. Власний капітал			
Статутний капітал	550 000	300 000	
Нерозподілений прибуток	350 000	140 000	
Усього за розділом I	900 000	440 000	
II. Забезпечення наступних витрат і платежів			
Забезпечення виплат персоналу	30 000	60 000	60 000

Закінчення табл. 3.3

Стаття	Материнське підприємство гр. од.	Дочірнє підприємство, гр. од	
		Балансова вартість	Справедлива вартість
IV. Поточні зобов'язання			
Кредиторська заборгованість за товари	27 000	34 000	34 000
Розрахунки з бюджетом	10 000	6 000	6 000
Усього за розділом IV	67 000	100 000	
Баланс	967 000	540 000	

На дату придбання дочірнє підприємство мало неврахований патент, справедлива вартість якого становить 20 000 гр.од. Ставка податку на прибуток 30%. Підготуємо робочу таблицю для складання консолідованого балансу на дату придбання.

Аналіз на дату придбання включає порівняння компенсації і справедливої вартості ідентифікованих чистих активів. Справедлива вартість чистих активів дочірнього підприємства повинна бути розрахована переоцінюванням балансової вартості активів і зобов'язань дочірнього підприємства до справедливої вартості. Слід враховувати, що, згідно з МСБО 12 «Податок на прибуток», переоцінювання активів вимагає визнання податкового впливу переоцінювання, оскільки існують різниці між обліковою сумою і податковою базою внаслідок переоцінювання.

1. Розрахуємо результат придбання дочірнього підприємства на 1 січня 2006 року, гр. од.:

Вартість об'єднання $(100\ 000 \times 5)$	500 000
Балансова вартість чистих активів $(300\ 000 + 140\ 000)$	440 000
Вартісна різниця	60 000
<i>Дооцінка:</i>	
основних засобів $(330\ 000 - 310\ 000) \times (1-30\%)$	14 000
інших необоротних активів $(170\ 000 - 150\ 000) (1-30\%)$	14 000
запасів $(80\ 000 - 75\ 000) (1-30\%)$	3 500
патенту $20\ 000 \times (1-30\%)$	14 000
Разом	45 500
Гудвіл $(60\ 000 - 45\ 500)$	14 500

Аналіз вартісної різниці при об'єднанні за методом придбання показано на рис. 3.1.

Оскільки за положеннями МСФЗ 3 «Об'єднання бізнесу» слід визнавати ідентифіковані чисті активи підприємства, що купуються за справедливою вартістю, перші коригування, які робляться при

консолідації, є коригування будь-яких активів або зобов'язань, для яких існують різниці між справедливою і балансовою вартістю на дату придбання.

Рис. 3.1. Аналіз вартісної різниці на дату придбання підприємства

Щодо МСФЗ, які передбачають визнання нематеріальних активів і непередбачених зобов'язань, слід зазначити таке. Незважаючи на те, що ідентифіковані нематеріальні активи і непередбачені зобов'язання дочірнього підприємства можуть не бути визнані в облікових записах дочірнього підприємства, вони визнаються як частина об'єднання бізнесу. Ці коригування здійснюються при консолідації в робочій таблиці через записи оцінки об'єднання бізнесу. Де материнське підприємство має інвестиції в частки (акції) дочірнього підприємства, коригування через записи до придбання є необхідним для уникнення подвійного рахунку активів і капіталів групи. Як частина аналізу на дату придбання, здійснюється визначення гудвілу або негативного гудвілу.

2. Різниця між справедливою і балансовою вартістю активів не визнається дочірнім підприємством, проте визнається як частина об'єднання підприємств – на резерв оцінки об'єднання підприємств. Цей резерв не визнається в облікових записах дочірнього підприємства, а визнається в процесі консолідації як частина об'єднання підприємств. Регулюючі записи з оцінювання об'єднання підприємств будуть такі:

1) Дооцінювання основних засобів:

а) Дебет «Знос основних засобів»	150 000
Кредит «Основні засоби»	150 000

б) Дебет «Знос основних засобів»	20 000
Кредит «Відстрочені податкові зобов'язання»	6000
Кредит «Резерв оцінки об'єднання підприємств»	14 000
2) Дооцінювання землі:	
Дебет «Земельні ділянки»	20 000
Кредит «Відстрочені податкові зобов'язання»	6000
Кредит «Резерв оцінки об'єднання підприємств»	14 000
3) Дооцінювання запасів:	
Дебет «Виробничі запаси»	5000
Кредит «Відстрочені податкові зобов'язання»	1500
Кредит «Резерв оцінки об'єднання підприємств»	3500
4) Визнання патенту:	
Дебет «Нематеріальні активи»	20 000
Кредит «Відстрочені податкові зобов'язання»	6000
Кредит «Резерв оцінки об'єднання підприємств»	14 000
5) Виключення балансової вартості інвестиції материнського підприємства і капіталу дочірнього підприємства:	
Дебет «Нерозподілені прибутки»	140 000
Кредит «Довгострокові фінансові інвестиції»	140 000
Дебет «Статутний капітал»	300 000
Кредит «Довгострокові інвестиції»	300 000
Дебет «Резерв оцінки об'єднання підприємств»	45 500
Кредит «Довгострокові фінансові інвестиції»	45 500
Дебет «Гудвіл при придбанні»	14 500
Кредит «Довгострокові фінансові інвестиції»	14 500

Таблиця 3.4. Робоча таблиця для складання консолідованого балансу

Стаття	Материнське підприємство	Дочірнє підприємство	Коригування				Консолідована сума
			№	Дебет	Кредит	№	
АКТИВИ							
I. Непоточні активи							
Нематеріальні активи			4	20 000			20 000
Основні засоби:							
залишкова вартість							
первісна вартість	620 000	480 000	1		150 000		950 000

Продовження табл. 3.4

Стаття	Материнське підприємство	Дочірнє підприємство	Коригування				Консолідована сума
			№	Дебет	Кредит	№	
знос	(380000)	(170000)	1 1	150 000 20 000			(380 000)
Довгострокові фінансові інвестиції в «Д»	500 000				500 000	5	-
Земельні ділянки	120 000	150 000	2	20 000			290 000
Гудвіл			5	14 500			14 500
Усього за розділом I	860 000	460 000					894 500
II. Поточні активи							
Запаси	92 000	75 000	3	5000			172 000
Грошові кошти	15 000	5000					20 000
Усього за розділом II	107 000	80 000					192 000
Баланс	967 000	540 000					1 086 500
ПАСИВ							
I. Власний капітал							
Статутний капітал	550 000	300 000	5	300 000			550 000
Нерозподілений прибуток	350 000	140 000	5	140 000			350 000
Резерв оцінки об'єднання			5	45 500	14 000 14 000 3 500 14 000	1 2 3 4	-
Усього за розділом I	900 000	440 000					900 000
II. Непоточні зобов'язання							
Відстрочені податкові зобов'язання					6000 6000 1500 6000	1 2 3 4	19 500
III. Поточні зобов'язання							
Кредиторська заборгованість	27 000	34 000					61 000
Розрахунки з бюджетом	10 000	6000					16 000
Короткострокові забезпечення	30 000	60 000					90 000

Закінчення табл. 3.4

Стаття	Материнське підприємство	Дочірнє підприємство	Коригування				Консолідована сума
			№	Дебет	Кредит	№	
Усього за розділом III	67 000	100 000					167 000
Баланс	967 000	540 000					1 086 500

Регулюючі записи після дати придбання

Записи оцінки об'єднання бізнесу, які є наслідком визнання активів і зобов'язань економічної одиниці на дату придбання, не відображаються у обліку дочірніх підприємств. Отже, зміни в цих активах і зобов'язаннях мають місце, коли активи амортизуються або реалізуються і зобов'язання сплачуються.

Зміни в капіталі до придбання також мають місце, коли дивіденди сплачені або оголошені, і здійснене перенесення в межах капіталу.

Розглянемо порядок здійснення регулюючих записів після дати придбання на прикладі 3.1. За даними умови прикладу 3.1. мали місце чотири статті, для яких було здійснено оцінювання: земельні ділянки, основні засоби, запаси, патенти. Припустимо, що впродовж трирічного послідовного періоду після дати придбання (1 січня 2006 року) мали місце такі операції:

- 1) земельні ділянки були реалізовані в 2007 р.;
- 2) основні засоби амортизуються на прямолінійній основі впродовж п'яти років;
- 3) запаси, наявні на 1 січня 2006 р. були реалізовані 31 грудня 2006 р.;
- 4) патент має необмежений строк використання і перевіряється на предмет знецінення щорічно. В 2007 р. визнано збиток від знецінення в сумі 5000 гр. од.

Кожний з цих активів слід проаналізувати окремо з метою складання робочої таблиці для консолідації за 2006–2007 рр.

1. **Земельні ділянки.** На дату придбання 1 січня 2006 р. був здійснений запис оцінки об'єднання бізнесу, гр. од.:

<i>Дебет «Земельні ділянки»</i>	20 000
<i>Кредит «Відстрочені податкові зобов'язання»</i>	6000
<i>Кредит «Резерв оцінки об'єднання»</i>	14 000

На 31 грудня 2006 р., оскільки земельні ділянки ще не реалізовані, слід зробити такий самий запис оцінки в робочій таблиці на цю

дату. Припустимо, що в цей період актив не був призначений для продажу і визнавався за собівартістю.

У 2007 р. земельні ділянки було класифіковано як утримувані для продажу. Відповідно до МСФЗ 5 «Непоточні активи, утримувані для продажу та припинена діяльність», земельні ділянки будуть записані за нижчою із облікової і справедливої вартості за вирахуванням витрат на продаж. Припустимо, що облікова вартість є нижчою вартістю, і запис оцінки об'єднання в робочій таблиці для консолідації, підготовлений на 31 грудня 2007 р., буде такий, як на 31 грудня 2006 р.

Припустимо, в 2007 р. земельні ділянки були реалізовані за 200 000 гр. од., з витратами пов'язаними з продажем в сумі 1000 гр. од. Дочірнє підприємство «Д» визнаватиме прибуток від продажу в сумі 49 000 гр. од. (200 000 – 150 000 – 1000). З точки зору перспективи групи, прибуток від продажу складатиме лише 29 000 гр. од. (200 000 – 170 000 – 1000).

При консолідації необхідно здійснити запис для зменшення прибутку на 20 000 гр. од. Причиною різниці в прибутку від продажу є облікова вартість реалізованої земельної ділянки. Собівартість землі для групи вища, ніж для дочірнього підприємства.

На 31 грудня 2006 р. здійснено запис дочірнім підприємством:

<i>Дебет «Земельні ділянки»</i>	20 000
<i>Кредит «Податок на прибуток»</i>	6 000
<i>Кредит «Резерв оцінки об'єднання бізнесу»</i>	14 000

Альтернативно, якщо у звітах дочірнього підприємства показано прибуток від продажу:

<i>Дебет «Дохід від реалізації необоротних активів»</i>	20 000
<i>Кредит «Податок на прибуток»</i>	6 000
<i>Кредит «Резерв оцінки об'єднання»</i>	14 000

У наступні періоди буде здійснено такий запис оцінки:

<i>Дебет «Нерозподілені прибутки» (залишок на початок)</i>	14 000
<i>Кредит «Резерв оцінки об'єднання»</i>	14 000

Цей запис не впливає на загальну суму капіталу. Він відображає той факт, що в той час, як дочірнє підприємство визнає збільшення вартості землі в нерозподілених прибутках, група визнає збільшення вартості в резервах оцінки об'єднання. У випадку, коли переоціне-

ний актив списано, як зазначено в п. 41 МСБО 16 «Основні засоби», то застосовується звичайна практика переносити резерв переоцінки на нерозподілені прибутки.

Якщо цей принцип застосовується при консолідації, тоді записи оцінки об'єднання в рік продажу земельних ділянок будуть такі:

<i>Дебет «Земельні ділянки»</i>	<i>20 000</i>
<i>Кредит «Податок на прибуток»</i>	<i>6000</i>
<i>Кредит «Резерв оцінки об'єднання»</i>	<i>14 000</i>

Одночасно:

<i>Дебет «Резерв оцінки об'єднання»</i>	<i>14 000</i>
<i>Кредит «Нерозподілені прибутки»</i>	<i>14 000</i>

Ці два записи можна об'єднати у один:

<i>Дебет «Земельні ділянки»</i>	<i>20 000</i>
<i>Кредит «Податок на прибуток»</i>	<i>6000</i>
<i>Кредит «Нерозподілені прибутки»</i>	<i>14 000</i>

2. Основні засоби. Записи оцінки об'єднання бізнесу на 1 січня 2006 р.:

<i>Дебет «Знос основних засобів»</i>	<i>150 000</i>
<i>Кредит «Основні засоби»</i>	<i>150 000</i>
<i>Дебет «Знос основних засобів»</i>	<i>20 000</i>
<i>Кредит «Відстрочені податкові зобов'язання»</i>	<i>6000</i>
<i>Кредит «Резерв оцінки об'єднання»</i>	<i>14 000</i>

Актив амортизується на прямолінійній основі впродовж п'ятирічного періоду (норма амортизації 20% на рік). Оскільки актив визнано при консолідації в сумі, що на 20 000 гр. од. більше, ніж визнано в облікових записах дочірнього підприємства, витрати на амортизацію групи повинні бути також більшими.

Різниця в амортизації відображає додаткову суму, сплачену за об'єкт основних засобів групою. Коригування для амортизації приводять до змін облікової вартості активу. Різниці між податковою базою і обліковою сумою відображаються у складі відстрочених податкових зобов'язань.

Записи оцінки об'єднання на 31 грудня 2006 р., гр. од.:

- на суму дооцінки

<i>Дебет «Знос основних засобів»</i>	<i>150 000</i>
--------------------------------------	----------------

<i>Кредит «Основні засоби»</i>	150 000
<i>Дебет «Знос основних засобів»</i>	20 000
<i>Кредит «Відстрочені податкові зобов'язання»</i>	6000
<i>Кредит «Резерв оцінки об'єднання»</i>	14 000

▪ на суму зносу

<i>Дебет «Амортизація основних засобів»</i>	4000
<i>Кредит «Знос основних засобів»</i>	4000
(20% : 100 × 20000)	
<i>Дебет «Відстрочені податкові зобов'язання»</i>	1200
<i>Кредит «Податок на прибуток»</i>	1200
(20% : 100 × 6000, або 30% : 100 × 4000)	

Слід зазначити, що перший запис відповідає запису, здійсненому на дату придбання. Два наступні відображають послідовний знос і зміни податкового впливу.

Записи оцінки на 31 грудня 2008 р. повинні відображати коригування зносу за три роки (два попередні періоди і поточний період), гр. од.:

<i>Дебет «Знос основних засобів»</i>	150 000
<i>Кредит «Основні засоби»</i>	150 000
<i>Дебет «Знос основних засобів»</i>	20 000
<i>Кредит «Відстрочені податкові зобов'язання»</i>	6000
<i>Кредит «Резерв оцінки об'єднання»</i>	14 000

▪ на суму зносу за три періоди:

<i>Дебет «Амортизація основних засобів»</i>	4000
<i>Дебет «Нерозподілені прибутки» на 01.01.2008</i>	8000
<i>Кредит «Знос основних засобів»</i>	12 000
(20% : 100 × 20000)	
<i>Дебет «Відстрочені податкові зобов'язання»</i>	3600
<i>Кредит «Податок на прибуток»</i>	1200
<i>Кредит «Нерозподілені прибутки»</i>	2400
(20% : 100 × 6000, або 30% : 100 × 4000)	

Основні засоби повністю перенесуть вартість на витрати на 31 грудня 2010 р. В цей рік записи оцінки вартості об'єднання для об'єкту основних засобів будуть такими:

<i>Дебет «Знос основних засобів»</i>	150 000
--------------------------------------	---------

Кредит «Основні засоби»	150 000
Дебет «Знос основних засобів»	20 000
Кредит «Відстрочені податкові зобов'язання»	6000
Кредит «Резерв оцінки об'єднання бізнесу»	14 000

- на суму нарахованого зносу впродовж строку корисного використання:

Дебет «Амортизація основних засобів»	4000
Дебет «Нерозподілені прибутки»(01.01.2010)	16 000
Кредит «Знос основних засобів» (20% : 100 × 20000)	20 000
Дебет «Відстрочені податкові зобов'язання»	6000
Кредит «Податок на прибуток»	1200
Кредит «Нерозподілені прибутки» (01.01.2010) (20% : 100 × 6000, або 30% : 100 × 4000)	4800

- при списанні об'єкту

Дебет «Знос основних засобів»	150 000
Кредит «Основні засоби»	150 000

3. Запаси. Запис оцінки запасів на дату придбання, 1 січня 2006 р., гр. од.:

Дебет «Виробничі запаси»	5000
Кредит «Відстрочені податкові зобов'язання»	1500
Кредит «Резерв оцінки об'єднання»	3500

Ключовою подією, що впливає на облік запасів, є їх продаж дочірнім підприємством. Припустимо, що запаси реалізовані в 2006 році за 90 000 гр. од. Дочірнє підприємство запише собівартість продажу за обліковою сумою 75 000 гр. од., в той час як собівартість продажу для групи складатиме 80 000 гр. од. В робочій таблиці слід відобразити запис на збільшення запасів на 5000 гр. од. та коригування собівартості продажу на 5000 гр. од. При списанні активу резерв оцінки переноситься до нерозподіленого прибутку.

Запис оцінки на 31 грудня 2006 р., гр. од.:

Дебет «Собівартість реалізації»	5000
Кредит «Податок на прибуток»	1500
Кредит «Нерозподілені прибутки»	3500

Оскільки цей запис має нульовий вплив при закритті нерозподілених прибутків, при складанні робочої таблиці для консолідації необхідно здійснювати запис в наступні роки.

Порівняння записів, здійснених дочірнім підприємством і які показані в консолідованих фінансових звітах на 31 грудня 2006 р. подано в табл. 3.5.

Таблиця 3.5. Порівняння коригувальних записів щодо запасів, здійснених у фінансових звітах дочірнього підприємства і консолідованих фінансових звітах

Стаття	Дочірнє підприємство	Консолідована звітність	Примітки
Дохід від реалізації продукції	90 000	90 000	
Собівартість реалізованої продукції	75 000	80 000	(75 000 + 5000)
Валовий прибуток	15 000	10 000	
Податок на прибуток	4500	3000	(4500 – 1500)
Прибуток	10 500	7000	

Якщо на 31 грудня 2006 р. було реалізовано лише 80% запасів, тоді запис оцінки повинен відображати собівартість реалізації та 20% кінцевих запасів:

<i>Дебет «Собівартість реалізованої продукції»</i>	4000
<i>Кредит «Податок на прибуток»</i>	1200
<i>Кредит «Нерозподілені прибутки»</i>	2800

Цей запис не відображається у робочій таблиці за послідовні періоди.

<i>Дебет «Виробничі запаси»</i>	1000
<i>Кредит «Відстрочені податкові зобов'язання»</i>	300
<i>Кредит «Резерв оцінки об'єднання»</i>	700

Припустимо, всі запаси реалізовані 31 грудня 2007 р. Запис оцінки на цю дату:

<i>Дебет «Собівартість реалізації»</i>	1000
<i>Кредит «Податок на прибуток»</i>	300
<i>Кредит «Нерозподілені прибутки»</i>	700

4. Патент. Запис оцінки на дату придбання, 1 січня 2006 р.:

Дебет «Нематеріальні активи»	20 000
Кредит «Відстрочені податкові зобов'язання»	6000
Кредит «Резерв оцінки об'єднання»	14 000

Такий запис здійснюється кожний звітний період впродовж строку використання патенту. Зміни в записах матимуть місце при знеціненні активу. В прикладі збитки складають 5000 гр. од. Запис оцінки об'єднання на 31 грудня 2007 р.:

Дебет «Нематеріальні активи»	20 000
Кредит «Відстрочені податкові зобов'язання»	6000
Кредит «Резерв оцінки об'єднання»	14 000
Дебет «Втрати від знецінення»	5000
Кредит «Накопичені втрати від знецінення»	5000

▪ на 31 грудня 2008 р.:

Дебет «Нематеріальні активи»	20 000
Кредит «Відстрочені податкові зобов'язання»	6000
Кредит «Резерв оцінки об'єднання»	14000
Дебет «Нерозподілені прибутки» (01.01.08)	5000
Кредит «Накопичені втрати від знецінення»	5000

Записи оцінки об'єднання на 31 грудня 2007 р.:

1. На дату реалізації земельних ділянок

Дебет «Земельні ділянки» (за собівартістю)	20 000
Кредит «Податок на прибуток»	6000
Кредит «Перенесення резерву оцінки об'єднання»	14000

2. На суму дооцінки основних засобів на дату придбання:

Дебет «Знос основних засобів»	150 000
Кредит «Основні засоби»	150 000
Дебет «Знос основних засобів»	20 000
Кредит «Відстрочені податкові зобов'язання»	6000
Кредит «Резерв оцінки об'єднання бізнесу»	14 000

▪ нарахування амортизації основних засобів:

Дебет «Амортизація основних засобів»	4000
Дебет «Нерозподілені прибутки» (01.01.08)	8000

Кредит «Знос основних засобів» 12 000
(20% : 100 × 20000)

▪ коригування впливу податкових наслідків:

Дебет «Відстрочені податкові зобов'язання» 3600
Кредит «Податки на прибуток» 1200
Кредит «Нерозподілені прибутки» (01.01.08) 2400
(30% : 100 × 4000)

3. На суму визнання патенту на дату придбання:

Дебет «Нематеріальні активи» 20 000
Кредит «Відстрочені податкові зобов'язання» 6000
Кредит «Резерв оцінки об'єднання» 14 000

▪ на суму збитків від знецінення:

Дебет «Нерозподілені прибутки» (01.01.08) 5000
Кредит «Накопичені втрати від знецінення» 5000

Записи до придбання на дату придбання:

Виключення балансової вартості інвестиції материнського підприємства в капітал дочірнього підприємства:

Дебет «Нерозподілені прибутки» (на 01.01.06) 140 000
Кредит «Довгострокові фінансові інвестиції» 140 000
Дебет «Статутний капітал» 300 000
Кредит «Довгострокові фінансові інвестиції» 300 000
Дебет «Резерв оцінки об'єднання» 45 500
Кредит «Довгострокові фінансові інвестиції» 45 500
Дебет «Гудвіл при придбанні» 14 500
Кредит «Довгострокові фінансові інвестиції» 14 500

Слід зазначити, що певні типи операцій можуть бути причиною змін у записах після дати придбання, а саме:

- 1) знецінення гудвілу;
- 2) зміни в записах оцінки об'єднання;
- 3) дивіденди, оголошені або сплачені дочірнім підприємством до придбання;
- 4) перенесення з/до нерозподіленого прибутку до придбання до інших резервів.

У будь-який визначений звітний період деякі з цих операцій будуть понесені в попередніх періодах, а деякі будуть понесені у звітний період. Записи до придбання за звітний період включатимуть поєднання записів до придбання на початок звітного періоду (записи до придбання на дату придбання скориговані на вплив усіх змін у капіталі до придбання на початок звітного періоду) і записів, пов'язаних із змінами в капіталі до придбання поточного періоду.

Знецінення гудвілу. Знецінення гудвілу впливає на запис до придбання. Тест на знецінення гудвілу здійснюється щорічно. Припустимо, що гудвіл списано в сумі 5000 гр. од. у 2007 р. внаслідок тесту на знецінення. При підготовці робочої таблиці на 31 грудня 2007 р. в записі до придбання визнаватиметься гудвіл при придбанні в сумі 14 500 гр. од. Проте слід здійснити запис для визнання знецінення гудвілу:

<i>Дебет «Втрати від знецінення»</i>	<i>5 000</i>
<i>Кредит «Накопичені втрати від знецінення»</i>	<i>5 000</i>

Припустимо, що на 31 грудня 2008 р. не було знецінення. Запис до придбання, пов'язаний із знеціненням гудвілу:

<i>Дебет «Нерозподілені прибутки» (на 01.01.08)</i>	<i>140 000</i>
<i>Кредит «Довгострокові фінансові інвестиції»</i>	<i>140 000</i>
<i>Дебет «Статутний капітал»</i>	<i>300 000</i>
<i>Кредит «Довгострокові фінансові інвестиції»</i>	<i>300 000</i>
<i>Дебет «Резерв оцінки об'єднання»</i>	<i>45 500</i>
<i>Кредит «Довгострокові фінансові інвестиції»</i>	<i>45 500</i>
<i>Дебет «Гудвіл при придбанні»</i>	<i>14 500</i>
<i>Кредит «Довгострокові фінансові інвестиції»</i>	<i>14 500</i>
<i>Дебет «Нерозподілені прибутки» (на 01.01.08)</i>	<i>5000</i>
<i>Кредит «Накопичені втрати від знецінення гудвілу»</i>	<i>5000</i>

Зміни в записах оцінки об'єднання. На записи до придбання на 31 грудня 2006 р. впливатиме продаж запасів:

<i>Дебет «Нерозподілені прибутки»</i>	<i>140 000</i>
<i>Кредит «Довгострокові фінансові інвестиції»</i>	<i>140 000</i>
<i>Дебет «Статутний капітал»</i>	<i>300 000</i>
<i>Кредит «Довгострокові фінансові інвестиції»</i>	<i>300 000</i>
<i>Дебет «Резерв оцінки об'єднання»</i>	<i>45 500</i>
<i>Кредит «Довгострокові фінансові інвестиції»</i>	<i>45 500</i>
<i>Дебет «Гудвіл при придбанні»</i>	<i>14 500</i>

<i>Кредит «Довгострокові фінансові інвестиції»</i>	14 500
<i>Дебет «Резерв оцінки об'єднання»</i>	3500
<i>Кредит «Нерозподілені прибутки»</i>	3500

Припустимо, що на 31 грудня 2007 р. відсутні інші перенесення і операції. Записи до придбання об'єднують два записи попереднього періоду та враховують запис знецінення гудвілу:

<i>Дебет «Нерозподілені прибутки» (на 01.01.07)</i>	143 500
<i>Кредит «Довгострокові фінансові інвестиції»</i>	143 500
<i>Дебет «Статутний капітал»</i>	300 000
<i>Кредит «Довгострокові фінансові інвестиції»</i>	300 000
<i>Дебет «Резерв оцінки об'єднання»</i>	42 000
<i>Кредит «Довгострокові фінансові інвестиції»</i>	42 000
<i>Дебет «Гудвіл при придбанні»</i>	14 500
<i>Кредит «Довгострокові фінансові інвестиції»</i>	14 500
<i>Дебет «Втрати від знецінення»</i>	5000
<i>Кредит «Накопичені втрати від знецінення»</i>	5000

У 2007 р. (поточний період) на залишок до придбання впливатиме продаж земельної ділянки. В поточному періоді здійснюється перенесення з резерву оцінки об'єднання до нерозподіленого прибутку суми 14 000 гр. од.:

<i>Дебет «Нерозподілені прибутки»</i>	14 000
<i>Кредит «Резерв оцінки об'єднання»</i>	14 000

Дивіденди, оголошені дочірнім підприємством до придбання. Якщо дочірнє підприємство сплачує або пропонує до сплати дивіденди впродовж року, частка групи в дивідендах повинна бути переведена з колонки дочірнього підприємства і занесена до колонки материнського підприємства в робочій таблиці. Ця операція в міжнародній практиці називається «зміна місця дивідендів» (*dividend shuffle*). Вона не впливає на колонку «Консолідована сума», проте надає точний підсумок нерозподіленого прибутку материнського і дочірнього підприємств.

Якщо дочірнє підприємство було придбано впродовж року, лише частка групи в дивідендах після придбання повинна «змінити місце». Частина до придбання вже була виключена при розрахунку нерозподіленого прибутку до придбання. Таким чином, лише прибуток дочірнього підприємства після придбання включений

до консолідації, а частина частки меншості вже була виключена при розрахунку частки меншості.

Інколи акції можуть придбаватися на основі включення дивідендів (*cum. div. basis*) або виключення дивідендів (*ex. div. basis*).

Включення дивіденду передбачає зазначення ціни акцій, придбання за якою надає право на отримання чергового оголошеного дивіденду [180, с. 187].

Виключення дивіденду передбачає зазначення ціни акції, придбання якої не надає ніяких додаткових прав на отримання дивіденду [180, с. 253].

Отже, акції, придбані з включеним або невключеним дивідендом, означають, що дочірнє підприємство показало свій намір сплатити дивіденди на акції, придбані в існуючих акціонерів з або без права на дивіденди. Якщо, наприклад, материнське підприємство «М» придбало 80% простих акцій без включення дивіденду дочірнього підприємства «Д», і контроль перейшов 30 червня, а дивіденди сплачені 4 липня, 20% дивідендів буде сплачено частці меншості і 80% буде сплачено особам, які не є більше акціонерами, але хто продав свої акції підприємству «М». В цьому випадку група не платитиме проміжних дивідендів за акціями після придбання, хоча вона матиме 80% акцій будь-яких наступних дивідендів.

Якщо акції підприємства «Д» були придбані підприємством «М» з включенням дивіденду, то ціна за акцію буде більшою, ніж ціна без включення. В цьому випадку 80% проміжних дивідендів буде отримано підприємством «М» 4 липня і у власному обліку підприємство «М» буде їх вираховувати із рахунку «Собівартість інвестицій» «Д», оскільки дивіденди були придбані, а не зароблені. Це, безперечно, є лише питанням року придбання акцій.

Приклад 3.1 (продовження). Припустимо, що на дату придбання одна із заборгованостей підприємства «Д» була за розрахунками з учасниками за нарахованими дивідендами в сумі 10 000 гр. од. Акції підприємства «Д» були придбані на основі включення дивідендів. В цьому випадку, якщо материнське підприємство сплатило 500 000 гр. од. за акції підприємства «Д», в обліку «М» буде зроблено такий запис, гр. од.:

Дебет «Довгострокові фінансові інвестиції»	490 000
Дебет «Розрахунки за нарахованими доходами»	10 000
Кредит «Рахунки в банку»	500 000

Іншими словами, материнське підприємство придбало два активи: інвестицію в дочірнє підприємство і дивіденди, які підлягають отриманню. Результат об'єднання буде розрахований так:

<i>Вартість придбання (об'єднання)</i>	490 000
<i>(100 000 × 5) – 10 000</i>	
<i>Балансова вартість ідентифікованих чистих активів</i>	440 000
<i>300 000 + 140 000</i>	
<i>Вартісна різниця</i>	50 000
<i>Дооцінка:</i>	
<i>Основних засобів (330 000 – 310 000)(1–30%)</i>	14 000
<i>Інших необоротних активів (170 000 – 150 000)(1–30%)</i>	14 000
<i>Запасів (80 000 – 75 000)(1–30%)</i>	3500
<i>Патенту 20 000 × (1–30%)</i>	14 000
<i>Разом</i>	45 500
<i>Гудвіл</i>	4500

Виключення балансової вартості інвестиції й капіталу дочірнього підприємства буде проводитися таким записом:

<i>Дебет «Нерозподілені прибутки»</i>	140 000
<i>Кредит «Довгострокові фінансові інвестиції»</i>	140 000
<i>Дебет «Статутний капітал»</i>	300 000
<i>Кредит «Довгострокові фінансові інвестиції»</i>	300 000
<i>Дебет «Резерв оцінки об'єднання»</i>	45 500
<i>Кредит «Довгострокові фінансові інвестиції»</i>	45 500
<i>Дебет «Гудвіл при придбанні»</i>	4500
<i>Кредит «Довгострокові фінансові інвестиції»</i>	4500

При складанні робочої таблиці також необхідно зробити запис:

<i>Дебет «Розрахунки за нарахованими дивідендами»</i>	10 000
<i>Кредит «Розрахунки за нарахованими доходами»</i>	10 000

Розрахунки дивідендів до придбання. Мають місце цікаві методичні обговорення навколо питання з приводу того, як прибуток розподіляється після сплати дивідендів. Наприклад, дочірнє підприємство «А» заробило 12 000 гр. од. прибутку впродовж року, що закінчується 31 грудня, і сплатило дивіденди 31 березня в сумі 2000 гр. од. і запропонувало сплатити в майбутньому 2000 гр. од., щоб привести підсумкові дивіденди за рік до суми 4000 гр. од.

ють місце різні інтерпретації дивідендів до придбання. Припустимо, що 80% контролю перейшло до материнського підприємства 31 березня:

1. Можна припустити, що 4000 гр. од. є дивідендами за рік, які виникають з прибутку поточного року, який був зароблений рівномірно впродовж року дочірнім підприємством. За таких умов, з метою складання звітів групи 400 гр. од. із кожних сплачених дивідендів (у сумі 800 гр. од. ($80\% \times 4000 \times 3/12$)) є дивідендами до придбання.
2. Можна припустити, що прибуток повинен бути наявним до розподілу до сплати дивідендів, проміжні дивіденди є сплаченими з прибутку, заробленого до 31 березня. Так, 1600 гр. од., частка групи в усіх проміжних дивідендах ($80\% \times 2000$ гр. од.), буде розглядатися як до придбання. У відношенні до запропонованих дивідендів можна припустити, що вони зароблені рівномірно за рік, або на 31 березня. У запропонованій ситуації 400 гр. од. будуть до придбання, в іншому випадку – ні.
3. Можна припустити, що дивіденди сплачені на основі ФІФО (*first in, first out*). Якщо є достатньо в наявності прибутку до розподілення в періоди до року придбання, можна стверджувати, що дивіденди і, безперечно, всі майбутні дивіденди до розподілення на дату переходу контролю використовуються з точки зору їх як до придбання. Проте це твердження припускає, що весь нерозподілений прибуток є в кінцевому випадку розподілений й ігнорує той факт, що вони часто використовувалися для реінвестиції.

У будь-якій події, суми залучені не можуть бути значно суттєвими для виправдання складних обставин, і повинна бути прийнята послідовна політика.

Перенесення нерозподіленого прибутку до резервів до придбання. Час від часу дочірнє підприємство може переносити нерозподілений прибуток до резервів або здійснювати перенесення з резервів до нерозподіленого прибутку.

Таке перенесення не приводить до зміни загальної суми капіталу до придбання, проте змінює складові капіталу. Таким чином, відсутні зміни на рахунок «Інвестиції» материнського підприємства. Фактично ці перенесення не впливають на статті материнського підприємства.

Припустимо, що в прикладі 3.1 відбулися такі операції:

1. Перенесено дочірнім підприємством з нерозподіленого прибутку до резервного капіталу 4000 гр. од. у 2006 р.:

<i>Дебет «Нерозподілені прибутки»</i>	4000
<i>Кредит «Резервний капітал»</i>	4000

Записи на дату придбання:

<i>Дебет «Нерозподілені прибутки» на 01.01.06</i>	140 000
<i>Кредит «Довгострокові фінансові інвестиції»</i>	140 000
<i>Дебет «Статутний капітал»</i>	300 000
<i>Кредит «Довгострокові фінансові інвестиції»</i>	300 000
<i>Дебет «Резерв оцінки об'єднання»</i>	45 500
<i>Кредит «Довгострокові фінансові інвестиції»</i>	45 500
<i>Дебет «Гудвіл при придбанні»</i>	14 500
<i>Кредит «Довгострокові фінансові інвестиції»</i>	14 500
<i>Дебет «Резервний капітал»</i>	4000
<i>Кредит «Нерозподілені прибутки»</i>	4000

2. Перенесено з резервного капіталу 1000 гр. од. до нерозподіленого прибутку в 2007 р.:

<i>Дебет «Резервний капітал»</i>	1000
<i>Кредит «Нерозподілені прибутки»</i>	1000

Записи до придбання за 2007 р.:

<i>Дебет «Нерозподілені прибутки» на 01.01.07</i>	136 000
<i>Кредит «Довгострокові фінансові інвестиції»</i>	136 000
<i>Дебет «Статутний капітал»</i>	300 000
<i>Кредит «Довгострокові фінансові інвестиції»</i>	300 000
<i>Дебет «Резерв оцінки об'єднання»</i>	45 500
<i>Кредит «Довгострокові фінансові інвестиції»</i>	45 500
<i>Дебет «Резервний капітал»</i>	4000
<i>Кредит «Довгострокові фінансові інвестиції»</i>	4000
<i>Дебет «Гудвіл при придбанні»</i>	14 500
<i>Кредит «Довгострокові фінансові інвестиції»</i>	14 500
<i>Дебет «Нерозподілені прибутки»</i>	1000
<i>Кредит «Резервний капітал»</i>	1000

У наступні періоди буде зроблено такий запис до придбання:

<i>Дебет «Нерозподілені прибутки» (залишок на початок)</i>	137 000
--	---------

<i>Кредит «Довгострокові фінансові інвестиції»</i>	137 000
<i>Дебет «Статутний капітал»</i>	300 000
<i>Кредит «Довгострокові фінансові інвестиції»</i>	300 000
<i>Дебет «Резерв оцінки об'єднання»</i>	45 500
<i>Кредит «Довгострокові фінансові інвестиції»</i>	45 500
<i>Дебет «Резервний капітал»</i>	3000
<i>Кредит «Довгострокові фінансові інвестиції»</i>	3000
<i>Дебет «Гудвіл при придбанні»</i>	14 500
<i>Кредит «Довгострокові фінансові інвестиції»</i>	14 500

Консолідація звіту про фінансові результати

Принципи консолідації фінансових звітів материнського і дочірнього підприємств однаково застосовуються до звіту про фінансові результати, як і до балансу. Формат робочої таблиці може бути використаний для комплексу звітів з колонками для материнського підприємства, кожного дочірнього підприємства і консолідації в цілому.

Консолідований звіт про фінансові результати складається на прямолінійній основі на підставі показників підприємств групи.

Якщо будь-яке дочірнє підприємство належить материнському підприємству не повністю, то частка меншості розраховується після визначення податку на прибуток і зменшує прибуток або збиток групи за період відповідно до національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку. За МСФЗ частка меншості розраховується після визначення прибутку або збитку групи за період.

При складанні консолідованого звіту про фінансові результати слід врахувати кілька важливих моментів, які впливатимуть на процес підготовки звіту:

- придбання дочірнього підприємства впродовж року;
- внутрішньогруповий продаж запасів, їх залишки і нереалізований прибуток;
- внутрішньогруповий продаж активів інших, ніж запаси;
- частку меншості.

Придбання дочірнього підприємства впродовж року. Якщо будь-яке дочірнє підприємство було придбане впродовж року, необхідно буде розрахувати, яка частина його прибутку після оподаткування пов'язана з періодом до придбання. Це може бути здійснено на дійсній основі, якщо відомо, який прибуток був на дату придбання, і який виник при підготовці комплексу фінансових звітів як частина відповідного процесу. Якщо ж точна сума прибутку

на початок року до дати придбання відсутня, то річний прибуток може бути визначений на часовій основі.

Так, якщо дочірнє підприємство заробило прибуток у рік придбання і група отримала контроль через три місяці поточного року, то 3/12 прибутку після оподаткування слід виключити із консолідованого звіту про фінансові результати як прибуток до придбання. Таким чином, лише частина прибутку/збитку дочірнього підприємства від дати придбання повинна бути включена до звіту про фінансові результати групи.

У випадку складання першого комплекту консолідованих звітів на дату придбання прибуток буде врахований у складі власного капіталу дочірнього підприємства по статті «Нерозподілені прибутки (непокриті збитки)».

Розглянемо порядок складання робочої таблиці для консолідації звіту про фінансові результати на прикладі. Перший консолідований звіт про фінансові результати складемо на першу звітну дату після придбання.

Приклад 3.2. Материнське підприємство придбало 75% акцій дочірнього підприємства 1 липня 2005 року і, отже, отримало контроль. Дочірнє підприємство сплатило проміжні дивіденди, наступні за придбанням. Звіти про фінансові результати за період, у якому відбулося придбання, подано в табл. 3.6.

Таблиця 3.6. Звіти про фінансові результати (тис. гр. од.)

Стаття	Материнське підприємство	Дочірнє підприємство
Дохід від продажу	400	300
Собівартість продажу	(100)	(100)
Валовий прибуток	300	200
Інші прибутки	20	10
Витрати на збут та адміністративні витрати	(50)	(20)
Фінансові витрати	(30)	(10)
Прибуток до сплати податків	240	180
Витрати з податку на прибуток	(90)	(40)
Прибуток за період	150	140
Інформація про дивіденди:		
Дивіденди: сплачені	10	20
оголошені	40	30

Припустимо, материнське підприємство ще не включило дивіденди отримані й ті, що підлягають отриманню від дочірнього підприємства. Робоча таблиця для консолідації буде мати вигляд, як подано у табл. 3.7.

Таблиця 3.7. Робоча таблиця для консолідації, тис. гр. од.

Стаття	Материнське підприємство	Дочірнє підприємство	Після придбання	Консолідована сума
Дохід від продажу	400	300	150	550
Собівартість продажу	(100)	(100)	(50)	(150)
Валовий прибуток	300	200	100	400
Інші прибутки	20	10	5	25
Витрати на збут та адміністративні витрати	(50)	(20)	(10)	(60)
Фінансові витрати	(30)	(10)	(5)	(35)
Прибуток до сплати податків	240	180	90	330
Витрати з податку на прибуток	(90)	(40)	(20)	(110)
Прибуток за період	150	140	70	220
Частка меншості (25%)	-	-	17,5	17,5
Частка групи в прибутку після придбання	150	140	52,5	202,5
Дивіденди після придбання (75% × 6/12 × 50000 = 18750)	18,75		18,75	
	168,75		33,75	202,50
Дивіденди сплачені	(10)	(20)		(10)
Оголошені дивіденди	(40)	(30)		(40)
Нерозподілений прибуток	118,75	90	33,75	152,50

У цьому прикладі проміжні дивіденди, припустимо, були зароблені однаково впродовж року і сплачені дочірнім підприємством слідом за придбанням акцій материнським підприємством. Хоча дивіденди сплачені під контролем материнського підприємства, вони вважаються частиною прибутку до придбання дочірнього підприємства.

Внутрішньогруповий продаж товарів (продукції). Як зазначалося раніше, у відношенні до робочої таблиці для консолідації

фінансових звітів будь-які внутрішньогрупові залишки, які виникли до консолідації, повинні бути виключені. Якщо материнське підприємство «М» придбає сировину в дочірнього підприємства, то материнське підприємство матиме запаси, включені за «собівартістю їх продажу», а дочірнє підприємство матиме таку саму суму по показнику «Дохід від продажу». В той час як ці суми є релевантними в індивідуальних фінансових звітах «М» і «Д», то вони не матимуть сенсу у випадку додавання показників підприємства «М» і «Д» і підготовки Звіту про фінансові результати групи, оскільки група не може продати запаси сама собі. Відображення показника «Дохід від продажу» не має сенсу, і будь-який прибуток, пов'язаний з цією операцією, не буде включений у прибуток групи, навіть якщо він є прибутком для підприємства, яке здійснює продаж, коли дві компанії розглянуті як окремі.

Таким чином, при консолідації з метою підготовки звітів групи внутрішньогруповий продаж і собівартість повинні бути виключені. Отже, однакові суми виключатимуться, не будуть впливати на суму прибутку, проте дохід від продажу та собівартість продажу будуть точно відображати собівартість запасів, придбаних групою зовні, і дохід від продажу товарів за межі групи.

Наприклад, якщо одне підприємство в межах групи «М» здійснило продаж продукції іншому «Д», і «Д» реалізувало цю продукцію третій стороні за межі групи, тоді в індивідуальних фінансових звітах «М» і «Д» ці операції будуть відображені. Якщо «М» сплатить 10 000 гр. од. за продукцію, реалізовану потім «Д» за 20 000 гр. од., і потім «Д» реалізує їх третій стороні за 30 000 гр. од., відповідно в звітах про фінансові результати буде показано, як у табл. 3.8.:

Таблиця 3.8. Відображення внутрішньогрупового продажу товарів (продукції) в індивідуальних і консолідованому звіті про фінансові результати

Показник	Звіт про фінансові результати		
	«М»	«Д»	Консолідований
Дохід від продажу	20 000	30 000	30 000
Собівартість продажу	10 000	20 000	10 000
Валовий прибуток	10 000	10 000	20 000

Слід зазначити, що при консолідації внутрішньогрупова операція (продаж продукції підприємством «М» підприємству «Д» за 20 000 гр. од.) виключається з обох показників групи – доходу від продажу і собівартості продажу групи.

Прибуток у запасах. Суми доходу від продажу й собівартість придбання слід скоригувати. Це необхідно для того, щоб з'ясувати, чи будь-яка продукція, яка передана в межах групи, ще включена в кінцеві запаси покупця. Якщо так, то вони будуть включені за собівартістю підприємства (яка розрахована для індивідуального звіту підприємства). Проте при консолідації, коли всі підприємства розглядаються як одна економічна одиниця (група), запаси не будуть записані за собівартістю в звітах групи, оскільки вони включатимуть елемент внутрішньогрупового прибутку.

Таким чином, з метою консолідації прибуток включений у запаси, які були передані від одного підприємства групи до іншого, слід виключити. Таке виключення досягається зменшенням суми кінцевих запасів і валового прибутку групи. Це виключення слід врахувати в наступному році, і запаси на початок слід записати у фінансових звітах групи за скоригованою сумою, за якою вони з'являлись як запаси на кінець у попередньому періоді.

Операції на відстані руки не виключаються за таких обставин. Так, коли дочірнє підприємство постачає продукцію або активи іншому підприємству групи за ціною, що включає прибуток, але ця ж ціна зазначається при продажу їх покупцем за межі групи, прибуток не повинен виключатися.

У наведеному прикладі всі внутрішньогрупові запаси були реалізовані за межі групи. Проте, якщо деякі із запасів ще залишаються в межах групи, прибуток слід виключити з метою складання звітів групи. Припустимо, що підприємство «М» закупило запаси за 10 000 гр. од. й реалізувало їх підприємству «Д» за 20 000 гр. од. Підприємство «Д» потім реалізувало 75% цих запасів третім сторонам за 22 500 гр. од. Прибуток за всіма запасами однаковий. Звіт про фінансові результати показано в табл. 3.9.

У наступному році нереалізований прибуток у запасах може бути винесений до консолідованого звіту про фінансові результати, коли, ймовірно, запаси будуть реалізовані групою. Так, у фінансових звітах групи на наступний рік запаси на початок підприємства «Д» (які будуть показані у власних фінансових звітах «Д» за 5000 гр. од.) повинні бути скориговані коригувальним записом на суму 2500 гр. од.

Таблиця 3.9. Звіт про фінансові результати, гр. од.

Показник	«М»	«Д»	Консолідована сума
Дохід від продажу	20 000	22 500	22 500
Собівартість продажу	(10 000)	(15 000) (0,75 × 20000)	(10 000)
Коригування в запасах групи*		(2500)	2500
Валовий прибуток	10 000	5000	15 000

Хоча цей прибуток виключено з поточного року і віднесено надалі до майбутнього періоду коли група реалізує прибуток з метою консолідації, окремі підприємства будуть відображати у звітах прибуток, як зароблений у поточному році. Оскільки корпоративний податок впливає на індивідуальні підприємства, а не на групу, то витрати на податок будуть розраховуватися на підставі припущення, що прибуток був зароблений у поточному році.

Таким чином, застосований податок на прибуток, якщо він суттєвий, повинен також бути відкладений на наступний рік у консолідованому звіті про фінансові результати. По суті, це є тимчасова різниця групи, яка буде включена до відкладеного податку групи.

У прикладі, розглянутому вище, якщо ставка корпоративного податку складатиме 30%, тоді при додаванні витрат на податок материнського і дочірнього підприємства коригування групи в сумі 750 гр. од. ($2500 \text{ гр. од.} \times 30\% : 100\%$) повинно зменшувати витрати на податок групи. У наступному році 750 гр. од. буде додаватися до витрат на податок у консолідованому звіті про фінансові результати.

Частка меншості. Коли група підприємств, у яких є частка меншості, здійснила реалізацію іншій групі підприємств, то сума запасів на кінець повинна бути зменшена на повний прибуток по операції. Проте прибуток групи повинен лише бути зменшений на частку групи в дочірньому підприємстві, а частку меншості слід зменшити на їхню частку в прибутку.

Таким чином, пропорційне виключення прибутку (тобто, коли лише частка групи в прибутку виключається із запасів, залишаючи частку меншості незмінною) не допускається.

Продаж активів інших, ніж запаси. Коли підприємство групи реалізує необоротні активи будь-якому іншому підприємству групи, то

* Інший запис цього коригування – це зменшення суми запасів групи в консолідованому балансі. Норма націнки становить 50% [$(22500 - 15000) : 15000 \times 100\%$]. Сума нереалізованого прибутку в залишку становить $0,50 \times (20000 - 15000) = 2500$.

застосовуються ті ж самі принципи – прибуток, закладений в активі, повинен бути виключений з метою консолідації фінансових звітів. Так, якщо, наприклад, дочірнє підприємство, 75% простих акцій якого належить материнському підприємству, продає певний вид устаткування іншому підприємству групи за 2000 гр. од., собівартістю 1000 гр. од., вартість активу повинна бути зменшена до 1000 гр. од. для консолідованого балансу і нерозподілений прибуток групи слід зменшити на 750 гр. од. (їх частка прибутку) і частку меншості слід зменшити на 250 гр. од. Слід також здійснити коригування амортизації відповідно – річну амортизацію і накопичений знос слід розрахувати на 1000 гр. од. з метою консолідації з відповідним коригуванням прибутку групи і частки меншості.

Приклад складання консолідованого балансу і звіту про фінансові результати згідно з МСФЗ наведено в Додатку 4.

Консолідація звіту про рух грошових коштів

Мета підготовки фінансових звітів групи – показати групу як єдину економічну одиницю. Це, зокрема, стосується цілей звіту про рух грошових коштів групи. Зрозуміло, що звіт про рух грошових коштів групи повинен охоплювати лише грошові потоки, зовнішні по відношенню до групи. Таким чином, при підготовці звіту про рух грошових коштів групи слід бути обізнаним у двох ключових питаннях:

1. Чи відображається грошовий потік у фінансових звітах групи (тобто материнського та всіх його дочірніх підприємств, які консолідується) внаслідок цієї операції?
2. Чи змінюється залишок грошових коштів групи внаслідок цієї операції?

Якщо відповідь на поставлені питання – «ні», то операція не потребує розгляду при підготовці звіту про рух грошових коштів. Якщо «так», то слід визначити, який чистий рух цього грошового потоку на грошовий потік групи.

У п. 4 П(с)БО 4 «Звіт про рух грошових коштів» зазначено, що особливості складання консолідованого звіту про рух грошових коштів визначаються окремим Положенням (стандартом). Проте, в переліку національних Положень (Стандартів) бухгалтерського обліку відсутнє таке Положення. Разом з тим, у п. 17.1. П(с)БО 20 «Консолідована фінансова звітність» вказано про те, що консолідований звіт про рух грошових коштів складається на основі консолідованого балансу, консолідованого звіту про фінансові результати

та консолідованого звіту про власний капітал згідно з положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку 4 «Звіт про рух грошових коштів» і 21 «Вплив змін валютних курсів». Методика підготовки консолідованого звіту про рух грошових коштів відсутня.

Враховуючи те, що національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку – нормативно-правовий акт, що не суперечить міжнародним стандартам, при визначенні порядку складання консолідованого звіту про рух грошових коштів слід керуватися МСБО 7 «Звіти про рух грошових коштів».

Додаткові питання, які виникають і які слід розглянути під час підготовки звіту про рух грошових коштів групи, такі:

- грошові потоки, внутрішні по відношенню до групи;
- дивіденди, сплачені частці меншості;
- грошові потоки асоційованих підприємств, які обліковуються методом участі в капіталі;
- грошові потоки, які виникають внаслідок придбання і продажу дочірніх підприємств.

Грошові потоки, внутрішні по відношенню до групи. Внутрішні грошові потоки по відношенню до групи слід виключити при підготовці консолідованого звіту про рух грошових коштів. Наприклад, сплату дивідендів, погашення позики або платежі при продажу або придбанні між підприємствами, консолідованими в фінансових звітах групи, не слід відображати в звіті про рух грошових коштів групи, оскільки тимчасово грошовий потік не приводить до змін у грошових потоках у межах або за межами групи.

Приклад 3.3. Материнське підприємство «М» володіє 80% капіталу підприємства «Д», контролює склад ради директорів і включає фінансові звіти «Д» до консолідованих фінансових звітів групи. Впродовж року підприємство «М» придбало меблі для дочірнього підприємства «Д» вартістю 150 000 гр. од. Підприємство «Д» розраховалось у звітному періоді з материнським підприємством «М» за придбані меблі.

Бухгалтерські записи підприємства «М»:

<i>Дебет «Рахунки в банках»</i>	150 000
<i>Кредит «Розрахунки з іншими дебіторами»</i>	150 000

Бухгалтерські записи підприємства «Д»:

<i>Дебет «Розрахунки з іншими кредиторами»</i>	150 000
<i>Кредит «Рахунки в банках»</i>	150 000

Ця операція не впливатиме на грошовий потік групи, оскільки підприємство «Д» сплатило грошові кошти, а підприємство «М» їх отримало. Як результат, операція не відображається у звіті групи.

Практично, звіт про рух грошових коштів готується шляхом порівняння статей балансу на початок і кінець звітного періоду. Внутрішньогрупові залишки виключаються при консолідації, а отже, виключається вплив внутрішньогрупових операцій.

Дивіденди, сплачені частці меншості. Дивіденди, виплачені частці меншості, впливають на грошовий потік групи як економічної одиниці. Лише частка меншості в дивідендах є зовнішньою по відношенню до звіту про рух грошових коштів групи, в той час як сума дивідендів, отриманих материнським підприємством, залишається в межах групи. Бухгалтерські записи в обліку дочірнього підприємства розглянемо на прикладі.

Приклад 3.4. Материнське підприємство «М» володіє 80% капіталу підприємства «Д», маючи більшість прав голосу в підприємстві «Д» і консолідуючи звіти в фінансових звітах групи. Впродовж року підприємство «Д» сплатило дивіденди в сумі 75 000 гр. од., зокрема 60 000 підприємству «М» і 15 000 різним аутсайдерам, що складають частку меншості.

Бухгалтерські записи підприємства «Д»:

▪ сплачені дивіденди материнському підприємству	
Дебет «Розрахунки за нарахованими дивідендами»	60 000
Кредит «Рахунки в банках»	60 000
▪ сплачені дивіденди частці меншості	
Дебет «Розрахунки за нарахованими дивідендами»	15 000
Кредит «Рахунки в банках»	15 000

Ця операція впливає на грошовий потік групи і повинна бути відображена в звіті про рух грошових коштів групи. Чистий вплив на грошові кошти групи складає 15 000 гр. од., те, що було сплачено різним аутсайдерам – частці меншості. Платіж 60 000 гр. од. не впливає на грошовий потік групи, оскільки він був сплачений підприємством «Д» і отриманий материнським підприємством «М». Таким чином, виключно дивіденди в сумі 15 000 гр. од., сплачені частці меншості, знаходять відображення в звіті про рух грошових коштів групи. Цей платіж повинен класифікуватися як фінансова діяльність і розкриватися окремо.

Слід зазначити, що всі інші грошові потоки, пов'язані з часткою меншості, повинні включатися за відповідним заголовком так, як вони були направлені до окремого підприємства. Це розповсюджується не лише на сплату дивідендів, а й, наприклад, на випуск і викуп акцій, які повинні включатися до фінансової діяльності звіту про рух грошових коштів.

Грошові потоки асоційованих підприємств, які обліковуються методом участі в капіталі. Грошові потоки між групою і асоційованим підприємством, яке обліковується методом участі в капіталі, слід включати до звіту про рух грошових коштів групи. Гроші, отримані і сплачені за товари й послуги, наприклад, між підприємствами групи і асоційованим підприємством, повинні бути включені до консолідованого звіту про рух грошових коштів як частина руху коштів від операційної діяльності. Дивіденди, отримані від асоційованого підприємства, включаються в окрему категорію інвестиційної діяльності.

Отже, асоційовані підприємства, які обліковуються методом участі в капіталі, розглядаються як зовнішні по відношенню до групи з метою складання звіту про рух грошових коштів.

В МСБО 7 «Звіти про рух грошових коштів» у п. 37 зазначено, що коли облік інвестицій в асоційоване або дочірнє підприємство здійснюється із застосуванням методу участі в капіталі або методом обліку за собівартістю, інвестор обмежує своє звітування в звіті про рух грошових коштів грошовими потоками між ним та об'єктом інвестування, наприклад дивідендами й авансами.

У Стандарті фінансової звітності 9 «Асоційовані підприємства та спільна діяльність» Великої Британії (Financial Reporting Standard 9 «Associates and joint ventures»), у параграфі, присвяченому поданню грошового потоку з асоційованим (спільним) підприємством у консолідованому звіті про рух грошових коштів, зазначено, що «інвестор у консолідований звіт про рух грошових коштів повинен включати дивіденди, отримані від асоційованих підприємств як окрему статтю між операційною діяльністю і поверненням на інвестицію та обслуговування фінансування. Будь-які інші грошові потоки між інвестором і його асоційованим підприємством слід включати під відповідним заголовком для діяльності, яка приводить до грошових потоків. Інші операції з грошовими потоками з асоційованим підприємством не включаються».

Грошові потоки, які виникають від придбання і продажу дочірніх підприємств. Коли дочірнє підприємство купується

або продається впродовж періоду, слід з'ясувати, чи впливає ця операція на грошовий потік групи. Якщо впливає, слід з'ясувати чистий вплив цього потоку на грошові кошти і грошові еквіваленти групи.

Грошові потоки внаслідок придбання або продажу дочірнього підприємства можуть включати два аспекти:

- грошові кошти сплачені або отримані як частина придбання або продажу дочірнього підприємства;
- грошові кошти в балансі дочірнього підприємства, які включаються (у випадку придбання) або виключаються (у випадку продажу) з консолідованого балансу.

Ці грошові потоки слід показати на основі «нетто» як частину придбання або продажу групи.

При придбанні або продажу дочірнього підприємства вимагає пояснення залишок грошових коштів дочірнього підприємства та дата придбання або продажу дочірнього підприємства. Так, залишок грошових коштів, придбаний або проданий, є залишком дочірнього підприємства на дату придбання або продажу. Дата придбання або продажу з метою складання звіту про рух грошових коштів є тією самою, як і для звіту про фінансові результати.

У п. 39 МСБО 7 «Звіти про рух грошових коштів» зазначено, що сукупні грошові потоки, які виникають від придбання та продажу дочірніх підприємств або інших господарських одиниць, подаються окремо і класифікуються як інвестиційна діяльність.

Сукупна сума грошових коштів, сплачених або отриманих як компенсація за придбання або продаж, визнається у звіті про рух грошових коштів за вирахуванням грошових коштів або їх еквівалентів, що були придбані або продані.

Материнське підприємство повинно розкривати в узагальненому вигляді придбання і продаж дочірніх підприємств протягом звітного періоду за кожним із таких пунктів:

- загальна компенсація за придбання або продаж;
- та частина компенсації, яку виплачено грошовими коштами або їх еквівалентами;
- сума грошових коштів та їх еквівалентів у дочірньому підприємстві, які були придбані або продані;
- сума активів та зобов'язань за кожною основною категорією, за винятком грошових коштів або їх еквівалентів у дочірньому підприємстві, які були придбані чи продані.

Для відображення зазначеної інформації у форматі Звіту про рух грошових коштів у складі II розділу «Рух коштів у результаті інвестиційної діяльності» слід передбачити додаткові рядки: «Реалізація дочірніх підприємств» та «Придбання дочірніх підприємств».

Додаткову інформацію, пов'язану з придбанням і продажем дочірнього підприємства, зокрема, суму активів та зобов'язань за кожною основною категорією та загальну компенсацію за придбання або продаж, слід розкривати в Примітках до консолідованої фінансової звітності.

Приклад 3.5. Група «М» включає материнське підприємство «М» та два дочірніх підприємства «Д₁» та «Д₂». 30 червня підприємство «М», продало «Д₂» підприємству «Н» за 1,5 млн гр. од. Залишок грошових коштів «Д₂» впродовж року складав, гр. од.:

1 січня	150 000
30 червня	225 000
31 грудня	263 000

Різниця між грошовим залишком на 1 січня та 1 липня 75 000 гр. од. (225 000 – 150 000) включає грошові потоки від операційної діяльності.

• Якщо платіж здійснений в обмін на акції, то консолідований звіт про рух грошових коштів підприємства «М» на 31 грудня повинен включати таке:

Грошові надходження від операційної діяльності	75 000
Придбання і продаж	
<i>Грошові потоки внаслідок продажу дочірнього підприємства (чисті грошові потоки від продажу)</i>	(225 000)
Зменшення в грошових коштах	150 000

• Якщо компенсація отримана «М» грошовими коштами в повній сумі 1, 5 млн гр. од., то консолідований звіт про рух грошових коштів повинен включати:

Чисті грошові надходження від операційної діяльності	75 000
Придбання і продаж	
<i>Грошові надходження внаслідок продажу дочірнього підприємства (чисті грошові надходження від продажу (1 500 000 – 225 000))</i>	1 275 000
Збільшення в грошових коштах	1 350 000

Збільшення в грошах 1 275 тис. гр. од. подано в звіті про рух грошових коштів групи як компенсацію за «Д₂» 1, 5 млн гр. од., зменшену на операційний залишок грошових коштів «Д₂» (225 тис. гр. од.)

В той час як статті в звіті про рух грошових коштів подані на нетто-основі розкриття в примітках інформації є необхідним щоб показати:

1. Склад чистих грошових коштів, які виникли під впливом придбання або продажу дочірнього підприємства шляхом:
 - грошових коштів сплачених або отриманих як компенсацію при придбанні або продажу; і
 - грошові кошти дочірнього підприємства придбаного на дату придбання або продажу.

В прикладі таке розкриття включатиме:

Аналіз чистого надходження грошових коштів внаслідок продажу дочірнього підприємства (гр. од.)

Грошова компенсація	1 500 000
Грошові кошти на рахунку в банку передані при продажу	(225 000)
Чисте надходження грошових коштів від продажу дочірнього підприємства	1 275 000

2. Де суттєво, грошові потоки дочірнього підприємства придбаного або проданого включаються за кожним загальноприйнятним заголовком (лише в рік придбання або продажу).

Розкриття суттєвих негрошових операцій

Відповідно до МСБО 7 «Звіти про рух грошових коштів», суттєві операції, які не потребують використання грошових коштів або їх еквівалентів групи як єдиної економічної одиниці слід розкривати в примітках до звіту про рух грошових коштів, якщо розкриття необхідне для розуміння операцій.

Відсутня необхідність показувати складові таких операцій безпосередньо у звіті про рух грошових коштів, достатньо щоб вони були розкриті. На наш погляд, слід розкривати такі статті, навіть якщо відсутній рух грошових коштів. Наприклад, така ситуація включає:

- укладання угоди про фінансову оренду;
- придбання активів за компенсацію іншу, ніж грошові кошти, наприклад, через випуск акцій або цінних паперів.

Особливою компетенцією по відношенню до групи є придбання або продаж дочірнього підприємства, де вся або частина

компенсацій включає акції або цінні папери. В контексті звіту про рух грошових коштів групи, де необхідно для розуміння операцій, складові таких операцій слід розкривати.

Консолідовані фінансові звіти групи надають інформацію про групу як єдину економічну одиницю. В сучасній обліковій практиці, таке відображення економічної субстанції відокремлене від юридичної одиниці. Проте інколи правова форма і правові обмеження можуть перешкоджати такому поданню або створенню нової субстанції у групових відносинах, особливо з погляду щодо ліквідності і платоспроможності. Обмеження угод за позиками, іноземною валютою або інші примушення можуть означати, що «грошові кошти» подані в звіті про рух грошових коштів групи, можуть не бути наявними грошовими коштами по відношенню до групи.

Договір позики дочірнього підприємства може, наприклад, вимагати підтримання визначеного коефіцієнта ліквідності, який утримує дочірнє підприємство від передавання грошових коштів іншому дочірньому підприємству або його материнському підприємству. Цей договір, таким чином, обмежує ліквідність групи.

За загальноприйнятими принципами обліку, договори позики (особливо дочірнього підприємства) немає необхідності розкривати, якщо вони не були порушені або відсутні обставини, які вказують на можливість їх порушення. За відсутності такого розкриття в складанні консолідованого звіту про рух грошових коштів не буде необхідності.

На наш погляд, у примітках до консолідованого звіту про рух грошових коштів слід розкрити інформацію про ідентифіковані суми і надати пояснення обставин обмежень передавання грошових коштів від одного учасника групи для дотримання зобов'язань перед іншим.

Приклад складання консолідованого звіту про рух грошових коштів наведено в Додатку 5.

3.2. Методика консолідації фінансових звітів за П(с)БО 20 «Консолідована фінансова звітність»

Об'єднання підприємств, як єдина економічна одиниця, відповідно до чинного законодавства України повинна розкривати інформацію про результати діяльності, фінансовий стан та рух грошових коштів у консолідованій фінансовій звітності. У П(с)БО 20 «Консолідована фінансова звітність» визначено загальний порядок складання консолідованої фінансової звітності та загальні вимоги до розкриття

інформації про складання консолідованої фінансової звітності. Питання методики консолідації фінансової звітності в Україні, окремі питання процесу консолідації залишаються поза увагою законодавчої бази. Не знайшли відображення у П(с)БО питання урахування внутрішньогрупових операцій при визначенні таких показників, як прибуток дочірнього підприємства, дохід від участі в капіталі дочірнього підприємства, частка материнського підприємства (більшості) та частка меншості, питання визначення консолідованої суми податку на прибуток материнського підприємства та його дочірніх підприємств.

Аналіз вітчизняних та зарубіжних публікацій свідчить про певні розробки щодо вирішення цієї проблеми, насамперед шляхом використання робочої таблиці для складання консолідованих фінансових звітів. В той же час оприлюднені результати досліджень містять вибіркові пропозиції та рекомендації щодо коригувань у процесі консолідації та послідовності заповнення робочої таблиці [25, с. 694]; основних напрямів процедури консолідації звітності з виділенням певних підготовчих процедур [170, с. 162]; процесу консолідації капіталу, статей балансу, пов'язаних із внутрішньогруповими розрахунками та операціями, фінансових результатів від внутрішньогрупової реалізації продукції [156, с. 19]. Питання методики поетапного складання консолідованої фінансової звітності в них не розглядаються.

Процес консолідації фінансових звітів групи підприємств за звітний період за допомогою робочої таблиці, на наш погляд, включає послідовні етапи, які узгоджуються зі стовпчиками робочої таблиці для складання консолідованих звітів: звіту про фінансові результати, звіту про власний капітал у частині «Нерозподілений прибуток», балансу (табл. 3.1., п. 3.1.). Слід зазначити, що для здійснення консолідації фінансових звітів групи можна використати формат робочої таблиці, представлений у табл. 3.2, п. 3.1.

Послідовність етапів консолідації фінансових звітів показано на рис. 3.2.

Етап 1 передбачає підготовку окремих фінансових звітів, що входять до складу групи, до процесу консолідації.

На цьому етапі материнське підприємство та його дочірні підприємства повинні здійснити кроки, показані в табл. 3.10. Консолідацію фінансової звітності здійснює материнське підприємство.

Крок 1 передбачає визначення та розподіл всіх внутрішньогрупових операцій, що призводять до виникнення нереалізованих

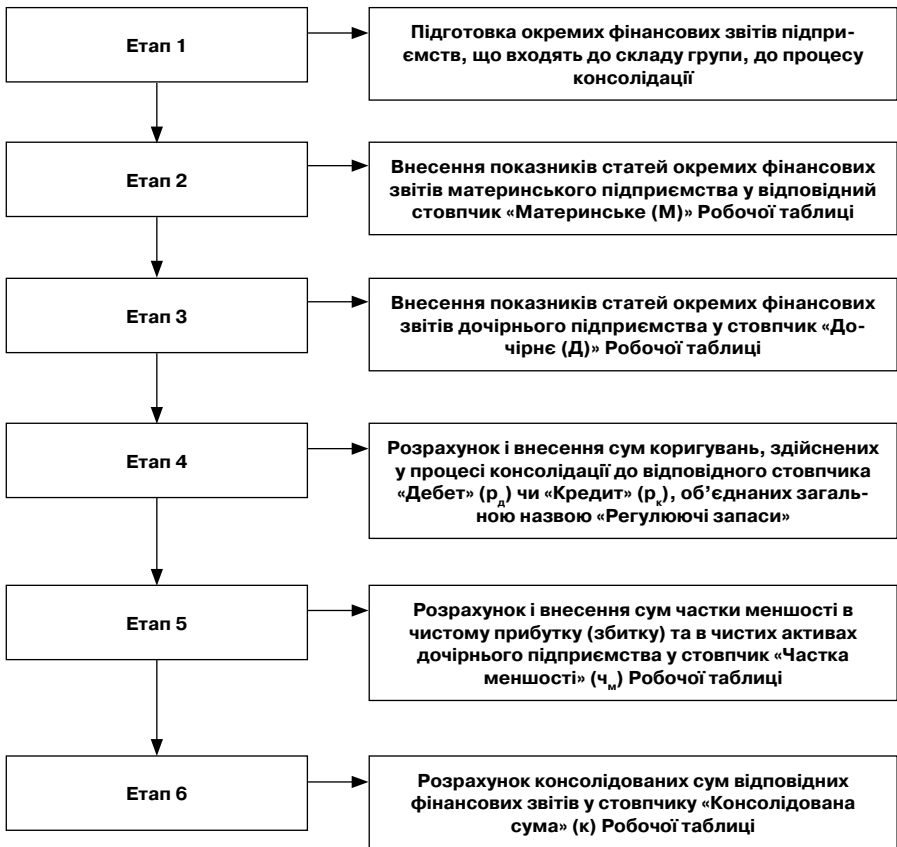

Рис. 3.2. Етапи консолідації фінансових звітів

прибутків та збитків внаслідок відсутності перепродажу оборотних активів іншим особам за межі групи підприємств, на такі типи:

а) внутрішньогрупові операції з продажу запасів дочірнім підприємством материнському підприємству (операції «знизу-вгору»);

б) внутрішньогрупові операції з продажу необоротних активів дочірнім підприємством материнському (операції «знизу-вгору»);

в) внутрішньогрупові операції з продажу запасів материнським підприємством дочірньому підприємству (операції «зверху-вниз»);

Таблиця 3.7. Послідовність процедур підготовки фінансових звітів окремих підприємств до консолідації

№ кроку	Зміст операції	Материнське підприємство	Дочірнє підприємство
1	Звірення внутрішньогрупового сальдо та всіх внутрішньогрупових операцій, що призводять до виникнення нереалізованих прибутків та збитків та їх розподіл на: 1. Внутрішньогрупові операції материнського підприємства з дочірнім 2. Внутрішньогрупові операції дочірнього підприємства з материнським підприємством	+	+
2	Розрахунок та звірення сум нереалізованих прибутків та збитків за кожним типом внутрішньогрупових операцій	+	+
3	Визначення вартісної різниці при придбанні та її розподіл між відповідними активами	+	-
4	Нарахування амортизації гудвілу та суми дооцінки необоротних активів, що підлягають амортизації	+	-
5	Розрахунок доходу від участі в капіталі дочірнього підприємства з врахуванням внутрішньогрупових операцій та його відображення у звіті про фінансові результати за статтею «Дохід від участі в капіталі»	+	-
6	Розрахунок і аналіз балансової вартості інвестиції в дочірнє підприємство та відображення її в балансі за статтею «Довгострокові фінансові інвестиції, які обліковуються методом участі в капіталі інших підприємств»	+	-
7	Розрахунок податку на прибуток з урахуванням внутрішньогрупових операцій	+	+

г) внутрішньогрупові операції з продажу необоротних активів материнським підприємством дочірньому підприємству (операції «зверху-вниз»).

Приклад 3.7. 1 січня 2002 року корпорація «М» придбала 80% простих акцій з правом голосу корпорації «Д» за 2700 тис. грн. На цю дату акціонерний капітал корпорації «Д» становив 2600 тис. грн, у тому числі випущені прості акції за номінальною вартістю 2000 тис. грн і нерозподілений прибуток 600 тис. грн. Справедлива вартість чистих активів корпорації «Д» дорівнює їхній балансовій вартості, за винятком устаткування, справедлива вартість якого на 25 тис. грн вища від його балансової вартості. Це устаткування має залишковий термін експлуатації 5 років і амортизується методом прямолінійного списання.

Після придбання між материнським та дочірнім підприємствами відбулися такі операції:

- 1) 1 липня 2002 р. корпорація «М» реалізувала корпорації «Д» устаткування за 540 тис. грн, ПДВ 108 тис. грн (первісна вартість 600 тис. грн, накопичена амортизація 340 тис. грн, залишковий термін експлуатації 7 років);
- 2) 1 січня 2003 р. корпорація «Д» реалізувала корпорації «М» устаткування за 65 тис. грн, ПДВ 13 тис. грн (первісна вартість 140 тис. грн, накопичена амортизація 70 тис. грн, залишковий термін експлуатації 5 років);
- 3) протягом 2003 р. корпорація «Д» реалізувала товари корпорації «М» за 680 тис. грн, ПДВ 136 тис. грн, з прибутком 120 тис. грн. На кінець року 30% цих товарів ще не були перепродані корпорацією «М»;
- 4) упродовж 2003 р. корпорація «Д» придбала товар у корпорації «М» на суму 120 тис. грн (у тому числі націнка 25%), ПДВ 24 тис. грн. Половина цих товарів на кінець року залишилася на складі запасів корпорації «Д».

Звіти про фінансові результати за 2003 рік та баланси на 31.12.2003 року материнського та дочірнього підприємств представлені в табл. 3.11.

Таблиця 3.11. Фінансові звіти материнського та дочірнього підприємств, тис. грн

Показник	Підприємство «М»	Підприємство «Д»
<i>Звіт про фінансові результати за 2003 рік</i>		
Дохід від реалізації	5232	340
Податок на додану вартість	(872)	(640)
Чистий дохід від реалізації	4360	3200
Собівартість реалізації	(2100)	(1840)
Валовий прибуток	2260	1360
Адміністративні витрати (у тому числі витрати на амортизацію)	(310)	(200)
Інші операційні витрати	(559)	(645)
Фінансові результати від операційної діяльності: прибуток	1 391	515
Дохід від участі в капіталі	264	-
Збиток від продажу основних засобів		(5)
Фінансові результати від звичайної діяльності	1655	510
Податок на прибуток	(315)	(103)
Чистий прибуток	1340	407
<i>Звіт про власний капітал (нерозподілений прибуток)</i>		
Нерозподілений прибуток на 31.12.2002	2800	1400
Чистий прибуток за рік	1340	407
Розподіл прибутку:		
Дивіденди за простими акціями	(300)	(180)
Нерозподілений прибуток на 31.12.2003 року	3840	1627
<i>Баланс</i>		
I. Активи		
Необоротні активи		
Основні засоби:		
залишкова вартість	3844	2410
первісна вартість	5122	3100
знос	(1278)	(690)
Довгострокові фінансові інвестиції:		
які обліковуються за методом участі в капіталі інших підприємств	3136	-

Показник	Підприємство «М»	Підприємство «Д»
II. Оборотні активи		
Запаси:		
товари	2080	1600
Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги:		
чиста реалізаційна вартість	1440	515
первісна вартість	1455	520
резерв сумнівних боргів	15	5
Грошові кошти у національній валюті	500	475
Разом активи	11 000	5000
Пасиви		
I. Власний капітал		
Статутний капітал (прості акції)	6000	2000
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	3840	1627
IV. Поточні зобов'язання		
Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги	1160	1373
Разом власний капітал та зобов'язання	11 000	5000

Визначення та розподіла внутрішньогрупових операцій, що призводять до виникнення нереалізованих прибутків та збитків:

1. Внутрішньогрупові операції дочірнього підприємства з материнським підприємством:

а) внутрішньогруповий продаж запасів: упродовж 2003 р. корпорація «Д» реалізувала товари корпорації «М» за 680 тис. грн, ПДВ 136 тис. грн;

б) внутрішньогруповий продаж необоротних активів: 1 січня 2002 р. корпорація «Д» реалізувала корпорації «М» устаткування за 65 тис. грн., ПДВ 13 тис. грн.

2. Внутрішньогрупові операції материнського підприємства з дочірнім підприємством:

а) внутрішньогруповий продаж запасів: протягом 2003 р. корпорація «Д» придбала товар у корпорації «М» на суму 120 тис. грн;

б) внутрішньогруповий продаж необоротних активів. 1 липня 2002 р. корпорація «М» реалізувала корпорації «Д» устаткування за 540 тис. грн, ПДВ 108 тис. грн.

Крок 2 передбачає визначення суми нереалізованих прибутків та збитків від внутрішньогрупових операцій, а саме:

- а) внутрішньогрупового продажу запасів;
- б) внутрішньогрупового продажу необоротних активів.

Сума нереалізованого прибутку внаслідок внутрішньогрупового продажу запасів визначається за формулою:

$$\left(\begin{array}{c} \text{Нереалі-} \\ \text{зований} \\ \text{прибуток} \end{array} \right) = \left(\begin{array}{c} \text{Транс-} \\ \text{фертна} \\ \text{ціна} \end{array} \right) - \left(\begin{array}{c} \text{Транс-} \\ \text{фертна ціна} \\ 1+ \text{відсоток} \\ \text{націнки до} \\ \text{собівартості/100} \end{array} \right) \text{ або} \quad (3.1)$$

$$\left(\begin{array}{c} \text{Нереалі-} \\ \text{зований} \\ \text{прибуток} \end{array} \right) = \left(\begin{array}{c} \text{Транс-} \\ \text{фертна} \\ \text{ціна} \end{array} \right) \times \left(\begin{array}{c} \text{Відсоток націнки} \\ \text{до собівартості} \\ 100+ \text{відсоток} \\ \text{націнки} \end{array} \right) \quad (3.2)$$

Якщо нереалізований прибуток визначається на одиницю нереалізованих запасів, то загальна сума нереалізованих прибутків внаслідок внутрішньогрупового продажу запасів визначається за формулою:

$$\left(\begin{array}{c} \text{Загальна сума} \\ \text{нереалізованого} \\ \text{прибутку} \end{array} \right) = \left(\begin{array}{c} \text{Нереалізований} \\ \text{прибуток} \end{array} \right) \times \left(\begin{array}{c} \text{Кількість (частка)} \\ \text{нереалізованих} \\ \text{одиниць} \end{array} \right) \quad (3.3)$$

Сума нереалізованого прибутку внаслідок внутрішньогрупового продажу необоротних активів визначається за формулою

$$\begin{aligned} & \left(\begin{array}{c} \text{Прибуток від продажу} \\ \text{необоротних активів} \end{array} \right) \\ & = \\ & \left(\begin{array}{c} \text{Дохід від} \\ \text{продажу} \\ \text{необоротних} \\ \text{активів} \end{array} \right) - \left(\begin{array}{c} \text{Податок} \\ \text{на додану} \\ \text{вартість} \end{array} \right) - \left(\begin{array}{c} \text{Інші} \\ \text{вирахування} \\ \text{з доходу} \\ \text{від продажу} \end{array} \right) - \left(\begin{array}{c} \text{Первісна} \\ \text{вартість} \\ \text{необоротних} \\ \text{активів} \end{array} \right) - \left(\begin{array}{c} \text{Накопи-} \\ \text{чений} \\ \text{знос} \end{array} \right) \quad (3.4) \end{aligned}$$

Сума збитку внаслідок внутрішньогрупового продажу необоротних активів визначається за формулою

$$\left(\begin{array}{l} \text{Збиток від продажу} \\ \text{необоротних активів} \end{array} \right) = \left(\begin{array}{l} \text{Первісна} \\ \text{вартість} \end{array} \right) - \left(\begin{array}{l} \text{Накопичений} \\ \text{знос} \end{array} \right) - \left(\begin{array}{l} \text{Дохід від} \\ \text{продажу} \\ \text{необоротних} \\ \text{активів} \end{array} \right) - \left(\begin{array}{l} \text{Податок} \\ \text{на додану} \\ \text{вартість} \end{array} \right) - \left(\begin{array}{l} \text{Інші вира-} \\ \text{хування} \\ \text{з доходу} \\ \text{від продажу} \end{array} \right) \quad (3.5)$$

При визнанні прибутку та збитку внаслідок внутрішньогрупового продажу необоротних активів слід скоригувати амортизацію реалізованих необоротних активів. Сума коригування на додаткову амортизацію розраховується за формулою

$$\left(\begin{array}{l} \text{Додаткова амортизація} \\ \text{внаслідок продажу} \\ \text{необоротних активів} \end{array} \right) = \left(\begin{array}{l} \text{Прибуток від продажу} \\ \text{необоротних активів} \\ \text{Залишковий термін} \\ \text{корисного використання} \end{array} \right) \quad (3.6)$$

Сума коригування на зменшення амортизації розраховується за формулою

$$\left(\begin{array}{l} \text{Зменшення амортизації} \\ \text{внаслідок продажу} \\ \text{необоротних активів} \end{array} \right) = \left(\begin{array}{l} \text{Збиток від продажу} \\ \text{необоротних активів} \\ \text{Залишковий термін} \\ \text{корисного використання} \end{array} \right) \quad (3.7)$$

Сума нереалізованого прибутку і збитку відображається в складі фінансового результату підприємства лише після перепродажу оборотних активів іншим особам або в міру амортизації необоротних активів.

Приклад 3.7 (продовження). Визначення суми нереалізованих прибутків та збитків від внутрішньогрупових операцій.

1) Корпорація «Д»:

а) внутрішньогруповий продаж запасів і нереалізований прибуток. Нереалізований прибуток у запасах корпорації «М» на 31.12.2003 визначаємо за формулами (3.1; 3.2), тис. грн:

собівартість: $680 - 120 = 560$

націнка: $120 : 560 \times 100\% = 21,43$

$$\left[680 - \frac{680}{1 + \frac{21,43}{100}} \right] \times 0,3 = 36$$

або

$$\left[680 \times \frac{21,43}{100 + 21,43} \right] \times 0,3 = 36;$$

б) фінансовий результат внутрішньогрупового продажу устаткування материнському підприємству, визначаємо за формулами (3.5, 3.7), тис. грн:

$$\text{збиток: } 140 - 70 - (78 - 13) = 5$$

зменшення амортизації внаслідок продажу необоротних активів:

$$5 : 5 \text{ років} = 1.$$

2. Корпорація «М»:

а) внутрішньогруповий продаж запасів і нереалізований прибуток.

Нереалізований прибуток у запасах корпорації «Д» на 31.12.2003 розраховуємо за формулами (3.1; 3.2), тис. грн:

$$\left[120 - \frac{120}{1 + \frac{25}{100}} \right] \times 0,50 = 12;$$

$$\left[120 \times \frac{25}{100 + 25} \right] \times 0,50 = 12;$$

б) Прибуток та додаткову амортизацію від внутрішньогрупового продажу устаткування дочірньому підприємству розраховуємо за формулами (3.4; 3.6), тис. грн:

$$\text{Прибуток: } 648 - 108 - (600 - 340) = 280.$$

$$\text{Додаткова щорічна амортизація } 280 : 7 = 40.$$

Крок 3 передбачає визначення вартісної різниці при придбанні та її розподіл між відповідними активами. Для розрахунку вартісної різниці при придбанні слід врахувати:

Умова 1.

Вартість
придбання

>

Частка материнського підприємства в справедливій вартості придбаних ідентифікованих чистих активів на дату придбання

Умова 2. **Вартість придбання** < **Частка материнського підприємства в справедливій вартості придбаних ідентифікованих чистих активів на дату придбання,**

де вартість (собівартість) придбання – це сума фактичних витрат підприємства, пов'язаних з отриманням контролю над чистими активами іншого підприємства.

$$\begin{array}{l}
 \text{Вартість придбання} = \left[\begin{array}{|l|l|} \hline \text{Сплачені грошові кошти або їх еквіваленти} & \text{Справедлива вартість переданих активів} \\ \hline \end{array} \right] + \text{Будь-які витрати, пов'язані з придбанням} \quad (3.8) \\
 \text{Компенсація за придбання}
 \end{array}$$

Вартість придбання визначається з урахуванням форми та умов надання компенсації за придбане підприємство (таблиця 3.12).

Таблиця 3.12. Визначення вартості придбання

Компенсація за придбання	Оцінка вартості придбання
Монетарні активи та зобов'язання	Справедлива вартість на дату обмінної операції
Відстрочена компенсація	Теперішня вартість компенсації з урахуванням можливої премії або дисконту при розрахунках
Ринкові цінні папери, випущені покупцем	Справедлива вартість цінних паперів, яка є ринковою ціною на дату обмінної операції. Якщо внаслідок несподіваних коливань або обмеженості ринку ринкова вартість на певну дату не є надійним показником, необхідно брати до уваги зміни цін протягом певного періоду до і після оголошення умов придбання. Коли ринок ненадійний або відсутні котировки, справедлива вартість цінних паперів оцінюється, виходячи з пропорційної частки таких цінних паперів за справедливою вартістю: а) підприємства – покупця; або б) придбаного підприємства. Поряд з тим справедлива вартість може бути визначена на основі компенсації за придбання, що сплачується акціонерам придбаного підприємства. Як допоміжна інформація для визначення справедливої вартості цінних паперів можуть бути використані оцінки незалежних експертів

Прямі витрати, що пов'язані з придбанням, включають витрати на оплату послуг аудиторів, юристів, оцінювачів та інших консультантів.

Витрати, які не можуть бути прямо віднесені до певної операції з придбання підприємства (що відображена в обліку), визнаються як витрати під час придбання та не включаються до вартості придбання. Прикладом таких витрат є витрати на утримання відділу з питань придбання та аналогічні загальні й адміністративні витрати.

$$\begin{array}{l}
 \text{Частка ма-} \\
 \text{теринського} \\
 \text{підприємства} \\
 \text{в справедливій} \\
 \text{вартості при-} \\
 \text{дбаних ідентифі-} \\
 \text{кованих чистих} \\
 \text{активів на дату} \\
 \text{придбання}
 \end{array}
 =
 \begin{array}{l}
 \text{Відсоток голосів,} \\
 \text{що належать} \\
 \text{материнському} \\
 \text{підприємству}
 \end{array}
 \times
 \begin{array}{l}
 \text{Ідентифіковані} \\
 \text{чисті активи} \\
 \text{дочірнього} \\
 \text{підприємства на} \\
 \text{дату придбання} \\
 \text{за справедливою} \\
 \text{вартістю}
 \end{array}
 : 100
 \quad (3.9)$$

$$\begin{array}{l}
 \text{Ідентифіковані} \\
 \text{чисті активи}
 \end{array}
 =
 \begin{array}{l}
 \text{Ідентифіковані} \\
 \text{активи}
 \end{array}
 -
 \begin{array}{l}
 \text{Ідентифіковані} \\
 \text{зобов'язання}
 \end{array}
 \quad (3.10)$$

Під ідентифікованими активами та зобов'язаннями розуміють придбані активи та зобов'язання, які на дату придбання можуть бути відокремлені від підприємства та відповідають критеріям визнання статей Балансу, а саме:

- а) їх оцінка може бути достовірно визначена;
- б) очікується отримання (або зменшення) в майбутньому економічних вигод внаслідок використання активу (погашення зобов'язання).

Наприклад, на момент придбання може виникнути зобов'язання щодо виплати компенсації персоналу придбаного підприємства, який підлягає звільненню.

На дату придбання не слід визнавати зобов'язання:

- а) які є результатом намірів або дій покупця;
- б) щодо майбутніх збитків або інших витрат, очікуваних у результаті придбання (незалежно від того, пов'язані вони з покупцем чи продавцем).

Винятком з цього правила є ситуація, коли покупець розробив плани, що пов'язані з господарською діяльністю продавця, та зобов'язання є безпосереднім наслідком придбання.

Справедлива вартість придбаних ідентифікованих чистих активів визначається окремо для кожного ідентифікованого активу та ідентифікованого зобов'язання (табл. 3.13).

Таблиця 3.9. Визначення справедливої вартості ідентифікованих активів та зобов'язань

№ пп	Об'єкт оцінки	Оцінка, що використовується
1	Ринкові цінні папери	Поточна ринкова вартість
2	Неринкові цінні папери	Оцінена вартість, обчислена з урахуванням співвідношення ціни і прибутку на акцію, доходу від дивідендів та очікуваного темпу зростання вартості порівнюваних цінних паперів підприємств з подібними характеристиками
3	Дебіторська заборгованість	Теперішня (дисконтована) вартість майбутніх надходжень, визначена відповідною поточною ставкою відсотка мінус резерв (знижка) для сумнівних боргів, і витрати на інкасацію (у разі необхідності). Дисконтування не вимагається для поточної заборгованості, якщо різниця між її номінальною та теперішньою сумою незначна
4	Запаси: Готова продукція та товари Незавершене виробництво Матеріали	Ціна реалізації мінус витрати на збут і відповідну суму прибутку, визначену, виходячи з норми прибутку для подібної готової продукції та товарів Ціна реалізації готової продукції мінус витрати на завершення виробництва, витрати на збут і відповідна частка прибутку, визначена, виходячи з норми прибутку для подібної готової продукції Поточна відновлювальна вартість
5	Основні засоби: Земля та будівлі Машини та обладнання	Ринкова вартість Ринкова вартість, яка звичайно визначається шляхом експертної оцінки. За відсутності інформації про ринкову ціну через специфічність машин та обладнання або тому, що такі об'єкти зрідка продаються (крім випадку, коли вони є частиною постійно діючого підприємства), для їх оцінки застосовується амортизована відновлювальна собівартість
6	Нематеріальні активи	Справедлива вартість, обчислена шляхом посилання на активний ринок. У разі відсутності активного ринку – вартість, що відображає суму, яку підприємство сплатило б за актив у операції між обізнаними, зацікавленими та незалежними сторонами, виходячи з найбільш повної наявної інформації
7	Чисті активи за виплатами працівникам і зобов'язання за програмами пенсійного забезпечення з визначеною виплатою	Теперішня вартість зобов'язання за визначеною виплатою за вирахуванням справедливої вартості активів програми, які є доступними для підприємства (шляхом повернення або зменшення наступних внесків)

Закінчення табл. 3.9

№ пп	Об'єкт оцінки	Оцінка, що використовується
8	Податкові активи та зобов'язання	Сума податкових пільг, що виникають внаслідок податкових збитків або податків, що підлягають сплаті та оцінюються з позиції об'єданого підприємства або групи після придбання. Податкові активи (включаючи будь-який відстрочений податковий актив покупця, який не був визнаний раніше, але відповідає критеріям визнання згідно П(с)БО 17 "Податок на прибуток» внаслідок об'єднання підприємств) визначаються після врахування податкового впливу щодо переоцінювання активів і зобов'язань за їхньою справедливою вартістю та дисконтуються
9	Рахунки та векселі, що підлягають сплаті, довгострокова заборгованість, нараховані та інші зобов'язання	Теперішня вартість майбутніх платежів для погашення зобов'язання, визначена за відповідними поточними ставками відсотка. Дисконтування поточних зобов'язань не вимагається, якщо різниця між номінальною та дисконтованою сумою незначна
10	Обтяжливі контракти та інші ідентифіковані зобов'язання	Теперішня вартість сум, що підлягають сплаті для погашення зобов'язання, визначених за відповідними поточними ставками відсотка
11	Забезпечення для припинення або скорочення діяльності підприємства, що купується	Сума, визначена згідно з П(с)БО 11 «Зобов'язання»

Алгоритми для розрахунку справедливої вартості ідентифікованих чистих активів при виконанні умови 1, розраховують за такими формулами:

$$\text{Справедлива вартість ідентифікованих активів} = \text{Балансова вартість ідентифікованих активів} + (-) \text{Дооцінка (уцінка) ідентифікованих активів} \quad (3.11)$$

$$\text{Справедлива вартість ідентифікованих зобов'язань} = \text{Балансова вартість ідентифікованих зобов'язань} + (-) \text{Дооцінка (уцінка) ідентифікованих зобов'язань} \quad (3.12)$$

$$\text{Справедлива вартість ідентифікованих чистих активів} = \text{Справедлива вартість ідентифікованих активів} - \text{Справедлива вартість ідентифікованих зобов'язань} \quad (3.13)$$

або:

$$\text{Справедлива вартість ідентифікованих чистих активів} = \text{Балансова вартість власного капіталу} + (-) \text{Дооцінка (уцінка) ідентифікованих чистих активів}$$

Вартісна різниця при придбанні розраховується за формулою

$$\text{Вартісна різниця при придбанні} = \text{Вартість придбання} - \text{Частка материнського підприємства в балансовій вартості придбаних чистих активів на дату придбання} \quad (3.14)$$

$$\text{Частка материнського підприємства в балансовій вартості придбаних чистих активів на дату придбання} = \frac{\text{Відсоток голосів, що належать материнському підприємству}}{\text{Балансову вартість придбаних чистих активів на дату придбання}} \times 100$$

Розподіл вартісної різниці здійснюється за такою формулою:

$$\begin{aligned} & \boxed{\text{Вартість придбання}} \\ & - \\ & \boxed{\text{Частка материнського підприємства в сумі дооцінки балансової вартості необоротних активів до їх справедливої вартості на дату придбання}} \\ & - \\ & \boxed{\text{Частка материнського підприємства в сумі дооцінки балансової вартості оборотних активів до їх справедливої вартості на дату придбання}} \\ & - \\ & \boxed{\text{Частка материнського підприємства в сумі дооцінки балансової вартості зобов'язань до їх справедливої вартості на дату придбання}} \\ & = \\ & \boxed{\text{Гудвіл на дату придбання}} \end{aligned} \quad (3.15)$$

Складові формули 3.15 розраховуються так:

$$\frac{\text{Частка материнського підприємства в сумі дооцінки балансової вартості необоротних активів до їхньої справедливої вартості}}{=} \times \frac{\text{Відсоток голосів, що належать материнському підприємству}}{=} \times \frac{\text{Сума дооцінки балансової вартості необоротних активів до їхньої справедливої вартості}}{=} : 100\%$$

$$\frac{\text{Частка материнського підприємства в сумі дооцінки балансової вартості оборотних активів до їхньої справедливої вартості}}{=} \times \frac{\text{Відсоток голосів, що належать материнському підприємству}}{=} \times \frac{\text{Сума дооцінки балансової вартості оборотних активів до їхньої справедливої вартості}}{=} : 100\%$$

$$\frac{\text{Частка материнського підприємства в сумі дооцінки балансової вартості зобов'язань до їхньої справедливої вартості}}{=} \times \frac{\text{Відсоток голосів, що належать материнському підприємству}}{=} \times \frac{\text{Сума дооцінки балансової вартості зобов'язань до їхньої справедливої вартості}}{=} : 100\%$$

Приклад 3.7 (продовження)

Визначення вартісної різниці при придбанні та її розподіл між відповідними активами.

1. Справедлива вартість ідентифікованих чистих активів визначається за формулою (3.13), тис. грн:

$$2000 + 600 + 25 = 2625.$$

2. Частку материнського підприємства в справедливій вартості ідентифікованих активів на дату придбання розраховують за формулою (3.9), тис. грн:

$$0,80 \times 2625 = 2100$$

3. Виконання умови 1: $2700 > 2100$.

4. Вартісну різницю при придбанні розраховують за формулою (3.14), тис. грн:

$$2700 - (0,8 \times 2600) = 2700 - 2080 = 620.$$

5. Розподіл вартісної різниці визначають за формулою (3.15), тис. грн:

- а) частка материнського підприємства в сумі дооцінки балансової вартості необоротних активів, тис. грн:

$$0,80 \times 25 = 20;$$

б) гудвіл, тис. грн: $620 - 20 = 600$.

При виконанні умови 2 вартісна різниця при придбанні розраховується за формулою:

$$\text{Вартісна різниця при придбанні (негативний гудвіл)} = \text{Частка матеріального підприємства в балансовій вартості придбаних чистих активів на дату придбання} - \text{Вартість придбання} \quad (3.16)$$

Розподіл негативного гудвілу здійснюється за такою формулою, якщо діяльність підприємства прогнозується без збитків у майбутньому:

$$\begin{aligned} & \boxed{\text{Негативний гудвіл при придбанні}} \\ & = \\ & \boxed{\text{Негативний гудвіл у сумі, що не перевищує справедливої вартості придбаних немонетарних активів}} \\ & + \\ & \boxed{\text{Негативний гудвіл у сумі, що перевищує справедливу вартість придбаних немонетарних активів}} \quad (3.17) \end{aligned}$$

Приклад 3.8. У грудні 2002 року корпорація «А» придбала за 3200 тис. грн підприємство «Б», активи та зобов'язання якого на момент придбання склали (табл. 3.14)

Таблиця 3.14. Активи та зобов'язання підприємства «Б» на дату придбання

Стаття	Балансова вартість, тис. грн	Справедлива вартість, тис. грн
Основні засоби:		
залишкова вартість	400	960
первісна вартість	2000	2800
знос	1600	1840
Товари	300	330
Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги:		
Чиста реалізаційна вартість	4000	3500

Закінчення табл. 3.14

Стаття	Балансова вартість, тис. грн	Справедлива вартість, тис. грн
Первісна вартість	4120	3605
Резерв сумнівних боргів	120	105
Грошові кошти та їх еквіваленти	100	100
Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги	200	290

Примітка. Товари, що придбані в складі активів підприємства «Б», були реалізовані в 2003 році. Середній залишковий термін корисного використання придбаних основних засобів становить 6 років.

Визначення вартісної різниці при придбанні та її розподіл між відповідними активами:

1. Справедлива вартість ідентифікованих активів (табл. 3.15) (3.11).

Таблиця 3.15. Справедлива вартість ідентифікованих активів

Стаття	Балансова вартість, тис. грн	Дооцінка (уцінка), тис. грн	Справедлива вартість, тис. грн
Основні засоби:	2000	800	2800
знос	1600	240	1840
Товари	300	30	330
Дебіторська заборгованість:	4120	(515)	3605
резерв	120	(15)	105
Грошові кошти та їх еквіваленти	100		100
Разом	4800	90	4890

- 2) справедлива вартість ідентифікованих зобов'язань (табл. 3.16) (3.12):

Таблиця 3.16. Справедлива вартість ідентифікованих зобов'язань

Стаття	Балансова вартість, тис. грн	Дооцінка, тис. грн	Справедлива вартість, тис. грн
Кредиторська заборгованість	200	90	290

3. Справедлива вартість ідентифікованих чистих активів, тис. грн (3.13):

$$4890 - 290 = 4600.$$

4. Частка материнського підприємства в справедливій вартості ідентифікованих чистих активів, тис. грн (3.9):

$$1 \times 4600 = 4600.$$

5. Виконання умови 2:

$$3200 < 4600.$$

6. Вартісна різниця при придбанні – негативний гудвіл, тис. грн (3.16):

$$4600 - 3200 = 1400.$$

7. Розподіл негативного гудвілу (3.17):

а) негативний гудвіл, що належить до немонетарних активів становить, тис. грн:

$$2800 - 1840 + 330 = 1290.$$

б) негативний гудвіл, що пов'язаний з монетарними активами, тис. грн:

$$1400 - 1290 = 110.$$

Крок 4. Нарахування амортизації гудвілу (негативного гудвілу) та суми дооцінки необоротних активів, що підлягають амортизації, здійснюється згідно з відповідними стандартами П(с)БО 19 «Об'єднання підприємств», П(с)БО 7 «Основні засоби», П(с)БО 8 «Нематеріальні активи».

Амортизація гудвілу

Гудвіл слід амортизувати на систематичній основі протягом періоду його корисного використання. Передбачається (але жорстко не встановлюється), що період корисного використання гудвілу не перевищуватиме 20 років з первісного визнання. Амортизація гудвілу нараховується прямолінійним методом, якщо не існує переконливого свідчення, що застосування іншого методу більш доречно. Амортизацію за кожний період слід визнавати як витрати.

Первісну (балансову) вартість гудвілу слід зменшувати щомісячним нарахуванням амортизації протягом терміну корисного використання, але не більше ніж 20 років з первісного визнання.

Прямолінійний метод амортизації:

$$\text{Річна сума амортизації гудвілу} = \frac{\text{Гудвіл}}{\text{Очікуваний період корисного використання гудвілу}} \quad (3.18)$$

Звідси

$$\text{Місячна сума амортизації гудвілу} = \frac{\text{Річна сума амортизації гудвілу}}{12}$$

Амортизація суми дооцінки необоротних активів, що підлягають амортизації

Річна сума амортизації вартісної різниці в сумі дооцінки необоротних активів, що підлягають амортизації, розраховується за кожним об'єктом, що переоцінений, за формулою:

$$\text{Річна сума амортизації суми дооцінки необоротних активів, що підлягають амортизації} = \frac{\text{Сума дооцінки необоротних активів, що підлягають амортизації}}{\text{Залишковий термін корисного використання необоротних активів}} \quad (3.19)$$

Приклад 3.7. (продовження)

1. Амортизація гудвілу

Припустимо, що термін амортизації гудвілу становить 10 років. Річна сума амортизації гудвілу розраховується за формулою (3.18), тис. грн:

$$600 : 10 = 60.$$

2. Амортизація суми дооцінки необоротних активів, що підлягають амортизації

Річна сума амортизації дооцінки розраховується за формулою (3.19), тис. грн:

$$20 : 5 = 4.$$

Амортизація негативного гудвілу

При нарахуванні амортизації негативного гудвілу слід врахувати виконання умови:

- 1) діяльність придбаного підприємства прогнозується з обчислювальними збитками в майбутньому;
- 2) діяльність придбаного підприємства прогнозується в майбутньому без збитків.

При виконанні умови 1:

$$\text{Річна сума амортизації негативного гудвілу} = \frac{\text{Негативний гудвіл}}{\text{Очікуваний період утворення збитків}} \quad (3.20)$$

Амортизацію негативного гудвілу за кожний період утворення збитків слід визнавати доходом.

При виконанні умови 2:

Амортизація негативного гудвілу в сумі, що не перевищує справедливої вартості придбаних немонетарних активів, за якими нараховується амортизація, нараховується за формулою:

$$\text{Річна сума амортизації негативного гудвілу} = \frac{\text{Негативний гудвіл у сумі, що не перевищує справедливої вартості придбаних немонетарних активів}}{\text{Середньозважений термін корисного використання (зносу) придбаних необоротних активів, що залишилися}} \quad (3.21)$$

$$\text{Місячна сума амортизації негативного гудвілу} = \frac{\text{Річна сума амортизації негативного гудвілу}}{12} \quad (3.22)$$

Визнається доходом одночасно з нарахуванням амортизації немонетарних активів. Вартість негативного гудвілу в сумі, що не перевищує справедливої вартості придбаних немонетарних активів, за якими амортизація не нараховується, визнається доходом одночасно з вибуттям відповідних немонетарних активів.

Приклад 3.7 (продовження). Амортизація негативного гудвілу.

1. Річна сума амортизації негативного гудвілу, що належить до вартості основних засобів розраховується за формулою (3.21), тис. грн:

$$960 / 6 = 160.$$

Визнається доходом одночасно з нарахуванням амортизації основних засобів.

2. Одночасно з реалізацією товарів буде визнано доходом відповідну суму негативного гудвілу: 330 тис. грн.

Примітка. Негативний гудвіл у сумі, що перевищує справедливую вартість придбаних немонетарних активів, визнається доходом у період придбання.

Крок 5 передбачає розрахунок доходу від участі в капіталі дочірнього підприємства за таким алгоритмом:

Чистий прибуток дочірнього підприємства за звітний період	
<i>Коригування на суми нереалізованих прибутків та збитків унаслідок внутрішньогрупових операцій дочірнього підприємства зі спорідненими дочірніми підприємствами та материнським підприємством (операції «знизу–вгору»)</i>	
«+»	«-»
Нереалізовані прибутки від продажу запасів на початок звітного періоду	Нереалізовані прибутки від продажу запасів на кінець звітного періоду
Визнаний збиток від продажу необоротних активів за звітний період	Визнаний прибуток від продажу необоротних активів за звітний період
Визнана додаткова амортизація внаслідок продажу необоротних активів	Визнане зменшення амортизації внаслідок продажу необоротних активів
=	
Скоригований чистий прибуток дочірнього підприємства	
×	
Відсоток голосів що належить материнському підприємству	
=	
Частка материнського підприємства у скоригованому чистому прибутку дочірнього підприємства	
<i>Коригування на суми нереалізованих прибутків та збитків внаслідок внутрішньогрупових операцій материнського підприємства з дочірніми підприємствами (операції «зверху–вниз»)</i>	
«+»	«-»
Нереалізовані прибутки від продажу запасів на початок звітного періоду	Нереалізовані прибутки від продажу запасів на кінець звітного періоду
Визнаний збиток від продажу необоротних активів за звітний період	Визнаний прибуток від продажу необоротних активів за звітний період

Визнана додаткова амортизація внаслідок продажу необоротних активів	Визнане зменшення амортизації внаслідок продажу необоротних активів
=	
Частка материнського підприємства в чистому прибутку дочірнього підприємства з урахуванням всіх коргувань	
-	
Амортизація вартісної різниці (гудвілу та дооцінки необоротних активів, які підлягають амортизації)	
=	
Дохід від участі в капіталі	
	(3.23)

Приклад 3.7. (продовження).

Розрахунок доходу від участі в капіталі дочірнього підприємства, тис. грн.

Чистий прибуток дочірнього підприємства за 2003 рік	407
Нереалізований прибуток від продажу товарів материнському підприємству на 31.12.2003 року	(36)
Збиток від продажу устаткування материнському підприємству	5
Визнане зменшення амортизації внаслідок продажу устаткування материнському підприємству	(1)
Скоригований чистий прибуток дочірнього підприємства	375
Частка материнського підприємства у скоригованому чистому прибутку корпорації «Д» (375 x 0,8)	300
Нереалізований прибуток від продажу товарів дочірньому підприємству на 31.12.2003 року	(12)
Визнана додаткова амортизація внаслідок продажу устаткування дочірньому підприємству	40
Частка материнського підприємства в чистому прибутку корпорації «Д» з урахуванням всіх коригувань	328
Амортизація вартісної різниці (60 + 4)	(64)
Дохід від участі в капіталі	264

Крок 6 передбачає здійснення аналізу балансової вартості інвестиції в дочірнє підприємство.

При цьому слід врахувати, що балансова вартість інвестиції в дочірнє підприємство, звітність якого консолідується, розраховується за методом участі в капіталі за формулою:

Балансова вартість інвестиції в дочірнє підприємство на початок звітного періоду	
+	
Дохід від участі в капіталі за звітний період	
+	
Частка материнського підприємства в збільшенні інших складових власного капіталу дочірнього підприємства	
-	
Частка материнського підприємства в сумі оголошених дивідендів дочірнім підприємством	
-	
Частка материнського підприємства в зменшенні інших складових власного капіталу дочірнього підприємства	
=	
Балансова вартість інвестиції в дочірнє підприємство на кінець звітного періоду	(3.24)

Аналізу підлягає кожний складовий чинник зазначеного алгоритму розрахунку балансової вартості інвестиції в дочірнє підприємство, звітність якого консолідується, за методом участі в капіталі.

Приклад 3.7. (продовження)

Аналіз балансової вартості інвестиції в корпорацію «Д» на 31.12.2003, тис. грн (табл. 3.17):

Таблиця 3.17. Аналіз балансової вартості інвестиції в корпорацію «Д»

Собівартість інвестиції на 1.01.2002 р.	2 700
Дохід від участі в капіталі за 2002 р.	
0,8 [(1400 – 600) – 280 + 20 – 64]	316
Балансова вартість інвестиції на 31.12.2002 р.	3 016
Дохід від участі в капіталі за 2003 рік	264
Дивіденди отримані (180 × 0,8)	(144)
Балансова вартість інвестиції на 31.12.2003 р.	3 136

Крок 7 передбачає розрахунок податку на прибуток.

Порядок відображення в фінансових звітах материнського та дочірнього підприємств податку на прибуток залежить від того,

що податок на прибуток у податкових деклараціях підприємств відображається як окремий податок на прибуток (не консолідований).

Розрахунок окремих сум податку на прибуток материнського та дочірнього підприємств здійснюється в такій послідовності:

1. Розрахунок підсумку окремих сум облікового податку на прибуток материнського та дочірнього підприємств без врахування внутрішньогрупових операцій.

2. Розрахунок окремих сум податку на прибуток материнського та дочірнього підприємств з урахуванням внутрішньогрупових операцій.

3. Розрахунок відстрочених активів та зобов'язань на підставі окремих сум податку на прибуток материнського та дочірнього підприємств, здійснення відповідних бухгалтерських записів.

Пункт 1 передбачає розрахунок сум облікового податку на прибуток від звичайної діяльності за звітний період материнського підприємства та дочірнього підприємства (без врахування внутрішньогрупових операцій). Розрахунок окремого податку на прибуток материнського підприємства за звітний період здійснюється за формулою:

$$\begin{array}{r}
 \boxed{\text{Прибуток від звичайної діяльності до оподаткування материнського підприємства}} \\
 \text{(за вирахуванням доходу від участі в капіталі)} \\
 \times \\
 \boxed{\text{Ставка податку на прибуток : 100}} \\
 = \\
 \boxed{\text{Окремий податок на прибуток від звичайної діяльності}} \\
 \text{материнського підприємства} \quad (3.25)
 \end{array}$$

Розрахунок окремої суми податку на прибуток від звичайної діяльності дочірнього підприємства за звітний період:

$$\begin{array}{r}
 \boxed{\text{Прибуток від звичайної діяльності до оподаткування дочірнього підприємства}} \\
 \times \\
 \boxed{\text{Ставка податку на прибуток : 100\%}} \\
 = \\
 \boxed{\text{Окремий податок на прибуток від звичайної діяльності}} \\
 \text{дочірнього підприємства} \quad (3.26)
 \end{array}$$

Розрахунок підсумку окремих сум податку на прибуток материнського та дочірнього підприємств:

Окремий податок на прибуток від звичайної діяльності материнського підприємства	
+	
Окремий податок на прибуток від звичайної діяльності дочірнього підприємства	
=	
Підсумок окремих податків на прибуток материнського та дочірнього підприємств	(3.27)

Пункт 2 передбачає розрахунок окремих сум податку на прибуток з врахуванням внутрішньогрупових операцій материнського підприємства. Розрахунок окремої суми податку на прибуток з врахуванням внутрішньогрупових операцій материнського підприємства:

Прибуток від звичайної діяльності до оподаткування материнського підприємства							
-							
Дохід від участі в капіталі дочірнього підприємства							
<i>Коригування на суми нереалізованих прибутків та збитків внаслідок внутрішньогрупових операцій материнського підприємства з дочірніми підприємствами (операції «зверху–вниз»)</i>							
«+»	«-»						
<table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="padding: 2px;">Нереалізовані прибутки від продажу запасів на початок звітного періоду</td> <td style="padding: 2px;">Нереалізовані прибутки від продажу запасів на кінець звітного періоду</td> </tr> <tr> <td style="padding: 2px;">Визнаний збиток від продажу необоротних активів за звітний період</td> <td style="padding: 2px;">Визнаний прибуток від продажу необоротних активів за звітний період</td> </tr> <tr> <td style="padding: 2px;">Визнана додаткова амортизація внаслідок продажу необоротних активів</td> <td style="padding: 2px;">Визнане зменшення амортизації внаслідок продажу необоротних активів</td> </tr> </table>	Нереалізовані прибутки від продажу запасів на початок звітного періоду	Нереалізовані прибутки від продажу запасів на кінець звітного періоду	Визнаний збиток від продажу необоротних активів за звітний період	Визнаний прибуток від продажу необоротних активів за звітний період	Визнана додаткова амортизація внаслідок продажу необоротних активів	Визнане зменшення амортизації внаслідок продажу необоротних активів	
Нереалізовані прибутки від продажу запасів на початок звітного періоду	Нереалізовані прибутки від продажу запасів на кінець звітного періоду						
Визнаний збиток від продажу необоротних активів за звітний період	Визнаний прибуток від продажу необоротних активів за звітний період						
Визнана додаткова амортизація внаслідок продажу необоротних активів	Визнане зменшення амортизації внаслідок продажу необоротних активів						
×							
Ставка податку на прибуток							
=							
Окремий податок на прибуток материнського підприємства з урахуванням внутрішньогрупових операцій	(3.28)						

Розрахунок окремої суми податку на прибуток з урахуванням внутрішньогрупових операцій дочірнього підприємства:

Прибуток від звичайної діяльності до оподаткування дочірнього підприємства	
<i>Коригування на суми нереалізованих прибутків та збитків внаслідок внутрішньогрупових операцій дочірнього підприємства з материнським підприємством (операції «знизу–вгору»)</i>	
«+»	«-»
Нереалізовані прибутки від продажу запасів на початок звітного періоду	Нереалізовані прибутки від продажу запасів на кінець звітного періоду
Визнаний збиток від продажу необоротних активів за звітний період	Визнаний прибуток від продажу необоротних активів за звітний період
Визнана додаткова амортизація внаслідок продажу необоротних активів	Визнане зменшення амортизації внаслідок продажу необоротних активів
×	
Ставка податку на прибуток : 100%	
=	
Окремий податок на прибуток дочірнього підприємства з урахуванням внутрішньогрупових операцій	

(3.29)

Підсумок окремих сум податку на прибуток материнського та дочірнього підприємств з урахуванням внутрішньогрупових операцій розраховується так:

Окрема сума податку на прибуток материнського підприємства з урахуванням внутрішньогрупових операцій
+
Окрема сума податку на прибуток дочірнього підприємства з урахуванням внутрішньогрупових операцій
=
Підсумок окремих сум податку на прибуток материнського та дочірнього підприємств

(3.30)

Пункт 3 передбачає визначення сум відстрочених активів та зобов'язань на підставі окремих сум податку на прибуток материнського та дочірнього підприємств. Сума відстрочених активів та відстрочених зобов'язань материнського підприємства визначається на підставі коригувань на суми нереалізованих прибутків та збитків внаслідок внутрішньогрупових операцій материнського підприємства з дочірнім підприємством (операції «зверху–вниз»). Сума відстрочених активів розраховується за формулою:

$$\text{Тимчасова різниця, що підлягає вирахуванню} \times \text{Ставка податку на прибуток : 100 \%} \quad (3.31)$$

Сума відстрочених зобов'язань визначається за формулою:

$$\text{Тимчасова різниця, що підлягає оподаткуванню} \times \text{Ставка податку на прибуток : 100 \%} \quad (3.32)$$

Відстрочені податкові активи та зобов'язання відображаються в консолідованій фінансовій звітності згідно з П(с)БО 17 «Податок на прибуток».

Приклад 3.9. Корпорація «А» володіє 90% простих акцій підприємства «В». При придбанні вартісна різниця, що виникла була визнана як гудвіл, і корпорація «А» продовжує амортизувати гудвіл у сумі 5000 грн за рік. За 2002 рік корпорація «А» мала прибуток від звичайної діяльності до оподаткування (за вирахуванням доходу від участі в капіталі дочірнього підприємства) 200 000 грн, дочірнє підприємство «В» сплатило грошові дивіденди в сумі 32 000 грн (із них 28 000 грн корпорації «А»). Впродовж 2002 року мали місце такі внутрішньогрупові операції:

а) дочірнє підприємство «В» реалізувало материнському підприємству товарів на суму 60 000 грн, що не були ним надалі реалізовані і привело до виникнення нереалізованого прибутку на кінець року в сумі 16 000 грн;

б) материнське підприємство «А» реалізувало дочірньому підприємству товари на суму 50 000 грн, які не були реалізовані, що привело до нереалізованого прибутку в сумі 12 000 грн. Відсутні зміни в тимчасових різницях. Ставка податку на прибуток 30%.

1. Розрахунок підсумку окремих сум податку на прибуток материнського та дочірнього підприємств (грн):

а) окремий податок на прибуток підприємства «А»:

Прибуток від звичайної діяльності до оподаткування	200 000
Ставка податку на прибуток	0,30
Окремий податок на прибуток материнського підприємства «А»	60 000

б) окремий податок на прибуток підприємства «В»:

Прибуток від звичайної діяльності до оподаткування	100 000
Ставка податку на прибуток	0,30
Окремий податок на прибуток дочірнього підприємства «В»	30 000

в) підсумок окремих податків на прибуток підприємств групи
(60 000 + 30 000) 90 000

2. Розрахунок окремих сум податку на прибуток материнського підприємства «А» та дочірнього підприємства «В» з урахуванням внутрішньогрупових операцій (грн):

а) окрема сума податку на прибуток материнського підприємства «А» з урахуваннями внутрішньогрупових операцій:

Прибуток від звичайної діяльності до оподаткування	200 000
Коригування на суми нереалізованих прибутків та збитків внаслідок внутрішньогрупових операцій материнського підприємства (операції «зверху-вниз»):	
Нереалізовані прибутки від продажу товарів на кінець звітного періоду	(12 000)
Скоригований прибуток від звичайної діяльності до оподаткування	188 000
Ставка податку на прибуток	0,30
Окремий податок на прибуток материнського підприємства «А»	56 400

б) окрема сума податку на прибуток дочірнього підприємства «В» з урахуванням внутрішньогрупових операцій:

Прибуток від звичайної діяльності до оподаткування	100 000
Коригування на суми нереалізованих прибутків та збитків внаслідок внутрішньогрупових операцій дочірнього підприємства з материнським підприємством (операції «знизу-вгору»):	
Нереалізовані прибутки від продажу товарів на кінець звітного періоду	(16 000)
Скоригований прибуток від звичайної діяльності до оподаткування	84 000
Ставка податку на прибуток	0,30
Окремий податок на прибуток дочірнього підприємства «В»	25 200

в) підсумок окремих податків на прибуток материнського та дочірнього підприємств 81 600

3. Розрахунок відстрочених активів та зобов'язань на підставі окремих сум податку на прибуток материнського підприємства «А» та дочірнього підприємства «В» (грн).

Материнське підприємство «А»:

Відстрочене зобов'язання: $12000 \times 0,30 = 3600$

Бухгалтерські записи

Дебет	«Прибуток, використаний у звітному періоді»	56 400
Дебет	«Відстрочені податкові зобов'язання»	3600
Кредит	«Розрахунки за податками й платежами»	60 000

Дочірнє підприємство «В»

Відстрочене зобов'язання: $16\,000 \times 0,30 = 4\,800$

Бухгалтерський запис:

Дебет	«Прибуток, використаний у звітному періоді»	25 200
Дебет	«Відстрочені податкові зобов'язання»	4800
Кредит	«Розрахунки за податками й платежами»	30 000

Етапи 2 і 3 передбачають внесення показників статей окремих фінансових звітів материнського та дочірнього підприємств у відповідні стовпчики Робочої таблиці, у звіти: звіт про фінансові результати, звіт про власний капітал (нерозподілений прибуток), баланс.

При заповненні показників фінансових звітів материнського та дочірнього підприємств слід перевірити, щоб:

- 1) сума чистого прибутку, що відображена у звіті про фінансові результати відповідає сумі чистого прибутку, відображеній у звіті про власний капітал;
- 2) сума нерозподіленого прибутку на кінець звітної періоду відповідає сумі відповідного нерозподіленого прибутку на кінець звітної періоду, відображеній у Балансі.

При заповненні статей Балансу слід врахувати, що інвестиції в дочірні підприємства потрібно відображати в обліку та звітності материнського підприємства:

- а) із застосуванням методу участі в капіталі;
якщо дочірні підприємства не включаються до консолідованої фінансової звітності;
- б) за собівартістю;
- в) за справедливою вартістю.

Етап 4 передбачає розрахунок і внесення до Робочої таблиці сум коригувань, які здійснюються в процесі консолідації, за такими кроками:

Крок 1. Одночасне виключення в робочій таблиці, відповідно в стовпцях «Дебет» та «Кредит», об'єднаних загальним заголовком «Регулюючі записи», балансової вартості фінансових інвестицій материнського підприємства в кожне дочірнє підприємство та

частки материнського підприємства у власному капіталі кожного дочірнього підприємства.

Крок 2. Виключення в Робочій таблиці відповідно в стовпцях «Дебет» та «Кредит», об'єднаних загальним заголовком «Регулюючі записи», всіх внутрішньогрупових операцій та сальдо.

Крок 1 передбачає здійснення регулюючих запасів при консолідації щодо одночасного виключення балансової вартості фінансових інвестицій материнського підприємства в кожне дочірнє підприємство, звітність якого консолідується, та частки материнського підприємства у власному капіталі кожного дочірнього підприємства, а саме:

а) виключення дивідендів, отриманих від дочірнього підприємства, доходу від інвестицій у дочірнє підприємство та частки материнського підприємства в збільшенні (зменшенні) інших складових власного капіталу;

б) виключення балансової вартості інвестицій у дочірні підприємства;

в) розподіл вартісної різниці та списання суми дооцінки запасів;

г) нарахування амортизації гудвілу та суми дооцінки необоротних активів за звітний період.

Слід відзначити, що регулюючі записи для здійснення розглянутих коригувань робляться лише в Робочій таблиці та не відображаються в облікових реєстрах підприємств групи.

У Робочій таблиці на підставі здійснених регулюючих записів слід одночасно виключити балансову вартість фінансових інвестицій в кожне дочірнє підприємство та частки материнського підприємства у власному капіталі кожного дочірнього підприємства у відповідних стовпцях об'єднаних під загальною назвою «Регулюючі записи».

Приклад 3.7. (продовження). На основі здійснених розрахунків (етап 1) можна зробити відповідні регулюючі записи, тис. грн:

1. Виключення доходу від участі в капіталі та дивідендів, отриманих від дочірнього підприємства:

<i>Дебет</i>	«Дохід від інвестицій в дочірні підприємства»	264
<i>Кредит</i>	«Прибуток нерозподілений корпорації «Д»	144
<i>Кредит</i>	«Інвестиції пов'язаним сторонам за методом обліку участі в капіталі»	120

2. Виключення балансової вартості інвестицій у дочірні підприємства:

Дебет	«Статутний капітал» (0,8 × 2000)	1600
Дебет	«Прибуток нерозподілений» (0,8 × 1400)	1120
Дебет	«Вартісна різниця»	620
Кредит	«Інвестиції пов'язаним сторонам за методом обліку участі в капіталі»	3340

3. Розподіл вартісної різниці та списання суми дооцінки запасів:

Дебет	«Основні засоби»	20
Дебет	«Гудвіл»	600
Кредит	«Вартісна різниця»	620

Одночасно на суму амортизації вартісної різниці (через два роки або більше після придбання дочірнього підприємства)

Дебет	«Інвестиції пов'язаним сторонам за методом обліку участі в капіталі»	64
Кредит	«Знос основних засобів»	4
Кредит	«Амортизація нематеріальних активів»	60

4. Нарахування амортизації гудвілу та суми дооцінки необоротних активів за звітний період:

Дебет	«Витрати на амортизацію основних засобів»	4
Кредит	Знос основних засобів	4
Дебет	«Витрати на амортизацію нематеріальних активів»	60
Кредит	«Амортизація нематеріальних активів»	60

Крок 2 передбачає здійснення регулюючих записів при консолідації щодо виключення всіх внутрішньогрупових операцій та сальдо.

У Робочій таблиці на підставі здійснення регулюючих записів слід виключити всі внутрішньогрупові операції та сальдо у відповідних стовпцях, об'єднаних під загальним заголовком «Регулюючі записи».

Приклад 3.7. (продовження). Регулюючі записи, тис. грн:

5. Виключення внутрішньогрупового продажу товарів материнському підприємству:

Дебет	«Доходи від реалізації»	680
Кредит	«Собівартість реалізації»	680

6. Виключення нереалізованого прибутку від внутрішньогрупового продажу товарів материнському підприємству на 31.12.2003 р.:

<i>Дебет</i>	«Собівартість реалізації»	36
<i>Кредит</i>	«Товари»	36

7. Виключення внутрішньогрупового продажу товарів дочірньому підприємству в звітному періоді:

<i>Дебет</i>	«Дохід від реалізації»	120
<i>Кредит</i>	«Собівартість реалізації»	120

8. Виключення нереалізованого прибутку від внутрішньогрупового продажу товарів дочірньому підприємству на 31.12.2003 р.:

<i>Дебет</i>	«Собівартість реалізації»	12
<i>Кредит</i>	«Товари»	12

9. Виключення прибутку від внутрішньогрупового продажу устаткування дочірньому підприємству за попередній звітний період:

<i>Дебет</i>	«Інвестиції пов'язаним сторонам за методом обліку участі в капіталі»	280
<i>Дебет</i>	«Основні засоби»	20
<i>Кредит</i>	«Знос»	300

10. Виключення додаткової амортизації, що нарахована внаслідок внутрішньогрупового продажу устаткування дочірньому підприємству за попередній звітний період:

<i>Дебет</i>	«Знос основних засобів»	60
<i>Кредит</i>	«Витрати на амортизацію основних засобів»	40
<i>Кредит</i>	«Інвестиції пов'язаним сторонам за методом обліку участі в капіталі»	20

11. Виключення збитку від продажу устаткування материнському підприємству за звітний період:

<i>Дебет</i>	«Основні засоби»	75
<i>Дебет</i>	«Дохід від реалізації основних засобів»	65
<i>Кредит</i>	«Собівартість реалізованих основних засобів»	70
<i>Кредит</i>	«Знос основних засобів»	70

12. Виключення зменшення нарахованої амортизації внаслідок внутрішньогрупового продажу устаткування дочірньому підприємству у звітному періоді:

<i>Дебет</i>	«Витрати на амортизацію»	1
<i>Кредит</i>	«Знос основних засобів»	1

Результати зроблених вище розрахунків і наведених регулюючих записів узагальнено в табл. 3.18.

Етап 5 передбачає розрахунок суми частки меншості в чистому прибутку (збитку) та в чистих активах дочірнього підприємства. Частка меншості розраховується на дату придбання та на звітну дату.

Частка меншості на дату придбання розраховується за такими формулами:

$$\begin{aligned} &\text{Частка меншості в статутному капіталі дочірнього підприємства} \\ &= \text{Статутний капітал дочірнього підприємства} \times \text{Відсоток голосів, що не належать материнському підприємству} : 100\% \end{aligned} \quad (3.33)$$

+

$$\begin{aligned} &\text{Частка меншості в додатковому капіталі дочірнього підприємства} \\ &= \text{Додатковий вкладений капітал дочірнього підприємства} \times \text{Відсоток голосів, що не належать материнському підприємству} : 100\% \end{aligned} \quad (3.34)$$

+

$$\begin{aligned} &\text{Частка меншості в іншому додатковому капіталі дочірнього підприємства} \\ &= \text{Інший додатковий капітал дочірнього підприємства} \times \text{Відсоток голосів, що не належать материнському підприємству} : 100\% \end{aligned} \quad (3.35)$$

+

$$\begin{aligned} &\text{Частка меншості в резервному капіталі дочірнього підприємства} \\ &= \text{Резервний капітал дочірнього підприємства} \times \text{Відсоток голосів, що не належать материнському підприємству} : 100\% \end{aligned} \quad (3.36)$$

-

$$\begin{aligned} &\text{Частка меншості в неоплаченому капіталі дочірнього підприємства} \\ &= \text{Неоплачений капітал дочірнього підприємства} \times \text{Відсоток голосів, що не належать материнському підприємству} : 100\% \end{aligned} \quad (3.37)$$

-

$$\begin{array}{l} \text{Частка меншості у} \\ \text{вилученому капіталі} \\ \text{дочірнього підпри-} \\ \text{ємства} \end{array} = \begin{array}{l} \text{Вилучений капітал} \\ \text{дочірнього підпри-} \\ \text{ємства} \end{array} \times \begin{array}{l} \text{Відсоток голосів, що} \\ \text{не належать материн-} \\ \text{ському підприємству} \end{array} : 100\% \quad (3.38)$$

+

$$\begin{array}{l} \text{Частка меншості в} \\ \text{нерозподіленому} \\ \text{прибутку} \end{array} = \begin{array}{l} \text{Нерозподілений} \\ \text{прибуток} \end{array} \times \begin{array}{l} \text{Відсоток голосів, що} \\ \text{не належать материн-} \\ \text{ському підприємству} \end{array} : 100\% \quad (3.39)$$

Частка меншості на звітну дату розраховується у шість кроків.

Крок 1. Розрахунок частки меншості в скоригованому чистому прибутку дочірнього підприємства та занесення розрахованої суми до стовпчика «Консолідована сума» звіту про фінансові результати.

Крок 2. Перенесення розрахованої суми частки меншості в скоригованому чистому прибутку дочірнього підприємства (крок 1) у стовпчик «Частка меншості» в звіт про власний капітал, стаття «Чистий прибуток».

Крок 3. Розрахунок частки меншості в скоригованому нерозподіленому прибутку дочірнього підприємства на початок звітного періоду та частки меншості в сумі оголошених дивідендів за привілейованими та простими акціями та частки меншості у відрахуванні за рахунок чистого прибутку за звітний період дочірнім підприємством, занесення розрахованих сум у стовпчик «Частка меншості» звіту про власний капітал за відповідними статтями.

Крок 4. Розрахунок частки меншості в нерозподіленому прибутку дочірнього підприємства на кінець звітного періоду та перенесення розрахованої суми до балансу статті «Нерозподілений прибуток», стовпчика «Частка меншості».

Крок 5. Розрахунок частки меншості у власному капіталі дочірнього підприємства (за винятком нерозподіленого прибутку) та занесення розрахованих сум до стовпчика «Частка меншості» балансу, за статтями власного капіталу.

Крок 6. Розрахунок частки меншості в загальній сумі власного капіталу дочірнього підприємства і перенесення розрахованої суми із стовпчика «Частка меншості» до стовпчика «Консолідована сума» балансу, стаття «Частка меншості».

За кроком 1 розрахунок частки меншості в чистому прибутку (збитку) слід здійснити за формулою:

$$\begin{array}{l} \text{Частка меншості} \\ \text{в скоригованому} \\ \text{чистому прибутку} \\ \text{(збитку) дочірньо-} \\ \text{го підприємства} \end{array} = \begin{array}{l} \text{Скоригований} \\ \text{чистий при-} \\ \text{буток (збиток)} \\ \text{дочірнього} \\ \text{підприємства} \end{array} \times \begin{array}{l} \text{Відсоток голосів,} \\ \text{що не належать} \\ \text{материнському} \\ \text{підприємству} \end{array} : 100\% \quad (3.40)$$

Показник «Скоригований чистий прибуток (збиток) дочірнього підприємства» повинен відповідати показнику «Скоригований чистий прибуток (збиток) дочірнього підприємства», визначеного на етапі 1 при розрахунку доходу від участі в капіталі дочірнього підприємства.

Розрахована сума частки меншості в чистому прибутку (збитку) вноситься в стовпчик «Частка меншості» за відповідною статтею звіту про фінансові результати «Частка меншості» та переноситься до стовпчика «Консолідована сума» звіту про фінансові результати як стаття, що вираховується.

Крок 2 передбачає перенесення розрахованої суми частки меншості в скоригованому чистому прибутку дочірнього підприємства, що визначена під час здійснення кроку 1 у стовпчик «Частка меншості» звіту про власний капітал, стаття «Чистий прибуток».

Приклад 3.7. (продовження). Розрахунок суми частки меншості в скоригованому чистому прибутку дочірнього підприємства «Д» та перенесення її до консолідованого звіту про власний капітал (нерозподілений прибуток) подано в Робочій таблиці для складання консолідованих фінансових звітів групи підприємств «М» (табл. 3.18).

Крок 3 передбачає розрахунок частки меншості в скоригованому нерозподіленому прибутку дочірнього підприємства на початок звітного періоду, частки меншості в сумі оголошених дивідендів за привілейованими та простими акціями та частки меншості у відрахуванні за рахунок чистого прибутку за звітний період дочірнім підприємством.

Частка меншості в скоригованому нерозподіленому прибутку дочірнього підприємства на початок звітного періоду розраховується за формулою:

$$\begin{array}{l} \text{Частка меншості в скоригованому} \\ \text{нерозподіленому прибутку на початок} \\ \text{звітного періоду} \end{array} = \begin{array}{l} \text{Скоригований} \\ \text{нерозподілений} \\ \text{прибуток на початок} \\ \text{звітного періоду} \end{array} \times \begin{array}{l} \text{Відсоток голосів,} \\ \text{що не належать} \\ \text{материнському} \\ \text{підприємству} \end{array} : 100\% \quad (3.41)$$

Скоригований нерозподілений прибуток на початок звітного періоду розраховується за формулою:

Нерозподілений прибуток дочірнього підприємства на початок звітного періоду	
<i>Коригування на суми нереалізованих прибутків та збитків що відносяться до попередніх звітних періодів внаслідок внутрішньогрупових операцій дочірнього підприємства зі спорідненими дочірніми підприємствами та материнським підприємством (операції «знизу–вгору»)</i>	
«+»	«-»
Нереалізовані прибутки від продажу запасів на початок звітного періоду Визнаний збиток від продажу необоротних активів за звітний період Визнана додаткова амортизація внаслідок продажу необоротних активів	Нереалізовані прибутки від продажу запасів на кінець звітного періоду Визнаний прибуток від продажу необоротних активів за звітний період Визнане зменшення амортизації внаслідок продажу необоротних активів
=	
Скоригований нерозподілений прибуток дочірнього підприємства на початок звітного періоду	

(3.42)

Розрахована сума частки меншості в нерозподіленому прибутку на початок року заноситься в стовпчик «Частка меншості» звіту про власний капітал, стаття «Нерозподілений прибуток на початок року».

Частка меншості в сумі оголошених дивідендів за привілейованими та простими акціями за звітний період дочірнім підприємством розраховується за формулою:

Частка меншості в оголошених дивідендах за привілейованими та простими акціями за звітний період	=	Оголошені дивіденди за привілейованими та простими акціями за звітний період	×	Відсоток голосів, що не належать материнському підприємству	:	100%	(3.43)
--	---	--	---	---	---	------	--------

Розраховані суми частки меншості в оголошених дивідендах за привілейованими (простими) акціями заносяться в стовпчик «Частка меншості» звіту про власний капітал, стаття «Оголошені дивіденди за привілейованими (простими) акціями».

Частка меншості відрахувань за рахунок чистого прибутку за звітний період розраховується за формулою:

Частка меншості в сумі відрахувань за рахунок чистого прибутку за звітний період	=	Відрахування за рахунок чистого прибутку за звітний період	×	Відсоток голосів, що не належать материнському підприємству	:	100%	(3.44)
--	---	--	---	---	---	------	--------

Розрахована сума частки меншості в сумі відрахувань за рахунок чистого прибутку заноситься в стовпчик «Частка меншості» звіту про власний капітал, стаття «Відрахування за рахунок чистого прибутку».

Крок 4 передбачає розрахунок частки меншості в нерозподіленому прибутку дочірнього підприємства на кінець звітного періоду.

Частка меншості в нерозподіленому прибутку дочірнього підприємства на кінець року розраховується за формулою:

$$\begin{array}{r} \boxed{\text{Частка меншості в скоригованому нерозподіленому прибутку}} \\ \boxed{\text{дочірнього підприємства на початок звітного періоду}} \\ + \\ \boxed{\text{Частка меншості в скоригованому чистому прибутку}} \\ \boxed{\text{дочірнього підприємства за звітний період}} \\ - \\ \boxed{\text{Частка меншості в оголошених дивідендах за привілейованими}} \\ \boxed{\text{та простими акціями дочірнім підприємством за звітний період}} \\ - \\ \boxed{\text{Частка меншості в сумі відрахувань за рахунок чистого прибутку за звітний період}} \\ = \\ \boxed{\text{Частка меншості в нерозподіленому прибутку}} \\ \boxed{\text{дочірнього підприємства на кінець звітного періоду}} \end{array} \quad (3.45)$$

Розрахована сума частки меншості в нерозподіленому прибутку дочірнього підприємства на кінець звітного періоду заноситься в стовпчик «Частка меншості» балансу, стаття «Нерозподілений прибуток».

Приклад 3.7. (продовження). Розрахунок частки меншості в нерозподіленому прибутку дочірнього підприємства «Д» на початок звітного періоду, частки меншості в оголошених дивідендах за простими акціями дочірнім підприємством «Д» за звітний період та перенесення розрахованої суми частки меншості в нерозподіленому прибутку дочірнього підприємства на кінець звітного періоду до консолідованого балансу подано в Робочій таблиці для складання консолідованих фінансових звітів групи підприємств «М» (табл. 3.18).

Крок 5 передбачає розрахунок частки меншості у власному капіталі дочірнього підприємства (за винятком статті «Нерозподілений прибуток»).

Частка меншості у власному капіталі дочірнього підприємства розраховується за формулою:

Частка меншості в статутному капіталі дочірнього підприємства	+
Частка меншості в додатковому вкладеному капіталі дочірнього підприємства	+
Частка меншості в іншому додатковому капіталі дочірнього підприємства	+
Частка меншості в резервному капіталі дочірнього підприємства	-
Частка меншості в неоплаченому капіталі дочірнього підприємства	-
Частка меншості у вилученому капіталі дочірнього підприємства	=
Частка меншості у власному капіталі дочірнього підприємства	(3.46)

Складові розрахунку частки меншості у власному капіталі дочірнього підприємства за звітний період (t) розраховуються так:

Частка меншості в статутному капіталі дочірнього підприємства	= Статутний капітал дочірнього підприємства (t - t - 1)	×	Відсоток голосів, що не належать материнському підприємству	: 100% (3.47)
---	---	---	---	---------------

Частка меншості в додатковому капіталі дочірнього підприємства	= Додатковий вкладений капітал дочірнього підприємства (t - t - 1)	×	Відсоток голосів, що не належать материнському підприємству	: 100% (3.48)
--	--	---	---	---------------

Частка меншості в іншому додатковому капіталі дочірнього підприємства	= Інший додатковий капітал дочірнього підприємства (t - t - 1)	×	Відсоток голосів, що не належать материнському підприємству	: 100% (3.49)
---	--	---	---	---------------

Частка меншості в резервному капіталі дочірнього підприємства	= Резервний капітал дочірнього підприємства (t - t - 1)	×	Відсоток голосів, що не належать материнському підприємству	: 100% (3.50)
---	---	---	---	---------------

$$\begin{array}{l} \text{Частка меншості} \\ \text{в неоплаченому} \\ \text{капіталі дочірнього} \\ \text{підприємства} \end{array} = \begin{array}{l} \text{Неоплачений капітал} \\ \text{дочірнього підпри-} \\ \text{ємства } (t - t - 1) \end{array} \times \begin{array}{l} \text{Відсоток голосів,} \\ \text{що не належать} \\ \text{материнському} \\ \text{підприємству} \end{array} : 100\% \quad (3.51)$$

$$\begin{array}{l} \text{Частка меншості у} \\ \text{вилученому капіталі} \\ \text{дочірнього підпри-} \\ \text{ємства} \end{array} = \begin{array}{l} \text{Вилучений капітал до-} \\ \text{чірнього підприємства} \\ (t - t - 1) \end{array} \times \begin{array}{l} \text{Відсоток голосів,} \\ \text{що не належать} \\ \text{материнському} \\ \text{підприємству} \end{array} : 100\% \quad (3.52)$$

Визнана сума частки меншості у власному капіталі дочірнього підприємства заноситься до стовпчика «Частка меншості» балансу, за статтями власного капіталу.

Приклад 3.7. (продовження). Розрахунок частки меншості в статутному капіталі дочірнього підприємства «Д» та занесення розрахованої суми до стовпчика «Частка меншості» балансу подано в Робочій таблиці для складання консолідованих звітів групи підприємств «М» (табл. 3.18).

Крок 6 передбачає розрахунок частки меншості в загальній сумі власного капіталу дочірнього підприємства.

Частка меншості в загальній сумі власного капіталу дочірнього підприємства розраховується за формулою:

$$\begin{array}{l} \text{Частка меншості} \\ \text{в загальній сумі} \\ \text{власного капіталу} \end{array} = \begin{array}{l} \text{Частка меншості} \\ \text{у власному} \\ \text{капіталі (крок 5)} \end{array} + \begin{array}{l} \text{Частка меншості в не-} \\ \text{розподіленому прибутку} \\ \text{на кінець звітного періоду} \\ \text{(крок 4)} \end{array} \quad (3.53)$$

Розрахована сума частки меншості в загальній сумі власного капіталу переноситься в стовпчик «Консолідована сума» балансу, стаття «Частка меншості».

Якщо частка меншості в збитках консолідованого дочірнього підприємства перевищує частку меншості в капіталі цього підприємства, то сума такого перевищення та наступні збитки, що віднесені до частки меншості, списуються за рахунок частки материнського підприємства. Це правило не стосується тієї частини збитків, щодо якої меншість має невідмовне зобов'язання і здатна відшкодувати збитки.

Якщо з часом дочірнє підприємство отримує прибуток, то весь цей прибуток включається до частки материнського підприємства, доки не будуть відшкодовані збитки частки меншості, які були списані раніше за рахунок частки материнського підприємства.

Приклад 3.7. (продовження). Розрахунок частки меншості у загальній сумі власного капіталу дочірнього підприємства «Д» подано в Робочій таблиці для складання консолідованих звітів групи підприємств «М» (табл. 3.18).

Етап 6 передбачає розрахунок консолідованих сум кожного консолідованого звіту, а саме: звіту про фінансові результати, звіту про власний капітал, балансу та внесення їх до стовпчика «Консолідована сума» за відповідними статтями.

Звіт про фінансові результати

Консолідовані суми статей звіту визначаються так.

Консолідовані доходи за статтями доходів:

$$\text{Консолідовані доходи} = \text{Доходи материнського підприємства} + \text{Доходи дочірнього підприємства} + \text{Доходи (кредит регулюючі записи)} - \text{Доходи (дебет регулюючі записи)} \quad (3.54)$$

Консолідовані витрати за статтями витрат:

$$\text{Консолідовані витрати} = \text{Витрати материнського підприємства} + \text{Витрати дочірнього підприємства} + \text{Витрати (дебет регулюючі записи)} - \text{Витрати (кредит регулюючі записи)} \quad (3.55)$$

$$\text{Консолідований податок на прибуток} = \text{Податок на прибуток материнського підприємства} + \text{Податок на прибуток дочірнього підприємства} \quad (3.56)$$

Консолідований прибуток (збиток) (3.57):

$$\text{Консолідований прибуток (збиток)} = \text{Консолідовані доходи} - \text{Консолідовані витрати} - \text{Консолідований податок на прибуток} - \text{Частка меншості в скоригованому чистому прибутку} \quad (3.57)$$

Консолідований чистий прибуток за звітний період можна розрахувати й так:

Чистий прибуток материнського підприємства за звітний період
+
Чистий прибуток дочірнього підприємства за звітний період
+

Прибуток (кредит–регулюючі записи)	
–	
Прибуток (дебет–регулюючі записи)	
–	
Чистий прибуток, що належить частці меншості за звітний період	
=	
Консолідована сума чистого прибутку за звітний період	(3.58)

Розрахована консолідована сума чистого прибутку за звітний період повинна збігатися з консолідованою сумою чистого прибутку, визначеною у звіті про фінансові результати.

Чинники, які прийнято, для розрахунку консолідованого чистого прибутку за звітний період переносять у звіт про власний капітал за відповідними статтями.

Підсумок стовпчика «Регулюючі записи – дебет» розраховують як алгебричну суму показників, що подані в цьому стовпчику.

Визначений прибуток (збиток) за стовпчиком «Регулюючі записи – дебет» переноситься у відповідну статтю «Чистий прибуток за звітний період» звіту про власний капітал.

Підсумок стовпчика «Регулюючі записи – кредит» розраховують як алгебричну суму показників, що подані в цьому стовпчику.

Визначений прибуток (збиток) за стовпчиком «Регулюючі записи – кредит» переноситься у відповідну статтю «Чистий прибуток за звітний період» звіту про власний капітал.

Приклад 3.7. (продовження). Розрахунок консолідованих сум статей консолідованого звіту про фінансові результати групи підприємств «М» подано в Робочій таблиці для складання консолідованих фінансових звітів (табл. 3.18).

Звіт про власний капітал (по стовпчику «Нерозподілений прибуток»)

Звіт про власний капітал призначений для розрахунку консолідованої суми нерозподіленого прибутку на кінець звітного періоду.

Консолідовані суми звіту про власний капітал у частині нерозподіленого прибутку розраховують таким чином. Консолідований нерозподілений прибуток (збиток) на початок звітного періоду:

Нерозподілений прибуток (збиток) на початок звітної періоду материнського підприємства	
+	
Нерозподілений прибуток (збиток) на початок звітної періоду дочірнього підприємства	
+	
Нерозподілений прибуток (кредит–регулюючі записи)	
–	
Нерозподілений прибуток (дебет–регулюючі записи)	
–	
Нерозподілений прибуток на початок звітної періоду, що належить частці меншості	
=	
Консолідована сума нерозподіленого прибутку (збутку) на початок звітної періоду	(3.59)

Консолідовану суму чистого прибутку та чинники, що формують цей показник, переносять до звіту про фінансові результати.

Консолідовані суми розподілу прибутку за звітний період визначаються так:

Консолідована сума оголошених дивідендів за привілейованими акціями	
+	
Консолідована сума оголошених дивідендів за простими акціями	
+	
Консолідована сума відрахувань за рахунок чистого прибутку	
=	
Консолідована сума розподілу прибутку за звітний період	(3.60)

Складові розрахунку консолідованих сум розподілу прибутку за звітний період слід розраховувати так:

Консолідована сума оголошених дивідендів за привілейованими акціями:

Оголошені дивіденди за привілейованими акціями материнським підприємством	
+	
Оголошені дивіденди за привілейованими акціями дочірнім підприємством	
+	
Оголошені дивіденди за привілейованими акціями (дебет–регулюючі записи)	
–	
Оголошені дивіденди за привілейованими акціями (кредит–регулюючі записи)	
–	

$$\begin{array}{r} - \\ \hline \text{Оголошені дивіденди за привілейованими акціями частки меншості} \\ \hline = \\ \hline \text{Консолідована сума оголошених дивідентів} \\ \text{за привілейованими акціями} \end{array} \quad (3.61)$$

Консолідована сума оголошених дивідентів за простими акціями:

$$\begin{array}{r} \text{Оголошені дивіденди за простими акціями материнським підприємством} \\ \hline + \\ \hline \text{Оголошені дивіденди за простими акціями дочірнім підприємством} \\ \hline + \\ \hline \text{Оголошені дивіденди за простими акціями (дебет–регулюючі записи)} \\ \hline - \\ \hline \text{Оголошені дивіденди за простими акціями (кредит–регулюючі записи)} \\ \hline - \\ \hline \text{Оголошені дивіденди за простими акціями частки меншості} \\ \hline = \\ \hline \text{Консолідована сума оголошених дивідентів за простими акціями} \end{array}$$

Консолідована сума відрахувань за рахунок чистого прибутку:

$$\begin{array}{r} \text{Відрахування за рахунок чистого прибутку материнського підприємства} \\ \hline + \\ \hline \text{Відрахування за рахунок чистого прибутку дочірнього підприємства} \\ \hline + \\ \hline \text{Відрахування за рахунок чистого прибутку (дебет–регулюючі записи)} \\ \hline - \\ \hline - \\ \hline \text{Відрахування за рахунок чистого прибутку (кредит–регулюючі записи)} \\ \hline - \\ \hline \text{Відрахування за рахунок чистого прибутку частки меншості} \\ \hline = \\ \hline \text{Консолідована сума відрахувань за рахунок чистого прибутку} \end{array} \quad (3.62)$$

Консолідована сума нерозподіленого прибутку на кінець звітної періоду:

Консолідована сума нерозподіленого прибутку (збитку) на початок звітного періоду	
+	
Консолідована сума чистого прибутку (збитку) за звітний період	
-	
Консолідована сума розподілу прибутку за звітний період	
=	
Консолідована сума нерозподіленого прибутку (збитку) на кінець звітного періоду	(3.63)

Підсумок стовпчика «Регулюючі записи – дебет» розраховують як алгебричну суму всіх показників, що подані в цьому стовпчику.

Розрахована сума нерозподіленого прибутку (збитку) на кінець звітного періоду (регулюючі записи – дебет) заноситься по стовпчику «Регулюючі записи – дебет» у баланс, статтю «Нерозподілений прибуток (збиток)».

Підсумок стовпчика «регулюючі записи – кредит» розраховують як алгебричну суму всіх показників, що подані у цьому стовпчику.

Розрахована сума нерозподіленого прибутку (збитку) на кінець звітного періоду заноситься в стовпчик «Регулюючі записи – кредит», звітну форму – баланс, статтю «Нерозподілений прибуток (збиток)».

Визначена сума частки меншості в нерозподіленому прибутку на кінець звітного періоду переноситься по стовпчику «Частка меншості» до балансу, стаття «Нерозподілений прибуток (збиток)».

Визначена консолідована сума нерозподіленого прибутку (збитку) на кінець звітного періоду переноситься по стовпчику «Консолідована сума» в баланс, статтю «Нерозподілений прибуток (збиток)».

Виконання **етапів 2–6** процесу консолідації фінансових звітів групи за допомогою Робочої таблиці показано в табл. 3.19.

Приклад 3.7. (продовження). Розрахунок консолідованих сум статей консолідованого Звіту про власний капітал (нерозподілений прибуток) групи підприємств «М» подано у Робочій таблиці для складання консолідованих фінансових звітів (табл. 3.18).

Баланс

Консолідовані суми Балансу за звітний період розраховуються таким чином:

Консолідовані суми статей активів:

$$\begin{array}{r} \boxed{\text{Активи материнського підприємства за статтями}} \\ + \\ \boxed{\text{Активи дочірнього підприємства за відповідними статтями}} \\ + \\ \boxed{\text{Активи за відповідними статтями (дебет–регулюючі записи)}} \\ - \\ \boxed{\text{Активи за відповідними статтями (кредит–регулюючі записи)}} \\ = \\ \boxed{\text{Консолідовані суми активів за відповідними статтями}} \end{array} \quad (3.64)$$

Консолідована сума відстрочених податкових активів розраховується за формулою:

$$\begin{array}{r} \boxed{\text{Відстрочені податкові активи материнського підприємства}} \\ + \\ \boxed{\text{Відстрочені податкові активи дочірнього підприємства}} \\ = \\ \boxed{\text{Консолідована сума відстрочених податкових активів}} \end{array} \quad (3.65)$$

Консолідовані суми статей зобов'язань:

$$\begin{array}{r} \boxed{\text{Зобов'язання материнського підприємства за статтями}} \\ + \\ \boxed{\text{Зобов'язання дочірнього підприємства за відповідними статтями}} \\ + \\ \boxed{\text{Зобов'язання за відповідними статтями (кредит–регулюючі записи)}} \\ - \\ \boxed{\text{Зобов'язання за відповідними статтями (дебет–регулюючі записи)}} \\ = \\ \boxed{\text{Консолідовані суми зобов'язань за відповідними статтями}} \end{array} \quad (3.66)$$

Консолідована сума відстрочених податкових зобов'язань розраховується за формулою:

$$\begin{array}{r} \boxed{\text{Відстрочені податкові зобов'язання материнського підприємства}} \\ + \\ \boxed{\text{Відстрочені податкові зобов'язання дочірнього підприємства}} \end{array}$$

$$=$$

Консолідована сума відстрочених податкових зобов'язань	(3.67)
--	--------

Консолідовані суми власного капіталу (за винятком статті «Нерозподілений прибуток (збиток)»):

Консолідована сума статутного капіталу	
+	
Консолідована сума додатково вкладеного капіталу	
+	
Консолідована сума іншого додаткового капіталу	
+	
Консолідована сума резервного капіталу	
-	
Консолідована сума непоплаченого капіталу	
-	
Консолідована сума вилученого капіталу	(3.68)

Консолідовані суми статей власного капіталу розраховують за відповідними формулами, що наведені нижче.

Консолідована сума статутного капіталу:

Статутний капітал материнського підприємства	
+	
Статутний капітал дочірнього підприємства	
+	
Статутний капітал (кредит-регулюючі записи)	
-	
Статутний капітал (дебет-регулюючі записи)	
-	
Частка меншості в статутному капіталі дочірнього підприємства	
=	
Консолідована сума статутного капіталу	(3.69)

Консолідована сума додатково вкладеного капіталу:

Додатковий вкладений капітал материнського підприємства	
+	

Додатковий вкладений капітал дочірнього підприємства
+
Додатковий вкладений капітал (кредит–регулюючі записи)
–
Додатковий вкладений капітал (дебет–регулюючі записи)
–
Частка меншості в додатковому вкладеному капіталі дочірнього підприємства
=
Консолідована сума додаткового вкладеного капіталу

 (3.70)

Консолідована сума іншого додаткового капіталу:

Інший додатковий капітал материнського підприємства
+
Інший додатковий капітал дочірнього підприємства
+
Інший додатковий капітал (кредит–регулюючі записи)
–
Інший додатковий капітал (дебет–регулюючі записи)
–
Частка меншості в іншому додатковому капіталі дочірнього підприємства
=
Консолідована сума іншого додаткового капіталу

 (3.71)

Консолідована сума резервного капіталу (3.72):

Резервний капітал материнського підприємства
+
Резервний капітал дочірнього підприємства
+
Резервний капітал (кредит–регулюючі записи)
–
Резервний капітал (дебет–регулюючі записи)
–
Частка меншості в резервному капіталі дочірнього підприємства
=
Консолідована сума резервного капіталу

 (3.72)

Консолідована сума неоплаченого капіталу:

Неоплачений капітал материнського підприємства	
+	
Неоплачений капітал дочірнього підприємства	
+	
Неоплачений капітал (кредит–регулюючі записи)	
–	
Неоплачений капітал (дебет–регулюючі записи)	
–	
Частка меншості в неоплаченому капіталі дочірнього підприємства	
=	
Консолідована сума неоплаченого капіталу	(3.73)

Консолідована сума вилученого капіталу:

Вилучений капітал материнського підприємства	
+	
Вилучений капітал дочірнього підприємства	
+	
Вилучений капітал (кредит–регулюючі записи)	
–	
Вилучений капітал (дебет–регулюючі записи)	
–	
Частка меншості у вилученому капіталі дочірнього підприємства	
=	
Консолідована сума вилученого капіталу	(3.74)

Приклад 3.7. (продовження). Розрахунок консолідованих сум статей консолідованого балансу групи підприємств «М» подано в робочій таблиці для складання консолідованих фінансових звітів (табл. 3.18).

Консолідований звіт про рух грошових коштів складається за методикою складання та подання, що розглянута у параграфі 3.1. Консолідований звіт про власний капітал складається на основі консолідованого балансу та консолідованого звіту про фінансові результати.

Таблиця 3.18. Робоча таблиця для складання консолідованих фінансових звітів групи підприємств «М», тис. грн

Стаття	Окремі фінансові звіти		Регулюючі записи		Частка меншості	Консолідована сума
	«М»	«Д»	Дебет	Кредит		
Звіт про фінансові результати						
Дохід від реалізації	5232	3840	5) 680 7) 120	-	-	8 272
Податок на додану вартість	(872)	(640)		-	-	(1512)
Чистий дохід від реалізації	4360	3200	-	-	-	6760
Собівартість реалізації	(2100)	(1840)	6) 36 8) 12	5) 680 7) 120	-	(3188)
Адміністративні витрати						
(в т.ч. витрати на амортизацію)	(310)	(200)	4) 64 12) 1	10) 40	-	(535)
Інші операційні витрати	(559)	(650)		11) 5		(1204)
Дохід від участі в капіталі	264	-	1) 264	-	-	-
Збиток від продажу основних засобів	-	(5)	-	11) 5	-	-
Податок на прибуток	(315)	(103)	-	-	-	(418)
Частка меншості (375×0,2)	-	-	-	-	75	(75)
Чистий прибуток	1340	407	1177	845	75	1340
Звіт про власний капітал (нерозподілений прибуток)						
Нерозподілений прибуток на 31.12.2002	2800	1400	2) 1120	-	280 (1 400×0,2)	2800
Чистий прибуток за звітний період	1340	407	1177	845	75	1340
Дивіденди за простими акціями	(300)	(180)	-	1) 144	(36) (180×0,2)	300
Нерозподілений прибуток на 31.12.2003	3840	1627	2297	989	319	3840
БАЛАНС						
Активи						
I. Необоротні активи						
Основні засоби						
залишкова вартість	3844	2410				6050

Стаття	Окремі фінансові звіти		Регулюючі записи		Частка меншості	Консолідована сума
	«М»	«Д»	Дебет	Кредит		
первісна вартість	5 122	3 100	3) 20 11) 75 9) 20	–	–	8337
знос	(1 278)	(690)	10) 60	3) 4 4) 4 9) 300 11) 70 12) 1	–	(2287)
Довгострокові фінансові інвестиції, що обліковуються методом участі в капіталі	3 136	–	9) 280 3) 64	1) 120 2) 3 340 10) 20	–	–
Гудвіл	–	–	3) 600	–	–	600
Амортизація гудвілу	–	–	–	3) 60 4) 60	–	(120)
Вартісна різниця	–	–	2) 620	3) 620	–	
II. Оборотні активи	–	–			–	–
Запаси:						
Товари	2080	1600	–	6) 36 8) 12	–	3632
Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги:						
чиста реалізаційна вартість	1440	515	–	–	–	1955
первісна вартість	1455	520	–	–	–	1975
резерв сумнівних боргів	(15)	(5)	–	–	–	(20)
Грошові кошти	500	475	–	–	–	975
Разом активи	11 000	5000	1739	4647	–	13 092
Пасиви						
I. Власний капітал						
Статутний капітал	6000	2000	2) 1600	–	400	6000
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	3 840	1 627	2 297	989	319	3840
Частка меншості	–	–	–	–	(719)	719
Разом власний капітал і зобов'язання	11 000	5000	4952	4952	0	13 092

Запропонована методика поетапної консолідації фінансових звітів надасть можливість:

- 1) охопити всі етапи підготовки та складання консолідованих звітів відповідно до робочої таблиці;
- 2) врахувати внутрішньогрупові операції при визначенні таких показників, як прибуток дочірнього підприємства, дохід від участі в капіталі дочірнього підприємства, частка материнського підприємства та частка меншості;
- 3) врахувати внутрішньогрупові операції при розрахунку консолідованих сум податку на прибуток та консолідованих сум відстрочених податкових активів і відстрочених податкових зобов'язань;
- 4) уникнути подвійного оподаткування підприємств групи.

3.3. Консолідація фінансових звітів в іноземній валюті

Материнське підприємство може мати дочірні підприємства, які здійснюють свою діяльність в іноземній країні. В більшості випадків фінансові звіти іноземного дочірнього підприємства підготовлені у валюті іноземної країни. Для того щоб фінансові звіти, які відображають іноземні операції, були включені до консолідованих фінансових звітів материнського підприємства, необхідно перевести такі звіти у валюту, яка використовується материнським підприємством для консолідації.

По суті, коли існують стосунки материнське-дочірнє підприємства, група є звітною одиницею і консолідовані фінансові звіти представляють активи і зобов'язання, прибутки й збитки, грошові потоки групи. У попередніх параграфах передбачалося, що ці елементи фінансових звітів дочірніх підприємств були у валюті консолідованих звітів групи («валюті подання»). Коли дочірнє підприємство готує свої фінансові звіти в іншій валюті, ніж та, в якій група готує фінансові звіти, ці фінансові звіти повинні бути переведені у валюту подання групи, а потім консолідуватися за методом придбання.

Як свідчить практика, компанії здійснюють інвестування в підприємства, які функціонують за іншими юрисдикціями. Метою здійснення таких інвестицій є розширення діяльності шляхом придбання, для набуття нових ринкових можливостей, диверсифікації діяльності. В той же час значимість іноземних валют для окремих

підприємств може зменшитися з повним введенням або використанням єдиної валюти, наприклад, євро. Іноземна валюта для складання консолідованих фінансових звітів буде залишатися такою, що потребує уваги для звітних одиниць, які здійснюють інвестиції за межі зони використання євро.

В Україні методологічні засади формування в бухгалтерському обліку інформації про операції в іноземних валютах та відображення показників статей фінансової звітності господарських одиниць за межами України в грошовій одиниці України визначає П(с)БО 21 «Вплив змін валютних курсів». Відповідно до параграфу 4 П(с)БО 21, господарська одиниця за межами України – це дочірнє, асоційоване, спільне підприємство, філія, представництво або інший підрозділ підприємства, які перебувають або ведуть господарську діяльність за межами України.

Слід зазначити, що на дату затвердження П(с)БО 21 Міністерством фінансів (10 серпня 2000 р.) та на дату набрання чинності (1 січня 2001 р.), цей стандарт не суперечив міжнародним стандартам, зокрема МСБО 21 «Вплив змін валютних курсів».

В П(с)БО 21 «Вплив змін валютних курсів» розглянуті підходи до переведення:

- 1) операцій в іноземній валюті та
- 2) фінансової звітності в іноземній валюті.

Операції в іноземній валюті під час первісного визнання відображаються у валюті звітності (грошовій одиниці України) шляхом перерахунку суми в іноземній валюті із застосуванням валютного курсу на дату здійснення операції (дата визнання активів, зобов'язань, власного капіталу, доходів і витрат (п. 5, П(с)БО 21).

На кожен дату балансу, відповідно до параграфу 7 стандарту:

а) монетарні статті в іноземній валюті відображаються з використанням валютного курсу на дату балансу;

б) немонетарні статті, які відображені за історичною собівартістю і зарахування яких до балансу пов'язано з операцією в іноземній валюті, відображаються за валютним курсом на дату здійснення операції;

в) немонетарні статті за справедливою вартістю в іноземній валюті відображаються за валютним курсом на дату визначення цієї справедливої вартості.

Показники статей фінансової звітності господарської одиниці за межами України включаються у валюті звітності до фінансової звітності підприємства у такому порядку (п. 10, П(с)БО 21):

а) монетарні і немонетарні статті (крім статей власного капіталу) господарської одиниці за межами України підлягають перерахунку за валютним курсом на дату балансу;

б) статті доходів, витрат та руху грошових коштів підлягають перерахунку за валютним курсом на дату здійснення операцій, за винятком випадків, коли фінансова звітність господарської одиниці складена у валюті країни з гіперінфляційною економікою.

Для перерахунку доходів, витрат і руху грошових коштів за кожний місяць може застосовуватися середньозважений валютний курс за відповідний місяць.

Показники статей власного капіталу (крім нерозподіленого прибутку або непокритого збитку) відображаються за валютним курсом на дату визнання показника відповідної статті.

Нерозподілений прибуток (непокритий збиток) на дату балансу, визначається за формулою:

$$\begin{array}{l} \text{Нерозпо-} \\ \text{ділений} \\ \text{прибуток} \\ \text{(непокритий} \\ \text{збиток)} \\ \text{на дату} \\ \text{балансу} \end{array} = \begin{array}{l} \text{Нерозпо-} \\ \text{ділений} \\ \text{прибуток} \\ \text{(непокритий} \\ \text{збиток) на} \\ \text{початок} \\ \text{року} \end{array} + \begin{array}{l} \text{Чистий при-} \\ \text{буток (збиток)} \\ \text{за даними} \\ \text{перерахо-} \\ \text{ваного звіту} \\ \text{про фінансові} \\ \text{результати} \\ \text{за звітний} \\ \text{період} \end{array} - \begin{array}{l} \text{Розподілений у} \\ \text{звітному періоді} \\ \text{прибуток (списаний} \\ \text{збиток), перерахо-} \\ \text{ваний за валютним} \\ \text{курсом на дату} \\ \text{розподілу прибутку} \\ \text{(списання збитку)} \end{array} \quad (3.75)$$

У параграфі 10 П(с)БО 21 відмічено, що зазначений порядок переведення фінансової звітності в іноземних валютах застосовується лише до перерахунку фінансової звітності тих господарських одиниць за межами України, які відповідають усім наведеним ознакам:

- 1) операції з материнським підприємством становлять незначну частину в обсязі діяльності господарської одиниці;
- 2) основним джерелом фінансування діяльності дочірнього підприємства є доходи від власних операцій або місцеві позики;
- 3) витрати на заробітну плату, матеріали та інші елементи операційних витрат дочірнього підприємства сплачуються або відшкодовуються переважно в іноземній валюті;
- 4) оплата реалізованої дочірнім підприємством продукції (робіт, послуг) здійснюється переважно в іноземній валюті;

- 5) рух грошових коштів материнського підприємства відокремлено від поточної діяльності дочірнього підприємства за межами України і не зазнає прямого впливу його господарської діяльності.

Включення статей фінансової звітності дочірнього підприємства за межами України, перерахованих у валюту звітності, до консолідованої фінансової звітності здійснюється згідно з П(с)БО 20 «Консолідована фінансова звітність». Курсова різниця між підсумком перерахованих у валюту звітності показників статей активу та пасиву балансу дочірнього підприємства відображається у вписаному рядку консолідованого балансу «Накопичена курсова різниця».

При застосуванні положень П(с)БО 21 «Вплив змін валютних курсів» для переведення фінансової звітності дочірнього підприємства в іноземних валютах у валюту звітності виникають ряд проблем, які потребують вирішення. По-перше, для переведення фінансових звітів в іноземних валютах положеннями П(с)БО 21 передбачено лише один метод за умови дотримання ознак класифікації, визначених для іноземного дочірнього підприємства. В інших випадках йдеться про переведення операцій в іноземній валюті.

По-друге, з метою аналізу та порівняння діяльності груп, зокрема, однієї галузі, слід з'ясувати, чи відповідають методи, передбачені П(с)БО 21 міжнародним підходам переведення статей звітності в іноземній валюті дочірніх підприємств?

Використання різних методик переведення приводить до різних значень прибутку, прибутковості інвестицій, розподілу витрат, бюджетів та інших операційних показників. Це може призвести до проблем при здійсненні фінансового планування й застосуванні технік контролю. У випадку зміни валютного курсу статті, що переводилися за поточним курсом обміну, подаються до розгляду, в той час як окремі статті ще продовжують переводитися за історичним валютним курсом (на час, коли вони були придбані) і не подаються до розгляду. Поточні моделі оптимальних політик відображення збитків від переведення ґрунтуються на обліковому визначенні подання і можуть призвести до використання невідповідних джерел, оскільки облікове визначення подання пов'язане із застосованими методиками переведення.

Таким чином, наявність і використання різноманітних методик переведення, які приводять до різних результатів, крім того породжують сумніви про «об'єктивність» таких облікових звітів, по-

роджують важливі питання для фінансового менеджера материнського підприємства. На наш погляд, слід не лише обирати метод, а й, як доповнення, оцінювати його відповідність при визначенні збитку або прибутків від переведення для окремої групи. Потрібно визначати ступінь, за яким фінансова політика залежить від таких показників.

По-третє, слід з'ясувати, на якій основі повинні обиратися методики переведення для окремих підприємств. Чи можуть однакові методики переведення використовуватися для всіх підприємств групи? Можливо, різні методики переведення можуть підходити для різних дочірніх підприємств.

По-четверте, слід визначитися, чи можна буде потім змінити обраний метод та як саме отримані відмінності в результатах будуть інтерпретовані і як будуть порівняні переведені фінансові звіти за різними методиками за проміжний період, оскільки прийняті різні методи.

По-п'яте, коли прибуток або збиток від переведення, показаний через застосовану методику переведення, відобразатиме зміни в економічній вартості, пов'язаній зі зміною валютного курсу?

По-шосте, яку методику слід застосовувати при здійсненні процесу консолідації фінансових звітів?

Щоб дати відповідь на поставлені питання, на наш погляд, слід проаналізувати міжнародний досвід з практики переведення фінансових звітів, складених в іноземній валюті.

Відповідно до міжнародних стандартів фінансової звітності, порядок відображення операцій і статей в іноземній валюті в обліку та звітності підприємства визначає МСБО 21 «Вплив змін валютних курсів».

У параграфі 3 МСБО 21 «Вплив змін валютних курсів» зазначено, що двома сферами застосування цього стандарту є:

- переведення результатів діяльності і фінансового становища зарубіжних підприємств, які включаються в фінансову звітність підприємства шляхом консолідації, пропорційної консолідації або методом участі в капіталі;
- переведення результатів діяльності і фінансового становища підприємства у валюту подання.

Слід зазначити, що йдеться про два різних процеси переведення. Для того щоб зрозуміти це, необхідно розрізняти три різних типи валют:

- *місцеву (локальну) валюту* (валюта, в якій оцінена іноземна діяльність і відображені операції);
- *функціональну валюту* (в параграфі 8 МСБО 21 визначена як «валюта основного економічного середовища, в якому підприємство здійснює свою діяльність»);
- *валюту подання* (в параграфі 8 МСБО 21 зазначається як «валюта, в якій подаються фінансові звіти»).

Щоб пояснити це, припустимо, що підприємство «Іноземець» – дочірнє підприємство материнського підприємства. Материнське підприємство – українське підприємство, а підприємство «Іноземець» здійснює діяльність у Росії. Діяльність у Росії полягає в продажі продукції, виробленої в Литві. У цьому випадку підприємство «Іноземець» здійснюватиме облік і складатиме звітність у російських рублях, місцевій валюті, в той час як функціональною валютою будуть литовські літи, які відображають важливі економічні операції в Литві. У консолідованих фінансових звітах материнського підприємства валютою подання буде українська гривня. Оскільки звіти, складені в російських рублях, то вони мають бути переведені у функціональну валюту, літи, а потім – в українську гривню з метою подання звітів.

Отже, для здійснення господарських операцій та складання фінансової звітності підприємство може використовувати одну або кілька валют. Насамперед кожне підприємство має визначити свою функціональну валюту згідно з МСБО 21.

Розглянемо обґрунтування, які лежать в основі вибору функціональної валюти. Необхідність розуміння обґрунтування раціональної основи вибору курсу обміну в міру застосування функціональної валюти підприємства розглядалась і була оприлюднена Лоуренсом Ревзенем (*Lawrence Revsine*) у 1983 р. Як зазначав Ревзен, «найбільш дійсна небезпека полягає в тому, що підприємства, їх аудиторів, та зовнішні аналітики можуть не розуміти тонкої філософії, яка лежить в основі вибору функціональної валюти. Як наслідок, неправильний вибір може бути здійснений і узгодженість може бути не досягнута» [250, pp. 505–514].

Відповідно до параграфів 4 (а) та 4 (в) Стандарту фінансового обліку (FAS) 52 США «Переведення іноземної валюти», цілями процесу переведення є:

- 1) забезпечення інформацією, яка є в основному узгодженою з очікуваними економічними вигодами від зміни курсу обміну за грошовими потоками й капіталом підприємства;

- 2) відображення в консолідованих звітах фінансових результатів і відносин окремих консолідованих підприємств, які оцінено в їх функціональній валюті згідно з US GAAP.

Слід виділити, зокрема, першу ціль. Оскільки, іноземне дочірнє підприємство здійснює діяльність в іншій країні, то важливо, щоб фінансовий вплив на материнське підприємство від зміни у валютному курсі виникав унаслідок процесів переведення. Материнське підприємство має інвестицію в іноземну діяльність і, отже, має активи, які зазнають змін у валютному курсі. Уловлювання ступеня цього впливу слід відобразити при виборі методу переведення. Економічні відносини між материнським і дочірнім підприємством діють на ступінь, за яким зміна у валютному курсі діє на материнське підприємство. Це можна продемонструвати на прикладі трьох ситуацій адаптованих за дослідженням Ревзена [250, pp. 505].

Ситуація перша. Підприємство «А» є українською компанією, яка хоче продавати свою продукцію в Росії. На 1 січня 2006 р., коли валютний курс становив $RUR 10 = UAH 1,8$, підприємство «А» придбало будівлю в Росії для розподілу української продукції. Вартість будівлі становить 10 млн рос. рублів (RUR), що еквівалентно 1 800 000 грн. Підприємство також поклато грошові кошти на депозит у сумі UAH 360 000 (еквівалент RUR 2000 000) в банку Росії. 31 січня 2004 р. підприємство здійснило продаж з наступною оплатою в Росії на суму RUR 550 000. Валютний курс на цю дату становив $RUR 10 = UAH 1,8$. Собівартість продажу продукції становила UAH 80 000 для виробника. Дебіторська заборгованість була погашена в лютому 2004 р., коли валютний курс був $RUR 10 = UAH 1,75$. Ці грошові надходження переведені до України негайно.

Зазначимо, що в цьому випадку підприємство не має дочірнього підприємства, проте придбало іноземний актив, поклато депозит до банку і реалізувало продукцію за кордоном. Підприємство повинно відобразити так операції в українській гривні:

а) Дебет «Будинки та споруди»	1800 000
Кредит «Поточні рахунки в іноземній валюті»	1800 000
б) Дебет «Інші рахунки в банку в іноземній валюті»
(банк Росії)	360 000
Кредит «Поточні рахунки в іноземній валюті»	360 000
в) Дебет «Розрахунки з покупцями та замовниками»	99 000
Кредит «Дохід від реалізації готової продукції»	99 000
Дебет «Собівартість реалізованої готової продукції»	80 000

	<i>Кредит «Готова продукція»</i>	80 000
г)	<i>Дебет «Витрати від операційної курсової різниці»</i>	2750
	<i>Кредит «Розрахунки з покуцями та замовниками»</i>	2750

(збиток за дебіторською заборгованістю, коли валютний курс змінився з 1,8:10 до 1,75:10)

д)	<i>Дебет «Поточні рахунки в іноземній валюті»</i>	96 250
	<i>Кредит «Розрахунки з покуцями та замовниками»</i>	96 250
ж)	<i>Дебет «Втрати від операційної курсової різниці»</i>	10 000
	<i>Кредит «Інші рахунки в банку в іноземній валюті»</i>	10 000

(рбиток від володіння RUR 2000000, коли валютний курс змінився з 1,8:10 до 1,75:10)

Відмітимо два наслідки облікової процедури:

- операція в іноземній валюті, незалежно від того, завершена вона (продаж) чи незавершена (депозит), має негайний або потенційно негайний вплив на майбутні грошові потоки материнського підприємства. Як наслідок, відображаються прибутки (збитки) в іноземній валюті, так як вони були понесені і негайно впливають на прибуток;
- немонетарні активи, які належать підприємству в іноземній країні, обліковуються за історичною собівартістю і не перебувають під впливом зміни валютного курсу.

Ситуація друга. Припустимо, що натомість прямих операцій з покуцями в Росії, підприємство «А» створило дочірнє підприємство «Д» для здійснення операцій у Росії. Як у першому випадку, вся продукція переведена від українського материнського підприємства до дочірнього підприємства в Росії, яка продана потім у Росії, і зменшений прибуток повернувся до українського материнського підприємства.

Отже, підприємство «Д» засновано з капіталом у сумі RUR 12000 000 (еквівалентній UAH 2160 000), необхідний для придбання будівлі й відкриття банківського рахунка. При продажі запасів підприємству «Д» підприємство «А» здійснить такі облікові записи:

	<i>Дебет «Розрахунки з покуцями і замовниками»</i>	
	<i>(підприємство «Д»)</i>	99 000
	<i>Кредит «Дохід від реалізації готової продукції»</i>	99 000
	<i>Дебет «Собівартість реалізованої готової продукції»</i>	80 000
	<i>Кредит «Готова продукція»</i>	80 000

Припустимо, що рахунки материнського підприємства, випи-сані дочірньому підприємству в рублях у сумі RUR 550 000. Оплата здійснена грошовими коштами. Бухгалтерські записи материнсько-го підприємства:

<i>Дебет «Втрати від операційної курсової різниці»</i>	2750
<i>Дебет «Поточні рахунки в іноземній валюті»</i>	96 250
<i>Кредит «Розрахунки з покупцями та замовниками»</i>	99 000

Дочірнє підприємство буде відображати, RUR:

Фрагмент звіту про фінансові результати:

<i>Дохід від реалізації продукції</i>	550 000
<i>Собівартість реалізованої готової продукції</i>	<u>550 000</u>
<i>Валовий прибуток</i>	–

Фрагмент балансу:

<i>Власний капітал</i>	12 000 000
<i>Будівля</i>	10 000 000
<i>Грошові кошти та їх еквіваленти</i>	<u>2 000 000</u>
	12 000 000

Зазначимо, що обґрунтування операції однакові, як у ситу-ації один, так і в ситуації два. Організаційна форма не змінює обґрунтування економічних наслідків операцій. Переміщення дочірнього підприємства до Росії повинно показувати можли-вість, нібито материнське підприємство здійснювало операції самостійно. В цьому полягає мета вибору підходу функціональ-ної валюти.

Якщо дочірнє підприємство є просто провідником для перетво-рення операцій в іноземній валюті в гривневі грошові потоки, підхід до консолідації пояснює звіти дочірнього підприємства в іноземній валюті як такі, що повинні бути переведені у валюту материнського підприємства.

У випадку другої ситуації переведення звітів дочірнього підпри-ємства повинно показувати:

- активи дочірнього підприємства за собівартістю для ма-теринського підприємства, що означає, що материнське підприємство сплатило в своїй валюті на дату придбання;
- доходи і витрати дочірнього підприємства за собівартістю материнського підприємства в його валюті на дату здійснен-ня цих операцій;

- прибутки та збитки від монетарних статей визнані негайно за рахунок прибутку, так ніби вони прямо знаходяться під впливом материнського підприємства.

У другому випадку функціональною валютою дочірнього підприємства є українська гривня. Це валюта основного економічного середовища, в якому підприємство здійснює свою діяльність. Запаси вимірюються в українській гривні, грошовою одиницею фінансування дочірнього підприємства є українська гривня, і грошові потоки, які виникають від дій материнського підприємства при продовженні операцій в Росії, є українська гривня.

Основою для визначення функціональної валюти в другому випадку є визнання дочірнього підприємства як посередницького для діяльності материнського підприємства.

Ситуація третя. Припустимо, що підприємство «А» заснувало дочірнє підприємство у Росії за RUR 12 000 000, які використовуються для придбання будівлі і відкриття рахунку в банку. Проте в цьому випадку, дочірнє підприємство засновано для виробництва продукції в Росії й продажу продукції в Росії. Праця російських робітників використовується в процесі виробництва, а прибутки використовуються для реінвестування в бізнес з метою його розширення. Переведення грошових коштів до материнського підприємства здійснюється у формі дивідендів.

Економічна сутність третьої ситуації відрізняється від ситуації другої. Дочірнє підприємство не тільки діє як «провідник» материнського підприємства. Крім первісної інвестиції, грошові потоки, як надходження так і видатки, для дочірнього підприємства більше залежать від економічного середовища Росії, ніж України.

Зміна валютного курсу не впливає негайно на операції дочірнього підприємства, яке діє в Росії. Безперечно, під впливом перебуває вартість інвестиції материнського підприємства в дочірнє, проте відсутній негайний вплив грошових потоків на материнське підприємство. За цих обставин функціональною валютою є російський рубль, а не українська гривня.

При аналізі закордонного дочірнього підприємства, взаємодносини між змінними такими, як дохід від реалізації, прибутки, активи й капітал повинні бути такими, нібито вони виражені в російських рублях або українській гривні. Тобто процес переведення

повинен скоригувати всі статті на однаковий валютний курс, щоб зберегти ці взаємовідносини.

Важливим моментом статті Ревзена є те, що вибір методу переведення повинен бути таким, як для відображення обґрунтування економічного змісту операції. Зокрема, необхідно вибрати функціональну валюту для відображення цього обґрунтування економічних подій.

У параграфах 9–12 МСБО 21 «Вплив змін валютних курсів» наводиться інформація для визначення функціональної валюти.

Основним економічним середовищем, у якому діє підприємство, звичайно є те, в якому воно насамперед генерує та витрачає кошти. Для визначення функціональної валюти підприємству слід, насамперед, розглядати такі основні чинники:

- валюта, яка переважно впливає на ціни продажу товарів і послуг. Часто такою буде валюта, в якій зазначено вартість товарів і послуг та здійснюються розрахунки;
- країна, конкурентні сили та регулювання якої переважно визначають ціни продажу товарів та послуг;
- валюта, яка впливає в основному на витрати на оплату праці, матеріали та інші витрати, пов'язані з реалізацією товарів або наданням послуг.

Поряд з цим такі фактори можуть надавати свідчення щодо функціональної валюти:

- валюта, в якій підприємство отримує кошти від фінансової діяльності (тобто випускає боргові інструменти та інструменти капіталу);
- валюта, в якій підприємство звичайно зберігає надходження від операційної діяльності.

Такі додаткові чинники розглядають для визначення функціональної валюти закордонного підприємства:

- чи є діяльність закордонного підприємства продовженням діяльності підприємства, що звітує, чи вона здійснюється зі значним ступенем автономності;
- яку частину (велику чи малу) діяльності закордонного підприємства становлять його операції з підприємством, що звітує;
- чи мають грошові потоки від діяльності закордонного підприємства прямий вплив на грошові потоки підприємства, що звітує, та доступні для переведення останньому;

- чи достатньо грошових потоків від діяльності закордонного підприємства для обслуговування існуючих та звичайно очікуваних боргових зобов'язань без залучення доступних коштів підприємства, що звітує.

Розглянуті ознаки визначення функціональної валюти узагальнено в табл. 3.12.

Коли ці ознаки змішані та функціональна валюта не є очевидною, то керівництво підприємства застосовує судження для визначення функціональної валюти, яка найточніше подає економічний вплив основоположних операцій, подій та умов. Керівництво надає пріоритет розглянутим вище основним чинникам до розгляду інших ознак, які надають додаткові свідчення для визначення функціональної валюти.

Ці фактори не суттєво відрізняються від тих, що визначенні в параграфі 42 Стандарту фінансового обліку США (FAS) 52 «Переведення іноземної валюти». Економісти Джетер (*Jeter*) і Чені (*Chaney*) забезпечили основу для інформації, яка вказує на показники функціональної валюти, зазначені в FAS 52 [238, р. 618].

Таблиця 3.12. Ознаки, покладені в основу визначення функціональної валюти закордонного дочірнього підприємства за МСФЗ

Ознака	Показники, які вказують, що функціональною валютою закордонного дочірнього підприємства є валюта материнського підприємства	Показники, які вказують, що функціональною валютою закордонного дочірнього підприємства є місцева валюта
Ступінь автономності закордонної господарської одиниці	Операції закордонного підприємства є продовженням операцій материнського підприємства. Наприклад, зарубіжне підприємство лише продає товари, отримані від підприємства, що звітує	Діяльність закордонного підприємства здійснюється зі значним ступенем автономності від материнського підприємства. Операції закордонного підприємства (витрати, дохід, позики) та його кошти здійснюються та накопичуються переважно в місцевій валюті
Частка операцій з материнським підприємством	Більшу частину діяльності закордонного підприємства становлять операції з материнським підприємством	Операції з материнським підприємством не становлять значної частини діяльності закордонного підприємства

Закінчення табл. 3.12

Основні джерела фінансування	Діяльність закордонного підприємства фінансується переважно материнським підприємством	Діяльність закордонного підприємства фінансується в основному за рахунок його власних операцій або місцевих позик
Вплив на рух коштів материнського підприємства	Діяльність закордонного підприємства прямо впливає на рух грошових коштів материнського підприємства	Рух грошових коштів материнського підприємства відокремлений від повсякденної діяльності закордонного підприємства і не зазнає прямого впливу діяльності останнього

Критерії визначення функціональної валюти за Стандартами фінансового обліку США узагальнено в табл. 3.13.

При застосуванні критеріїв, відображених у таблиці для материнського і окремого дочірнього підприємства, таких як українське материнське підприємство і дочірнє підприємство в Росії, мають місце три ситуації:

- функціональною валютою дочірнього підприємства є українська гривня;
- функціональною валютою є російські рублі;
- функціональною валютою є інша валюта, наприклад, литовський літ.

По відношенню до вибору поміж першими двома альтернативами, надмірними ситуаціями є ті, що посилаються до аналізу ситуацій Ревзена. Для української гривні бути функціональною валютою означає те, що очікуванням є, що дочірнє підприємство є провідником для материнського підприємства. В цьому випадку реалізована продукція вироблена в Україні, і ціна продажу визначається світовою конкуренцією.

У майбутньому, оскільки вся продукція, що реалізується дочірнім підприємством, надходить від материнського підприємства, має місце значна торгівля між двома підприємствами, включаючи грошові кошти, передані від дочірнього підприємства материнському.

Для російського рубля бути функціональною валютою означає те, що має місце очікування, що діяльність у Росії не залежить від материнського підприємства. Продукція, вироблена в Росії, її ціни продажу залежать від місцевої валюти. Регулярними операціями між двома підприємствами є лише щорічні дивіденди.

Таблиця 3.13. Характеристика економічних чинників функціональної валюти за стандартами США

Економічні чинники	Чинники, які вказують на місцеву іноземну валюту як функціональну	Чинники, які вказують на валюту материнського підприємства як функціональну
Грошові потоки	Зазвичай, у місцевій валюті і не впливають на грошові потоки материнського підприємства	Прямо впливають на грошові потоки материнського підприємства на поточній основі і можуть переводитися материнському підприємству шляхом внутрішньогрупових розрахунків
Ціни продажу	Не реагують на зміну валютного курсу за короткий час. Вони визначаються переважно місцевими умовами	Реагують на зміни валютного курсу за короткий час і визначаються світовою конкуренцією
Ринок збуту	Активний місцевий ринок, незважаючи на те, що обсяги експортної продукції можуть бути значними	Продаж здійснюється переважно в країні материнського підприємства або угоди укладаються у валюті материнського підприємства
Витрати	Витрати виробництва і операційні витрати визначаються місцевими умовами	Витрати виробництва і операційні витрати складають витрати, складові яких придбані в країні материнського підприємства
Фінансування	Здійснюється в місцевій валюті і кошти, отримувані від цих операцій, є достатніми для обслуговування існуючих і звичайних боргових зобов'язань	Первісно від материнського підприємства або материнського підприємства іншої країни – здійснення зобов'язань, або материнське підприємство очікує обслуговування боргу
Внутрішньогрупові операції	Низький обсяг внутрішньогрупових операцій і відсутність екстенсивних внутрішніх взаємовідносин між діяльністю іноземного підприємства і цього материнського підприємства. Проте іноземне підприємство може покладатися на конкурентні переваги материнського або афілійованого підприємства, такі як патенти або торгові марки	Високий обсяг внутрішньогрупових операцій, екстенсивні внутрішні взаємовідносини між діяльністю материнського підприємства і цього іноземного підприємства або іноземне підприємство є інвестицією, або фінансовим проектом для материнського підприємства.

Проте між цими двома сценаріями мають місце багато інших, якщо визначення функціональної валюти незрозуміле. Наприклад, продукція, яка реалізується, може вимагати деяких українських матеріалів, але виготовляється в Росії, використовуючи деякі місцеві матеріали. Мають місце потім операції між двома підприємствами, але дочірнє підприємство може бути самодостатнім у межах фінансування. В цих випадках грошові кошти генеруються в Росії, проте передбачаються в Україні та Росії. При визначенні функціональної валюти менеджмент потребуватиме застосування судження. Основою для прийняття правильного рішення є, відповідно до Ревзена (*Revsine*), розуміння, що процес переведення складний для виконання в терміни підготовки звітності, обґрунтування економічної сутності події та операцій.

По відношенню до ситуації, коли інша валюта, така як литовський літ є функціональною, матиме місце, якщо українське материнське підприємство заснує дочірнє підприємство в Росії, яке імпортує матеріали із Литви і, виробляється потім в Росії й продається готова продукція в Литві.

Це можливо для материнського підприємства, яке володіє значною кількістю іноземних дочірніх підприємств, якщо іноземні дочірні підприємства незалежні.

Переведення у функціональну валюту

У ситуації, коли визначено, що російські рублі є функціональною валютою для російського дочірнього підприємства, фінансові звіти дочірнього підприємства, підготовлені в рублях, є автоматично підготовленими у функціональній валюті. Якщо російське дочірнє підприємство використовує українську гривню як свою функціональну валюту, необхідно перевести звіти дочірніх підприємств у Росії з російських рублів в українську гривню.

Процес переведення однієї валюти в іншу подається в параграфах 21 та 23 МСБО 23 «Вплив змін валютних курсів». У параграфі 21 зазначено, що операцію в іноземній валюті слід відображати після первісного визнання у функціональній валюті, застосовуючи до суми в іноземній валюті курс обміну «спот» між функціональною валютою та іноземною валютою на дату операції [118, с.1125].

Операція в іноземній валюті (*Foreign Currency Transaction*) – це операція, сума якої позначена в іноземній валюті або яка потребує розрахунків в іноземній валюті.

Зокрема, операції в іноземних валютах існують, коли підприємство:

- купує або реалізує товари (продукцію, роботи, послуги), ціни на які позначені в іноземній валюті;
- надає або отримує позику, за якою сума, що підлягає отриманню або сплаті, позначена в іноземній валюті;
- стає стороною невиконаного валютного контракту;
- іншим чином купує або реалізує активи чи приймає або погашає зобов'язання, позначені в іноземній валюті.

Облік операцій в іноземній валюті включає чотири основних аспекти:

- первісне відображення операції (виникнення заборгованості);
- відображення статей в іноземній валюті в балансі на звітну дату;
- визнання курсових різниць;
- відображення розрахунків в іноземній валюті на дату погашення заборгованості, що виникла.

Коли підприємство здійснює операцію в іноземній валюті, воно первісно відображує її в обліку у функціональній валюті через перерахунок відповідної суми іноземної валюти за допомогою спот-курсу на дату операції.

Звідси, при переведенні доходи і витрати відображаються в звіті про фінансові результати, теоретично кожна стаття доходу і витрат повинна бути переведена за спот-курсом між функціональною валютою й іноземною валютою на дату здійснення операції.

Проте, приводячи чисельні приклади переведення, відображені в звіті про фінансові результати, в параграфі 22 МСБО 21 вказується на використання середнього курсу. Може бути використаний курс, який наближений до дійсного курсу на дату операції. Наприклад, середній курс протягом тижня або місяця може використовуватися для всіх операцій у межах цих періодів. Подовженість, до якої середнє значення може застосовуватися, залежить від подовженості, до якої має місце коливання валютного курсу поза період і рівномірність, з якою операції здійснені впродовж періоду. Наприклад, якщо операції здійснені рівномірно впродовж фінансового року – без сезонного впливу, наприклад, і має місце навіть зміна валютного курсу за цей рік, може бути використаний середній річний валютний курс.

Але застосування середнього валютного курсу не прийняте у випадках суттєвого коливання валютного курсу протягом періоду.

Наслідком операцій в іноземних валютах є наявність у балансі статей в іноземних валютах та виникнення курсових різниць. Статті балансу в іноземній валюті перераховуються у функціональну валюту звітності підприємства залежно від того, чи ця стаття монетарна чи немонетарна.

Монетарними статтями (Monetary Items) є утримувані одиниці валюти і активи та зобов'язання, які мають бути отримані або сплачені у фіксованій (визначеній) кількості одиниць валюти. Важливою рисою монетарної статті є право отримати (або зобов'язання сплатити) фіксовану або визначену кількість одиниць валюти.

Прикладом є зобов'язання щодо виплат працівникам та забезпечення, які підлягають погашенню коштами, а також дивіденди коштами, які визнано зобов'язанням. Аналогічно контракт на отримання (або передачу) змінної кількості інструментів власного капіталу підприємства або змінної суми активів, у якій справедлива вартість буде отримана (або передана), дорівнює фіксованій (або визначеній) кількості одиниць валюти, є монетарною статтею.

Відповідно характерною рисою *немонетарних статей (Non-Monetary Items)* є відсутність права отримати (або зобов'язання передати) фіксовану, або визначену, кількість одиниць валюти. Прикладом є авансові платежі за товари та послуги, нематеріальні активи, запаси, основні засоби, забезпечення, що будуть погашені немонетарними активами.

Монетарні статті в іноземній валюті перераховують у функціональну валюту підприємства із застосуванням курсу закриття. Немонетарні статті звичайно перераховують за історичним валютним курсом, крім немонетарних статей в іноземній валюті, що були переоцінені за справедливою вартістю.

Правило перерахунку немонетарних статей, що відображені за справедливою вартістю, стосується тільки статей, які визначено в іноземній валюті та переоцінено в іноземній валюті. Тому це правило не можна застосовувати, наприклад, до активів, придбаних в іноземній валюті, перерахованих за історичною собівартістю у валюту звітності, а пізніше переоцінених у валюту звітності. Такі активи при відображенні в балансі завжди перераховують за курсом на дату їхнього придбання.

Основні принципи методу переведення з використанням функціональної валюти при звітуванні про операції в іноземній валюті подані в табл. 3.14.

Застосування правил переведення операцій в іноземній валюті призведе до появи курсових різниць. Курсові різниці виникають, в основному, від переведення монетарних статей операцій в іноземній валюті за валютним курсом у той же самий спосіб, як для монетарних статей в іноземній валюті підприємства. Оскільки немонетарні статті переводяться з використанням історичного курсу, що є однаковим з року в рік, курсові різниці не виникають по відношенню до немонетарних статей. У майбутньому статті в звіті про фінансові результати, такі як дохід від реалізації, собівартість реалізованої продукції і витрати, приводять до виникнення монетарних статей, таких як грошові кошти, дебіторська й кредиторська заборгованість.

Звідси, курсові різниці впродовж періоду можуть бути пояснені через перевірку змін у монетарних статтях упродовж звітнього періоду.

Таблиця 3. 14. Переведення операцій в іноземній валюті з використанням функціональної валюти при звітуванні

Елементи	Принципи переведення у функціональну валюту
Баланс	
Активи	<i>Класифікуються на монетарні та немонетарні</i>
Монетарні активи	Валютний курс на дату балансу
Немонетарні активи, що відображені за історичною собівартістю	Валютний курс на дату визнання
Немонетарні активи, що відображені за справедливою вартістю	Валютний курс на момент визначення справедливої вартості
Зобов'язання	<i>Класифікуються на монетарні і немонетарні</i>
Монетарні зобов'язання	Валютний курс на дату балансу
Немонетарні зобов'язання, що відображені за історичною вартістю	Валютний курс на дату визнання
Немонетарні зобов'язання, що відображені за справедливою вартістю	Валютний курс на момент визначення справедливої вартості

Елементи	Принципи переведення у функціональну валюту
Капітал	
Інші резерви	Якщо є в наявності на дату придбання, резерви переводяться за курсом, що існує на дату придбання. Якщо резерви виникли після придбання і в результаті внутрішніх переведень, використовується курс на дату, коли переведені суми були первісно визнані в капіталі. Якщо резерви виникли після придбання і не виникли внаслідок внутрішнього переведення, використовується курс на дату, коли резерви були вперше визнані у звітах
Нерозподілені прибутки	Якщо є в наявності на дату придбання, переводяться за валютним курсом на дату придбання. Будь-які сплачені дивіденди за рахунок прибутку до придбання переводяться за цим самим курсом. Прибутки після придбання є перенесеними майбутніми залишками із переведеного звіту про фінансові результати за попередній період
Звіт про фінансові результати	
Доходи та витрати	В основному переводяться за валютним курсом на дату здійснення операції. Для статей, які пов'язані з немонетарними статтями, такі як амортизація, курс використовується той, що й для переведення пов'язаних немонетарних статей
Звіт про власний капітал	
Дивіденди сплачені	Валютний курс на дату платежу
Дивіденди оголошенні	Валютний курс на дату оголошення
Переведення з/до резервів	Якщо здійснено внутрішнє переведення, то застосовується курс, який існував, коли суми були переведені при первісно-му визнанні в капіталі

Курсова різниця виникає, коли оцінка монетарної статті на певну дату здійснюється з використанням валютного курсу, відмінного від курсу, що був використаний на дату попередньої оцінки.

Отже, *курсова різниця* (*Exchange Difference*) – це різниця, яка виникає в результаті переведення даної кількості одиниць однієї валюти в іншу валюту за різними валютними курсами. Виходячи з цього, курсова різниця може бути розрахована за формулою

$$P_k = C_m (K_t - K_{t-1}), \quad (3.76)$$

де P_k – курсова різниця;

C_m – сума монетарної статті в іноземній валюті;

K_t – валютний курс на дату оцінки монетарної статті;

K_{t-1} – валютний курс на дату попередньої оцінки монетарної статті.

Таблиця 3. 14. Закінчення

Сума та частота виникнення курсових різниць за операцією в іноземній валюті залежить від коливання валютного курсу та періоду часу між датою здійснення операції та датою розрахунку за цією операцією.

Облік курсових різниць пояснюється в параграфі 28 МСБО 21 «Вплив змін валютних курсів»: «Курсові різниці, що виникають при розрахунках за монетарними статтями або при переведенні монетарних статей за курсами, котрі відрізняються від тих, за якими вони переводяться при первісному визнанні протягом періоду або в попередніх фінансових звітах, визнаються в прибутку або збитку в тому періоді, в якому вони виникають, за винятком курсових різниць, що виникають за монетарною статтею, яка становить частину чистих інвестицій суб'єкта господарювання, що звітує, в закордонну господарську одиницю» [118, с. 1126–1127].

Як зазначено в параграфі 34 МСБО 21, застосування базових принципів методу переведення означає, що якщо підприємство веде свої облікові книги та реєстри в іншій валюті, ніж функціональна валюта, то всі суми переводяться у функціональну валюту.

Переведення у валюту подання

Підприємство може подавати свої фінансові звіти в будь-якій валюті (або валютах). Валюта подання фінансової звітності підприємства може відрізнятися від його функціональної валюти. Наприклад, функціональна валюта зарубіжних дочірніх підприємств звичайно відрізняється від функціональної валюти материнського підприємства. Це потребує переведення функціональної валюти дочірніх підприємств у валюту подання, щоб можна було подати консолідовані фінансові звіти.

Розглянемо українське підприємство, яке має два дочірніх підприємства – одне в Литві та одне в Росії, і функціональною валютою для кожного з цих дочірніх підприємств є російські рублі. Українське материнське підприємство готуватиме комплект консолідованих фінансових звітів для групи. У якій валюті буде підготовлена консолідована фінансова звітність?

Теоретично будь-яка валюта може бути валютою подання. Це може бути українська гривна, якщо менеджмент побачить її як валюту, в якій користувачі воліють читати фінансові звіти. У цьому випадку фінансові звіти двох дочірніх підприємств будуть підготовлені

в російських рублях, які є функціональною валютою для них обох, а потім переведені в українську гривню і консолідовані зі звітами материнського підприємства.

Можливо, що валютою подання будуть російські рублі, наприклад, якщо більшість акціонерів материнського підприємства є резидентами Росії. У цьому випадку звіти материнського підприємства будуть переведені з української гривні в російські рублі і консолідуватимуться зі звітами дочірніх підприємств, які подано в їх функціональній валюті.

Звідси, при підготовці фінансових звітів материнського і дочірнього підприємств у релевантній функціональній валюті валюта подання обирається і всі звіти, ще не визнані в цій валюті, переводяться у валюту подання.

Порядок здійснення процедур переведення функціональної валюти у валюту подання наведено в табл. 3.15.

Порядок переведення функціональної валюти у валюту подання залежить від того, чи є функціональна валюта валютою гіперінфляційної економіки.

Фінансові звіти підприємства, функціональна валюта якого не є валютою гіперінфляційної економіки, слід переводити в іншу валюту подання із застосуванням таких процедур:

- 1) переведення активів і зобов'язань здійснюється за курсом закриття на відповідну дату балансу;

Таблиця 3.15. Переведення елементів фінансових звітності у валюту подання

Елементи	Принципи переведення у валюту подання
Баланс	
Активи	Усі активи, поточні й непоточні, монетарні й немонетарні, переводяться за валютним поточним курсом на звітну дату. За цим курсом перераховуються всі контрактиви, такі як накопичений знос і резерв сумнівного боргу
Зобов'язання	Усі зобов'язання переводяться за тим самим курсом, що й активи, поточним валютним курсом на звітну дату
Капітал	При виборі відповідного валютного курсу важливі два фактори : 1) капітал, що існує на дату придбання або інвестування, відрізняється від капіталу після придбання; 2) зміни в інших резервах і нерозподіленому прибутку, спричинені переведенням в межах або внутрішньо до капіталу, трактуються інакше, ніж інші резерви

Елементи	Принципи переведення у валюту подання
Статутний капітал	Якщо є в наявності на дату придбання або інвестування, то капітал переводиться за курсом, що існує на дату придбання або інвестування. Якщо капітал виник як результат переведення з інших рахунків капіталу, таких як дивіденди акціями, обирається курс на дату, коли передані суми були первісно визнані в капіталі. Якщо капітал виник від переведення з резервів, таких як основний резерв через випущені акції, має місце переведення за поточним курсом на дату, коли передані суми були первісно визнані в капіталі
Інші резерви	Якщо є в наявності на дату придбання, то переводяться за поточним валютним курсом на дату придбання. Якщо резерви виникли після придбання і створені шляхом внутрішнього переведення в межах капіталу, то вони переводяться за курсом, що існує, на дату, коли резерв, до переведення був первісно визнаний у обліку. Якщо резерви виникли після придбання і не є результатом внутрішнього переміщення (переоцінка активу), то використовується курс, що був поточним на дату, коли резерв визнавався в обліку
Нерозподілені прибутки	Якщо є в наявності на дату придбання, то переводяться за поточним валютним курсом на дату придбання. Будь-які дивіденди з прибутку після придбання переводяться за цим самим курсом. Прибутки після придбання є перенесеними залишками з переведеного звіту про фінансові результати за попередній період
Звіт про фінансові результати	
Дохід та витрати	Переводяться за поточним курсом на дату операції. Для статей, таких як дохід від реалізації та собівартість реалізації, які мають місце на регулярній основі впродовж періоду, з практичних причин може бути застосований середній або звичайний (стандартний) курс, що наближений до релевантного. Його застосування вимагатиме розгляд суттєвості. По відношенню до статей, таких як амортизація, які розподіляються на періоди, навіть якщо можуть бути визнані на кінець періоду лише в обліку на кінець року (оскільки вони відображають події, що мали місце впродовж періоду), може бути використаний середній курс
Звіт про власний капітал	
Дивіденди сплачені	Переводяться за поточним курсом, коли дивіденди сплачені
Дивіденди оголошенні	Переводяться за поточним курсом, коли дивіденди оголошенні, як правило, за курсом на кінець року
Переведення з/до резервів	Якщо має місце переведення внутрішнє до капіталу і створені резерви, то використовується курс для переведення при первісному визнанні в капіталі

- 2) дохід і витрати мають бути переведені за валютним курсом на дату здійснення операцій. При цьому в практичних цілях для переведення статей доходів і витрат часто використовують курс, що наближається до валютних курсів на дату

операцій, зокрема середній курс. Проте за умов значного коливання валютних курсів використання середнього курсу за певний період не прийнятне;

- 3) усі курсові різниці, що виникають у результаті переведення, слід визнавати як окремий компонент власного капіталу.

Така курсова різниця є наслідком:

а) застосування різних курсів для перерахунку статей доходів і витрат (історичний курс) та статей активів і зобов'язань (курс закриття);

б) різниці в оцінці чистих інвестицій на початок звітного періоду, перерахованих за курсами на кінець попереднього звітного періоду та поточного звітного періоду.

Статті фінансових звітів, складених у валюті гіперінфляційної економіки, слід спочатку скоригувати згідно з МСБО 29 «Фінансова звітність в умовах гіперінфляції», а після цього переводити в іншу валюту подання із застосуванням до всіх сум (активів, зобов'язань, власного капіталу, доходу і витрат, включаючи зіставну інформацію) курсу закриття на дату останнього балансу. Винятком з цього правила є ситуація, коли суми було переведено у валюту негіперінфляційної економіки. У такому випадку зіставними будуть суми, які було подано як суми поточного року у фінансових звітах доречного попереднього року (тобто їх не коригують на наступні зміни в рівні ціни або на наступні зміни у валютних курсах).

Процедуру переведення звітності у валюті гіперінфляційної економіки подано на рис. 3.3.

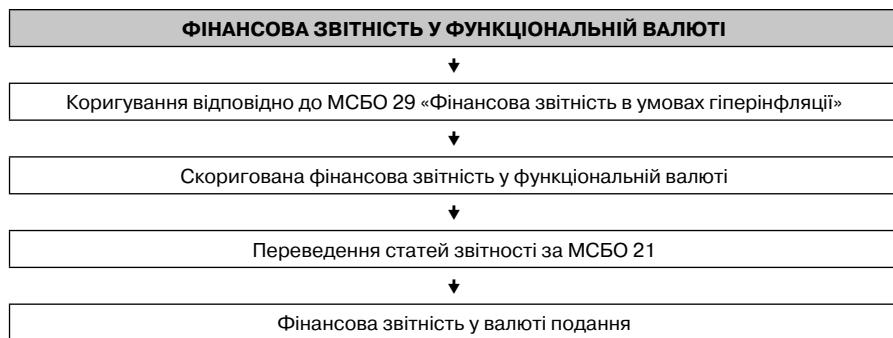

Рис. 3.3. Переведення фінансових звітів у функціональній валюті гіперінфляційної економіки [37]

Якщо економіка перестає бути гіперінфляційною й підприємство припиняє застосування МСБО 29 для перерахунку фінансових звітів, тоді суми, визначені в одиниці виміру на дату припинення використання МСБО 29, слід розглядати як історичну собівартість для переведення у валюту подання.

Підхід МСБО 21 до переведення фінансової звітності в іншу валюту подання узагальнено в табл. 3.16.

Включення статей фінансових звітів закордонного дочірнього підприємства до консолідованої фінансової звітності здійснюється із застосуванням розглянутих вище процедур переведення валюти та консолідації, встановлених МСБО 27 «Консолідовані та окремі фінансові звіти».

Виятком є лише курсові різниці, пов'язані з внутрішньогруповими монетарними статтями. Такі курсові різниці не можна вилучати з відповідної суми, яка є наслідком інших внутрішньогрупових сальдо, оскільки внаслідок перерахунку монетарних статей в іноземній валюті у материнського підприємства виникли курсові різниці, які були відображені в складі доходів, витрат або (у випадку, коли внутрішньогрупове сальдо становить частину чистих інвестицій у дочірнє підприємство) в складі власного капіталу.

Таблиця 3.16. Переведення елементів фінансової звітності підприємства в іншу валюту подання [37]

Елементи звітності	Курс, що застосовується для перерахунку функціональної валюти, яка	
	не є валютою гіперінфляційної економіки	є валютою гіперінфляційної економіки
Активи та зобов'язання	Курс закриття	Курс закриття
Власний капітал (крім нерозподіленого прибутку)	Історичний курс	Курс закриття
Доходи та витрати	Історичний курс. У разі незначного коливання валютних курсів та рівномірного здійснення операцій може бути застосований середній курс	Курс закриття
Дивіденди	Історичний курс (курс на дату оголошення дивідендів)	Курс закриття

Якщо закордонне дочірнє підприємство повністю не належить материнському підприємству, тоді частину курсових різниць, які виникли при перерахунку фінансових звітів дочірнього підприємства в процесі консолідації, відносять до частки меншості та відображають у її складі в консолідованому балансі.

Коли фінансові звіти закордонного підприємства складено на дату іншу, ніж дата звітності материнського підприємства, то закордонне дочірнє підприємство часто складає додаткові звіти на ту саму дату, що й материнське підприємство (пар. 45 МСБО 27).

Якщо такий підхід не застосовано, МСБО 27 дозволяє використовувати іншу звітну дату за умови, що різниця не перевищує три місяці та було зроблено відповідні коригування з урахуванням значних операцій або інших подій, що виникли між звітними датами. У цьому випадку активи та зобов'язання переводяться за валютним курсом на дату балансу зарубіжного підприємства.

У разі значних змін у валютних курсах до дати балансу материнського підприємства здійснюють відповідні коригування згідно з МСБО 27 «Консолідовані та окремі фінансові звіти». Аналогічний підхід використовують при застосуванні методу участі в капіталі та пропорційної консолідації, згідно з МСБО 28 «Інвестиції в асоційовані підприємства» та МСБО 31 «Частки у спільних підприємствах».

Гудвіл і коригування справедливої вартості активів і зобов'язань до їх балансової вартості, що виникають внаслідок придбання закордонного підприємства, розглядаються як активи та зобов'язання закордонного підприємства і підлягають переведенню у функціональну валюту з використанням курсу закриття (пар. 47 МСБО 27).

Слід зазначити, що підходи до переведення статей фінансових звітів, складених в іноземній валюті за МСФЗ, відповідають методам, загально визнаним у міжнародній практиці. У міжнародній практиці відомі, щонайменше, чотири різні методи (рекомендовані процедури) переведення звітів іноземного дочірнього підприємства з метою складання фінансових звітів:

- метод поточних/ непоточних статей
- метод монетарних/ немонетарних статей
- метод поточного курсу
- часовий метод.

Розглянемо сутність та характеристики кожного з методів.

Метод поточних/ непоточних статей (*Current – Noncurrent Method*) вперше був рекомендований Американським інститутом

сертифікованих публічних бухгалтерів (*American Institute of Certified Public Accountants, AICPA*) у 1931 р. Ці рекомендації були об'єднанні в офіційне оголошення в 1939 р., яке формувало основу більшості поточних оголошень АІСРА [214; 216].

У 1970-х роках минулого століття велика кількість компаній дотримувалися цього методу, за яким поточні активи і зобов'язання переводилися за валютним курсом, який діяв на дату балансу (поточний курс), а непоточні активи і зобов'язання переводилися за валютним курсом, що діяв, коли активи і зобов'язання були придбані або відображені в обліку дочірнього підприємства (історичний курс). Довгострокові зобов'язання проте, могли бути переведені з використанням будь-якого з двох курсів.

Метод монетарних/немонетарних статей (*Monetary – Non-monetary Method*) вперше було запроваджено в 1950 р. й оприлюднено Національною асоціацією бухгалтерів (*National Association of Accountants, NAA*) в 1960 р. [244].

За цим методом (іноді його називають фінансово-фізичним методом) монетарні активи й зобов'язання переводилися за поточним курсом, в той час як немонетарні активи й зобов'язання переводилися за історичний курсом. Монетарні активи і зобов'язання визначені як такі, що представлені контрактним правом отримувати або сплачувати визначене число одиниць іноземної валюти. Немонетарні активи і зобов'язання визначені як такі, що могли оцінюватися в межах одиниць іноземної валюти. Витончені «гіпотези ліквідності» формували теоретичну та концептуальну основу для методу монетарних/немонетарних статей за системою історичної вартості оцінки [251, 441–456].

Рада Інституту дипломованих бухгалтерів Англії та Уельсу і Комітет з Досліджень та Публікацій Інституту дипломованих бухгалтерів Шотландії в 1968 р. рекомендували іншу методику переведення фінансових звітів в іноземній валюті – **метод поточного курсу** (Британський) (*Current Method*). За цим методом, усі активи і зобов'язання переводяться за поточним курсом, якщо іноземна валюта більш стабільна, ніж валюта національна [208, р. 206–209; 209, р. 415–423]. Проте історичний курс, може бути найкращим у випадку, коли іноземна валюта має історію нестабільності по відношенню до фунтів стерлінгів.

Шотландська група також запропонувала всі активи і зобов'язання переводити за поточним курсом, якщо:

- використовується індекс рівня ціни (*prise-level*),
- іноземне дочірнє підприємство здійснює діяльність у країнах, де інфляція більша, ніж в національній економіці.

Шотландська група зазначала, що «валютний курс буде довго терміново діяти поряд із інфляцією». Отже, шотландська група підтвердила, що використання власне історичного курсу або використання поточного курсу поєднується з обліком рівня цін і буде викликати теж саме переведення, якщо девальвація іноземних грошей стане необхідною як наслідок інфляції [210, р. 207].

Британський метод не рекомендувався для використання мультинаціональними корпораціями, розміщеними в США, відповідно до поточного оголошення керівництва по консолідації в США. Фінансові звіти іноземного дочірнього підприємства не слід було знову записувати для змін рівня цін в іноземній економіці до консолідації; вони могли знову відображатися для змін рівня ціни лише після переведення з використанням індексу цін в США [241].

Часовий метод (*The Temporal Method*) був рекомендований у 1972 р. за результатами дослідження АІСРА Леонарда Лоренсена (*Leonard Lorensen*) [241]. Цей метод ґрунтується на твердженні, що переведення лише просто змінює одиницю виміру, а не що вимірюється, згідно з загальноприйнятими принципами обліку (GAAP). За цим методом, гроші, які підлягають до отримання й до сплати, вимірюються за сумами, обіцяними до переведення за іноземним валютним курсом на дату балансу. Інші активи і зобов'язання, оцінені за грошовими цінами, слід перевести в іноземну валюту на дату, на яку грошові ціни відносяться. Коли відома дата, на яку грошові ціни активів і зобов'язань визначені, валютний курс слід використовувати для активів і зобов'язань за сутністю.

У табл. 3.17 наведено курси, які рекомендовані відповідно до чотирьох методів для статей балансу. Як видно з таблиці, чотири методи приводять до різних результатів. Так, ринкові цінні папери переводяться за поточним курсом (П) за всіма методами при відображенні за справедливою (ринковою) ціною. Проте якщо відображаються за собівартістю, то часовий метод передбачає історичний валютний курс (І), в той час як інші методи не застосовують цього курсу за даною позицією. Запаси представляють іншу спірну статтю. За поточним – непоточним методом і методом поточного курсу вони переводяться за поточним курсом. Відповідно до часового методу, якщо відображаються:

а) за собівартістю, то запаси переводяться за історичним курсом, або

б) за чистою вартістю реалізації або відновленою вартістю, то запаси переводяться за поточним курсом.

Деякі автори зазначають, що запаси, призначені для продажу на місцевому ринку, повинні перевірятися на гнучкість ціни, і лише ті запаси, ціни яких негнучкі, слід розглядати. Крістофер Б. Корт (*Christopher B. Korth*) припускає, що запаси слід перевіряти на основі джерела імпортування чи місцевого виробництва, для визначення подання [221, р. 47–52].

Підходи до витрат майбутніх періодів подібні до запасів, і вони переводяться за всіма методами виключно, як запаси, відображені за собівартістю. Проте визнання цих різниць не так поширені, як обговорення визнання запасів.

Необоротні активи переводяться за історичним курсом за трьома методами. Лише за методом поточного курсу вони переводяться за поточним курсом, оскільки зміна валютного курсу передбачувана щодо інфляції.

Таблиця 3.17. Рекомендовані курси переведення для статей Балансу іноземного дочірнього підприємства

Стаття	Метод поточних-непоточних статей	Метод монетарних-немонетарних статей	Метод поточного курсу	Часовий метод
Грошові кошти	П	П	П	П
Ринкові цінні папери:				
▫ за собівартістю	П	П	П	І
▫ за нижчою ринковою або відновленою вартістю	П	П	П	П
Дебіторська заборгованість	П	П	П	П
Витрати майбутніх періодів	П	І	П	І
Запаси:				
▫ за собівартістю	П	І	П	І
▫ за нижчою ринковою або чистою вартістю реалізації	П	І	П	П
Необоротні активи	І	І	П	І

Закінчення табл. 3.17

Поточні зобов'язання	п	п	п	п
Відстрочені податкові зобов'язання	п	і	п	і
Довгострокові зобов'язання	п	п	п	п
Інвестиції власників	п	і	і	і

Це означає, що якщо загальний облік рівня цін використаний для відображення фінансових звітів іноземного дочірнього підприємства до переведення, він приводитиме до того самого результату при переведенні як і при використанні історичного курсу без загального обліку рівня цін. Проте це буде справедливим, якщо зміни в курсах обміну зберігатимуться в ступені з курсом інфляції за весь час.

Довгострокові зобов'язання можуть переводитися за поточним або історичним курсом відповідно до методу поточних–непоточних статей. За всіма іншими методами пропонується використання поточного курсу для переведення довгострокових зобов'язань в іноземній валюті. Інвестиції власників (стагунтий капітал) переводиться за історичним курсом за всіма методами, крім методу поточних–непоточних статей. Проте, привілейовані акції, оголошені за визначеною сумою в межах іноземної валюти переводяться за поточним курсом, оскільки мають монетарну сутність відповідно до часового методу.

Найбільшого поширення сьогодні набули метод поточного курсу та часовий метод. Так, Г. Мюллер, Х. Гернон та Г. Міік зазначають, що «в соответствии со стандартом США 52 иностранные дочерние компании подразделяются на две группы: а) полностью самостоятельные; б) являющиеся составной частью материнской компании».

Компания, относящаяся к первой группе, использует в своей деятельности национальную валюту. Баланс такой компании пересчитывается в доллары по курсу, действовавшему на конец отчетного года, а отчет о финансовых результатах – по среднегодовому курсу. В этом случае балансовое уравнение не нарушается, и, кроме того, остаются неизменными аналитические коэффициенты, рассчитанные по исходной и пересчитанной отчетности. Этот метод носит название «модифицированный метод текущего обменного курса» (*modified current rate method*).

Компания, относящаяся ко второй группе, использует доллар, как основную функциональную валюту. Для таких компаний стандартом 52 предписано использовать методику, основывающуюся на первоначальных обменных курсах валют (*temporal method of translation*).

Как же обстоит дело с решением этой проблемы в других странах? МСБУ 21 в основном повторяет рассмотренные идеи. Аналогическая ситуация и в национальных учетных стандартах Канады и Великобритании. В других странах стандарты предоставляют корпорациям большую свободу действия в этой области» [121, с. 75–78].

Отже, в основі МСБО 21 запропонована методологія часового методу та методу поточного курсу.

Разом з тим, Сьома Директива ЄС від 13 червня 1983 р. про консолідовані звіти (83/349/ЄЕС) не містить правил, які регулюють порядок переведення статей звітності складеної в іноземній валюті. Відповідно, різні практики застосовуються в країнах Європи. У Великій Британії та Нідерландах немає закону, проте методи переведення є об'єктом стандартів обліку. В Німеччині та Франції відсутнє офіційне керівництво з переведення фінансових звітів, складених в іноземній валюті.

Так, у Великій Британії часовий метод коротко розглядається в Положенні про стандартну практику обліку (SSAP) 20 (*Statement of Standard Accounting Practice*), який є стандартом, що слід застосовувати при консолідації фінансових звітів, складених в іноземній валюті. Це Положення не описує в деталях методології часового методу. В ньому лише зазначено, що «механізми цього методу ідентичні тим, що використовуються при підготовці звітів окремої компанії».

Взаємовідносини між більшістю материнських підприємств та їх іноземними дочірніми підприємствами не є лише повністю залежними. У 1992 р. в дослідженні про публічні компанії, наприклад, було зазначено лише дві компанії, які використовують часовий метод [219].

Дочірнє підприємство буде готувати власні фінансові звіти у валюті, відмінній від валюти подання групи, у випадку, коли його функціональна валюта буде іншою, ніж групи. Функціональною валютою підприємства є валюта, в якій підприємство здійснює діяльність. У Положенні про стандартну практику обліку (SSAP) 20 зазначено, що «метод чистої інвестиції (поточний метод) визнає, що інвестиція

компанії є чистою ціною (вартістю) її іноземного підприємства ніж, прямою інвестицією в окремі активи і зобов'язання цього підприємства... Іноземне підприємство буде, зазвичай, мати чисті поточні активи й необоротні активи, які можуть бути фінансовані частково в запозиченій локальній валюті. В їх щоденних операціях іноземне підприємство не залежить від валюти звітності компанії інвестора. Компанія-інвестор може передбачати надходження дивідендів, проте чиста інвестиція залишатиметься, поки бізнес ліквідний або інвестиція буде реалізована».

Слід зазначити, що не існує окремих положень у загально-прийнятих принципах бухгалтерського обліку Великої Британії (UK GAAP), як і в національних стандартах інших країн-учасниць ЄС, за якими валюта є функціональною валютою звітної одиниці і керівництво суттєво відрізняється від Стандарту фінансового обліку США (US SFAS) 52 «Переведення в іноземній валюті» (*Foreign Currency Translation*).

У SFAS 52 викладено «значні економічні фактори», які слід розглядати окремо або разом, коли визначається функціональна валюта.

У випадку існування значної кількості операцій між дочірнім підприємством і його материнським підприємством – при високому рівні внутрішньогрупових продаж і витрат, де капітал авансований материнським підприємством переважно в його власній валюті, – дочірнє підприємство більше залежить від «примх» курсу обміну материнського підприємства і економічного середовища материнського підприємства, ніж від власного (наприклад, підприємство з виробництва джинсів може закуповувати всю тканину в США, а американське дочірнє підприємство продаватиме всю продукцію в доларах США для певних підприємств, що входять до складу групи). Для дочірнього підприємства як суб'єкта, що здійснює діяльність у валюті свого материнського підприємства, ця валюта буде функціональною валютою і валютою подання. У цьому випадку не виникає питання вибору іноземної валюти для складання консолідованих фінансових звітів, крім доларів США, нібито материнське підприємство власне здійснює операції дочірнього підприємства і що вони переведені в окрему компанію і потім консолідовані в звіті групи звичайним способом.

В окремих юрисдикціях, особливо в континентальній Європі, валюта звітності підприємства буде продиктована релевантними

податковими правилами, прийнятими авторитетними джерелами, отже, питання прийняття однієї функціональної валюти як валюти звітності підприємства може бути не дозволено.

Методологія консолідації фінансових звітів з використанням валютних курсів за часовим методом, за яким функціональною валютою є валюта материнського підприємства

Як зазначалося, при заснуванні (або придбанні) іноземного дочірнього підприємства материнське підприємство розглядає дочірнє підприємство як повністю незалежне або може розглядати його, як складову частину своєї власної діяльності. Коли іноземне дочірнє підприємство, наприклад, лише купує в материнського підприємства у валюті останнього, або коли материнське підприємство забезпечує, в основному, власним фінансуванням, то іноземне дочірнє підприємство більше залежить від коливань валюти материнського підприємства, ніж від власної валюти.

Якщо операції в іноземній валюті є складовою частиною діяльності материнського підприємства, коливання валюти материнського підприємства має безпосередній і значний вплив на грошові потоки і результат дочірнього підприємства. Ці операції і залишки мають місце, нібито вони були здійснені материнським підприємством. Вони повинні також бути переведені, нібито вони були здійснені материнським підприємством для відображення взаємодносин материнське-дочірнє підприємство.

При використанні часового методу повинні бути дотримані такі критерії:

- Усі операції повинні бути переведені (у валюту звітності материнського підприємства) за курсом обміну, встановленим на дату операції, або середнім курсом за період, якщо немає суттєвої різниці.
- Ці операції пов'язані з монетарними (наприклад, грошові кошти, дебітори і кредитори) та немонетарними (наприклад, основні засоби) залишками на кінець періоду. Немонетарні залишки слід переводити за курсом, використаним для первісної операції, в той час як залишки монетарних статей повинні бути переведені за курсом обміну, встановленим на кінець періоду (курс-закриття).
- Якщо операція розпочата або здійснено її хеджування за ставками контракту або форвардними ставками, то ці

контракти або форвардні ставки можуть бути використані для переведення цих операцій і залишків, до яких вони приводять. У реаліях сучасного бізнесу, було б краще, щоб звітна одиниця використовувала контракт або форвардні ставки або інші похідні інструменти, коли розпочато операції в іноземній валюті. Будь-які прибутки або збитки, які виникають від переведення цих залишків і від різних курсів обміну на дату операції і дату платежу, слід відображати в звіті про фінансові результати як частину прибутку або збитку від операційної діяльності.

Дочірні дочірніх підприємств повинні бути переведенні і консолідовані на рівні дочірніх підприємств. Звіти груп дочірніх підприємств слід потім використати при консолідації.

Консолідація статей фінансових звітів іноземних дочірніх підприємств потребує запровадження методики переведення статей фінансових звітів, складених у іноземній валюті за умови, що функціональною валютою є валюта материнського підприємства (часовий метод). На наш погляд, для складання консолідованих фінансових звітів необхідно фінансові звіти іноземного дочірнього підприємства перевести у валюту подання материнського підприємства та здійснити регулюючі записи за такими кроками.

- Крок 1.** Переведення балансу іноземного дочірнього підприємства на звітну дату та дату балансу за попередній звітний період.
- Крок 2.** Переведення звіту про фінансові результати іноземного дочірнього підприємства за звітний період.
- Крок 3.** Складання регулюючих записів для консолідації.
- Крок 4.** Підготовка консолідованих фінансових звітів.

Методологія консолідації з використанням валютних курсів за методом поточного курсу (чистої інвестиції), за яким функціональною валютою є місцева іноземна валюта

У контексті придбання більшість материнських підприємств придбавають значну частину статутного капіталу дочірнього підприємства і здійснення деякого ступеня контролю, призначаючи директорів до ради. Проте контроль здійснюється в той час, як дочірнє підприємство є локально автономним у зароблянні власних коштів, опануванні власних ринків і, головне, веденні своїх власних справ. У цьому випадку інтерес материнського підприємства по-

лягає не в окремих операціях і залишках дочірнього підприємства, а в результатах (добрих чи поганих) їх чистої інвестиції в дочірнє підприємство. Результати дочірнього підприємства також більше залежать від умов і обставин їх локальної економіки та їхньої локальної валюти, ніж материнського підприємства.

У порядку відображення дійсності цих взаємовідносин, підхід чистої інвестиції до переведення і консолідації таких дочірніх підприємств полягає в такому:

- усі статті в балансі дочірнього підприємства переводять у валюту звітності материнського підприємства за курсом закриття;
- статті звіту про фінансові результати дочірнього підприємства переводять у валюту звітності материнського підприємства за:
 - курсом закриття або
 - середнім курсом обміну за рік.

Обраний метод повинен застосовуватися послідовно із року в рік і розкриватись у примітках до фінансових звітів (зміна у використанні валютних курсів є зміною облікової політики).

Існують теоретичні аргументи на користь використання одного з двох валютних курсів. Використання курсу закриття визнає інвестицію як інвестицію в чисту вартість свого іноземного підприємства швидше, ніж в їх окремі активи і зобов'язання, які є метою використання методу чистої інвестиції в першу чергу. Проте використання середнього курсу відображає прибутки і збитки, грошові потоки, нараховані для групи більш точно як вони виникають впродовж облікового періоду.

Якщо використовують метод поточного курсу (чистої інвестиції), курсові різниці можуть виникати, коли:

- курс закриття відрізняється від того, який установлений на попередню дату балансу. Чисті активи на початок року, які було переведено за встановленим валютним курсом на цю дату, переводиться за встановленим курсом на кінець року;
- якщо для переведення звіту про фінансові результати використовується середній курс, то курсова різниця виникатиме, коли баланс було переведено за курсом закриття.

Ця курсова різниця (прибуток чи збиток) не матиме впливу на прибутковість групи, проте може впливати на вартість чистої інвестиції групи в дочірнє підприємство. Курсова різниця, таким

чином, буде записана як зміна резервів у складі власного капіталу, а не в поточному звіті про фінансові результати.

На наш погляд, для складання консолідованих фінансових звітів групи при використанні методу поточного курсу необхідно здійснити переведення фінансових звітів іноземного дочірнього підприємства у валюту подання материнського підприємства та здійснити регулюючі записи за такими кроками.

Крок 1. Переведення балансу іноземного дочірнього підприємства на звітну дату та дату балансу за попередній звітний період.

Крок 2. Переведення звіту про фінансові результати іноземного дочірнього підприємства за звітний період.

Крок 3. Складання регулюючих записів для консолідації.

Крок 4. Підготовка консолідованих фінансових звітів.

Приклади консолідації фінансових звітів групи з використанням валютних курсів за часовим методом і методом поточного курсу наведені в Додатку 6.

Іноземна валюта і консолідований звіт про рух грошових коштів

Процес консолідації звіту про рух грошових коштів з використанням валютних курсів (якщо частина бізнесу звітної одиниці – в цьому випадку материнського підприємства – є іноземне підприємство), передбачає що грошовий потік цієї одиниці буде включатися у звіт про рух грошових коштів на основі використання для переведення результатів цієї діяльності звіту про фінансові результати звітної одиниці.

Такий підхід приводить до ускладнень, які залежать від методу консолідації з використанням валютних курсів за прийнятим методом. Ми бачили, що використання часового методу, операції і залишки дочірнього підприємства переводяться у валюту материнського підприємства, нібито операції здійснено власне материнським підприємством. Підхід, таким чином, ідентичний як в окремому підприємстві й не призводить до ускладнень, особливо при процесі консолідації. Ускладнення виникають, коли використовується метод поточного курсу (чистої інвестиції) для консолідації.

Звичайно, іноземна валюта дочірнього підприємства консолідується з використанням методу поточного курсу. Здійснюючи це, звіт про фінансові результати може бути переведений з використанням курсу закриття або середнього курсу. Коли попередній метод використано, консолідова-

ний звіт про рух грошових коштів може бути підготовлений у звичайний спосіб, порівнюючи баланси на початок і кінець періоду. Якщо звіт про фінансові результати і баланс переведено за однаковим курсом (закриття), отже, використовується баланс, і автоматично включаються статті звіту про фінансові результати в консолідований звіт про рух грошових коштів за курсом, за яким вони були переведені.

Якщо середній курс використовується для переведення звіту про фінансові результати, порівняння балансу на початок і кінець буде порушувати вимоги, якщо баланс було переведено за курсом на початок/кінець, а звіт про фінансові результати за середнім курсом. Одним із варіантів вирішення цієї проблеми є: підготовка звіту про рух грошових коштів для кожного окремого дочірнього підприємства, потім переведення у валюту звітності материнського підприємства за середнім курсом, а потім консолідація їх у звіт про рух грошових коштів, виключаючи всі внутрішньогрупові статті. Інший підхід передбачає використання курсу закриття замість переведення звіту про фінансові результати і потім порівняння балансу. Це, безперечно, порушення принципу послідовності, за якими середній або курс закриття застосовуються послідовно від періоду до періоду. Зміну і причини цього, слід розкривати як зміни облікової політики в рік, у який ці зміни курсу мали місце.

3.4. Методика складання консолідованих звітів в умовах диверсифікації діяльності

Практика формування об'єднання підприємств в Україні, до складу якого входять материнське підприємство та його дочірні підприємства, свідчить, що їхня діяльність здійснюється в різних галузях господарства. Як правило, до складу холдингу входять промислові, торговельні підприємства та банки.

Щоб зменшити ризик, зайняти кращі позиції на ринку, зробляти більші прибутки шляхом розширення асортименту продукції й товарів, збільшити кількість потенційних покупців, група диверсифікує свою діяльність.

Термін «диверсифікація» походить від латинських слів *diversus* – різний і *facere* – робити і означає «проникнення спеціалізованих фірм (промислових, транспортних, будівельних) до інших галузей виробництва, сфери послуг та ін. У процесі диверсифікації виникають багатогалузеві комплекси».

За Річардом Кохом, диверсифікація – це «процесс превращения фирмы в группу компаний, занимающихся выпуском различных продуктов и оперирующих на различных рынках. Побудительным мотивом для диверсификации обычно является желание (или финансовые возможности) компании расширяться за пределы грани существующих рынков и/или желание уменьшить деловые и коммерческие риски за счет дополнительных «ног», новых опор, повышающих устойчивость фирмы» [98, с. 84].

У фінансовому словнику, складеному Загороднім А.Г., Вознюком Г.Л. та Смовженко Т.С., диверсифікація визначається як розширення номенклатури (асортименту) товарів і послуг, що їх виробляє (надає) підприємство з метою зменшення ризику можливих втрат капіталу та зниження доходів [57, с. 118].

При складанні консолідованих фінансових звітів материнського підприємства та його дочірніх підприємств, як єдиної економічної одиниці, діяльність якої диверсифікована, виникають ряд невіршених проблем.

По-перше, законодавчі документи з бухгалтерського обліку та фінансової звітності, насамперед П(с)БО 20 «Консолідована фінансова звітність», не регулюють порядку складання консолідованих звітів за таких умов.

По-друге, відсутні будь-які рекомендації та методики щодо підготовки консолідованих фінансових звітів групи в умовах диверсифікації діяльності.

По-третє, МСФЗ, а саме – МСБО 27 «Консолідовані і окремі фінансові звіти», вимагає консолідацію дочірнього підприємства, якщо його господарська діяльність відрізняється від інших підприємств групи. Проте особливості складання таких консолідованих фінансових звітів у МСБО 27 не розглядаються.

Відповідно до статті 1 Закону України від 16 липня 1999 року № 996 – XIV «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку – це нормативно-правовий акт, що визначає принципи та методи ведення бухгалтерського обліку і складання фінансової звітності, які не суперечать міжнародним стандартам. Це означає, що при складанні консолідованих фінансових звітів групи підприємства з диверсифікованими видами діяльності слід консолідувати.

Принципові відмінності в порядку ведення бухгалтерського обліку і складання фінансової звітності суб'єктів господарської діяльності мають банки та фінансово-кредитні установи. Форми

Таблиця 3.19. Робоча таблиця для складання консолідованих фінансових звітів

Стаття	Фінансові звіти підприємств групи		Регулюючі записи		Частка меншості (чм)	Консолідована сума (к)
	Материнське (м)	Дочірнє (д)	Дебет (р _д)	Кредит (р _к)		
Звіт про фінансові результати						
Доходи (Д)	Д _м	Д _д	Д _{ч_{дл}}	Д _{р_к}	-	$D_k = D_m + D_d - D_{чдл} + D_{рк}$
Витрати (В)	В _м	В _д	В _{ч_{дл}}	В _{р_к}	-	$V_k = V_m + V_d + V_{чдл} - V_{рк}$
Податок на прибуток (Т)	Т _м	Т _д	-	-	-	$T_k = T_m + T_d$
Частка меншості (ЧМ)	-	-	-	-	П _{ч_м} →	П _{ч_м}
Чистий прибуток (П)	(П _м)	(П _д)	(П _{ч_{дл}})	(П _{р_к})	(П _{ч_м})	$P_k = D_k - V_k - T_k - П_{чм}$
Звіт про власний капітал (нерозподілений прибуток)						
Нерозподілений прибуток на початок звітного періоду (Н)	Н _м	Н _д	Н _{ч_{дл}}	Н _{р_к}	Н _{ч_м}	$H_k^1 = H_m^1 + H_d^1 - H_{чдл}^1 - H_{рк}^1 + H_{чм}^1$
Чистий прибуток за рік (П)	(П _м)	(П _д)	(П _{ч_{дл}})	(П _{р_к})	(П _{ч_м})	П _к
Дивіденди за акціями (Р)	Р _м	Р _д	Р _{ч_{дл}}	Р _{р_к}	Р _{ч_м}	$P_k = R_m + R_d + R_{чдл} - R_{рк} - R_{чм}$
Нерозподілений прибуток на кінець звітного періоду (Н)	(Н _м)	(Н _д)	(Н _{ч_{дл}})	(Н _{р_к})	(Н _{ч_м})	$H_k = H_m^1 + П_k - R_k$
Баланс						
Активи (А)	А _м	А _д	А _{ч_{дл}}	А _{р_к}	-	$A_k = A_m + A_d + a_{чдл} - a_{рк}$
Відстрочені податкові активи (ПА)	ПА _м	ПА _д	-	-	-	$PA_k = PA_m + PA_d$
Зобов'язання (З)	З _м	З _д	З _{ч_{дл}}	З _{р_к}	-	$Z_k = Z_m + Z_d - Z_{чдл} + Z_{рк}$
Відстрочені податкові зобов'язання (ПЗ)	ПЗ _м	ПЗ _д	-	-	-	$PZ_k = PZ_m + PZ_d$
Власний капітал (К)	К _м	К _д	К _{ч_{дл}}	К _{р_к}	К _{ч_м}	$K_k = K_m + K_d - K_{чдл} + K_{рк} - K_{чм}$
Нерозподілений прибуток (Н)	(Н _м)	(Н _д)	(Н _{ч_{дл}})	(Н _{р_к})	(Н _{ч_м})	Н _к
Частка меншості (ЧМ)	-	-	-	-	(К+Н) _{ч_м} →	ЧМ
	Б _м	Б _д	Б _{ч_{дл}}	Б _{р_к}	Б _{ч_м}	Б _к

фінансової звітності банків і порядок їх заповнення встановлює Національний банк України за погодженням з Державним комітетом статистики України. Форми фінансової звітності суб'єктів господарювання й порядок їх заповнення встановлює Міністерство фінансів України за погодженням з Державним комітетом статистики України та визначенні в Положеннях (стандартах) бухгалтерського обліку.

При складанні консолідованої фінансової звітності, зокрема консолідованої групи, до складу якої входить материнський банк, треба виходити із законодавчих вимог Національного банку України.

Склад і порядок складання консолідованої фінансової звітності банку та загальні вимоги до розкриття інформації щодо складання консолідованої фінансової звітності визначає Інструкція про консолідацію фінансової звітності банків України, затверджена Постановою Правління Національного банку України від 5 жовтня 2001 р. № 422 з наступними змінами.

Консолідована фінансова звітність банків складається згідно із Законами України «Про банки і банківську діяльність» та «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», вимогами національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку 20 «Консолідована фінансова звітність», 12 «Фінансові інвестиції», 19 «Об'єднання підприємств», 21 «Вплив змін валютних курсів», а також нормативно-правових актів Національного банку України, облікової політики банку та міжнародних стандартів фінансової звітності.

Консолідована фінансова звітність – це фінансова звітність, що відображає фінансовий стан, результати діяльності та рух грошових коштів банку – юридичної особи та його учасників консолідованої групи як єдиної економічної одиниці.

Консолідована група – це окрема економічна одиниця, неюридична особа, яка є сукупністю юридичних осіб, уключаючи головну банківську установу (материнський банк з урахуванням філій, представництв, відділень на території України і за кордоном) та учасників групи (дочірні небанківські установи, дочірні банки та асоційовані компанії).

Консолідована фінансова звітність містить показники річної фінансової звітності материнського банку, учасників банківської холдингової групи, учасників центрального кооперативного банку, дочірніх компаній, асоційованих компаній.

Консолідована фінансова звітність банку включає (Додаток 7):

- консолідований баланс;
- консолідований звіт про фінансові результати;

- консолідований звіт про власний капітал;
- консолідований звіт про рух грошових коштів;
- примітки до консолідованих фінансових звітів.

Окремо до консолідованої фінансової звітності додаються консолідовані позабалансові вимоги та зобов'язання (Додаток 7).

Під час проведення консолідації фінансову звітність материнського банку та дочірніх компаній складають у звичайному порядку, а потім консолідують.

Не включаються до консолідації показники фінансової звітності дочірнього банку, якщо:

а) контроль тимчасовий, оскільки придбана дочірня компанія утримується з метою її подальшого продажу протягом 12 місяців з дати придбання;

б) дочірня компанія здійснює свою діяльність в умовах, які обмежують її здатність передавати кошти материнському банку. Активи таких дочірніх компаній відображаються як фінансові інвестиції в портфелі банку на продаж. При цьому материнський банк зобов'язаний вживати всіх можливих заходів щодо отримання даних від усіх дочірніх компаній.

При складанні консолідованої фінансової звітності, фінансова звітність материнського банку та його дочірніх компаній складається за той самий звітний період і на ту саму дату, що й баланс. Проте допускається складання фінансової звітності учасниками групи на різні звітні дати, але в будь-якому разі інтервал між датами звітності не повинен перевищувати три місяці.

Якщо фінансова звітність, що використовується для консолідації, була складена на різні звітні дати, то потрібно здійснювати регулюючі записи згідно з впливом суттєвих операцій або інших подій, що відбуваються між цими датами та датою фінансової звітності материнського банку.

Консолідована фінансова звітність складається з урахуванням фінансової звітності дочірніх компаній банку з використанням єдиної облікової політики для подібних операцій та інших подій за схожих обставин. Якщо при складанні консолідованої фінансової звітності неможливо застосувати єдину облікову політику, то про це зазначається в примітках до консолідованої фінансової звітності. Виняток становлять небанківські установи, облікові політики яких, виходячи з їх економічної діяльності, відрізняються від облікової політики материнського банку в частині операцій, не подібних до операцій банку.

Уся інформація щодо консолідованої фінансової звітності має бути підготовлена та надана материнському банку учасниками консолідованої групи до 20 лютого року, наступного за звітним. Фінансові звіти мають бути скориговані з огляду на будь-яку подію після дати балансу, включаючи виправлення суттєвих помилок. Материнський банк самостійно встановлює строки подання фінансових звітів для учасників консолідованої групи.

Пакет консолідованих фінансових звітів групи за попередній фінансовий рік є основою в процесі консолідації фінансової звітності в наступні звітні періоди.

Річна консолідована фінансова звітність подається електронною поштою (файл В7 «Консолідовані баланс та фінансові результати») материнськими банками Національному банку через його територіальні управління до 15 квітня року, наступного за звітним. Територіальні управління Національного банку, які здійснюють контроль за своєчасністю і повнотою поданої звітності, установлюють материнським банкам строк подання річної консолідованої фінансової звітності самостійно.

Материнські банки подають річну консолідовану фінансову звітність на паперових носіях разом з аудиторським висновком відповідним територіальним управлінням Національного банку у встановлені ними строки, але не пізніше 15 травня року, наступного за звітним.

Консолідована фінансова звітність материнського банку та його дочірніх компаній складається методом повної консолідації шляхом упорядкованого додавання показників фінансової звітності дочірніх компаній банку до аналогічних показників фінансової звітності материнського банку.

Під час підготовки консолідованих звітів індивідуальні та уніфіковані звіти материнського банку та дочірніх компаній спочатку поетапно об'єднуються шляхом додавання показників ідентичних статей активів, зобов'язань і позабалансових статей, щоб розкрити суми суттєвих ризиків, а потім формуються в попередні консолідовані звіти (до внесення регулюючих записів, що пов'язані з консолідацією), а саме:

- активи, зобов'язання та капітал консолідованих установ повністю включаються в консолідований баланс;
- доходи та витрати консолідованих установ повністю включаються в консолідований звіт про фінансові результати.

Індивідуальні звіти – це звіти одного учасника консолідації (члена групи), що складені відповідно до вимог нормативно-правових

актів Національного банку, чинного законодавства України, які регулюють бухгалтерський облік та звітність в Україні.

Уніфіковані звіти містять індивідуальну інформацію учасників консолідації, що використовується материнським банком у процесі складання консолідованої фінансової звітності.

Визначення за периметром консолідації
Коригування звітів учасників консолідації (перерахунок статей звітів учасників у гривні для зіставлення)
Стандартизація форматів звітів
Поєднання (упорядковане додавання) статей фінансових звітів
Виключення з активів материнського банку балансової вартості фінансових інвестицій банку в кожную дочірню компанію, а з пасиву кожної дочірньої компанії – відповідну частину капіталу материнського банку
Виключення з усіх показників розрахункових операцій материнської та дочірньої компанії суми внутрішньогрупових операцій та внутрішньогрупового сальдо
Виключення суми нереалізованих прибутків та збитків від внутрішньогрупових операцій (крім збитків, які не можуть бути відшкодовані)
Визначення гудвілу при консолідації та частки меншості
Розподіл прибутків (збитків) учасників консолідації між часткою меншості та часткою групи
Проведення коригування інвестицій відповідно до методу участі в капіталі
Підготовка консолідованих звітів
Аудит консолідованих звітів
Підготовка приміток до консолідованих звітів

Рис. 3.4. Процес повної консолідації

У разі придбання дочірніх компаній протягом звітного періоду в консолідовану фінансову звітність включається лише частина доходів та витрат, накопичених з дати придбання, якою є дата, на яку контроль за чистими активами і діяльністю установи, що купується, переходить до покупця, тобто материнського банку.

Процес повної консолідації здійснюється за схемою (рис. 3.4).

Периметр консолідації – це рівень контролю групи в капіталі кожного учасника, що розраховується як сума величин:

а) частка голосів у капіталі учасника, що є у власності материнського банку, в загальній кількості голосів;

б) частка голосів у капіталі учасника, що є у власності інших учасників, у загальній кількості голосів.

На основі периметру консолідації материнський банк вибирає метод консолідації, відповідно до якого звітність учасника включається до консолідованої звітності. Слід зазначити, що материнський банк може застосовувати до дочірньої компанії метод участі в капіталі за умови, коли група здійснює ефективний контроль тільки над певними аспектами діяльності дочірнього підприємства.

Периметр консолідації подано в табл. 3.20.

Якщо володіння акціями в дочірній компанії банку зменшується з відповідною зміною статусу дочірньої компанії, то застосування методу повної консолідації припиняється з дати змін інвестицій, виходячи з того, визнають учасника як асоційовану компанію (застосовується метод участі в капіталі), чи визнають інвестиції за собівартістю (у портфелі на продаж).

Коригування звітів учасників групи здійснюється тоді, коли до складу групи входять дочірні компанії, які здійснюють свою діяльність за межами України.

Статті фінансових звітів господарських одиниць за межами України мають перераховувати за гривневим еквівалентом:

а) монетарні та немонетарні статті перераховуються за офіційним валютним курсом на дату балансу;

б) статті доходів, витрат перераховуються за офіційним валютним курсом на дату операцій, крім звітності дочірніх банків, філій, представництв, які складені у валютні країни з гіперінфляційною економікою.

Для перерахунку доходів, витрат і руху грошових коштів кожного місяця може застосовуватися середньозважений валютний курс за відповідний місяць.

Таблиця 3.20. Периметр консолідації

Рівень контролю	Частка вкладень, %	Визначення	Метод консолідації
Контроль	>50	Можна довести, що таке володіння є контролем	Повна консолідація
Контроль	а) < 50	а) група здійснює ефективний контроль лише над певними аспектами діяльності асоційованої компанії;	а) метод участі в капіталі;

Рівень контролю	Частка вкладень, %	Визначення	Метод консолідації
	б) 20–50 в) <20	б, в) є, якщо материнський банк прямо або опосередковано (через третіх осіб) має: 1) частку управлінських голосів у компанії, що перевищує 50% завдяки угодам з іншими інвесторами; 2) право керувати фінансовою та виробничою політикою підприємства згідно із установчими документами; 3) право призначати або звільняти більшість членів ради директорів або аналогічного керуючого органу компанії; 4) право визначального голосу в раді директорів або аналогічному керівному органі компанії	б) повна консолідація; в) повна консолідація
Суттєвий вплив	а) 20–50 б) <20	а) можна довести, що таке володіння є суттєвим впливом; б) наявність суттєвого прямо або опосередковано (через третіх осіб) впливу, якщо виконуються щонайменше дві з таких умов: 1) інвестор (банк) має представників у раді директорів чи аналогічному керуючому органі компанії; 2) інвестор (банк) бере участь у визначенні стратегії і операцій компанії; 3) здійснюється обмін керуючим персоналом між інвестором (банком) та компанією; 4) інвестор (банк) надає суттєву технічну інформацію	метод участі в капіталі
Інвестиція	а) >50%	а) можна довести, що: 1) фінансові інвестиції придбані та утримуються виключно для продажу протягом 12 місяців з дати придбання; 2) асоційована або дочірня компанія здійснює діяльність в умовах, які обмежують її здатність передавати кошти інвесторові протягом періоду, що перевищує 12 місяців	Інвестиція відображається в обліку за собівартістю (у портфелі на продаж)

Курсові різниці, що виникають під час перерахунку показників фінансової звітності, тобто різниця між підсумком перерахованих у валюту звітності показників статей активу та пасиву балансу господарських одиниць, які розташовані за межами України, у валюту

Таблиця 3.21. Таблиця складу учасників консолідованої групи за 200__ р.

		(назва банку)		(адреса)						
№ з/п	Повна назва юридичної особи – учасника консолідованої групи	Місцезнаходження (поштова адреса)	Код ЄДРПОУ, код господарської одиниці за межами України	Частка владень, що належить групі в статутному капіталі учасника, % (з одним десятковим знаком)	Вид економічної діяльності юридичної особи – учасника консолідованої групи	Величина та дата змін частки вкладень, що належить групі в статутному капіталі учасника, % (з одним десятковим знаком)	Метод, за яким фінансові звіти учасників групи включаються до складу консолідованої звітності	Підстави для включення учасника до складу групи	Номер примітки	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
1										
2										
3										
...										

Керівник _____

200__ р.

Головний бухгалтер _____

(прізвище виконавця, телефон)

України, відображаються в консолідованому балансі в рядку «Накопичена курсова різниця». При цьому від'ємна курсова різниця зазначається в дужках і вираховується при визначенні підсумку розділу «Власний капітал» балансу.

Якщо дочірній банк, розташований за межами України, повністю не належить материнському банку, то тоді частина курсових різниць, які виникли при перерахунку фінансових звітів дочірнього банку в процесі консолідації, належить до частки меншості та відображається в її складі в консолідованому балансі.

У разі вибуття господарської одиниці за межами України накопичена сума курсових різниць, пов'язана з перерахунком фінансових звітів цієї господарської одиниці, визначається як доходи або витрати того періоду, в якому були відображені фінансові результати від вибуття. У разі часткового вибуття господарської одиниці (реалізації або видучення частини інвестиції в дочірній банк, що розташований за межами України) лише пропорційна частка відповідної суми накопичених курсових різниць уключається до складу доходів або витрат.

Після перерахунку статей фінансові звіти дочірніх банків, дочірніх небанківських установ, розташованих за межами України, включаються до консолідованих фінансових звітів за тією самою схемою, що й місцеві дочірні підприємства.

Після визначення периметра консолідації фінансової звітності банку визначається склад учасників консолідованої групи, фінансові звіти яких підлягають консолідації. Відомості про всіх учасників групи незалежно від того, чи включається до складу консолідованої звітності звітність цих учасників, чи не включається, узгоджуються в таблиці складу учасників консолідованої групи за звітний період (табл. 3.21).

Група має зазначати всі особливості щодо діяльності та обліку учасників консолідованої групи і в разі потреби створювати додаткові примітки. У примітках мають описуватися всі ситуації, коли частка контролю не дорівнює частці участі в капіталі учасника, з відповідним розкриттям часток прямого та опосередкованого володіння, а також представити перелік учасників цих вкладень.

В окремій примітці надається детальна інформація про придбання та продаж вкладень протягом звітного періоду, включаючи придбані активи та зобов'язання, величину гудвілу, активів та зобов'язань у день продажу; при цьому потрібно зазначити суму прибутку від реалізації.

Материнський банк складає спочатку консолідований звіт про фінансові результати та консолідований баланс. Консолідований звіт про рух грошових коштів і консолідований звіт про власний капітал складаються на основі консолідованого балансу та консолідованого звіту про фінансові результати. Під час обліку інвестицій у дочірні компанії або асоційовані компанії за методом участі в капіталі чи за собівартістю консолідований звіт про рух грошових коштів обмежується тільки рухом грошових коштів між материнським банком та об'єктами інвестування, наприклад, дивіденди та кредити.

Для складання консолідованого балансу та консолідованого звіту про фінансові результати групи використовується Робоча таблиця.

Звітні дані небанківських дочірніх компаній з метою приведення їх у відповідність до консолідованого балансу та консолідованого звіту про фінансові результати групують за допомогою типових перехідних таблиць.

Для узгодження статей балансу підприємства до консолідованого балансу групи використовується Типова перехідна таблиця №1 (табл. 3.22).

Узгодження статей звіту про фінансові результати до консолідованого звіту здійснюється відповідно до Типової перехідної таблиці № 2 (табл.3.23).

Таблиця 3.23. Типова перехідна таблиця № 1 за статтями балансу підприємства до консолідованого балансу

Найменування статті балансу підприємства	Код рядка балансу підприємства	Номер статті консолідованого балансу	Найменування статті консолідованого балансу
<i>Актив</i>			
I. Необоротні активи			
Нематеріальні активи	010, 011, 012	9	Основні засоби та нематеріальні активи
Незавершене будівництво	020	9	Основні засоби та нематеріальні активи
Основні засоби	030, 031, 032	9	Основні засоби та нематеріальні активи
Довгострокові фінансові інвестиції	040	7	Інвестиції в асоційовані компанії
Інші фінансові інвестиції	045	11.A	Активи небанківських установ

Продовження табл. 3.22

Найменування статті балансу підприємства	Код рядка балансу підприємства	Номер статті консолідованого балансу	Найменування статті консолідованого балансу
Довгострокова дебіторська заборгованість	050	5	Кредити та заборгованість
Відстрочені податкові активи	060	11.A	Активи небанківських установ
Інші необоротні активи	070	9	Основні засоби та нематеріальні активи
II. Оборотні активи			
Запаси	100, 110, 120, 130, 140	11.A	Активи небанківських установ
Векселі, одержані	150	6	Інвестиційні цінні папери
Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги	160, 161, 162	11.A	Активи небанківських установ
Дебіторська заборгованість за розрахунками	170, 180, 190, 200	11.A	Активи небанківських установ
Інша поточна дебіторська заборгованість	210	11.A	Активи небанківських установ
Поточні фінансові інвестиції	220	4	Цінні папери на продаж
Грошові кошти та їх еквіваленти	230, 240	3 1	Кошти в інших банках Грошові кошти та залишки в НБУ
Інші оборотні активи	250	11.A	Активи небанківських установ
III. Витрати майбутніх періодів			
<i>Пасив</i>			
I. Власний капітал			
Статутний капітал	300	21	Статутний капітал
Пайовий капітал	310	21	Статутний капітал
Додатковий вкладений капітал	320	26	Резерви та інші фонди
Інший додатковий капітал	330	26	Резерви та інші фонди
Резервний капітал	340	26	Резерви та інші фонди
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	350	28	Нерозподілений прибуток (непокритий збиток) минулих років
		29	Прибуток/збиток за звітний рік

Закінчення табл. 3.22

Найменування статті балансу підприємства	Код рядка балансу підприємства	Номер статті консолідованого балансу	Найменування статті консолідованого балансу
Неоплачений капітал	360	21	Статутний капітал
Вилучений капітал	370	21	Статутний капітал
II. Забезпечення наступних витрат і платежів			
Забезпечення витрат персоналу	400	18.A	Зобов'язання небанківських установ
Інші забезпечення	410	18.A	Зобов'язання небанківських установ
Цільове фінансування	420	18.A	Зобов'язання небанківських установ
III. Довгострокові зобов'язання			
Довгострокові кредити банків	440	13	Кошти банків
Інші довгострокові фінансові зобов'язання	450	14	Кошти клієнтів
Відстрочені податкові зобов'язання	460	18.A	Зобов'язання небанківських установ
Інші довгострокові зобов'язання	470	18.A	Зобов'язання небанківських установ
IV. Поточні зобов'язання			
Короткострокові кредити банків	500	13	Кошти банків
Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями	510	13 14	Кошти банків Кошти клієнтів
Векселі, видані	520	16	Боргові цінні папери
Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги	530	18.A	Зобов'язання небанківських установ
Поточні зобов'язання за розрахунками	540, 550, 560, 570, 580, 590, 600	18.A	Зобов'язання небанківських установ
Інші поточні зобов'язання	610	18.A	Зобов'язання небанківських установ
V. Доходи майбутніх періодів	630	18.A	Зобов'язання небанківських установ

Таблиця 3.23. Типова перехідна таблиця № 2 за статтями звіту про фінансові результати підприємства до консолідованого звіту про фінансові результати

Звіт про фінансові результати підприємства		Консолідований звіт про фінансові результати	
Стаття	Код рядка	Рядок	Найменування статті
Дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуги)	010		
Податок на додану вартість	015		
Акцизний збір	020		
Інші вирахування з доходу	030		
Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	035		
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	040		
Валовий:			
прибуток	050		
збиток	055		
Інші операційні доходи	060		
Адміністративні витрати	070		
Витрати на збут	080		
Інші операційні витрати	090		
Фінансові результати від операційної діяльності:		8	Фінансові результати від операційної діяльності небанківських установ
прибуток	100		
збиток	105		
Дохід від участі в капіталі	110	6.1	Прибуток від інвестицій в асоційовані та дочірні компанії та інших інвестицій
Інші фінансові доходи	120	6	Прибуток від інвестицій в асоційовані та дочірні компанії та інших інвестицій
Інші доходи	130	7	Інший дохід
Фінансові витрати	140	1.2	Процентні витрати

Закінчення табл. 3.23

Звіт про фінансові результати підприємства		Консолідований звіт про фінансові результати	
Стаття	Код рядка	Рядок	Найменування статті
Втрати від участі в капіталі	150	6.1	Прибуток від інвестицій в асоційовані та дочірні компанії та інших інвестицій
Інші витрати	160	7	Інший дохід
Фінансові результати від звичайної діяльності до оподаткування:			
прибуток	170		
збиток	175		
Податок на прибуток від звичайної діяльності	180	14	Податок на прибуток
Фінансові результати від звичайної діяльності:			
прибуток	190		
збиток	195		
Надзвичайні:		16	Непередбачені доходи/витрати
доходи	200		
витрати	205		
Податки з надзвичайного прибутку	210	16	Непередбачені доходи/витрати
Чистий:			
прибуток	220		
збиток	225		

Приведення у відповідність позабалансових рахунків Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств до позабалансових груп рахунків Плану рахунків бухгалтерського обліку комерційних банків України здійснюються за Типовою перехідною таблицею № 3 (табл. 3.24).

Після занесення до Робочих таблиць для складання консолідованих балансу та звіту про фінансові результати показників фінансових звітів учасників групи, материнський банк визначає і здійснює регулюючі записи.

Ці записи вносяться лише в Робочі таблиці для складання консолідованих звітів і не відображаються в облікових реєстрах учасників консолідованої групи. Здійснення потрібних коригувань досягається

через механізм технічних рахунків консолідації в Журналі регулюючих записів (табл. 3.25). У разі потреби материнський банк може доповнити журнал іншими статтями.

Таблиця 3.24. Типова перехідна таблиця № 3 позабалансових рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій до позабалансових рахунків та груп Плану рахунків бухгалтерського обліку комерційних банків України

План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій		План рахунків бухгалтерського обліку банків України		
Код	Найменування позабалансового рахунку	Рахунок група	Найменування рахунків та груп	Статті позабалансових вимог та зобов'язань
01	Орендовані необоротні активи	9840	Основні засоби та нематеріальні активи, що прийняті в оперативний лізинг	Операції за основними засобами
02	Активи на відповідальному зберіганні	978 9703	Активні рахунки довірного управління Інші активи на зберіганні	Активні рахунки довірного управління Цінні папери та інші активи клієнтів на зберіганні
03	Контракті зобов'язання	920 921 935 936	Валюта та банківські метали, які куплені, але не отримані Валюта та банківські метали, які продані, але не відіслані Активи до отримання Активи до відсилання	Валюта та банківські метали, які куплені, але не отримані Валюта та банківські метали, які продані, але не відіслані Активи до отримання Активи до відсилання
04	Непередбачені активи й зобов'язання			Інші активи небанківських установ Інші зобов'язання небанківських установ
05	Гарантії та забезпечення, надані	951 902 9091	Надана застава Гарантії, надані клієнтам Сумнівні гарантії, що надані клієнтам	Надана застава Гарантії, надані клієнтам Сумнівні гарантії та поручительства

План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій		План рахунків бухгалтерського обліку банків України		
Код	Найменування позабалансового рахунку	Рахунок група	Найменування рахунків та груп	Статті позабалансових вимог та зобов'язань
06	Гарантії та забезпечення, отримані	950	Отримана застава	Отримана застава
		903	Гарантії, що отримані від клієнтів	Гарантії, що отримані від клієнтів
07	Списані активи	9618	Списана у збиток заборгованість клієнтів за іншими активами	Борги, списані у збиток

Таблиця 3.25. Журнал регулюючих записів

№ з/п	Дата регулюючого запису	Зміст операції	Назва статей фінансових звітів, за якими здійснюються регулюючі записи	Дебет	Кредит
1	2	3	4	5	6
1					
2					
...					

У Журналі регулюючих записів відображаються коригування, розраховані в картках консолідації за кожним окремим учасником групи, відображені в журналах обліку внутрішньогрупових операцій та інших допоміжних документах, що збільшують або зменшують статті консолідованого балансу та консолідованого звіту про фінансові результати.

У Журналі регулюючих записів мають бути зареєстровані такі записи:

- виключення вартості акцій (часток) учасників групи, що відображена в балансі материнського банку та/або інших учасників групи, звітність яких уключається за методом повної консолідації;
- виключення вартості акцій (часток) учасників групи, що відображена в балансі материнського банку та/або інших учасників групи, звітність яких уключається за методом участі в капіталі;

- виключення вартості акцій (часток) учасників групи, розрахованих за методом участі в капіталі;
- включення в актив консолідованого балансу сум гудвілів, розрахованих у картках консолідації;
- зменшення/збільшення прибутку групи на суму амортизації гудвілу;
- виключення внутрішньогрупових прибутків (збитків);
- виключення внутрішньогрупових вимог/зобов'язань;
- виключення внутрішньогрупових залишків;
- залік фінансових інвестицій до дочірніх компаній;
- розрахунок частки меншості.

Суми фінансових інвестицій у дочірні компанії коригуються шляхом здійснення регулюючих записів щодо виключення вартості фінансових інвестицій в консолідовані установи та вартості чистих активів цих дочірніх компаній, відображення гудвілу, що виникає на дату першої консолідації.

Материнський банк реєструє всі зміни у вартості фінансових інвестицій дочірніх компаній групи, чистих активів, відсотків групи та частки меншості в цих чистих активах. Зміни аналізуються з метою визначення змін у вартості ціни придбання та тих, що пов'язані з коливаннями офіційного валютного курсу.

При виключенні балансової вартості фінансових інвестицій материнського банку визначається вартісна різниця, тобто різниця між вартістю придбання чистих активів (капіталу) дочірньої компанії та балансовою вартістю цих активів на дату придбання. Перекласифікація цієї вартісної різниці означає її розподіл на:

- гудвіл;
- дооцінку (уцінку) балансової вартості активів до їх справедливої вартості;

Відповідно до Інструкції про консолідацію фінансової звітності банків України, затвердженої Постановою Правління Національного банку України від 5 жовтня 2001 р. № 422 з наступними змінами, гудвіл – це різниця між вартістю придбання та часткою материнського банку в справедливій вартості придбаних чистих активів на дату придбання. Гудвіл розраховується на дату придбання групою акцій (часток) консолідованого учасника та є різницею між вартістю акцій (часток), яка відображена в індивідуальних фінансових звітах учасників групи, та сумою чистих активів (статутний капітал, резерви, нерозподілений прибуток та інші показники власного капіталу)

консолідованого учасника, помноженою на частку контролю групи в статутному капіталі учасника.

Вартість гудвілу або негативного гудвілу, що виникає при консолідації фінансової звітності материнського банку і фінансової звітності дочірніх компаній банку, зазначається в консолідованому балансі окремою статею (рядком) «Гудвіл при консолідації». Вартість негативного гудвілу вказується в дужках і вираховується при визначенні підсумку «Актив» консолідованого балансу. Облік позитивного та негативного гудвілу ведеться за кожним учасником окремо.

Надалі показник гудвілу може перераховуватись у разі:

- збільшення частки статутного капіталу учасника, що належить групі;
- збільшення частки статутного капіталу учасника, що належить частці меншості;
- придбання акцій (часток) учасника групи в третіх осіб;
- часткового або повного продажу акцій (часток) учасника групи третім особам;
- продажу акцій (часток) учасника групи іншим учасникам групи.

У цих випадках на величину придбаних (проданих) акцій (часток) учасника групи окремо розраховується сума гудвілу та підсумовується з попереднім значенням, змінюючи його. При цьому здійснюється перерахунок величини амортизації гудвілу від знову створеного залишку.

Позитивний гудвіл підлягає щомісячній амортизації шляхом систематичного і рівномірного розподілу на витрати протягом строку, корисного його використання. Період амортизації позитивного гудвілу не повинен перевищувати 20 років.

Якщо придбання групою акцій (часток) учасника здійснюється шляхом поетапних покупок, то для визначення суми гудвілу при первісному складанні консолідованої звітності підрахунок слід проводити з часу першої купівлі акцій (часток), якщо вони купувалися з метою інвестування.

Гудвіл, який виникає щодо акцій (часток) материнського банку, що є у власності учасників групи, не розраховується.

Гудвіл розраховується на час придбання материнським банком акцій (часток) учасника групи. Якщо материнський банк придбав акції (частки) учасників групи до складання першої консолідованої

фінансової звітності, то гудвіл розраховується не на час придбання чистих активів, а на час складання материнським банком першої консолідованої звітності. Надалі за умови придбання учасником консолідації акцій (часток) інших установ зазначена сума гудвілу розраховується на час придбання цих чистих активів.

Материнський банк для складання консолідованої фінансової звітності визначає частку меншості в капіталі та фінансових результатах дочірніх компаній.

Якщо група не володіє всіма акціями статутного капіталу дочірньої установи, то материнський банк у своїх робочих записках відкриває технічний рахунок для відображення частки меншості в статутному капіталі, резервах і нерозподіленому прибутку дочірньої компанії. У консолідованому балансі та звіті про фінансові результати частка в чистих активах учасника групи, звітність якого включається за методом повної консолідації, та не належить материнському банку зазначається окремою статтею (рядком) «частка меншості».

Частка меншості в прибутках консолідованих дочірніх компаній, що були накопичені протягом звітного періоду, визначається та коригується за доходами групи, щоб визначити чистий прибуток групи.

Частка меншості визначається як:

- частки меншості в накопичених від дати придбання резервах, нерозподіленому прибутку (збитку) та інших показниках власного капіталу консолідованої групи;
- частки меншості в сумі збільшення (зменшення) статутного капіталу, що є результатом випуску або реалізації акцій, які до цього належали установам групи;
- дивіденди, що отримані часткою меншості;
- частки меншості в чистих активах нових компаній, які включаються для консолідації.

Якщо частка меншості в збитках дочірньої компанії перевищує частку меншості в капіталі дочірньої компанії, то на суму такого перевищення і величину подальших збитків, яка належить до частки меншості, зменшується частка материнського банку у власному капіталі групи, за винятком тієї частки, щодо якої меншість має зобов'язання і здатна покрити збитки. Якщо згодом у фінансовій звітності дочірньої компанії відображено прибуток, то вся сума такого прибутку розподіляється на частку материнського банку

до покриття збитків меншості, сума яких відшкодована раніше за рахунок частки материнського банку.

Для подання в консолідованих звітах інформації про взаємовідносини групи з третіми особами потрібно виключити внутрішньогрупові залишки та операції. Внутрішньогрупові операції поділяються на такі, що:

- не впливають на чисті активи групи та чисті результати її діяльності (взаємні розрахунки);
- впливають на чисті активи та чисті результати діяльності групи, а саме: внутрішньогрупова торгівля основними засобами, дивіденди, нараховані та сплачені всередині групи, внутрішньогрупові резерви.

Операції з продажу основних засобів між учасниками групи або материнським банком виключаються з консолідованої фінансової звітності. При реалізації основних засобів усередині групи прибуток або збиток від продажу має бути виключений з консолідованого балансу та консолідованого звіту про фінансові результати, а вартість основних засобів приведена до вартості, що відображена в звіті учасника групи – продавця (первісна балансова вартість з вирахуванням амортизаційних відрахувань).

Після придбання основних засобів учасник групи амортизує придбані основні засоби, виходячи з вартості придбання, що відображена в його звітності. До консолідованої фінансової звітності вносяться регулюючі записи після перерахунку амортизації основних засобів за їх первісною вартістю.

Якщо основні засоби, що були реалізовані одним учасником групи іншому учаснику, продаються третім особам, то всі регулюючі записи, які належать до основних засобів, мають бути анульовані та віднесені на доходи або витрати групи як реалізація основних засобів третім особам.

Значений порядок та регулюючі записи застосовуються до основних засобів, які відображені в звітності учасників-покупців з метою приведення їх до первісної вартості.

Дивіденди, що отримані від компанії групи протягом звітного періоду, виключаються з доходів.

Дивіденди, що підлягають сплаті материнському банку чи іншим дочірнім компаніям, мають бути виключені в процесі консолідації. Дивіденди, що сплачені протягом звітного періоду, аналізують та виключають з нерозподіленого прибутку в разі сплати дивідендів іншим учасникам

групи або зменшують частку меншості, якщо вони були сплачені термім особам. Частка меншості акціонерів у дивідендах відображається в консолідованому балансі окремо від зобов'язань та власного капіталу.

У процесі складання консолідованого балансу важливо обчислити нерозподілений прибуток групи. Величина нерозподіленого прибутку групи відображається в консолідованому балансі після здійснення всіх регулюючих записів, потрібних при консолідації. У консолідованому звіті про фінансові результати складаються в одне ціле фінансові результати материнського банку та дочірніх компаній за рік, для розкриття об'єднаної позиції. При цьому:

- складаються подібні дохідні статті;
- складаються подібні статті витрат;
- розраховуються показники консолідованого чистого процентного доходу, чисті гонорари та комісійний дохід, операційний дохід, прибуток від операцій, прибуток до оподаткування та чистий прибуток за період;
- виключаються внутрішньогрупові доходи та витрати, нереалізовані прибутки та збитки для представлення фінансових результатів від зовнішньоторгової діяльності;
- виключаються суми дивідендів, виплачених усередині групи.

Для визначення внутрішньогрупових статей доходів та витрат застосовуються картки, які є складовою пакета консолідації.

Відстрочені податкові активи та зобов'язання відображаються в консолідованій фінансовій звітності згідно з П(с)БО 17 «Податок на прибуток».

За умови, коли частка вкладень в об'єкт інвестування складає менше 50%, і група здійснює ефективний контроль тільки над певними аспектами діяльності дочірнього підприємства, то для складання консолідованої звітності застосовують метод участі в капіталі.

Відповідно до Інструкції про консолідацію фінансової звітності банків України від 5 жовтня 2001 р. № 422 з наступними змінами, процедура складання консолідованої звітності за методом участі в капіталі полягає в заміні вартості акцій (часток) консолідованого учасника, відображеній у балансі материнського банку та/або інших учасників, на вартісну оцінку частки участі групи в чистих активах консолідованого учасника. За методом участі в капіталі інвестиції в асоційовану компанію спочатку відображаються за собівартістю, а потім у консолідованих звітах балансова вартість інвестицій збільшується або зменшується для відображення частки групи в при-

бутках або збитках чи будь-яких інших змін у капіталі асоційованої компанії, що відбулися після дати придбання.

Потрібно здійснити регулюючі записи з метою відображення змін у вартості інвестицій в асоційовані компанії, якщо збільшується величина власного капіталу асоційованої компанії за рахунок додаткових випусків акцій чи переоцінки цінних паперів, будівель та обладнання.

Якщо материнський банк та/або інший учасник групи обліковують інвестиції в асоційовані компанії, виходячи з методу участі в капіталі, та дані асоційованих компаній попередньо були включені до річних фінансових звітів учасників у порядку, що повністю збігається з порядком, визначеним Інструкцією для методу участі в капіталі, то будь-які регулюючі записи при складанні консолідованої фінансової звітності щодо асоційованих компаній не потрібні.

Розрахунок та відображення гудвілу за методом участі в капіталі здійснюється так само, як і за методом повної консолідації.

Частка групи в прибутках або збитках асоційованих компаній має бути скоригована на суму амортизації гудвілу.

Частка меншості за методом участі в капіталі не розраховується.

Нереалізовані прибутки та збитки від внутрішньогрупових операцій між материнським банком та асоційованими компаніями (прямими чи опосередкованими) мають виключатися в межах частки участі групи в статутному капіталі асоційованої компанії з відповідним коригуванням суми нерозподіленого прибутку групи. Нереалізовані збитки не можуть бути виключені, якщо витрати не можуть бути відшкодовані.

У разі продажу дочірньої компанії консолідована фінансова звітність має містити:

- накопичені результати дочірньої компанії банку на дату продажу;
- прибуток чи збиток від продажу дочірньої компанії банку, що становить різницю між отриманою ціною та сумою частки материнського банку в чистих активах дочірньої компанії, включаючи величину гудвілу або негативного гудвілу на день придбання дочірньої компанії материнського банку.

На наш погляд, щодо складання консолідованої фінансової звітності групи з диверсифікованими видами діяльності дочірніх підприємств, можливі такі підходи:

- 1) складання комплекту консолідованих фінансових звітів, показники яких включають усі види діяльності учасників групи.

- 2) переведення статей фінансових звітів дочірнього підприємства, діяльність якого відмінна від діяльності інших учасників групи, у статті фінансових звітів материнського підприємства та наступна консолідація узгоджених фінансових звітів учасників групи.

Зупинимося на розгляді кожного із запропонованих підходів.

Складання єдиного комплекту консолідованих фінансових звітів групи, до складу якої входять дочірні підприємства з різними видами діяльності, передбачає, насамперед, поєднання статей форми фінансової звітності суб'єктів господарювання та банків. Такий підхід не суперечить вимогам Міжнародних стандартів фінансової звітності, оскільки МСБО 1 «Подання фінансових звітів» застосовується при поданні фінансових звітів загального призначення підприємств всіх типів, у т.ч. банків, інших фінансових установ, та поширюються на фінансові звіти окремого підприємства і консолідовані фінансові звіти. При застосуванні цього підходу подання статей у консолідованих фінансових звітах можна здійснювати так:

- а) розгорнуто, шляхом включення додаткових суттєвих статей;
- б) згорнуто, з детальним розкриттям статей у примітках до консолідованих фінансових звітів.

Консолідований баланс групи, до складу якої входять суб'єкти підприємницької діяльності та банки, в складі активів буде містити такі додаткові статті: Кошти та залишки в НБУ; Казначейські та інші цінні папери, що рефінансуються НБУ, та цінні папери, емітовані НБУ; Кошти в інших банках; Цінні папери на продаж; Кредити та заборгованість клієнтів; Інвестиційні цінні папери.

До складу зобов'язань консолідованого балансу будуть включені такі статті: Кошти банків; Кошти клієнтів; Інші депозити.

При згорнутому поданні в консолідованому балансі будуть подані підсумкові суми зазначених статей, а в примітках – їх розгорнуте подання.

Переваги застосування такого підходу полягають у такому: повне розкриття інформації у консолідованій фінансовій звітності про фінансовий стан, результати діяльності групи, до складу якої входять дочірні підприємства з диверсифікованими видами діяльності у відповідних формах консолідованих фінансових звітів.

До обмежень можна віднести те, що такий підхід можна використувати при застосуванні МСФЗ, оскільки національні П(с)БО передбачають подання визначених форм консолідованих фінансових звітів.

При застосуванні підходу, відповідно до якого статті фінансових звітів дочірнього банку переводяться в статті фінансових звітів суб'єктів підприємницької діяльності, для переведення статей фінансових звітів можна використати типові перехідні таблиці, передбачені Інструкцією про консолідацію фінансової звітності банків України, зокрема:

- статті балансу переводити відповідно до Типової перехідної таблиці № 1 за статтями балансу підприємства до консолідованого балансу (табл. 3.22);
- статті звіту про фінансові результати відповідно до Типової перехідної таблиці № 2 за статтями звіту про фінансові результати підприємства до консолідованого звіту про фінансові результати (табл. 3.23);
- позабалансові рахунки відповідно до Типової перехідної таблиці № 3 позабалансових рахунків Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій до позабалансових груп рахунків Плану рахунків бухгалтерського обліку комерційних банків України (табл. 3.24).

Переваги застосування такого підходу:

- використання загальноприйнятих форматів форм консолідованої фінансової звітності відповідно до П(с)БО;
- дотримання вимог щодо подання інформації у консолідованій фінансовій звітності, окреслених національними П(с)БО.

Недоліки:

- у випадку невідповідності національних П(с)БО положенням МСФЗ необхідні додаткові витрати на підготовку консолідованої фінансової звітності згідно МСФЗ;
- трудомісткість процесу переведення статей фінансових звітів.

При підготовці консолідованої фінансової звітності групи, до складу якої входять дочірні підприємства з диверсифікованими видами діяльності, відповідно до вимог національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку, необхідно внести зміни до Інструкції про консолідацію фінансової звітності банків України від 5 жовтня 2001 р. № 422, а саме:

1. При застосуванні методу участі в капіталі гудвіл включається до балансової вартості інвестиції, а не виділяється окремим рядком подібно методу повної консолідації.

2. Передбачити оцінку інвестицій у дочірні компанії, показники фінансових звітів яких не включаються до консолідованої фінансової звітності.
3. Переглянути послідовність процесу повної консолідації в частині :
 - усунення «Поеднання (упорядкованого додавання) статей фінансових звітів» після «Стандартизації форматів звітів», оскільки проміжні підсумки не надають достовірної інформації через включення результатів внутрішньогрупових операцій та відсутності необхідності їх розрахунку. На наш погляд, цей етап слід здійснювати після етапу «Проведення коригування інвестицій відповідно до методу участі в капіталі»;
 - етап «Виключення з усіх показників розрахункових операцій материнського та дочірніх компаній суми внутрішньогрупових операцій та внутрішньогрупового сальдо» та етап «Виключення суми нереалізованих прибутків та збитків від внутрішньогрупових операцій (крім збитків, які не можуть бути відшкодовані)» слід здійснювати до етапу «Виключення з активів материнського банку балансової вартості фінансових інвестицій банку в кожную дочірню компанію, а з пасиву кожно́ї дочірньої компанії – відповідну частину капіталу материнського банку». Підставою для такої пропозиції є те, що відповідно до П(с)БО інвестиції у дочірні компанії оцінюються за методом участі в капіталі. У свою чергу, внутрішньогрупові операції впливають на визначення прибутку від інвестицій за цим методом;
 - етап «Визначення гудвілу при консолідації та частки меншості» здійснюється при виключенні з активів материнського банку балансової вартості фінансових інвестицій банку в кожную дочірню компанію (в процесі перекласифікації вартісної різниці). Таким чином, етап «Визначення гудвілу при консолідації та частки меншості» слід здійснювати після етапу «Виключення з активів материнського банку балансової вартості фінансових інвестицій банку в кожную дочірню компанію, а з пасиву кожно́ї дочірньої компанії – відповідну частину капіталу материнського банку».
4. Передбачити підготовку консолідованої фінансової звітності на дату отримання контролю з метою розрахунку гудвілу, частки меншості.

Розділ 4

ОЦІНЮВАННЯ ВАРТОСТІ ТА АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ МАТЕРИНСЬКОГО ТА ЙОГО ДОЧІРНИХ ПІДПРИЄМСТВ НА ОСНОВІ КОНСОЛІДОВАНОЇ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ

4.1. Методи фінансового аналізу консолідованої фінансової звітності

Прибуткова діяльність материнського підприємства та його дочірніх підприємств як єдиної економічної одиниці залежить від оцінки реальності досягнень поставлених цілей шляхом періодичного огляду її господарських операцій. Розуміння минулої діяльності групи є якісною основою для складання та оцінювання прогнозів на майбутнє.

Основним джерелом надання інформації для аналізу є консолідована фінансова звітність групи. Консолідована фінансова звітність надає для аналізу більше інформації, ніж окрема фінансова звітність материнського та дочірніх підприємств.

Аналіз консолідованої фінансової звітності – це виявлення взаємозв'язку та взаємозалежності різноманітних показників діяльності групи, включених у консолідовану фінансову звітність. Основою методу такого аналізу є отримання невеликої кількості ключових параметрів, які дають об'єктивну і точну картину фінансового стану, фінансових результатів і грошових потоків материнського підприємства та його дочірніх підприємств як єдиної групи.

Питанням аналізу фінансової звітності присвячені дослідження багатьох зарубіжних та вітчизняних вчених. Серед зарубіжних економістів слід відмітити Д. Фостера (*G. Foster*), Д. Холмса (*G. Holmes*) та А. Сьюгдена (*A. Sugden*), Б. Ріса (*B. Rees*), Д. Самюельса

(*D. Samuels*), Д. Александера (*D. Alexander*), Л. А. Бернштейна, Е. Холферта, С. І. Пучкову, Г. В. Савицьку, С. І. Баканова, О. Д. Шеремета, Т. В. Крилову, Д. О. Панкова, Л. І. Кравченко, В. В. Ковальова та ін.

Багато видань та публікацій присвячено економічному аналізу українськими дослідниками та вченими. Серед них д.е.н. М. Г. Чумаченко, Л. О. Примостка, к.е.н. І. М. Паросій-Вергуненко, В. І. Іващенко, В. М. Івахненко, д.е.н. Ф. Ф. Бутинець.

Проте об'єктом розгляду є, як правило, суб'єкт господарської діяльності – підприємство. Питання фінансового аналізу діяльності об'єднання підприємств, до складу якого входять материнське та дочірні підприємства, залишаються поза увагою вчених.

Кількість публікацій, присвячених безпосередньо консолідованим фінансовим звітом, обмежена. Серед авторів, які досліджують проблеми фінансового аналізу об'єднань, можна виділити Г. Уманців [170]. Нею розглянуті окремі питання аналізу, а саме – досліджується аналіз інвестиційної привабливості потенційних дочірніх підприємств та ефективності здійснення їх придбання, аналіз ефективності діяльності дочірніх підприємств та загального фінансового стану холдингу шляхом застосування коефіцієнтів. Окремі статті присвячені методам статистичного аналізу консолідованої фінансової звітності. Зокрема, І. В. Головка провів дослідження щодо узагальнення, систематизації та адаптації до П(с)БО наявного теоретичного та практичного матеріалу з метою створення методологічного апарату, який би слугував для подальшого аналізу конкретних розрахунків. Так, він зазначає, що на сьогодні не існує єдиної методології та універсального інструментарію аналізу показників консолідованої фінансової звітності [40, с. 55]. Об'єктом дослідження І. В. Головка була обрана методика на основі коефіцієнтів оборотності й рентабельності активів по кожному підприємству й у цілому за сукупністю підприємств.

Питання щодо застосування інших напрямів та моделей фінансового аналізу, на жаль, не розглядаються.

Аналіз публікацій зарубіжних вчених та аналіз оприлюднених консолідованих фінансових звітів свідчить, що, подібно до окремого підприємства, найпоширенішими напрямками аналізу консолідованої фінансової звітності є:

- горизонтальний аналіз;
- вертикальний (структурний) аналіз;
- аналіз трендів;
- аналіз коефіцієнтів.

Горизонтальний аналіз передбачає зіставлення показників консолідованої звітності за кілька років та виявлення абсолютних або відносних відхилень (від базового періоду або від запланованих значень). Різновидом горизонтального аналізу є аналіз трендів.

Аналіз трендів – це порівняння кожної позиції консолідованої звітності з попередніми періодами і визначення тренду, тобто основної тенденції динаміки показника, очищеної від випадкових впливів та індивідуальних особливостей окремих періодів.

Вертикальний (структурний) аналіз здійснюють, щоб виявити окремі статті консолідованої звітності в загальному підсумковому показнику (його приймають за 100%) та зіставити їх за ряд років.

Аналіз фінансових коефіцієнтів передбачає розрахунок співвідношень між різними статтями різних форм консолідованої звітності, щоб визначити взаємозв'язки відповідних показників.

Сутність основних видів аналізу консолідованої фінансової звітності показано на рис. 4.1.

Вибір методів аналізу консолідованої фінансової звітності, зокрема відповідних коефіцієнтів, залежить від суб'єкта аналізу та його мети. Суб'єктами аналізу є користувачі консолідованої фінансової звітності, які мають прямий або непрямий інтерес до діяльності материнського підприємства та його дочірніх підприємств як єдиної економічної одиниці (табл. 4.1).

Серед наведених суб'єктів аналізу найбільше впливові:

- керівники (менеджмент);
- власники материнського підприємства;
- кредитори.

Інтерес керівництва материнського підприємства до фінансового стану об'єднання підприємств, його рентабельності та перспектив стосується всіх сфер діяльності. На відміну від інших зацікавлених груп, менеджмент має необмежений доступ до даних фінансового й управлінського обліку, що дозволяє здійснювати оперативний аналіз тенденцій та показників діяльності. Такий перманентний оперативний аналіз ґрунтується на систематичному спостереженні за істотними взаємозв'язками і своєчасним виявленням проблемних ділянок, що з'являються в результаті змін. Постійне спостереження за розміром і амплітудою змін у цих взаємозв'язках дає ключ до розуміння важливих змін у фінансових та інших умовах функціонування групи. Виявлення змін і своєчасна реакція на несприятливі тенденції є сутністю контролю.

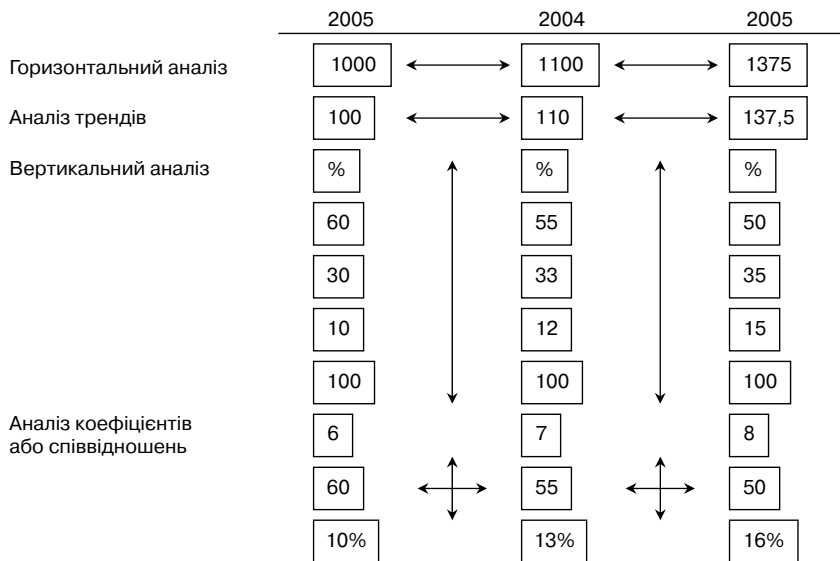

Рис. 4.1. Ілюстрація основних видів аналізу консолідованої фінансової звітності [38]

Таблиця 4.1. Користувачі консолідованої фінансової звітності [38]

Користувачі інформації	Внесок користувачів	Вимоги компенсації	Мета фінансового аналізу
Власники	Власний капітал	Зростання вартості бізнесу	Оцінювання впливу динаміки фінансового стану на вартість бізнесу
Кредитори	Позиковий капітал	Проценти	Ліквідність (платоспроможність)
Керівники (менеджери)	Знання справи та вміння керувати	Оплата праці та частка прибутку	Усі сторони діяльності групи
Робітники	Знання, праця, досвід роботи	Заробітна плата та премії, соціальні умови	Фінансові результати
Постачальники	Постачання продукції	Договірна ціна	Фінансовий стан
Покупці (клієнти)	Збут продукції	Договірна ціна	Фінансовий стан
Податкові органи	Послуги суспільства: житлові масиви, парки та інше	Сплата податків повною мірою та у визначений термін	Фінансові результати підприємств групи

Першорядне завдання менеджменту материнського підприємства полягає в здійсненні контролю над тим, як виглядає материнське та його дочірні підприємства з погляду найбільш важливих кредиторів та інвесторів.

Власників бізнесу більше турбує віддача на вкладений ними капітал як у довгостроковій перспективі, так і на поточний момент. Головним завданням для них є збільшення вартості бізнесу, величина прибутку та його розподіл, а також зміна вартості акцій, що складається на ринку цінних паперів. Тому інвестори, які є учасниками власного капіталу підприємств групи, мають найбільш гостру потребу в інформації серед усіх зацікавлених груп.

Кредиторів більше цікавить ліквідність підприємства групи і характер руху його коштів, що впливає на здатність підприємств групи сплачувати відсотки за кредитами і своєчасно повертати основну суму боргу. Також їх можуть цікавити такі показники, як фінансовий важіль, чисті активи і можливість їх продажу для погашення боргу у випадку фінансових проблем.

Основною рисою усіх видів надання кредиту є фіксована винагорода, одержувана кредитором. Якщо підприємство несе збитки або потрапляє в несприятливі обставини, може виникнути ризик неповернення боргу. Ця нестабільна природа співвідношення ризику і винагороди для кредитора впливає на спосіб, за допомогою якого він аналізує можливості надання кредиту. Тому кредитори більш консервативні у своїх поглядах та підходах і покладаються на аналіз фінансової звітності навіть більше, ніж інвестори, оскільки постійний аналіз дає можливість позичальникові контролювати потоки коштів.

Методика аналізу консолідованої звітності, використовувана кредиторами, а також критерії оцінки варіюють залежно від терміну, забезпечення і цілей, на які спрямовується позика.

У випадку надання короткострокової позики кредитора цікавить переважно поточне фінансове становище, ліквідність поточних активів і рівень їх оборотності.

Оцінювання довгострокових позик, що включає оцінювання облігацій, потребує набагато більше детальних показників і аналізу, зокрема прогноз грошових потоків, оцінювання довгострокової прибутковості групи як важливе джерело гарантій, здатності покривати постійні витрати, пов'язані із заборгованістю.

Основні показники фінансового стану материнського та його дочірніх підприємств з урахуванням інтересів розглянутих груп користувачів узагальнено в табл. 4.2.

Таблиця 4.2. Основні показники фінансового стану материнського підприємства та його дочірніх підприємств, як єдиної економічної одиниці

Менеджмент	Власники бізнесу	Кредитори
<p><i>Аналіз операційної діяльності</i></p> <p>Валовий прибуток Прибуток до сплати процентів і податку на прибуток Чистий операційний прибуток Собівартість продукції Аналіз маржинального доходу від видів діяльності Величина операційного важеля Порівняння з конкурентами</p>	<p><i>Показники прибутковості інвестицій</i></p> <p>Прибутковість перманентного капіталу Прибутковість власного капіталу Прибуток на акцію Грошовий потік на акцію Приріст ринкової вартості акцій</p>	<p><i>Коефіцієнти ліквідності</i></p> <p>Коефіцієнт загальної ліквідності Коефіцієнт швидкої ліквідності Величина запасів та інших ліквідних активів</p>
<p><i>Управління ресурсами</i></p> <p>Оборотність активів Управління оборотним капіталом</p> <ul style="list-style-type: none"> ▫ оборотність запасів ▫ структура короткострокової дебіторської заборгованості ▫ структура короткострокової кредиторської заборгованості <p><i>Прибутковість бізнесу</i></p> <p>Прибутковість активів Економічна додана вартість Прибутковість інвестицій на основі грошового потоку Вільний грошовий потік</p>	<p><i>Розподіл прибутку</i></p> <p>Дивідендна прибутковість акцій Частка прибутку, що спрямовується на виплату дивідендів і на реінвестування Покриття дивідендів Відношення дивідендів до величини активів</p> <p><i>Показники групи з погляду фондового ринку</i></p> <p>Співвідношення ціна/прибутковість акцій Співвідношення ринкової і балансової вартості компанії Ринкова вартість групи</p>	<p><i>Показники фінансового важеля</i></p> <p>Відношення суми позикових коштів до активів Відношення суми позикових коштів до величини капіталізації Відношення суми позикових коштів до власного капіталу</p> <p><i>Обслуговування боргу</i></p> <p>Коефіцієнт кратності покриття процентів Покриття основної суми боргу Покриття загальної величини боргового тягара</p>

З таблиці видно, що для оцінювання бізнесу найважливім є аналіз фінансових коефіцієнтів.

Як зазначають К. Ферріс та Б. Пешеро Петі, «Аналитики могут использовать коэффициенты для трендового анализа (*trend analysis*), т.е. исследования изменений финансового положения во времени или для перекрестного анализа (*cross-section analysis*), при котором сравниваются потенциальные объекты.

В дополнение к сравнению коэффициентов во времени для отдельно взятой компании или сравнению нескольких компаний зачастую рекомендуется сопоставить финансовые данные компании со значением отраслевых индексов, которые разрабатываются информационно-аналитическими рейтинговыми агентствами (наиболее известные из них «Standart & Poor's», «Moody's Investor Service», «Value Line», Dan & Bradstreet», «Financial Times»).

Эти информационные агентства предлагают отраслевую статистику, которая позволяет сделать сравнительный анализ финансовых данных отдельной компании со средними показателями отрасли в целом. Сравнительный анализ позволяет сопоставить деятельность приобретаемой компании с деятельностью определенной группы сравнимых компаний» [181, с. 27–28].

Отже, аналіз коефіцієнтів дозволяє легко порівнювати різні групи підприємств як, наприклад, ті, що працюють в одній галузі чи мають подібні розміри, а також стандартизує фінансові данні, що допомагає знизити вплив таких факторів, як абсолютний розмір.

При фінансовому аналізі з метою оцінювання та визначення ефективності роботи менеджменту найважливіші такі коефіцієнти:

- коефіцієнти прибутковості;
- коефіцієнти фінансової залежності (платоспроможності);
- коефіцієнти ліквідності;
- коефіцієнти ділової активності (ефективності використання активів).

Коефіцієнти прибутковості дозволяють групі вимірювати прибуток відносно обсягу продаж. Метою об'єднання є отримання прибутку. Материнське підприємство, націлене на заробляння прибутку, інвестує певний капітал, щоб отримати право на очікуваний майбутній потік прибутку. Коефіцієнти прибутковості дають змогу материнському підприємству оцінити прибутковість групи як єдиної економічної одиниці порівняно з прибутковістю конкурентів та інших підприємств.

До коефіцієнтів прибутковості відносять:

$$\text{Коефіцієнт валового прибутку} = \frac{(\text{Дохід від реалізації} - \text{Собівартість реалізації})}{\text{Дохід від реалізації}} \text{ або} \quad (4.1)$$

$$\text{Коефіцієнт валового прибутку} = \frac{\text{Валовий прибуток}}{\text{Дохід від реалізації}}$$

$$\text{Коефіцієнт операційного прибутку} = \frac{\text{Прибуток від операційної діяльності} \\ (\text{Earnings Before Interest and Taxes, EBIT})}{\text{Дохід від реалізації}} \quad (4.2)$$

$$\text{Доходність продаж (Прибутковість на основі чистого прибутку)} = \frac{\text{Прибуток після оподаткування}}{\text{Дохід від реалізації}} \quad (4.3)$$

$$\text{Коефіцієнт прибутку до сплати процентів, податків і амортизації, EBITDA} = \frac{\text{Прибуток до сплати процентів, податків і амортизації} \\ (\text{Earnings Before Interest, Tax, Amortization and Depreciation, EBITDA})}{\text{Дохід від реалізації}} \quad (4.4)$$

Коефіцієнт валового прибутку показує у відсотковому виразі, скільки доходу від реалізації залишається після обліку витрат, пов'язаних з виробництвом (реалізацією) продукції, товарів, надання послуг. Він відображає сутність ефективності з позиції цін та витрат.

Коефіцієнт операційного прибутку вимірює, скільки залишається в розпорядженні групи до обліку фінансових і податкових зобов'язань. Він показує здатність групи генерувати прибуток незалежно від певного джерела фінансування, з якого було отримано капітал, або змін у податковому законодавстві.

Коефіцієнт доходності продаж показує прибутковість групи після оподаткування. Цей коефіцієнт вказує на здатність менеджерів успішно управляти підприємством, відшкодовуючи витрати на собівартість продукції (товарів, послуг), адміністративні витрати та витрати на збут, амортизацію, фінансові витрати. Він також

вказує на те, чи вдалося менеджерам залишити для власників прибуток, який компенсував би ризик інвестування їх капіталу.

Коефіцієнт *EBITDA* показує прибутковість групи до сплати процентів, податків і амортизації.

Слід окремо зазначити, що не існує якогось стандартного значення чистої прибутковості. В різних галузях показники дуже відрізняються, при цьому чиста прибутковість вважається показником прибутковості групи. Чиста прибутковість у розмірі 1% може вважатися прийнятною для підприємств з великим оборотом, наприклад, роздрібні продовольчі магазини, в той час, як для ювелірного магазину чиста прибутковість у розмірі 1% може бути низькою.

Під час аналізу коефіцієнтів прибутковості слід розглядати історичні тенденції зміни цих коефіцієнтів. Тенденція до зростання вважається ознакою фінансової сили, а тенденція до зниження, як правило, означає слабкість.

Окремо слід зупинитися на коефіцієнтах прибутковості інвестованого капіталу (*Return On Invested Capital, ROIC*) та прибутковості власного капіталу (*Return On Equity, ROE*).

$$\begin{array}{l} \text{Прибутковість} \\ \text{інвестованого} \\ \text{капіталу} \end{array} = \frac{\text{Прибуток після оподаткування}}{\text{Середня вартість активів}} \quad (4.5)$$

Коефіцієнт прибутковості інвестованого капіталу інколи називають коефіцієнтом прибутковості сукупних активів. Цей коефіцієнт вимірює, наскільки ефективно менеджмент може генерувати чистий прибуток, використовуючи активи, які є в розпорядженні групи.

Цей коефіцієнт має ряд недоліків. Перш за все, він розраховується на підставі балансової вартості. Якщо активи відображають у Балансі не за реальною вартістю, то цей коефіцієнт може мати невисоку аналітичну цінність. Отже, коефіцієнт прибутковості інвестованого капіталу може слугувати приблизним орієнтиром прибутковості, яку приносять активи. Якщо ринкова вартість активів перевищує балансову вартість, прибутковість інвестованого капіталу може завищувати ефективність роботи менеджерів.

Прибутковість власного капіталу показує, який прибуток заробляють власники.

$$\text{Коефіцієнт прибутковості власного капіталу} = \frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Власний капітал або середнє значення власного капіталу}} \quad (4.6)$$

Часто при розрахунку цього коефіцієнта в знаменнику розраховують середнє значення власного капіталу, припускаючи, що прибуток від звичайної діяльності постійно поповнює власний капітал впродовж звітного періоду. Оскільки власний капітал, як і сукупні активи, є балансовим показником, він не може точно відображати вартість власного капіталу впродовж звітного періоду. Компенсувати цей недолік може середнє значення на основі щоквартальних даних. Слід зазначити, що великий прибуток на власний капітал не означає, що власники отримують великий прибуток на свої інвестиції. Ця проблема посилюється при значних розбіжностях між ринковою вартістю власного капіталу і його балансовою вартістю. Вирішити цю проблему можна шляхом реконструкції коефіцієнта прибутковості власного капіталу шляхом внесення ринкової вартості власного капіталу у знаменник формули.

Коефіцієнти фінансової залежності, або боргу, зазначають розмір фінансового важеля, який використовується групою. Фінансовий важіль (*financial leverage*) – це відношення залучених коштів, які використовуються підприємством, до його власного капіталу.

Успішне використання залучених коштів збільшує доходи власників материнського підприємства, оскільки прибуток, зароблений за допомогою цих коштів, у розмірі, що перевищує сплачені проценти, належить власникам і, отже, збільшує власний капітал.

З позиції позикодавця, навіть коли доходи підприємства менші за проценти по заборгованості, зазначені в договорі проценти і основна сума позики повинні бути повернені. Власники повинні задовольнити ці вимоги, що призведе до зменшення власного капіталу. Позитивні та негативні наслідки важеля збільшуються зі збільшенням частки боргу в структурі консолідованого Балансу.

До коефіцієнтів платоспроможності відносять:

$$\text{Коефіцієнт боргового навантаження (Debt ratio, Debt to assets)} = \frac{\text{Загальна сума боргових зобов'язань}}{\text{Загальна сума активів}} \quad (4.7)$$

$$\begin{array}{l} \text{Коефіцієнт} \\ \text{співвідношення} \\ \text{заборгованості та} \\ \text{власного капіталу} \\ \text{(Debt to Equity)} \end{array} = \frac{\text{Загальна сума заборгованості}}{\text{Власний капітал}} \quad (4.8)$$

Окремим різновидом цієї формули є:

$$\begin{array}{l} \text{Коефіцієнт співвід-} \\ \text{ношення залученого} \\ \text{та власного капіталу} \end{array} = \frac{\text{Довгострокові зобов'язання}}{\text{Власний капітал}} \quad (4.9)$$

$$\begin{array}{l} \text{Довгостроковий} \\ \text{фінансовий важіль} \end{array} = \frac{\text{Довгострокові зобов'язання}}{\text{Довгострокові зобов'язання + Власний капітал}} \quad (4.10)$$

Коефіцієнт боргового навантаження показує частку залучених коштів у загальній сумі вимог на активи групи зі сторони кредиторів і власників. Зовсім не обов'язково, що цей показник оцінює реальну здатність групи покривати свої борги, оскільки зазначена в Балансі вартість активів не відображає ні їхньої ринкової, ні ліквідаційної вартості. Наприклад, коефіцієнт боргового навантаження в розмірі 0,70 означає, що група профінансувала 70% своїх активів, використовуючи залучений капітал.

Коефіцієнт співвідношення заборгованості власного капіталу показує відносну частку вимог кредиторів до вимог власників. Так, відношення заборгованості до власного капіталу в розмірі 0,63 показує, що борг групи становить 63% від її власного капіталу.

При об'єднанні необхідно розраховувати коефіцієнти фінансової залежності на підставі сумарного боргу, який використовується для фінансування групи. Ці підсумкові рівні боргових зобов'язань порівнюються з галузевими нормами і стандартами з метою визначення, як співвідноситься об'єднана група підприємств з іншими підприємствами даної галузі.

Коли після об'єднання планується погасити пов'язані з об'єднанням боргові зобов'язання продажем активів, коефіцієнти фінансової залежності повинні прогнозуватися на кілька років уперед, щоб визначити вплив погашення боргу.

Довгостроковий фінансовий важіль характеризує залежність групи від довгострокових зобов'язань. Як правило, підприємства, з нижчим відношенням боргу до зобов'язань і капіталу розгля-

даються як ті, що мають кращий кредитний ризик, оскільки існує великий буфер із власного капіталу, який захищає кредиторів.

В доповнення до коефіцієнтів фінансового важеля часто використовується коефіцієнт покриття процентів та коефіцієнт покриття фіксованих платежів:

$$\text{Коефіцієнт покриття процентів} = \frac{\text{Операційний прибуток (ЕВІТ)}}{\text{Витрати на проценти}} \quad (4.11)$$

$$\text{Коефіцієнт покриття фіксованих платежів} = \frac{\text{Операційний прибуток (ЕВІТ)}}{\text{Витрати на проценти} + \text{Орендні платежі} + \text{Дивіденди за привілейованими акціями до оподаткування} + \text{Виплати у фонд погашення облігацій до оподаткування}} \quad (4.12)$$

Коефіцієнт покриття процентів показує, наскільки може зменшитись операційний прибуток, щоб група при цьому була в змозі виконувати свої боргові зобов'язання.

Цей коефіцієнт припускає, що доходи від основної діяльності можна вважати головним джерелом фінансування обслуговування боргових зобов'язань і що суттєва зміна цього відношення може свідчити про виникнення труднощів. Щоб визначити, чи вистачить прибутку для майбутніх боргових виплат, розраховують коефіцієнт покриття процентів до і після об'єднання. Коефіцієнт покриття фіксованих платежів показує ризик у випадку, коли група неспроможна виконувати фіксовані платежі, що може привести до процедури зовнішнього управління.

Коефіцієнти ліквідності вимірюють здатність групи погашати поточні зобов'язання в міру настання терміну їх виконання. Основними коефіцієнтами ліквідності є:

$$\text{Коефіцієнт загальної (поточної) ліквідності (Current Ratio)} = \frac{\text{Оборотні активи}}{\text{Поточні зобов'язання}} \quad (4.13)$$

$$\text{Коефіцієнт швидкої ліквідності (Quick Ratio Acid Test)} = \frac{\text{Оборотні активи} - \text{Запаси}}{\text{Поточні зобов'язання}} \quad (4.14)$$

$$\text{Коефіцієнт абсолютної ліквідності} = \frac{\text{Грошові кошти та їхні еквіваленти}}{\text{Поточні зобов'язання}} \quad (4.15)$$

Коефіцієнт загальної ліквідності показує ступінь захищеності кредиторів, які надають короткострокові позики групі для фінансування її поточних операцій. Цей коефіцієнт оцінює ліквідні активи групи, які можна швидко обернути в готівкові кошти, передбачаючи, що в такий спосіб кредитор може відшкодувати свої збитки при невиконанні угоди.

Коефіцієнт загальної ліквідності вимірює здатність групи виконувати свої поточні зобов'язання, використовуючи активи, які можна обернути в грошові кошти впродовж звітного періоду.

Предбачається, чим вищий коефіцієнт, тим надійніший стан кредитора. З іншого боку, занадто високий коефіцієнт може свідчити про «повільний» процес управління. Він може свідчити про великий залишок грошових коштів, рівень запасів, який став надлишковим порівняно з потребами групи, про неправильну кредитну політику, результатом якої стало непомірне зростання дебіторської заборгованості. В той же час, буває, група не повністю використовує свої можливості по отриманню позик.

Коефіцієнт швидкої ліквідності оцінює ймовірність погашення поточних зобов'язань, виходячи з припущення, що запаси не мають ніякої цінності, оскільки вони можуть виявитися не такими ліквідними, як деякі інші поточні активи.

Чим більш ліквідна група, тим вищий її коефіцієнт загальної і швидкої ліквідності. Чим вища ліквідність групи, тим нижча ймовірність її технічної неплатоспроможності, як свідчення того, що вона не зможе виконувати свої поточні зобов'язання в строк.

Недоліки коефіцієнтів ліквідності полягають у тому, що вони вимірюють по суті статичне положення і оцінюють групу так, ніби то вона припинить свою діяльність. Коефіцієнти не відображають стану групи в динаміці.

Коефіцієнти ділової активності відображають швидкість, з якою різні статті конвертуються в грошові кошти. Ці коефіцієнти є важливим доповненням коефіцієнтів ліквідності, оскільки останні не надають інформації про склад різних активів групи та не показують, який рівень капіталу необхідний для підтримання напрацьованого обсягу основної діяльності.

До коефіцієнтів ділової активності відносять:

$$\text{Середній період погашення дебіторської заборгованості} = \frac{\text{Середня дебіторська заборгованість}}{\text{Чистий дохід від реалізації продукції} / 365} \quad (4.16)$$

$$\text{Середній період погашення кредиторської заборгованості} = \frac{\text{Середня заборгованість постачальників}}{\text{Собівартість реалізованої продукції} / 365} \quad (4.17)$$

$$\text{Середня тривалість одного обороту запасів} = \frac{\text{Середня вартість запасів}}{\text{Собівартість реалізованої продукції} / 365} \quad (4.18)$$

Середній період погашення дебіторської заборгованості показує кількість днів, упродовж яких рахунок залишається несплаченим. Наприклад, якщо середній період погашення становить 45 днів, то групі необхідно в середньому 45 днів, щоб утримати дебіторську заборгованість.

Як і всі фінансові коефіцієнти, коефіцієнти ділової активності мають значення тільки у співвідношенні з політикою групи по утриманню дебіторської заборгованості. Якщо, відповідно до облікової політики, дебітори повинні розраховуватись упродовж 30 днів, а середній період погашення дебіторської заборгованості становить 45 днів, то цей коефіцієнт є негативним показником.

Варто провести більш поглиблений аналіз, щоб визначити, чи не була дострокова оплата результатом знижок у відношенні дострокового платежу, що означає зменшення прибутковості групи.

Середній період погашення кредиторської заборгованості показує кількість днів, упродовж яких не сплачується рахунок постачальників. Оптимальне управління кредиторською заборгованістю означає, що всі платежі кредиторам здійснюються у визначений термін.

Коефіцієнт середньої тривалості одного обороту запасів показує, як швидко група продає свою продукцію (товари) та яка середня тривалість одного обороту запасів упродовж року.

Коефіцієнт оборотності запасів показує, скільки разів обертаються запаси впродовж року та як швидко вони перетворюються на грошові кошти, що впливає на платоспроможність групи.

Адекватність цього коефіцієнту сильно залежить від галузевих норм. Так, для групи, до складу якої входять роздрібні торговельні підприємства, нормальним може бути коефіцієнт 30, а для авіабудівельного об'єднання підприємств достатнім буде значення 1. Звичайно мова йде про об'єднання підприємств без диверсифікації діяльності. Велика оборотність запасів, як правило, є хорошою ознакою, проте так буває не завжди. Наприклад, велика швидкість обороту запасів може бути результатом дефіциту або пов'язана з кредитною політикою групи, за якою підприємство понижує норму прибутку. Фактично «роздає товари задарма», щоб прискорить оборотність запасів.

$$\begin{array}{l} \text{Коефіцієнт} \\ \text{оборотності} \\ \text{запасів (Inventory} \\ \text{Turnover Ratio)} \end{array} = \frac{\text{Собівартість реалізованої продукції}}{\text{Середня вартість запасів}} \quad (4.19)$$

$$\begin{array}{l} \text{Коефіцієнт обо-} \\ \text{ротності основних} \\ \text{засобів (фондовід-} \\ \text{дача) (Fixed Asset} \\ \text{Turnover)} \end{array} = \frac{\text{Чистий дохід від реалізації продукції}}{\text{Середня балансова вартість основних засобів}} \quad (4.20)$$

$$\begin{array}{l} \text{Коефіцієнт оборот-} \\ \text{ності активів (Assets} \\ \text{Turnover)} \end{array} = \frac{\text{Чистий дохід від реалізації продукції}}{\text{Загальна сума активів}} \quad (4.21)$$

Коефіцієнт оборотності основних засобів (фондовіддача) є показником ефективності їх використання. Цей коефіцієнт відображає ступінь, у якому група використовує свої основні засоби для реалізації продукції. Іншими словами, показник фондовіддачі дає відповідь на запитання, скільки доходу приносить групі кожна гривня, інвестована в основні засоби.

На коефіцієнт фондовіддачі основних засобів чинять вплив ряд факторів. По-перше, цей коефіцієнт ґрунтується на історичній вартості активів. Підприємства, які придбали свої активи нещодавно, можуть мати нижчу оборотність основних засобів, оскільки грошова вартість їх основних засобів вища. Чим вищі темпи інфляції після придбання основних засобів, тим більш недостовірним буде цей коефіцієнт.

Іншими факторами, які впливають на оборотність основних засобів, є амортизаційна політика групи і використання орендованих активів.

Коефіцієнт оборотності активів показує, наскільки ефективно група використовує свої активи. Наприклад, коефіцієнт оборотності активів у розмірі 1,50 означає, що група обертає свої активи 1,5 разу на рік.

Продовжений час здійснюються дослідження в пошуках всеохоплюючої моделі для проведення фінансового аналізу. Однією з найбільш вдалих методик, яка зараз застосовується, на наш погляд, є модель Дюпона (*DuPont Model*). Вона отримала свою назву від імені компанії, де була розроблена. В цій моделі поєднуються два основних аспекти фінансового аналізу – прибутковості та ефективності ділової активності.

В основу моделі Дюпона покладено метод Дюпона, який дозволяє розкласти прибутковість власного капіталу на складові:

$$\text{Прибутковість власного капіталу} = \frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Продаж}} \times \frac{\text{Продаж}}{\text{Активи}} \times \frac{\text{Активи}}{\text{Власний капітал}} \quad (4.22)$$

або

$$\text{Прибутковість власного капіталу} = \text{Прибутковість продажу} \times \text{Оборотність активів} \times \text{Фінансовий важіль} \quad (4.23)$$

Відповідно до пропозицій, які лежать в основі цієї моделі, коефіцієнт прибутковості активів є основним показником при вимірюванні ефективності роботи менеджменту групи. Важливою перевагою моделі Дюпона є те, що вона враховує важливий взаємозв'язок між прибутковістю та ефективністю управління активами та оцінює прибутковість інвестицій, здійснених в активи групи.

Коефіцієнт прибутковості активів (ROA) має позитивну залежність від таких умов:

- збільшення прибутковості від кожного конкретного продажу;
- збільшення обсягу продаж групи;
- певного співвідношення прибутковості і збільшення обороту.

Проте ця модель не враховує, яким чином фінансуються інвестиції в активи за рахунок залученого та власного капіталу. Взаємозв'язок між коефіцієнтами прибутковості та ділової активності за адаптованою моделлю Дюпона подано на рис. 4.2.

Щоб усунути обмеження, модель Дюпона була модифікована до розширеної версії, відомої як модель ROE, або модель прибутковості власного капіталу (рис. 4.3).

Перевага цієї моделі полягає в інтегруванні п'яти елементів аналізу (прибутковості, ефективності використання активів, ліквідності, платоспроможності й прибутковості власного капіталу) та побудові на основі концепції, відповідно до якої головна роль менеджменту полягає в збільшенні достатку власників материнського підприємства.

Модель ROE враховує ефективність операційних, інвестиційних та фінансових рішень та є прикладом декомпозиційного аналізу (*decomposition analysis*), процесу розкладання ROE на додаткові складові, який дає можливість визначити фактори, що впливають на ROE більш детально.

Модель ROE виділяє три основні фактори, які впливають на прибутковість власного капіталу, а саме: відносну прибутковість кожного продажу; кількість продаж при даному рівні інвестицій в операційні активи; ступінь використання фінансового важеля. Кожний з цих компонентів може бути розкладений на складові з метою аналізу.

Наведені та охарактеризовані прийоми фінансового аналізу консолідованих фінансових звітів розглянемо на прикладі групи.

Для проведення аналізу було обрано консолідовані фінансові звіти українського виробника кондитерської продукції – групу «ЗХ».

Консолідований Баланс та консолідований Звіт про фінансові результати групи «ЗХ» за період 2000–2004 роки подано в табл. 4.3 та 4.4. Результати аналізу прибутковості, платоспроможності, ліквідності та використання активів групи «ЗХ» узагальнено в табл. 4.5–4.8.

Таблиця 4.3. Консолідований Баланс групи «ЗХ», тис. грн

Стаття	2000 р.	2001 р.	2002 р.	2003 р.	2004 р.
АКТИВИ					
Необоротні активи	86711	117548	130612	194147	246554
Основні засоби					
(балансова вартість)	83 249	113887	127135	169462	229904
Гудвіл	(1351)	(758)	(1562)	1468	821
Інвестиції	150	150	217	217	246

Закінчення табл. 4.3

Стаття	2000 р.	2001 р.	2002 р.	2003 р.	2004 р.
Довгострокові позики та інші необоротні активи	4663	4269	4822	15 504	13 009
Відстрочені податкові активи				7 496	2 574
Оборотні активи	83 727	104650	121952	201722	221087
Запаси	37 464	49 101	53 304	83 136	93 680
Дебіторська заборгованість	34 038	41 310	49 734	93 334	102141
Дебіторська заборгованість податкових органів	11 300	11 695	14 609	18 661	17 135
Грошові кошти та їх еквіваленти	925	2544	4305	6591	8131
Всього активів	170438	222198	252564	395869	467641
КАПІТАЛ І ЗОБОВ'ЯЗАННЯ					
Капітал	106364	130470	157457	188738	240381
Статутний капітал	37 811	37 811	37 811	37 811	37 811
Додатковий капітал	53 495	53 495	54 208	60 318	77 461
Нерозподілений прибуток	15 058	39 164	65 438	90 609	125109
Частка меншості	10 827	11 124	8 756	23 135	25 771
Довгострокові зобов'язання	11 021	13 653	13 418	4 228	58 400
Процентні кредити та запозичення	11 021	13 653	13 418	4 228	58 400
Поточні зобов'язання	42 226	66 951	72 933	179768	143089
Процентні кредити та запозичення	10 870	26 749	30 721	68 113	52 371
Кредиторська заборгованість	28 394	36 680	38 042	95 429	86 343
Заборгованість за дивідендами				10 665	
Податки до сплати	2962	3522	2986	4947	2594
Поточна заборгованість перед бюджетом			1184	614	1781
Усього капітал і зобов'язання	170438	222198	252564	395869	467641

Придбання кондитерської фабрики збіглося із суттєвою реорганізацією всіх бізнес-процесів у компанії, пов'язаної з впровадженням системи прямої дистрибуції. Це призвело до суттєвого збільшення чисельності працівників дирекції з продаж, збільшення витрат на просування продукції. Витрати на рекламу та маркетинг у 2004 році склали 1,5 % від загального доходу від реалізації.

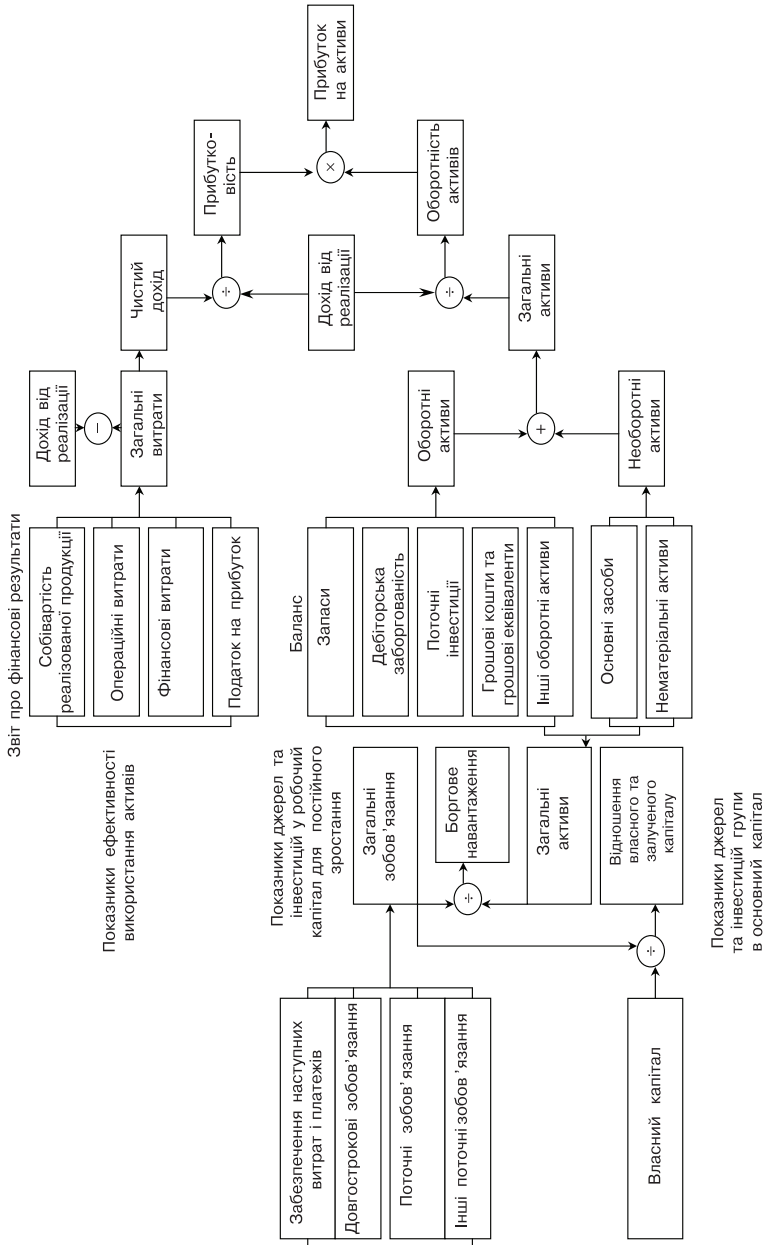

Рис. 4.2. Адаптована модель Дюпона

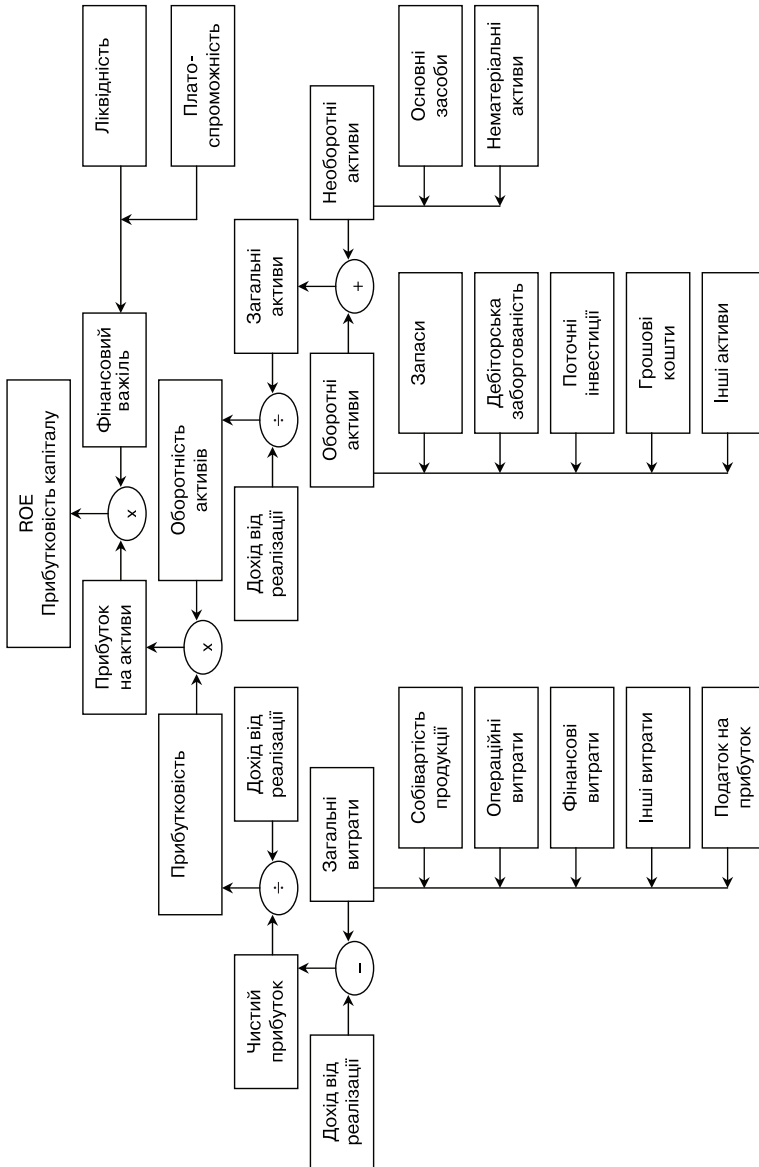

Рис. 4.3. Модель ROE – прибутковості в власного капіталу

Таблиця 4.4. Консолідований Звіт про фінансові результати групи «ЗХ»,
тис. грн

Стаття	2000 р.	2001 р.	2002 р.	2003 р.	2004 р.
Дохід від основної діяльності	367 223	410 644	455 620	660 905	863 217
Темп зростання, %		112	111	145	131
Собівартість реалізованої продукції	(293134)	(324990)	(347416)	(526554)	(670240)
Валовий прибуток	74 089	85 654	108 204	134 351	192 977
Витрати на збут	(22 560)	(25 689)	(33 289)	(48 757)	(72 325)
Адміністративні витрати	(19 538)	(22 728)	(29 432)	(40 896)	(54 046)
Інші операційні витрати	(1929)	(120)	(4435)	(5060)	(5026)
Інші операційні доходи	1160	1353			
Інші податки	(4400)	(3000)			
Витрати за сумнівними боргами	(727)	(1718)	(1486)	22	(806)
Дохід від визнання негативного гудвіла		307	1067		
Амортизація гудвіла			254		
Збитки від зміни дійсної вартості фінансових інструментів		(3065)	107	(1675)	2117
Операційна курсова різниця			(81)	(381)	(205)
Результат від придбання частки в дочірніх підприємствах				7500	
Витрати на застарілі запаси			(4217)	1944	(1642)
Операційні витрати	(47 994)	(54 660)	(71 512)	(87 303)	(131933)
Прибуток від основної діяльності	26 095	30 994	36 692	47 048	61 044
Витрати на виплату процентів	(5138)	(5234)	(3945)	(7731)	(12 598)
Збиток від курсових різниць	(328)		(429)	(1405)	(504)
Інші неопераційні витрати			(3814)	(6620)	(5261)
Прибуток до оподаткування	20 629	25 760	28 504	31 292	42 681
Податок на прибуток	(660)	(1455)	(2681)	(2711)	(7644)
Прибуток після оподаткування	19 969	24 305	25 823	28 581	35 037
Частка меншості	1 477	(175)	451	(3225)	(537)
Чистий прибуток без частки третіх сторін	21 446	24 130	26 274	25 356	34 500

Таблиця 4.5. Показники прибутковості компанії «ЗХ»

Показник	2000 р.	2001 р.	2002 р.	2003 р.	2004 р.
Коефіцієнт валового прибутку, %	20,2	20,9	23,7	20,3	22,4
Зміна чистого прибутку, %	–	21,7	6,2	10,7	22,6
Коефіцієнт операційного прибутку, %	7,1	7,5	8,1	7,1	7,1
Коефіцієнт чистого прибутку, %	5,4	5,9	5,7	4,3	4,3
Прибуток до сплати процентів, податків і амортизації, EBITDA, тис. грн	36 100	44 038	51 776	60 312	88 730
Коефіцієнт EBITDA, %	9,8	10,7	11,4	9,1	10,3
Коефіцієнт прибутковості власного капіталу, ROE, %	17,0	17,2	15,5	13,4	13,2
Дивіденди, тис. грн				10 665	
% до чистого прибутку				37,3	

Із даних табл. 4.5 видно, що на фінансовий стан компанії «ЗХ» суттєво вплинуло придбання в 2003 р. кондитерської фабрики та значне збільшення витрат в цей період на збут продукції, пов'язане з побудовою прямої дистрибуції. Компанія «ЗХ» збільшила обсяг продаж у 2003 р. порівняно з попереднім періодом на 45% саме внаслідок придбання кондитерської фабрики. В момент придбання кондитерська фабрика виробляла близько 550 найменувань продукції масового сегмента з низьким рівнем валового прибутку. В процесі консолідації з компанією «ЗХ» це вплинуло на загальне зниження відносних показників валового операційного і чистого прибутку, прибутковості власного капіталу.

Коефіцієнт прибутковості також зменшився до 13,2 у 2004 р. Говорячи про порівняння ROE з іншими підприємствами галузі, слід зазначити, що досить складно достовірно оцінити рівень цього показника для кондитерських підприємств у країні, проте в середньому він коливається від 13 до 18%. Для підприємств харчової промисловості європейських держав цей показник становить 18–20%.

Збільшення інвестицій в необоротні та оборотні активи призвело до змін у структурі власного та позикового капіталу.

Таблиця 4.6. Аналіз платоспроможності компанії «ЗХ»

Коефіцієнт, %	2000 р.	2001 р.	2002 р.	2003 р.	2004 р.
Співвідношення заборгованості та власного капіталу	45,5	56,9	52,0	86,8	75,7
Боргове навантаження	31,3	36,3	34,2	46,5	43,1
Довгостроковий фінансовий важіль	8,6	8,8	7,5	1,9	18,0
Покриття процентів	5,08	5,92	9,3	6,09	4,85

Компанія «ЗХ» активно залучає кредитні ресурси, про що свідчить коефіцієнт довгострокового фінансового важеля. За 2004 рік він становив 18%, а в 2000 році – лише 8,6%.

Таблиця 4.7. Аналіз ліквідності компанії «ЗХ»

Коефіцієнт	2000 р.	2001 р.	2002 р.	2003 р.	2004 р.
Коефіцієнт загальної ліквідності	1,98	1,56	1,67	1,12	1,55
Коефіцієнт швидкої ліквідності	1,09	0,83	0,94	0,66	0,89
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,02	0,04	0,06	0,04	0,06

Коефіцієнт загальної ліквідності за всі роки аналізу перевищує значення 1,0. Це свідчить про спроможність групи «ЗХ» розраховуватися за своїми короткостроковими боргами.

Таблиця 4.8. Аналіз ефективності використання активів групи «ЗХ»

Коефіцієнт	2000 р.	2001 р.	2002 р.	2003 р.	2004 р.
Середній період погашення дебіторської заборгованості, дні	34	37	40	52	43
Середній період погашення кредиторської заборгованості, дні	35	41	40	66	47
Середня тривалість одного обороту запасів, дні	47	55	56	58	51
Коефіцієнт оборотності основних засобів (фондовіддача)	5,1	3,64	3,65	3,97	3,96
Коефіцієнт оборотності активів	2,15	1,85	1,80	1,67	1,85

Придбання кондитерської фабрики призвело до погіршення показників, які характеризують ефективність управління ресурсами – оборотності оборотних активів у 2004 році, уповільнення середнього періоду погашення дебіторської заборгованості – 43 дні, кредиторської заборгованості – 47 днів, тривалості одного обороту запасів – 51 день.

Проте, останніми роками спостерігаються очевидні позитивні тенденції щодо покращення цих показників. Це пов'язано з успішним процесом інтеграції, який характеризується оптимізацією асортименту, переходом на випуск і продаж продукції «ЗХ» з високим рівнем доданої вартості, переходом до оптимальних логічних схем.

Останніми роками компанія «ЗХ» активно інвестувала в придбання нових ліній та технологій. Значні вкладення в основні засоби знизили коефіцієнт оборотності порівняно з 2000 роком (3,96 до 5,1).

Узагальнюючи викладене вище, слід зазначити, що традиційні напрями фінансового аналізу консолідованих фінансових звітів, а саме: горизонтальний аналіз, аналіз трендів, вертикальний (структурний) аналіз та аналіз коефіцієнтів або співвідношень з врахуванням інформаційних потреб користувачів і, насамперед, власників, мають певні вади і обмеження. Такі обмеження зумовлені:

- 1) використанням консолідованих фінансових звітів, як основного джерела для аналізу;
- 2) правилами підготовки консолідованих фінансових звітів, окреслених у Положеннях (стандартах) бухгалтерського обліку;
- 3) традиційно визначеними правилами та порядком застосування напрямів фінансового аналізу.

Зазвичай, консолідована фінансова звітність забезпечує найбільш повне та значне уявлення фінансового стану і результатів діяльності групи.

Проте їй властиві певні обмеження:

1. Консолідована фінансова звітність не відображає обмежень на використання грошових коштів окремими підприємствами. Вона не фіксує між корпоративних потоків грошових коштів або обмеження на такі потоки. Отже, вуалюється залежність між ліквідністю активів і зобов'язаннями, які необхідно виконувати.
2. Підприємства – учасники групи, які мають поганий фінансовий стан, можуть бути об'єднані з тими підприємствами,

фінансовий стан яких задовільний. Таким чином, вуалюється необхідна інформація для аналізу, оскільки активи одного з учасників групи не можуть використовуватися для погашення зобов'язань інших.

3. Зобов'язання, які відображені в консолідованій звітності, в цілому не забезпечені всіма активами підприємства. Кредитори, незалежно від того, забезпечені їхні вимоги, чи ні, мають у випадку неплатоспроможності боржника право регресу лише на активи, які належать боржникові. Якщо, з іншого боку, материнське підприємство гарантує зобов'язання дочірнього підприємства, то кредитор може скористатися гарантією як додатковим забезпеченням.
4. Масштаб міжкорпоративних операцій невідомий, якщо не подається консолідована фінансова звітність. За останньою, як правило, можна виявити зміни, пов'язані з консолідацією.
5. Отримання інформації про суму консолідованого нерозподіленого прибутку, яка спрямована на виплату дивідендів, може бути ускладненим (якщо така інформація не надана окремо).
6. Структура частки меншості в консолідованому капіталі (наприклад, розподіл між простими та привілейованими акціями) не може бути визначена, оскільки частка меншості відображається в консолідованому балансі загальною сумою.
7. Консолідація фінансових звітів дочірніх підприємств, діяльність яких відрізняється від діяльності учасників групи (наприклад, страхова та фінансова діяльність), супроводжується певними проблемами, окресленими специфікою відображення цих операцій у фінансових звітах.
8. Консолідація підприємств, які мають різний фінансовий стан, може викривити значення багатьох коефіцієнтів та взаємозв'язки. Наприклад, вартість оборотних активів дочірнього підприємства, яке здійснює фінансову діяльність, може бути недостатньою, щоб покрити поточні зобов'язання материнського підприємства. Активи та зобов'язання окремих господарських одиниць – не взаємозамінні. До того ж консолідована звітність вносить неясність у питання пріоритетності претензій різних кредиторів.

Слід зазначити, що традиційно використовувані показники ефективності діяльності, коефіцієнти, такі як:

- прибуток на акцію (*EPS, Earnings per Share*);
- прибутковість власного капіталу (*ROE, Return on Equity*);
- прибутковість активів (*ROA, Return on Assets*);
- прибутковість інвестованого капіталу (*ROIC, Return on Invested Capital*)

мають ряд особливостей, які не дозволяють їм коректно відображати діяльність материнського підприємства, та його дочірніх підприємств, як єдиної економічної одиниці.

Для такого ствердження існують об'єктивні причини, сутність яких можна звести до такого:

- 1) усі перелічені коефіцієнти розраховуються на підставі бухгалтерського прибутку, а не грошового потоку, в той час як інвестори (користувачі консолідованих фінансових звітів) головну увагу приділяють останньому показнику;
- 2) у коефіцієнтах не враховані витрати на використовуваний капітал (як залучений, так і власний), хоча різниця між прибутковістю капіталу і його вартістю показує здатність групи створювати вартість для власників;
- 3) обліковий прибуток, який лежить в основі розрахунку традиційних показників, не достовірно відображає результати діяльності групи підприємств. Наприклад, відповідно до Положень (стандартів) бухгалтерського обліку), МСФЗ та стандартів фінансової звітності різних країн, витрати на дослідження та розробки, за невеликим винятком, на етапі дослідження відносяться на витрати того періоду, в якому вони були понесені. Проте з економічної точки зору вони є основою для отримання економічних вигод у майбутньому, і отже, повинні бути капіталізовані і списані впродовж того періоду, коли підприємство отримує вигоди. Подібним чином здійснюється списання витрат на рекламу та маркетингові дослідження, що приводить до зниження облікового прибутку, хоча ці витрати чинять довгостроковий вплив на вартість підприємства і тому повинні бути капіталізовані;
- 4) побудова системи бонусних виплат менеджерам на підставі традиційних коефіцієнтів сприяє можливості маніпулювання ними.

Наприклад, керівник може досягнути збільшення прибутковості власного капіталу (ROE) шляхом викупу акцій. Такі дії не призведуть до створення вартості, але підвищать розмір компенсаційних

виплат. Показник прибутку на акцію (EPS) можна підвищити, збільшивши розмір інвестицій у підприємство. У цьому випадку прибуток зросте, навіть якщо прибутковість інвестицій буде більшою за нуль. Проте якщо прибутковість інвестицій менша від вартості капіталу, такі інвестиції зменшать вартість підприємства.

На нашу думку, материнському підприємству та його дочірнім підприємствам як єдиної економічної одиниці не варто повністю відмовлятися від використання показників прибутковості інвестицій і капіталу. Але вони не повинні бути основою для оцінювання діяльності групи і для побудови системи винагород менеджменту.

У цілому для проведення більш об'єктивного аналізу діяльності материнського підприємства та його дочірніх підприємств як єдиної економічної одиниці та усунення зазначених негативних наслідків необхідно перейти до нових концепцій аналізу.

На наш погляд, в умовах сьогодення розуміння консолідованих фінансових звітів материнської (холдингової) компанії та її дочірніх підприємств як єдиної економічної одиниці повинно формуватися на підставі різних моделей оцінювання вартості групи.

Оцінювання вартості групи є одним із основних аспектів фінансового аналізу. Мета та завдання оцінювання полягають у тому, щоб визначити дійсну вартість активів, які будуть спричиняти грошові потоки в майбутньому.

Якщо традиційні напрями аналізу ґрунтувалися на минулих операціях господарської діяльності, то останніми роками з'явилися нові удосконалені підходи, які застосовуються для оцінювання вартості активів. Сучасні методи оцінювання виникли в результаті розвитку «нової економіки» і появи віртуальних груп, що не мали історії доходів та грошових потоків.

Ці методи можна використати для оцінювання вартості групи щоб визначити ефективність діяльності менеджменту та збільшення вартості активів.

4.2. Концептуальні основи моделі оцінювання вартості групи

Підготовка і оприлюднення консолідованих фінансових звітів в основному пов'язані із забезпеченням інформацією користувачів з погляду на фінансовий стан, результати діяльності та фінансову адаптованість материнського підприємства та його дочірніх підприємств як єдиної економічної одиниці – групи.

Прийняття рішень користувачами ґрунтується на аналізі консолідованої фінансової звітності. У зв'язку з цим консолідована фінансова звітність повинна надавати користувачам можливість порівнювати:

- консолідовані фінансові звіти групи за різні періоди;
- консолідовані фінансові звіти різних груп.

Передумовою порівняння консолідованих фінансових звітів є наведення відповідної інформації попереднього періоду та розкриття інформації про облікову політику юридичної особи та її дочірніх підприємств як єдиної економічної одиниці та зміни облікової політики.

Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» облікова політика визначається як сукупність принципів, методів і процедур, що використовуються підприємством для складання та подання фінансової звітності.

Оскільки консолідована фінансова звітність групи складається материнським підприємством на основі фінансових звітів материнського та його дочірніх підприємств з використанням єдиної облікової політики, питання встановлення облікової політики належать до компетенції ради директорів (чи іншого керівного органу) материнського підприємства. Повноваження материнського підприємства встановлювати облікову політику реалізується через визначення в розпорядчому документі переліку методів оцінювання, обліку і процедур, щодо яких передбачено кілька варіантів законодавчою базою. Розпорядчий документ про облікову політику материнського підприємства та його дочірніх підприємств складається виконавчим органом управління материнським підприємством – радою директорів, правлінням чи іншим керівним органом.

Перелік принципів, методів і процедур, які використовуються материнським підприємством і його дочірніми підприємствами в процесі підготовки фінансових звітів до консолідації, наведено в табл. 4.9.

Розпорядчий документ про облікову політику може бути прийнятий як базисний на час діяльності кожного підприємства, яке входить до складу групи. Облікова політика та її можливі зміни розкриваються в Примітках до фінансової звітності в описовій формі або прикладанням копій розпорядчого документу про встановлення облікової політики.

Таблиця 4.9. Складові облікової політики материнського підприємства та його дочірніх підприємств

Об'єкт обліку	Елементи облікової політики
Необоротні активи	Методи амортизації; Вартісні ознаки предметів, які входять до складу малоцінних необоротних матеріальних активів; Переоцінювання необоротних активів; Періодичність зарахування сум дооцінювання необоротних активів до нерозподіленого прибутку
Запаси	Методи оцінки вибуття запасів; Періодичність визначення середньозваженої собівартості запасів; Порядок обліку і розподілу транспортно-заготівельних витрат; Окремий субрахунок обліку транспортно-заготівельних витрат; Перелік і склад змінних і постійних загальновиробничих витрат, база їх розподілу; Перелік і склад статей калькулювання виробничої собівартості продукції (робіт, послуг)
Дебіторська заборгованість	Метод обчислення резерву сумнівних боргів
Забезпечення	Перелік створених забезпечень майбутніх витрат, платежів
Фінансові інструменти	Дата визначення придбаних в результаті систематичних операцій фінансових активів; База розподілу витрат за операціями з інструментами власного капіталу
Дохід	Порядок оцінювання ступеня завершеності операцій з надання послуг; Порядок визначення ступеня завершеності робіт за будівельним контрактом
Витрати	Клас 8 та/або 9 Плану рахунків бухгалтерського обліку
Витрати на податки	Періодичність відображення відстрочених активів і відстрочених податкових зобов'язань
Сегменти	Види сегментів, пріоритетний вид сегмента, засади ціноутворення у внутрішньогосподарських рахунках
Окремі об'єкти обліку	Поріг суттєвості
Відокремлені підрозділи	Окремий баланс
Примітки до фінансових звітів	Зазначення неможливості застосування єдиної облікової політики за окремими об'єктами

Закінчення табл. 4.9

Об'єкт обліку	Елементи облікової політики
Внутрішньогрупові операції	Характер і зміст операції; Окремі субрахунки обліку; Обороти за об'єктами і суб'єктами; Залишок на субрахунках; Нереалізовані прибутки та збитки
Привілейовані акції	Держателі привілейованих акцій; Дивіденди, пов'язані з кумулятивними привілейованими акціями, які утримуються за межами підприємства

Таким чином, застосування єдиної облікової політики материнським підприємством і його дочірніми підприємствами є передумовою:

- складання та відповідно оприлюднення консолідованої фінансової звітності ;
- порівняння консолідованих фінансових звітів групи за різні періоди;
- порівняння консолідованих фінансових звітів групи з фінансовими (консолідованими) звітами інших підприємств (груп) галузі.

З точки зору порівняння консолідованих фінансових звітів різних груп слід зазначити, що всі звіти підготовлені відповідно з обліковими політиками, які на практиці можуть суттєво відрізнятися від однієї групи до іншої, та послідовно впливати на показники фінансової звітності.

Коли облікові політики розкриті, тоді стає можливим порівняти одну групу з іншою, здійснити коригування показників фінансової звітності з метою приведення звітів на одну порівняльну основу.

Щоб порівняти консолідовані фінансові звіти різних груп у Примітках до консолідованих фінансових звітів, підготовлених материнським підприємством, необхідно розкрити інформацію про облікову політику таких об'єктів обліку:

- метод обліку об'єднання підприємств;
- порядок визначення гудвілу та його облік;
- порядок визначення негативного гудвілу та його облік;
- порядок обліку майбутніх реорганізаційних витрат та витрат, пов'язаних з об'єднанням;
- оцінку строку корисного використання гудвілу, який виникає при об'єднанні;
- порядок визначення частки меншості в чистих ідентифікованих активах об'єкта придбання;

- методи переведення статей фінансових звітів дочірніх підприємств, складених в іноземній валюті.

Облікова політика визначається на основі Положень (стандартів) бухгалтерського обліку та інших нормативно-правових актів з бухгалтерського обліку та фінансової звітності.

Положення (стандарти) обліку обмежують можливі облікові вибори для підготовки фінансових звітів, зокрема консолідованих фінансових звітів. Лише такі Положення (стандарти) бухгалтерського обліку визначають відображення в обліку і звітності придбання часток у капіталі інших підприємств та порядок складання консолідованої фінансової звітності: П(с)БО 12 «Фінансові інвестиції», П(с)БО 19 «Об'єднання підприємств», П(с)БО 20 «Консолідована фінансова звітність».

Окремі положення визначають форми консолідованих фінансових звітів: П(с)БО 2 «Баланс», П(с)БО 3 «Звіт про фінансові результати», П(с)БО 4 «Звіт про рух грошових коштів», П(с)БО 5 «Звіт про власний капітал». Інші Положення (стандарти) бухгалтерського обліку, крім П(с)БО 25 «Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємства», визначають облікові підходи при відображенні окремих об'єктів в обліку та звітності та формують облікову політику групи.

Аналіз положень діючих П(с)БО свідчить, що в Положеннях (стандартах) бухгалтерського обліку, не враховано ряд елементів облікової політики, важливих для користувача консолідованих фінансових звітів. Серед них:

- майбутні наміри та майбутні витрати, пов'язані з реорганізацією та об'єднанням підприємств;
- оцінювання строку корисного використання гудвілу, який виникає при придбанні;
- методи переведення фінансових звітів дочірніх підприємств, складених в іноземній валюті;

Ці елементи облікової політики, порядок їх відображення в консолідованій фінансовій звітності є об'єктами окремого розгляду.

Майбутні наміри та майбутні витрати, пов'язані з реорганізацією та об'єднанням підприємств. Відповідно до параграфу 42 МСФЗ 3 «Об'єднання бізнесу», при розподілі вартості об'єднання бізнесу покупець окремо визнає лише ті ідентифіковані активи, зобов'язання та непередбачені зобов'язання об'єкта придбання, які існували на дату придбання і які відповідають критеріям визнання. Отже:

а) при розподілі вартості об'єднання бізнесу покупець повинен визнавати зобов'язання із припинення чи скорочення діяльності об'єкта придбання, тільки якщо на дату придбання об'єкт придбання має існуючі зобов'язання з реструктуризації, визнані згідно з МСБО 37 «Забезпечення, непередбачені зобов'язання та непередбачені активи»;

б) при розподілі вартості об'єднання бізнесу покупець не повинен визнавати зобов'язання стосовно майбутніх збитків або інших витрат, які, як очікується, понесуть внаслідок об'єднання бізнесу.

Наприклад, покупець вирішує закрити завод придбаного підприємства як частину операцій об'єднання бізнесу. Витрати, пов'язані з цим закриттям, не включаються до вартості об'єднання.

План реструктуризації об'єкту придбання, виконання якого залежить від того, чи буде він придбаний при об'єднанні бізнесу, не є існуючим зобов'язанням об'єкта придбання безпосередньо перед об'єднанням бізнесу. Воно також не є непередбаченим зобов'язанням об'єкта придбання безпосередньо перед об'єднанням бізнесу, оскільки не являє собою ймовірного зобов'язання, що виникає в результаті минулої події, існування якої буде підтверджено лише настанням чи ненастанням однієї чи кількох невизначених майбутніх подій, які не контролюються об'єктом придбання повною мірою. Таким чином, покупець не повинен визнавати зобов'язання за такими планами з реструктуризації при розподілі вартості об'єднання бізнесу.

Незважаючи на те, що такий порядок обліку приводить до об'єктивної оцінки справедливої вартості, він не дозволяє визнавати витрати, які прямо пов'язані з придбанням. Такі витрати є релевантними при розгляді майбутніх перспектив групи, в міру того як вони скорочуватимуть майбутні звітні прибутки й грошові потоки. Оскільки положення МСФЗ 3 «Об'єднання бізнесу» не дозволяють визнавати такі витрати під час оцінювання справедливої вартості, в річній звітності такі витрати можуть відобразитися інакше: на суму витрат може бути створене забезпечення після придбання. Увагу слід приділити розкриттю такого забезпечення, включаючи характер оцінки забезпечення і період, упродовж якого очікується оприлюднення результатів у звіті про фінансові результати.

У випадку, коли забезпечення не відповідає критеріям визнання, визначені для таких забезпечень (коли понесення витрат не прийнято і/ або результат не можна оцінити), вони можуть розкриватися

в Примітках до фінансових звітів і/або як складова огляду операційної й фінансової діяльності.

В усіх випадках такі витрати, якщо вони суттєві, є доречними показниками майбутніх дій і грошових потоків і, непрямо, майбутніх цілей керівництва з погляду на придбані підприємства. Попередні показники допомагають спланувати прогноз майбутніх грошових потоків, корисних для оцінювання групи і в майбутньому при розробленні стратегії менеджментом. Це сприятиме розвитку погляду на майбутні грошові потоки, корисні під час оцінювання групи.

Оцінювання строку корисного використання гудвілу, який виникає при придбанні. П(с)БО вимагає здійснити капіталізацію придбаного гудвілу в консолідованому балансі. Капіталізований гудвіл слід амортизувати впродовж строку його корисного використання. Строк корисного використання гудвілу оцінюється керівництвом материнського підприємства, тому він різниться між групами. Стандарт також вимагає, щоб тест на знецінювання здійснювався на кінець року. Якщо гудвіл на кінець року не відповідає ознакам активу, то він списується з включенням залишкової вартості до витрат.

Амортизація гудвілу – це не грошова стаття, тому вона не впливає на майбутні грошові потоки прямо. Відмінності в очікуваному строку корисного використання придбаного гудвілу чинять вплив на прибуток, який періодично відображається в звіті про фінансові результати.

Але теоретично амортизація гудвілу повинна приводити до збільшення прибутку, генерованого цим гудвілом. Тому, в теорії, якщо відсутня практика, період амортизації, оцінений для гудвілу, повинен показувати погляд керівництва на сприяння гудвілу дочірнього підприємства прибутковості групи (до того, як він був замінений внутрішньо генерованим гудвілом, який не визнається). Крім того, більш практичне (і отже, більш значне в дійсності) списання гудвілу в результаті перевірки на знецінення вказує, що очікування менеджменту щодо сприяння придбаного дочірнього підприємства було переглянуто.

Причини для такого списання слід розглянути. Причини для списання гудвілу можуть приводити до перевірки оцінки внеску дочірнього підприємства до грошових потоків групи.

Методи переведення фінансових звітів дочірніх підприємств, складених в іноземній валюті. Звіти дочірніх підприємств,

складених в іноземній валюті, можуть бути переведені у валюту материнського підприємства. Для цього використовують два методи переведення:

- 1) часовий (за ним, переводять операції і залишки дочірнього підприємства так, ніби вони є власне продовженням діяльності материнського підприємства);
- 2) чистої інвестиції / Поточного курсу (за ним статті балансу дочірнього підприємства переводять за курсом закриття, а статті звіту про фінансові результати – за середнім курсом або курсом закриття).

Прийнятий метод має відношення до аналізу фінансової звітності групи. По-перше, він показує характер відносин між материнським і дочірнім підприємствами. Якщо використано часовий метод, то дочірнє підприємство більш залежне від валюти материнського підприємства, ніж від власної: дочірнє підприємство може, наприклад, виробляти або розподіляти продукцію виключно для материнського підприємства.

Висновком таких відносин є те, що дії дочірнього підприємства, його стратегія і побудова витрат може просто бути продовженням відповідних чинників материнського підприємства. Внаслідок цього відображення ставки процента і ризиків, пов'язаних з обміном дочірнього підприємства, будуть подібними до материнського підприємства.

Подібне не має місце, коли використовується метод чистої інвестиції / поточного курсу. В цьому випадку порядок розкриття ризиків, пов'язаних з курсом обміну в дочірнього підприємства, відрізняється від материнського підприємства.

По-друге, курсові різниці, які виникають при переведенні за двома методами, трактуються по-різному. Причини для неоднакового трактування курсових різниць залежать від відмінностей у відносинах між материнським і дочірнім підприємствами. Оскільки різний підхід обґрунтований, то немає необхідності для коригувань переведення двох, властивих відмінним взаємовідносинам, складових.

Проте гірше, що ці відмінності існують, і існують причини для них.

Відповідно до методу чистої інвестиції / поточного курсу, курс обміну для переведення звіту про фінансові результати (середній курс або курс закриття) обирається менеджментом (обраний курс повинен бути застосований послідовно). Використання різних курсів

обміну для переведення звіту про фінансові результати буде приводити до різного значення прибутку в звіті про фінансові результати і до різних витрат від зміни курсу в звіті про власний капітал. Коли порівнюється прибутковість двох або більше груп, коригування до відображення цих неузгодженостей може бути цінним, коли різниці є значними. Проте оприлюднені фінансові звіти не надають значної інформації для таких коригувань, що мають певну кількість. Користувачі фінансових звітів будуть повідомлені щодо питань, які виникають від таких різниць при методах переведення.

Таким чином, облікова політика є оприлюдненням облікового вибору принципів, методів і процедур радою директорів материнського підприємства, які застосовуються для підготовки фінансових звітів для консолідації. Важливість її застосування та оприлюднення визначають такі чинники:

1. Оприлюднені дані (і потенційні, створені завдяки ефективності окремого підприємства) знаходяться під впливом облікових політик, обраних менеджментом материнського підприємства. З метою розуміння ефективності та можливостей материнського та його дочірніх підприємств як єдиної економічної одиниці важливо розуміти облікові політики, якими керуються для підготовки фінансових звітів з метою її консолідації.
2. Облікові політики можуть бути неоднаковими між підприємствами, що готують консолідовані фінансові звіти. Порівняння показників окремих груп потребує узгоджувальної основи для порівняння. Для цього необхідно розуміти відмінності в облікових політиках і їх вплив на показники фінансових звітів підприємств, що складають і подають консолідовані фінансові звіти.

Здійснення фінансового аналізу спрямовано на побудову розуміння групи, яке формуватиме основу для фінансових рішень (зокрема, рішень про запозичення та інвестицій), що стосуються групи підприємств. Обидва ці типи рішень сфокусовані на грошових потоках материнського підприємства та його дочірніх підприємств. Оскільки користувачів цікавить поточний стан і майбутні перспективи групи, фінансовий аналіз, таким чином, включає формування свідомості про поточну стабільність та слабкі сторони групи, можливість та спроможності виявляти їх та обирати доступну стратегію для управління ними.

Розуміння об'єкта аналізу – материнського підприємства та його дочірніх підприємств як єдиної економічної одиниці слід формулювати, на наш погляд, з використанням різних моделей оцінювання вартості.

Категорія «вартість» означає виражену в грошах цінність будь-чого або величини витрат на будь-що [57, с. 63].

Розглядаючи зміст та сутність такої економічної категорії, як «вартість підприємства», слід зазначити, що вартість товару асоціюється, звичайно, з його корисністю та виступає як міра цієї корисності, а тому підприємство як товар має відповідати потребі в отриманні доходів. У випадку, якщо підприємство не приносить дохід власнику, то воно втрачає для власника свою корисність, а тому підлягає продажу. Проте якщо знаходяться інші способи використання такого підприємства, тоді воно стає інвестиційно привабливим, а мірою такої привабливості стає вартість. Саме вартість, з одного боку відображає обсяг ресурсів, затрачених на досягнення певного рівня корисності підприємства, а з іншого – є категорією обміну з точки зору здатності підприємства обмінюватися (на фінансові інструменти при його приватизації, на грошові кошти у випадку придбання підприємства як цілісного майнового комплексу) [185, с. 48].

Традиційно загальну вартість підприємства як діючої економічної одиниці визначали, коли розглядалася можливість його придбання, продажу або реорганізації. Проте нині оцінювання вартості бізнесу набуває нового значення, оскільки надає можливість менеджменту та власникам визначити зміни вартості в часі, і отже, оцінити ефективність діючого материнського та всіх його дочірніх підприємств як єдиної економічної одиниці.

На думку ряду економістів, вартість підприємства є «... найкращою мірою із відомих мір вимірювання результатів діяльності...» [97, с. 565; 261]. В той же час і власники, і менеджери зацікавлені в підвищенні вартості групи. Управління, спрямоване на створення економічної вартості, так зване «управління, що базується на вартості» (*Value based management*) широко використовується в міжнародній практиці.

К. Ферріс та Б. Пешеро Петі зазначають, що економічна вартість (*economic value*) відноситься до вартості чистих (після оподаткування) грошових потоків, які отримають власники (акціонери) протягом передбачуваного терміну існування підприємства. Економічна вартість ґрунтується на прогнозах майбутніх грошових потоків.

Крім економічної вартості, К. Ферріс та Б. Пешеро Петі розрізняють ще такі види вартості підприємства: балансову вартість (*book value*); розподільну вартість (*break-up value*); ліквідаційну вартість (*liquidation value*); ринкову вартість (*market value*). Зміст та характеристику кожної з наведених вартостей узагальнено в табл. 4.10. [181, с. 90].

Таблиця 4.10. Види оцінки вартості підприємства та їх характеристики

Вид вартості	Характеристика
Балансова вартість	Вартість підприємства відповідно до даних бухгалтерського обліку (загальні активи – загальні зобов'язання). Тобто це залишкова вартість підприємства, активи якого можна продати за їх обліковою ціною, а отримані доходи використати на погашення зобов'язань за обліковою ціною
Розподільна вартість	Вартість реалізації активів підприємства при їхньому розподілі на складові частини та продаж цих частин в умовах ринку. Ця оцінка можлива для оцінки підприємств, які складаються з кількох окремих бізнес-підрозділів або сегментів
Ліквідаційна вартість	Вартість підприємства, за якою воно може бути реалізовано у випадку банкрутства
Ринкова вартість	Вартість підприємства, яка утворюється на організованому ринку цінних паперів

Щодо виділення саме таких видів вартості підприємства в економічному світі не існує одностайної думки. Так, в «Енциклопедії бізнесмена, економіста, менеджера» за редакцією Р. Дяківа, наведено визначення балансової вартості підприємства, яка визначається як «його чисті активи, власний капітал, тобто як різниця між сукупними активами і сукупними зобов'язаннями (боргами)» та ринкової вартості як «поточної вартості товарів, послуг, у т.ч. біржових товарів, фондових цінностей і валюти, що визначається на основі аналізу кон'юнктури, попиту і пропозиції в кожний конкретний момент на ринку» [55, с. 59, 514].

А. Г. Загородній, Г. Л. Вознюк, Т. С. Смовженко виділяють та надають пояснення таких видів вартості підприємства: балансова; ринкова; ліквідаційна. Так, балансова вартість – «це вартість активів підприємства, зменшена на суму боргових зобов'язань». Ринкова вартість – «вартість товарів, послуг, цінних паперів, валюти, що формується в процесі вільного продажу на ринку». Ліквідаційна вартість – «вартість активів підприємства як цілісного майнового комплексу в разі його ліквідації» [57, с. 65–66].

А. М. Азріліян визначає [23, с. 455–460]:

- балансову вартість підприємства як «чистые активы, совокупные активы компании за вычетом совокупных обязательств; собственный капитал»;
- вартість примусового продажу як «денежную сумму, которая реально может быть получена от продажи собственности в сроки, слишком короткие для проведения адекватного маркетинга в соответствии с определением рыночной стоимости»;
- ринкову вартість підприємства, як «рыночную стоимость собственного капитала, обязательств фирмы, стоимостная оценка «места на рынке» и так называемого «гудвилла»;
- облікову вартість, як «сумму, по которой активы отражаются в балансе в данный момент времени».

Аналіз наведених джерел свідчить, що у вітчизняній практиці такі види вартості, як економічна та розподільна ще не набули значного поширення.

В основі визначення вартості групи лежать різні економічні підходи. Так, І. О. Ніконова, Р. М. Шамгунов зазначають, що «традиционно при оценке рыночной стоимости любого актива и бизнеса используют три подхода: затратный, сравнительный и доходный. Результаты расчетов, взвешенные разными методами, позволяют получить интегральную оценку стоимости бизнеса» [125, с. 52].

Суть «затратного» підходу полягає в поелементному оцінюванні ринкової вартості активів і зобов'язань і зумовлений розбіжностями результатів балансового й ринкового оцінювання складових активів і пасивів підприємства. При цьому І. О. Ніконова та Р. М. Шамгунов зазначають, що під час оцінювання діючого підприємства застосовують метод чистих активів, при рішенні про ліквідацію чи придбання підприємства – метод ліквідаційної вартості. У межах затратного підходу вони виділяють також «ряд вспомогательных, специфических методов оценки, позволяющие определить рыночную стоимость всех составляющих активов адекватными методами и обязательств».

Рыночная стоимость собственного капитала при затратном подходе (метод чистых активов) будет определяться как разность между рыночной стоимостью активов и рыночной стоимостью обязательств» [125, с. 52–54].

Сутність методу «сравнительного подхода (метод сделок, метод рынка капитала, метод отраслевых коэффициентов) состоит в выборе

объекта -аналога, сборе данных о его стоимости и корректировке ее с помощью системы коэффициентов, отражающих различия между оцениваемым объектом и объектом-аналогом.

Данный подход основан на прогнозировании денежных потоков в перспективе и их приведении к настоящему (или будущему) моменту времени. Основными методами, используемыми при доходном подходе являются дисконтирования денежных потоков, DCF (*Discounted Cash Flow*), метод капитализации, метод добавленной экономической стоимости (EVA) и другие» [125, с. 55–58].

Такої самої точки зору щодо підходів до оцінювання вартості активів та бізнесу дотримуються Д. Р. Хікс, В. І. Венедиктова, Р. Кох, І. І. Мазур та В. Д. Шапіро [185, с. 48; 25, с. 174].

Ричард Кох зазначає, що існують два принципово відмінних методи оцінювання вартості компанії: метод ринкового оцінювання, який застосовується на фондовій біржі, та оцінювання реальної економічної або внутрішньої вартості компанії, що широко розповсюджена при покупці компанії. Ринкове оцінювання ґрунтується на ймовірності зростання (зниження) майбутніх доходів порівняно з їхнім поточним рівнем. Методи внутрішнього оцінювання базуються або на оцінюванні чистих активів, або (звичайно) на моделюванні дисконтованого чистого потоку. Кожний із цих методів має свої недоліки, але застосування адекватного методу у відповідній ситуації дає змогу зробити правильний вибір [98, с.193].

І. І. Мазур та В. Д. Шапіро зазначають, що при оцінюванні вартості підприємства як єдиного майнового та виробничого комплексу можуть застосовуватися такі методи [108, с. 358–359]:

- вартості чистих активів;
- ринкових порівнянь;
- дохідний.

Надаючи характеристику методу вартості чистих активів, слід сказати, що він дає можливість визначити вартість підприємства як суму цін реалізації (або відновлення) активів підприємства за вирахування суми зобов'язань. При цьому виходять із того, що ринкова вартість підприємства (і відповідно – його акцій) визначається насамперед тим, наскільки велика майнова цінність його активів.

Тому при застосуванні цього методу основну увагу приділено поелементному розрахунку вартості власних активів підприємства на дату оцінювання. Цей метод потребує великої аналітичної роботи зі звітними документами підприємства.

Метод ринкових порівнянь є загальним способом визначення оціночної вартості підприємства, часток у капіталі підприємств і цінних паперів, випущених підприємством. Цей метод ґрунтується на порівнянні об'єкта з аналогічними підприємствами: частками в капіталі та цінними паперами, які були реалізовані на фондовому ринку.

В основі методу лежить припущення, що вартість підприємства прямо залежить від масштабів її діяльності. Масштаб діяльності, в свою чергу, задається обсягом продаж, чистим прибутком, операційним прибутком, виробничими активами підприємства, кількістю клієнтів/покупців тощо. Показник масштабу діяльності прямо визначає здатність підприємства генерувати грошові потоки в майбутньому.

Для точності оцінювання обираються підприємства з однієї галузі, що й підприємство, яке оцінюється. Допускається обрання підприємства, подібного до оцінюваного, за такими інвестиційними характеристиками з підприємством, що оцінюється як продукція, ринки збуту, темпи зростання, залежність від циклічних коливань ринка та ін.

Бажано для порівняння обирати не одне, а кілька підприємств. При застосуванні цього методу статті фінансових звітів коригуються, якщо існують розбіжності в облікових політиках підприємств, які порівнюються.

Порядок застосування методу ринкових порівнянь узагальнено у табл. 4.11.

За доходним підходом можна застосувати метод:

- капіталізації доходу (прибутку) або
- дисконтування майбутніх доходів (прибутків).

При використанні методу капіталізації репрезентивна сума доходу за один тимчасовий проміжок перераховується у вартість підприємства за допомогою коефіцієнта капіталізації.

Метод дисконтування майбутніх доходів ґрунтується на оцінюванні доходів у майбутньому для кожного з кількох часових проміжків. Очікувані доходи розраховуються із врахуванням ретроспективних показників про діяльність підприємства, його частку на відповідному ринку, перспектив розвитку галузі в цілому і безпосередніх конкурентів, а також загальноекономічних показників.

Таблиця 4.11. Характеристика методів оцінки підприємства

Метод	Сутність методу	Примітки
Метод чистих активів	<p>Для визначення вартості чистих активів необхідно здійснити:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Аналіз статей розділу останнього балансу підприємства «Необоротні активи» і визначити окремо поточну ринкову вартість таких активів, як земельної ділянки, будівель і споруд, машин і устаткування, нематеріальних активів. Для всіх активів, окрім землі, визначається залишкова вартість. 2. Переоцінку і коригування вартості оборотних активів. 3. Розрахунок суми скоригованих активів. 4. Аналіз і коригування заборгованості підприємств; 5. Розрахунок вартості чистих активів підприємства, як різниці між скоригованими активами і заборгованості 	Вартість гудвілу враховують у розрахованій вартості чистих активів
Метод ринкових порівнянь	<p>Визначення вартості підприємства здійснюється на основі застосування до нього оціночних коефіцієнтів-мультиплікаторів, розрахованих за даними про співставленні підприємства і які є відношенням фактичної ціни продажу підприємства і одного з її фінансових показників. Найчастіше застосовують мультиплікатор (ринкова вартість / прибуток акціонерів на акцію), який характеризує думку учасників фондового ринку про перспективи зростання підприємства і рівня його ризику. Серед інших показників застосовують:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▫ прибуток до виплати процентів за кредитами і податків; ▫ прибуток до виплати податків плюс амортизація; ▫ прибуток; ▫ грошовий потік; ▫ дохід від реалізації. <p>Для різних галузей бізнесу існують та застосовуються свої специфічні коефіцієнти. Наприклад, у підприємствах зв'язку – коефіцієнтні відношення вартості підприємства до числа абонентів; в нафтогазовій галузі – відношення вартості підприємства до підтверджених резервів</p>	Різні мультиплікатори, приводять до кількох значень поточної вартості підприємства. Кінцеве оцінювання розраховується як середнє значення розрахованих показників. Якщо підприємство-аналог було нещодавно придбане, та його акції не котуються на фондових біржах, то для оцінювання його вартості застосовується метод прецедентних угод із врахуванням гудвілу та синергії в окремих угодах

При перерахунку прогнозних доходів у вартість підприємства враховуються передбачувані темпи зростання, час і періодичність отримання доходів, відносний ризик недоотримання цих доходів, а також вартість грошей у часі.

При визначенні коефіцієнта капіталізації і ставки дисконту застосовуються такі показники як середньоринкові ставки за кредитами, ставки доходу за без ризиковим вкладенням, очікувані інвесторами ставки доходу за альтернативними інвестиціями.

Заключне оцінювання вартості підприємства може бути як одна величина, так і діапазон вартостей.

Пріоритетність методу чистих активів серед інших методів оцінювання вартості підприємств виділяє С. Д. Супрун, зазначаючи, що «... Метод скоректованих чистих активів має багато переваг, проте коригування активів та зобов'язань передбачає наявність найбільш широкої інформаційної бази (безпосередньо про діяльність потенційного об'єкта інвестування, про ринок нерухомості, товарний ринок), доступ до якої найчастіше обмежений, тому, на нашу думку, є достатнім розрахунок балансової вартості чистих активів підприємства як мінімального рівня його ціни. У такому випадку наявність чистих активів підприємства буде свідчити, що підприємство може розглядатись як один із варіантів інвестування коштів. Найбільш доцільними та об'єктивними є методи на основі майнового підходу (метод чистих активів та метод ліквідаційної вартості) та які залежать від цілей здійснення оцінки вартості підприємства: інвестування коштів на розвиток підприємства, страхування майна або санація чи реорганізація підприємства тощо» [165, с. 489–493].

Існує підхід до оцінювання вартості підприємства, запропонований Дофіном Б. Колласом, який розглядає підприємство з точки зору двох концепцій його функціонування: 1) статичної, коли підприємство розглядається як цілісний майновий комплекс, а його ринкова вартість визначається як сума вартостей складових елементів, таких як майна, ринкової репутації, якості управління; 2) динамічної, коли підприємство являє собою певну комплексну інвестицію, а його привабливість визначається вартістю доходів, які отримуються внаслідок використання майна підприємства [73].

У вітчизняній українській науці проблемам оцінювання вартості підприємства присвячені праці І. А. Бланка. Так, він виділяє чотири підходи, на яких ґрунтуються методи оцінювання вартості підприємства, а саме: метод балансової вартості, що ґрунтується на основі

бухгалтерського балансу підприємства; методи оцінювання вартості заміщення, де в основі ціни лежить вартість затрат, які необхідні для відтворення всіх аналогічних активів, що формують майновий склад підприємства; метод ринкового оцінювання (аналоговий метод); оцінювання за капіталізацією прибутку, в основі якого – дисконтування майбутнього прибутку підприємства [15].

Ферріс К. та Пешеро Петі Б., виходячи з фундаментальних основ оцінки вартості, зазначають: «... Финансовые аналитики исторически базировались на двух проверенных временем подходах к оценке:

1. Анализ коэффициентов доходности.
2. Дисконтирование денежных потоков.

В 1990-х годах возникли альтернативные модели оценки, частично в результате появления «новой экономики», частично – из-за того, что аналитики начали искать пути улучшения и расширения традиционных методов» [181, с. 90].

Проведений аналіз концептуальних основ свідчить, що існує три підходи до визначення вартості підприємства: затратний; ринкових порівнянь та доходний. Оскільки затратний підхід застосовується як правило при придбанні підприємства, та розглядався в розділі 2, зупинимось на аналізі та можливості застосування інших підходів, а саме – традиційних моделей оцінювання – методів аналізу коефіцієнтів прибутковості та дисконтування грошових потоків.

4.3. Оцінювання вартості групи традиційними моделями

Одним із найбільш загальноприйнятих коефіцієнтів, які застосовуються для оцінювання вартості групи є коефіцієнт відношення ціни до прибутку (*Price to Earnings, P/E*). Цей коефіцієнт використовується для оцінювання вартості групи в основному тому, що він дозволяє оцінити прибутковість групи і сьогодні, і на перспективу та не вимагає складання прогнозів (проформи), і отже, дозволяє заощадити час.

Найбільшого поширення для оцінювання вартості набув показник співвідношення ринкової ціни простої акції до отриманого на неї прибутку за останній звітний період:

$$\text{Коефіцієнт ціни до прибутку (P/E)} = \frac{\text{Ринкова вартість простої акції}}{\text{Прибуток на просту акцію}} \quad (4.24),$$

де прибуток на просту акцію розраховується так:

$$\text{Прибуток на просту акцію} = \frac{\text{Прибуток, що відноситься до акціонерів простих акцій за період}}{\text{Середньозважена кількість простих акцій, випущених впродовж періоду}} \quad (4.25)$$

Коефіцієнт ціни до прибутку (P/E) показує, скільки інвестор готовий платити за прибуток, який отримує група. Наприклад, при значенні P/E = 5, розуміють, що підприємство продається за ціною, яка перевищує його прибуток у п'ять разів, а отже, інвестор готовий платити 5 грошових одиниць за кожен грошову одиницю прибутку. Підприємства, які мають перспективу значного зростання доходів у майбутньому, звичайно, мають більш високий коефіцієнт P/E, оскільки їх інвестори будуть отримувати більший дохід у формі дивідендів. Оскільки прибутковість групи залежить від структури капіталу, необхідно враховувати вплив капіталу і зростання цін на акції.

Коефіцієнт прибутковості, як правило, можна розрахувати на підставі ряду показників прибутків. Проте найчастіше цей коефіцієнт розраховують на основі таких видів прибутку:

- прибутку, отриманого після сплати податків – P/EAT (*Earnings after taxes, EAT*);
- прибутку, отриманого до сплати податків і процентів за позиками – P/EBIT (*Earnings Before Interest and Taxes, EBIT*).

EBIT часто називають операційним прибутком, оскільки він розраховується за таким алгоритмом:

$$\text{EBIT} = \text{Дохід від реалізації нетто (Net Sales)} - \text{Операційні витрати (Operating Expenses)} \quad (4.26)$$

- прибутку до вирахування процентів, податків і амортизації – P/EBITDA (*Earnings Before Interest, Tax, Amortization and Depreciation, EBITDA*):

$$\text{EBITDA} = \text{EBIT} + \text{Амортизація (Depreciation, Amortization)} \quad (4.27)$$

Незалежно від того, який коефіцієнт буде використовуватися для визначення вартості групи, необхідно враховувати те, що:

- прибуток групи, визначається в результаті постійної операційної діяльності (прибуток від надзвичайних подій, одноразові списання і виплати тощо виключаються);
- коефіцієнти прибутковості розраховують для різних періодів;
- коефіцієнти є лише відносними прийомами вимірювання вартості, значення яких змінюються від однієї галузі до іншої.

Звідси, коефіцієнт прибутковості порівнюється із середньою величиною коефіцієнта певної галузі. Таким чином, можна оцінити відносні результати роботи окремого материнського підприємства і його дочірніх підприємств як єдиної економічної одиниці.

Визначення коефіцієнтів прибутковості для різних періодів ґрунтується на основі:

- коефіцієнта стеження (*Trailing multiple*), який розраховується як відношення показників за звітний період:

$$\frac{\text{Остання ціна закриття акції (Closing Market Price, CMP)}}{\text{Прибуток на одну акцію (Earnings per Share, EPS)}} \quad (4.28)$$

- форвардного коефіцієнта:

$$\frac{\text{Остання ціна закриття акції (CMP)}}{\text{Прогнозований прибуток на одну акцію (Forward Earnings Per Share, FEPS)}} \quad (4.29)$$

У міжнародній практиці прогнозований прибуток на одну акцію друкується у спеціальних виданнях, як наприклад: «Institutional Brokers Estimate Systems», «First Call», «Thomson Financial», «Zacks Investment Research».

У значення форвардних коефіцієнтів інколи вносять поправки для того, щоб надати певну позитивну (негативну) інформацію щодо майбутнього розвитку групи, яка може вплинути на зміну ціни акцій.

Результати дослідження, проведені М. Кім (*Kim*) та Д. Р. Ріттер (*Ritter*) у 1990 році, показали, що майбутні коефіцієнти прибутковості (P/E) надають точнішу оцінку вартості, ніж поточні [242, р. 409–437].

У той же час інші аналітики Д. Лу (*Liu*), Д. Ніссім (*D. Nissim*) та Д. Томас (*Thomas*) у 2001 році оприлюднили результати своїх дослі-

джен, у яких вони зазначили, що коефіцієнти прибутковості (P/E) привабливіші для прогнозів, ніж коефіцієнти, які ґрунтуються на даних чистих грошових потоків та продаж [237].

Незалежно від наданих оцінок, на наш погляд, коефіцієнт прибутковості є одним із базових методів оцінювання вартості групи, який може бути застосований і застосовується в практиці вітчизняних підприємств для здійснення фінансового аналізу.

Для розрахунку коефіцієнта прибутковості можна застосувати методику, сутність якої полягає в послідовному виконанні таких кроків:

Крок 1. Визначення групи об'єднань підприємств, окремого підприємства, які порівнюються з оцінюваною групою за спектрами продукції (товарів, послуг), що випускається та ризиками.

Крок 2. Розрахунок середнього коефіцієнта P/E для групи відібраних підприємств.

Крок 3. Визначення очікуваної вартості акцій оцінюваної групи підприємств, шляхом добутку середнього коефіцієнта P/E порівнюваної групи на EPS оцінюваного об'єкта.

Враховуючи важливість значення коефіцієнта прибутковості (P/E), вибраного для дослідження вартості, спеціалісти роблять аналіз чутливості, щоб оцінити вплив змін коефіцієнта та результат оцінювання.

Слід зазначити, що коефіцієнти P/E, P/EВІТ, P/EВІТDA використовуються лише тоді, коли група має позитивний обліковий прибуток. Проте не всі групи отримують такий прибуток, зокрема ті, що з'явилися нещодавно. Для таких груп використовуються інші коефіцієнти, з яких найчастіше застосовується коефіцієнт «Ціна акцій до доходу від реалізації» (*P/S* або *P/Sales* або *Price/Revenue*).

Цей коефіцієнт можна використовувати для групи підприємств, які знаходяться на ранній стадії розвитку, коли зростання їх частки на ринку та збільшення продаж є гарними індикаторами майбутньої прибутковості.

Як приклад застосування цього коефіцієнта можна навести впровадження мережі Internet. Коли Internet стали використовувати як засіб посередництва в торгівлі, аналітики, що працюють у секторі високих технологій, потребували методики оцінювання різних WEB-порталів і підприємств електронної комерції, які не мали історії доходів і грошових потоків. Для таких компаній аналітики повинні були використовувати спеціальні методи оцінювання їхньої майбутньої прибутковості, як правило, пов'язані з відвідувачами

цих web-сторінок. З'явилися такі способи оцінки, як дохід на один огляд (*Revenue per eyeball*) та дохід на одну оглянуту сторінку (*Revenues per page view*) [181, с. 21].

Застосуємо оціночні коефіцієнти – мультиплікатори прибутковості для визначення можливої вартості реального діючого об'єднання підприємств – групи «ЗХ».

Для визначення вартості групи «ЗХ» розглядалися аналогічні кондитерські підприємства, акції яких котуються на різних фондових ринках: «Ulker Gida Ve Ticaret» (Туреччина), «Gloetta Fazer» (Швеція), «Orion Corp» (Словаччина), «Kent Gida Maddeleri Sanayi» (Туреччина), «Pan Malaysia Corporation» (Малайзія), «Zaklady Przemyslu Cukiernicz» (Польща), «Appolo Food Holdings» (Малайзія), «Mieszko» (Польща), «Jurtzenk» (Польща), «Красный Октябрь» (Росія).

Для порівняння було обрано такі коефіцієнти:

- P/E – відношення вартості власного капіталу до чистого прибутку останнього року (CV/NI);
- $CV/EBITDA$ – відношення вартості групи до прибутку до виплати процентів, податків і амортизації;
- $CV/Sales$ – відношення вартості групи до доходу від реалізації.

Для аналізу обрано період 2003–2005 рр. В результаті аналізу визначено, що для аналогічних підприємств коефіцієнт відношення вартості групи до доходу від реалізації ($CV/Sales$) за визначений період має значення 1,18–1,22; відношення вартості до прибутку до виплати процентів, податків і амортизації ($CV/EBITDA$) – 5,1–9,8; а відношення вартості власного капіталу групи до чистого прибутку (CV/NI) – 10,6–19,9. Відповідні показники оцінюваної групи «ЗХ» наведено в табл. 4.12.

Розрахунок можливої вартості групи «ЗХ» методом аналізу коефіцієнтів прибутковості наведено в табл. 4.13.

Вартість групи оцінюється як середнє значення із розрахованих вартостей.

Отже, оцінка вартості групи становить, за методом співвідношення коефіцієнтів-мультиплікаторів, 134 млн дол. і залежить від різноманітних фінансових інструментів, які використані при залученні капіталу та, безперечно, від того, з якою метою здійснюється оцінка.

Використання цієї моделі оцінки передбачає добуток двох складових: середнього коефіцієнта P/E порівнюваної групи підприємств

та майбутнього прибутку оцінюваного підприємства (групи). Майбутній прибуток групи може підпадати під вплив різних факторів. Для розрахунку коефіцієнта прибутковості групи в аналітичних цілях прибуток у консолідованому Звіті про фінансові результати можна подати, як прибуток діяльності, що припиняється та прибуток неперервної діяльності:

Таблиця 4.12. Показники групи «ЗХ» для розрахунку вартості групи

Показник	Рік		
	2003	2004	2005 (прогноз)
Дохід від реалізації (Sales), млн дол.	123	161	192
Прибуток до виплати процентів, податків, амортизації (EBITDA), млн дол.	11,3	16,6	21,3
Чистий прибуток (Net Income), млн дол.	5,3	6,5	8,8

Таблиця 4.13. Вартість групи «ЗХ» методом аналізу коефіцієнтів прибутковості

Формула розрахунку	Значення коефіцієнта	Можлива вартість	Розрахунок
CV/Sales (2003)	1,22	150	1,22 × 123
CV/Sales (2004)	1,29	208	1,29 × 161
CV/Sales (2005)	1,18	227	1,18 × 192
CV/EBITDA (2003)	9,8	111	9,8 × 11,3
CV/EBITDA (2004)	6,3	105	6,3 × 16,6
CV/EBITDA (2005)	5,1	109	5,1 × 21,3
CV/NI (2003)	19,9	105	19,9 × 5,3
CV/NI (2004)	15,3	99	15,3 × 6,5
CV/NI (2005)	10,6	93	10,6 × 8,8
			1207
Разом вартість групи		134	1207 / 9

Дохід від реалізації – неперервна діяльність, включаючи придбання

Дохід від реалізації – припинена діяльність

Операційний прибуток – неперервна діяльність, включаючи придбання

Операційний прибуток – припинена діяльність

Інші статті, що включають:

- *прибуток / збиток від продажу основних засобів*
 - *прибуток / збиток від продажу інвестицій, асоційованих компаній, дочірніх підприємств*
 - *реорганізаційні витрати*
- Процент, що підлягає сплаті і подібні фінансові витрати*
Податки на прибуток

Кожний з наведених елементів прибутку є функцією різних динамік групи. Дохід від продажу і прибуток різних елементів операцій групи є функцією конкуруючої позиції кожного підприємства в межах їх галузі, розташування галузі в межах економіки в яких підприємство здійснює операції і, нарешті, перспектива для господарства або господарств, в межах яких галузь займає позицію. Кожний із них може по-різному створювати без чисельні розгляди впливової майбутньої прибутковості. З іншого боку, проценти, що підлягають сплаті та подібні витрати, наприклад, є функцією рівня боргів підприємства і рівня сплачених процентів за цими боргами. Вони є під впливом власної фінансової позиції підприємства та економіки, в якій відбулося запозичення.

До того ж коли визначаються майбутні перспективи групи, кожний з цих елементів відмінний у своєму впливі на майбутні прибутки. Реалізовані інвестиції в дочірні та асоційовані підприємства не продовжуватимуть сприяти прибуткам (збиткам) групи в майбутньому.

Нещодавно придбані акції або асоційовані підприємства будуть включені у Звіт про фінансові результати поточного року від дати придбання. В майбутні роки, вони сприятимуть прибуткам за повний рік і можуть також збільшити прибутковість майбутньої групи через потенційну синергію та інші удосконалення в діях (операціях).

Інші статті, в основному відрізняються за характером операційного прибутку. Проте вони зазначають можливі зміни в діяльності через продаж активів і/або діяльність та через реорганізацію. Ці події в цілому самі по собі не очікуються бути включеними в майбутньому в діяльність групи, можуть пояснити майбутню прибутковість і діяльність групи.

Фрагмент консолідованого Звіту про фінансові результати корпорації А за 2005 рік наведено в табл. 4.14. Корпорація А є групою кондитерської галузі.

Корпорація А досягла зростання доходу від реалізації на 1141 тис. грн (або 27%) впродовж 2005 року. Зростання опера-

ційного прибутку було на 135 тис. грн (або 41%). Елемент такого зростання, який виник від придбаної діяльності, що продовжується може бути розрахований так, як показано в табл. 4.15.

Таблиця 4.14. Фрагмент консолідованого Звіту про фінансові результати корпорації А за 2005 рік

Показник	Неперервна діяльність		Припинена діяльність 2005	Разом	
	2005	Придбання 2005		2005	2004
Дохід від реалізації	3426	887	1052	5365	4224
Собівартість реалізації	2217	656	882	3755	3042
Валовий прибуток	1209	231	170	1610	1182
Операційні витрати	846	170	129	1145	852
Операційний прибуток	363	61	41	465	330

Таблиця 4.15. Вплив придбання на показники прибутку групи

Стаття	Операційний прибуток	Дохід від продажу
2004 рік	330	4224
Діяльність, що припинена в 2005 році *	(41)	(1052)
Попередньо оцінений в 2004 році операційний прибуток і дохід від реалізації від неперервної діяльності в 2005 році	289	3172
Операційний прибуток і дохід від реалізації від неперервної діяльності в 2005 році	(363)	(3426)
Попередньо оцінене зростання операційного прибутку і доходу від реалізації від неперервної діяльності	74	254

Примітки.

* Ця попередня оцінка за 2005 рік доходу від реалізації від діяльності, що припиняється в 2005 році ґрунтується на наявній інформації. Вона може відрізнятись залежно від дати припинення цих операцій у 2005 році.

Зростання доходу від реалізації склало 6 (254 / 4224) та 22% (74/330) зростання операційного прибутку.

Дохід від реалізації та прибуток, пов'язані з придбанням, визнані у звіті про фінансові результати, є доходом від реалізації і прибутком після придбання. Таким чином, залежно від дати придбання та моделі доходу від реалізації впродовж року, внесок придбання за повний рік може бути більшим. Дохід від реалізації та прибуток

від діяльності, що припиняється, не буде доступний для групи в майбутніх періодах.

Придбання впродовж періоду надбання валової маржі 26% [(887-656)/887] і операційної маржі 76% (61/887) порівнюється з 30% [(5365-3755)/5364] та 8,7% (465/5364) відповідно для групи як єдиної економічної одиниці. Подібно до цього, валова маржа по операціях, що припиняються, складала 16% [(1052-882)/1052] та операційна маржа 3,8% (41/1052).

Це означає, що прибутковість придбання є маржинально нижче, ніж існуючі операції, та що діяльність, яка припиняється, має відносно нижчу прибутковість.

Оцінка складових та динаміки групи необхідна для розуміння і розрахунку потенційних доходів групи й якості цих доходів. Так, оцінка передбачає прийняття до уваги сегментний аналіз групи, який часто пояснює окремі елементи групи через розкриття доходу від реалізації та прибутків, які виникають від кожного з цих окремих елементів.

Дисконтування грошових потоків

В основі дисконтування грошових потоків лежить концепція економічної вартості (*Economic Value*). Ця концепція пов'язана з основною властивістю активу або вимоги до нього – забезпечувати надходження грошових коштів до власника. Ці грошові потоки можуть бути створені отриманими доходами, належними виплатами за контрактом, частковою або повною ліквідацією – продажу майна за грошові кошти – в деякий момент у майбутньому. Слід зазначити, що концепція економічної вартості по суті є теорією балансу інтересів. Вартість будь-якого із активів визначається як розмір грошової суми, якою покупець готовий пожертвувати зараз, тобто теперішньою вартістю, в обмін на очікувані в майбутньому грошові потоки певного характеру. Отже, концепція економічної вартості орієнтована на майбутнє. Обґрунтована економічна вартість визначається за допомогою потенційних, майбутніх потоків, включаючи надходження від ліквідації самого активу.

Слід зазначити, що розрахунок економічної вартості містить ряд практичних складностей.

Основним питанням, яке постає щоразу при здійсненні інвестиції, є скільки коштують сьогодні майбутні грошові потоки від інвестиції. Ця вартість є функцією виключно трьох основних факторів: величини (*magnitude*), тривалості (*timing*) та ступеня невизначеності (*degree of uncertainty*) майбутніх грошових потоків.

Величина або розмір грошових потоків вказує на те, скільки вони коштують сьогодні, якщо невідомо про тривалість часу. Грошові потоки мають часовий елемент, який означає, що вони будуть в наявності сьогодні, ніж очікувати цього моменту в майбутньому. Таким чином, попереднє очікування на отримання грошових потоків більш важливе, ніж грошові кошти, наявні на сьогодні.

Проте величина і тривалість часу – це ще не всі складові. Оскільки грошові потоки, про які йдеться, є майбутніми грошовими потоками, завжди має місце ризик, що здійсниться не так, як планується. Інколи цей ризик незначний, як наприклад, при придбанні облігацій стабільного уряду, а інколи ризик суттєвий, коли здійснюється інвестиція в початкову ризиковану справу. Якщо є в наявності дві альтернативні інвестиції з деяким очікуванням грошових потоків по величині і розподілу часу, проте одна інвестиція менш ризикована, а інша – більш ризикована, якій з них можна надати перевагу? Безперечно, тій, що має менший ризик.

Таким чином, ступінь невизначеності або ризикованість з погляду на майбутній грошовий потік, а не тільки його величина і тривалість, визначатиме, скільки необхідно за нього сплатити сьогодні.

Ця проникливість охоплює підхід до оцінювання дисконтування грошових потоків (*Discounted Cash Flow, DCF*). Відповідно до цього підходу прогнозується очікування майбутніх грошових потоків, у той час, як за «дисконт» обирається або ставка процента, або норма прибутковості, які відображають сприймання ризикованості грошових потоків. Ставка дисконту відображає вартість грошей у часі (тобто, що інвестори будуть швидше мати гроші сьогодні, ніж завтра і повинні таким чином платити за очікування) та премію ризику, яка відображає, що додаткова прибутковість інвестора вимагає компенсацію за ризик, що грошовий потік може не здійснитися. Цей підхід узагальнено у формулі:

$$\text{Вартість(Value)} = \sum_{t=1}^{t=n} \frac{CF_t}{(1+R)^t}, \quad (4.30)$$

де

n – економічний термін активу або інвестиції (звичайно виражений у роках);

CF – (*cash flow*) очікуваний грошовий потік у період t ;

R – (*Rate*) ставка дисконту, яка відображає сприймання ризикованості грошових потоків.

Це рівняння вказує на те, що вартість будь-якого активу дорівнює сумі дисконтованих майбутніх грошових потоків, з дисконтування вартості кожного грошового потоку за функцією:

- 1) номінальна вартість;
- 2) ризик;
- 3) тривалість – коли очікується отримання грошового потоку.

Ставка дисконту є вартістю капіталу інвестора, яка зазначає прибутковість, яку інвестор буде очікувати отримати, якщо грошові кошти були інвестовані в активи, капітальні інвестиції, або «портфель» подібного ризику.

Отже, модель дисконтування грошових потоків ґрунтується на одній із фундаментальних основ корпоративних фінансів – концепції економічної вартості, за якою вартість активів сьогодні – це теперішня вартість грошових потоків, які будуть отримані від цих активів упродовж їх економічного строку використання.

По суті, діючий бізнес групи підприємств представлений сукупністю майбутніх грошових потоків. По відношенню до материнського підприємства і його дочірніх підприємств як єдиної економічної одиниці модель дисконтування грошових потоків визначає вартість групи сьогодні як суму її майбутніх грошових потоків, дисконтованих за визначеною ставкою, що відповідає ризикам групи.

Модель дисконтування грошових потоків групи ґрунтується на різновиді концепції економічної вартості – концепції вартості безперервної діяльності (*Going Concern Value*), оскільки безперервна діяльність групи, як очікується, буде акумулювати грошові потоки, які слід оцінити, щоб визначити вартість групи в цілому.

Одне з перших завдань, яке необхідно вирішити в процесі вартості групи, – визначити тривалість прогнозованого періоду. Іншими словами, необхідно з'ясувати, на який час у майбутньому можна скласти надійний фінансовий прогноз. На визначення такого періоду впливатимуть ряд факторів:

- стабільність галузі, в якій здійснюється діяльність групи;
- стабільність самої групи;
- стабільність макроекономічного середовища (інфляція, ставки проценту, ставки оподаткування);
- досвід менеджменту в складанні прогнозів.

Як зазначають Кеннет Ферріс та Барбара Пешеро Петі: «В більшості випадків час прогнозування складається з одного

до десяти періодов. Иногда прогноз может составляться и на более длительный срок – вплоть до 40 периодов» [181, с. 96].

Після визначення кількості періодів прогнозування, вартість групи можна розрахувати за формулою:

$$\text{Вартість групи} = \text{Теперішня вартість операційних грошових потоків впродовж прогнозованого періоду} + \text{Теперішня вартість операційних грошових потоків після закінчення прогнозованого періоду} \quad (4.31)$$

Другий компонент формули називають залишковою вартістю бізнесу (*Continuing Value, Residual Value, Terminal Value, Exit Value*). Отже, вартість групи можна визначити так:

$$\text{Вартість групи} = \text{Теперішня вартість операційних грошових потоків впродовж операційного періоду} + \text{Теперішня вартість залишкової вартості} \quad (4.32)$$

Визначення тривалості прогнозного періоду залежатиме від складових операційної вартості групи: прогнозу періодичних грошових потоків групи та прогнозу її залишкової вартості: чим триваліший буде вибраний період прогнозу, тим менше впливатиме залишкова вартість на вартість групи. Якщо операційні грошові потоки визначити складно, прогнозований період слід скоротити.

Як свідчить практика, при розрахунку грошових потоків від діяльності групи в майбутньому виділяють прогнозний і постпрогнозний період. У прогнозованому періоді потоки розраховуються детально для кожного року. В постпрогнозованому періоді грошові потоки спрощено припускаються однаковими і безкінцевими. Тривалість періоду, як правило, приймається рівна 10 рокам для стабільних умов і 5 рокам – для нестабільних зовнішніх умов. Усі наступні грошові потоки в постпрогнозованому періоді замінюють залишковою вартістю бізнесу.

Залежно від цілей оцінювання, операційний грошовий потік може бути визначений кількома способами. Щодо групи, то розуміння її вартості частково ґрунтується на чистій теперішній вартості (*Net Present Value, NPV*) її майбутніх «вільних грошових потоків» (*Free Cash Flows*).

Логіка моделі «вільних грошових потоків» проста: оскільки інвестиція пов'язана з грошовим капіталом, то її вартість ґрунтується на сумі майбутніх грошових потоків, які будуть нараховані інвестору. Вільний грошовий потік може розглядатись як сума грошового

поток, яка залишається від операційної діяльності підприємства після здійснення очікуваних інвестицій. Він є від цього залишковим грошовим потоком (*Residual Cash Flow*), і підприємства зможуть потім повернути грошові кошти до «постачальників» капіталу. Іншими словами, вільний грошовий потік робить це можливим для компаній – сплатити проценти, погасити основну суму боргу, сплатити дивіденди та викупити акції.

Існують різноманітні шляхи, за якими компанії групи повертають гроші до «постачальників» капіталу, і таким чином, очікування таких грошових потоків буде основним визначенням вартості об'єднання підприємств від ринкової перспективи капіталу.

Існують різні інтерпретації складових «вільних грошових потоків». Одне з таких пояснень формулює, що вільні грошові потоки включають грошові надходження після сплати: податків групи, зміни робочого капіталу і капітальних витрат.

У процесі оцінки цей показник може бути розрахований на підставі даних, отриманих в результаті складання фінансового прогнозу за формулою [181, с. 98; 218, с. 302]:

$$\begin{aligned} \text{Вільні грошові потоки (FCF)} &= \text{Прибуток до сплати процентів, податків і амортизації (EBITDA)} \\ &- \text{Сплачені податки} - \text{Зміна робочого капіталу} - \text{Капітальні витрати} \end{aligned} \quad (4.33)$$

Девід Янг (*David Young*) та Стефан Оберні (*Stephen O'Byrne*) зазначають, що «вільний грошовий потік за будь-який період розраховують так:

- Прибуток до сплати процентів, податків і амортизації (*EBITDA, Earnings Before Interest Taxes, Depreciation and Amortization*)
- Амортизація (*Depreciation and Amortization*)
- Податки на прибуток (*Taxes*)
- = Чистий операційний прибуток після сплати податків (*NOPAT, Net Operating Profit After Tax*)
- + Амортизація (*Depreciation and Amortization*)
- Капітальні витрати (*Capital expenditures*)
- Зміна робочого капіталу (*Net Change in Working Capital*)
- = Вільний грошовий потік (*Free Cash Flow*)

Хоча амортизація не є грошовими потоками, вона вираховується від показника ЕВІТДА, оскільки впливає на корпоративні податки (амортизація діє як податковий щит). Після оподаткування амортизація додається» [225, р. 24].

Ерік Хелферт для розрахунку вільних грошовий потоків пропонує переведення минулих та прогнозованих прибутків у «вільні грошові потоки». Для цього, на його думку, необхідно здійснити такі кроки:

«Первый шаг: Текущую прибыль компании необходимо прогнозировать на достаточно длительный период. Для этой цели в качестве текущей прибыли следует взять прибыль до выплаты процентов, то есть $ЕВІТ \times (1 - \text{ставка налога})$. Любая значительная прибыль, не связанная с ведением операционной деятельности (такая, как доход от инвестиций) после вычета соответствующих налогов должна быть определена и прибавлена к доходам за каждый период, так как она – часть стоимости всей компании.

Следующий шаг – перевод текущей прибыли в денежные потоки путем корректировки прибыли после уплаты налогов на величину списанного износа основного капитала и нематериальных активов и на сумму отложенных налогов.

Третий шаг – определяют будущие капитальные затраты, необходимые для поддержания текущего уровня прибыли и обеспечения планируемых изменений в характере деятельности. Это расходы на приобретение земельной собственности, машин и оборудования, на проведение программ, связанных с большими издержками, таких как, например, научные исследования или конструкторские разработки, а также издержки на приращение оборотного капитала.

Последний шаг – установление временного периода анализа и нахождение рыночной цены на этот момент. По определению, эта цена будет равна сумме дисконтированных стоимостей всех будущих денежных потоков с этого момента и до бесконечности. Но трудности, возникающие при составлении прогнозов за пределами анализа, требуют более простого метода для определения величины стоимости на определенный момент.

Обычный путь, позволяющий справиться с этой проблемой, – использовать простейший мультипликатор доходов (*earnings multiple*), то есть установить стоимость компании через 6 лет, 10 лет или любой другой период, на котором желательно прервать процесс анализа, как 8-, 10- или 15-кратную величину прибыли после уплаты

налогов за этот год. Выбор мультипликатора зависит от природы компании и тенденций развития ее отрасли » [183, с. 497–499].

Підхід щодо визначення вільних грошових потоків, запропонований Еріком Хелфертом в загальній формі можна подати так як у табл. 4.16:

Таблиця 4.16. Визначення вільних грошових потоків

Елементи грошових потоків	Рік ₁	Рік ₂	Рік ₃	Рік _i	Рік _j
Поточний прибуток від операційної діяльності (включаючи будь-які суттєві доходи, не пов'язані з веденням операційної діяльності після сплати податків)	+	+	+	+	+
Списаний знос та інші елементи, що не вплинули на грошові потоки	+	+	+	+	+
Капітальні вкладення (включаючи робочий капітал)	—	—	—	—	—
Залишкова (ліквідаційна) вартість					+
Вільні грошові потоки	y_1	y_2	y_3	y_i	y_j

У розрахунку чистого потоку додаються дивіденди, виплачені за привілейованими акціями. Проте в більшості оцінок цей пункт відсутній через відсутність відповідних цінних паперів.

Як бачимо, всі наведені алгоритми розрахунку вільних грошових потоків еквівалентні між собою.

Результати наведених моделей розрахунку свідчать про застосування термінів «вільні грошові потоки» та «чисті грошові потоки». У цьому контексті слід зазначити, що наведені моделі є розрахунком чистого грошового потоку. Чистий грошовий потік є сумою, яку можна вилучити із бізнесу без шкоди для майбутньої діяльності, оскільки були враховані всі внутрішні потреби групи. Ось чому чистий грошовий потік часто називають вільним грошовим потоком.

При визначенні вільних грошових потоків, окремо слід зупинитися на визначенні складового елементу – капітальних витрат. Можуть бути використані різні способи визначення цього показника. Як правило, альтернативний спосіб оцінювання базується на дійсній чи прогнозованій чистій вартості інвестицій у власність, будівлі, споруди, устаткування впродовж операційного періоду. Цей показник може бути розрахований так:

1. На основі середніх значень капітальних витрат за кілька періодів, розрахованих на основі історичних фактичних даних і проформи (бюджету) звіту про рух грошових коштів.

2. На основі передбачуваних чистих капітальних витрат (сумарні капітальні витрати мінус виплати за позиками), значення яких отримані з проформи (бюджету) звіту про рух грошових коштів.

Вільний грошовий потік є залишком грошових потоків і тим капіталом, який знаходиться в розпорядженні групи і який можна використати для виконання зобов'язань перед тими, хто надав групі капітал на довгостроковий період (тобто на виплату процентів, дивідендів і погашення боргу, викупу власних акцій).

Чиста теперішня вартість (NPV) таких грошових потоків може бути отримана дисконтуванням цих грошових потоків з використанням оціненої середньозваженої вартості капіталу (*Weighted Average Cost of Capital (WACC)*) всіх джерел фінансування групи. Звідси:

$$WACC = [C_d (1 - t) D/V] + [C_p P/V] + [C_e E/V], \quad (4.34)$$

де, C_d – вартість зобов'язань;

t – ставка податку;

C_e – вартість привілейованих акцій;

C_p – вартість простих акцій;

D – ринкова вартість зобов'язань;

P – ринкова вартість привілейованих акцій;

E – ринкова вартість капіталу (простих акцій);

$V = D + P + E$.

Вартість капіталу для будь-якої інвестиції чи то проекту, підрозділу підприємства або в цілому підприємства, групи є норма прибутковості, яку «провайдери» капіталу очікуватимуть отримати, якби капітал було інвестовано в інший об'єкт, ніж проект, актив або підприємство з подібним ризиком. Іншими словами, вартість капіталу (*cost of capital*) – це можливі витрати (*opportunity cost*).

Не вдаючись до технічних деталей розрахунку вартості капіталу, слід відмітити два важливих моменти:

- вартість капіталу ґрунтується на очікуваній, а не на історичній прибутковості;
- вартість капіталу є можливими витратами, ніж відображена прибутковість, яку інвестори очікують від інших інвестицій з подібним ризиком.

Елементи ризику є вирішальними для розуміння вартості капіталу та її розрахунку. Всі інвестори мають обережне ставлення до ризику, віддаючи перевагу меншому ризику перед більшим.

Оскільки відмінні форми фінансування несуть різні ризики для інвестора, вони повинні також нести різні витрати для групи. Як було вже зазначено, інвестори вимагають вищої прибутковості для придбаних акцій іншого підприємства, ніж вони запозичують, оскільки перший є ризикованішим. Таким чином, вартість капіталу підприємства залежить не лише від вартості боргу і фінансування капіталу, а також від того, скільки припадає на кожний із них у його структурі капіталу. Цей взаємозв'язок об'єднаний у показнику – середньозважена вартість капіталу (*Weighted-Average Cost of Capital, WACC*).

Середньозважена вартість боргу і капіталу ґрунтується на ринковій вартості, а не обліковій вартості, оскільки необхідно знати, скільки він буде коштувати підприємству для створення капіталу сьогодні, і які витрати виникають від ринкової вартості, а не облікової. Деякі підприємства ігнорують розрахунок середньозваженої вартості на підставі як ринкової, так і облікової вартості, використовуючи цільову середньозважену величину. Сутність такого підходу полягає в тому, що навіть якщо поточна структура капіталу підприємства відхиляється від запланованої, яка завжди надана, майбутнє рішення про фінансування буде приводити кінцеву структуру капіталу до планової.

Собівартість боргу береться в розрахунок до оподаткування за ставкою податку на прибуток, яку підприємство сплачує своїм позичальникам. Якщо підприємство має окремі джерела фінансування боргу, кожний за різними нормами, то вартість боргу використана при розрахунку WACC формується за середньозваженою. Ставка корпоративного податку є важливою з метою розрахунку WACC, оскільки процентні платежі розраховуються після податку.

Виключно важливим питанням є відношення до вартості капіталу. На спрощеному рівні, вартість капіталу є прибутковість, яку інвестори потребують для здійснення інвестицій до капіталу підприємства. Проблема полягає в тому, що не можливо відразу дотриматися вимог прибутковості. У випадку фінансування боргу, контракт вимагає дотримання термінів повернення боргу, включаючи ставку процента. Проте не існує подібної аналогії щодо фінансування капіталу.

З цієї точки зору, вибір, залишений для менеджерів, є спробою зменшити вимоги інвестора шляхом дотримання ринкової вартості капіталу. Ці зусилля вимагають моделі, за якими ризиковані активи, такі як частка в іншому підприємстві, оцінюються через ринкову вартість капіталу. Найбільш популярною для цього є модель оцінювання капітального активу (*Capital Assets Pricing Model, CAPM*).

Ця модель була винайдена незалежно професором Стенфордського університету Вільямом Шарпе (*William Sharpe*) і професором Гарвардського університету Джоном Лінтнером (*John Lintner*), у розвиток попередніх вкладень у теорію фінансів Джеймсом Тобіном (*James Tobin*) та Гаррі Марковітцем (*Harry Markowitz*). Хоча модель була об'єктом облікового підходу, її можна подати так:

$$C_e = r_f + \beta (r_m - r_f), \quad (4.35)$$

де C_e – вартість капіталу (простих акцій);

r_f – ставка прибутковості за безризиковими інвестиціями;

β – ризик групи відносно цього ринку;

r_m – ринкова ставка прибутковості.

Зміст цієї формули полягає в такому: вартість капіталу (очікувана прибутковість на ризикований актив) дорівнює сумі прибутковості за безризиковими активами та премії за ризик (ринкова ставка прибутковості, яка відображає ціну, сплачену через ринкові акції всіма інвесторами в інструменти капіталу, скориговану на β , фактор ризику підприємства).

Модель оцінювання капітального активу (САРМ) є моделлю очікування. На жаль, менеджмент не в змозі дотримуватись очікувань; він може лише оцінювати або зменшувати їх залежно від того, як поведуть себе інвестори ринкових акцій. Крім того, визначення відповідного безризикового активу, премії ринкового ризику, розрахунок β фактора ризику підприємства вимагає судження і тлумачення, які можуть приводити до різних висновків.

Ряд економістів зазначають, що кращою практикою буде значення β в межах 3% справедливої вартості капіталу. Якщо, наприклад, підприємство фінансовано на одну третю боргами, а дві третіх за рахунок капіталу (звичайна пропорція), то це означає, що статистична помилка оцінки середньозваженої вартості капіталу (WACC) буде 2%. Це особливо має окреме важливе пояснення:

- Вартість капіталу перевищує нуль, і економічна додана вартість (EVA) з найкращою оцінкою середньозваженої вартості капіталу (WACC) є набагато кращою оцінкою результатів діяльності, ніж прибутковість без вартості капіталу.
- Найкраща оцінка середньозваженої вартості капіталу (WACC) повинна бути змінена помірно і лише тоді, коли очевидно зазначена суттєва зміна, тобто 1% або більше.
- Правдивий вплив стратегії оснований на змінах у вартості капіталу, тобто зміни структури капіталу можуть бути

передбачені з великою точністю, і отже, підприємства повинні бути обачливими за таких обставин.

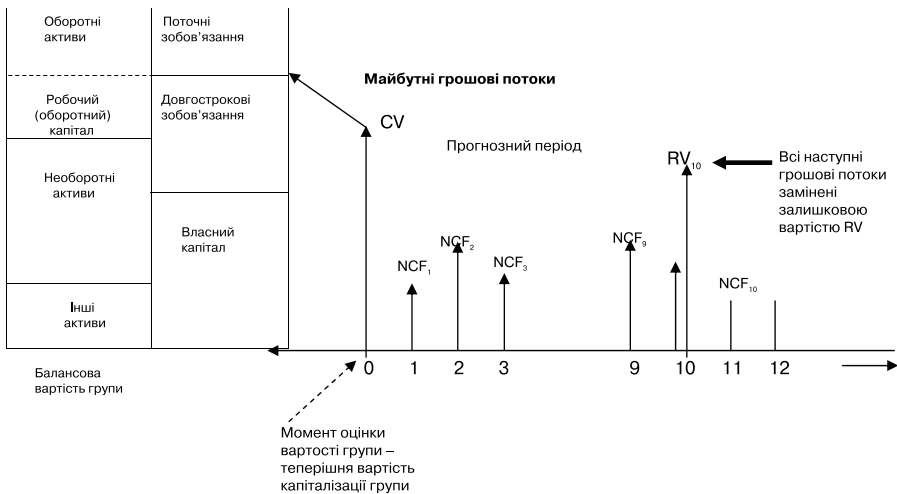
На основі моделі оцінювання капітального активу (САРМ) і премії ринкового ризику 5%, середньозважена вартість капіталу (WACC) для більшості публічних торгових компаній в США складала між 8 та 11%. Для секторів з особливо високим ризиком, такі як Internet акції (*Internet stocks*), WACC може бути вище ніж 11%, оскільки вищий операційний ризик, вищий ринковий ризик [225, р. 166].

Модель визначення ціни капітального (необоротного) активу (*Capital Asset Pricing Model, САРМ*) може бути використана для розрахунку вартості капіталу.

Вартість групи на цій основі буде:

$$NPV = \frac{NCF_{t_1}}{(1+WACC)^1} + \frac{NCF_{t_2}}{(1+WACC)^2} + \frac{NCF_{t_3}}{(1+WACC)^3} + \frac{NCF_m}{(1+WACC)^n}, \quad (4.36)$$

де NCF – чистий грошовий потік за період (t).

RV_{10} (Residual Value) – залишкова вартість групи в кінці 10 року.

Рис.4.5. Теперішня вартість грошових потоків групи та структура капіталу

Ерік Хелферт зазначає, що «когда сумму ежегодных поступлений и ликвидационной стоимости дисконтируют по приемлемой

ставке доходности (обычно это средневзвешенная стоимость капитала), полученная в результате чистая настоящая стоимость и есть довольно правдоподобное приблизительное значение стоимости всей компании. Качество результата, конечно же, зависит от качества применяемых для его получения оценок. Для того чтобы получить весь спектр правдоподобных результатов, следует использовать оценку чувствительности» [183, с. 500].

Результат, який отримуємо дисконтуючи вільний грошовий потік і залишкову (ліквідаційну) вартість бізнесу, є наближеною ринковою вартістю капіталізації групи. В цьому контексті важливо показати взаємозв'язок теперішньої вартості капіталізації групи зі структурою капіталу. На рис. 4.5 показано, що загальна вартість групи складається з робочого (оборотного) капіталу, основного капіталу та інших активів, які фінансуються шляхом «комбінації» довгострокової заборгованості та власного капіталу. Аналіз на основі дисконтованої вартості дозволяє виразити цю облікову величину в сучасних економічних термінах – теперішня вартість капіталізації групи може бути вища або нижча за балансову вартість групи.

Взаємозв'язок структури капіталу групи та теперішньої вартості з позиції кредиторів та акціонерів можна подати у вигляді рівняння:

$$\text{Вартість групи (GV)} = \text{Теперішня вартість грошових надходжень (NPV)} \quad (4.37)$$

або

$$\text{Вартість капіталу (EV)} + \text{Довгострокові зобов'язання (D)} = \text{Теперішня вартість грошових надходжень (NPV)} \quad (4.38)$$

звідси

$$\text{Вартість капіталу (EV)} = \text{Теперішня вартість грошових надходжень (NPV)} - \text{Довгострокові зобов'язання (D)} \quad (4.39)$$

або

$$\text{Вартість простих акцій (E)} + \text{Вартість привілейованих акцій (P)} = \text{Теперішня вартість грошових надходжень (NPV)} - \text{Довгострокові зобов'язання (D)} \quad (4.40)$$

і отже,

$$\text{Вартість простих акцій (E)} = \text{Теперішня вартість грошових надходжень (NPV)} - \text{Довгострокові зобов'язання (Д)} - \text{Ринкова вартість привілейованих акцій (P)} \quad (4.41)$$

Очевидно, що для того, щоб отримати величину ринкової вартості власного капіталу акціонерів, необхідно із отриманої теперішньої вартості, яка була еквівалентною загальній ринковій вартості групи, вирахувати довгострокову заборгованість.

Придбання і продаж дочірніх, асоційованих підприємств і інвестицій групою впливає як на очікувані вільні грошові потоки групи (змінюючи можливість генерування грошей), так і WACC (потенційно змінюючи спільне фінансування групи і ризик пов'язаної групи).

Цей вплив можна показати через складові формули:

$$\text{Вартість групи (GV)} = \text{Вартість капіталу (EV)} - \text{Чисті борги (Net Debt, ND)}, \quad (4.42)$$

де чисті борги – величина чистого залученого капіталу.

$$\text{Чисті борги (ND)} = \text{Фінансова заборгованість (Fin Debt)} - \text{Грошові кошти (Cash)} - \text{Фінансові інвестиції (Fin Inv)} \quad (4.43)$$

Звідси формула розрахунку вартості капіталу групи буде така, як показано на рис. 4.6:

$$\begin{array}{c} \text{Equity value} = \text{Group Value} - \text{Net Debt} \\ \swarrow \quad \searrow \\ \text{NPV} \quad - \quad \text{Net Debt} \\ \swarrow \quad \searrow \quad \swarrow \quad \searrow \\ (\text{NCF} + \text{RV}) - \text{Fin Debt} + \text{Fin Inv} + \text{Cash} \end{array}$$

Рис. 4.6. Розрахунок вартості капіталу групи дисконтуванням грошових потоків за можливою вартістю капіталу

Вартість бізнесу, подібно до вартості капітального проекту, є функцією очікування у майбутньому грошового потоку, з дисконтуванням за можливою вартістю капіталу.

Має місце одна важлива відмінність при розгляді оцінки на рівні бізнесу (групи). Будь-яке перевищення грошових потоків, якими група підприємств вже володіє, повинно додаватися до теперішньої вартості майбутніх грошових потоків (операційний залишок грошових коштів не включається у цьому випадку, оскільки він уже включений до робочого капіталу й відображений в оцінці грошового потоку).

Іншими словами, оцінюється здатність підприємства генерувати майбутні вільні грошові потоки, ігноруючи грошові потоки, які підприємство вже згенерувало. Потім ці грошові кошти додаються до отриманої вартості підприємства.

Отже, для застосування моделі дисконтування грошових потоків при визначенні вартості групи необхідно здійснити такі кроки:

Крок 1. Визначити тривалість прогнозованого періоду майбутніх вільних грошових потоків групи.

Крок 2. Визначити структуру капіталу групи та середньозважену вартість капіталу.

Крок 3. Визначити залишкову вартість групи.

Крок 4. Визначити вільні грошові потоки групи за прогнозований період.

Крок 5. Дисконтувати вільні грошові потоки, включаючи залишкову вартість за ставкою середньозваженої вартості капіталу по роках.

Застосуємо метод дисконтованих грошових потоків для визначення вартості групи «ЗХ».

На першому кроці розрахуємо тривалість прогнозованого періоду. Хоча вона є важливим показником, проте він впливає не на вартість групи, а лише на розподіл цієї вартості між власне прогнозованим періодом та наступними роками.

На наш погляд, окреслений прогнозний період повинен бути достатньо продовженим для того, щоб до його завершення бізнес досягнув усталеного стану. Це важливо тому, що всі оцінки залишкової вартості (*Residual Value, RV*) ґрунтуються на таких підставах:

- група отримує постійну норму прибутку, підтримує постійне обертання капіталу, а отже, забезпечує постійну прибутковість інвестицій;
- показники групи зростають постійними темпами, і щорічно група інвестує в бізнес однакову частку свого валового грошового потоку;

- прибутковість нових інвестицій групи постійна.

Отже, для оцінювання вартості групи «ЗХ» обираємо прогнозний період 5 років (2005–2009) для розрахунку чистих грошових потоків. За даними аналізу складені проформи – прогнозний баланс та прогнозний звіт про фінансові результати, розраховані фінансові коефіцієнти (табл. 4.17–4.19).

Складання постатейного прогнозу проформ фінансових звітів – (балансу та звіту про фінансові результати) було здійснено на підставі таких критеріїв:

- зниження темпів зростання кондитерської промисловості в Україні, яке зумовлене останніми тенденціями темпів зростання, а також тим, що останніми роками в пострадянських країнах активно розвиваються галузі, які виробляють продукти – замітники кондитерських виробів;
- планове зростання валового прибутку відповідає маркетинговій стратегії групи, яка активно працює над збільшенням продажу продукції з високою доданою вартістю;
- при розрахунку адміністративних і збутових витрат визначають рівень умовно-постійних та умовно-змінних витрат. Умовно-змінні витрати зростають пропорційно зростанню продаж;
- ставка податку на прибуток становить 25%;
- виплата дивідендів у прогнозованому періоді не передбачалася;
- у прогнозованому періоді передбачені постійні інвестиції в оновлення устаткування, норма амортизації прийнята на рівні 2004 року;
- на підставі аналізу минулих років і тенденцій розвитку групи «ЗХ» обертання дебіторської заборгованості на рівні 2004 року – 43 дні, обертання запасів – 50 днів, обертання кредиторської заборгованості – 40 днів;
- рівень довгострокової кредиторської заборгованості прийнято на рівні 2004 року, крім 2009 року, в якому передбачено існуючий рівень поточних кредитів банків;
- рівень процентних платежів для обслуговування залучених коштів прийнято на рівні останнього року – 11,3%.

Із аналізу базових умов видно, що темпи зростання продаж при збільшенні рівня валового прибутку і доходності продаж, знижують показники прибутковості капіталу, обертання активів та основних

засобів. У групі утворюється зайва ліквідність і зменшення показника фінансового важеля.

Таблиця 4.17. Проформа балансу ЗАТ «ЗХ» на 2005–2009 р. тис. грн

Стаття	Рік				
	2005	2006	2007	2008	2009
АКТИВИ					
Необоротні активи	263807	309057	363057	418057	473057
Основні засоби (оціночна балансова вартість)	246985	290811	343811	398811	453811
Довгострокові інвестиції	246	246	246	246	246
Довгострокова дебіторська заборгованість (позики) та інші необоротні активи	16 576	18 000	19 000	19 000	19 000
Оборотні активи	244099	269173	291974	318602	334741
Запаси	103644	114805	125274	137392	143640
Дебіторська заборгованість	115324	127233	139014	151616	160219
Заборгованість податкових органів	17 000	17 000	17 000	17 000	17 000
Грошові кошти та їх еквіваленти	8 131	10 135	10 686	12 594	13 882
Всього активів	507906	578230	655031	736659	807798
КАПІТАЛ І ЗОБОВ'ЯЗАННЯ					
Власний капітал	310437	371425	439468	513394	595273
Статутний капітал	37 811	37 811	37 811	37 811	37 811
Додатково сплачений капітал	103232	103232	103232	103232	103232
Нерозподілений прибуток	169394	230382	298425	372351	454230
Довгострокові зобов'язання	58 400	58 400	58 400	58 400	40 000
Процентні позики та кредити	58 400	58 400	58 400	58 400	40 000
Поточні зобов'язання	139069	148405	157163	164865	172525
Процентні кредити	52 371	52 371	52 371	52 371	52 371
Кредиторська заборгованість	82 915	91 844	100219	107585	114911
Заборгованість за дивідендами	0	0	0	0	0
Розрахунки з бюджетом	3783	4190	4573	4909	5243
Всього капітал і зобов'язання	507906	578230	655031	736659	807798

Таблиця 4.18. Проформа звіту про фінансові результати групи «ЗХ»
на 2005 – 2009 рр., тис. грн

Стаття	Рік				
	2005	2006	2007	2008	2009
Дохід від основної діяльності	970 000	1080000	1180000	1270000	1 360 000
Темпи зростання, %	1,12	1,11	1,09	1,08	1,07
Собівартість реалізованої продукції	(756600)	(838080)	(914500)	(988710)	(1048560)
Валовий прибуток	213 400	241 920	265 500	288 290	311 440
Витрати на збут	(76 691)	(82 189)	(94 177)	(108007)	(121 037)
Адміністративні витрати	(54 715)	(55 403)	(57 030)	(58 593)	(59 157)
Інші операційні витрати	(5088)	(5152)	(5210)	(5263)	(5315)
Операційні витрати	(136494)	(142744)	(156917)	(171863)	(186 509)
Прибуток від основної діяльності	76 906	99 176	108 583	116 427	124 931
Витрати на сплату процентів	(12 598)	(12 598)	(12 598)	(12 598)	(10 500)
Збитки від курсових різниць	—	—	—	—	—
Інші не операційні витрати	(5261)	(5261)	(5261)	(5261)	(5261)
Прибуток до оподаткування	59 047	81 137	90 724	98 568	109 171
Податок на прибуток	(14 762)	(20 329)	(22 681)	(24 642)	(27 293)
Прибуток після оподаткування	44 285	60 988	68 043	73 926	81 879

Наступний крок – визначення структури капіталу групи «ЗХ». Виходячи з того, що в складі акціонерів присутній фінансовий інвестор, пропонується поділити структуру капіталу на три частини:

- 1) власний капітал засновників групи;
- 2) власний капітал фінансового інвестора;
- 3) залучений капітал.

Оскільки протягом прогнозного періоду передбачається постійний рівень залучених кредитних ресурсів, структура капіталу за роками прогнозованого періоду буде змінюватись (табл. 4.20).

Видно з табл. 4.20, що:

- вартість залученого капіталу в прогнозованому періоді становить 8,5%;

Таблиця 4.19. Розрахунок прогнозних коефіцієнтів групи «ЗХ» на період 2005–2009 рр.

Коефіцієнт	Рік				
	2005	2006	2007	2008	2009
Коефіцієнти прибутковості					
Коефіцієнт валового прибутку, %	22,0	22,4	22,5	22,7	22,9
Зміна чистого прибутку, %	26,40	37,71	11,57	8,65	10,76
Доходність продаж, %	4,57	5,65	5,77	5,82	6,02
ЕВІТДА, тис. грн.	107383	126344	140572	154246	168801
%	11,07	11,70	11,91	12,15	12,41
Прибутковість капіталу, ROI, %	14,27	16,42	15,48	14,40	13,75
Коефіцієнти платоспроможності (фінансової залежності)					
Відношення залучених коштів і власного капіталу, %	63,6	55,7	49,1	42,5	35,7
Відношення залучених коштів до суми активів, %	38,88	35,77	32,91	29,83	26,31
Коефіцієнт покриття фінансових витрат	6,10	7,87	8,62	9,24	11,90
Коефіцієнт поточної ліквідності	1,76	1,81	1,86	1,90	1,94
Коефіцієнти ефективності використання активів					
Період погашення дебіторської заборгованості, дні	43	43	43	43	43
Період погашення кредиторської заборгованості, дні	40	40	40	40	40
Період обертання запасів, дні	50	50	50	50	50
Обертання основних засобів	3,93	3,71	3,43	3,18	3,00
Загальне обертання активів	1,91	1,87	1,80	1,74	1,68

- вартість капіталу засновників групи визначається, як співвідношення чистого прибутку до власного капіталу;
- вартість капіталу фінансового інвестора становить 25%, оскільки відповідно до його корпоративної політики, цей рівень прийнято як мінімальний рівень прибутковості вкладених інвестицій.

Наступний крок – визначення залишкової вартості (*Residual Value*) очікуваного грошового потоку групи за показниками визначеного прогнозного періоду.

Таблиця 4.20. Розрахунок прогнозованої середньозваженої вартості капіталу (WACC) групи «ЗХ» на період 2005–2009 рр.

Показник	Рік					
	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Структура капіталу на (тис грн.):						
Залучені кошти,	110771	110771	110771	110771	110 771	92 371
Капітал власників,	199614	232828	278569	329601	385 046	446 455
Капітал фінансового інвестора,	66 538	77 609	92 856	109867	128 348	148 818
Усього капіталу	376923	421208	482196	550239	624 165	687 644
Частка залучених коштів, %	29	26	23	20	18	13
Частка власного капіталу, %	53	55	58	60	62	65
Частка капіталу фінансового інвестора, %	18	19	19	20	20	22
Незважаючи на вартість капіталу, (%)						
Вартість залученого капіталу (після податкового щита)	8,50	8,50	8,50	8,50	8,50	8,50
Вартість власного капіталу засновників	13,20	14,30	16,40	15,50	14,40	13,80
Вартість капіталу фінансового інвестора	25,00	25,00	25,00	25,00	25,00	25,00
Середньозважена вартість капіталу, WACC	13,90	14,70	16,30	16,00	15,50	15,50

На практиці використовуються різні способи розрахунку залишкової вартості. Метод зростаючого вільного грошового потоку (*FCF, Growth Method*) ґрунтується на припущенні, що вільний грошовий потік групи зростатиме щороку постійними темпами впродовж без кінцевого періоду, тому залишкова вартість визначається так:

$$\text{Залишкова вартість} = \frac{FCF_{T+1}}{(WACC - g)} = \frac{FCF_T(1+g)}{(WACC - g)}, \quad (4.44)$$

де FCF_{T+1} – нормальний вільний грошовий потік у перший рік пост-прогнозного періоду;

WACC – середньозважена вартість капіталу;

g – очікувані темпи зростання вільного грошового потоку в безстроковій перспективі.

Швидкість темпів зростання можна розрахувати з використанням проформи або екстраполяції за даними зростання попередніх періодів. При цьому необхідно враховувати, що більшість аналітиків вважають можливість постійного зростання нереальною.

Для групи «ЗХ» використано підхід, відповідно до якого в пост-прогнозному періоді група працюватиме без змін у робочому капіталі і не буде додатково вкладень у капітальні інвестиції. У цьому випадку замість показника вільного грошового потоку використовується показник EBITDA – прибуток до податків, процентів та амортизації.

Тоді формула визначення залишкової вартості буде такою:

$$\text{Залишкова вартість} = \frac{\text{EBITDA}}{\text{WACC}} \quad (4.45)$$

Для групи «ЗХ» залишкова вартість становить:

$$\frac{168\,801}{0,1554} = 507\,267 \text{ тис. грн}$$

Цей метод отримав назву метод коефіцієнта виходу (*Exit Multiple Method*).

Наступний крок – визначення грошових потоків групи за прогнозований період.

Для розрахунку грошових потоків за прогнозований період необхідно за прогнозованими роками:

- оцінити прибуток до виплати процентів і податків (ЕВІТ);
- вирахувати податок на прибуток;
- врахувати амортизацію;
- розрахувати і вирахувати приріст вартості робочого (оборотного) капіталу;
- розрахувати і вирахувати приріст необоротних активів.

Розрахунок грошових потоків групи наведено в табл. 4.20.

Останній крок – дисконтування грошових потоків і залишкової вартості за ставкою середньозваженої вартості капіталу.

Розрахунок вартості групи «ЗХ» методом дисконтування грошових потоків наведено в табл. 4.21. За даними таблиці, вартість групи «ЗХ» станом на кінець 2005 року становить:

CV = 414 459 тис. грн, або 82 млн дол. (при курсі закриття 5,05 грн/USD).

Чистий борг групи «ЗХ» на цю дату становить:

$$ND = 58\,400 + 52\,371 - 8\,131 = 102\,640 \text{ тис. грн.}$$

Вартість акціонерного капіталу групи становить:

$$EV = 414\,459 - 102\,640 = 311\,819 \text{ тис. грн, або 62 млн дол.}$$

Таблиця 4.21. Розрахунок вартості групи «ЗХ» методом дисконтованих грошових потоків

Показник	Рік				
	2005	2006	2007	2008	2009
Дохід від реалізації	970000	1080000	1180000	1270000	1360000
ЕВІТДА	107383	126 344	140 572	154 246	168 800
Амортизація	(3 477)	(27 168)	(31 989)	(37 819)	(43 869)
ЕВІТ – прибуток до процентів і податків	76 906	99 176	108 583	116 427	124 931
Податок на прибуток (ЕВІТ ставка)	(19227)	(24 794)	(27 146)	(29 107)	(31 233)
НОРАТ*	57 679	74 382	81 437	87 320	93 698
Амортизація	30 477	27 168	31 989	37 819	43 869
Зміна оборотного капіталу	(24201)	(14 784)	(13 492)	(12 108)	(12 100)
Грошовий потік від операційної діяльності	63 955	86 766	99 934	113 031	125 468
Інвестиції	(17253)	(45 250)	(54 000)	(55 000)	(55 000)
Чистий грошовий потік	46 702	41 516	45 934	58 031	70 468
Залишкова вартість (Residual value)					507 267
Грошовий потік до дисконтування	46 702	41 516	45 934	58 031	577 735
WACC	0,1389	0,1473	0,1626	0,1598	0,1554
Чиста теперішня вартість (NPV)	414459				

НОРАТ* – чистий прибуток від основної діяльності за вирахуванням скоригованих податків.

Для групи підприємств з диверсифікованими видами діяльності модель дисконтованих грошових потоків можна застосувати так:

- визначити грошові потоки для кожного диверсифікованого підприємства або групи таких підприємств (підприємницької одиниці) і
- дисконтувати грошові потоки за ставкою, що еквівалентна вартості капіталу для всієї групи, або, якщо напрями діяльності суттєво відрізняються за характеристиками ризику і винагороди, можна використати різні ставки дисконтування, які відображали б ці відмінності.

У міжнародній практиці значного поширення набула концепція, відповідно до якої визначають вартість окремих підприємств, а потім консолідують отримані результати, щоб визначити повну вартість групи. Такий підхід називається методом розбиття (*Break-up Method*), або методом підсумку результатів учасників (*Sum-of-the-parts Method*).

Якщо в складі групи є іноземні дочірні підприємства, то модель дисконтування грошових потоків при визначенні вартості групи застосовуються так.

1. У випадку відсутності валютного контролю на переміщення капіталів:

а) дисконтування вільних грошових потоків у місцевій валюті із застосуванням локальної ставки;

б) переведення теперішньої вартості оцінки бізнесу за поточним курсом у валюту материнського підприємства.

2. За наявності валютного контролю та передбачуваних ризиків введення такого контролю:

а) перерахунок усіх грошових потоків за прогнозним форвардним «спот-курсом» у валюту материнського підприємства;

б) дисконтування вільних грошових потоків за ставкою материнського підприємства, яка відображає темп інфляції і систематичний ризик для іноземного дочірнього підприємства [8, с. 172–174].

Таким чином, модель дисконтованих грошових потоків є одним із основних інструментів оцінювання вартості групи. Ця модель має переваги і недоліки. Привабливість моделі оцінюється тим, що вона дозволяє дослідити невизначеність і ризики вартості групи, не змінюється щодня та для всіх компаній представляє їхню теоретичну справедливу вартість.

Як недолік можна відмітити, що очікувані майбутні грошові потоки можуть виявитися нереальними.

4.4. Оцінювання вартості групи методом економічної доданої вартості

Традиційно вартість визначалась як сума дисконтованих грошових потоків. Проте зрозуміло, що якщо система оцінювання результатів ґрунтується на дисконтованому грошовому потоці, то вона спирається на прогноз, а не на фактичні результати діяльності. Ідентифікатором вартості, яка створюється групою у певний звітний період, є економічна додана вартість (*Economic Value Added, EVA*),

яка ґрунтується на фактичних показниках. «EVA – фінансовий показник для оцінювання ефективності діяльності, який найповніше, порівняно з іншими показниками, відображає значення дійсного економічного прибутку підприємства» [253].

Метод економічної доданої вартості є порівняно новим інструментом, який використовується для вимірювання результатів діяльності та оцінювання вартості групи підприємств.

У дослідженнях, проведених і оприлюднених компанією «Stern Stewart», зазначається: «Економічна додана вартість – це єдиний показник, який використовується для того, щоб відстежити повністю весь процес створення вартості бізнесу. Економічна додана вартість – це не стратегія, а спосіб, за допомогою якого ми вимірюємо результати. Існує велика кількість факторів вартості, якими необхідно управляти. Але існує лише один показник, за допомогою якого можна продемонструвати досягнутий успіх.

Організації потрібен єдиний всеохоплюючий показник, який дозволяє оцінити результати діяльності підприємства і допомагає менеджерам збалансувати протиріччя, які виникають у стратегічних цілях. Таким показником є економічна додана вартість» [254; 255; 256].

Концепція EVA була розроблена в США в 1980-х роках компанією «Stern Stewart & Co», проте методика, яка лежить в її основі, не нова. В основі EVA лежить концепція економічного прибутку (*residual, economic income*), виникнення якої пов'язане з економістом А. Маршаллом. У 1890-х роках він висунув припущення, що компанія створює вартість для акціонерів тільки в випадку, якщо вона отримує економічний прибуток. При цьому він підкреслював, що при розрахунку вартості, яку створює компанія в будь-який період, тому необхідно враховувати не лише операційні витрати, а й витрати на залучення капіталу.

При застосуванні методу економічної доданої вартості вартість групи еквівалентна сумі розміру інвестованого капіталу і приросту (спадання), який дорівнює теперішній вартості щорічної економічної доданої вартості, яка розраховується впродовж прогнозованого періоду.

Рахунок вартості групи можна записати так:

$$\begin{array}{l} \text{Вартість} \\ \text{групи (GV)} \end{array} = \begin{array}{l} \text{Інвестований} \\ \text{капітал (IC)} \end{array} + \begin{array}{l} \text{Теперішня вартість} \\ \text{прогнозованої} \\ \text{економічної доданої} \\ \text{вартості (PVEVA)} \end{array} \quad (4.46)$$

Якщо в кожний період група заробляє рівно стільки, скільки становить вартість її середньозваженого капіталу, то дисконтована вартість її вільного грошового потоку повинна збігатися з величиною інвестованого капіталу.

Вартість групи буде більшою або меншою за її інвестований капітал лише настільки, наскільки група заробляє більше чи менше своїх середньозважених витрат на капітал. Премія або дисконт до інвестованого капіталу повинна дорівнювати теперішній вартості майбутньої економічної доданої вартості групи.

«Те, що залишається від його (власника або управляючого) прибутків після вирахування відсотка на капітал за поточною ставкою, можна назвати його підприємницьким управлінським прибутком» [212, р. 142].

На підставі цього методу значення створеної економічної доданої вартості (економічного прибутку) розраховуються за такою формулою [181 с. 150]:

$$\begin{array}{l} \text{Економічна} \\ \text{додана вартість} \\ \text{(економічний} \\ \text{прибуток) (EVA)} \end{array} = \begin{array}{l} \text{Обліковий} \\ \text{чистий прибуток} \\ \text{від операційної} \\ \text{діяльності} \\ \text{(NOPAT)} \end{array} - \begin{array}{l} \text{Вартість капіталу} \\ \text{(WACC)} \end{array} \quad (4.47)$$

Виникнення цього підходу пов'язано з тим, що традиційний обліковий спосіб вимірювання прибутковості недосконалий. При розрахунку облікового прибутку компанії вартість залученого капіталу (процентні платежі) вираховуються із доходу, і при цьому еквівалентне значення вартості залучення власного капіталу ніяк не враховується.

В офіційній термінології управлінського обліку зазначено: «Економічна додана вартість – це показник, за допомогою якого вимірюють прибуток компанії. При цьому традиційні фінансові звіти переводяться у EVA – звіти шляхом виправлення можливих викривлень в операційній діяльності підприємства, які викликані правилами бухгалтерського обліку, і шляхом коригування операційного прибутку на весь використаний капітал» [257].

Основним принципом, який лежить в основі EVA, є припущення, що обліковий прибуток необхідний, але недостатній для створення додаткової вартості. Щоб отримати додаткову вартість, необхідно мати економічний прибуток, який безпосередньо впливатиме на підвищення ціни акцій.

Позитивне значення EVA показує, що група заробила прибутковість на свої активи, яка перевищує собівартість боргу і капіталу, таким чином збільшуючи ринкову вартість акцій.

Група, яка має від'ємне значення економічного прибутку, знижує вартість акціонерного (власного) капіталу, що призводить до зниження ціни її акцій.

Розраховувати економічний прибуток можна так:

–	Дохід від реалізації – нетто (<i>Net sales</i>)
–	Операційні витрати (<i>Operating expenses</i>)
=	Операційний прибуток (<i>Operating profit, or earnings before interest and tax, EBIT</i>)
–	Податки на прибуток (<i>Taxes</i>)
=	Прибуток після оподаткування (<i>Net operating profit after tax, NOPAT</i>)
–	Витрати на капітал (<i>Capital charges, CC</i>) (Інвестований капітал × Вартість капіталу <i>Invested capital, IC × Cost of capital, CofC</i>)
=	Економічна додана вартість (EVA)

Як було зазначено, економічна додана вартість (EVA) дорівнює прибутку після оподаткування (NOPAT), зменшеному на витрати на капітал (CC).

Витрати на капітал еквівалентні інвестованому капіталу компанії (*Invested Capital*), який також інколи називають капіталом (*capital*), або обслуговуючим капіталом (*capital employed*), помноженим на середньозважену вартість капіталу (*Weighted-Average Cost of Capital, WACC*). Середньозважена вартість капіталу (WACC) еквівалентна сумі собівартості кожного компоненту капіталу – короткострокового боргу, довгострокового боргу та акціонерного капіталу, – зваженого для їх відносної пропорції, ринкової вартості в структурі капіталу компанії.

Інвестований капітал – це сума всього фінансування компанії, не враховуючи короткострокові безпроцентні зобов'язання, такі як кредиторська заборгованість за товари (роботи, послуги), нарахована заробітна плата і нараховані податки. Отже, інвестований капітал дорівнює сумі акціонерного капіталу, всіх боргів, на які нараховуються процент (короткострокові та довгострокові), й інші довгострокові зобов'язання. На рис.4.7 за даними балансу показано, як капітал визначає економічно додану вартість (EVA). Баланс з лівого боку рисунка – це звичайний баланс. З правої сторони бачимо баланс економічно доданої вартості, в якому короткострокові безпроцентні зобов'язання вираховані з поточних операційних активів – запасів, дебіторської заборгованості й витрат майбутнього періоду. Лівий

бік цього балансу відображає «чисті активи»; «інвестований капітал» виникає з правого боку.

Баланс		EVA Баланс	
Грошові кошти	Короткострокові зобов'язання	Грошові кошти	Короткострокові зобов'язання
Дебіторська заборгованість + Запаси + Витрати майбутніх періодів	Короткострокові безвідсоткові зобов'язання	Робочий капітал	Довгострокові зобов'язання
Необоротні активи	Довгострокові зобов'язання	Необоротні активи	Інші довгострокові зобов'язання
	Інші довгострокові зобов'язання		Акціонерний капітал
	Акціонерний капітал		

Рис. 4.7. Порівняння звичайного формату балансу і EVA балансу

Ми вираховуємо короткострокові безпроцентні зобов'язання з інших оборотних активів (тобто всіх оборотних активів, за винятком грошових коштів), із інвестованого капіталу. Хоча наближено всі зобов'язання є деякою мірою процентними, виявлені компоненти процента таких рахунків, як кредиторська заборгованість, рідко потребують уваги. До того ж повна собівартість продукції або послуг, придбаних у постачальників, включаючи будь-який компонент процента, відображаються або у собівартості реалізованої продукції, або у витратах на збут, загальних і адміністративних витратах. Таким чином, компанія відображає, хоч і непрямо, ці витрати на проценти.

Економічна додана вартість (EVA) є позитивною, поки прибутковість, яка виникає внаслідок використання «чистих активів» (що є сумою грошових коштів, робочого капіталу і необоротних активів в контексті визначення економічної доданої вартості) перевищує вартість інвестованого капіталу. Прибутковість чистих активів (*return on net assets, RONA*) розраховується так:

$$RONA = \frac{NOPAT}{\text{Чисті активи}} \quad (4.48)$$

$$EVA = (RONA - WACC) \times \text{Інвестований капітал}. \quad (4.49)$$

Коли прибутковість чистих активів перевищує середньозважену вартість капіталу, економічна додана вартість буде позитивною, а коли прибутковість чистих активів менша за середньозважену вартість капіталу, економічна додана вартість набуватиме негативного значення, оскільки:

Аналізуючи наведену формулу, можна констатувати, що економічна додана вартість (EVA) збільшується, і, отже вартість створюється в будь-який час, коли група може досягнути будь-яку з наведених умов [225, р. 68] :

1. **Збільшення прибутку на існуючий капітал.** Якщо прибутковість чистих активів (RONA) збільшується в той час як середньозважена вартість капіталу й інвестований капітал залишаться незмінними, економічна додана вартість (EVA) зростає.
2. **Зростання прибутковості.** Коли очікується, що інвестиція призведе до заробляння прибутку при перевищенні середньозваженої вартості капіталу (WACC), вартість формуватиметься. Навіть якщо стратегія зростання є очікуваною для скорочення прибутковості чистих активів (RONA), вартість є створеною поки прибуток (RONA) перевищуватиме середньозважену вартість капіталу (WACC).
3. **Позбавлення діяльності, що руйнують вартість.** Інвестований капітал зменшиться, коли бізнес або підрозділ продається або закривається. Якщо зменшення капіталу більше ніж компенсація через впровадження розриву (*spread*) між прибутковістю чистих активів (RONA) і середньозваженою вартістю капіталу (WACC), економічна додана вартість зростає.
4. **Продовження періоду, впродовж якого очікується, що прибутковість чистих активів (RONA) перевищить середньозважену вартість капіталу (WACC).**

5. Скорочення витрат на обслуговування капіталу (*cost of capital*).

При розрахунку економічної доданої вартості (EVA) було враховано робочий капітал (*Working Capital Requirement, WCR*) групи. Чисті активи, які, як передбачалося, становлять грошові кошти, робочий капітал і необоротні активи, є інвестицією, для якої капітал групи забезпечує очікувану прибутковість, яку менеджери повинні організувати. Надамо деякі пояснення категорії «робочий капітал».

Розглянемо типове виробниче підприємство. Як видно на рис. 4.8, операційний цикл починається з придбання матеріалу, частин і компонентів, що використовуються для вироблення продукції. Ці матеріали доставляються від постачальників на завод, де в процесі виробництва виготовляється кінцевий продукт.

Час, який затрачено від придбання матеріалів до кінцевої продукції, є періодом виробництва (*manufacturing period*), або «часовим циклом» (*cycle time*). Продукція, яка потребує періоду продажу (*sales period*) кількох днів або тижнів після завершення процесу виробництва повинна бути потім реалізована. До того як продукція буде проданою, вона залишається в межах підприємства як запаси в деяких формах – матеріали, незавершене виробництво або готова продукція.

Таким чином, сума періоду виробництва і періоду продажу еквівалентна періоду запасів (*inventory period*). Проте операційний цикл з продажем продукції не закінчується. Більшість підприємств надає кредити своїм покупцям. Період дебіторської заборгованості (*receivables period*) зазначає тривалість часу, який необхідний для підприємства, щоб утримати грошові кошти від покупців після здійснення продажу. Тривалість операційного циклу (*operating cycle*) підприємства є сумою періоду запасів і періоду дебіторської заборгованості (рис 4.8). Це називається циклом, тому що частина грошових коштів, отримана від покупців, використовується для платежу постачальникам і придбання матеріалів, які обертаються в процесі для його повторення.

Ключовим місцем для зазначення цього циклу є те, що він вимагає інвестицію. Найбільш явним проявленням цієї інвестиції є суми підприємства, які пов'язані із запасами та дебіторською заборгованістю. Проте можуть мати місце інші типи інвестицій. Наприклад, підприємству необхідна додаткова площа для запасів готової продукції, оскільки поточний ринок зростає. Підприємство купує цю додаткову можливість шляхом оренди складу. Коли буде підписано договір оренди, підприємство передасть орендареві платіжне дору-

чення на суму, наприклад, 150 000 гр. од., отримуючи ексклюзивне право використовувати приміщення складу в наступні 12 місяців.

Бухгалтер відобразить цю операцію як витрати майбутніх періодів, які класифікуються як оборотні активи. Ці сплачені наперед витрати, зрозуміло, відносяться до операційного циклу і представляють майбутню інвестицію, яку здійснить підприємство.

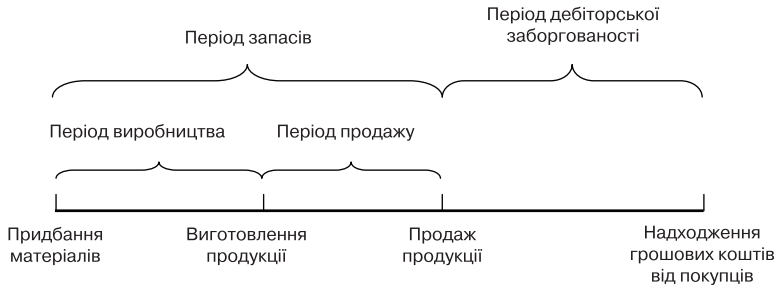

Рис. 4.8 . Операційний цикл

Підприємства можуть також мати інші статті робочого капіталу, такі як дебіторська заборгованість, яка пов'язана з розрахунками. Нарешті, підприємства можуть потребувати затвердження окремої суми грошових коштів для підтримання їх щоденних операцій. Цей тип інвестицій можна назвати операційними грошовими коштами (*operating cash*), на відміну від більш передбаченого залишку або надлишку грошових коштів.

Таким чином, загальну інвестицію в операційний цикл підприємства можна розглядати як:

$$\text{Запаси} + \text{Дебіторська заборгованість} + \text{Витрати майбутніх періодів та інші оборотні активи} + \text{Операційні грошові кошти} \quad (4.50)$$

Ця сума представляє не власну інвестицію підприємства в цикл, а швидше, загальну інвестицію, здійснену підприємством та іншими особами – постачальниками, службовцями, державою для початку. Розмір, до якого інші учасники інвестують в операційний цикл підприємства, є сумою, яку саме підприємство здійснити не може.

Коли постачальники надають кредит підприємству, вони фактично інвестують його операційний цикл. Те ж саме можна сказати

про службовців, коли вони не отримують заробітної плати за вже виконану роботу, про державні органи в формі власне не сплачених податків і про покупців, коли вони здійснюють передоплату.

Можна оцінити чисту інвестицію підприємства (і його власників) в операційний цикл, вираховуючи суми кредиторської заборгованості перед постачальниками, нараховані витрати (які включають розрахунки по заробітній платі і нараховані податки) і авансові платежі від загальної суми інвестиції в операційний цикл. Ця чиста інвестиція є робочим капіталом, який розраховується так:

$$\text{WCR} = \left[\begin{array}{cccc} \text{Запаси} & + & \text{Дебіторська} & + & \text{Інші оборотні} & + & \text{Операційні} \\ & & \text{заборгованість} & & \text{активи} & & \text{грошові кошти} \end{array} \right] - \left[\begin{array}{ccc} \text{Заборгованість} & + & \text{Нараховані} & + & \text{Аванси} \\ \text{постачальникам} & & \text{витрати} & & \text{від покупців} \end{array} \right] \quad (4.51)$$

Вимірювання економічної доданої вартості (EVA) примушує менеджмент до генерування прибутковості цієї інвестиції, тільки яка здійснена в надлишок грошових коштів і необоротні активи.

Для одного періоду економічна додана вартість підприємства може бути розрахована так:

$$\text{EVA}_t = \text{IC}_{t-1} \times (\text{ROIC}_t - \text{WACC}_t), \quad (4.52)$$

де, IC (*Invested Capital*) – інвестований капітал;

ROIC (*Return on Invested Capital*) – прибутковість інвестованого капіталу;

WACC (*Weighted average cost of capital*) – середньозважена вартість капіталу.

Показник прибутковості інвестованого капіталу (ROIC) береться на початок періоду і розраховується так:

$$\text{ROIC}_t = \frac{\text{NOPAT}_t}{\text{IC}_t} \quad (4.53)$$

де NOPAT (*Net operating profit after tax*) – операційний прибуток після оподаткування.

Для розрахунку економічної доданої вартості (EVA) використовують показники, які розраховуються на підставі облікових даних,

порядок розрахунку яких визначається стандартами (положеннями) бухгалтерського обліку. Так, активи, які відображаються в обліку, не включають цілого ряду статей ресурсів, які використовуються підприємством і приносять йому дохід – «еквіваленти власного капіталу» (*equity equivalents*). До таких ресурсів відносяться витрати на дослідження та розробки, навчання персоналу, створення і просування торговельної марки, реорганізацію бізнесу. Всі вони є елементами капіталу, проте не визнаються активами у відповідності зі стандартами бухгалтерського обліку. З точки зору оцінки вартості бізнесу, оцінки ефективності діяльності, визначення цілей підприємства та інформаційного обміну з акціонерами та інвесторами, їх необхідно враховувати при визначенні реально використаного капіталу.

При визначенні економічної доданої вартості (EVA) такі ресурси враховують у складі капіталу підприємства за допомогою облікових коригувань. Використання еквівалентів власного капіталу дозволяє відображати повну вартість підприємства через показник економічної доданої вартості (EVA).

Проте прибуток повинен відповідати активам, внаслідок яких він генерується. Тому передбачаються також облікові коригування, які відносяться до змін у прибутку підприємства, спричинених «неврахованим» капіталом за певний період.

Внаслідок коригувань капіталу і прибутку підприємства показник прибутковості інвестованого капіталу (ROIC) при визначенні економічно доданої вартості (EVA) може суттєво відрізнитися від аналогічного облікового показника.

Отже, необхідно розрізняти значення капіталу і прибутку, отримані безпосередньо на підставі даних фінансових звітів підприємства і ті, які використовуються при розрахунку економічно доданої вартості (EVA).

До основних облікових коригувань, які здійснюються при визначенні економічної доданої вартості (EVA), відносять:

1. Облік «вдалих спроб» (*Successful Efforts Accounting*).
2. Витрати на дослідження та розробки (*Research and Development*).
3. Відстрочені податки (*Deferred Tax*).
4. Забезпечення гарантій і сумнівних боргів (*Provisions for Warranties and Bad Debts*).
5. Гудвіл (*Goodwill*).
6. Операційну оренду (*Operating Leases*).

7. Витрати на реструктуризацію (*Restructuring Charges*).
8. Облік витрат на обслуговування капіталу (*Accounting for the Capital Charge*).

Коригування обліку «вдалих спроб». Облік «вдалих спроб» ґрунтується на припущенні, що до балансу включаються лише ті інвестиції, які є успішними. «Неуспішні спроби» будуть списуватися. Логіка цього підходу полягає в тому, що активи повинні приводити до отримання майбутньої вартості підприємством. Виходячи з цього, капіталізувати слід лише ті витрати, які можна прямо зіставити з майбутніми вигодами для підприємства. Виникає проблема визначення зв'язку між понесеними витратами і майбутніми доходами.

Прикладом найкращого застосування цього підходу є підприємства газо- і нафтовидобувної галузі, які витрачають значні кошти на розвідку корисних копалин.

Згідно зі стандартами бухгалтерського обліку, такі підприємства відносять витрати на буріння «сухих» свердловин, що не містять газу (нафти), на витрати періоду на підставі того, що такі свердловини не принесуть вигоди підприємству в майбутньому. Проте існує інша думка, відповідно до якої вважають, що не можна знайти газ (нафту), не пробувавши певну кількість «пустих» свердловин.

Отже, витрати на буріння «пустих» свердловин є такими ж інвестиціями, як і на буріння газо-, нафтоносних свердловин. Відповідно до цього підходу пропонується капіталізувати витрати на буріння всіх свердловин. Це відповідає підходу визначення економічної доданої вартості (EVA) для аналізу інвестиційного капіталу.

Таке коригування слід застосовувати підприємствам, які не отримали вигоди або будь-яких переваг від значних інвестицій. Крім видобувних підприємств, таке коригування можуть робити підприємства, які здійснюють масштабну модернізацію, в процесі якої списують основні засоби, які не генерують доходу.

Коригування витрат на дослідження та розробку. Останнім часом значення інтелектуального капіталу для ефективної роботи підприємства значно підвищилося. Хоча не завжди легко визначити, що означає інтелектуальний капітал, йдеться про зростання значення в деяких підприємствах такого виду інвестицій, які важливіші, ніж інвестиції у фізичні активи (такі як споруди й машини). Інвестиції в навички будування, нові технології, бренди можуть створювати дійсний економічний актив, проте традиційно бухгалтер на

етапі дослідження і при невиконанні певних умов на етапі розробки відносить їх на операційні витрати, в той час як операційний менеджер може розглядати такі витрати як інвестиції.

Отже, оскільки витрати на дослідження та розробки по суті є інвестиціями в розвиток бізнесу, то вони повинні капіталізуватися. Про необхідність капіталізації витрат на дослідження і розробки свідчить те, що менеджмент може не виділяти кошти на такі цілі, оскільки такі витрати погіршують фінансові результати підприємства в поточному періоді; при цьому вигоди від вкладень вплинуть на результати лише в майбутньому.

Основна суть коригування полягає в капіталізації будь-яких витрат, від яких не очікуються вигоди в поточному періоді, але прогноуються доходи у майбутньому.

Відповідно, витрати на дослідження і розробки додаються до капіталу підприємства та величини операційного прибутку після вирахування податків (NOPAT). Капіталізовані витрати на дослідження та розробки, як правило, списують рівномірно впродовж періоду корисного використання активу, отриманого в результаті цих робіт.

Таке коригування можуть застосовувати підприємства, які витрачають значні кошти на дослідження та розробку, зокрема, фармацевтичні та високотехнологічні.

Коригування відстрочених податків. Необхідність цього коригування викликана розбіжностями в розрахунку прибутку в бухгалтерському обліку і з метою оподаткування.

У зв'язку з цим у підприємства виникають тимчасові різниці, які призводять до виникнення відстрочених податкових зобов'язань і відстрочених податкових активів.

Найпоширенішою причиною виникнення відстрочених податкових зобов'язань є різні методи нарахування амортизації, тобто з метою оподаткування підприємство використовує податкову амортизацію, а в бухгалтерському обліку застосовують, наприклад, прямолінійну амортизацію. Таким чином, у підприємства виникає зобов'язання по сплаті податків у майбутньому, оскільки в поточному періоді було зараховано менше податків, ніж при використанні прямолінійної амортизації.

Прикладом виникнення відстрочених податкових активів може бути створення забезпечень на виконання гарантійних зобов'язань. Такі витрати не скорочують оподаткованої бази поточного періоду, оскільки вони будуть списані лише після використання забезпечення.

Проблема полягає в тому, що, відповідно до стандартів бухгалтерського обліку, відстрочені податкові зобов'язання відображаються в обліку без урахування зміни вартості грошей у часі, тобто не дисконтуються.

Для усунення похибок у фінансових звітах необхідно дисконтувати відстрочені податкові зобов'язання (поточні зобов'язання по оплаті податків у майбутньому) та скоригувати величину операційного прибутку після податків (NOPAT) шляхом додавання (вирахування) чистого приросту (скорочення) за звітний період суми чистих зобов'язань по сплаті податків, яка еквівалентна різниці відкладених податкових зобов'язань і активів.

Таке коригування варто застосовувати у підприємствах з великими сумами відкладених податкових активів і відкладених податкових зобов'язань. Це можуть бути підприємства, які мають значні забезпечення гарантійних зобов'язань, або підприємства, які втягнуті в судові процеси з непередбачуваним результатом.

Коригування забезпечень гарантій і сумнівних боргів. Принцип нарахування бухгалтерського обліку потребує, щоб підприємства нараховували забезпечення витрат, понесення яких очікується в майбутньому внаслідок подій або рішень, що будуть прийняті. Сумнівна заборгованість, реструктуризація, гарантійні зобов'язання є прикладами найбільш звичайних статей підприємства, за якими створюються забезпечення (резерви) і які за суттю є елементами капіталу, оскільки будуть використовуватися в майбутньому.

Отже, витрати на створення таких забезпечень повинні капіталізуватися. Крім того, наявність забезпечень (резервів) збільшує різницю між бухгалтерським прибутком і грошовими потоками, а також слугує зручним «інструментом» маніпулювання фінансовою звітністю підприємства.

Відповідно до концепції економічно доданої вартості (EVA) коригування полягає в такому:

- сума, на яку збільшується забезпечення, додається до чистого прибутку (NOPAT), а сума, на яку зменшується забезпечення (резерв), вираховується від цього показника;
- величина створюваного забезпечення (резерву) включається до інвестованого капіталу (IC).

Величину забезпечення (резерву), яка додається (віднімається) до чистого операційного прибутку (NOPAT), необхідно скоригувати на податок на прибуток.

Таке коригування варто застосовувати на підприємствах тих галузей, де можливі суттєві виплати за гарантійними та іншими зобов'язаннями.

Коригування гудвілу. Гудвіл виникає щоразу, коли підприємство-покупець купує інші підприємства за ціною, яка перевищує справедливу вартість усіх ідентифікованих активів, за вирахуванням зобов'язань. Порядок обліку гудвілу неоднаковий у різних країнах: деякі країни дозволяють негайно списувати гудвіл за рахунок резервів. Більшість країн, у тому числі й Україна, вимагають капіталізацію з наступною амортизацією гудвілу.

Більшість прибічників концепції економічної доданої вартості вважають, що обидва ці підходи помилкові. Негайне списання гудвілу на резерви не знаходить відображення у звіті про фінансові результати та підриває зв'язок між вільними операційними грошовими потоками та вільними фінансовими грошовими потоками, які є основою аналізу вартості капіталу. Теперішня вартість майбутніх грошових потоків від операційної перспективи (тобто операційні грошові потоки за вирахуванням інвестиції, або альтернативна, NOPAT-ΔIC) повинна бути еквівалентна теперішній вартості майбутніх грошових потоків від фінансової перспективи (тобто відсоток і основний платіж, сплачені для забезпечення фінансування боргу, плюс дивіденди та акції, викуплені в акціонерів).

Якщо купується бізнес за справедливою вартістю на кінець року, визнається різниця між ціною придбання і балансовим (у випадку відсутності цінових змін – тобто інвестованим) капіталом, як гудвіл. Якщо гудвіл списується в рік придбання, прямо за рахунок капіталу, то він не потрапить до звіту про фінансові результати, розрахунок операційного грошового потоку (NOPAT-ΔIC) не забезпечуватиме правильної вартості для бізнесу. Якщо гудвіл списати в рік придбання за рахунок чистого прибутку від операційної діяльності (NOPAT), то як результат отримуємо правильний розрахунок грошового потоку і правильну вартість бізнесу, проте має місце недостовірна оцінка річних результатів діяльності. Якщо пряме списання гудвілу за рахунок капіталу не здійснювати, зміни в капіталі будуть еквівалентні чистому прибутку плюс чиста компенсація капіталу від акціонерів (тобто нова компенсація капіталу мінус дивіденди та викуплені акції). Фінансову звітність, складену за такими правилами, називають обліком чистого надлишку (*clean surplus accounting*).

Списання гудвілу за обліком чистого надлишку не змінює аналіз вартості, але в перший рік застосування призведе до неправильної оцінки результатів діяльності.

При капіталізації з наступною амортизацією гудвілу такий підхід не відобразатиме економічної дійсності, якщо розраховувати економічно додану вартість після придбання. Купуючи підприємство за справедливою вартістю, тобто, теперішньою вартістю майбутніх грошових потоків, економічна додана вартість зменшуватиметься. Зниження економічної доданої вартості (EVA) говорить, що придбання руйнує статок акціонерів. Проте такий погляд неправильний, оскільки сплачується не більше, ніж справедлива вартість підприємства, що купується, яка ґрунтується на прогнозах грошових потоків. При придбанні за справедливою вартістю, що застосована на підставі прогнозу, і потім наступна реалізація за прогнозною вартістю призведе до нульового значення EVA.

Деякі прибічники концепції економічно доданої вартості (EVA) доводять, що сутність проблеми полягає в тому, що амортизація гудвілу – це не грошові витрати, і вони виступають за додавання амортизації гудвілу до інвестованого капіталу.

Амортизація гудвілу – це не грошові витрати, проте те саме можна сказати про амортизацію основних засобів та амортизацію витрат на дослідження й розробку в разі визнання нематеріального активу. Питання полягає ось у чому:

- 1) чи є гудвіл витратним активом, який потребує відшкодування через безперечні амортизаційні витрати;
- 2) чи є гудвіл невитратним активом, але таким, що не підлягає амортизації;
- 3) чи є гудвіл оціненим активом, який потребує визнання з негативними амортизаційними витратами.

Враховуючи те, що гудвіл виникає у зв'язку з виплатою премії до ринкової вартості акцій (капіталу), виплаченої акціонерами підприємства, які здійснюють придбання, акціонерам підприємства, що купується, гудвіл можна розглядати як додаткові інвестиції, необхідні для отримання контролю над бізнесом.

Відповідно до концепції економічної доданої вартості (EVA), до інвестованого капіталу необхідно додати загальну вартість гудвілу до накопиченого зносу і не вираховувати амортизацію із чистого операційного прибутку (NOPAT), оскільки на відміну від інших довгострокових активів, гудвіл не підлягає зносу та заміщенню.

Щодо інших активів амортизація відображає їх фізичний знос, і для стабільного функціонування підприємства їх необхідно періодично замінювати.

Таке коригування можливе на підприємствах, які придбали бізнес, або інше підприємство та при консолідації фінансових звітів.

Коригування операційної оренди. Відображення операційної оренди в бухгалтерській звітності призводить до викривленого подання інформації про діяльність підприємства. Орендні платежі відносяться на витрати, в той час як пов'язаний актив і борги не відображаються в балансі підприємства. Такий порядок обліку зменшує інвестований капітал, оскільки операційна оренда є в дійсності боргом. Чистий операційний прибуток (NOPAT) також зменшується, оскільки частина орендних платежів включає припущені витрати на проценти по оренді, які слід класифікувати як витрати на проценти і не включати до операційного прибутку.

Коригування для визначення економічної доданої вартості (EVA) здійснюються шляхом додавання до інвестованого капіталу теперішньої вартості майбутніх орендних платежів на дату балансу, дисконтуючи за ставкою запозичення. Використання економічної доданої вартості для витрат на проценти полягає в розрахунку шляхом множення капіталізованої вартості оренди на ставку запозичення. Ця сума збільшує чистий операційний прибуток (NOPAT). Основний принцип коригування полягає в капіталізації будь-яких операційних витрат, які в дійсності є «прихованими» фінансовими витратами.

Коригування витрат на реструктуризацію. Проведення реструктуризації є необхідною умовою успішного розвитку бізнесу. Проте вигоди від неї, як правило, проявляються через деякий час і виражаються в зростанні вартості підприємства. Оскільки всі витрати, які підвищують цю вартість, є еквівалентами власного капіталу, то їх слід додавати до суми капіталу, розрахованої за правилами бухгалтерського обліку.

Коригування полягає у збільшенні суми чистого операційного прибутку (NOPAT) та інвестованого капіталу (IC) на суму витрат на реструктуризацію.

Звичайно, таке коригування слід здійснювати на підприємствах, які зробили суттєві вкладення в реструктуризацію.

Коригування обліку витрат на обслуговування капіталу. Важливою сферою дослідження є облік витрат на обслуговування капіталу. Більшість досліджень економічної доданої вартості (EVA)

і ринкової доданої вартості (*market value added, MVA*) свідчать про те, що більшість підприємств мають позитивний показник ринкової доданої вартості (*MVA*) ніж позитивний показник економічної доданої вартості (*EVA*).

Основна залежність того, що ринкова вартість підприємства є еквівалентною до теперішньої вартості його дисконтованих майбутніх грошових потоків за ставкою середньозваженого капіталу (*WACC*), є справедливою тільки в разі, якщо *WACC* є середньозваженими ринковими витратами капіталу і витратами боргу. Проте невдале застосування середньозваженої ринкової вартості веде до того, що вища ринкова вартість, в результаті якої зростає ринкова додана вартість (*MVA*), приводить до зростання середньозваженої вартості капіталу (*WACC*) і, отже, зниження економічної доданої вартості (*EVA*).

Середньозважена вартість капіталу (*WACC*) збільшується, як тільки зростає вартість капіталу, оскільки держателі акцій підприємства вимагають підвищити прибутковість грошової одиниці на збільшену ринкову вартість капіталу. Складним питанням для обліку економічної доданої вартості є таке: чи вся ця додаткова прибутковість повинна розглядатись у поточному періоді понесення витрат; чи витрати на обслуговування капіталу, які відносяться до майбутнього зростання вартості, будуть витратами економічної доданої вартості звітного періоду, чи будуть капіталізовані і розподілені в наступних періодах, коли очікується реалізація впровадження економічної доданої вартості, яка відображається на майбутньому зростанні вартості. Відповідь на це питання матиме значний вплив на розрахунок економічної доданої вартості (*EVA*), особливо у підприємств із великим майбутнім зростанням складових вартості.

Узагальнення коригувань і їхній вплив на показники інвестованого капіталу та чистий операційний прибуток наведено в табл. 4.22.

Доцільність коригувань та їхній склад – найскладніші проблеми впровадження концепції економічної доданої вартості (*EVA*). Проте застосування облікових коригувань повинно оцінюватись на підставі таких критеріїв:

- складність і трудомісткість проведення;
- ступінь впливу на значення показника;
- точності визначення вартості підприємства;
- значення для прийняття рішень керівництвом підприємства.

Як свідчить практика, підприємство, яке використовує концепцію економічної доданої вартості (*EVA*), як правило, проводить не-

значну кількість (не більше десяти) коригувань. Актуальною проблемою кожного підприємства залишається вибір дійсно необхідних коригувань. При цьому основна мета полягає не в більш точному розрахунку економічної доданої вартості (EVA), а в побудові ефективної системи управління, яка стимулює менеджерів збільшувати вартість бізнесу [132, с. 15–19].

Таблиця 4.22. Вплив облікових коригувань на складові економічної доданої вартості (EVA)

Інвестований капітал (IC)	Прибуток до виплати відсотків (NOPAT)
Активи (підсумок)	Операційний прибуток після вирахування податків
<i>Коригування</i>	<i>Коригування</i>
Мінус: Кредиторська заборгованість, на яку не нараховуються проценти	Мінус: Витрати по операційній оренді
Плюс: Поточна вартість активу операційної оренди	Плюс:
Резерв сумнівного боргу	Відрахування на створення резерву сумнівного боргу
Забезпечення зобов'язань	Відрахування на створення забезпечення зобов'язань
Накопичена амортизація гудвілу	Амортизація гудвілу
Чисті витрати на дослідження та розробки, капіталізовані і амортизовані	Нарахування чистих витрат на дослідження та розробки
Накопичені неопераційні збитки (прибутки) після вирахування податків	Неопераційні збитки (прибутки) після вирахування податків

Розрахунок економічної доданої вартості (EVA) складається з таких кроків:

- Крок 1.** Розрахунок для кожного року інвестованого капіталу (IC) і операційного прибутку після вирахування податків (NOPAT).
- Крок 2.** Розрахунок прибутковості інвестованого капіталу (ROIC) та розриву (спреду) між прибутковістю інвестованого капіталу та середньозваженою вартістю капіталу (ROIC – WACC).
- Крок 3.** Розрахунок економічної доданої вартості підприємства (EVA).

Розглянемо порядок визначення економічної доданої вартості (EVA) на підставі даних консолідованих фінансових звітів, складених за МСФЗ, групи «ЗХ». Розрахунок економічної доданої вартості групи «ЗХ» наведено в табл. 4.23.

Таблиця 4.23. Вартість компанії «ЗХ» методом економічної доданої вартості

Показник	2005	2006	2007	2008	2009
Дохід від реалізації, тис. грн	970 000	1 080 000	1 180 000	1 270 000	1 360 000
Прибуток до вирахування процентів, податків і амортизації – EBITDA, тис. грн	107 383	126 344	140 572	154 246	168 801
Амортизація, тис. грн	(30 477)	(27 168)	(31 989)	(37 819)	(43 869)
Прибуток до процентів та податків – EBIT, тис. грн	76 906	99 176	108 583	116 427	124 931
Податок на прибуток у грошових коштах, тис. грн	(19226)	(24 794)	(27 146)	(29 107)	(31 233)
Прибуток після оподаткування, NOPAT, тис. грн	57 680	74 382	81 437	87 320	93 698
Інвестований капітал , тис. грн Оборотні активи	244 099	269 173	291 974	313 691	334 740
Безпроцентні поточні зобов'язання	(86698)	(96 035)	(104 792)	(112 493)	(120 153)
Основні засоби	263 807	309 057	363 057	418 057	473 057
Інвестований капітал в основну діяльність	421 208	482 195	550 239	619 255	687 644
ROIC, %	13,69	15,42	14,80	14,10	13,63
WACC, %	13,89	14,73	16,26	15,98	15,54
Розрив (спред), %	- 0,20	0,69	- 1,46	- 1,88	- 1,91
Економічна додана вартість (EVA), тис. грн	- 842	3327	- 8033	- 11642	- 13134
Приведена вартість прогнозованого сукупного економічного прибутку, тис. грн. (ставка дисконту WACC =13,89, n=5)	- 16 139				
Вартість групи (IC + PVEVA), тис. грн	405 069				

Із наведених даних видно, що прибутковість інвестованого капіталу відстає за величиною від середньозваженої вартості капіталу,

а додаткове зростання інвестованого капіталу фактично зводить нанівець вартість компанії. Цю інформацію, використану для розрахунку економічної доданої вартості (EVA), можна застосувати для уточнення прогнозів і вибору інших методів розвитку компанії в періоді, що прогнозується.

Проаналізувавши наведені дані групи «ЗХ» робимо висновок, що для «нارощування» своєї вартості в прогнозованому періоді групі підприємців слід вирішити такі завдання:

- 1) підняти рівень прибутку, який вона отримує від наявного капіталу (тобто збільшити прибутковість інвестованого капіталу);
- 2) збільшити рентабельність нових інвестицій;
- 3) збільшити темпи зростання, але до тих пір, поки рентабельність нових інвестицій перевищує середньозважену вартість капіталу;
- 4) зменшити витрати на капітал.

Література

1. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 р. // Електронна бібліотека «Юрист-плюс». – К.: ЦКТ, 2000.
2. Закон України від 11.01.2001 №2210-III «Про захист економічної конкуренції».
3. Закон України від 15.03.06 №3528-IV «Про холдингові компанії в Україні».
4. Закон України від 19.09.91 №1576-XII «Про господарські товариства».
5. Закон України від 21.11.1995 №437/95-ВР «Про промислово-фінансові групи в Україні».
6. Указ Президента України від 11.05.1994 №224/94 «Положення про холдингові компанії, що створюються в процесі корпоратизації та приватизації».
7. *Аванс Френк Ч., Бішоп Девід М.* Оценка компаний при слияниях и поглощениях. Создание стоимости в частных компаниях / Пер. с англ. – М.: Альпина Паблишер, 2004. – 332 с.
8. *Алан Грегори.* Стратегическая оценка компаний. Практическое руководство: Пер. с англ. / Под ред. д.э.н., проф. В. М. Рутгайзера. – М.: Квинто-Консалтинг, 2003 – с. 172–174.
8. *Зіньковський М.* Що таке КФЗ? // Баланс. – 2001. – № 15. – С. 41–50.
9. *Антонюк В.А.* Информационные системы в управлении. – М.: Финансы и статистика, 1986. – 274 с.
10. *Аудит: Практич. посobie /А.Кузьминский, Н.Кужельный, Е.Петрик, В.Савченко и др.; Под ред. А.Кузьминского.* – К.: Учетинформ, 1996. – 283 с.
11. *Аудиторский словарь / С.М. Бычкова, М.В. Райхман, В.Я. Соколов и др.; Под ред. В.Я.Соколова.* – М.: Финансы и статистика, 2003. – 192 с.
12. *Ашуркова А.М.* Консолидация отчетности иностранных дочерних предприятий // Бухгалтерский учет. – 1999 . – № 3. – С. 96–101.

13. *Бернстайн Л.А.* Анализ финансовой отчетности: теория, практика и интерпретация: Пер. с англ./ Науч. ред. перевода чл.-корр. РАН И.И. Елисеева. Гл. редактор серии проф. Я.В. Соколов. – М.: Финансы и статистика, 1996. – 624 с.
14. *Білуха М.Т.* Теорія бухгалтерського обліку: Підручник. – К.: вид-во КДТЕУ, 2000. – 692 с.
15. *Бланк И.А.* Стратегия и тактика управления финансами. – К.: МП «ИТЕМ Лтд», СП «АДЕФ -Украина», 1996 – 534 с.
16. *Бланк И.А.* Инвестиционный менеджмент. – К.: МП «ИТЕМ» ЛТД, 1995. – 448 с.
17. *Бланк И.А.* Управление прибылью. – К.: Ника-Центр, 1998. – 544 с.
18. *Бланк И.А.* Финансовый менеджмент: Учебный курс. – К.: Ника-Центр, 1999. – 528 с.
19. *Богатырева Е.И.* Составление сводной отчетности: обеспечение качества исходной информации // Бухгалтерский учет. – 2002.– № 6. – С. 8–11.
20. *Богатырева Е.И.* Составление и консолидация отчета о движении денежных средств // Бухгалтерский учет. – 2002. – № 5. – С. 7–14.
21. *Богатырева Е.И.* Составление сводной отчетности: подготовка информации // Бухгалтерский учет. – 2002. – № 3. – с.17–21.
22. *Бойко Р.В.* Оцінка фінансових інвестицій у різних системах обліку. Вісник Львівської комерційної академії. – Серія економічна. Вип. 16. – Львів: Львівська комерційна академія, 2004. – С. 126–131.
23. *Большой бухгалтерский словарь / Под ред. А.Н.Азрилияна.* – М.: Институт новой экономики, 1999. – 574 с.
24. *Брели Ричард, Майерс Стюарт.* Принципы корпоративных финансов: Пер. с англ. Н.Барышниковой. – М.: ЗАО «Олимп-Бизнес», 2004. – С. 177.
25. *Бухгалтерський облік та фінансова звітність в Україні.* Навчально-практичний посібник / За ред. С.Ф.Голова. – Дніпропетровськ: ТОВ «Баланс-клуб», 2001. – 830 с.
26. *Бухгалтерський фінансовий облік: Підручник / За ред. проф. Ф.Ф. Бутинця.* – Житомир: ЖІТІ, 2000. – 608 с.
27. *Вакаров В.М.* Аудиторський ризик, його вимір і оцінка / Науковий вісник Ужгородського університету. Випуск 16. Економіка. – 2004. – С. 175–182.
28. *Валуев Б.И.* Проблемы развития учета в промышленности. – М.: Финансы и статистика, 1984. – 215 с.
29. *Ван Хорн Дж. К.* Основы управления финансами: Пер. с англ. / Гл. ред. серии Соколов Я.В. – М.: Финансы и статистика, 1996. – 800 с.

30. *Вели Г., Шорт Д.* Основи фінансового обліку. – К.: Основи, 1997. – 944 с.
31. *Венедиктова В. И.* Гудвилл: Цена престижа фирмы. – Х.: Фирма «Косум», 1998 – с. 174.
32. *Вильямс Я.* Справочник ГААР с комментариями. Вып. 2. – М.: ИНФРА-М, 2000. – 118 с.
33. *Вильямс Я.* Справочник ГААР с комментариями. Вып. 1. – М.: ИНФРА-М, 1998. – 194 с.
34. *Гніденко Н.А.* Проблеми стандартизації внутрішнього аудиту у відповідності з міжнародними стандартами / Вісник Технологічного університету Поділля Т.2. – 2004. – №3. – С.170–174.
35. *Голов С.Ф.* Управлінський облік. Підручник. – 2-ге вид. – К.: Лібра, 2004. – 704 с.
36. *Голов С.Ф., Єфіменко В.І.* Фінансовий та управлінський облік. – К.: ТОВ «Автоінтерсервіс», 1996. – 544 с.
37. *Голов С.Ф., Костюченко В.М.* Бухгалтерський облік та фінансова звітність за міжнародними стандартами. Практичний посібник. – К.: Лібра, 2004. – 880с.
38. *Голов С.Ф., Костюченко В.М., Кравченко І.Ю., Ямборко Г.А.* Фінансовий облік : Підручник. –К.: Лібра, 2005. – 975 с.
39. *Голов С.Ф., Костюченко В.Н., Богатко Н.Г.* Международные стандарты финансовой отчетности: вопросы, тесты, упражнения. /Под ред. С.Ф. Голова. – К.: Либра, 2007. – 320 с.
40. *Головка І.В.* Методи статистичного аналізу консолідованої фінансової звітності / Вісник Київ. нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка. Економіка. Вип. 75–76. – 2005. – С. 55–58.
41. *Голубка Я.В.* Проблеми обліку фінансових інвестицій при складанні консолідованої фінансової звітності / Вісник Хмельницьк. нац. ун-ту. Ч 2. – Т. 2 (70). Економічні науки, – Хмельницький, 2005. – № 4, – С. 26–30.
42. *Голубнича Г.П.* Облікові системи в управлінні/ Вісник Київ. нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка. Економіка. Вип. 77–78. – 2003. – С.18–22.
43. *Горбунов А.Р.* Управление финансовыми потоками. Проект «сборка холдинга». Изд. 5-е, доп. и перераб. – М.: Глобус, 2004. – 240 с.
44. *Горбунов А.Р.* Холдинговые предприятия и дочерние фирмы: (Дочерние компании и формирование внутрифирменных связей). – М., 1994. – 82 с.
45. *Господарський кодекс України станом на 15 березня 2004 р.* – К.: ВЕЛЕС, 2004. – 164 с.

46. *Гохан Патрік А.* Слияния, поглощения и реструктуризация компаний/ Пер. с англ.: Патрик А. Гохан. – М.: Альпина Бизнес Букс, 2004. – 741 с.
47. *Гриффин Р., Пастей М.* Международный бизнес. 4-е изд.: Пер. с англ. / Под ред. А.Т. Медведев – СПб.: Питер, 2006. –1088 с.
48. *Гужва В.М., Постівой А.Г.* Інформаційні системи в міжнародному менеджменті: Навч. посібник. – К.: КНЕУ, 2002. – С. 5
49. *Гуцайлюк Л.О., Мачуга Н.З.* Розвиток інформаційних облікових технологій в сучасних умовах господарювання. Вісник Львівської комерційної академії. Серія економічна. Вип. 16. – 2003. – С. 180–184.
50. *Девід У. Пірс (David W. Pearce)* Словарь современной экономической теории Макмиллана. – М.: ИНФРА – М, 1997 – 608 с.
51. *Добровський В.* Фінансові інвестиції: коментар до П(С)БО 12 // Бухгалтерський облік і аудит. – 2000. – № 6 – С. 8–12.
52. *Дубровіна Т.А., Сухов В.А., Шеремет А.Д.* Аудиторская деятельность в страховании: учебное пособие / Под ред. А.Д. Шеремет – М.: ИНФРА-М, 1997 – 384 с.
53. *Евдокимов В.В. и др.* Экономическая информатика. Учебник для вузов / Под ред. д-ра экон. наук, проф. В.В.Евдокимова. – СПб: Питер, 1997. – 592 с.
54. *Едронова В.Н., Мизиковский Е.А.* Учет и анализ финансовых активов: акции, облигации, векселя. – М.: Финансы и статистика, 1995. – 184 с.
55. *Енциклопедія бізнесмена, економіста, менеджера /* Под ред. Романа Дяківа. – К.: Міжнародна економічна фундація, 2000. – 703 с.
56. *Завадський Й.С.* Менеджмент: Management. –Т.1. – К.: Українсько-фінський інститут менеджменту і бізнесу, 1997. – 543 с.
57. *Загородній А.Г., Вознюк Г.Л., Смовженко Т.С.* Фінансовий словник.– 4-те вид., випр. та доп. – К.: Т-во «Знання», КОО; Л.: Вид-во Львів. банк. ін-ту НБУ. – 566 с.
59. *Зубілевич С.* Консолідовані фінансові звіти // Баланс . – 1999. – № 51. – С. 3–9.
60. *Івахненко С.* Класифікація програмного забезпечення обліку і контролю// Бухгалтерський облік і аудит. – 2006. – №7. – С. 55–65.
61. *Івахненко С.В.* Інформаційні технології в організації бухгалтерського обліку та аудиту: Навч. посібник. – К.: Знання – Прес, 2003. – 349 с.
62. *Ігнатюк А.І.* Процеси злиття та поглинань: світовий досвід та Україна / Вісник Київ. нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка. Економіка. Вип. 75–76, 2005. – с. 65–67.

63. *Інструкція про консолідацію фінансової звітності банків України, затверджена Постановою Правління Національного банку України від 5 жовтня 2001 року № 4223 наступними змінами.*
64. *Карзаева Н.Н., Колтакова М.И. Нематериальные активы: бухгалтерський и налоговый учет. – М.: Бухгалтерський учет, 2002. – 208 с.*
65. *Карлин Т.Р. Анализ финансовых отчетов (на основе ГААР): Учебник. – М.: ИНФРА-М, 1998. – 328 с.*
66. *Касьянова Г.Ю. Учет расчетов между головной организацией и ее структурными подразделениями // Бухгалтерский учет. – 2001. – № 3. – С. 70–73.*
67. *Качалин В.В. Финансовый учет и отчетность в соответствии со стандартами ГААР. – М.: Дело, 1998. – 452 с.*
68. *Класифікація організаційно-правових форм господарювання ДК002-2004, затверджена наказом Державного комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики від 28.05.2004 №97.*
69. *Ковалев В.В. Управление финансами: Уч. пособие. – М.: ФБК-Пресс, 1998. – 194 с.*
70. *Ковалев В.В. Финансовый анализ: Управление капиталом. Выбор инвестиций. Анализ отчетности. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Финансы и статистика, 1997. – 512 с.*
71. *Козаченко Г.В., Воронкова А.Е. Корпоративне управління. Підручник для вузів. – К.: Лібра, 2004. – 368 с.*
72. *Козлова Т.В. Консолидированная бухгалтерская отчетность: методика составления // Бухгалтерский учет. – 1995. – №3. – С. 58–64.*
73. *Колласс Б. Управление финансовой деятельностью предприятия. Проблемы. Концепции и методы: Учеб. пособие: Пер. с франц./ Под ред. Я. В. Соколова. – М.: Финансы, ЮНИТИ, 1997. – 576 с.*
74. *Корецький М.Б. Основні підходи до побудови кодексу етики внутрішніх аудиторів / Наукові записки: зб. наук. праць кафедри економ. аналізу. В. 13 ч., Ч. 2. – Тернопіль: Економічна думка, 2004. – С. 153–157.*
75. *Королева Т.В. Информация по сегментам: практическое применение // Бухгалтерский учет. – 2001. – №12. – С. 8–15.*
76. *Костюченко В.М. Об'єднання підприємств: нові облікові підходи// Бухгалтерський облік і аудит. – 2004. – № 9. – С. 3–12.*
77. *Костюченко В.М. Consolidated financial statements: the similarities and differences between IFRS, Russian and Ukraine accounting standards. Вестник СевГТУ, Экономика и финансы, Севастополь, 2006. – № 73. – С. 152–160.*

78. *Костюченко В.М.* Відображення податку на прибуток у консолідованій фінансовій звітності. Економіка: проблеми теорії та практики. Зб. наук. праць. Вип. 177; 2 т. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2003. – с. 547–553.
79. *Костюченко В.М.* Вплив методів обліку гудвілу на показники фінансової звітності // Облік і фінанси АПК. – 2004. – № 2.
80. *Костюченко В.М.* Гармонизация консолидированной финансовой отчетности в условиях международной экономической интеграции // Экономические инновации. Вип. 21: Украинское Причерноморье в конкурентном экономическом пространстве (Проблемы международной экономической интеграции). Сборник научных работ. – Одесса: Ин-т проблем рынка экономико-экологических исследований НАН Украины, 2005. – С. 196–203.
81. *Костюченко В.М.* Гармонізація національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку та Сьомої Директиви ЕС щодо сфери застосування і подання консолідованих фінансових звітів // Бухгалтерський облік і аудит. – 2005. – №4. – С. 17–24.
82. *Костюченко В.М.* Звітність за сегментами юридичної особи та її дочірніх підприємств як єдиної економічної одиниці // Регіональні перспективи: Наук.-практич. журн. – 2003. – №4–5. – С. 173–177.
83. *Костюченко В.М.* Інформаційні системи для управління консолідованою економічною одиницею // Економіка: проблеми теорії та практики: Зб. наук. праць Ін-ту економіки ДНУ. Вип. 198. – Т. 4. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2005. – С. 348–352.
84. *Костюченко В.М.* Консолідація фінансових звітів як основа аналізу діяльності групи підприємств // Економіка: проблеми теорії та практики: Зб. наук. праць Ін-ту економіки ДНУ. вип. 191. Т. 4. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2004. – С. 1169–1175.
85. *Костюченко В.М.* Консолідація фінансової звітності підприємств, об'єднаних шляхом злиття // Вісник Львів. комерц. академії. Серія Економічна. Вип. 16. – Львів, Львів. комерц. академія, 2004. – С. 282–286.
86. *Костюченко В.М.* Консолідована фінансова звітність при поетапному об'єднанні бізнесу // Бухгалтерський облік і аудит. – 2006. – №6. – С. 12–16.
87. *Костюченко В.М.* Консолідовані фінансові звіти: порядок складання за МСФЗ і П(с)БО // Бухгалтерський облік і аудит. – 2005. – №6. – С. 34–41.
88. *Костюченко В.М.* Методи обліку об'єднання підприємств/ Фінанси, облік і аудит: Зб. наук. праць. Вип. 5. / Відп.ред. А.М. Мороз. – К.: КНЕУ, 2005. – С. 238–243.

89. *Костюченко В.М.* Методика обліку внутрішньогрупових операцій між об'єктами групи. // *Економіка: проблеми теорії та практики: Зб. наук. праць. Вип. 206. Т. II. – ДНУ, Дніпропетровськ, 2005.*
90. *Костюченко В.М.* Методичні аспекти консолідації фінансової звітності. Регіональні перспективи. // *Наук.-практич. журн. – 2003. – №2–3., С. 73–75.*
91. *Костюченко В.М.* Облік і звітність в умовах зворотної купівлі бізнесу // *Бухгалтерський облік і аудит, 2004. – №11. – С. 27–31.*
92. *Костюченко В.М.* Облік інвестицій у дочірні підприємства. Фінанси, облік і аудит: Зб. наук. праць. Вип. 7/ Відп.ред. А.М. Мороз. – К.: КНЕУ, 2006. – С. 224–230.
93. *Костюченко В.М.* Облікова політика юридичної особи та її дочірніх підприємств як єдиної економічної одиниці. Фінанси, облік і аудит: Зб. наук. праць. Спец. вип./ Відп. ред. В.Г. Лінник. – К.: КНЕУ, 2006. – С. 220–226.
94. *Костюченко В.М.* Підготовка та подання оперативної інформації про грошові потоки. // *Торгівля і ринок України: Тематич. зб. наук. праць з проблем торгівлі і громадського харчування. Т. III. / Гол. ред. О.О. Шубін. – Донецьк, 2003. – С. 243–248.*
95. *Костюченко В.М.* Теоретичні аспекти класифікації внутрішньогрупових операцій // *Облік і фінанси АПК, 2006. № 1. – С. 125–128.*
96. *Костюченко В.М.* Внутрішній аудит у системі управління холдингом// *Бухгалтерський облік і аудит – 2007. – №2. – С. 19–25.*
97. *Коупленд Т., Коллер Т., Муррін Д.* Стоимость компаний: оценка и управление. – М: ЗАО «Олимп – Бизнес», 2000. – 565 с.
98. *Кох Р.* Менеджмент и финансы от А до Я. – СПб.: Питер, 1999. – 496 с.
99. *Кублікова Т.Б.* Оцінка вартості власного капіталу корпорації у країнах з перехідною економікою // *Регіональні перспективи. – 2004. – № 3–5 (40–42). – С. 194–196.*
100. *Кужельный Н.В.* Бухгалтерский учет и его контрольные функции. – М.: Финансы и статистика, 1985. – 215 с.
101. *Кузьминский А.Н.* Учетная и аналитическая информация в объединении. – К.: Вища шк., 1979. – 96 с.
102. *Лисенко Л.И.* О сущности и методах подготовки консолидированной отчетности // *Вестн. СевГТУ, Экономика и финансы, Севастополь, 2004. – С. 8–9.*
103. *Лист Вищого арбітражного суду України від 6 червня 1994 р. №01-8/368 «Про деякі питання практики вирішення господарських спорів»*

104. *Ліхновський П.* Облік фінансових інвестицій за методом участі в капіталі: Наук. записки: зб. наук. праць кафедри економ. аналізу Тернопіл. академії нар. г-ва. Вип. 14. – Тернопіль: Економічна думка, 2005. – С. 155–158.
105. *Лодон Дж., Лодон К.* Управление информационными системами. 7-е изд.: Пер. с англ. / Под ред. Д.Р. Трутнева. – СПб.: Питер, 2005. – 912 с.
106. *Лук'яненко Л.І., Небилецьова О.В., Коршикова Р.С.* Облік фінансових інвестицій: методологія та проблеми міжнародної уніфікації: Монографія. – К.: КНЕУ, 2005. – 172 с.
107. *Лучко М.Р.* Реструктуризація: принципи та організація контролю і оцінка її ефективності // Наук. записки: зб. наук. праць кафедри економіч. аналізу. В. 12. Ч. 1. – Тернопіль: Економічна думка, 2003. – С. 168–170.
108. *Мазур И.И., Шапиро В.Д.* и др. Реструктуризация предприятия и компаний / И.И. Мазур, В.Д. Шапиро и др. Справочное пособие; Под ред. И.И. Мазура – М.: Высшая шк., 2000. – 587 с.
109. *Маркарьян Э.А., Герасименко Г.П.* Финансовый анализ. – М.: Приор, 1996. – 160 с.
110. *Матвеев А.А., Суйц В.П.* Консолидированная отчетность: Методика и практика: Учеб.-практич. пособие. – М.: ИД ФБК-ПРЕСС, 2001. – 176 с. (Библиотека журнала «Финансовые и бухгалтерские консультации». – Вып. 3(15).
111. *Мельник Г.* Консолідація фінансової звітності – як це робиться // Дебет-кредит: 2002. – № 14. – С. 35–39.
112. *Мельник Г.* Консолідація фінансової звітності – як це робиться // Дебет-кредит: 2002. – № 15. – С. 36–38.
113. *Мельник О.* Сутність інвестицій і методика їх оцінки // Наук. записки Тернопіл. нац. пед. ун-ту ім. В.Гнатюка. Вип. 18. – 2005. – С. 235–237.
114. *Мильнер Б.З.* и др. Системный подход к организации управления / Б.З.Мильнер, Л.И.Евченко, В.С.Рапопорт. – М.: Экономика, 1983. – 224 с.
115. *Міжнародні стандарти фінансової звітності 2004*, – ГК.: ПП Вид-во «Фенікс», – 125 с.
116. *Міжнародні стандарти аудиту, надання впевненості та етики: Видання 2004 року:* Пер. з англ. О.В. Селезньов, О.Л. Ольховікова, О.В. Гик, Т.Ц. Шарашидзе, Л.Й. Юрківська, С.О. Куліков. – К.: ТОВ «/АМЦ АУ» СТАТУС», 2004. – 1028 с.

117. *Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку 2000*: Пер. з англ.; за ред.. С.Ф. Голова. – К.: Федерація професійних бухгалтерів і аудиторів України, 2000. – 546 с.
118. *Міжнародні стандарти фінансової звітності 2004*: Пер. з англ.; за ред. С.Ф. Голова. I ч. – К.: ФПБАУ, 2005. – 1273 с.
119. *Міжнародні стандарти фінансової звітності 2004*: Пер. з англ.; за ред. С.Ф. Голова. II ч. – К.: ФПБАУ, 2005.
120. *Мних Є.В., Ференц І.Д.* Економічний аналіз: Навч. посібник. – Львів: Армія України, 2000. – 144 с.
121. *Мюллер Г., Гернон Х., Мишк Г.* Учет: международная перспектива: Пер. с англ. – 2-е изд., стереотип. – М.: Финансы и статистика, 2003. – С. 75–78.
122. *Науково-практичний коментар Господарського кодексу України / Кол. авт.: Г.Л. Знаменський, В.В. Хахулін, В.С. Щербина та ін.; за заг. ред. В. К. Мамотова* – К.: ЮрінкомІнтер, 2004. – 688 с.
123. *Небильцова О.В.* Облік інвестицій за методом участі в капіталі // *Вчені записки: Наук. зб. – Вип. 5/ Відп. ред. А.Ф. Павленко.* – К.: КНЕУ, 2003. – С. 105–111.
124. *Нетреба І.О.* Вплив інформаційних систем управління на ефективність функціонування підприємств // *Вісник Київ. нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка. Економіка.* Вип. 73. – 2005. – С. 33–35.
125. *Никонова И. А., Шамгунов Р. Н.* Стратегия и стоимость коммерческого банка/ И. А., Р. Н. Шамгунов. – М.: Альпина Бизнес Букс, 2004. – 304 с.
126. *Новодворский В.Д., Слепов Ю.В.* Составление сводной бухгалтерской отчетности группами взаимосвязанных организаций // *Бухгалтерский учет.* – 2000. № 17. – С. 21–24.
127. *Новые стандарты и нормы бухгалтерского учета в Российской Федерации.* 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Дело и сервис, 1999. – 44 с.
128. *Норткотт Д.* Принятие инвестиционных решений: Пер. с англ. под ред. А.Н.Шохина. – М.: Банки и биржи, БНИТИ, 1997. – 247 с.
129. *Ноубс К.* Карманный словарь-справочник бухгалтера: Пер. с англ./ Под ред. М.С. Киселева и С.А. Табалиной. – М.: Аудит, ЮНИТИ, 1993, – с. 45.
130. *О методических рекомендациях по составлению и представлению сводной бухгалтерской отчетности.* – М.: Бухгалтерский учет, 1996.
131. *Оніщенко В.* Концептуальні основи застосування методу участі в капіталі // *Бухгалтерський облік і аудит.* – 2007. – №2. – С. 9–12.

132. *Осипов М.* Использование концепции экономической добавленной стоимости для оценки деятельности компании // Управление корпоративными финансами. – 2005. – №1(7). – С. 15–19.
133. *Палий В.В* Консолидированная отчетность: учет операций, связанных со слиянием предприятий // Бухгалтерский учет. – 1995. – № 4. – С. 9–12.
134. *Палий В.В.* Консолидированная отчетность: учет операций, связанных со слиянием предприятий. // Бухгалтерский учет, – 1995. – № 5. – С. 15–17.
135. *Парушина Н.В., Лытнева Н.А.* Аффилированные лица: учети отражение в бухгалтерской отчетности. // Бухгалтерский учет. – 2001. – № 23. – С. 18–21.
136. *Пархоменко В.М., Баранцев П.П.* Реформування бухгалтерського обліку в Україні: Положення (стандарти), плани рахунків, реєстри бухгалтерського обліку. 400 типових кореспонденцій. Відповіді на запитання. Коментарі. Ч.4. – Луганськ, 2004 – 2006 с.
137. *Патров В.В.* Как составить сводную отчетность.// Бухгалтерский учет. – 2001. – 3. – С. 7–12.
138. *Патров В.В.* Отражение в бухгалтерской отчетности информации по сегментам. // Бухгалтерский учет. – 2000. – 21. – С. 15–17.
139. *Плешонкова Л.* Приєднання дочірнього підприємства до материнського. // Баланс. – 2002. – №15. – С. 45.
140. *Плотников В.С., Шестакова В.В.* Финансовый и управленческий учет в холдингах/ Под ред. д-ра экон. наук, проф. В.И. Бариленко. – М.: ИД ФБК-ПРЕСС, 2004. – 336 с.
141. *Положення про державну реєстрацію суб'єктів підприємницької діяльності, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 25.05.98 №740 зі змінами та доповненнями, та інші.*
142. *Пучкова С.И.* Первичная консолидация отчетности. // Бухгалтерский учет. – 1998. – 7. С. 92–95.
143. *Пучкова С.И.* Об учете инвестиций в консолидированной отчетности. – М.: Бухгалтерский учет, 1995.
144. *Пушкарь М.С.* Бухгалтерский учет в системе управления. – М.: Финансы и статистика, 1991. – 176 с.
145. *Раметов А.Х.* Управленческий учет по сегментам деятельности предприятия. – М.: Бухгалтерский учет – С. 58–59
146. *Регулювання у сфері бухгалтерського обліку та аудиту в ЄС та перспективи адаптації законодавства України.* – За наук. ред. С. Голова. – К.: 2005. – 584 с.

147. *Реценко С.А.* Консолидированная группа предприятий строительного комплекса как специфический объект бухгалтерского учета // Вестник профессионального бухгалтера. – 2002. – №12. с. 180.
148. *Роз'яснення президії Вищого арбітражного суду України від 12 вересня 1996 р. №02-5/334.*
149. *Романенко О.* Проблеми організації внутрішнього аудиту фінансових ресурсів у холдинговій компанії// Бухгалтерський обік і аудит. – 2006. – №8. – С. 61–64.
150. Рынок ценных бумаг и его финансовые институты: Учебное пособие / Под. ред. В.С. Торкановського. – СПб.: АО «Комплект», 1994. – 421 с.
151. *Сагова С.В.* Деякі особливості застосування методу участі в капіталі для обліку інвестицій // Фінанси, облік і аудит: Наук. зб.. – Вип. 1 / Відп. ред. А.М. Мороз. – К.: КНЕУ, 2003. – С. 281–286.
152. *Сазерленд Колин, Івашкевич Хорхе* и др. Практические рекомендации по внутреннему аудиту для российских коммерческих банков. Т. 1. – М.: проект ТАСИС «Содействие реформе банковского учета и отчетности в банковской системе», 2001. – С. 24.
153. *Салюк І.* Історія процесів об'єднань підприємств України та провідних країн світу // Наукові записки Тернопіла. нац. пед. ун-ту ім. В. Гнатюка, Вип. 14, – 2005. – С. 211–214.
154. *Свічкач В.А.* Шляхи вдосконалення обліку й аудиту інтелектуального капіталу в Україні // Наук. вісник Полтав. ун-ту споживчої кооперації України. – 2005. – № 1 (15). – С. 62–65.
155. *Селезнева Н.Н., Скоблева И.П.* Консолидированная бухгалтерская отчетность: Учеб. пособие для вузов. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2000. – 110 с.
156. *Селезнева Н.Н., Скоблева И.П., Селезнева Л.П.* Методика составления консолидированной бухгалтерской отчетности в АО. – М.: Бухгалтерский учет, 1995. – С. 86–95.
157. *Сигел Дж., Шим Дж* Словар бухгалтерских терминов: Пер. с англ. – М.: ИНФРА – М, 2001 – VIII, 408. – с. 48.
158. *Соколов Б.Н.* Внутренний контроль в коммерческой организации (организация, методика, практика). – М.: Альянс Пресс, 2006. – 250 с.
159. *Соколов Я.В., Пятов М.Л.* Гудвил: «новая» категория бухгалтерского учета. – М.: Бухгалтерский учет, 1995. – С. 46–50.
160. *Солодченко І.* Загадка гудвілу // К.: Бухгалтерія. – 2001. – №12. – С. 54–61.
161. *Сопко В.* Бухгалтерський облік: Навч. посібник. – К.: КНЕУ, 2000. – 448 с.
162. *Сопко В., Завгородній В.* Організація бухгалтерського обліку, економічного контролю та аналізу. – К.: КНЕУ, 2000. – 260 с.

163. *Сопко В.В.* Бухгалтерський облік власності в підприємницькій діяльності // Бухгалтерський облік і аудит. – 1997. – № 2. – С. 2–11.
164. *Стэнли Фостер Рид, Александр Рид Лажу* «Искусство М&А слияний и поглощений» . – М.: Альпина Бизнес Букс, 2004. – 347 с.
165. *Супрун С. Д.* Інвестиційна привабливість та оцінка вартості підприємства // Економіка: проблеми теорії та практики. Збірник наукових праць. Вип. 198. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2004. – С. 489–493.
166. *Сухоребра О.* Організація процесу внутрішнього аудиту на зернопереробних підприємствах. Фінанси, облік і аудит: Збірник наукових праць/ Відп. ред. А.М. Мороз. 2006. Вип. 7.1. – С. 315–321.
167. *Теория бухгалтерского учета / Под общ. ред. В.И. Гаврилова* – Минск: Высшая школа, 1979. – 210 с.
168. *Теория бухгалтерского учета: Учеб./ И.Н.Белый, П.Я. Папковская, А.П. Михалкевич.* – Минск: Мисонга, 1997. – 82 с.
169. *Трансформація фінансової звітності українських підприємств у фінансову звітність за МСБО: методичні рекомендації.* / За ред. С.Ф. Голова. – Вінниця: Консоль, 2003. – 361 с.
170. *Уманців Г.В.* Холдингові компанії та промислово-фінансові групи у сучасній економіці. – К.: ВІРА-Р, 2002. – 429 с.
171. *Уманців Г.* Внутрішній гудвіл: економічна природа, проблеми оцінки та обліку// Бухгалтерський облік і аудит. – 2006. – №9. – С. 20–23.
172. *Уманців Ю.* Активізація процесів злиття та поглинання як чинник глобалізації світової економіки // Підприємництво, господарство і право. – 2004. – № 2. – С. 8–11.
173. *Уманців Г.* Зарубіжні дочірні підприємства та консолідована звітність // Бухгалтерія. – 2001. – №13(428). – С. 32–36.
174. *Уманців Г.* Учет приобретения и слияния предприятий // Бухгалтерія. – 2000. – №1. – С. 55–58.
175. *Уманців Г.* Злиття акціонерних товариств: облік майна і капіталу // Бухгалтерія. – 2002. – №14/1. – С. 31–36.
176. *Уманців Г.В., Лисенко О.В.* Організаційно – методологічні засади консолідації фінансової звітності групи підприємств – К.: Світ бухгалтерського обліку. – 2001. – №2(8). – С. 43–49.
177. *Уманців Г.В.* Основи консолідації фінансової звітності // Бухгалтерія. – 2001. – № 4/1. – С. 27–33.
178. *Уманців Г.В.* Особливості організації та бухгалтерського обліку операцій, пов'язаних з об'єднанням акціонерних товариств // Світ бухгалтерського обліку, 2000. – № 6. – С. 14–18.

179. Уткин Э.Я. Курс менеджмента: Учебник для вузов. – М.: Зеркало, 1998. – 448 с.
180. Федоров Б.Т. Новый англо-русский банковский и экономический словарь. – СПб: Лимбус Преса, 2000. – 848 с.
181. Феррис К., Пешеро Пети Б. Оценка стоимости компании: как избежать ошибок при приобретении: Пер. с англ. – М.: Изд. дом «Вильямс», 2003. – 256 с.
182. Финансы: Оксфордский толковый словарь: Англо-русский. – М.: Весь Мир, 1997. – 496 с.
183. Хелферт Э. Техника финансового анализа: Пер. с англ. / Под ред. Л.П. Бельх. – М.: Аудит, КОНИТИ, 1996. – С. 497. – 663 с.
184. Хендриксен Э.С., Ван Бреда М.Ф. Теория бухгалтерского учета: Пер. с англ / Под ред. проф. Я.В. Соколова.– М.: Финансы и статистика, 1997. – 576 с.
185. Хикс Д. Р. Стоимость капитала. – М.: Прогрес, 1999. – с. 48.
186. Хозяйственный кодекс Украины: Комментарии – Х.: ООО «Одисей», 2004. – 896 с.
187. Холт Р.Н. Планирование инвестиций: Пер. с англ. – М.: Дело, 1994. – 226 с.
188. Цивільний кодекс України – К.: Парламентське вид-во, 2003. – 352 с.
189. Чалий І. Консолідація інвалютної фінансової звітності // Баланс. – 2002. – № 9. – С. 38–45.
190. Чалый И. Особенности национальной консолидации, или Made in USA? // Бухгалтер. – 2002. – № 8. – С. 39–41.
191. Четыркин Е.М. Финансовый анализ производственных инвестиций. – М.: Дело, 1998. – 233 с.
192. Чумакова І. Аудит і оцінка економічної ефективності інвестицій підприємства // Бухгалтерський облік і аудит. – 1997. – № 9. – С. 27–29.
193. Чумаченко Н.Г. Бухгалтерский учет: прошлое, настоящее ... будущее?! // Світ бухгалтерського обліку. – 1997. – № 4. – С. 2–12.
194. Чурилов С.В., Важенина Г.В. Проблемы консолидации бухгалтерской отчетности // Бухгалтерский учет. – 2000. – 21. – С. 69–71.
195. Чурилов С.В. Анализ собственного капитала // Бухгалтерский учет. – 2000. – 11. – С. 12–16.
196. Шарп У.Ф., Александер Г.Дж., Бейли Дж. Инвестиции: Пер. с англ. – М.: ИНФРА-М, 1997. – 864 с.
197. Швець В.Г. Деякі питання бухгалтерського обліку в промислово-фінансових групах // Світ бухгалтерського обліку. – 1997. – № 4. С. 23–30.

198. *Швець В.Г., Сосновський К.Р.* Актуальні проблеми відображення гудвілу та торгових марок у консолідованій фінансовій звітності // Вісн. Київ. нац. ун-ту ім. Т.Г. Шевченка: Економіка. Вип. 77–78. – С. 5–7.
199. *Швець Н.Р., Ковч Б.І.* Роль внутрішнього банківського аудиту в системі банківського ризик-менеджменту // Науковий вісник Чернівець. ун-ту. Вип. 281. Економіка, 2006. – С. 73–76.
200. *Шевчук Р.* До питання обліку реструктуризації та процедури банкрутства підприємств // Наук. зап. Тернопіл. нац. пед. ун-ту ім. В. Гнатюка. Серія Економіка. Вип. 17, 2004. – С. 161–165.
201. *Шеремет А.Д.* Комплексный экономический анализ деятельности предприятия // Бухгалтерский учет. – 2001. – 13. – С. 76–78.
202. *Шеремет А.Д., Сайфулин Р.С.* Методика финансового анализа. – М.: ИНФРА-М, 1996. – 176 с.
203. *Шеремета І.М.* Методика і організація внутрішнього аудиту (на прикладі консервної промисловості споживчої кооперації України)/ Автореферат дис. ... канд. екон. наук. – Л.: Львівська комерційна академія, 2000. – 38 с.
204. *Шквір В.Д.* та ін. Інформаційні системи і технології в обліку: Навч. посібник / Шквір В.Д., Загородній А.Г., Височак О.С. – Львів.: Львівська політехніка, 2003. – 268 с.
205. *Шнейдман Л.З.* Сводная бухгалтерская отчетность. – М.: Бухгалтерский учет, 1995. – С. 21–29.
206. *Эванс Фрэнк Ч., Бишоп Дэвид М.* Оценка компаний при слияниях и поглощениях: создание стоимости в частных компаниях / Пер. с англ. – М.: Альпина Паблишер, 2004. – 332 с.
207. *Янковой О.Г., Юр'єва Г.В.* Методологічні аспекти аналізу фінансового стану підприємства// Вісн. Хмельниц. нац. ун-ту (Вісник технологічного університету «Поділля»). – Т 1. Економічні науки. – Хмельницький, 2005. – № 2(66). – С. 108–113.
208. «Accounting for Devaluation – Institute Recommendation on Accounting Treatment of Major Changes in the Sterling Party of Over seas Currencies», The Accountant 58 (February 17, 1968) p. 206–209;
209. «The Treatment in Company Accounts of Changes in the Exchange Rates of International Currencies», The Accountants Magazine (London) 74, no 771 (September 1970) p. 415–423.
210. «Accounting for Devaluation – Institute Recommendation on Accounting Treatment of Major Changes in the Sterling Party of Over seas Currencies», op. cit, p. 207.

211. Aggarwal, Raj. Financial policies for the multinational company. Praeger publishers, New York, 1976.
212. Alfred Marshall, Principles of Economics. Vol. 1. New York: Macmillan & Co, 1890, p. 142.
213. Alfredson K., Leo K, Picker R., Pacter P., Radford J. Applying International Accounting Standards.-WILEY, John Wiley & Sons Australia, Ltd.
214. American Institute of Certified Public Accountants (AICPA), «Foreign Exchange Losses», The Bulletin of the American Institute of (Certified Public) Accountants 92 (December 15, 1931);
215. AICPA, «Foreign Operations and Foreign Exchange», Accounting Research Bulletin № 4 (December 1939);
216. AICPA, «Restatement and Revision of Accounting Research Bulletin», Accounting Research Bulletin № 43 (1953).
217. ASRC, 1978, Company accounting standards, Report of Accounting Standards Review Committee, Sydney, NSW Government Printer, 124
218. Barker, C. *OhGartaigh* «Accounting for Groups. Theory and Practice» – Dublin, Oak Tree Press, 1998, c. 1.
219. Brennan, Pierce and O'Brien, 1992, A Survey of Irish Published Accounts, Cork, Publishing, Cork.
220. Case 17/85 Commission v Italian [1986] ECR 01199.
221. Christopher B. Korth, «Survival Despite Devaluation: Reducing Overseas Exposure», Business Horizons 13 (April 1971), p. 47–52.
222. Companies Act, 1986,
223. Chandler, Alfred D. The Visible Hand: The Managerial Revolution in American Business (Cambridge, Mass.: Belknap Press, 1977) – p. 249.
224. Dan Lohmeyer, Sofya Pogreb, Scott Robinson. «Кто в ответе за информационные технологии», Вісник McKinsey №8, 2005 (www.mckinsey.com).
225. David Young, Stephen O'Byrne. EVA and value-based management: a practical guide to implementation – McGraw-Hill, 2001 – p. 24/493 p.
226. Directive 2001/51/EC of the European Parliament and of the Council of 18 June 2003// Official Journal N. 178, 17/07/2003 p. 16, n. 2(10).
227. Edwards. J. R. and Webb, R. M., 1984, «The Development of Group Accounting in the United Kingdom, Accounting Histories Journal, Spring, pp. 31–61.
228. Eight Council Directive 84/253/EEC of 10 April 1984 on the approval of persons responsible for carrying out the statutory audits of accounting documents // Official Journal L 126, 12/05/1984 p. 20.

229. Fourth Council Directive 78/660/EC of 25 July 1978 based on Article 54 (3) (g) of the Treaty on the annual accounts of certain types of companies OJ L 222, 14.08.1978
230. FRS 3 Reporting Financial Performance, para 21
231. FRS 6 Acquisition and Merger Accounting, para. 20
232. *Garnsey, G.*, 1923. *Holding Companies and Their Published Accounts* Gee Publishing, London.
233. *Gaughan, Patrick A.* *Mergers, acquisitions and corporate restructurings* – 2nd. ed. – John W. Ley and Sons. Ins, 1999, p. 636.
234. ICAA & ASA, 1983/1987, AAS14
235. IIA Performance Standard 2100. «Nature of Work» Practice Advisory 2100-1, Nature of Work, h.118] [IIA Professional Practices Framework – Glossary of Terms.
236. *International Accounting and Report Issues // 1993 Review.* – New York. UN. – 1994 – p.181.
237. *J. Liu, D. Nissim, J. Thomas*, «Equity Valuation Using Multiples», *Journal of Accounting Research*, forth coming.
238. *Jeter D.C., Chaney P.K.*, 2003. *Advanced accounting*, 2nd end, John Wiley, US, p. 618.
239. *Joel G.Siegel, Jae K. Shim.* *Dictionary of Accounting Terms /* – 4 fh. ed., 2005 h. 245–246.
240. *Jones F.H.* 1970 *Guide to company balance sheets and profit and loss accounts*, Cambridge, Heffer, 120.
241. *Leonard Lorensen* «Reporting Foreign Operations of U.S. Companies in U.S. Dollars», *Accounting Research Study*, № 12, ed. American Institute of Certified Public Accountants – New York AICPA, 1972.
242. *M. Kim, J. R. Ritter*, «Valuing IPO's», *Journal of Financial Economics*, March 1999, p. 409–437.
243. *McKinnon Sharon M.* *The Seventh Directive. Consolidated Accounts in the EEC/* – Great Britain, Kluwer Publishing Limited, 1986.
244. *National Association of Accountants.* *Management Accounting Problems in Foreign Operations*, NAA Research Report 36 (New York: The Association, 1960.
245. *Nobes, C.*, 1989, «Some Practical and Theoretical Problems of Group Accounting», *Certified Accountant Publications*, London.
246. *Pierce A., Brennan N.*, *Principles and Practice of Group Accounts: A European Perspective.* – Thomson Learning, 2003, Great Britain.
247. *Practice Advisory 2100-1, Nature of Work*, p. 118.
248. *Readman N.*, TAM, editorial, 1942, Mar, 481.

249. Regulation (EC) No 1606/2002 of the European Parliament and of the Council of 19 July 2002
250. *Revsine L.* 1984 «The rationale underlying the functional currency choice». *The Accounting Revsine*, vol. 59 no. 3. p. 514 / pp. 505–514.
251. *Robert R. Sterling and Richard E. Flaherty*, «The Role of Liquidity in Exchange Valuation», *The Accounting Research* 46 (July 1971), 441–456.
252. Seventh directive 83/349/EEC of the European Parliament and of the Council of 13 June 1983 based on the 54(3)(g) of the Treaty on consolidated accounts. OJ L 222, 14.08.1978.
253. *Stern Steward & Co*, www.sternsteward.com, 2002.
254. Stern Stewart Limited ABC, The Balance Scorecard and EVA // EVALuation. V.1. issue 2, April, 1999.
255. Stern Stewart Research Best of times works of times (Global automatic OEs) // EVALuation, November, 2000 (b).
256. Stern Stewart Research the new math: 4>8 (North American Airlines) // Evaluation, September, 2000 (a).
257. *Stern Stewart*, Management Accounting Official Terminology, 2000.
258. *Tweedie D., Kellas J.* «Off-Balance Sheet Financing», *Accountancy*, April, 1987, p. 94.
259. Urgent Issues Task Force
260. *Webster G.R.*, *Journal of Accounting*, editorial, 1919, Oct. 259.

Додатки

Додаток 1

Таблиця 1. Горизонтальний формат консолідованого балансу

Активи			
A. Несплачений підписний капітал			X
B. Витрати на створення			X
C. Основні активи			
I. Нематеріальні активи			
1. Витрати на дослідження та розробку	X		
2. Концесії, патенти, ліцензії, торгові марки і подібні права та активи	X		
3. Гудвіл	X		
4. Авансові платежі			
		X	
II. Матеріальні активи			
1. Земля та будівлі	X		
2. Машини та устаткування	X		
3. Інші прилади та оснащення, інструменти та обладнання	X		
4. Авансові платежі та незавершене будівництво	X		
		X	
III. Фінансові активи			
1. Частки в компаніях Групи	X		
2. Позики компаніям Групи	X		
3. Частки участі у капіталі	X		
4. Позики підприємствам, з якими компанія зв'язана шляхом участі у капіталі	X		
5. Інвестиції, утримувані як основні активи	X		
6. Інші позики	X		
7. Власні акції	X		
		X	
			X

Активи			
D. Поточні активи			
I. Запаси			
1. Сировина та витратні матеріали	X		
2. Незавершене виробництво	X		
3. Готова продукція і товари	X		
4. Авансові платежі	X		
		X	
II. Дебіторська заборгованість			
1. Торгівельна дебіторська заборгованість	X		
2. Дебіторська заборгованість компаній Групи	X		
3. Дебіторська заборгованість підприємств з якими компанія зв'язана через участь в капіталі	X		
4. Інша дебіторська заборгованість	X		
5. Підписний капітал, оголошений не сплачений	X		
6. Передплати і нарахований дохід	X		
		X	
III. Інвестиції			
1. Частки в компаніях Групи	X		
2. Власні акції	X		
3. Інші інвестиції	X		
		X	
IV. Кошти в банку та в касі		X	
			X
E. Передплати та нарахований дохід			X
F. Збиток за фінансовий рік			X
			X
Пасиви			
A. Капітал і резерви			
I. Підписний капітал		X	
II. Рахунок премії по акціям		X	
III. Резерв переоцінки		X	
IV. Резерви			
1. Обов'язкові резерви			
2. Резерв акцій	X		
3. Резерви передбачені в статуті	X		
4. Інші резерви	X		
		X	
V. Прибуток або збиток минулих періодів		X	
VI. Прибуток або збиток за звітний період		X	
B. Забезпечення			
1. Забезпечення пенсійних та подібних зобов'язань	X		
2. Забезпечення податків	X		
3. Інші забезпечення	X		
		X	

Закінчення табл. 1

Активи			
С. Кредиторська заборгованість			
1. Забезпечені позики	X		
2. Заборгованість кредитним установам	X		
3. Отримані авансові платежі	X		
4. Торгівельна кредиторська заборгованість.	X		
5. Векселі видані	X		
6. Кредиторська заборгованість компаніям Групи	X		
7. Кредиторська заборгованість підприємствам із якими компанія зв'язана участю в капіталі	X		
8. Інша кредиторська заборгованість	X		
9. Нараховані витрати та доходи майбутніх періодів	X		
		X	
D. Нараховані витрати та доходи майбутніх періодів			
			X
E. Прибуток за фінансовий рік			
			X

Таблиця 2. Вертикальний формат консолідованого балансу

A. Несплачений підписний капітал			X
B. Витрати на створення			X
C. Основні активи			
I. Нематеріальні активи			
1. Витрати на дослідження та розробку	X		
2. Концесії, патенти, ліцензії, торгові марки і подібні права та активи	X		
3. Гудвіл	X		
4. Авансові платежі	X		
		X	
II. Матеріальні активи			
1. Земля та будівлі	X		
2. Машини та устаткування	X		
3. Інші прилади та оснащення, інструменти та обладнання	X		
4. Авансові платежі та незавершене будівництво	X		
		X	
III. Фінансові активи			
1. Частки у компаніях Групи	X		
2. Позики компаніям Групи	X		
3. Участь у капіталі	X		
4. Позики підприємствам, з якими компанія зв'язана шляхом участі у капіталі	X		
5. Інвестиції утримувані як основні активи	X		
6. Інші позики	X		

7. Власні акції	X		
		X	
			X
D. Поточні активи			
I. Запаси			
1. Сировина та витратні матеріали	X		
2. Незавершене виробництво	X		
3. Готова продукція та товари	X		
4. Авансові платежі	X		
	X		
II. Дебіторська заборгованість			
1. Торговельна дебіторська заборгованість	X		
2. Дебіторська заборгованість компаній Групи	X		
3. Дебіторська заборгованість підприємств, з якими компанія зв'язана через участь в капіталі	X		
4. Інша дебіторська заборгованість	X		
5. Підписний капітал, оголошений, але ще не сплачений	X		
6. Витрати майбутніх періодів та нарахований дохід	X		
	X		
III. Інвестиції			
1. Частки в компаніях Групи	X		
2. Власні акції	X		
3. Інші інвестиції	X		
	X		
IV. Кошти у банку та в касі		X	
E. Передплати та нарахований дохід		X	
		X	
F. Кредиторська заборгованість: суми, які мають бути сплачені протягом одного року			
1. Забезпечені позики.	(X)		
2. Заборгованість кредитним установам	(X)		
3. Отримані авансові платежі	(X)		
4. Торговельна кредиторська заборгованість	(X)		
5. Векселя видані	(X)		
6. Кредиторська заборгованість компаніям групи	(X)		
7. Кредиторська заборгованість підприємств із якими компанія зв'язана участю в капіталі	(X)		
8. Інша кредиторська заборгованість	(X)		
9. Нараховані витрати і доходи майбутніх періодів	(X)		
		(X)	
G. Чисті поточні активи/ зобов'язання			X

Закінчення табл. 2

Н. Разом активи за мінусом поточних зобов'язань			
І. Кредиторська заборгованість: суми, які мають бути сплачені терміном більше, ніж один рік			
1. Забезпечені позики	(X)		
2. Заборгованість кредитним установам	(X)		
3. Отримані авансові платежі	(X)		
4. Торгівельна кредиторська заборгованість	(X)		
5. Векселі видані	(X)		
6. Кредиторська заборгованість компаніям групи	(X)		
7. Кредиторська заборгованість підприємств із якими компанія зв'язана участю в капіталі	(X)		
8. Інша кредиторська заборгованість	(X)		
9. Нарховані витрати і доходи майбутніх періодів	(X)		
			(X)
Ж. Забезпечення			
1. Забезпечення пенсійних та подібних зобов'язань	(X)		
2. Забезпечення податків	(X)		
3. Інші забезпечення	(X)		(X)
К. Нарховані витрати і доходи майбутніх періодів			(X)
			(X)
Л. Капітал та резерви			
І. Підписний капітал			(X)
ІІ. Рахунок премії по акціях			(X)
ІІІ. Резерв переоцінки			(X)
ІV. Резерви			
1. Обов'язковий резерв	X		
2. Резерв власних акцій	X		
3. Резерви передбачені у статуті	X		
4. Інші резерви	X		
			X
V. Прибуток або збиток минулих періодів			X
VI. Прибуток або збиток за звітний період			X
			X

Таблиця 3. Горизонтальний формат консолідованого звіту про прибутки та збитки (на основі елементів витрат)

A. Витрати			B. Доходи	
1. Скорочення запасів готової продукції та незавершеного виробництва		X	1. Чистий оборот	X
2. (a) сировина та витратні матеріали	X	X	2. Збільшення запасів готової продукції та незавершеного виробництва	X
(b) інші зовнішні витрати	X	X	3. Роботи виконані для власних потреб і капіталізовані	X
3. Витрати на персонал:	X	X	4. Інший операційний дохід	X
(c) заробітна плата	X		5. Дохід від участі у капіталі	X
(b) витрати на соціальне забезпечення	X		6. Дохід від інших інвестицій та позик	X
4. (a) Коригування вартості витрат на створення матеріальних і нематеріальних основних активів		X	7. Інші проценти отримані та подібний дохід	X
(b) коригування вартості поточних активів	X		8. Прибуток (збиток) від звичайної діяльності після оподаткування	X
5. Інші операційні витрати		X	9. Надзвичайний дохід	X
6. Коригування вартості фінансових активів та інвестицій		X	10. Прибуток або збиток за фінансовий рік	X
7. Проценти, що підлягають сплаті та подібні витрати		X		
8. Податок на прибуток (збиток) від звичайної діяльності		X		
9. Прибуток або збиток від звичайної діяльності після оподаткування		X		
10. Надзвичайні витрати		X		
11. Податок на надзвичайний прибуток (збиток)		X		
12. Інші податки, відображено у вищевказаних статтях		X		
13. Прибуток або збиток за фінансовий рік		X		

Таблиця 4. Вертикальний формат консолідованого звіт про прибутки та збитки (на основі елементів витрат)

1. Чистий оборот		X
2. Зміни у запасах готової продукції та незавершеного виробництва		(X)
3. Роботи виконані для власних потреб і капіталізовані		X
4. Інший операційний дохід		X
5. (a) Сировина та витратні матеріали	(X)	X
(b) Інші зовнішні витрати	(X)	(X)

Закінчення табл. 4

6. Витрати на персонал: (а) Зарплата (б) витрати на соціальне забезпечення	(X) (X)	(X)
7. (а) Коригування вартості витрат на створення, а також матеріальних і нематеріальних основних активів (б) коригування вартості поточних активів	(X) (X)	(X)
8. Інші операційні витрати		(X)
9. Дохід від участі у капіталі		X
10. Дохід від інших інвестицій та позик		X
11. Інший процент, що підлягає отриманню та подібний дохід		X
12. Коригування вартості фінансових активів та інвестицій, відображених у складі поточних активів		(X)
13. Процент, що підлягає сплаті та подібні витрати		(X)
14. Податок на прибуток (збиток) від звичайної діяльності		(X)
15. Прибуток або збиток від звичайної діяльності після оподаткування		X
16. Надзвичайний дохід	X	
17. Надзвичайні витрати	(X)	
18. Надзвичайний прибуток або збиток		X
19. Податок на надзвичайний прибуток (збиток)		(X)
20. Інші податки, не відображені у вищенаведених статтях		(X)
21. Прибуток або збиток		X

Таблиця 5. Вертикальний формат консолідованого звіту про прибутки та збитки (на основі функцій витрат)

1. Чистий оборот		X
2. Собівартість продажу		(X)
3. Валовий прибуток або збиток		
4. Витрати на збут		(X)
5. Адміністративні витрати		(X)
6. Інший операційний дохід		X
7. Дохід від участі в капіталі		X
8. Дохід від інших інвестицій та позик		X
9. Інший процент, що підлягає отриманню і подібний дохід		X
10. Коригування вартості фінансових активів та інвестицій		(X)

11. Процент, що підлягає сплаті та подібні витрати		(X)
12. Податок на прибуток (збиток) від звичайної діяльності		(X)
13. Прибуток або збиток від звичайної діяльності після оподаткування		X
14. Надзвичайний дохід	X	
15. Надзвичайні витрати	(X)	
16. Надзвичайний прибуток або збиток		X
17. Податок на надзвичайний прибуток (збиток)		(X)
18. Інші податки, не відображені у вищевказаних статтях		(X)
19. Прибуток або збиток за фінансовий рік		X

Таблиця 6. Горизонтальний формат консолідованого звіту про прибутки та збитки (на основі функцій витрат)

А. Витрати		В. Доходи	
1. Собівартість продажу	X	1. Чистий оборот	X
2. Витрати на збут	X	2. Інший операційний дохід	X
3. Адміністративні витрати	X	3. Дохід від участі у капіталі	X
4. Коригування вартості фінансових активів та інвестицій	X	4. Дохід від інших інвестицій та позик	X
5. Процент, що підлягає сплаті та подібні витрати	X	5. Інший процент, що підлягає отриманню та подібний дохід, окремо зазначаючи той, що надходить від компаній групи	X
6. Податок на прибуток (збиток) від звичайної діяльності	X	6. Прибуток або збиток від звичайної діяльності після оподаткування	X
7. Прибуток або збиток від звичайної діяльності після оподаткування	X	7. Надзвичайний дохід	X
8. Надзвичайні витрати	X	8. Прибуток або збиток за фінансовий рік	X
9. Податок на надзвичайний прибуток (збиток)	X		
10. Інші податки, не відображені у вищевказаних статтях	X		
11. Прибуток або збиток за фінансовий рік	X		

Додаток 2

Таблиця 1. Консолідований звіт про зміни у власному капіталі за МСБО1

	Відноситься до акціонерів материнського підприємства					Частка меншості	Усього: власний капітал
	Вкладений акціонерний капітал	Інші резерви	Резерв переведення	Нерозподілений прибуток	Усього		
Залишок на 31 грудня 20-0 р.	X	X	(X)	X	X	X	X
Зміни в обліковій політиці				(X)	(X)	(X)	(X)
Перерахований залишок	X	X	(X)	X	X	X	X
Зміни у власному капіталі за 20-1 р.							
Прибуток від переоцінки нерухомості		X			X	X	X
Інвестиції, доступні для продажу:							
Прибуток/(збитки) від переоцінки, віднесені до власного капіталу		(X)			(X)		(X)
Перенесено до прибутку або збитку від реалізації		(X)			(X)		(X)
Хеджування грошових потоків:							
Прибуток/(збитки), направлені у власний капітал		X			X	X	X
Перенесено до прибутку або збитку за період		X			X	X	X
Перенесено до первісної балансової вартості об'єктів хеджування		(X)			(X)		(X)
Курсові різниці від переведення операцій в іноземній валюті			(X)		(X)	(X)	(X)
Податок на статті, віднесені прямо до власного капіталу або перенесені з нього		(X)	X		(X)	(X)	(X)
Чистий прибуток, визнаний прямо у власному капіталі		X	(X)		X	X	X
Прибуток за період				X	X	X	X
Усього: визнаний дохід та витрати за період		X	(X)	X	X	X	X
Дивіденди				(X)	(X)	(X)	(X)
Випуск акціонерного капіталу	X				X		X
Випущені опціони на акції		X			X		X

	Відноситься до акціонерів материнського підприємства					Частка меншості	Усього: власний капітал
	Вкладений акціонерний капітал	Інші резерви	Резерв переведення	Нерозпо- ділений прибуток	Усього		
Залишок на 31 грудня 20-1 р., перенесений на наступний період	X	X	(X)	X	X	X	X
Залишок на 31 грудня 20-1 р., перенесений з попереднього періоду	X	X	(X)	X	X	X	X
Зміни у власному капіталі за 20-2 р.							
Збиток від переоцінки нерухомості		(X)			(X)	(X)	(X)
Інвестиції, доступні для продажу:							
Прибутки/(збитки) від переоцінки, віднесені до власного капіталу		(X)			(X)		(X)
Перенесено до прибутку або збитку від реалізації		X			X		X
Хеджування грошових потоків:							
Прибутки/(збитки), віднесені до власного капіталу		X			X	X	X
Перенесено до прибутку або збитку за період		(X)			(X)	(X)	(X)
Перенесено до первісної балансової вартості об'єктів хеджування		(X)			(X)		(X)
Курсові різниці від переведення фінансових звітів закордонних господарських одиниць			(X)		(X)	(X)	(X)
Податки на статті, віднесені до власного капіталу або переведені з нього		X	X		X	X	X
Чистий прибуток, визнаний прямо у власному капіталі		(X)	(X)		(X)	(X)	(X)
Прибуток за період				X	X	X	X
Усього: визнаний дохід та ви- трати за період	(X)	(X)	X	X	X	X	X
Дивіденди				(X)	(X)	(X)	(X)
Випуск акціонерного капіталу	X				X		X
Залишок на 31 грудня 20-2 р.	X	X	(X)	X	X	X	X

Таблиця 2. Консолідований звіт про визнаний дохід та витрати за МСБО 1

	20-2 р.	20-1 р.
Прибуток / (збиток) від переоцінки нерухомості	(X)	X
Інвестиції, доступні для продажу:		
прибутки / (збитки) від переоцінки, віднесені до власного капіталу	(X)	(X)
перенесено до прибутку або збитку від реалізації	X	(X)
Хеджування грошових потоків:		
прибутки / (збитки), віднесені до власного капіталу	X	X
перенесено до прибутку або збитку за період	(X)	X
перенесено до первісної балансової вартості об'єктів хеджування	(X)	(X)
Курсові різниці від переведення фінансових звітів закордонних господарських одиниць	(X)	(X)
Податки на статті, віднесені прямо до власного капіталу або переведені з нього	X	(X)
Чистий прибуток, визнаний прямо у власному капіталі	(X)	X
Прибуток за період	X	X
Усього: визнаний дохід та витрати за період	X	X
Розподіляється на:		
акціонерів материнського підприємства	X	X
частки меншості	X	X
	X	X
Вплив змін в обліковій політиці:		
на акціонерів материнського підприємства		(X)
на частку меншості		(X)
		(X)

Додаток 3

Облікові підходи до поетапного об'єднання бізнесу

Положення МСФЗ 3 «Об'єднання бізнесу» визначають такі облікові підходи для відображення інвестицій в об'єкт інвестування і складання консолідованих фінансових звітів у разі поетапного об'єднання бізнесу:

- кожна суттєва обмінна операція повинна відображатися покупцем окремо на дату кожної операції;
- інвестиції покупця в об'єкт інвестування до придбання контролю мають відображатися за собівартістю, справедливою вартістю або за методом участі в капіталі (залежно від виду і характеру інвестиції);
- будь-які коригування справедливої вартості ідентифікованих активів, зобов'язань і непередбачених зобов'язань об'єкта, що придбаються, на дату кожної обмінної операції й справедливої вартості ідентифікованих активів, зобов'язань і непередбачених зобов'язань, що придбаються, які відносять до попередньої частки участі покупця в капіталі об'єкта інвестування, враховують як переоцінку;
- незалежно від того, яким методом враховувалася первинна інвестиція в об'єкт інвестування (за собівартістю, методом участі в капіталі, справедливою вартістю), оцінювання інвестиції в об'єкт інвестування в разі об'єднання бізнесу є сукупністю собівартості первинної участі в капіталі і собівартості подальшої участі в капіталі;
- у разі об'єднання бізнесу на дату кожної обмінної операції визначають гудвіл (негативний гудвіл) порівнянням собівартості окремих інвестицій з часткою покупця в справедливій вартості придбаних ідентифікованих активів, зобов'язань і непередбачених зобов'язань;
- під час здійснення коригувальних записів зміни справедливої вартості попередньої участі в капіталі повинні бути сторнованими (так, щоб балансова вартість цієї частки участі була записана за собівартістю), а зміни в нерозподіленому прибутку об'єкта інвестування та інших статтях капіталу після кожної операції обміну мають бути включені до консолідованих фінансових звітів після об'єднання тією мірою, якою вони пов'язані з попередніми частками участі в капіталі;

- у консолідованих фінансових звітах, складених безпосередньо після придбання інвестором додаткової участі в капіталі об'єкта інвестування й отримання контролю над нею повинні бути застосовані такі самі методи обліку інвестиції в об'єкт інвестування, що були використані до отримання контролю;
- частку меншості у вартісній оцінці розраховують як відсоток частки меншості, помножений на справедливу вартість ідентифікованих активів, зобов'язань і непередбачених зобов'язань на дату отримання контролю.

Приклад 1. Корпорація А 1 січня 2005 р. придбала 20% участі в капіталі об'єкта інвестування Б (підприємство з надання послуг) за 7 000 000 грн. На цю дату справедлива вартість ідентифікованих активів підприємства Б становила 24 000 000 грн, балансова вартість цих активів – 20 000 000 грн. Зобов'язання на цю дату становили 4 000 000 грн. Інформація про справедливу вартість ідентифікованих активів об'єкта інвестування на 1 січня 2005 р. подана у табл. 3.1:

Таблиця 3.1. Баланс підприємства Б на 1 січня 2005 р.

Стаття	Вартість, тис. грн..	
	балансова	справедлива
Основні засоби	12 000	16 000
Грошові кошти і дебітори	8 000	8 000
Усього активи	20 000	24 000
Кредиторська заборгованість	4 000	4 000
Випущений капітал:		
1 000 000 простих акцій	10 000	
Нерозподілений прибуток	6 000	
	20 000	

Упродовж 2005 р. підприємство Б відобразило в звіті про фінансові результати прибуток у розмірі 12 000 тис. грн, дивіденди за цей період не виплачували. Слід зазначити, що справедлива вартість основних засобів підприємства Б збільшилася на 6 000 і становила 22 000 тис. грн. Однак сума, визнана об'єктом інвестування щодо основних засобів, залишилася незмінною і становила 12 000 тис. грн.

Інформація про справедливу вартість ідентифікованих активів об'єкта інвестування на 31 грудня 2005 р. представлена в табл.2:

Таблиця.2. Баланс підприємства Б на 31 грудня 2005 р.

Стаття	Вартість, тис. грн..	
	балансова	справедлива
Основні засоби	12 000	22 000
Грошові кошти і дебітори	32 000	32 000
Усього активи	44 000	54 000
Кредиторська заборгованість	16 000	16 000
Випущений капітал:		
1 000 000 простих акцій	10 000	
Нерозподілений прибуток	18 000	
	28 000	

1 січня 2006 р. корпорація А придбала додатково 60 % участі в капіталі об'єкта інвестування, сплативши 44 000 тис. грн., і отримала контроль. До отримання контролю інвестор не мав суттєвого впливу на об'єкт інвестування і враховував свою первинну 20% інвестицію за справедливою вартістю. Ринкова вартість простих акцій підприємства Б на 31 грудня 2005 р. становила 60 грн за акцію.

За період з 1 січня 2005 р. по 1 січня 2006 р. випущений капітал корпорації А становив 60 000 тис. грн, нерозподілений прибуток – 5 000 тис. грн., грошові кошти – 53 000 тис. грн.

1. Облік первісної інвестиції до отримання контролю. Первісну 20% інвестицію в підприємство Б оцінено в 7 000 тис. грн. Проте ринкова вартість 1 000 000 простих акцій об'єкта інвестування на 31 грудня 2005 р. становила 60 грн. за акцію. Тому балансову вартість первісної 20% інвестиції у фінансових звітах інвестора на 31 грудня 2005 р. оцінено в сумі 12 000 тис. грн.. (200 000шт. × 60 грн.). Різниця 5 000 тис. грн.. між балансовою оцінкою інвестиції на дату балансу і первісною оцінкою визнається в звіті про фінансові результати за звітний період.

Бухгалтерські записи, тис. грн.:

а) на дату придбання 20% участі в капіталі:

Дебет «Інвестиція в підприємство Б» 7000

Кредит «Грошові кошти» 7000

б) на дату балансу 31 грудня 2005 р. переоцінка інвестиції:

Дебет «Інвестиція в підприємство Б» 5000

Кредит «Дохід від переоцінки інвестицій» 5000.

Баланс корпорації А на 31 грудня 2005 р. до придбання додаткових 60% участі в капіталі подано в табл.3:

Таблиця 3. Баланс корпорації А на 31 грудня 2005 р.

Стаття	Сума, тис. грн.
Грошові кошти	53 000
Інвестиції в підприємство Б	12 000
	65 000
Випущений капітал	60 000
Нерозподілений прибуток	5 000
	65 000

2. Облік об'єднання бізнесу. Коли об'єднання бізнесу включає більше від однієї обмінної операції, вартість об'єднання є сукупною вартістю окремих операцій, де вартість кожної окремої операції визначено на дату кожної обмінної операції (тобто на дату, на яку кожна індивідуальна інвестиція визнається у фінансових звітах покупця). Це означає, що вартість об'єднання бізнесу є сукупною величиною вартості первісної 20% частки участі (7 000 тис. грн.) і вартості подальших 60% частки участі (44 000 тис. грн.), незалежно від того факту, що балансову оцінку первісної 20% інвестиції було змінено.

Кожна операція має бути відображена в обліку окремо з метою визначення гудвілу по цій операції. На дату кожної обмінної операції використовуємо інформацію про собівартість і справедливую вартість чистих активів об'єкта інвестування:

- на 1 січня 2005 р. – дату придбання 20% частки участі в капіталі підприємства **Б** балансова вартість чистих активів об'єкта інвестування становила 16 000 тис. грн. (20 000 – 4000), справедлива вартість чистих активів – 20 000 тис. грн. (24 000 – 4000);

- на 1 січня 2006 р. – дату придбання додаткових 60% частки участі в капіталі підприємства **Б** балансова вартість чистих активів об'єкта інвестування становила 28 000 тис. грн (44 000 – 16 000), справедлива вартість чистих активів – 38 000 тис. грн (54 000 – 16 000).

У розглянутому прикладі інвестор визнає такі суми гудвілу в консолідованому звіті:

а) для 20% частки участі собівартістю 7000 тис. грн.. гудвіл становитиме 3000 тис. грн [7000 – 20% × 20 000 / 100%];

б) для 60% частки участі собівартістю 44 000 тис. грн.. гудвіл становитиме 3000 тис. грн [44 000 – 60% × 38 000 / 100%].

3. Коригувальні записи для складання Робочої таблиці:

1. Визнання ідентифікованих активів об'єкта інвестування за справедливою вартістю на дату придбання контролю, тис. грн:

Дебет «Основні засоби»	10 000
Кредит «Інший додатковий капітал»	
Переоцінка необоротних активів» (22 000 – 12 000)	10 000

2. Відображення первісної 20% інвестиції в об'єкт інвестування за собівартістю, тис. грн:

Дебет «Нерозподілений прибуток»	5000
Кредит «Інвестиція в підприємство Б» (12 000 – 7000)	5000

3. Визнання гудвілу за первісної 20% інвестицією в об'єкт інвестування і виключення інвестиції:

Дебет «Випущений капітал» (20% x 10 000 / 100%)	2000
Дебет «Нерозподілений прибуток» (20% x 6000 / 100%)	1200
Дебет «Інший додатковий капітал»	800
Переоцінка необоротних активів» [20% x (16 000 – 12 000) / 100%]	
Дебет «Гудвіл»	3000
Кредит «Інвестиція в підприємство Б»	7000.

4. Визнання гудвілу в разі подальшої 60% інвестиції в об'єкт інвестування і виключення інвестиції:

Дебет «Випущений капітал» (60% x 10 000 / 100%)	6000
Дебет «Нерозподілений прибуток» (60% x 18 000 / 100%)	10 800

Дебет «Інший додатковий капітал»	
Переоцінка необоротних активів» [60% (22 000 – 12 000) / 100%]	6000
Дебет «Гудвіл»	21 200
Кредит «Інвестиція в підприємство Б»	44 000

5. Визнання частки меншості на дату отримання контролю:

Дебет «Випущений капітал» (20% x 10 000/100%)	2000
Дебет «Нерозподілений прибуток» (20% x 18 000/100%)	3600
Дебет «Інший додатковий капітал»	2000
Переоцінка необоротних активів» [20% (22 000 – 12 000) / 100%]	
Кредит «Частка меншості»	7600

Частка меншості, %: $100 - (20 + 60) = 20$;

тис. грн: $(20\% \times 38\,000 / 100\%) = 7600$.

4. Робоча таблиця для складання консолідованих звітів інвестора після придбання додаткових 60% участі в капіталі об'єкта інвестування на 1 січня 2006 р. матиме такий вигляд(табл.4):

Таблиця 4 Робоча таблиця для складання консолідованих фінансових звітів

Стаття	Корпорація А	Підприємство Б	Коригування		Консолідована сума
			Дебет	Кредит	
Гудвіл	–	–	3) 3000 4) 21 200		24 200
Основні засоби	–	12 000	1) 10 000		22 000
Інвестиція в об'єкт інвестування підприємства Б	56 000	–		2) 5000 3) 7000 4) 44 000	–
Грошові кошти і дебіторська заборгованість	9000	32 000			41 000
Разом активи	65 000	44 000			87 200
Кредиторська заборгованість	–	16 000			16 000
Випущений капітал	60 000	10 000	3) 2000 4) 6000 5) 2000		60 000
Інший додатковий капітал/Переоцінка необоротних активів	–	–	3) 800 4) 6000 5) 2000	1) 10 000	1200
Нерозподілений прибуток	5000	18 000	2) 5000 3) 1200 4) 10 800 5) 3600		2400
Частка меншості	–	–		5) 7600	7600
Разом зобов'язання і власний капітал	65 000	44 000			87 200

Під час підготовки Робочої таблиці для консолідованих фінансових звітів у разі поетапного об'єднання бізнесу слід звернути увагу на таке:

1. Ідентифіковані чисті активи підприємства Б відображено за їх повною справедливою вартістю на дату отримання контролю інвестором. Це означає, що 20% частку меншості в підприємстві Б також відображено виходячи зі справедливої вартості ідентифікованих чистих активів об'єкта інвестування.

2. Гудвіл визнається на дату придбання частки в капіталі об'єкта інвестування в сумі, розрахованій по кожній обмінній операції окремо з використанням інформації про собівартість і справедливу вартість інвестиції на дату кожної обмінної операції.

3. Консолідована сума за статтею «Випущений капітал» 60 000 тис. грн., включає випущений капітал інвестора.

4. Консолідована сума за статтею «Інший додатковий капітал / Переоцінка необоротних активів» становить 1200 тис. грн. Ця сума відображує частину збільшення справедливої вартості ідентифікованих активів об'єкта інвестування після придбання первісної частки в розмірі 20%, що відносять до цієї частки первісної 20% інвестиції [20% (22 000 – 16 000) / 100%].

5. Консолідована сума нерозподіленого прибутку становить 2400 тис. грн. Ця сума відображує зміни в нерозподіленому прибутку інвестора після придбання первісної частки 20%, що визначені цими 20% участі [20% (18 000 – 6000) / 100%].

Продовження Додатка 3

Складання консолідованих фінансових звітів при зворотному придбанні

Консолідовані фінансові звіти при зворотному придбанні мають бути підготовлені від імені юридичного материнського підприємства, але описані в примітках як фінансова звітність юридичного дочірнього підприємства, що купується (тобто покупця для облікових цілей). Оскільки такі консолідовані фінансові звіти є «продовженням» фінансових звітів юридичного дочірнього підприємства, то в цих консолідованих фінансових звітах:

- активи і зобов'язання юридичного дочірнього підприємства будуть визнані й оцінені за їхньою балансовою вартістю до об'єднання;

- нерозподілений прибуток і залишки інших статей капіталу будуть визнані як нерозподілений прибуток і залишки інших статей капіталу юридичного дочірнього підприємства до об'єднання бізнесу;

- сума, визнана як випущені інструменти капіталу, буде визначена додаванням до випущеного капіталу юридичного дочірнього підприємства безпосередньо до об'єднання бізнесу вартості об'єднання. Однак структура капіталу, подана в консолідованих фінансових звітах (тобто кількість і тип випущених інструментів капіталу), відображуватиме структуру капіталу юридичного материнського підприємства, вклю-

чаючи інструменти капіталу, випущені юридичним материнським підприємством для здійснення об'єднання;

- порівняльна інформація, представлена в консолідованих фінансових звітах, буде інформацією юридичного дочірнього підприємства.

Облік зворотного придбання здійснюється тільки в консолідованих фінансових звітах. Отже, в окремих фінансових звітах юридичного материнського підприємства інвестиція в юридичне дочірнє підприємство враховується відповідно до порядку обліку інвестицій в окремих фінансових звітах інвестора.

Консолідовані фінансові звіти, підготовлені при зворотному придбанні, повинні відображувати справедливу вартість активів, зобов'язань і непередбачених зобов'язань юридичного материнського підприємства (тобто підприємства, що придбається для облікових цілей).

Порядок складання консолідованої звітності при зворотному придбанні розглянемо на прикладі.

Приклад 2. Підприємство «Ю», що випустило інструменти капіталу і є материнським підприємством, було придбане при зворотному придбанні дочірнім підприємством «П» 30 червня 2004 р. (Для спрощення розрахунків будь-який податок на прибуток не враховується). Баланси обох підприємств безпосередньо до об'єднання бізнесу в умовах зворотного придбання подано в табл.5.

Таблиця 5 Баланси материнського та дочірнього підприємств на дату придбання

Показник	Материнське підприємство «Ю»	Дочірнє підприємство «П»
Активи		
Непоточні активи	2600	6000
Поточні активи	1000	1400
Усього активи	3600	7400
Власний капітал і зобов'язання		
Випущений капітал:		
100 простих акцій	600	-
60 простих акцій	-	1200
Нерозподілений прибуток	1600	2800
Усього власний капітал	2200	4000
Непоточні зобов'язання	800	2200
Поточні зобов'язання	600	1200
Усього зобов'язання	1400	3400
Усього власний капітал і зобов'язання	3600	7400

Додаткова інформація:

а) на 30 червня 2004 р., підприємство «Ю» випустило 150 простих акцій в обмін на всі 60 простих акцій підприємства «П». Всі акціонери підприємства «П» обміняли свої акції;

б) на 30 червня 2004 р. справедлива вартість кожної простої акції підприємства «П» становила 80 гр. од. Ринкова ціна простої акції підприємства «Ю» на цю дату становила 24 гр.од.;

в) на 30 червня 2004 р. справедлива вартість ідентифікованих активів і зобов'язань підприємства «Ю» відповідала їхній балансовій вартості за винятком непоточних активів. Справедлива вартість непоточних активів підприємства «Ю» становить 3000 гр.од.

На підставі вихідної інформації здійснюють такі розрахунки.

1. Вартість об'єднання

Для розрахунку вартості об'єднання при зворотному придбанні необхідно розрахувати кількість акцій підприємства, що придбається, тобто номінального покупця:

Акції підприємства «Ю», випущені для придбання капіталу підприємства «П»	150
Акції підприємства «Ю», що перебувають в обігу за період, що передує операції зворотного придбання	100
Усього акцій підприємства «Ю», що перебувають в обігу після операції зворотного придбання	250
Частка володіння капіталом підприємства «П» (150/250)	60 %
Кількість акцій підприємства «П», що перебувають в обігу до операції зворотного придбання	60
Кількість акцій підприємства «П», що мають бути випущені, якщо 60% від підсумку залишається в акціонерів підприємства «П»	40

Якщо підприємство «П» випустить 40 своїх акцій для здійснення придбання акцій підприємства «Ю», вартість об'єднання становитиме
 $80 \text{ гр.од.} \cdot 40 \text{ шт} = 3200 \text{ гр.од.}$

2. Оцінка гудвілу

Гудвіл визначають як перевищення вартості об'єднання бізнесу над справедливою вартістю чистих ідентифікованих активів і зобов'язань. Отже, гудвіл розраховують так, гр.од.:

Вартість об'єднання бізнесу		3200
Справедлива вартість ідентифікованих чистих активів і зобов'язань:		
непоточні активи	3000	
поточні активи	1000	
непоточні зобов'язання	(800)	
поточні зобов'язання	(600)	
Усього справедлива вартість ідентифікованих чистих активів		(2600)
Гудвіл		600

3. Консолідований баланс підприємства «Ю» на 30 червня 2004 р.

Стаття	Сума, гр. од.
Активи	
Непоточні активи (6000 + 3000)	9000
Гудвіл	600
Поточні активи (1400 + 1000)	2400
Усього активи	12 000
Власний капітал і зобов'язання	
Випущений капітал:	
250 простих акцій (1200 + 3200) ¹	4400
Нерозподілений прибуток	2800
Усього капітал	7200
Непоточні зобов'язання (2200 + 800)	3000
Поточні зобов'язання (1200 + 600)	1800
Усього зобов'язання	4800
Усього власний капітал і зобов'язання	12 000

4. Частка меншості

Припустимо, що з 60 простих акцій тільки 56 акцій підприємства «П» було запропоновано в обмін.

Оскільки підприємство «Ю» випустило 21/2 акцій в обмін на кожен просту акцію підприємства «П», підприємство «Ю» випустило лише 140 (21/2 · 56) з 150 акцій. У результаті акціонери підприємства «П» володіють 58,3 % випущених акцій об'єднаного підприємства (тобто 140 акцій з 240 випущених).

Вартість об'єднання бізнесу розраховують виходячи з припущення, що об'єднання здійснюється у формі випуску додаткових простих акцій підприємством «П» для акціонерів підприємства «Ю» в обмін на їхні прості акції в цьому підприємстві. При розрахунку кількості акцій, що були випущені підприємством «П», частка меншості ігнорується. Більшість акціонерів володіють 56 простими акціями підприємства «П».

Для представлення 58,3% частки капіталу підприємство «П» випустило додатково 40 акцій. Більшість акціонерів при цьому володіють 56 з 96 випущених акцій підприємства «П» і, отже, 58,3% об'єднаного підприємства.

У результаті вартість об'єднання бізнесу становить 3200 гр.од.

¹ Відповідно до МСФЗ 3 сума, визнана як випущені інструменти капіталу, в консолідованій фінансовій звітності визначається додаванням випущеного капіталу юридичним дочірнім підприємством до об'єднання бізнесу. Однак структура капіталу, наведена у фінансовій звітності (тобто кількість і тип випущених інструментів капіталу), повинна відображувати структуру капіталу юридичного материнського підприємства, включаючи інструменти капіталу, випущені цим підприємством для здійснення об'єднання.

Таким чином, частка меншості становить 6,7% і відображує порівнянну частку меншості в балансовій вартості чистих активів юридичного дочірнього підприємства до об'єднання. У консолідованому балансі частку меншості розраховують як добуток частки меншості 6,7% і балансової вартості чистих активів підприємства «П» 4000 гр.од.

Консолідований баланс при зворотному придбанні з відображенням частки меншості подано в табл.6.

Таблиця 6. Консолідований баланс на 30 червня 2004 р.

Стаття	Сума, гр. од.
Активи	
Непоточні активи (6000 + 3000)	9000
Гудвіл	600
Поточні активи (1400 + 1000)	2400
Усього активи	12 000
Власний капітал і зобов'язання	
Випущений капітал:	
240 простих акцій (1120 + 3200)	4320
Нерозподілений прибуток (2800 x 93,3%)	2612
Частка меншості	268
	7200
Непоточні зобов'язання (2200 + 800)	3000
Поточні зобов'язання (1200 + 600)	1800
	4800
Усього власний капітал і зобов'язання	12 000

Прибуток на акцію

При зворотному придбанні порядок розрахунку прибутку на акцію, показника консолідованого звіту про фінансові результати або приміток зміниться.

Структура капіталу, подана в консолідованих фінансових звітах, підготовлених при зворотному придбанні, відображує структуру капіталу юридичного материнського підприємства, включаючи інструменти капіталу, випущені юридичним материнським підприємством для здійснення об'єднання бізнесу.

Для розрахунку середньозваженої кількості простих акцій, що перебувають в обігу протягом періоду, у якому зворотне придбання мало місце, необхідно, щоб:

- кількість простих акцій, що перебувають в обігу від початку звітної періоду до дати придбання, вважалася кількістю простих акцій, випущених юридичним материнським підприємством для власників юридичного дочірнього підприємства,

• кількість простих акцій, що перебувають в обігу від дати придбання до кінця звітної періоду, була дійсною кількістю простих акцій юридичного материнського підприємства в обігу впродовж цього періоду.

Показник «Прибуток на акцію» для кожного порівнюваного періоду до дати придбання при зворотному придбанні розраховуватиметься за формулою:

$$\text{Прибуток на акцію} = \frac{\text{Прибуток (збиток) юридичного дочірнього підприємства}}{\text{Кількість простих акцій, випущених юридичним материнським підприємством при зворотному придбанні}}$$

Розрахунок передбачає відсутність змін у кількості простих акцій, випущених юридичним дочірнім підприємством упродовж порівнюваних періодів, а також протягом періоду від початку періоду, у якому зворотне придбання мало місце до дати придбання. Розрахунок прибутку на акцію коригуватиметься з врахуванням змін у кількості простих акцій, випущених юридичним дочірнім підприємством протягом цього періоду.

Припустимо, що прибуток підприємства «П» за 2003 р. становив 1200 гр.од., а консолідований прибуток за 2004 р. – 1600 гр.од. Змін у кількості простих акцій, випущених підприємством «П» протягом періоду з 1 січня 2004 р. до дати зворотного придбання (30 червня 2004 р.), не відбулося.

Прибуток на акцію за 2004 р. розраховують так, гр..од.:

Кількість акцій, що перебувають у обігу за період від 1 січня 2004 р. до дати придбання (тобто кількість простих акцій, випущених підприємством «Ю» при зворотному придбанні)	150
Кількість акцій в обігу від дати придбання до 31 грудня 2004 р.	250
Середньозважена кількість простих акцій в обігу $[(150 \times 9/12) + (250 \times 3/12)]$	175
Прибуток на акцію $[1600/175]$	9,14

Знову заявлений прибуток на акцію за 2003 р. становив 8,00 гр. од. (тобто прибуток підприємства «П» у сумі 1200 гр. од., поділений на кількість простих акцій, випущених підприємством «Ю» при зворотному придбанні).

Додаток 4

Приклад складання консолідованих фінансових звітів після придбання за МСФЗ

Підприємство „М” придбало 80% акцій підприємства „Д” 1 січня 2003 року за 520 000 гр. од. На цю дату капітал підприємства „Д” складала: статутний капітал 500 000, резервний капітал 100 000, нерозподілений прибуток 50 000.

Всі ідентифіковані активи і зобов’язання підприємства „Д” враховані за справедливою вартістю на цю дату. Є така фінансова інформація обох компаній на 31 грудня 2007 року:

Показник	Підприємство „М”	Підприємство „Д”
Дохід від реалізації	720 000	530 000
Інші доходи	240 000	120 000
	960 000	650 000
Собівартість реалізації	610 000	410 000
Інші витрати	230 000	160 000
	840 000	570 000
Прибуток до оподаткування	120 000	80 000
Податок на прибуток	40 000	25 000
Прибуток за період	80 000	55 000
Нерозподілений прибуток на 1.01.07	200 000	112 000
	280 000	167 000
Дивіденди сплачені	20 000	-
Дивіденди оголошені	25 000	-
Статутний капітал	600 000	500 000
Резервний капітал	100 000	150 000
Разом капітал	935 000	817 000
Дивіденди до сплати	25 000	-
Інші зобов’язання	25 000	15 000
Разом зобов’язання	50 000	15 000
Разом зобов’язання й капітал	985 000	832 000
Дебіторська заборгованість	80 000	30 000
Запаси	100 000	170 000
Основні засоби	300 000	580 000
Знос	(115 000)	(88 000)
Інвестиції в підприємство „Д”	516 800	-
Відстрочені податкові активи	53 200	40 000
Інші активи	50 000	100 000
Разом активи	985 000	832 000

Наступні операції мали місце між підприємствами „М” та „Д”:

а) Впродовж 2007 року, підприємство „Д” реалізувало запаси підприємству „М” за 23 000 гр. од., враховуючи прибуток 3000 гр. од. Підприємство „М” реалізувало лише половину запасів.

б) Впродовж 2007 року, підприємство „М” реалізувало запаси підприємству „Д” за 18 000 гр. од., враховуючи прибуток 2000 гр. од. Підприємство „Д” запаси не реалізувало.

в) 1 грудня 2007 року підприємство „Д” сплатило 1000 гр. од. підприємству „М” за надані рекламні послуги.

г) 1 січня 2005 року підприємство „Д” реалізувало устаткування підприємству „М” за 150 000 гр. од., враховуючи прибуток 20 000 гр. од. Підприємство „М” застосовує норму амортизації 10%, метод прямолінійної амортизації у відношенні до цього активу.

Підготуємо консолідовані фінансові звіти підприємства „М” на 31 грудня 2007 року. Ставка податку на прибуток 30%.

Аналіз придбання:

- Справедлива вартість чистих активів підприємства „Д” 650 000
(500 000+100 000+50 000)

- Справедлива вартість чистих активів, придбаних „М” 520 000

$$\left(\frac{80\%}{100} \times 650000 \right)$$

- Собівартість об’єднання 520 000

- Гудвіл 0

Регулюючі записи на 31 грудня 2007 року.

Відсутні записи оцінки об’єднання бізнесу, оскільки всі активи і зобов’язання відображенні за справедливою вартістю.

1. Записи до придбання - виключення частки материнського підприємства «М» в капіталі дочірнього підприємства «Д»

Дебет "Нерозподілені прибутки" (1.01.2007) 40 000

Кредит "Довгострокові фінансові інвестиції" 40 000

(0,80x50 000)

Дебет "Статутний капітал" 400 000

Кредит "Довгострокові фінансові інвестиції" 400 000

(0,80x500 000)

Дебет "Резервний капітал" 80 000

Кредит "Довгострокові фінансові інвестиції" 80 000

(0,08x100 000)

Частка меншості

2. Частка меншості в капіталі на дату придбання 1 січня 2003 року (крок 1).

Капітал підприємства "Д"		20%
Нерозподілений прибуток	50 000	10 000
Статутний капітал	500 000	100 000
Резервний капітал	100 000	20 000
		130 000

Коригувальний запис в графі "Частка меншості":

Дебет "Нерозподілені прибутки" (1.01.2006)		10 000
Кредит "Частка меншості"		10 000
Дебет "Статутний капітал"		100 000
Кредит "Частка меншості"		100 000
Дебет "Резервний капітал"		20 000
Кредит "Частка меншості"		20 000

3. Частка меншості в капіталі підприємства «Д» з 1 січня 2003 р. до 31 грудня 2006 р. (крок 2).

	зміна в капіталі	20%
Резервний капітал (150 000-100 000)	50 000	10 000
Нерозподілений прибуток (112 000-50 000)	62 000	12 400
Коригувальний запис:		
Дебет "Нерозподілені прибутки" (1.01.2006)		12 400
Кредит "Частка меншості "		12 400
Дебет "Резервний капітал"		10 000
Кредит "Частка меншості"		10 000

4. Частка меншості в капіталі дочірнього підприємства «Д» з 1 січня 2007 року до 31 грудня 2007 року (крок 3)

Прибуток		
Прибуток звітного періоду		55 000
Частка меншості – 20%		11 000
Коригувальний запис:		
Дебет "Частка меншості в прибутку"		11 000
Кредит "Частка меншості"		11 000

Внутрішньогрупові операції

5. Продаж запасів дочірнього підприємства материнському.

Коригувальні записи:

Дебет "Дохід від реалізації інших оборотних активів"		23 000
Кредит "Собівартість реалізованих виробничих запасів"		21 500
Кредит "Виробничі запаси"		1500

(Нереалізований прибуток, що залишився в запасах, $0,50 \times 3000 = 1500$)

<i>Дебет "Відстрочені податкові активи"</i>	450
<i>Кредит "Податок на прибуток"</i>	450
($0,30 \times 1500$)	

6. Коригування частки меншості: нереалізований прибуток в запасах на кінець звітного періоду.

Прибуток від реалізації зароблений дочірнім підприємством. Це впливає на частку меншості. Загальний прибуток після оподаткування від внутрішньогрупового продажу запасів складає 2100 гр. од. ($3000 - 900$). Проте, так як половина запасів є реалізованою зовнішньому підприємству, ця частина вважається реалізованою. Коригування частки меншості пов'язане лише з нереалізованим прибутком, що залишився в запасах ($50\% \text{ від } 2100 = 1050$).

Таку ж суму можна отримати, використовуючи регулюючий запис 5. Операція мала місце в звітному періоді. Отже, частка меншості в прибутку звітного періоду знаходиться під впливом внутрішньогрупової операції. В регулюючому записі 4 частка меншості є визначеною від загального прибутку звітного періоду дочірнього підприємства. Так як реалізований прибуток менший за відображений прибуток, частка меншості в капіталі повинна бути зменшена, зокрема частки меншості в прибутку звітного періоду.

Регулюючий запис:

<i>Дебет "Частка меншості"</i>	210
<i>Кредит "Частка меншості в прибутках(збитках)"</i>	210
($0,20 \times 1050$)	

Запис по дебету показує зменшення загального капіталу, що відноситься до частки меншості. Запис по кредиту показує зменшення частки меншості в прибутку звітного періоду.

7. Продаж запасів материнським підприємством дочірньому.

Регулюючі записи:

<i>Дебет "Дохід від реалізації інших оборотних активів"</i>	18 000
<i>Кредит "Собівартість реалізованих виробничих запасів"</i>	16 000
<i>Кредит "Виробничі запаси"</i>	2000
<i>Дебет "Відстрочені податкові активи"</i>	600
<i>Кредит "Податок на прибуток"</i>	600
($0,30 \times 2000$)	

Так як прибуток від операції зароблений материнським підприємством і не впливає на капітал дочірнього підприємства, відсутня необхідність коригування частки меншості.

8. Платіж за послуги дочірнього підприємства материнському.

Регулюючий запис:

<i>Дебет "Інші доходи"</i>	1000
<i>Кредит "Інші витрати"</i>	1000

Прибуток дочірнього підприємства знаходиться під впливом операції через платіж, здійснений материнським підприємством дочірньому. Проте, якщо припустити, що реалізація здійснена по платежу за послуги для цього типу операцій, тоді відсутній нереалізований прибуток (збиток), що існує у дочірнього підприємства. Звідси, відсутня необхідність здійснення коригувань.

9. Продаж запасів у попередньому періоді дочірнім підприємством материнському.

Регулюючий запис:

<i>Дебет "Нерозподілені прибутки" (1.01.2006)</i>	2800
<i>Дебет "Податок на прибуток"</i>	1200
<i>Кредит "Собівартість реалізованих виробничих запасів"</i>	4000

10. Коригування частки меншості (нереалізовані прибутки в запасах на початок звітнього періоду).

Прибуток за цією операцією зароблений дочірнім підприємством, отже, необхідно здійснити коригування частки м меншості в капіталі. Існує два впливи на частку меншості, оскільки операція впливає на показники останнього і поточного періодів. По-перше, прибуток, зароблений дочірнім підприємством в попередньому періоді був нереалізований за останній рік. Коригування необхідне для зменшення частки меншості в прибутку попереднього періоду.

Регулюючий запис:

<i>Дебет "Частка меншості"</i>	560
<i>Кредит "Нерозподілені прибутки" (1.01.2006)</i>	560
<i>(0,20x2800)</i>	

По-друге, по відношенню до поточного періоду, так як запаси передані в останньому періоді були реалізовані в звітньому періоді зовнішньому підприємству, прибуток попередньо відображений дочірнім підприємством стає реалізованим у поточному періоді. Оскільки, прибуток є реалізованим до частки меншості в звітньому періоді, але відображений дочірнім підприємством за останній

період, частка меншості в прибутку звітного періоду потребує збільшення.

Регулюючий запис:

<i>Дебет "Частка меншості в прибутку(збитку)"</i>	560
<i>Кредит "Частка меншості"</i>	560
(0,20x2800)	

Ці два записи можуть бути об'єднанні:

<i>Дебет "Частка меншості в прибутку(збитку)"</i>	560
<i>Кредит "Нерозподілені прибутки"(1.01.2006)</i>	560

Цей запис не впливає на загальну частку меншості в капіталі. Він просто зменшує частку меншості в капіталі, відображену за останній період і збільшує частку меншості в прибутку звітного періоду. Це відображає факт, що дочірнє підприємство відображає прибуток в попередньому періоді, тоді як група визнає прибуток у звітному періоді.

Регулюючий запис:

<i>Дебет "Частка меншості в прибутках (збитках)"</i>	280
<i>Дебет "Нерозподілені прибутки"(1.01.2006)</i>	280
<i>Кредит "Частка меншості"</i>	560
(0,20x1400)	

11. Продаж активу, що амортизується в попередньому періоді дочірнім підприємством материнському.

Продаж має місце на початку попереднього періоду.

Коригувальний запис:

<i>Дебет "Нерозподілені прибутки"(1.01.2006)</i>	14 000
<i>Дебет "Відстрочені податкові активи"</i>	6 000
<i>Кредит "Основні засоби"</i>	20 000

12 Коригування частки меншості(нереалізований прибуток в активі, що амортизується в попередньому періоді).

Оскільки, дочірнє підприємство відображає прибуток по цій операції, це впливає на частку меншості. Так як операція здійснена в попередньому періоді, залишок нерозподіленого прибутку дочірнього підприємства на 1.01.2007 р. містить нереалізований прибуток після оподаткування в сумі

14 000 гр. од. Частка меншості в прибутку за останній період повинна бути зменшена на 2800 гр. од. (0,20 x14 000).

Регулюючий запис:

<i>Дебет "Частка меншості"</i>	2800
<i>Кредит "Нерозподілені прибутки"(1.01.2006)</i>	2800

Регулюючий запис, пов'язаний з продажем активу і коригуванням частки меншості здійснюється кожного року впродовж строку корисного використання.

12. Амортизація реалізованого необоротного активу.

Записи в колонці коригувань робочої таблиці відображають амортизацію переданого активу впродовж дворічного періоду на прямолінійній основі, до 10-річного строку корисного використання:

<i>Дебет "Знос основних засобів"</i>	4000
<i>Кредит "Амортизація основних засобів"</i>	2000
<i>Кредит "Нерозподілені прибутки" (1.01.2006)</i>	2000

13. Амортизація (0,10x20000) за два роки

<i>Дебет "Нерозподілені прибутки" (1.01.2006)</i>	600
<i>Дебет "Податок на прибуток"</i>	600
<i>Кредит "Відстрочені податкові активи"</i>	1200

14. Коригування частки меншості (реалізація прибутку через амортизацію).

Зробимо припущення по відношенню до нереалізованого прибутку 14 000 гр. од., що реалізація буде мати місце впродовж строку корисного використання активу, як вигод активу, що амортизується спожиті групою. Прибуток є реалізований пропорційно витратам на амортизацію по активу.

За кожний із 10 років, наступних передачі активу, група реалізує додатковий прибуток 1400 гр. од. Це збільшує частку меншості в прибутку на 280 гр. од. за рік, і навпаки, скорочує частку меншості в прибутку, що відноситься до прибутку від продажу, показаного в записі 12. Так як прибуток стає реалізованим впродовж часу, частка меншості в капіталі збільшиться.

Поєднання записів 12 та 14 покаже вплив на частку меншості в нерозподіленому прибутку (залишок на початок) відносно періоду:

Частка меншості в нерозподіленому прибутку (1.01.07 р.) 2800-280

Частка меншості в нереалізованому прибутку (1.01.08 р.) 2800-(2x280)

Частка меншості в нерозподіленому прибутку (1.01.09 р.) 2800-(3x280)

Частка меншості в нерозподіленому прибутку (1.01.15 р.) 2800-(9x280)

За період, який закінчиться 31 грудня 2014 року, прибуток стане повністю реалізованим, так як актив буде повністю амортизовано. За 2014 р. відсутні коригування по відношенню до переданого активу, що амортизується.

Робоча таблиця для складання консолідованих звітів

Показник	„М”	„Д”	Коригування		Група	Частка меншості		№	№	„М”		
			№	Дебет		Кредит	№				Дебет	Кредит
Дохід від реалізації	720 000	530 000	5	23000	1209000							
Інші доходи	240000	120000	7	18000	359000							
	960000	650000	8	1000	1368000							
Сообівартість реалізації	610000	410000			21500	5						
					16000	6						
Інші витрати	230000	160000			1000	8						
					2000	11						
Прибуток до оподаткування	840000	570000			1369500							
	120000	80000			198500							
Податок на прибуток	40000	25000	11	600	600	7						
					450	5						
Прибуток за період	80000	55000			133950			4	11000	210	6	122880
								12	280			
Нерозподілений прибуток на 1.01.07	200000	112000	1	40000	2000	11		2	10000			239520
					14000			3	12400	2800	10	
			11	600				12	280			
Дивіденди сплачені	280000	167000			393350							362400
Дивіденди оголошені	20000	-			20000							20000
	25000	-			25000							25000
	45000				45000							45000
Нерозподілений прибуток на 31.12.07	235000	167000			348350							317400
Статутний капітал	600000	500000	1	400000	700000			2	100000			600000
Резервний капітал	100000	150000	1	80000	170000			3	100000			140000
Разом капітал: „М”												1057400
Разом капітал: ЧМ										130000	2	
								8	210	22400	3	160950
								10	2800	11000	4	
										560	12	1218350
Разом капітал	935000	817000			1218350					166970		
Дивіденди до сплати	25000				25000							
Інші зобов'язання	25000	15000			40000							
Разом зобов'язання	50000	15000			65000							
Разом зобов'язання й капітал	985000	832000			1283350							
Дебіторська заборгованість	800000	300000			1100000							
Запаси	100000	170000			1500	5						
					2000	7						
Основні засоби	300000	580000			860000							
Знос	(15000)	(86000)	11	4000	20000	9						
Інвестиції в підприємство „Д”	520000				(199000)							
Відстрочені податкові активи	53200	40000	5	450	520000	1						
					1200	11						
Інші активи	46800	100000	9	6000								
Разом активи	985000	832000		588250	588250							

Консолідований звіт про фінансові результати за 2007 рік

Показник	Сума
Дохід:	
Продаж	1209000
Інші	359000
Разом дохід	1568000
Витрати:	
Собівартість продажу	982500
Інші	387000
Разом витрати	1369500
Прибуток до оподаткування	198500
Податок на прибуток	64550
Прибуток за період	139950
Відноситься до:	
Материнського підприємства	122880
Частки меншості	11070

Консолідований звіт про зміни в капіталі за 2007 рік

Показник	Консолідація	„М”
1	2	3
Прибуток за період	139950	122880
Загальний визнаний прибуток		
Відноситься до:		
Власників капіталу материнського підприємства	122880	
Частки меншості	11070	
	139950	
Нерозподілений прибуток на 1 січня 2007 р.	259400	239520
Прибуток за період	133950	122880
Дивіденди сплачені	(20000)	(20000)
Дивіденди оголошені	(25000)	(25000)
Нерозподілений прибуток на 31 грудня 2007 р.	348350	317400
Резервний капітал на 1 січня 2007	170000	140000
Резервний капітал на 31 грудня 2007	170000	140000
Статутний капітал на 1 січня 2007 р.	700000	600000
Статутний капітал на 31 грудня 2007 р.	700000	600000

Консолідований баланс на 31 грудня 2007 року

Показник	Сума
КАПІТАЛ І ЗОБОВ'ЯЗАННЯ	
Капітал, який відноситься до власників материнського підприємства	
Статутний капітал	600000
Резервний капітал	140000
Нерозподілений прибуток	317400
	1057400
Частка меншості	160950
Разом капітал	1218350
Зобов'язання	
Поточні зобов'язання – дивіденди до сплати	25000

Непоточні зобов'язання	40000
Разом зобов'язання	65000
Разом капітал і зобов'язання	1283350
АКТИВИ	
Непоточні активи	
Основні засоби	860000
Накопичений знос	(199000)
Відстрочені податкові активи	99050
Інші активи	146800
	906850
Поточні активи	
Дебіторська заборгованість	110000
Запаси	266500
	364500
Разом активи	1283350

Додаток 5

Порядок складання консолідованого звіту про рух грошових коштів

Приклад 1. Є така інформація з консолідованих фінансових звітів групи «М», тис. гр. од.:

Консолідований баланс на 31 грудня 2005 року

Стаття	Примітка	2005 р.	2004 р.
АКТИВИ			
Необоротні активи			
Основні засоби	(1)	1575	1470
Довгострокові фінансові інвестиції: які обліковуються за методом участі в капіталі	(2)	210	150
Разом		1785	1620
Оборотні активи			
Запаси		1644	1245
Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги	(9)	840	1125
Грошові кошти та їх еквіваленти		75	180
Разом		2559	2550
БАЛАНС		4344	4170
ВЛАСНИЙ КАПІТАЛ			
Власний капітал, що відноситься до акціонерів материнського підприємства			
Статутний капітал	(5)	900	750
Нерозподілений прибуток		1722	1226
Разом		2622	1976
Частка меншості	(7)	696	751
Усього: власний капітал		3318	2727
Довгострокові зобов'язання		375	308
Поточні зобов'язання			
Короткострокові кредити банків	(3)	195	645
Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги		90	72
Поточні зобов'язання за розрахунками:			
з бюджетом		140	168
з оплати праці та страхування		60	48
Інші поточні зобов'язання	(8)	166	202
Разом		651	1135
БАЛАНС		4344	4170

Консолідований звіт про фінансові результати за 2005 рік

Стаття	Примітка	2005 р.	2004 р.
Дохід від продажу		23447	25035
Собівартість продажу		(18879)	(19753)
Валовий прибуток		4568	5282
Витрати на збут		(995)	(1143)
Адміністративні витрати		(2322)	(2667)
Фінансові результати від операційної діяльності: прибуток			
Дохід від участі в капіталі		39	9

Фінансові витрати		(74)	(110)
Інші витрати (збитки від продажу основних засобів)		(140)	-
Прибуток до сплати податків		1076	1371
Витрати з податку на прибуток	(6)	(345)	(172)
Прибуток за період		731	1199
Частка меншості	(7)	(50)	(86)
Чистий прибуток		681	1113
Витяг із консолідованого звіту про власний капітал за 2005 рік			
Нерозподілений прибуток на початок періоду		1226	725
Чистий прибуток за період		496	501
Дивіденди сплачені		(185)	(612)
Нерозподілений прибуток на кінець періоду		1722	1226

На підставі аналітичних даних, виписки банку та додаткової інформації, яка наведена нижче підготуємо консолідований звіт про рух грошових коштів за звітний період (поточний рік) із необхідним розкриттям інформації для групи.

Додаткова інформація, тис. гр. од.

1. Зміни у складі основних засобів за рік:

Залишок на початок	1470
Придбання (за собівартістю)	396
Вибуття	(157)
Амортизація	(134)
Залишок на кінець	1575

Всі придбання і продаж були здійснені за грошові кошти.

2. Зміни у складі інвестицій в асоційовані підприємства, які обліковуються методом участі в капіталі:

Залишок на початок	150
Дохід від участі в капіталі	39
Дивіденди, отримані від асоційованих підприємств	(15)
Придбання	36
Залишок на кінець	210

Всі додаткові інвестиції в капітал підприємств було здійснено за гроші.

(3) Банківські позики та овердрафт

	2005 р.	2004 р.
Банківські овердрафти, повернені на запит	45	645
Банківські позики, термін погашення 29.02.2006	150	-
	195	645

(4) Довгострокові зобов'язання	2005 р.	2004 р.
Банківські позики		
термін погашення 29.02.2006	-	150
термін погашення 31.12.2007	158	158
термін погашення 31.12.2008	217	
	375	308

(5) Акції випущені материнським підприємством були частиною компенсації в оплату акцій підприємства «Д» (див. 10).

(6) Податки на прибуток включають корпоративний податок.

(7) Частка меншості складає 20% в капіталі дочірнього підприємства. Впродовж року до 31.12.2005, дочірнє підприємство сплатило дивіденди на суму 525 000 гр. од. Отже, зміни у частці меншості такі:

Залишок на початок	751
Прибуток за рік	50
Дивіденди, сплачені частці меншості (525000 x 0,20)	(105)
Залишок на кінець	696

(8) Інші поточні зобов'язання:

	2005 р.	2004 р.
Розрахунки з іншими кредиторами	164	192
Інші кредитори	2	7
Нараховані відсотки	-	3
Разом	166	202

(9) Дебіторами в 2005 р. і 2004 р. виключно були дебітори за реалізовану продукцію. Дебіторам не надавались знижки і були відсутні сумнівні борги впродовж року.

(10) 21 квітня 2005 року материнське підприємство придбало всі акції підприємства «Д». Компенсація за придбання складала 1,5 млн. гр. од., в т.ч. на суму 150 тис. гр. од. оплата акціями і 1350 тис. гр. од. грошовими коштами. На 21 квітня 2005 року справедлива вартість активів і зобов'язань підприємства «Д» складала, тис. гр. од:

Запаси	309
Дебіторська заборгованість	305
Грошові кошти та їх еквіваленти	951
	1565
Кредиторська заборгованість	65
Чисті активи	1500

За період з 21 квітня 2005 року до 31 грудня 2005 р., грошові надходження (всі надходження від операційної діяльності) підприємства «Д» склали 615 тис. гр. од.

(11) 31 березня 2005 року материнське підприємство реалізувало 100% акцій дочірнього підприємства «А» вартістю 300 тис. гр. од. за грошові кошти. Баланс підприємства «А» на 31 березня 2005 року складав, тис. гр. од.:

Запаси	105
Дебіторська заборгованість	240
Грошові кошти та їх еквіваленти	135
Разом	480
Власний капітал :	
Статутний капітал	75
Нерозподілений прибуток	225
Поточні зобов'язання (всі кредитори)	180
Разом	480

Підприємство «А» не мало фінансового результату за 3 місяці до 31 березня 2005 року. Грошові кошти від операційної діяльності підприємства «А» склали 15 тис. гр. од.

На підставі наведеної інформації консолідований звіт про рух грошових коштів групи «М» буде такий як показано у табл. 1. Пояснення наведені після консолідованого звіту про рух грошових коштів.

Таблиця 1. Консолідований звіт про рух грошових коштів за 2005 р.

Стаття	Код	За звітний період		Робочі записи
		Находження	Видаток	
1	2	3	4	5
I. Рух коштів у результаті операційної діяльності				
Прибуток (збиток) до сплати податку	010	1076		
Коригування на:				
Амортизацію необоротних активів	020	134		
Збиток (прибуток) від не операційної діяльності	050	101		
Витрати на сплату відсотків	060	74		
Прибуток (збиток) від операційної діяльності до зміни в чистих поточних активах	070			
Зменшення (збільшення):	080			
поточних активів		155		(a)
витрат майбутніх періодів				
Збільшення (зменшення) :	100			
поточних зобов'язань		112		(a)
доходів майбутніх періодів				
Грошові кошти від операційної діяльності	120			

Додатки

Сплачені: відсотки	130		77	(б)
податки на прибуток	140		373	(в)
Чистий рух коштів від операційної діяльності	170	1202		
II. Рух коштів у результаті інвестиційної діяльності				
Реалізація: фінансових інвестицій	180			
необоротних активів	190	18		(г)
майнових комплексів	200			
дочірніх підприємств	201	165		(ф)
Отримані: відсотки	210			
дивіденди	220	15		
Інші надходження	230			
Придбання: фінансових інвестицій	240		36	
необоротних активів	250		396	
майнових комплексів	260			
дочірніх підприємств			399	(д)
Інші платежі	270			
Чистий рух грошових коштів від інвестиційної діяльності	300		633	
III. Рух коштів у результаті фінансової діяльності				
Надходження власного капіталу	310			
Отримані позики	320	217		
Інші надходження	330			
Погашення позик	340			
Сплачені дивіденди: Частці меншості Материнським підприємством	350		105 186	(ж)
Інші платежі	360			
Чистий рух коштів від фінансової діяльності	390		74	
Чистий рух коштів за звітний період	400	495		
Залишок коштів на початок року (в т.ч. овердрафт)	410	(465)		
Вплив зміни валютних курсів на залишок коштів	420	-		
Залишок коштів на кінець року (в т.ч. овердрафт)	430	30		

Аналіз чистого грошового потоку

Показник	На 01.01.2005	Грошові надходження (видатки)	На 31.12.2005
Грошові кошти в банку, касі	180	(105)	75
Овердрафт	(645)	600	(45)
Збільшення в грошових коштах	(465)	495	30

Робочі записи

Основним питанням при складанні консолідованого звіту про рух грошових коштів групи є з'ясування чистого впливу операції на грошові потоки групи. При розгляді цього питання, обліковим правилом є таке:

$$\begin{array}{r} \text{Залишок на} \\ \text{початок із балансу} \end{array} + \begin{array}{r} \text{Вплив звіту про} \\ \text{фінансові результати} \end{array} - \begin{array}{r} \text{Залишок на кінець} \\ \text{із балансу} \end{array} = \begin{array}{r} \text{Вплив грошових потоків} \end{array}$$

а) Грошові потоки від операційної діяльності звичайно розраховуються непрямо коригуванням прибутку до сплати податку на статті, які не пов'язані з грошовими коштами. До таких статей відносяться:

- зміна поточних активів
- зміна поточної заборгованості
- амортизація
- збиток (прибуток) від неопераційної діяльності

Зміни в статтях поточних активів і поточних зобов'язань можуть бути розраховані шляхом порівняння сум на початок і кінець із балансу. Проте, при складанні консолідованих фінансових звітів, ці статті можуть бути також змінені в результаті включення до консолідованих фінансових звітів дебіторської заборгованості, запасів, тощо дочірніх підприємств, придбаних впродовж періоду і виключення дебіторської заборгованості, кредиторської заборгованості проданих дочірніх підприємств.

Наприклад, дебіторська заборгованість в балансі зменшилась на 285 000 гр. од. Це призводить до збільшення грошових потоків від дебіторів на 285 000 гр. од. (материнське підприємство має менше дебіторської заборгованості на кінець періоду ніж на початок). Проте, придбання дочірнього підприємства впродовж звітного періоду привело до збільшення дебіторської заборгованості на 305 тис. гр. од., в той час як продаж дочірнього підприємства призвів до зменшення дебіторської заборгованості на 240 тис. гр. од. Чисте збільшення дебіторської заборгованості складає 350 тис. гр. од. З метою консолідації зміна у складі активів і зобов'язань відображається у такий спосіб:

	Дебіторська заборгованість	Запаси	Кредиторська заборгованість*
Залишок на початок	1125	1245	(319)
Придбання (+)	305	309	(65)
Продаж (-)	240	105	(180)
Залишок на кінець (-)	840	1644	(316)
(Зменшення) /Збільшення	350	(195)	(112)

* Інша ніж нарахування за такими статтями як корпоративний податок на прибуток і відсоток.

Узгодження прибутку до сплати податків і чистих грошових надходжень від операційної діяльності

Прибуток до сплати податків	1076
Витрати на амортизацію	134
Витрати на сплату процентів	74
Збиток від продажу основних засобів	140
Частина прибутку асоційованих підприємств	(39)
Збільшення запасів	(195)
Зменшення дебіторської заборгованості	350
Збільшення кредиторської заборгованості	112
Сплачені відсотки	(77)
Сплачені податки на прибуток	(373)
	1202

Залишок на початок із балансу	Звіт про фінансові результати	Залишок на кінець із балансу	Рух грошових коштів
-------------------------------	-------------------------------	------------------------------	---------------------

б) *Сплачені проценти*

Проценти, що полягають сплаті	3	74	–	77
----------------------------------	---	----	---	----

Витрати на проценти за рік складають 74 тис. гр. од. На кінець року проценти, що підлягають сплаті були відсутні, на початок року вони склали 3 тис. гр. од. Впродовж року було зазначено, що група сплатила проценти в сумі 77 тис. гр. од. (3 000 + 7 400)

в) *Корпоративний податок на прибуток сплачений*

Корпоративний податок

до сплати

168

140

Витрати по

корпоративному податку

–

345

–

–

Разом

168

345

140

373

г) *Виручка від продажу основних засобів, тис. гр. од.:*

Чиста балансова вартість

157

Збитки від продажу

основних засобів

(140)

Виручка від продажу

основних засобів

17

ґ) Продаж дочірнього підприємства – чисті грошові надходження тис. гр. од.:

Грошова компенсація	300
Грошові кошти на рахунку у банку реалізованого підприємства	(135)
Чистий грошовий потік від продажу	165

д) Придбання дочірнього підприємства – чисті грошові видатки, тис. гр. од.:

Грошова компенсація	(1350)
Грошові кошти на рахунку у банку придбаного підприємства	951
Чистий грошовий видаток	399

ж) Підприємство «С» сплатило дивіденди в сумі 525 тис. гр. од., із яких 20% або 105 тис. гр. од. було сплачено частці меншості. Дивіденди в сумі 186 тис. гр. од. були сплачені материнським підприємством.

з) Придбання дочірнього підприємства, тис. гр. од.:

Придбані чисті активи:	
Запаси	309
Дебіторська заборгованість	305
Грошові кошти	951
Кредиторська заборгованість	65
Разом	1500
Передані:	
Акції	150
Грошові кошти	1350
	1500

Додаток 6

Приклад консолідації фінансових звітів групи з використанням валютних курсів за часовим методом

Корпорація "А" придбала 80% капіталу підприємства "У" 1 січня 2004 року, коли статутний капітал і нерозподілений прибуток "У" становили 10 000 тис. руб. Відповідно. Собівартість інвестиції становила 8 000 тис. грн. Корпорація "А" контролює склад ради директорів підприємства "У" і, таким чином, підприємство "У" є дочірнім підприємством "А".

Корпорація "А" забезпечує все фінансування "У" і більшість продаж "У" складає продукція підприємства "А". Корпорація "А" розглядає "У" як складову частину своїх власних операцій і готує консолідовані фінансові звіти на 31 грудня 2005 року.

В 2004 році підприємство "У" не купувало ні продавало основні засоби. Впродовж 2005 року, проте, підприємство "У" придбало основні засоби вартістю 4110 тис. руб. Витрати на амортизацію за рік склали 3410 тис. руб., із яких 410 тис. руб. Відносяться до 2005 року.

Є така інформація про валютні курси:

Валютні курси, пов'язані з придбанням основних засобів:

- Придбання до 1 січня 2005 року: RUR5,80 = UAH 1.
- Придбання впродовж року дї 31 грудня 2005 року: RUR 1,70 = UAH 1.
- Валютний курс на дату придбання: RUR 6,00 = UAH 1.
- Валютний курс на початок року: RUR 5,79 = UAH 1.
- Середній валютний курс за 2005 рік: RUR 5,77 = UAH 1.
- Валютний курс на кінець року: RUR 5,75 = UAH 1.

Статті фінансових звітів підприємств "У" та "А" за 2005 рік :

Стаття	"А" (UAH)	"У" (RUR)
Дохід від реалізації	59523	16214
Операційні витрати	(36117)	
Операційний прибуток	23406	6100
Дохід від участі в капіталі	785	-
Прибуток до оподаткування	24181	6100
Податок на прибуток	(6045)	509
Прибуток після податків	18136	5591
Дивіденди сплачені	3000	1125
Дивіденди оголошенні	3000	625
Нерозподілений прибуток за період	12136	3841
Нерозподілений прибуток на 1.01.2005	83365	11149
Нерозподілений прибуток на 31.12.2005	95501	15040

Баланс на 31 грудня 2005 року

Стаття	“А” (UAH)	“У” (EUR)
Необоротні активи		
Основні засоби:		
Залишкова вартість	142550	20415
Первісна вартість	174300	26020
Знос	31750	5605
Інвестиція в “У”	8800	--
Разом	151350	20415
Оборотні активи		
Запаси	9397	2610
Дебіторська заборгованість	8192	2912
Нараховані доходи (дивіденди)	87	--
Грошові кошти	45071	2629
Разом	62747	8151
	214097	28566
Власний капітал		
Статутний капітал	100000	10000
Нерозподілений прибуток	95501	15040
Разом	195501	25040
Довгострокові зобов'язання		
Довгострокова позика банку	6000	--
Поточні зобов'язання:		
Розрахунки з кредиторами	5492	2901
За розрахунками	4104	--
Розрахунки з учасниками	3000	625
Разом	12596	3526
Всього	214097	28566

Підготуємо консолідований баланс і звіт про фінансові результати корпорації “А” і його дочірнього підприємства “У” за 2005 рік.

Переведення фінансових звітів іноземного дочірнього підприємства у валюту подання материнського підприємства здійснимо за такими кроками:

Крок 1	Переведення балансу іноземного дочірнього підприємства “У” на 31.12.2004 р. та 31.12.2005 р.
Крок 2	Переведення звіту про фінансові результати іноземного дочірнього підприємства за 2005 р.
Крок 3	Складання регулюючих записів для консолідації
Крок 4	Підготовка консолідованих фінансових звітів

Курси обміну використані при часовому методу є такими, що слід використовувати окремому підприємству нібито воно здійснило власні операції.

1. Переведення балансу підприємства "У" на 31.12.2004 р. з RUR в UAH:

Статті	RUR
Основні засоби (до 2005 р.)RUR 21910-2195	19715
Поточні активи	1484
	21199
Статутний капітал	10000
Нерозподілений прибуток	11199
	21199

Використовуючи часовий метод, кожний елемент чистих активів на початок року переведено за різними валютними курсами.

	RUR	Валютний курс	UAH
Основні засоби (до 2005 р.)	19715	5,80	3399
Оборотні активи	1484	5,75	258
	21199		3657
Статутний капітал	10000	6,00	1667
Нерозподілений прибуток	11199	залишок	1990
	21199		3657

Переведення балансу підприємства "У" на 31.12.2005 р. з RUR в UAH:

Баланс

Статті	RUR	Валютний курс	UAH
Основні засоби			
Первісна вартість (до 2005 р.)	21910	5,80	3778
Первісна вартість (придбання впродовж 2005 р.)	4110	5,70	721
	26020		4499
Знос (до 2005)	5195	5,80	896
Знос (придбання впродовж 2005 р.)	410	5,70	72
	5605		968
Основні засоби – залишкова вартість	20415		3531
Оборотні активи:			
Запаси	2610	5,75	454
Дебіторська заборгованість	2912	5,75	506
Грошові кошти	2629	5,75	457
	8151		1417
	28566		4948
Власний капітал			
Статутний капітал	10000	6,00	1667
Нерозподілений прибуток	15040	залишок	2667
	25040		4334
Поточні зобов'язання			
Кредиторська заборгованість	2901	5,75	505
Нараховані дивіденди	625	5,75	109
	3526		614
	28566		4948

2. Переведення звіту про фінансові результати підприємства “У” з RUR в UKR за 2005 рік.

Звіт про фінансові результати

Статті	RUR	Валютний курс	UAH
Дохід від реалізації	16214	5,77	2810
Прибуток до амортизації (6100+3410)	9510	5,77	1648
Знос до 2005 р.	(3000)	5,80	(517)
Амортизація впродовж 2005 р.	(410)	5,70	(72)
Операційний прибуток	6100		1059
Податок на прибуток	(509)	5,77	(88)
Прибуток після оподаткування	5591		971
Дивіденди сплачені	(1125)	5,77	(195)
Дивіденди оголошенні	(625)	5,75	(109)
Нерозподілений прибуток за рік	3846		667

3. Робочі записи для консолідації.

При консолідації буде виникати курсова різниця. Частка в капіталі (в UAH) на 31.12.2004 р. не буде еквівалентна частці в капіталі на кінець періоду зменшеної на нерозподілений прибуток за рік. Причинами цього, математично, є наступні:

- первісна частка в капіталі переведена за валютним курсом на початок;
- звіт про фінансові результати (і, отже, сума нерозподіленого прибутку) за рік переведена за середнім курсом за рік;
- активи і зобов'язання в балансі були переведені за змішаним історичним курсом і курсом на кінець року.

Таким чином, зміна нерозподіленого прибутку в балансі не буде еквівалентною змінам у переведених статтях звіту про фінансові результати. Різницею є прибуток або збиток від переведення, який визнається в звіті про фінансові результати.

	UAH
Частка в капіталі на 31.12.2004 р.	3657
Частка в капіталі на 31.12.2005	4334
Збільшення за рік	677
Нерозподілений прибуток за рік	667
Прибуток від переведення	10

За часовим методом баланс і звіт про фінансові результати переводяться так нібито материнське підприємство власне саме здійснює

цю операцію, прибуток або збиток, який виникає від переведення операції за курсом переведення (або середнім курсом) і залишки на дату балансу відображаються у звіті про фінансові результати нібито у окремого підприємства. В даному прикладі, таким чином, прибуток від обміну визнається в консолідованому звіті про фінансові результати в сумі UKR 526.

Наступним кроком є потреба в бухгалтерських записах для робочої таблиці для консолідації підприємств "А" і "У" за часовим методом (ці записи складаються виключно з метою консолідації і не відображаються в обліку ні материнського, ні дочірнього підприємства).

А) Виключення дивідендів сплачених і оголошених підприємством "У".

		UAH
<i>Дебет</i>	Частка меншості (UAH 195x0,20)	39
<i>Дебет</i>	Частка меншості (UAH 109x0,20)	22
<i>Кредит</i>	Нерозподілені прибутки (Дивіденди сплачені)	39
<i>Кредит</i>	Нерозподілені прибутки (Дивіденди оголошенні)	22

б) Виокремлення частки групи в чистих активах підприємства «У» на дату придбання:

- статутному капіталі "У" (RUR10000/6)x0,8):

		UAH
<i>Дебет</i>	Статутний капітал	1333
<i>Кредит</i>	Інвестиція в "У"	1333

- нерозподіленому прибутку

(частка групи (80%)) від нерозподіленого прибутку "У" на дату придбання (RUR10000) переведені за курсом обміну на дату придбання (RUR6= UAH 1).

		UAH
<i>Дебет</i>	Нерозподілені прибутки (RUR10000x0,8)/6	1333
<i>Кредит</i>	Інвестиції в "У"	1333

- виокремлення гудвілу (переведення нерозподіленого залишку від інвестиції в "У" до гудвілу)

		UAH
<i>Дебет</i>	Гудвіл	5334
<i>Кредит</i>	Інвестиції в "У"	5334
	$8000 - 0,8 \times (10000 + 10000) / 6$	

Очікуваний строк корисного використання гудвілу 20 років
в) Виключення частки групи в прибутках підприємства "У" на початок 2005 року

		UAH
Дебет	Нерозподілений прибуток RUR 1990x0,8-10000x0,8/6	258
Кредит	Інвестиції в "У"	258

г) Виокремлення частки материнського підприємства (80%) з прибутку "У" за 2005 р., який консолідовано в звіті про фінансові результати (80% x (прибуток "У", UAH)).

		UAH
Дебет	Дохід від участі в капіталі (UAH (971+10) x 0,8)	785
Кредит	Інвестиції в "У"	785

д) регулюючий запис на виокремлення частки материнського підприємства (80%) в дивідендах "У" за 2005 р.

		UAH
Дебет	Інвестиції в "У"	243
Кредит	Нерозподілені прибутки (Дивіденди отримані)	156
Кредит	Нерозподілений прибуток (Дивіденди до отримання)	87

е) Виокремлення частки меншості (20%) з прибутку "У" за 2005 р., який консолідовано в звіті про фінансові результати (20% x (прибуток "У" в UAH + прибуток від обміну, що виникає при консолідації)).

		UAH
Дебет	Частка меншості в фінансових результатах (звіт про фінансові результати) (UKR (971+10) x 0,2)	196
Кредит	Частка меншості (баланс)	196

Виокремлення частки меншості з нерозподіленого прибутку на початок

		UAH
Дебет	Нерозподілений прибуток (UKR 1990x 0,2)	398
Кредит	Частка меншості (баланс)	398

є) Визнання частки меншості в статутному капіталі "У" (RUR 10000/6x0,2)

* Накопичений знос на початок = накопичений знос на кінець (RUR 5605) мінус витрати на амортизацію за рік (RUR 3410).

Дебет	Статутний капітал	UAH
Кредит	Частка меншості (баланс)	334
		334

ж) Виключення дивідендів до сплати материнському підприємству "А" підприємством "У" нарахованим у балансі. Частина дивідендів частці меншості до сплати залишаються нарахованими, так як вони підлягають сплаті за межі групи.

Дебет	Розрахунки з учасниками (Дивіденди до сплати) "У"	UAH
Кредит	Розрахунки за нарахованими доходами (Дивіденди до отримання) «А»	109
Кредит	Дивіденди до сплати частці меншості	87
		22

з) Нарахування амортизації гудвілу

Дебет	Нерозподілені прибутки	UAH
Дебет	Адміністративні витрати	267
Кредит	Амортизація гудвілу	267
		534

4. Консолідація

Робоча таблиця

Консолідований звіт про фінансові результати за 2005 рік

Стаття	"А"	"У"	Коригування		Консолідована сума, UAH
	(UAH)	(UAH)	Дебет	Кредит	
Дохід від реалізації	59523	2810			62333
Операційні витрати	(36117)	(1751)	з)267		(38135)
Операційний прибуток	23406	1059			24198
Прибуток від переведення		10			10
Дохід від участі в капіталі	785	-	г) 785		-
Прибуток до оподаткування	24191	1069			24208
Податок на прибуток	(6045)	(88)			(6133)
Прибуток після податку	18146	981			18075
Частка меншості			е) 196		(196)
Дивіденди сплачені	(3000)	(195)		а) 39 д) 156	(3000)
Дивіденди оголошені	(3000)	(109)		а) 22 д) 87	(3000)
Нерозподілений прибуток за звітний період	12146	677			11879
Залишок на 1.01.2005 р.	83355	1990	б)1333 в)258 е)398 з)267		83089
Залишок 31.12.2005 р.	95501	2667			94968

Робоча таблиця для консолідованого балансу на 31.12.2005 р.

Стаття	“А”	“У”	Коригування		Консолідована сума, UAH
	(UAH)	(UAH)	Дебет	Кредит	
Основні засоби					
Первісна вартість	174300	4499			178799
Знос	(31750)	(968)			(32718)
Залишкова вартість	142550	3531			146081
Інвестиції в “У”	8800		д)243	б) 5334 б) 1333 б) 1333 в)258 г)785	-
Гудвіл			б)5334	з)534	4800
	151350	3531			150881
Оборотні активи					
Запаси	9397	454			9851
Дебіторська заборгованість	8192	506			8698
Розрахунки за нарахованими доходами	87	-		ж) 87	-
Грошові кошти	45071	457			45528
	62747	1417			64077
	214097	4948			214958
Власний капітал					
Статутний капітал	100000	1667	б) 1333 є) 334		100000
Нерозподілений прибуток	95501	2667			94968
	195501	4334			194968
Частка меншості			а) 39 а) 22	є)334 е) 196 е)398	867
Довгострокова позика	6000	-			6000
Поточні зобов'язання					
Розрахунки з постачальниками	5492	505			5997
За розрахунками	4104	-			4104
Дивіденди до сплати	3000	109	ж) 109		3000
Дивіденди до сплати частці меншості				ж) 22	22
Разом	12596	614			13123
Всього	214097	4948			214958

Н.3

Приклад консолідації фінансових звітів групи з використанням валютних курсів за методом поточного курсу

Обставини, валютні курси і статті фінансових звітів ідентичні тим, що наведені в прикладі, який ілюстрував застосування часового методу за виключенням того, що підприємство “У” є автономним, незалежним від корпорації “А”, заробляє власні кошти і здійснює закупки локально від постачальників (третіх сторін). Отже, більш прийнятний для використання метод

поточного курсу (чистої інвестиції), ніж часовий метод для консолідації “У”.

Для складання консолідованих звітів групи слід здійснити такі кроки:

Крок 1	Переведення балансу іноземного дочірнього підприємства “У” на 31.12.2004 р. та 31.12.2005 р.
Крок 2	Переведення звіту про фінансові результати “У” за 2005 р.
Крок 3	Складання регулюючих записів для робочої таблиці
Крок 4	Підготовка консолідованих фінансових звітів

1. Переведення балансу підприємства “У” на 31.12.2004 р. з рос. руб. в укр.. грн.:

Баланс на початок року включає:

Статті	RUR
Необоротні активи (до 2005 р.) RUR (21910- 2195)¹	19715
Оборотні активи	1484
	21199
Статутний капітал	10000
Нерозподілений прибуток	11199
	21199

За методом поточного курсу кожний елемент чистих активів на початок року переведено за валютним курсом на 31.12.2004 р.:

	RUR	Валютний курс	UAH
Необоротні активи (до 2005 р.) (21910-2195)	19715	5,79	3405
Оборотні активи	1484	5,79	256
	21199		3661
Статутний капітал	10000	6,00	1667
Нерозподілений прибуток	11199	залишок	1994
	21199		3661

Баланс 31.12.2005 р.

Статті	RUR	Валютний курс	UAH
Основні засоби			
Первісна вартість	26020	5,75	4525
Знос	5605	5,75	975
Залишкова вартість	20415		3550
Оборотні активи:			
Запаси	2610	5,75	454
Дебіторська заборгованість	2912	5,75	506
Грошові кошти	2629	5,75	457

	8151		1417
	28566		4967
Власний капітал			
Статутний капітал	10000	6,00	1667
Нерозподілений прибуток	15040	залишок	2686
	25040		4353
Поточні зобов'язання			
Кредиторська заборгованість	2901	5,75	505
Нараховані дивіденди	625	5,75	109
	3526		614
	28566		4967

2. Переведення звіту про фінансові результати.

Статті	RUR	Валютний курс	UAH
Дохід від продажу	16214	5,77	2810
Прибуток до оподаткування	6100	5,77	1057
Податок на прибуток	509	5,77	88
Прибуток після оподаткування	5591		969
Дивіденди сплачені	(1125)	5,77	195
Дивіденди оголошені	(625)	5,75	109
Нерозподілений прибуток	3841		665

3. Робоча таблиця для складання консолідованих запитів.

Розрахунок курсової різниці. Курсова різниця при використанні методу поточного курсу (чистої інвестиції) виникає тому, що резерви були знову переведені за курсом закриття, в той час як резерви на початок були консолідовані за курсом на початок і зміна в резервах, що консолідувалися за одним із двох валютних курсів – за середнім курсом (як в цьому прикладі) або за курсом закриття (якщо зміна в резервах переведення за курсом закриття, курсова різниця виникає лише від різниці між резервами на початок, переведеними за курсом на початок і резервами на початок звітного періоду, переведеними за курсом закриття).

	RUR	UAH
Частка участі на початок	21199	
Валютний курс на початок	5,79	3661
Валютний курс закриття	5,75	3687
		26
Зміна частки участі (до оголошених дивідендів, так як оголошені дивіденди переведені за курсом закриття) RUR(5591-1125)	4466	
Середній валютний курс	5,77	774
Курс закриття	5,75	778
		4
Прибуток від переведення		30

Як зазначалось вище, цей прибуток від обміну не відображається прямо на рахунок "Фінансові результати", а є змінами в капіталі, які повинні показувати узгодження змін у власному капіталі в звіті про власний капітал.

4. Консолідація.

Наступним кроком є бухгалтерські записи, необхідні в робочій таблиці для консолідації "А" і "У" за методом поточного курсу (чистої інвестиції) (вони не відображаються в облікових книгах ні материнського, ні дочірнього підприємств, вони необхідні лише з метою складання консолідованих фінансових звітів).

а) Виключення дивідендів, сплачених і оголошених підприємством "У".

		UAH
Дебет	Частка меншості (UKR 195x0,20)	39
Дебет	Частка меншості (UKR 109x0,20)	22
Кредит	Нерозподілені прибутки (Дивіденди сплачені)	39
Кредит	Нерозподілені прибутки (Дивіденди оголошенні)	22

б) Виокремлення частки групи в чистих активах підприємства «У» на дату придбання.

- статутному капіталі "У" (RUR10000/6)x0,8):

		UAH
Дебет	Статутний капітал	1333
Кредит	Інвестиція в "У"	1333

- нерозподіленому прибутку

(частка групи (80%)) від нерозподіленого прибутку "У" на дату придбання (RUR10000) переведені за курсом обміну на дату придбання (RUR6= UAH 1).

		UAH
Дебет	Нерозподілені прибутки (RUR10000x0,8)/6)	1333
Кредит	Інвестиції в "У"	1333

- виокремлення гудвілу (переведення нерозподіленого залишку від інвестиції в "У" до гудвілу)

		UAH
Дебет	Гудвіл	5334
Кредит	Інвестиції в "У"	5334
	8000-0,8x(10000+10000)/6	

Очікуваний строк корисного використання гудвілу 20 років
в) Виключення частки групи в прибутках на підприємства “У”
на початок 2005 року

		UAH
Дебет	Нерозподілений прибуток 1994x0,8-RUR10000x0,8/6	262
Кредит	Інвестиції в “У”	262

г) Виокремлення частки материнського підприємства (80%) з прибутку “У” за 2005 р., який консолідовано в звіті про фінансові результати (80% x (прибуток “У”, UAH)).

		UAH
Дебет	Дохід від участі в капіталі (UKR 969x 0,8)	775
Кредит	Інвестиції в “У”	775

д) регулюючий запис на виокремлення частки материнського підприємства (80%) в дивідендах “У” за 2005 р.

		UAH
Дебет	Інвестиції в “У”	243
Кредит	Нерозподілені прибутки (Дивіденди отримані)	156
Кредит	Нерозподілений прибуток (Дивіденди до отримання)	87

е) Виокремлення частки меншості (20%) з прибутку “У” за 2005 р., який консолідовано в звіті про фінансові результати (20% x (прибуток “У”, UAH)).

		UAH
Дебет	Частка меншості в фінансових результатах (звіт про фінансові результати) (UKR 969x 0,2)	194
Кредит	Частка меншості (баланс)	194

Виокремлення частки меншості з нерозподіленого прибутку на початок

		UAH
Дебет	Нерозподілений прибуток (UKR 1994x 0,2)	399
Кредит	Частка меншості (баланс)	399

Виокремлення частки меншості в прибутку від переведення, який виникає при консолідації.

Додатки

Дебет	Резерви від переведення (UKR 30x 0,2)	UAH
Кредит	Частка меншості (баланс)	6

є) Визнання частки меншості в статутному капіталі “У” (RUR 10000/6x0,2)

Дебет	Статутний капітал	UAH
Кредит	Частка меншості (баланс)	334

ж) Виключення дивідендів до сплати материнському підприємству “А” підприємством “У” нарахованим у балансі. Частина дивідендів частці меншості до сплати залишаються нарахованими, так як вони підлягають сплаті за межі групи.

Дебет	Розрахунки з учасниками (Дивіденди до сплати) “У”	UAH
Кредит	Розрахунки за нарахованими доходами (Дивіденди до отримання) «А»	109
Кредит	Дивіденди до сплати частці меншості	87
		22

з) Нарахування амортизації гудвілу

Дебет	Нерозподілені прибутки	UAH
Дебет	Адміністративні витрати	267
Кредит	Амортизація гудвілу	267
		534

Робоча таблиця для консолідації звіту про фінансові результати за 2005 рік (тис. грн.)

Стаття	“А”	“У”	Коригування		Консолідована сума, UAH
	(UAH)	(UAH)	Дебет	Кредит	
Дохід від продажу	59523	2810			62333
Операційні витрати	(36117)	(1753)	з) 267		(38137)
Операційний прибуток	23406	1057			24196
Дохід від участі в капіталі	775	-	г) 775		-
Прибуток до оподаткування	24181	1057			24196
Податок на прибуток	(6045)	(88)			(6133)
Прибуток після податку	18136	969			18063
Частка меншості			е) 194		(194)
Дивіденди сплачені	(3000)	195		а) 39 д) 156	(3000)

Дивіденди оголошенні	(3000)	(109)		а) 22 д) 87	(3000)
Нерозподілений прибуток за звітний період	12136	665			11869
Залишок на 1.01.2005 р.	83359	1994	б)1333 в)262 е)399 з)267		83092
Залишок 31.12.2005 р.	95495	2686			94961

Робоча таблиця для складання консолідованого балансу на 31.12.2005 р.

Стаття	“Д”	“У”	Коригування		Консолідо-вана сума, УАН
	(УАН)	(УАН)	Дебет	Кредит	
Основні засоби					
Первісна вартість	174300	4525			178825
Знос	31750	975			(32725)
Залишкова вартість	142550	3550			146100
Інвестиції в “У”	8794		д)243	б) 5334 б) 1333 б) 1333 в)262 г)775	-
Гудвіл	-	-	б)5334	з)534	4800
	151344	3550			150900
Оборотні активи					
Запаси	9397	454			9851
Дебіторська заборгованість	8192	506			8698
Розрахунки за нарахованими до-ходами (Дивіденди до отримання)	87			ж) 87	-
Грошові кошти	45071	457			45531
	62747	1417			64080
	214091	4967			214980
Власний капітал					
Статутний капітал	100000	1667	б) 1333 е) 334		100000
Нерозподілений прибуток	95495	2686			94961
Резерви від переведення	-		е) 6	30**	24
	195495	4353			
Частка меншості			а) 39 а) 22	е)334 е) 194 е)399 е) 6	872
	195495	4353			195857
Довгострокова заборгованість					
Довгострокові кредити	6000	-			6000

Додатки

Поточні зобов'язання					
Заборгованість постачальникам	5492	505			5997
За розрахунками	4104				4104
Розрахунки з учасниками	3000	109	ж) 109		3000
Розрахунки з учасниками частка меншості	-			ж) 22	22
	12596	614			13123
	214091	4967			214980

Додаток 7

Консолідована фінансова звітність банку

(Інструкція про консолідацію фінансової звітності банків України, затверджена Постановою Правління Національного банку України від 5 жовтня 2001 року № 4223 наступними змінами)

Таблиця 1. Консолідований баланс за 200х р.

Рядок	Найменування статті	Звітний рік	Попередній рік
	Активи		
1	Грошові кошти та залишки в НБУ	X	X
2	Казначейські та інші цінні папери, що рефінансуються Національним банком України, та цінні папери, емітовані Національним банком України	X	X
3	Кошти в інших банках	X	X
4	Цінні папери на продаж	X	X
5	Кредити та заборгованість клієнтів	X	X
6	Інвестиційні цінні папери	X	X
7	Інвестиції в асоційовані компанії	X	X
8	Гудвіл при консолідації	X	X
9	Основні засоби та нематеріальні активи	X	X
10	Нараховані доходи до отримання	X	X
11	Інші активи	X	X
11.A	у тому числі активи небанківських установ	X	X
12	Усього активів	XXX	XXX
	Зобов'язання		
13	Кошти банків	X	X
14	Кошти клієнтів	X	X
15	Інші депозити	X	X
16	Боргові цінні папери	X	X
17	Нараховані витрати до сплати	X	X
18	Інші зобов'язання	X	X
18.A	у тому числі зобов'язання небанківських установ	X	X
19	Усього зобов'язань	XX	XX

Рядок	Найменування статті	Звітний рік	Попередній рік
20	Частка меншості	X	X
	Власний капітал		
21	Статутний капітал	X	X
22	Капіталізовані дивіденди	X	X
23	Акції, викуплені в акціонерів	X	X
24	Емісійні різниці	X	X
25	Накопичені курсові різниці	X	X
26	Резерви та інші фонди	X	X
27	Результати переоцінки	X	X
28	Нерозподілений прибуток (непокритий збиток) минулих років	X	X
29	Прибуток/збиток за звітний рік	X	X
30	Усього власного капіталу	XX	XX
31	Усього пасивів	XXX	XXX

Таблиця 2. Консолідований звіт про фінансові результати

Рядок	Найменування статті	Звітний рік	Попередній рік
1	Чистий процентний дохід	XX	XX
1.1	Процентний дохід	X	X
1.2	Процентні витрати	(X)	(X)
2	Чистий комісійний дохід	XX	XX
2.1	Комісійний дохід	X	X
2.2	Комісійні витрати	(X)	(X)
3	Дохід у вигляді дивідендів	X	X
4	Чистий торговельний дохід	X	X
5	Прибуток/збиток від інвестиційних цінних паперів	X	X
6	Прибуток від інвестицій в асоційовані та дочірні компанії та інших інвестицій	X	X
6.1	у тому числі частка прибутку від інвестицій в асоційовані компанії	X	X
7	Інший дохід	X	X

Закінчення табл. 2

Рядок	Найменування статті	Звітний рік	Попередній рік
8	Фінансові результати від операційної діяльності небанківських установ	X	X
9	Операційний дохід	X	X
10	Збиток від інвестицій в асоційовані та дочірні компанії та інших інвестицій	(X)	(X)
10.1	у тому числі збиток від інвестицій в асоційовані компанії	(X)	(X)
11	Загальні адміністративні витрати	(X)	(X)
12	Витрати на персонал	(X)	(X)
13	Інші витрати	(X)	(X)
14	Прибуток від операцій	X	X
15	Чисті витрати на формування резервів	(X)	(X)
16	Прибуток до оподаткування	X	X
17	Витрати на податок на прибуток	(X)	(X)
18	Прибуток після оподаткування	X	X
19	Непередбачені доходи/витрати	X	X
20	Частка меншості	(X)	(X)
21	Прибуток/збиток консолідованої групи	X	X

Таблиця 3. Консолідований звіт про власний капітал

Рядок	Найменування статті	Статутний капітал зареєстрований, сплачений	Викуплені власні акції	Капіталізовані дивіденди	Емісійні різниці	Резерви та інші фонди	Накопичені курсові різниці	Нерозподілений прибуток	Результат переоцінки	Капітал, резерви та інші фонди (усього)	Попередній рік
1	Залишок на 1 січня звітного року	X	(X)	X	X	X	X	X	X	X	X
2	Скоригований залишок на початок року	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
2.1	Коригування: Зміна облікової політики	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X

Рядок	Найменування статті	Статутний капітал зареєстрований, сплачений	Викуплені власні акції	Капіталізовані дивіденди	Емісійні різниці	Резерви та інші фонди	Накопичені курсові різниці	Нерозподілений прибуток	Результат переоцінки	Капітал, резервні та інші фонди (усього)	Попередній рік
2.2	Виправлення помилок	(X)	(X)	(X)	(X)	(X)	(X)	(X)	(X)	(X)	(X)
3	Переоцінка оборотних активів								X		X
4	Сума результатів переоцінки необоротних активів, у разі їх вибуття							X	(X)		X
5	Переоцінка інвестицій асоційованих та дочірніх компаній							X	X		X
6	Накопичені курсові різниці						X				X
7	Чистий прибуток звітного року							X			
8	Розподіл прибутку до загальних резервів					X		(X)			
9	Розподіл прибутку до резервних фондів							(X)		X	
10	Розподіл прибутку до інших фондів банку							(X)		X	
11	Дивіденди, що сплачені в звітному році						(X)				
12	Дивіденди, що капіталізовані в звітному році			X				(X)			X
13	Сплата до раніше зареєстрованого статутного капіталу	(X)									(X)
14	Внески за акціями нового випуску	X									
15	Викуплені власні акції		X								X
16	Продаж раніше викуплених власних акцій		(X)								(X)

Рядок	Найменування статті	Статутний капітал зареєстрований, сплачений	Викуплені власні акції	Капіталізовані дивіденди	Емісійні різниці	Резерви та інші фонди	Накопичені курсові різниці	Нерозподілений прибуток	Результат переоцінки	Капітал, резервні та інші фонди (усього)	Попередній рік
17	Анульовані раніше викуплені акції	(X)									
18	Залишок за станом на кінець дня 31 грудня звітного року	X	(X)	X	X	X	X	X	X	X	X

Таблиця 4. Консолідований звіт про рух грошових коштів за 200__ р. (тис. грн) (непрямий метод)

Рядок	Найменування статті	Звітний рік	Попередній рік
	I. Операційна діяльність		
1	Чистий прибуток (збиток) поточного періоду	X	X
	Поправки чистого прибутку		
2	Нараховані витрати	X	X
3	Нараховані доходи	X	X
4	Амортизація необоротних активів	X	X
5	Резерви під сумнівні борги, знецінення активів	X	X
6	Торговельний результат	X	X
7	Нарахований та відстрочений податок	X	X
8	Прибуток (збиток) від продажу інвестицій	X	X
9	Прибуток від вкладень в асоційовані компанії	X	X
10	Амортизація дисконту і премії цінних паперів	X	X
11	Інший рух коштів, які не є грошовими	X	X
12	Чистий грошовий прибуток від поточних операцій банку	XX	XX
13	Зменшення (збільшення) коштів, які розміщені в інших банках, кредитів та передоплат іншим банкам	X	X

Рядок	Найменування статті	Звітний рік	Попередній рік
14	Зменшення (збільшення) кредитів, які надані клієнтам	X	X
15	Зменшення (збільшення) інших активів	X	X
16	Збільшення (зменшення) коштів, які отримані від Національного банку України	X	X
17	Збільшення (зменшення) коштів інших банків	X	X
18	Збільшення (зменшення) поточних та депозитних рахунків	X	X
19	Збільшення (зменшення) інших зобов'язань	X	X
20	Реалізація (придбання) цінних паперів у портфелі банку на продаж	X	X
21	Чисте збільшення (зменшення) активів та зобов'язань від операційної діяльності	XX	XX
22	Чистий приплив (відплив) грошових коштів від операційної діяльності	XX	XX
	II. Інвестиційна діяльність		
23	Реалізація (придбання) інвестиційних паперів	X	X
24	Зменшення (збільшення) вкладень в асоційовані компанії	X	X
25	Зменшення (збільшення) вкладень в дочірні установи	X	X
26	Зменшення (збільшення) основних засобів та нематеріальних активів	X	X
27	Чистий відплив грошових коштів від інвестиційної діяльності	XX	XX
	III. Фінансова діяльність		
28	Збільшення (зменшення) цінних паперів власного боргу	X	X
29	Збільшення (зменшення) субординованих зобов'язань	X	X
30	Збільшення (зменшення) сплаченого акціонерного капіталу	X	X
31	Дивіденди, що сплачені протягом звітного періоду	X	X
31.A	У тому числі: дивіденди, що сплачені акціонерам компанії	X	X

Закінчення табл. 4

Рядок	Найменування статті	Звітний рік	Попередній рік
31.Б	дивіденди, що сплачені власникам частки меншості	X	X
32	Чистий приплив грошових коштів від фінансової діяльності	XX	XX
33	Чисте збільшення (зменшення) грошових коштів та їх еквівалентність	XX	XX
34	Різниці в результаті переведення коштів у різних валютах	XX	XX
35	Грошові кошти та їх еквіваленти на початок року	X	X
36	Грошові кошти та їх еквіваленти на кінець року	X	X

« _____ » _____ 200__ р. Керівник
_____ Головний бухгалтер
(прізвище виконавця, телефон)

ЗМІСТ

Передмова	3
Розділ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ТА ЕКОНОМІКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ КОНСОЛІДАЦІЇ ФІНАНСОВИХ ЗВІТІВ	5
1.1. Економічна сутність та концептуальні основи кнсолідованої фінансової звітності	5
1.2. Міжнародні підходи до консолідації фінансової звітності	43
1.3. Економічні та правові основи консолідації фінансової звітності в Україні.....	78
Розділ 2. ОБЛІК ОПЕРАЦІЙ МАТЕРИНЬСЬКОГО ТА ЙОГО ДОЧІРНИХ ПІДПРИЄМСТВ	103
2.1. Обліку інвестицій у дочірні підприємства	103
2.2. Метод обліку придбання підприємств.....	120
2.3. Облік частки меншості	143
2.4. Особливості обліку внутрішньогрупових операцій.....	169
Розділ 3. МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ КОНСОЛІДАЦІЇ ФІНАНСОВИХ ЗВІТІВ	199
3.1. Консолідація фінансових звітів за МСФЗ.....	199
3.2. Методика консолідації фінансових звітів за П(С)БО 20 «Консолідована фінансова звітність»	241
3.3 Консолідація фінансових звітів в іноземній валюті.....	292
3.4. Методика складання консолідованих звітів в умовах диверсифікації діяльності	327

Розділ 4. ОЦІНЮВАННЯ ВАРТОСТІ ТА АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ МАТЕРИНСЬКОГО ТА ЙОГО ДОЧІРНИХ ПІДПРИЄМСТВ НА ОСНОВІ КОНСОЛІДОВАНОЇ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ	354
4.1. Методи фінансового аналізу консолідованої фінансової звітності	354
4.2. Концептуальні основи моделі оцінювання вартості групи	380
4.3. Оцінювання вартості групи традиційними моделями	396
4.4. Оцінювання вартості групи методом економічної доданої вартості	425
Література	445
Додатки	
Додаток 1	462
Додаток 2	470
Додаток 3	473
Додаток 4	485
Додаток 5	495
Додаток 6	503
Додаток 7	518

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

Валентина Миколаївна КОСТЮЧЕНКО

**КОНСОЛІДОВАНА ФІНАНСОВА ЗВІТНІСТЬ:
МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ТА
ПРАКТИКА УКРАЇНИ**

Навчально-практичний посібник

Керівник видавничих проектів – *Б.А.Сладкевич*
Друкується в авторській редакції
Дизайн обкладинки – *О.С. Молчанова*

Підписано до друку 26.10.2007. Формат 60x84 1/16.
Друк офсетний. Гарнітура PetersburgC.
Умовн. друк. арк. 31,5.
Наклад 1000 прим.

Видавництво “Центр учбової літератури”
вул. Електриків, 23
м. Київ, 04176
тел./факс 425-01-34, тел. 451-65-95, 425-04-47, 425-20-63
8-800-501-68-00 (безкоштовно в межах України)
e-mail: office@uabook.com
сайт: WWW.CUL.COM.UA

Свідоцтво ДК №2458 від 30.03.2006